Universidad de Oviedo
Biblioteca

IHS
BIBLIOTECA DE LOYOLA.
Sala 1
Estante 34
Plúteo 1

Universidad de Deusto
Biblioteca

a/54
43/6

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS STAGIRITAE RHETORICORVM

Ad Theodect. Libri III.

Quos Carolus Sigonius, & M. Anton. Maioragius vertebat.

De Rhetorica ad Alexan. lib.
De Arte Poetica liber.

PARS SECVNDA.

Argumenta, distributiones methodicæ, & explanationes ex Ioan. Marinelli scriptis in tres priores lib.

CVM PROPRIO INDICE.

VENETIIS, MDLXXXV.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARISTOTELIS PERIPATETICORVM, Principis Artis Rhetoricæ LIBER PRIMVS

Carolo Sigonio, & M. Anton. Maioragio interpretibus.

In primum Rhetorices librum Præfatio methodica.

ARISTOTELI propositum est, vt in hoc opere Rheto. doceat, qua ratione, vieq; consequamur ea, quæ sunt in quaque re ad persuadendum accommodata. Sed tria sunt communia loca, è quibus accipimus persuadendi rationes. primus est in docendo, secundus in mouendo, tertius in conciliando. Docet Arist. in primo lib. mouet in secundo, conciliat in tertio. Quo pacto igitur docere oporteat auditorem, habet primus liber, qui in duas distribuitur partes: altera est propositio, altera propositionis explanatio. Proponit Arist. dum scribit [sed age iã

de ipsa arte] *prius verò ad propositum sese inducit tribus persuasus rationibus, quæ proemij uicem gerũt. Prima est* [*Quoniam Rhetorica ad artem reduci potest*] *quod his uerbis exprimit* [*perspicuum est certa via, atque arte comprehendi posse.*] *Secunda rõ est, Quia ij, qui hactenus de arte dicendi conscripserunt, paruam quandam eius particulam confecerunt, & legitur* [*Sed qui hactenus de arte dicendi.*] *Tertia ratio est, quòd utilis sit Rhetorica, quod sic exponit* [*utilis est autem Rhetorica*] *sed ad primam rationem exponendam accedamus.*

Argumentum, & distributio cap. 1.

Primam explicemus rationem, quæ est Rhetoricã, quæ ab alijs imperfectè tradita est, arte comprehendi posse. Hanc rationem, quæ hoc loco est conclusio, & subiectum, accepit Arist. ex alia præcedenti, quæ est. Siquidem omnes aliquo usque accusare, & defendere aggrediuntur, vel temerè, vel habitu longo usu comparato. verba sunt [*Quocirca omnes homines*] *hanc verò demonstrat rationem producens aliam talem. Etenim hæc Rhetoricæ cum Dialectica conueniunt, quòd ambæ de rebus tractant, quæ modo quodam ad notitiam communiter omnium, nec ad vllam certam, præfinitamq; scientiam pertinent, vnde ait* [*Rhetorica Dialectica &c.*] *sequitur conclusionem alia ratio, quæ est* [*licet enim causam intueri.*]

Rhetoricam Artem esse.

SIGON.

1 RHetorica respondet dialecticę: ambæ enim de eiusmodi quibusdam rebus sunt, quę communes aliquo modo sunt omnium ad cognoscendum, nec vllius scientiæ definitæ.

2 Itaque omnes utriusque aliquo modo participes sunt: siquidem omnes quadam tenus, & exquirere, ac quæstionem tueri, & defendere, atque accusare conantur. Ac ex vulgari quidem multitudine alij temerè hæc faciũt, alij propter consuetudinem ex habitu. quoniam autem vtroque modo contingit; profecto eadem etiam confidere ratione, & via licet. quamobrem enim cõsequuntur, quod uolunt tum qui consuetudine dicunt, tum qui casu, causam perseruta licet.

MAIORAG.

1 RHetorica Dialectięę affinis est, & quasi ex altera parte respondet: ambæ enim in eiusmodi rebus sunt, quæ a cunctis hominibus quodammodo cognosci, at que intelligi possunt:

2 nec sunt in aliqua definita, ac certa scientia. Quocirca oẽs homines utrarumq; sunt aliquo mõ participes: oẽs enim aliquo usq; & exquirere, & rationẽ reddere & defendere, & accusare aggrediuntur. at ex imperitorũ numero quidã hæc temere, canem ex habitu, quoniam autem vtroq; tem habitu quodã animi, longo usu cõparato. cum autem hæc utroq; modo fieri cõtingat; probabit: quamobrem enim spicuũ est, certa uia, atque arte cõprehẽdi posse: licet em cãm intueri cur & qui ex usu, & qui fortuito hæc faciũt, id, quod uolũt, assequãtur.

Id quod demum om nes artis munus esse cõ iam artis opus esse, ne cesserint. Hoc autem ipsum 3 mo est, quin fateatur.

EXPLANATIONES.

1 Rhetorica Dialecticæ affinis est] *hoc est, duo sunt Rhetoricæ, ac Dialecticæ communia: primum quòd nulla res, siue potius materies est eis subiectæ; sed de omnibus tractat: deinde hæc, de quibus agit, sunt eiusmodi, quæ à cunctis cognosci, atque intelligi possint quodammodo. i. natura.*

2 Quocirca omnes homines] *Cõiunctio Quocircæ est conclusionis nota, quæ constituitur ex ratione, siue propositione hac. Ambæ enim &c. Verùm si comparetur ad conclusionem subiectam, quæ est Persticuũ est, est nota rationis. Hinc percipite omnes homines aliquo modo, id est, natura participes esse Rhetoricæ, ac Dialecticæ: sed quosdam temere, quosdam habitu animi. [Exquirere, & rationem reddere] sunt duo Dialectices opera, seu fines, quemadmodum accusare, & defendere Rhetoricæ. [Persticuum est &c.] .i. si causam cognouimus, aut ꝟ oratio efluat temerè, illis verò propter consuetudinem, & exercitationem: vnde id, quod nolunt assequuntur; scientiam rei habebimus: nam scire est cognoscere causam, propter quam res est.*

3 Hoc autẽ ipsum] *.i. cognitio causæ est artis opus, uel id, quod nolumus, assequi est artis opus.*

Argumentum, & distributio in cap. 2.

Secundam rationem aggreditur Arist. quæ ipsum inducit ad Rhetoricam arte, ac methodo scribendam: siquidem qui artem oratoriam composuerunt, ꝟ exiguam eius particulam tradiderunt. quam rationem vecitat his uerbis [sed qui hactenus] eamq; probat: quia

quia de enthymematibus, quod corpus est probationum, ac fidei faciendæ fundamentum, nihil dicunt; sed de quibusdam alijs, quæ appendices, & adiectiones sunt artis, atque extra rem, plurima tradunt. & hac ait ibi [probationes enim scilæ ad artem pertinẽt] Quæ verò extra rem sint, sic exponit [nam criminatio, & misericordia] hoc est, animi perturbationes, quas ꝟ concitant nihil ad rem pertinent. Quòd autem nihil ad rẽ faciant, duabus probat rationibus, à signo desumptis. prima est [quòd, si id in omnibus iudicijs fieret] probationem verò confirmat sic [omnes enim existimant] secunda ratio talis existit [Præterea non dubium est] huius autem rationis particulam, quæ est [si lator legis non definiuit] triplici probat ratione, quarum prima est [primò quia longè facilius est] secunda [deinde quia legum latores] tertia [illud verò maximum omnium] deinde repetit sententiam Maximè expedit bene institutas leges omnia quæcunque possunt, complecti, ac definire, dum scribit [in cæteris igitur rebus] ex relatis præterea rationibus pro confirmatione eius particulæ [de his, quæ extra rẽ sunt] adductus eandem illam repetit, quæ veluti rationum productarum conclusio se habet, & dicit [persticuum est] ac, cum antea loco exempli protulerit animi perturbationes; nunc exordium, narrationemq;, & ait [vt quid proemium] confirmat autem conclusionem pluribus rationibus, quarũ una est [nihil enim aliud sibi proponunt] alia [de artificiosis verò probationibus] tertia est [atque hac de causa cum eadem via] ab his impulsus rationibus concludit illam sententiã antea prolatam sic [atque hoc in causa est] Posiea repetit totam rationem quæ ad artem pertinet, non in animi perturbationibus; sed in probationibus positam esse, & inquit [iam verò illud certum, atque exploratum est] deinde quid sit probatio, sic explicæ

[*probatio autem, ac fides*] *hanc verò comprobat dicens* [*tunc enim maximè credimus*] *& quo appelletur nomine sic ostendit* [*Rhetorica porrò conclusio*] *vt de vocatur Enthymema, quidq, sit, ait ibi* [*est autem enthymema syllogizmus*] *qui quantum polleat, his verbis demonstrat* [*non dubium est igitur*] *tandem epilogum facit, & inquit* [*iam igitur cur ij.*]

Artem Rhetoricam ab alijs imperfectè traditam esse.

SIGON.

4 NVnc verò, qui artes orationum compo nunt, exiguam eius partem tradiderunt: quia sola fides artificiosa, reliqua verò additamenta sunt. at hi de enthymematibus quod corpus est fidei, nihil dicunt: de ijs verò, quæ sunt extra rem, plurima tradunt:

5 Siquidem criminatio, & misericordia, & ira, & eiusmodi affectus animi non de re sunt; verum ad iudicem referuntur,

6 Quare, si in omnibus esset iudicijs, perinde ac in nonnullis nūc quoque est ciuitatibus, & præsertim bene constitutis;

MAIORAG.

4 SEd qui hactenus de Arte dicendi conscripserunt, paruam quandam eius particulam cōfecerunt: probationes enim solæ ad artem pertinēt, reliqua uero sunt additamenta. at isti nihil de enthymematibus loquūtur, quod corpus est, ac fundamentum fidei faciēdæ: de ijs uerò, quæ sunt extra rē posita, plurima pertractant:

5 Nam criminatio, misericordia, iracundia, ceteraque huiusmodi animi perturbationes nequaquam ipsius rei propriæ sunt; sed ad mouēdum iudicē pertinent.

6 Quòd, si in omnibus iudicijs fieret, quod in ali-

tutis; nihil haberent, aliquibus ciuitatibus ēt quod dicerent: omnes hoc tempore sit, atque enim partim censent, in illis præcipuè, quę bona leges oportere iubere, partim verò etiam obseruant, & prohibent extra rem dicere: posset: omnes enim existimant, legibus hoc cauere in Areopago, rectè ita ueri oportere: quidam statuentes: neque enim etiam eo utūtur, & prohibent oratorem quicquā extra causam dicere, aut inuidiam, aut misericordiā: quia pernis sit in Areopago, & rede est, ac si quis regulam, qua vsurus est, torqueat.

7 Præterea verò perspicuum est, contrō nem, uel inuidiā, uel misericordiam; idem enim esse, aut non esse, aut falsum esse: magna verò, an exiguum sit, quę legislator est, cius, qui controuersa sit, ipsum siam habet, nullas alias partes, quàm docere cognoscere, neque re, rem aut esse, aut nō esse, aut factam, aut nō factam fuisse. vtrum autem magna sit, an parua, iusta, an iniusta, si latores omnia, quæcunque possunt, ipsas ipsum p se iudicē intel-

8 Ac maximè quidem conuenit, rectè condi tas leges omnia, quæ-

ligere

definire, & quàm pau- ligere oportet, non aũt
ciſſima ijs, qui iudi- ab actoribus diſcere
cant, permittere; pri- Maximè verò expedit 8
mum, quia unum nan- benè inſtitutas leges o-
ciſci, & paucos facilius mnia, quęcunq; poſſunt
eſt, quàm multos, qui complecti, ac definire,
recte ſentiant, & poſſint minimamque partem
leges condere, & ius cõ ipſis iudicibus relinque
ſtituere: deinde legum re: primò, quia longe fa
lationes longa prouiſio cilius eſt, unum, aut pau
ne animi fiunt, iudica- cosinuenire, quàm mul
tiones verò de repente, tos, qui bene ſentiant,
vt difficile ſit eos, qui & leges ferre, ac uerè iu
iudicant, iuſtum, ac uti dicare poſſint: deinde,
le recte reddere: quod quia legum lationes lon
autem omnium maxi- go tẽpore, diligentiq́ue
mum eſt: quia legiſlato- conſideratione fiunt, iu
ris iudicatio nõ de par dicia verò plerunque ſu
te, neque de præſenti- bita, atq; repẽtina ſunt,
bus, ſed de futuris, & ut difficile ſit, ipſos di-
de toto eſt: concio ue- ſceptatores æquitatem,
rò, & iudex de præſenti atque utilitatem recte
bus, iam ac certis iudi pſpicere, ac tueri. illud
cant; quibus cum & a uerò maximum omniũ,
mor demum, & odium, quod legiſlatoris iudi-
& proprium commo- cium non de ſingulis, ne
dum coniunctum eſt ſę que de præſentibus re-
penumero, ut uerita- bus eſt, ſed de futuris, &
tem ſatis perſpicere am de vniuerſo genere. ſen
plius nequeant, ſed iu- tentię uerò moderator,
dicio propria voluptas, & iudex de præſentib.
aut dolor officiat. Ac iam, & definitis reb. di-
aliarum quidem rerum ſceptant, ac ſtatuunt, q
quẽadmodum dicimus, ſæpenumero uel amo-
quam pauciſſimarum re, uel odio, uel utilitate,

con- pro-

ſtituere dominum propria mouentur ita,
iudicatorem oporteat; ſa ut nullo pacto amplius
ctum vero ſit, an non fa ueritatem intelligere,
ctum, futurum, an non ac uidere ſatis queant:
futurum ſit, an non ſit, cum propria uoluptas,
iudicatoribus permitte aut moleſtia uero iudi-
re neceſſe eſt: neque cio tenebras offundat.
enim fieri poteſt, ut ea In cæteris igitur rebus,
legiſlator prouideat. ut antea dixi, quam mi-
9 Quæ ſi ita habent; ſa- nimis iudicẽ ipſum do-
ne perſpicuum eſt, quæ minum cõſtituere opor
ſunt extra rem, eos tra- tet. uerum utrum facta
dere, qui cætera perſe- res ſit, an non facta, fu-
quuntur, vt quid opor- tura, an non futura ſit,
teat proœmium, aut nar nec ne ſit, iudicibus ip-
rationem habere, atque ſis omnino ſtatuendum
vnamquanque partium relinquere neceſſe eſt:
aliarum: quia nihil in neque enim ullo modo
ijs præcipiunt aliud, fieri poteſt, ut hæc legiſ
quàm quo pacto cuiuſ lator præuideat.
dam modi iudicatorem Quæ cũ ita ſe habeãt 9
afficiant, artificioſas ve perſpicuũ eſt eos ad ar-
rò fides haud quaquam tem ea reducere, q̃ ſunt
attingunt, hoc eſt, vn- extra propoſitam mate-
de aliquis enthymema- riam, quicunq; res alias
ticus erit. explicant, ut quid proe-
10 Ob hanc enim cau- miũ, quid narrationem
ſam cum eadem ratio, habere oporteat, & q̃d
ac via concionum, iu- unaquæque aliarũ par-
diciorumque ſit: cum- tium: nihil enim aliud
que pulchrior, & ciui- ſibi proponunt, quàm
lior concionum tracta- ut iudicem aliquo mo-
tio ſit, quàm contra- do afficiant. de artifi-
ctuum; de illa quidem cioſis uerò probationi-
nihil loquuntur, de liti- bus ne uerbum quidem

gando, fa-

gando, vero præcipere faciunt. unde argumen
omnes conantur: quia torum copiam sibi quis
minus, operæpretium comparare possit.
est, quæ extra sunt, in Atq; hac de causa cũ 10
concionibus dicere, & eadem uia, atq; rõne de
minus malitiosa iuris liberationes, & iudicia
disputatione cõcio est, tractent: sitq; deliberati-
sed communior: hic enim iudicator proprijs sior, & ciuitatib. utilior,
de rebus iudicat, ita ut q̃ conuentorum, & iudi
nihil aliud opus sit, quã ciorum; de illa quidem
demonstrare, ita se ha- nihil dicunt, de iudicijs
bere, ut ait ille, qui con autem omnes artem cõ
sulit: in iudicijs vero scribere aggrediuntur.
non est hoc satis, sed Nam in deliberatiuo ge
operæpretium est audi- nere longe minus pro-
torem arripere; quia de dest ea, quæ sunt extra
alienis rebus iudicium causam, dicere: minus-
est. quò fit, ut ad se re que calliditatis, ac falla
ferentes, & ad gratiam ciæ capax est sententiæ
audientes cõtrouersan dictio, quàm iudicium;
tibus largiantur, non sed magis aperta est, ac
autem iudicent. itaque popularis: hic em̃ disce-
multis in locis, ut mo- ptator ipse de suis, ac p
do dixi, lex extra rem prijs rebus iudicat. itaq;
dicere prohibet, ibi ve- nihil aliud opus est, quã
rò iudicatores ipsi hoc ostendere, rem ita se ha
custodiunt satis. bere, quẽadmodũ is ait,
11 Quoniam autem arti qui sniam dicit. In iudi
ficiosam methodum cijs uero nequaquam
circa fides uersari per- hoc satis est, sed audito-
spicuum est, fides verò ris animum occupare p
demonstratio quædam magni interest; qm de
est (tum enim fidem alienis reb. futurum est
habemus maximè; cum iudicium. itaque fac-

demon- iudi-

demonstratum esse opi iudices cõmodum suã
namur) est autem ora- spectantes, & ad gratiã
toria demonstratio en- audientes, litigantibus
thymema, atque hoc, gratificantur, non uerè
ut simpliciter dicam, si- iudicant. Atque hoc in
des est nulla potentior. causa est, ut multis in
enthymema vero syllo locis, sicut antea dixi,
gismus est quidam. de lex prohibeat, aliquid
syllogismo verò æquè extra causam dicere.
omni videre, dialecti- quod in sententijs ipsi
cæ est aut ipsius to- disceptatores, quorum
tius, aut partis alicu- de re agitur, satis diligẽ
ius: profecto qui maxi ter obseruant.
mè potest videre, ex qui lam vero illud certũ, 11
bus, & quo modo fiat atque exploratum est,
syllogismus, hic etiam eam uiam, atque ratio-
enthymematicus erit, nem, quæ ad artem per-
maximè cum assumpse tinet, totam in probatio
rit, in quibusque ver- nibus esse positam. pro
sentur enthymemata, batio autem, ac fides,
& quemadmodum à lo quædam est argumenti
gicis differant syllogis- conclusio: tunc enim
mis: etenim verum, & maximè credimus, cum
simile uero eiusdem est rectè cõclusum esse pu-
facultatis videre. quin tamus. rhetorica porrò
& homines ad uerum à conclusio, probatioque
natura facti sunt satis, uocatur enthymema:
& plerunque veritatem hoc enim omnium pro-
assequuntur. itaque ad bationum plurimũ va-
probabilia conijcienda let. Est autem enthyme
aptum esse eius est, qui ma syllogismus, ac ra-
ad conijciendam etiam tiocinatio quędam. de
veritatem est aptus. Ac omni verò syllogismo
quemadmodum quidẽ tractare Dialectic. pro-
scęteri, & quę sunt extra prium est, vel vi. iuersæ,

rem, vel

rem, ad artem reuocēt, vel certè cuiusdam par-
& quare potius ad iuris tis eius. Non dubiū est
disputationem deflexe- igitur, eum, qui perspi-
rint, patet. ciendi facultatē habet,
ex quib. propositionib.
quo pacto collocatis syllogismus fiat, in enthy-
mematib. ēt acrē futurū: modò præterea intelli-
gat, quę sit materia, quā tractēt: & in qua uersen
tur enthymemata, & quomodo à Logicis syllo-
gismis distinguantur: eiusdem .n. facultatis est,
& quid verum, & quid verisimile sit, intelligere.
Huc accedit, quod homines ipsi à natura ad
veritatem satis informati sunt, & in maiori re-
rum parte ueritatem consequuntur. quapropter
eiusdem hominis est, qui ad uerum coniicien-
dum aptus sit, etiam ad res probabileis, ita se ha
bere, vt facile eas indagare queat. Iā igitur cur
ij, qui de Arte dicendi scribunt, quæ sunt extra
causam persequuntur, & cur ad iudiciale genus
magis inclinarunt, satis ostensum est.

EXPLANATIONES.

4 Probationes enim solæ] *i. per se, ac propria essen-
tia ad artem pertinēt: nā hæ solæ rem, de qua agitur,
resp iciunt. reliqua verò, quæ sunt circunstantiæ, ut
persona auditoris, oratoris, clientumq;, locus, tempus,
occasio, modus, & huiusmodi, facultatem præbent ra-
tiocinandi, quemadmodum postea docebit Arist. sed
non per se, verùm ut additamenta, siue circunstantiæ,
à quibus probationes ducuntur, vt dicunt Logici, acci-
dentales. Qua de re duplex erit probatio, altera per
se, qua ad artem, & ad rem pertinet: altera per acci-
dens. Ea, qua per se existit, appellatur enthymema.*

5 Nam criminatio, misericordia] *probationes, ut di-*

*diximus, quæ à persona sumūtur, nō sunt propriæ rei,
quæ tractatur; sed circunstantes, & attributæ. sed
persona in decem distribuitur partes, quarū una sunt
animi affectus, qui iudicem mouent, non docent. quo-
circa extra causam sunt.*

6 Quòd, si id in omnibus] *ab hac ratione, quæ cōfir
mat animi perturbationes extra rem esse, sententiam
accipimus, quòd ciuitates, quæ bonis legibus fundatæ
sunt, prohibent Oratorem nequicquàm præter rem di-
cere: sed legibus utuntur.*

7 Præterea non dubium est] *hoc est, tantum habeat
orator, vt doceat, res sit, an non sit, aut facta, aut non
facta fuerit. i. quæ ad rei naturam pertinent, & essen
tiam: modos verò omittit, qui sunt, utrum magna
sit, an parua, iusta, an iniusta, & huius generis alij: si quidem, nisi legislator definierit, sunt iudicis.*

8 Maximè verò expedit] *i. sed legislator omnia,
quæ potest, definiat: facilius est enim unum, uel pau-
cos inuenire prudentes, quàm multos: deinde leges lon
go tempore, & diligentia seruntur, iudicia plerunque
subito fiunt: præterea legislator de uniuersalibus, ac
futuris statuunt: iudex de singularibus, atque præsen-
tibus. quare imperitia, tempus præsens, res q; defini-
ta, de quibus sæpe iudex participat, ipsum adeo affi-
cient, vt nullo pacto veritatē intelligat. quare legisla-
tor minimam partem iudicibus relinquat, eamque de
scat orator, utrum. s. facta res sit, an non facta, futu-
ra, an non futura, necne sit.*

9 Vt quid proemiū, quid narrationem habere
oporteat, & quid vnaquæque aliarum partium] *probationes proprię, ac per se rei notitiā ac scientiā pa
rient. harum aliæ probant, aliæ confutant. idcirco ce-
teræ partes orationis, vt proemium, distributio, siue
diuisio, narratio, & peroratio, extra causam sunt. ve-
rùm sit, vt quandoque proemium sit maior propositio
ra-*

ratiocinationis: quandoque narratio sit explicatio quædã, & rei probatio. Præterea probationes aliæ artis expertes sunt, vt leges, testes, pacta: aliæ artificiosæ, de quibus postea dicemus.

10 Atque hac de causa cum eadem uia, atque ratione] *Quid interest inter deliberatiũ genus, & iudiciale, explicat Arist. ac statuit deliberationis tractationem speciosiorem esse, & utiliorem: atque in ea tractanda minus prosunt ea, quæ extra rem sunt, dicere, minusq; calliditatis, & fallaciæ capere: nihil verò aliud opus esse, quàm ostendere rem se habere, ut is asserit, qui sententiam dicit.*

11 Iam verò illud certum, atque exploratum est] *Quòd cætera omnia præter probationes sint extra causam, ostẽdit Arist. nunc verò de enthymematibus, quæ sunt probationum, ac fidei faciendæ fundamentum, disserit, atque concludit dilemmate tali. De quibus dicit Orator, ea aut sunt extra causam, et artẽ aut in probationibus causa. sed animi perturbationes, & partes orationis, quarum materies sunt huiusmodi affectiones, extra causam sunt, & nihil ad artem pertinent, velut proœmium, narratio, & peroratio. itaque ea ratio, quæ ad artem pertinet, tota est in probationibus posita. & hæc est conclusio rerum antea productarum. Declarat postea, quid probatio sit, & inquit [probatio autem] quam sic comprobat [tunc enim maximè credimus] probationem autem unà cum conclusione Enthymema appellat ibi [Rhetorica porrò conclusio] quod quantum ponderis habeat hoc loco aperit [hoc enim omnium] & dicit esse syllogismum ibi [Est autem Enthymema] de syllogismo autem maximè tractat Dialectica, qui quãtum polleat, sic declarat [Non dubium itaq; igitur] ac quæ itidem sint necessaria, vt percipiatur. Enthymema autem, & syllogismus demõstratius valde dissentiam quid verum sit, demonstratio*

stratio docet, quid verisimile enthymema. quare ait [& in quæ uersentur enthymemata] deinde homines naturæ ad veritatem facti sunt, ut ibi [Huc accedit quòd] tandem epilogum huius partis facit sic [iam igitur cur] Præcipiamus igitur hæc.

Tota ratio, quæ ad artem Rhetoricam pertinet, est in probationibus posita.

Probatio, ac fides est quædam argumenti conclusio.

Credimus enim maximè, cum rectè conclusum esse putamus.

Rhetorica conclusio, & probatio uocatur Enthymema.

Enthymema est syllogismus.

De omni syllogismo tractare est totius Dialecticæ, vel eius partis proprium.

Orator acerrimus in argumentando, & argutissimus est futurus, qui perspicit ex quibus propositionibus, & quo pacto collocatis fiat syllogismus: & quę sit materia, quam tractat: nam enthymema materiam habet verisimilem, syllogismus demonstrativus veram.

Dialecticæ est facultatis quid uerum sit, & quid verisimile intelligere.

Homines à natura ad veritatem satis informati sunt, & in maiori verum parte veritatem consequuntur. vnde qui ad uerum aptus est conveniendum, & ad probabile quoque.

Argumentum, & distributio cap. 3.

Nunc ad tertiam accedamus rationẽ, à qua Arist. inductus proposuit se de Rhetorica materia scripturum. Vtilitas verò, quam adfert Rhetorica, est tertia ratio, quæ Arist. appulit ad scribendum. Eam qui

dem vtilem esse pluribus rationibus planum facit: quarum prima est, propterea quòd veritatem, et iustitiam ars Rhetorica extollit. quod his verbis demonstrat [propterea quòd res veræ, ac iustæ] confirmat autem id ex eo, quòd tum ignorantia iudicium, tum aduersariorum calumnia depressa veritas, & iustitia succumberet. vnde ait [Quòd si nõ rectè iudicia exeerceantur] secunda ratio est, quòd cum nis omnis dicendi in usu communi posita sit, & in hominum congressione, atque ad popularem intelligentiam accommodata; non decet imperitos homines opinionibus vulgi assuetos profundissimis rationibus inducere; sed his, quæ dicenti, & audienti communes esse iudicemus. talia sunt ea, quæ persuaderi possunt, & probabilia: hæc siquidem ad hominum congressiones maximè spectant. quare inquit [Præterea apud quosdam homines] Tertia ratio, siue vilitas est in contrarias partes nostram posse proferre sententiam, ac persuadere, non vt quæ mala sunt, persuadeamus; sed ut ea cognoscentes refellamus. hanc sic explicat [Iam verò etiã opus est] quam confirmat triplici via. prima est [Ex alijs autem artibus] secunda [Præterea si turpe est homini] tertia [siquis obijciat maxima incommoda] Tandem epilogum dicit, ac breui commemorat tres rationes antea recitatas, cum scribit [Iam igitur dicendi ars] primam quòd Rhetorica ad artem reduci possit sic innuit [non esse in aliquo certo, ac definito genere] secundam, quæ est non in animi affectibus, sed in probationibus consistere, ibi [præterea officium eius est] tertiam vtilem esse his verbis [& magnopere vtilem esse] comprobat inductione secundam rationem, hoc est, officium Rhetoricæ esse non persuadere, sed ea videre, quæ ad persuadendum sint accommodata. vnde dicit [quod etiam in alijs omnibus artibus casu nuncupatis] deinde quæ sint ea, quæ videre, ac inuenire debeat Orator, patefacit dicens esse probabilia aut videri probabilia. & ait [Illud etiam manifestum est] idque confirmat Dialecticam inducens his verbis [quemadmodum Dialectica est] quod comprobat: nam Dialectica ad syllogismum verum, & non eum, qui verus videatur, perceptiones accommodat: verba enim captare, & calumniari non artis est vitium; sed voluntatis, ac propositi. & hac sic exponit [fallax enim & captiosus disputator] Deinde quæ sit differentia inter Dialecticum mentientem & Rhetorem, ac Oratorem decipientem] sic explicat [sed ea est differentia.]

Rhetoricam vtilem esse.

SIGON.	MAIORAG.
12 VTilis autem est Rhetorica, quæ vera, & iusta natura meliora sũt, quàm contraria, vsque adeo vt nisi, prout contigerit, iudicia fiant, ex iniquis superari necesse sit. quod, si nõ rectè iudicia exerceantur; neid quod reprehensione cesse est, eas a fallis, & dignum est.	12 VTilis est autem Rhetorica; propterea quæ res veræ, ac iustæ naturaliores, ac potiores sunt, quàm contrariæ, ideo vt nisi, prout contigerit, iudicia fiant, ex iniquis superari. hoc autem vituperatione, ac reprehensione dignum est.
13 Deinde verò cum nõnullis, neque si exquisitissimã habeamus scientiam, facile est ab illa persuadere loquendo; est enim doctrinæ ea, quæ refertur ad scientiam, habèremus; non facile ratio. hoc autem effici esset argumentis ab ea non potest. immo ex cõ ductis, dicendo persuamunibus fides, rationes dere: quæ enim a scien-	13 Præterea apud quosdam homines, etiam si exquisitam scientiam scientiam, habeamus; non facile effici esset argumentis ab ea non potest. immo ex cõ ductis, dicendo persuamunibus fides, rationes dere: quæ enim a scien-

que ducere necesse est, perinde vt in Topicis de colloquijs cum multitudine diximus.

14 Præterea verò contra rias res posse persuadere, non aliter, atque in syllogismis, oportet: nō vt facimus vtraque, (ne que enim prauas persuadere debemus) sed ne lateat, quo modo se habeat, & vt alio rationibus his iniustè vtente soluere possimus.

15 Ac aliarum quidem artium nulla contrarias res syllogismo concludit, sed dialectica, & rhetorica solæ hoc faciunt: quia peræquè sunt ambæ contrariorum subiectæ tamen res non eodē modo se habent; sed semper veræ, & meliores natura facilius syllogismo concludi, meliusque persuaderi possunt, vt simpliciter dicam.

16 Ad hæc absurdum est, si turpe sit, non posse subuenire; vbi corpore rum Dialecticæ, ac Rhetorione verò nō sit turpe, quæ magis hoīs propria est, q̄ corporis vsus.

Quòd tia proficiscitur oratio, munus, operamque doctoris requirit, quod in persuadendo fieri non potest. Sed omnem probationem, & orationē à communibus, ac probabilibus ducere opus est, vt in Topicis etiam diximus: cum docere-mus, quomodo cum imperita multitudine congrediendum sit.

Iam verò etiam opus est, res contrarias dicendo persuadere posse, quemadmodum in syllogismis, ac differendi ratione fieri solet: non quidem vt vtrunque faciamus: neque enim, quę mala sunt persuadere oportet; sed ne lateat nos, quomodo hoc fieri possit: & si quis huiusmodi ratione non iustè vtatur; eam refellere valeamus.

Ex alijs autē artibus nulla est, quæ in contrarias partes differat: verorationē verò nō sit turtoricæ tantùm hoc propriū est; ambæ enim eodem modo in utran-

Quòd que

17 Quòd, si quia valde no cuerit, qui eiusmodi rationum facultate iniuste vtatur, & hoc cōmune est aduersus omnia bona præter virtutem, & maximè aduersus ea, quæ vtilissima sunt, vt robur, valetudinem, diuitias, rei militaris scientiam: hac enim aliquis generatim, & plerunproderit plurimum; si que sit.

Præterea si turpe est homini, non posse sibi ipsum corpore opitulari; quanto turpius erit, oratione se defendere, non posse, quæ magis, quàm vsus corporis, hominis propria est.

Quod, si quis obijciat, maxima incommoda eum importaturum, qui iniustè hac dicendi facultate utatur; hoc iam commune est cum alijs bonis omnib. præter virtutem, & cum eis quatenus fieri pōt, eate præcipuè, quæ maximas perducere; quippe utilitates adferre solēt: cum & qui non pōt sa- ut cum fortitudine conporis, cum bona valetudine, cum diuitijs, cum

19 Ad hæc verò eiusdē, esse videre & persuasibi arte imperatoria: qui bus si iustè quis utatur,

le, & quod videtur persuasibile, perinde ac in dialectica syllogismum, & qui videtur syllogismus: neque em sophisti cus est in facultate, sed in prælectione: verùm hic quidem vnus erit ex prælectione, orator: ibi verò sophista quidem ex prælectione: dialecticus autem non ex prælectione, verum ex facultate.

plurimum prodesse: sin iniustè; non mediocriter obesse potest.

Iam igitur dicēdi Artem non esse in aliquo certo, ac definito genere, sicuti neque Dialectica est, & magnopere utilem esse, perspicuum est: præterea officium eius esse, non persuadere, sed ea videre, quę ad persuadendum accommodata sint. quod etiā in alijs omnibus artib. vsu venit: neque enim medici officium est sanare; sed vsque eo rē producere, quo ratio curandi patitur. non enim fieri potest, vt is benè, atque ex arte curetur, qui bonā valetudinē recuperare nullo modo possit.

Illud etiam manifestum est, eiusdem artis esse, & quod videtur appositum inuenire: quemadmodum Dialecticæ est verum syllogismū, & qui uerus videtur, intelligere: fallax enim, & captiosus disputator non ex facultate, sed ex voluntate, atque delectu debet æstimari. sed ea est differentia, quòd in arte dicendi tam is, qui fallacibus vtitur argumentationibus, quàm is, qui scientia contentus, eas refugit, orator vocatur. In disserendi verò ratione distincta sunt nomina: nam qui studio fallendi ducitur, sophista: qui autem facultatem quidem habet fallendi, sed ea non vtitur, dialecticus appellatur.

EXPLA-

EXPLANATIONES.

12 Res veræ, & iustæ natura meliores, ac potētiores sunt] *hæc est maior propositio, quæ minorem desiderat huiusmodi. Sed Rhetorica veritatem, & iustitiæ extollit. quare vtilis existit.*

13 Argumentis ab ea ductis] *hoc est. quidā sunt homines adeo ignari illius materiæ, de qua agimus, vt nō posſimus à natura, & essentia eius ducere argumenta, quæ ab ijs intelligantur. Sed opus est ea accipere à communibus locis, & probabilibus, quæ sunt rei accidentia.*

14 Iam verò etiā opus est] *tertia vtilitas, quā Rhetoricæ adfert, & Dialectica quoque, est, quòd contraria probent. quod sanè est perutile, non ut nobis contradicamus, nec quæ mala sunt, & iniusta persuadeamus: Oratorem enim virum bonum esse decet: sed vt præuideamus, nequis quàm nos decipiat, & rationes aduersariorum vitiosas confutemus.*

15 Sed tamen res, quę his artibus subiectæ sunt] *præter Dialecticā, & Rhetoricā nullæ sunt artes, quæ in vtranque partem differant. sed verum disputandum alia sunt vera, & bonæ, aliæ contrà. quare veriores, ac meliores plerunque facilius defenduntur, & pluribus abundant argumentis.*

16 Præterea si turpe est homini] *hoc est, si is, qui robore corporis se tueri non pōt læsus, infamia notandus est; multò magis est contemnendus, qui se non potest oratione, quæ est hominis magis propria, quàm vsus corporis defendere. Sed vtile est posse seipsum oratione defendere. quam vtilitatem Rhetorica præstat.*

17 Quòd si quis obijciat] *hæc pars postremā habet rationem, & vtilitatem, quam Rhetorica præbet. eaq; est, quòd si quis ea rectè vtatur, prodest: si iniustè ob-*

est, quam exemplis corroborat. Forma verò ratiocinationis est per circunductionem.

18 Officiũ eius esse non persuadere, sed ea uidere] *i. Rhetoricæ officiũ est inuenire probationes, quæ persuadere possint, vt antea diximus, cũ de enthymemate loquuti fuimus: non persuadere: non enim est in Oratoris manu, vel potestate id: quoniam plura desiderantur ad persuadendum, quàm ad inueniẽda persuasibilia: nam ad persuadendũ est opus, vt Orator sit fide dignus, auditor sit rectus, atque res, de qua oratio habetur, sit honesta, iusta, & vtilis. Hæc verò requiri oportere innuit Arist. cum ait [neque enim medici officium est sanare.*

19 Illud etiã manifestum est eiusdem artis esse] *Inueniat igitur Orator ea, quæ ad persuadendũ sint accommodata, quorum alia re vera accommodata sunt, alia videntur accommodata: hinc enthymema duplex, verum, & apparens. verum est, quod probabilibus vtitur rationibus: apparens, quod componitur ex his, quæ non probabilia sunt, sed videntur. Sic Dialectica duplicem habet syllogismum, verum. s. & fallacem. sed Oratoris veri, & captiosi non sunt nomina distincta; sed in Dialectica ratione: sophista enim dicitur, qui fallacibus utitur argumentationibus: Dialecticus verò qui non captiosis, nec fallacibus, etiamsi artem teneat.*

Argumentum, & distributio cap. 4.

Tribus igitur rationibus dictis Arist. adductus proponit se Rhetoricam esse explicaturum, & inquit [sed age iam de ipsa arte] deinde propositum explanat, & quid sit Rhetorica ostendit, ac dicit eam esse facultatem inueniendi quod in quaque re ad fidem idoneum sit: & id his verbis [Est igitur Rhetorica] quam

quam definitionem hac ratione confirmat [hoc enim nullius artis] quam rationem & maiorem propositionem inductione approbat sic [nam artes aliæ singulæ] minorem propositionem addit ibi [Rhetorica verò de omni] ex qua conclusionem hanc infert [Atque ideo dicimus.]

Rhetoricam esse facultatem videndi quod idoneum sit ad fidem.

SIGON. MAIORAG.

20 NVnc verò de hac methodo demus operam, vt & quo modo, & quomodo, qui- & ex quibus proposita busque argumentationi consequi poterimus, ex bus ea, quę proposita ponamus. Tanquam igi sunt, assequi poterimus. tur deintegro ordien- rursus ergo, tanquam à tes reliqua, definito, qd principio, naturam eius ipsa sit, exequamur. definiendo aperiamus,

21 Sit ergo rhetorica fa- deinde etiam de reli- cultas videndi, quod in quis dicamus. quaque re ad fidem ido Est igitur Rhetorica 22 neum esse cõtingit: hoc vis quædam, ac facultas enim nullius alterius videndi, quid in qua- est artis munus: qa alia- que re sit ad persuaden- rum vnaquaque circa dum accommodatum id, quod ipsi subiectum hoc enim nullius artis est, docendi vim. ac per- alterius officium est: nã suadendi exercet, vt me artes aliæ singulæ tantũ dicina circa sanabile, & ea docere, ac probare cõ morbosum: & geome- tendunt, quæ materiæ al tria circa affectus, qui ac lius sunt, in qua uersan- cidũt magnitudinibus: tur: ut medicina, quid & arithmetica circa nu salubre, quid insalubre merum sit:

merum simili: ergo reli- sit: geometria, quæ sint quæ etiam artes, ac scie euenta, quę magnitudi- tiæ: Rhetorica verò de nibus accidunt: arithme re data, ut ita dicam, exi tica numeros, eodē mo- stimatur posse persuasi- do aliq artes, & scientię, bile commentari. quo Rhetorica verò de omsit, vt eam circa aliquod ni, penè dixerim, propogenus proprium defini- sita quæstione appositè tam vim artis exercere ad persuadendum dicenegemus. re potest. Atque ideo dicimus, eam non in aliquo proprio, aut definito genere artis suæ vim habet.

EXPLANATIONES.

20 Et quomodo, & quibus argumentationibus] *quomodo. i. qua dispositione, elocutione, actioneq, materiam, & probationes ornemus.*

21 Est facultas inueniendi quid in quaq; re sit ad persuadendum accommodati] *hoc est. Rhetorica est facultas inuenīdi non solū fides, siue probationes, quæ possint auditorem inducere ad quoduis credendum: sed & alia, quæ adiuncta fidem, & probationes augeant, vt dispositionem, elocutionem, & quidā aliud. In quaque re]. i. in qualibet materia, quæstione proposita, siue subiecta.*

Argumentum, & distributio cap. 5.

Exposita definitione Rhetoricæ, quæ est vis quædā inueniendi rationes, quæ sint ad quidlibet persuadendum accommodatę, artem exponit inueniendi, & inquit rationes, siue fides, siue probationes duo communia loca habere, atque sedes, è quibus eas accipere possumus:

sumus: nam alias extrà, & absque industria sumimus, vt leges, testes, & id generis: alias arte, & industria nostra paramus. vnde inquit Arist. [Probationum autem aliæ] loca verò arte excogitata sunt tria; res. s. subiecta, de qua agitur, persona auditoris, & persona Oratoris, siue eius, qui dicit. quare ab his tribus probationes habemus. & propterea subdiuidit Arist. sic [Eorum verò probationum, quas dicendo acquirimus, tria sunt genera] Et, quoniam persona in decem distribuitur partes; decem obtinebimus in persona quauis loca, quæ nobis probationes ministrent. Partes verò personæ sunt nomen, natura, quę continet sexum, ætatem, cognationem, nationem, & commoda, atque incommoda corporis, & animi, victus ratio, formæ animi affectiones, studia, habitus, dicta, facta, & euenta, siue accidentia. hę decem personę partes magnam nobis suppeditant probationum copiam. & ab oratoris persona accipi vult probationes, quę in vita eius ratione sunt positæ: a persona auditoris has, quæ eum afficiant, vt promoueant. idcirco ait [nam aliæ in vita, & moribus] deinde rationem adfert, cur ab oratoris vita trahi oporteat, ac, posita conclusione, quæ est [Quæ à vita, & moribus] dicit [cum ita habetur oratio] approbat autem: siquidem probi viri probas tenent opiniones, atque probas orationes, propter quas magis credunt, & eorum sententias de rebus ambiguis magnificant homines imperiti. itaque approbatio est [probis enim viris magis, & celerius credimus] sed aliam addit ab eius iudicio receptam; cum quidam Rhetores nullam vim habere bonos mores ad persuadendum existimarent. & est [neque enim audiendi sunt] Postea quòd probationes, quæ sumuntur ab auditoris persona, eo persuadeant, quòd mentes eorum ad aliquos motus, affectionesque deducant, posita conclusionem, quæ est [Alterum genus probatio-

nis,

nis, quod ab auditoribus proficiscitur] sic probat [neque enim eodem modo de aliqua re iudicamus] Tertium locum explanat, quod est res, de qua agitur, è qua duci possunt probationes. quod fit, cum ex probabilibus, quæ in quaque causa elici possunt, aut vera, aut verisimilia esse demonstremus ea, quæ dicimus. & propterea dicit Arist. [Tertium probationis genus oratione fit] Exhibit conclusiones dicit duas: primã q. qui cõ sequitur hæc tria genera loca, is artem dißerẽdi percepit, morum, & virtutum cognitionem, & animi perturbationes. eaque est [perspicuũ est eum solum] secũdam, quòd Rhetorica ad Dialecticam referatur, veluti soboles, & membrum, & ad ciuilem scientiã, quæ de animi affectibus tractat. atque hæc existit [Itaque fit, ut Rhetorica] ex qua tertiam infert bimembrem, quarum altera pars est [atque ideo Rhetorica] altera verò [& qui huic arti incumbunt] quam confirmat, dum ait [cum particula tantum quadam.]

Fidem unam esse artificiosam, alteram expertem artis.

SIGON.

22 FIdes autẽ aliæ carentes arte sunt, aliæ arte voco, quæ nos non peperimus, sed ab eratem, & per nos parere possumus. quo fit, vt illis

MAIORAG.

PRobationum autem 22
aliæ quidem expertes artis, aliæ verò artificiosæ sunt. Expertes artificiales dicimus, quæ non nostra ingenio, sed extrinsecus assumuntur, ut testimonia, & quæstiones, syllogismi. artificiales dico, quæ per artem, & per nos parere possumus. quo fit, vt illis

quidem vti, hæc verò inuenire debeamus.

23 Fides autem, quę rõne uti, alias autem inueniuntur, in tres spe- re opus est. ita in superecies diuiduntur: nam a- riore genere de tractan liæ sunt in moribus e- dis argumentis, in hoc ius, qui dicit, aliæ in eo, etiam de inueniẽdis coout aliquo modo afficia- gitatum est.
tur ille, qui audit, aliæ in Earum verò probatio 23
ipsa ratione, propterea num, quas dicendo acquia demonstrãt, aut de quitimus, tria gña sunt:
monstrare videntur. nam aliæ in vita, ac mo

24 Ac propter mores qui rib. oratoris positę sũt:
dem: quoties ita dicta alię in promouendo, at
fuerit orati , vt fide di- que afficiendo, prout o-
gnam reddat eum, qui pus fuerit, auditore: alię
dicit: probis enim assen denique in ipsa oratiotimur vehementius, ac ne; aut probatur aliqd,
citius, cum in omnibus aut probari videtur.
quidem rebus simplici- Quę à vita, & morib. 24
ter, tum verò in quibus probatio nascitur, ea
certi nihil est, verũ am- tunc fit; eum ita habeẽ
bigitur, etiam utique: ve oratio, vt eum, qui dirùm oportet hoc etiam cit, dignum, cui fides haope orationis usu veni- beatur, videri faciat:
re, non autem, quia anti bis enim viris & magis,
cipatũ opinione sit, cu- & celerius credimus, at
iusdam modi eum esse, que hoc generationi in
qui dicit: neque enim omnibus qdem rebus:
perinde ac nonnulli di- at in ijs præcipuè, quæ
cendi artifices dicentis certo sciri non possunt,
probitatem in arte po- sed variè traduntur, om
fuerunt, quasi mores ad nino bonorum virorum
fidei vim nihil proficiãt sentẽtijs acquiescimus.
sed potentissimam pro- hoc autem etiam ipso

pemo- genere

pemodum, vt ita dicam, genere orationis consefidem obtinent.

25 Propter auditores autem; quando ad affectũ ab oratione compulsi sint: neq; enim eodem modo iudicia facimus ardolentes, ac gaudentes, aut amantes, ac odio in flammati. qua de re vel breuitatem in arte colligere conari tradere, qui cant; tanquam si boni de dicendi arte nũc scri bunt, asserimus. atque hæc quidem sigillatim explanabuntur, tum cũ de affectibus disputabimus.

26 Propter rationes autem assentiuntur: cum verum, aut quod videt, monstrauerimus ex ijs, quæ in quaque re sint, ad fidem accõmodatis.

27 Quoniam igitur fides per hæc fiũt, perspicuũ est, tria hæc consequi eius esse, qui concludere syllogismo possit, & q perscrutari mores, virtutes, & tertio loco qui, affectus, quid q; singuli sint. & quales nam, & ex quibus excitẽtur, & quo pacto.

28 Ex quo efficitur Rhetoricam tractabimus; cum

toricam quasi agnatum quiddã esse dialectices, & particulam eius, quæ de moribus est disputationis, quam par est appellare Politicam. itaq; non omnem facultatem rhetoricam tradere conabimur, sed quatenus propriũ artis opus reperiemus. Nam multa dicemus extra iudicialia, multa extra deliberatiua, quæ ad rhetoricam pertinent. Nam totam quidem eius facultatem tractare, propterea quod omnes aliquo modo participes sunt orationum, & opinionem ad dicendũ adferre: neque enim audire iudicia sacimus diendi sunt quidam ardolentes, ac gaudentes, tis scriptores, qui orato aut amantes, ac odio in ris ante perspectam pro flammati. qua de re vel bitatem in arte collosola conari tradere, qui cant; tanquam si boni de dicendi arte nũc scri mores, ad tempus orabunt, asserimus. atque tione expressi, nullam hæc quidem sigillatim ad persuadendum uim explanabuntur, tum cũ haberent. quin ausim di de affectibus disputabi cere, maximam fere omnium vim fidei faciẽdæ mus. in moribus exprimẽdis

Propter rationes autem assentiuntur; cum esse positam. verum, aut quod videt, Alterum genus probationis, quod ab audiquæ in quaque re sint, toribus proficiscitur, fit ad fidem accõmodatis. cùm morum aliquẽ ani

Quoniam igitur fides mi miscet oratio: neq; per hæc fiũt, perspicuũ enim eodem modo de est, tria hæc consequi e- aliqua re iudicamus; cũ ius esse, qui concludere mœremus, & gaude- syllogismo possit, & q mus, aut cũ diligimus, perscrutari mores, ac & odio prosequimur: virtutes, & tertio loco qua in vna re tantũ eos qui, affectus, quid q; sin- laborasse dicimus, qui guli sint. & quales nam, hactenus de Arte dicen & ex quibus excitẽtur, di conscripserunt. sed & quo pacto. de his omnibus sigillatim tractabimus; cum

motiones animorũ explicabimus.

Tertium probationis genus oratione fit; cum aut verum, aut quod ve ciudimus, ex eis argumenta ducẽtes, quæ in quaque re sunt ad persuadendum accommodata.

Cùm igitur omnes artificiosæ probationes pas: est enim particula hęc fiant; perspicuum quædam dialectices, & est, eum solum hęc tria consequi posse, qui diserẽdi rationem, & morum earum de aliarum, atque virtutum cognitionem, & perturbationum animi naturam perceperit: vt sciat, quid vnaquęque perturbatio sit, & qualis, & ex quib. excitetur, & quomodo.

Itaque sit, vt Rhetorica sit propago quędam, & quasi pullulatio Dialecticę, & facultatis eius, quę de moribus tractat: quam rectè ciuilem scientiam appellabimus. atque ideo Rhetorica sibi habitum, ac formam scientię ciuilis inducit: & qui huic arti incumbunt, partim ignorationę rerum, partim inani gloria ducti, partim alijs etiam humanis causis ciuilem se tenere scientiam profitentur; cum particula tantùm quędam, & imago Dialecticę

sit, quemadmodum initio diximus: neutra eṁ earum alicuius definitę rei scientia est, vt quę-rat, quomodo res ea se se habeat: sed facultates quędam sunt inueniendi, quid in quaque re probabiliter dici possit. Iam igitur de vtriusque vi, ac potestate, quoque modo inter se coniunctę sint, satis, vt opinor, dictum est.

EXPLANATIONES.

22 Expertes artis] *appellat Arist. eas probationes, quæ in ipsa arte non inhærent; sed extrinsecus assumuntur, hoc est, extra dicendi rationem. sic artificiosas eas nominat, quæ in arte traduntur.*

Cū aliquid probatur, aut ꝓbari videtur] *Tertia probationum ratio est, vt re probemus, aut probare videamur vera esse ea, de quib. disputamus. Reſpicit autem id, quod iam dixerat, posse Oratorem, & veris, & fallacibus vti argumentis.*

23 Quę à vita, & moribus ꝓbatio nascitur] *bonū virum decet Oratorem haberi, & in oratione probitatem quandam præseferat, non animum maledicum, aut dolosum.*

24 Neque etiam eodem modo] *probat, quòd nō sumus in eadem sententia, cum nos vrget mœror, quā sumus, cum lætamur. idem est de alijs affectibus dicendum.*

25 Cū aut verum, aut quod veri speciem habet, cōcludimus] *quod est, cū ex probabilibus, quæ in singulis causis inueniri possunt, ea, quæ dicimus, aut uera, aut verisimilia esse ostendimus: nam è qualibet proposita materia elicere possumus probationes veras, verisimiles, & falsas.*

26 Cūigitur omnes artificiosæ probationes] *ducū. ur argumenta è duob. locis genericis: alterum est materia, de qua disputatur: alterum duplex persona, Oratoris, s. & auditoris. quare natura personę, & materiæ, sine rei propositæ est noscenda: ut ab ea probationes eliciamus. Natura verò rei vel est totum ipsius, uel partes essentiales, atque accidentales. natura autem personæ in decem distribuitur partes, quas paulò antè recitauimus. sed maxima pars in Oratore est uitæ ratio, in auditore animi perturbationes, quarum naturam, & modos internos, & externos tenere oportet.*

27 Itaq; sit vt Rhetorica sit propago quædā Dialecticæ] *si quidē Dialectica suppeditat modos, & rationem disserendi Rhetoricæ, atque etiam soboles est eius facultatis, quæ de moribus agit. Quare Orator Dialecticam teneat aliquam, & scientiam ciuilē.*

Argumentum, & distributio cap. 6.

Cum Arist. loca patefecerit communia ad probationum inuentionem: nunc ad singula explananda accedit, ac primum ad locum, qui est à re ipsa. sed grauer quidam Doctores de generali dispositionis inuentione primum scribere arbitrantur: syllogismus enim enthymema, inductio, & exemplum quædam existunt formæ ratiocinandi: forma verò in singularibus est delineatio, ac figura. Quæ igitur forma ratiocinandi uti deceat Oratorem, aperit Arist. & dicit omnē orationem Rhetoricam absolui debere per enthymema, & exemplum, quemadmodum Dialecticam per syllogismum, & inductionem: itaque sic proponit [In probationibus autem] deinde quid enthymema, exemplum, syllogismus, & inductio sint, declarat. unde dicit enthymema esse syllogismum Rhetoricam, & exemplum Rhetoricam inductionem ibi [exēplum enim] duplici utitur ratione ad id confirmandum.

dum. primum id minori propositione confirmat sic [*omnes enim oratores*] *deinde repetit per formam cōclusionis enthymema, & exemplum esse syllogismum, & inductionem Rhetoricam his uerbis* [*necessitas cogit, ut maiorem uerò propositionem inserit, quādo scribit* [*si omnino necesse est eum, qui probare aliquid uelit*] *Postea non eandem esse argumentandi formam enthymema, & exemplum; sed quemadmodum inductio ex pluribus singularibus eiusdem speciei, aut singulis speciebus eiusdem generis constatur, sic exemplū ex pluribus singularibus similibus, sicut docuit in Topicis, & in libris prio. anali. Verùm enthymema id appellat, & definit, cum quibusdam probationibus, uel probationum terminis propositis, aliud quid emergit, hoc est conclusio. atque hæc ratiocinandi forma. i. propositione, & conclusio simul si uera sit semper, uel tota, dicitur syllogismus in Dialecticis: si uerò plerunque; enthymema in Rhetorica. De exemplo legimus ibi* [*nam cum ex pluribus, & similibus*] *De enthymemate autem hic* [*cum verò quibusdam propositis*] *secundam adfert rationem confirmantem Enthymema, & exemplum esse syllogismum, & inductionem Rheto. & inquit orationes alias esse enthymematicas, alias exemplares: sic Oratores. vnde ait* [*Neque illud dubium est*] *Prætorea quantum valeat Oratio enthymematica, & oratio exemplaris, scribit. Exemplaris ibi sic* [*Orationes autem, quæ constant exemplis*] *Enthymematica*] *sed illæ quæ sunt enthymematibus refertæ*]

Demon-

Demonstrationem oratoriam enthymemate, & exemplo fieri: & quid eorum utrunque sit.

SIGON. MAIORAG.

29 QVæ verò fides aut demonstrando, aut speciem demonstrationis afferēdo fiunt, vt in Dialecticis vna est inductio, altera syllogismus, alia, is, qui speciem præ se fert syllogismi, item hic eodē modo: est enim exemplū inductio, enthymema verò syllogismus. vocō autem enthymema oratorium syllogismū, exemplū verò inductionem oratoriam. omnes autem demonstrando fidem faciunt, aut exempla, aut enthymemata proferentes, & præter ea quodāmodo nihil. Quare si omnino necesse est vt syllogismo, aut inductione quodcunque aut quencunque demonstremus (quod nobis liquet ex Analyticis) vtrunque eorum cum vtroq; horū idem esse necesse est.

29 IN probationibus aūt, quæ aut verè demonstrant, aut tantum videntūr demonstrare, quemadmodum in Dialecticis inductio est, & verus syllogismus, & præterea tantum apparens syllogismus; ita etiam in hac arte: exemplum enim inductio est, enthymema verò syllogismus. vocō autem ego enthymema quidem, oratorium syllogismum, exemplū autem inductionem oratoriā: omnes enim oratores cum aliquid dicendo probare volunt, aut exemplis, aut enthymematibus vtuntur: & præter hæc nihil habēt. Quare, si omnino necesse est eum, qui probare aliqd velit, aut syllogismo, aut inductione vti, quod ex ijs, quæ sunt a nobis, in libris Analyticis explicata, perspicuum est; necessitas

29 Quid verò inter exemplum, & enthymema intersit, declaratur ex Topicis: ibi enim de syllogismo, & inductione ante dictum est, nempe, cum in multis, & similibus ita se habere ostenditur, ibi quidem inductionem esse, hic verò exemplum. at verò quibusdam existentibus ex ijs effici aliud quid præter ea, quia ea sint, autin totum, aut plerunq; ibi quidem syllogismum, hic verò enthymema vocari.

31 Neque verò dubium est, quin vtrunque bonũ species quoque Rhetoricæ habeat. Si quidem perinde in his se res habet, ac in Methodicis dictum est:

32 Sũt enim oratoriæ dictiones aliæ exemplares aliæ enthymematicæ. itẽque oratores alij exemplares, alij enthymematici. nec verò minus ad fidem appositæ sunt orationes, quæ exẽplis, sed vehementius perturbãt enthymematicæ. causas

sitas cogit, vt vtriusque illorum natura vtrique eorũ par, atque eadẽ fit.

30 Quæ autem differentia sit exempli, & enthymematis facilè ex Topicis intelligi potest: ibi enim de syllogismo, & inductione iã antea dictum est: nam cum ex pluribus, & similib. ita, vt volumus, rem se habere ostendimus; ibi qdem inductio est, vt in hac arte exemplum. neque illud dubium est, artem ipsam, facultatemque dicendi hoc vtrunque in se bonum habere: vt enim in libris de differendi ratione, quos Methodicos inscripsimus, iam à nobis antea dictum est: sic etiam in his de Arte dicendi res se habet,

31 Cum verò, quibusdã propositis, aliud quiddã ab eis eorum causa contingit, eò, quòd illa vel generatim uera sint, vel plerunque fiant; in Dialectica quidem syllogismus, in Rhetorica verò enthymema vocatur:

Sunt enim dictiones 32
modo vtroque utẽdum quędam oratoriæ, quæ sit, post dicemus. nunc potissimũ exemplis con
de ipsis apertius expli- stant: sunt etiam, quę to
cemus. tæ argumentis, & enthy
matibus cõficiantur
sicuti oratores quidam exemplis magis, quidã argumentis delectantur. orationes autem, quæ constant exemplis, sunt quidem ad dicendum accommodatæ non minus, quàm aliæ; sed illæ, quę sunt enthymematibus refertæ, maiore quodam impetu animos commouent. Verùm quæ sit vtriusque causa, quoque modo sit utroque vtendum, alio in loco postea dicemus.

EXPLANATIONES.

29 *In probationibus autem, quæ aut uerè demõstrãt*] *i. probationes aliæ sunt ueræ, aliæ ueri similes. & sicut ueræ conficiunt syllogismum, uel inductionem: sic ueri similes enthymema, uel exemplum.*

30 *Nam cum ex pluribus, & similibus ita, ut uolumus, rem se habere ostendimus*] *fit inductio ex pluribus singularibus similibus species, hoc est, quæ sunt eiusdẽ speciei: ut Socrates, Plato, Aristoteles, & singuli alij ratione sunt prædicti igitur omnis homo est ratione præditus. aut constat ex pluribus speciebus similibus. i. eisdem genere: ut, homo, cerous, leo, canis, & id generis mouentur. quare omne animal mouetur. Fit aut exemplum ex uno, uel pluribus singularibus numero, uel specie, quæ inter se conueniant, ac similia sint in tertio aliquo, quod commune sit eis, uel simile: vt Catoni licuit sequi bellum ciuile; ergo & Ciceroni licebit sequi. Commune est ambobus sequi bellum ciuile. Exemplum est species quædam comparationis: est*

enim vel aliquid par, vel maius, vel minus, quod ad imitandum, vel uitandum sumitur.

31 Cum verò quibusdam propositis aliud quiddam ab eis eorum causa contingit] Syllogismus, siue ratiocinatio est oratio, in qua positis duabus propositionibus, necesse est aliud. i. conclusionem præter ea, quæ posita sunt, hoc est, præter propositiones euenire. propositionũ altera, siue prima plus virium habet, quia conclusionem ferè intra se complectitur. ideirco maior propositio, vel expositio vocatur. altera minus habet: itaque secundam propositionem vocant, vel minorem, vel assumptionem. & omnis propositio ex duobus constat terminis, vt in logicis diximus. enthymema est argumentum imperfectum: constat enim ex altera propositione, hoc est, maiori, vel minori: vt ex maiore. insidiator iure occiditur; ergo Clodius iure occiditur. ex minore. Clodius est insidiator; ergo iure occiditur. quæ verò argumentatio naturam habet inductionis exemplum vocatur.

32 Sunt enim dictiones quædam oratoriæ, quæ potissimum exemplis constant] omnis oratio, quæ probationibus indiget, constat vel ex enthymemate, vel exemplo, vel vtrisque. sunt tamen oratores, quæ enthymematibus maiori ex parte confirmantur: sunt & quæ plurimis exemplis: sic & orationes quidam magis exemplis, quidam argumentis delectantur. sed sicut enthymema, sic orator anthymematicus maiore impetu animos commouet; quanquam & exempla ad dicendum sint accomodata.

Argumentum, & distributio cap. 7.

Probabile, ac persuasibile semper ad aliud refertur. id est duplex, per se probabile, & quod indiget

ratione, ratione aliqua ad probandum. ille verò, cui probabile existit, non singularis sit: nulla etenim ars singularia considerat. sed vniuersale dupliciter consideratur, vel specificum, vel totale: nam necesse est, vt persuasibile sit pluribus hominibus persuasibile, vel alicui plurium partium, quemadmodum homini sic affecto persuasibile, & propositiones, quæ ad persuadendum sunt accomodatæ, plurimum suscantur ab his, quæ in consultationem, vel iudicium uenire consueuerunt, & apud auditores, non acutè rem intelligentes, nec longinquas rationes. hæc verò sunt, quæ videntur in vtranque partem cadere posse, & quæ sunt in nostra potestate. vnde enthymema, & exemplum ex his rebus est, quæ nihil in se firmitatis habẽt. enthymema, vt diximus, ex paucis fit propositionib. tum ratione facilitatis, tum quoniam aliter se habere possunt res. Summa cap. est hæc. Caput verò sic distribuitur. primò ait quæ sint probabilia hoc pacto [nam quod probabile] & quæ per se sic [aliud enim simul atque auditum est] & quæ per aliud hoc verbis [aliud aut arte indiget] deinde singularine, an toti speciei, vel pluribus probabilia eligantur ibi [nulla verò ars est] exemplo sic confirmat artis medicæ [ut medicina non docet] postea Dialecticæ hoc modo [quẽ admodum etiam Dialectica.] Præterea probabilia diuidendo infert quædam esse ad persuadendum accommodata, & quædam minimè. Quæ verò sint aptæ ad persuadendum sic recitat [Rhetorica verò ex his, quæ in consultatione uenire consueuerunt] præter hæc quæ persuadere possunt, asserit alia esse difficilia ad intelligendum: quoniam colliguntur ex rebus anteà conclusis, vt [Accidit autem vs, qui aliquid] alia verò minimè apta ad persuadendum; vt [quædam autem ex rebus] hinc conclusionem infert, quæ est [Itaque necesse est enthymema] & quòd ex paucioribus

fiat probationibus, qui integer syllogismus sit [Ex paucis autem.]

Quæ sit materia, & forma enthymematis.

SIGON. MAIORAG.

33 QVoniam enim persuasibile est alicui persuasibile, magis enucleatè, distinatque vnum quidem statim est ex se persuasibile, & credibile, alterum verò, quia ex talibus demõstratum videtur esse; semper probabile sit. id

34 Nulla verò ars intendit singulare, vt medicina, quod Socrati salubre sit, aut Calliæ; sed quod tali, aut talibus, (hoc.n. est artificiosum, singulare autem infinitum est, & scientia comprehẽdi non potest:) sanè nec Rhetorica singulare probabile contemplabitur, vt quod Socrati, aut Hipiæ, sed quod talibus, perinde ac Dialectica: etenim illa syllogismũ colligit non ex quibuslibet; (videntur em̃ quædam etiã delirantibus,) sed illa quidem ex ijs, q̃ rationem desiderant.

NVnc autem de ijs, q̃ 33
tractare cœpimus, magis enucleatè, distinctèque differamus. Nam quod probabile est, id est eius naturæ, vt per se esse non possit; sed alicui autem duplex est: aliud enim simul, atque auditum est, ex vi sua probabile, aut creditur.

Aliud autem arte indi- 34
get; vt propositis rationibus demonstretur. nulla verò ars est, quæ, quid in singulis rebus fieri debeat, consideret: vt medicina non docet, qd Socrati, aut Calliæ salubre sit; sed quid homini sic affecto, aut cunctis, qui eodem morbo laborãt; hoc enim ad artem spectat. quod autem singulare est, atq; individuũ, id infinitum habetur, & nulla scientia comprehendi

35 Rhetorica verò ex ijs, quæ in consultationem cadere solent. Est autem munus eius & de rebus eiusmodi, de quibus consultamus, & artes nõ habemus, & inter eiusmodi auditores, qui non p multa contueri, neque altius perspicere possint. neque illa consultamus autem de ijs, quæ in vtrunque modum se videtur habere. quinam de ijs, quę nequeũt aliter aut facta, aut futura esse, aut se habere, cõ fultat nemo, cum ita natur: neque enim aliter, quàm ita, potest fuadere.

hendi potest. neque igi- 35
tur Rhetorica probabile quæret eiusmodi, quod vnius alicuius opinioni conueniat, vt Socratis, aut Hippiæ; sed qđ ombemus, & inter eiusmonibus, qui ita animo sũt affecti: quemadmodum etiam Dialectica: nam alicui videantur, siquidem etiam deliris hominibus probabilia quædã videntur: sed ex ijs argumentatur, quæ ratione allata probari possunt:

Rhetorica verò ex ijs, 35
quæ in consultationem venire cõsueuerunt: est enim artis oratoriæ prius munus ea tractare, de quibus consultamus, & quorum adhuc arteis traditas non habemus, & apud auditores eiusmodi, qui per multas rationes acutè rem considerare non possunt, deliberamus autem de rebus illis, quæ videntur in vtranquo partem ca-

36 Licet autem syllogismo concludere, & colligere alia quidem ex ijs, quæ syllogismo ante cõclusa sunt, alia verò ex ijs, quæ syllogismo non sunt concluſa. illa quidem verum syllogismũ desiderant, quia nõ sunt probabilia; necesse est intelligere non possunt, autem ex his illud nos posse propter longitudinem (iudicator enim ponitur esse rudis) hæc

verò non persuasibilia, quia non ex consessis, neq; probabilibus sunt.

37 Quare necesse est, & enthymema, & exemplum de ijs esse, quæ euenire possunt, ita vt intelligat: neque enim sæpe etiam se habeant aliter: & ex paucis, & sæpenumero paucioribus, quam ex quibus primus syllogismus exiit. Si quid enim horum sue adiungit auditor exempli gratia, quòd Dorieus ludis coronarijs vicerit, satis est dicere, quia vicit Olympia. coronarios autem ludos esse Olympia, adiungere nihil attinet; quia notum est omnibus.

dere posse: de ijs verò, q̃ nullo modo fieri potest, vt aliter aut fuerint, aut futura sint, aut sint, neque fuerint, id deliberet; si modò ea ita se habere possunt, vt intelligat: neque enim in rebus eiusmodi quisquã aliter, quàm eo modo tãtùm, consilium dare potest.

Accidit autem ijs, qui 36 aliquid ratione concludunt, vt quædam aliquã ex rebus antea conclusis: quædam autem ex rebus, quæ nõ dum quidem conclusæ sunt, sed probatione indigent: eo quòd minimè probabiles esse videantur. quorum alterum necesse est, difficile esse ad intelligendum ob longitudinem: disceptatorem enim rudem esse ponimus, atque in disciplinis minimè versatum: alterum autem ad persuadendum haudquaquam accommodatum: eo quòd neque ex rebus manifestis, neque ex probabilibus proficiscatur.

37 Itaque necesse est enthymema, atque exemplum ex rebus eiusmodi esse, quæ nihil in se firmitatis habent; sed aliter, atque aliter se habere possunt, vt exemplum quidem inductionis: enthymema verò syllogismi speciem, ac imaginem habeat.

habeat. Ex paucis autem, & sæpè ex pauciorib̃s enthymema fit, quàm primus ille, atque integer syllogismus: siquid enim notum, atque exploratum fuerit, id sanè nihil attinet dicere: quoniam ipse auditor illud adiungit: vt siquis probare velit, Doricum certamen vicisse, in quo victor corona donatur, satis erit dicere: vicit enim Olympia. quòd autem in Olympijs victor corona donetur, non opus est addere: omnes enim hoc sciant.

EXPLANATIONES.

33 Nam quod probabile est, id per se esse nõ po- & test, sed alicui semper probabile est,] *probabile*

34 *per se consideratur, & ad aliud refertur. per se consideratur dupliciter: aut enim id simul atque auditum est ex ui sua creditur, aut probatione indiget. si verò ad aliud refertur; nulla ars singularia respicit, sed uniuersalia tantùm. unde quid Socrati, aut Callix probabile sit non considerat: sed quid omnibus, aut pluribus, aut alicui prudenti uideatur. Nec Rhetorica singula aduertit probabilia; sed ea, quæ ad persuadendum sunt apposita, quemadmodum quę in iudicium, aut consultationem, aut demonstrationem ueniunt.*

35 Rhetorica verò ex his, quæ in cõsultationem uenire consueuerunt] *omnino res, de qua tractatur, eas continet humanas actiones, quæ sunt in nostræ potestate, ut fiant, & ut non fiant. tales actiones aut exornantur, aut deliberantur, aut iudicantur. ea, de quibus consultamus, uel iudicamus, uel demonstramus, scientia nondum patefiant: quia neque auditores acutè ea intelligere possunt, atque cò minus, si rationes longinquiores producantur.*

36 Accidit autem ijs, qui aliquid ratione conclu dunt]

dunt] *quæris ratiocinatio sit aut ex probationibus antea conclusis, atque apertis, aut ex his, quæ nondũ sunt conclusæ, sed probatione indigent. quæ verò ex rebus non manifestis, nec probabilibus profici cuntur, ad persuadendum haud sunt accommodata: quæ verò ex rebus antea conclusis, difficiles sunt ob longitudinem ad intelligendum.*

37 Itaque necesse est enthymema, atque exemplum ex rebus eiusmodi esse] *enthymema, atque exemplum constat ex probationibus, quæ aliter, atque aliter se habere possunt: nam fiet, ut si res, de quâ agitur, contineat humanas actiones, quæ fieri, & non fieri possunt; sic probationes, si eiusdem fuerint naturæ, ad conclusionem aptiores erunt.*

Ex paucis autem, & sæpe ex paucioribus enthymema fit] *hoc est ex paucis propositionibus, sine probationibus; quoniam ex altera tantum, nel maiori, uel minori constat. fit & ex paucioribus, quàm syllogismus exquisitus, atq; perfectus: propterea quòd integer syllogismus componitur ex maiore, & minore propositione, & confirmatione propositionis utriusque. sed dicitur confici ex paucis; quoniam quæ in iudicium, ac deliberationem ueniunt, maiori ex parte aliter se habere possunt. at verò enthymema nidetur ex his confici, quæ rarò aliter se habere possunt.*

Argumentum, & distributio cap. 3.

A re ipsa paucas ducimus necessarias ratiocinationes Oratorias: nam iudicant, ac deliberant homines de his, quæ in uita geruntur. & hæc pauca sunt necessaria; sed plurima, quæ possunt aliter se habere, verum plerunque fiunt. probationes igitur Oratoriæ huius quoque naturæ erunt, & si quod signum, & verisimile ineſt in re, ab his petendæ sunt. Verisimile an-

tem est id, quod plerunque fit, non tamen absolutè; sed in his uersatur, quę aliter se habere possunt. signa autẽ duplicia sunt: quædam necessaria, quæ Tecmiria, indicia, ac notæ appellantur: quædam non necessariæ, quæ proprio carent nomine. Hæc est cap. summa. Diuiditur autem hoc modo. sentit Arist. id quod est in re ad persuadendum accommodatum, præstare oratorias probationes. unde dicit [necesse est ex propositionibus eiusdem naturæ confirmari [probat autem id, cũ inquit [Pauca verò necessaria sunt eorum] probationem confirmat his uerbis [maiori enim ex parte quæ in iudicium, ac deliberationem ueniunt] cuius autem naturæ esse oporteat probationes oratorias, declarat sic concludens [Quare perspicuum est eorum] Deinde dividit probationum locum in duas partes, & inquit [ducuntur enim enthymemata] exponit has partes, & quid sit uerisimile, quod est altera pars, sic docet [nam uerisimile est tanquàm] deinde alteram subdiuidit partem, quæ est signum, & ait [signorum verò duo sunt genera] quo autem modo inter se differant & nomine, & ui ostendit, dicens [quorum alterum ita se habet ad id, cuius est signum] utrunque exemplo declarat, ac primum signum non necessariũ, & scribit [ut si quis affirmaret] deinde necessarium ibi [Quid si quis ita dicat] repetit aliud non necessarium [ut si quis diceret] tandem epilogum dat brevem, qui est [Quid igitur verisimile sit.]

Enthymemata ex verisimilibus, & signis constare, & quid eorum utrunque sit.

SIGON. MAIORAG.

38 QVoniam autẽ pauca sunt necessaria, PAuca verò necessaria sunt eorũ, ex quibus 38

ria, ex quibus oratorij syllogismi existunt; pleraque enim, de quib. iudicia, & deliberationes sunt, possunt etiam aliter se habere: quæ enim agunt, de ijs etiam consultant, & commentantur: quæ verò aguntur, omnia eiusmodi sunt, & nihil horum, prope dixe rim, est ex necessitate: quæ verò plerunque accidunt, & eueniunt, ex eiusmodi alijs concludâ tur, necesse est: necessaria verò ex necessarijs, quod nobis liquet ex Analyticis.

39 Sanè dubium non est, quin ex quib. enthymemata ducuntur, alia necessaria futura sint, plurima verò plerunque: ducuntur enim enthymemata ex verisimilibus, & signis, adeo vt vtrunque eorum idem esse cum horum vtroque necesse sit.

40 Verisimile enim est, quod plerunque fit, non simpliciter tamen, vt definiunt quidâ, sed quod in ijs rebus, quæ aliter se habere

bus oratorij syllogismi conficiuntur: maiori. n. ex parte, quę in iudiciũ, ac deliberationem veniunt, etiam aliter se habere possunt: solent eñ homines de ijs rebus deliberare, & cogitare, quas in vita gerunt: quę verò aguntur, eiusdem generis omnia sunt: nerim, quæ quicquam, pene dixerim, eorum ex necessitate fit. hæc autem ipsa, quæ plerũque fiunt, nec eodem modo se semper habent, necesse est ex propositionib. eiusdem naturæ confirmari; sicuti necessaria ex necessarijs probantur: quod ex analyticis libris clarius intelligi potest.

Quare perspicuũ est, 39
eorum, ex quibus enthymemata fiunt, aliqua quidem esse necessaria; sed plurima ex eis esse talia, quæ plerunque tantum sine vlla necessitate fiut: ducuntur enim enthymemata ex verisimilib. & signis. itaque necesse est, vt horum vtrunque alteri eorum respodeat, atque

habere possunt, ita se habet ad id, cui est verisimi le, vt quod est in toto ad id, quod est in parte.

41 Signorum autem vnũ ita se habet, vt singulare enim aliquod ad vniuersale, alterum verò vt vniuersale aliquod ad particulare. horum verò qđ necessarium est, necmerium, quod non necessarium, caret nomine, quo distinguatur. Ac necessaria quidem dico, ex quibus conficitur syllogismus. itaque necmerium signum eiusmodi est; qa cum solui non posse, qđ dictum est, arbitrantur, allatum esse necmerium arbitrantur, quasi demonstratum, ac termi narum sit necmar enim, & terminus prisca lingua idem valent. signorum autem est. vt singulare ad vniuersale, perinde vt siquis diceret, signum esse, quòd sapientes iusti sint, quia Socrates sapiens fuit & iustus. atque hoc quidem signũ est. solui autem potest, quanuis quod dicitur verum atque idem sit: nam veri simile est tanquam id, quod plerunque fit.

Non tamen absolutè, 40
sicuti quidam existimãt, sed quod in eis uersetur, quæ aliter etiam euenire possunt: & quod ita se habeat ad id, cuius est verisimile: sicuti se habet id, quod generatim atque uniuerse fit, ad id, quod fit sigillatim, & in parte.

Signorũ verò duo sũt 41
genera: quorum alterũ ita se habet ad id, cuius est signum, sicuti quod in parte sit, ad id, quod in vniuerso genere: alterum autem sicuti, quod in vniuerso genere fit, ad id, quod ĩ parte. quin ex his ipsis id signum, quod necessarium est, indicium vocatur, vel propria nota. quod autem non est necessarium, caret certo, ac proprio nomine, quo ab alijs distinguatur. At vero necessaria illa voco, ex quibus atque hoc quidem signũ syllogismus, ac firma cõclusio fit. quocirca genus hoc signorum necmerium

rum sit, quia syllogismo concludi non potest.

42 Alterum verò, vt si quis diceret, signum esse, quòd ægrotet, quia febri laborat, aut quòd peperit, quia lac habet, necessarium est. atque ex signis solum tecmerium est: solum enim, si verum sit, insolubile est.

43 Tertium verò, vt vniuersale ad particulare se habet. vt si quis dicat, quòd febri laboret, signum esse, quia frequenter anhelet. solui autem & hoc potest, quanuis sit verum: fit enim, vt & qui febri non laborat, anhelet. Ac quid quidē verisimile sit, & quid signum, & tecmerium, & quid in ter ea intersit, nunc quo que expositum est. dilucidius autem & de his, & propter quam causam alia syllogismo concludi nequeant, alia verò concludantur, in Analyticis disputatum est.

merium dicitur, hoc est, indicium, ac propria nota: cùm enim id, quod dixerint, nullo modo solui posse existimant, tunc opinantur, id signum tecmerium esse, atque ita ipsum appellant, tāquam, quod iam probatum, atque confectum sit. prisca enim Græcorum lingua tecmar, idem erat, quod extremum, atque vltimum. genus autem illud signorum quod, ita se habet ad id, cuius signum est, sicut singulæ res ad vniuersum genus, tale est, vt, si quis affirmaret, febri non laborat, anhelet signum esse viros sapientes esse etiā iustos; quia Socrates erat sapiens, & iustus. hoc quidem certè signum est, sed facilè dissolui, ac refelli potest, etiam si verum fuerit id, quod dicitur: nihil enim in se firmi habet, neque necessariò concluditur. Quòd si quis ita dicat, Hunc hominem ægrotare, signum est eò, quòd febri laborat: aut, Hæc mulier perperit; quoniam lac habet, iam hoc erit firmum, & necessariè conclusum. atque hoc signorum genus solum,

tecmerium, ac propria nota vocatur, solumque si verum fuerit id, quod dicitur, refelli non potest.

43 Alterum genus signorum, quod ita se habet ad id, cuius est signum, sicuti, quod est in vniuerso genere, ad id, quod in parte est, fit hoc modo, vt, si quis diceret, Hunc hominem febri laborare signum est eo, quod crebrò respirat. sed hoc facilè solui potest, etiam si verum fuerit: quoniam accidit etiam eum, qui febri non laborat, aliquādo crebro respirare. Quid igitur verisimile sit, & quid signum, & propria nota, quaque ratione differant, satis pro tempore dictum sit: planius enim, atque dilucidius de his omnibus, & qua de causa partim quidem nihil certi concludant, partim autem conclusionem firmant, stabilemque habeant, in Analyticis libris iam antea disputauimus.

EXPLANATIONES.

Pauca verò necessaria sunt eorum] *deest, pauca sunt probationes, ex quibus fiunt enthymemata, quæ sint necessariæ; sed maxima ex parte sunt ex terminis, qui plerunque eueniunt; tamen & possunt non euenire: nam & res, de quibus agitur, & probationes, quæ eas confirment, vel confutent, sunt plerunque rerum, & actionum humanarum species, simulachra, et notæ. Atque, quoniam vt plurimum huiusmodi actiones possunt fieri & non fieri, vt potè hæ, quæ à nostra tum voluntate, tum appetitu ducuntur: quæ animi potentia & aliquid facere, & non facere, & hoc modo, & illo possunt; idcirco quæ sunt res, sine actiones, hæ orationes, quæ eas exprimunt.*

32 Eorum, ex quibus enthymemata fiũt, alia quæ esse necessaria, sed plurima, quæ plerunque]
Dicuntur à re ipsa duo probationum genera: alterum à rei essentia, & dicũtur probationes necessariæ, quæ duplices sunt: siquidem necessariæ appellantur aliæ, quæ ex propria rei, de qua disputatur, natura sumũtur, eriamsi res ipsa possit aliter, atque aliter se habere: aliæ ex natura, quæ aliter se habere non possit. primæ, quæ & paucæ sunt; quoniam & partes naturæ rei sunt paucæ, hæ existunt, ex quibus enthymemata necessaria conficiuntur. Secundæ pertinent ad Philosophum: sed & ad Oratorem, verùm non per se, sed quatenus res deliberanda, vel consulenda est. Paucæ autem sunt naturæ rei partes; propterea quòd omnes ad materiam, formam, & compositum reducuntur. sed plurima sunt rei attributa, sive accidentia, quæ magnam probationum præbent copiam, quemadmodum posteà dicemus. Verùm non necessariæ hæ dicuntur; sed probabiles. & hoc est alterum probationum genus. Probabilis autem ratio, sive probatio est id, quod ferè solet fieri, aut quod in opinione positum est, aut quod habet in se ad hæc quandam similitudinem, sive id falsum est sive verum. nec per se definiri potest, ac exprimi, sed habita ratione loci, temporis, et personæ: neque enim omnibus vnum, atque idem probabile est: aliud enim iustum Romanis, aliud Barbaris videtur. tempora deinde sunt insticienda: mutantur enim sæpe. postremò eius personæ cognoscenda est natura, apud quem dicimus. At verò ratio loci probabilis, qui in re ipsa inest, in tres diuiditur partes: quemadmodum & tres sunt partes definitionis de probabili ratione datæ. prima est id, quod solet fieri. atque sic fit, si ea ad fidem colligas, quæ in actus consuetudine versantur: vt, mater est; igitur diligit filium: Meretrix est; igitur mala: leno est; igitur auarus:

rus: parasitus est; igitur edax. hæc solent sic in ijs fieri. Secunda pars est id, quod in opinione positum est: vt si non ea, quæ in vsu sunt agendi antè narrata; sed ea, quæ in opinione sunt posita colligamus: veluti si dicamus. Impiè is agit; igitur diuina punietur iniustitia. Tertia pars est id, quod habet ad rem, de qua agitur, aliquam similitudinem. ad hanc refertur exẽplum. quare de hac posteà dicemus. Verùm in his tribus partibus quatuor collata sunt, signum scilicet, credibile, iudicatum, & comparabile. Id, quod ferè solet fieri, nihil aliud habet in se nisi aut signum, aut credibile. Id, quod in opinione positum est, habet iudicatum. Id quod habet quandam similitudinem, habet comparabile. Quoniam verò probabiles rationes sumuntur ab attributis rei, de qua agitur, & attributa sunt quatuor, continentia cum ipsa re, in gestione rei, adiuncta rei, & quæ rem gestam consequuntur: signũ est in continentibus cum ipsa re, & in gestione rei: comparabile in his, quæ adiuncta sunt rei: credibile in attributis personæ, de quibus aliàs loquemur. Cum igitur res sic se habeat; omnis probabilis ratio, sive probatio aut est signum, aut credibile, aut iudicatum, aut comparabile. Signum est, quod sub sensum aliquem cadit. sensus verò sunt quinque, visus scilicet, tactus, auditus, gustus, & olfactus. sub oculorum sensum cadit tale argumentum. In calceis multus est ei pulvis; igitur iter fecit. sub auditum. Tumultus auditus est; igitur seditio facta est. ita & reliqua. Signa autem vnumquodque habent tempus, vt præsens, præteritũ, & futurum. In tempore verò præsenti est. Vulnus infigis; igitur hominem occidis. in præterito. Cruentus est; vnde hominem occidisti. in futuro. Occidere vis hominem: nam armatus incedis. At signorum duplex est genus, de quo infrà. Dicit igitur Arist. Ducuntur Enthymemata ex credibilibus, sive verisimi-

tibus, & signis: si quidem signum, & verisimile, vt exponimus, sunt species probationis probabilis. sed hoc differunt, quòd signum aliquod, quod tecminium, seu indicium appellatur, probationem componit, quæ ad verisimilem se habet in Enthymematibus, vt in syllogismis ratio necessaria ad contingentem. itaque inquit Arist. [necesse est, vt horum vtrunque alteri eorum respondeat, atque idem sit.]

40 Nam verisimile est tanquàm id, quod plerunque ita fit, non tamen absolutè] exponit differentiam, quæ est inter signum, & credibile, seu verisimile: nam credibile est in his, quæ solent fieri, atque in consuetudine sunt: igitur non absolutè, i. non necessariò; sed in his, quæ possunt euenire, & non euenire: & hoc modo, & non hoc modo: vt adolescens est; idcirco proclivis est ad libidinem. id profectò solet fieri, sed non necessariò fit. Cum autem inter necessarium, & contingens detur magis, & minus: dicitur enim res magis, & minus possibilis: & necessaria magis, & minus; probationes credibiles quoque magis, & minus erunt: nam, quèadmodum in re est vniuersalis locus, qui rationes probabiles ministrat: qui locus in quatuor diuiditur partes; sic probationes credibiles, quæ sunt species quædam probabilium; quatuor in re habent loci partes, quæ eorum copiam præbent summam. Has partes vocant Rhetores, ex quibus rei attributa accipimus: aliæ enim sunt continentes cum re ipsa, aliæ in gestione rei, aliæ adiunctæ sunt rei, & aliæ vem gestam consequuntur. Quæ sunt continentia cum re ipsa, ea semper affixa esse videntur, neq; ab ea possunt separari: veluti causæ. quocirca non est necessaria probatio hæc, sed adeo verisimilis, vt ferè sit necessaria. Mater est; igitur diligit filium. Quæ autem in rei gestione sunt attributa, minus quàm priora sunt necessaria: non enim sunt causæ, sed concausæ. eaq; sunt locus,

cus, tempus, modus, occasio, & facultas. in has partes, quæ circumstantiæ quædam sunt, ac primariam comitantur causam adeo, quòd non absque his quicquàm efficere possit, subdiuiditur pars loci secunda. atque singulæ hæ plures obtinent modos, ac species. Quæ verò sunt adiuncta rei, si ea copulatio sit, vt id quod adiungitur non possit existere absque re, cui adiungitur, neque res absque eo; talia sunt necessaria, & ad Oratorem non primò spectant, sed ad Philosophum. atque hinc emergunt probationes à genere, specie, toto, partibus, à materia, forma, differentia, ac definitione. si autem adiuncta siue non necessariò, sed velut quædam insequentia, & comitantia plerunque, vt clamor in occisione; dicuntur verisimilia. Quæ autem consequuntur rem gestam, sunt non effectus rei, sed euenta, quæ effectus comitantur, veluti est lætitia in victoria. Inquit Ari. [ita se habet verisimile &c.] hoc est cũ verisimile sit huiusmodi, vt semper ad aliud referatur; ita se habet ad id, ad quod refertur, sicut se habet genus, vel species, vel totum, ad indiuiduum, vel ad partem: nam quod in genere, aut specie probatum est, id etiam in indiuiduo: vt si omnes matres diligunt filios; etiam Claudia diligit Fabium filium.

41 Signorum verò duo sunt genera] Diuisimus antea probabile in quatuor partes, quæ sunt signum, credibile, iudicatum, & comparabile. Credibilis, seu verisimilis probatio est, quæ per se ipsam fidem facit, neque ad confirmandum desiderat testem: sed, cum prolata fuerit; facilè apud opinionem, & sententiam auditoris persuadetur. Huiusmodi credibilis probatio est ex his rebus, quæ ferè solent fieri, & ex attributis personæ. Iudicatum est ratio assensione, aut authoritate, aut iudicio aliquorum, vel alicuius comprobata: nam assensio in religione est, authoritas in communi, & iudicium in approbato. Religiosum est, si quid de re

aliquo iurati Iudices iudicauerunt. quod nos assentiri est necesse. tamen iudicium gestam rem semper consequatur. Commune est, quod omnes vulgò probarunt: vt, maioribus natu assurgi necesse est. quare id, quod ferè solet fieri, ex quadam natura est, commune verò iudicato stringitur. Approbatum est id, quod cum dubium esset circa qualitatem bonam, malam ve; ad vnã partem homines inclinauerunt. Itaque religiosum, cõmune, & approbatum quia in iudicato sunt: gestam rẽ semper consequuntur. De Comparabili in sequenti capite disseremus. Nunc inquit Arist. [Signorum duo sunt genera] omnis probatio sumitur aut à rei, de qua disputatur, substantia, aut ab eius accidentibus. quæ à substantia rei accipiuntur, retulimus. Accidentia verò alia sunt separabilia à re, alia inseparabilia. Separabile est, quod potest inesse, & non ineße absque rei corruptione. Inseparabile est, sine quo non potest res existere, & conuenit toti speciei, soli, semper, & vbique: vt risus est accidens in homine, quod humanæ speciei, soli, & semper conuenit. Hoc accidens signum est, quòd homo sit, & adeo coniunctum est cum homine, vt sit effectus formæ illius, vel euentus quidam inseparabilis effectum, vel formam insequens. At duplici autem accidentium differentia duplex signorum genus constituitur: nam accidẽtia inseparabilia sunt signa, è quibus probationes conficiuntur insolubiles, quæ indicia, notæ, & Græcè Tecmiria appellantur. Separabilia verò existunt signa, quæ proprio carent nomine. Vtrunque porrò signorum genus copulatur cum terminis rei, de qua tractatur, vel in genere, vel ĩ parte, & concluditur generatim, vel in parte: nam ex singulari, siue in parte concluditur genus, vel universale sic. Socrates Orator sit sapiens, & facetus; sapientes igitur sunt faceti. Ex genere, vel universali singulare sic infertur. Noctu vagans est fur; igitur Cacus,

Cacus, qui noctu vagatur, fur est.

42 & 43 Quòd, si quis ita dicat, Hunc hominem ægrotare, signum est, eo quòd febri laboret] vt dictũ est antea, Accidentia inseparabilia sunt signa, quæ ab Oratoribus necessaria dicuntur, nec refelli poßunt: adeo enim coniuncta sunt cum re ipsa, vt nisi res intereat, nec accidentia. Talis est calor extraneus in febre, & dolor permanens, ac pungens in pleuritide: nã nec pleuritis absque dolore huiusmodi persistere potest, nec febris absque tali calore. sed & alia comitantur accidentia has ægritudines, non tamen necessariò; qualis est in febre inquietudo, & in pleuritide dolor capitis: euentus enim hi possunt esse absque morbo, & morbus absque his.

Argumentum, & distributio cap. 9.

Cum Orator duplici ratiocinandi forma ad probandum vtatur; aperuit Arist. quibus ex probationibus alterum, quod est Enthymema, fiat; nunc ad exemplũ venit. Exemplum autem est quædam species comparationis. fit, cum duo, vel plura singularia in aliqua re tertia conueniunt ita, vt res illa una sit cum his, quæ comparantur, & eadem vel genere, vel specie, vel numero, vel analogia. Deinde, si probatio huius conuenientiæ sit necessaria; itidem eodem modo fiat; veluti, appetere dominatum regium est quid commune genericum, vel specificum, ac idem est vel genere, vel specie. Dionysius, Pisistratus, Theagenes q, in hoc conuenerunt, vt regnum apperissent. ratio id significans est eadem: cum salutis custodes peterent. quare ratiocinationem exemplarem constituamus hoc pacto. sit conclusio, siue propositum, Dionysium, qui petit custodes salutis, regnum appetere. Ratio, siue probatio sit, quoniam Pisistratus, Theagenes, & alij, qui salutis custo-

der petierunt, regnum dominatum appetierunt. Verborum copulationes, quæ formam comparationis postulant, sic addamus. Quemadmodum Pisistratus cũ regnum appeteret, custodes salutis petiuit: &, cũ eo impetrasset; tyrannidem occupauit: idemq; Megaris fecit Theagenes: sic Dionysius cum salutis suæ custodes nunc petat, si impetrauerit; regium dominatum occupabit. Nunc docet Arist. quid sit exemplum, & quomodo fiat, cum inquit [sed tamen non ita se habet, ut pars ad totum] exemplo ea quæ dixit, sic explanat [ut siquis probare uelit Dionysium.]

Quæ sit materia, & forma exempli.

SIGON.

44 EXemplum autem inductionem esse, & cuiusmodi in rebus inductio, diximus. Est autem neque vt pars ad tum ad partem, neque vt totum ad totum, sed vt pars ad partem, similia ad similia, quoties vtrunque fuerit sub eodem genere, alterum vero altero notius sit. velut Dionysius affectabat tyrannidem, cum postulabat custodes, quas & Pisistratus antea affectans postulauit custodes, eosque adeptus tyran-

MAIORAG.

44 QVod autem exemplum sit idē, quod inductio, & quibus in rebus inductio fit, ostentem neque vt pars ad ita se habet, vt pars ad totum, neque vt totum ad partem, neque ut totum ad totum; verum, vt pars ad partem, & quod simile est ad id, cui est simile: cùm enim ambo illa, quæ sumunti, posita fuerint, & alterum altero notius, & apertius sit; tũc id exemplum est. vt, siquis probare velit, Dionysium appe-

rannidem occupauit, & appetere dominatũ regium, cum salutis suæ custodes petat, & dicat, Pisistratum antea custodes petijsse, cùm regnũ appeteret, & cùm eos impetrasset, tyrannidẽ occupasse: Theagenem que idem Megaris fecisse, & alios, quoscunque nouerit, idem fecisse; omnes exemplum fient Dionysij, quem adhuc ignorant, an ea de causa custodes petat: hæc enim omnia sub eodem genere, ac proposito continentur, quòd quicunque regnum appetit, custodes salutis suæ petit. Iam igitur vnde probationes illæ ducuntur, quæ speciem habent demonstrandi, declaratum est.

EXPLANATIONES.

44 Sed tamen non ita se habet, ut pars ad totũ] *Exemplum est species quædam comparationis. & cõparabile est quid probabile, quemadmodum antea diximus. Comparationem uocamus, cum duo, uel plura, quæ sint uel genera, uel species, uel individua in tertio aliquo conferuntur, quod commune sit eis; ut sequi bellum sit quid commune Scipioni, & Catoni. Dicimus ergo, Vt Scipioni licuit bellum sequi; sic & Catoni licebit. Et propterea comparabiles sunt termini, qui cum diuersi sint numero, uel specie, uel genere; aliquã tamen rationem continent eis communem. At uerò comparationis duo existunt modi: alter, si res gestæ; memo-*

memores, ac compares cum præsentibus, & appellatur exemplum: est enim exemplum, cum duo eiusdem speciei, uel generis in aliquo tertio inter se comparantur. alter modus comparationis est, si alterum fingis terminorum. & huius aliud est similitudo siue parabola, aliud apologus, quales Aesopi. Similitudo est orationem similem cum re simili conferens. Apologus est oratio demonstrans corporũ, aut naturæ similitudinẽ, et imaginẽ. Sed, quẽadmodũ cõparatio alia dicitur æqualis, alia maior, & alia minor; sic & exẽplũ. verũ comparationes hæ non ex personis solum constant; sed ex locis, temporibus, modis, occasionibus, aliisq; circunstantijs. Verùm ad exemplum proferendum hæc sunt obseruanda. primum vt non fiat à toto ad totum, vt omnis homo loquitur: igitur omnis homo intelligit. deinde nec à toto ad partẽ, velut homo est laude dignus: Socrates igitur est laude dignus. tertiò nec à parte ad totum, quemadmodum Socrates ualet; & ideo homo valet: hæc enim potius enthymemata dicuntur, quàm exempla. quapropter à parte ad partem fiet exemplum, velut à persona ad personam cum his, quæ personam circunstant, vt puta locus, efficiens, occasio, modus, & instrumenta. vnde si persona ad personam comparetur, ut ætas ad ætatem, sexus ad sexum, dignitas ad dignitatem, ut rex ad regem, atque aliæ consentiãt circunstantiæ exemplum à pari nuncupabitur: si verò persona personæ præstet, atque aliæ partes; dicetur à maiori: si contrà, à minori. De similitudine verò, atque de Apologo aliàs disseremus.

Argumentum, & distributio cap. 10.

Locæ, è quibus sumuntur probationes persuasibiles duo esse communia statuit Arist. rem scilicet, de qua agitur, & personam: atque rem duo probationum genera

nera in se continere, alias necessarias, alias probabiles; nunc probabilium inquit aliquas esse proprias Rhetoricæ, aliquas communes, quemadmodum loca, è quibus ducuntur, alia esse communia, alia propria: communia, quæ ad plures scientias, uel artes pertinent, ut est locus ex maiore, & minore, qui exhibet probationes res morales, naturales, & alias confirmantes, quæ hominem non doceant: non habent enim certam materiam. Propria verò, quæ dant proprias cuiusque artis propositiones, quæ auditorem à proposito amouent, & extra artem dicuntur. unde fiunt enthymemata maiori ex parte ex probationibus propriis, pauciora ex communibus. De propriis igitur prius scribere proponit sic [prius igitur de formis enthymematum, quàm de locis dicamus] cur autem id faciendum ei sit, ostendit his uerbis [In ipsis autem enthymematibus maxima est differentia] quæ uerò sit differentia, ibi exponit [nam enthymemata quædam ipsius artis dicendi propria] hinc conclusionem infert hanc [Itaque sæpe fit, ut auditores fallant] quæ autem sint enthymemata propria, & quæ communia explanat, & quid locus sit, è quibus probationes depromuntur, & duo ea esse, commune, & proprium sic aperit [Eos enim ego Dialecticos, & Oratorios syllogismos uoco] commune quid sit, ibi declarat [Loci uerò ij, qui communiter] proprium quid sit, ibi [propria uerò cuiusque artis] aliam scribit differentiam argumentorum communium, & propriorum his uerbis [illa uerò argumenta, quæ communiter] producit secundam rationem, quæ propositum magis adhortatur, quæ est [Quemadmodum igitur in Topicis, ita etiam in hoc opere]

Enthymemata duci tum ex propriis propositionibus, tum ex locis communibus.

SIGON.

45 ENthymematum autem magna differẽtia est, eaque omnes fere maxime latet, quæ in dialectica quoque ratione syllogismorum versatur: alia. n. eorum in rhetorica, perinde atque in dialectica quoq; ratione syllogismorum, partim verò non dum compertis.

46 Quocirca latent audi tores, & qui cõmodius illa attingunt, à se ipsis recedunt. Erit autem apertius quod dicitur, si pluribus exponetur.

47 Dico autem dialecticos, & oratorios syllogismos esse, de quib. locos dicimus: hi verò sunt, qui communiter de iustis, & naturalibus & de ciuilib. & de multis specie differentibus

MAIORAG.

IN ipsis autem enthymematibus maxima est differentia, quæ omnes fere plurimum fallit, atque eadem est enthymematum differentia, quæ in dissẽrendi ratione syllogismorum est. nam enthymemata quædam ipsius artis dicendi propria, sicuti syllogismi etiam quidam Dialecticę proprij sunt, quædam autem ad alias artes, & facultates pertinent: quę vel iam inuẽtæ sunt, & excultæ, vel nondum planè cognitę, penitusque perspectæ sunt.

Itaque sæpe fit, vt auditores fallãt: & qui huiusmodi enthymemata magis, quàm cõueniat, amplectuntur, artis oratoriæ fines transiliunt, hoc aũt, quod dico, clarius, & apertius erit, si plurib. verbis explicẽt.

sunt: vt maioris, & minoris locus: neq; n. ex hoc licebit syllogismũ colligere, aut enthymema pferre de iustis potius, quàm de naturalibus, aut quacunque de re. atqui hęc specie differunt.

48 Propria verò, quæ ex ppositionibus existunt, quæ in vnaquaque spẽ, genereque versantur, vt de naturalibus sunt propositiones, ex quib. neque enthymema neque syllogismus est de moralibus. itemque de his aliæ, ex quibus non erit de naturalibus. eodemq; modo hoc se habet in omnibus. Et illa quidem nullo in genere prudentem efficiẽt, quia in nulla re subiecta versantur, hęc vero quo quis in propositiones meliora selegerit, eo clam aliam scientiam a dialectica, & rhetorica fecerit: etenim si in principia inciderit; non amplius dialectica, & rhetorica, sed illa demũ erit cuius principia tenet.

Eos enim ego Dialecticos, & oratorios syllogismos voco, qui ducuntur ex locis, in quibus latent argumenta. Loci verò dicuntur ij, qui cõmuniter de rebus, quæ ad mores, & ad naturã, & ad ciuilem scientiam pertinẽt, & denique ad alia multa, quæ specie inter se differant, argumenta continent, vt locus, qui ex maiore, & minore dicitur: neque enim ex hoc loco magis de rebus iustis, quàm de rebus naturalibus, aut de qualibet alia re, vel syllogismo concludere aliquid, vel enthymemate probare licet. atqui hęc sine dubio specie differunt.

Propria verò cuiusq; artis argumenta sunt, quæ constant è propositionibus, ab arte illa ipsa desumptis. exempli gratia, in rebus naturalibus propositiones sunt, ex quibus nemo potest aut enthymema, aut syllogismum formare, qui ad vitam, & mores

42 Maxima verò pars enthymematũ ex his formis elicitur, quæ in parte sunt, & propriæ: minor verò ex communibus. Vt ergo in Topicis, item hic distinguendæ sunt enthymematũ formæ, locique, ex quibus est assumendum. dico autem formas proprias in vnoquoque genere propositiones, locos verò, æque omnium communes. Ac prius quidẽ de formis doceamus, verùm genera Rhetoricæ primum arripiamus; vt posteaquam quàm multa ipsa sint, tradiderimus, de his separatim elementa, ac propositiones arripiamus.

pertineat. & in moralibus rebus sunt aliæ propositiones, ex quibus nihil cõcludi potest, quod ad naturam spectet, atque eadem est in cæteris omnibus ratio. illa verò argumenta, quę communiter ex locis sumuntur, neminem possunt huius, aut illius artis peritum facere; quoniam nullam habẽt certam sibi subiectam materiam: atqui proprias artium propositiones quanto quis exquisitiores elegerit, tantò magis a proposito suo abberrabit, & in alia scientia versabitur, quàm in Dialectica, aut Rhetorica: si enim ad alicuius artis principia peruenerit; iam non erit Dialectica, aut Rhetorica; sed erit illa ipsa ars, cuius ea principia fuerint.

Maiori autem parte enthymemata fiunt ex propositionibus illis, quæ propriæ, peculiaresque sunt alicuius artis, e communibus autem locis longè pauciora. Quemadmodum igitur in Topicis; ita etiam in hoc opere distinguendæ sunt enthymematum species, & loci, vnde sumuntur argumenta. voco autem species enthymematum, proprias cuiusque generis propositiones: locos vero sedes argumentorum, æqualiter omnibus

nibus communeis. prius igitur de formis enthymematum, quàm de locis, dicamus: ac primò Rhetoricæ genera videamus; vt, cum ea, quot numero sint, explicuerimus; sigillatim deinde cuiusque generis elementa, propositionesque tractemus.

EXPLANATIONES.

45 Nã enthymemata quædam sunt ipsius artis dicendi propria] *Probationes sunt in duplici differentia: quædam enim sumuntur à rei, de qua agitur natura: quædam ab attributis naturæ: & quæ ab attributis accipiuntur quædam ab attributis rei naturalibus, quædam ab aduentitijs, siue accidentalibus. Quæ verò probationes à rei natura, & ab attributis innatis ducuntur, hę propriæ existunt. quæ autem ab aduẽtitijs, hæ communes sunt: nam ad alias artes, et facultates maximè pertinent. sed propriæ artis Rhetoricæ sunt hæ quæ persuasibiles, & probabiles in omnibus rebus reperiri possunt. quare, siquid uerum sit, quod non sit persuasibile, id non oratoriæ facultati subijcitur: persuasibile. n. & uerum, & falsum esse potest: nam multa talia sunt persuasibilia, & multa uera, quibus non facilè assertimur.*

46 Itaque sepe fit, vt auditores fallant] *Probationes non propriæ artis Rhetoricæ aliæ sunt propriæ alterius artis, & facultatis, aliæ communes. Si Orator probationes dicat non sibi proprias, sed alij artifici; sæpe decipiet auditores ex eo, quod eas in Oratoris facultate putabũt esse. imo, si eas diligentius, quàm arti Rhetoricæ conueniat pe. tractarit; alterius doctoris personam induet.*

47 Eos & Dialecticos, & Oratorios syllogismos voco] *Docet Arist. quid, & quot sint loca, ex quibus pro-*

probationes ducuntur. Vocat loca illa, in quibus latet argumenta, id est, probationes. ea verò dividit in communia, & propria. communia, quæ continent terminos, qui ad multa pertinent, quæ sunt specie differentia. sed de his in lib. secundo disputabimus. talia enim loca continent terminos; ex quibus probationes conficiuntur, quæ non uni competant, sed pluribus artibus.

48 Propria verò cuiusq; artis argumenta sunt] hoc est, propriæ probationes, & non communes sunt quæ à natura rei ducuntur: sed non à singulis naturæ rei partibus: sed ab his, quas ars desiderat. Deinde quæ sit differentia inter probationes communes ac proprias, aperit, & inquit probationes, quæ ex locis communibus sumuntur, neminem reddunt artis alicuius peritum; propterea quòd nullo rerum ambitu definito continentur. contra, qui proprias, hoc est, ex propriis locis ductas elegerit, non Orator, vel Dialecticus appellabatur, nisi fuerint persuasibiles, aut probabiles, sed illius artis peritus.

49 Maiori autem parte enthymemata fiunt] Monet Oratorem, ut ad enthymemata componenda propositiones, hoc est, probationes inueniat proprias. sive verò communes elegerit; ha pauciſſimæ sunt: quoniam nihil docent, ut antea dixit. Cum igitur propriis opus sit, & multis; inuentionem postulat locorum maximam, ex quibus plurimas probationum species depromemus: tot enim sunt enthymematum species, quot sunt partes rei subiectæ, quas locos, sive sedes appellat æquè omnibus communes.

Argumentum, & distributio cap. II.

Qua arte rem ipsam in partes, sive locos, ex quibus probationes sumuntur, distribuamus, explanat Aristot. & ait rem, de qua sermo habetur, audiri, aut

aut deliberetur, aut iudicetur, aut demonstretur: nã audit, vel disceptator, vel iudex, vel auscultator. quare res in tria dividitur genera, deliberativum, iudiciale, & demonstrativum. ad deliberativum spectat suasio, & dissuasio de rebus futuris: ad iudiciale accusatio, & defensio de præteritis: ad demõstrativum laus, & vituperatio de præsentibus; quanquàm & præterita commemorat, & futura augurat. Orator. finis in deliberando est utilitas, & damnum, in iudicando iustum, & iniustum, in demonstrando, sive exornando honestum, & turpe. Hæc est capitis summa. Cum distribuat rem in partes non singulas, sed eas, quæ ad artem Rhetoricam faciunt, de tribus disserit, & proponit dicens [sunt autem Rhetorica genera tria] propositum probat quatuor modis. primus ab auditoribus sumitur, & inquit [tot enim etiam auditorum genera] hunc modum sic explicat [nam ex tribus rebus oratio constat] Hinc conclusionem infert, quo nomine sit unumquodque genus appellandum, & ait [Quare necesse est] deinde genera partitur sic [Deliberationis autem duæ sunt partes] & partitionẽ confirmat his verbis [nam & qui privatè de aliqua re deliberant.] Secundus porro modus sumitur à tempore, undescribit [Quinetiam horum trium generum tempora distincta sunt] comprobat sic [nam deliberationi futurum tempus datur] Tertius accipitur à fine actionum humanarum: cum res, quæ præ manibus habentur Oratoris, sint hominum opera. itaque hunc explicat sic [Finis præterea cuique generi propositus est] explanat autem, cum inquit [nam in deliberando finis est utilitas & detrimentum] confirmat autem fines trium generum, dum dicit [Quòd autem hi sint fines] Epilogum dicit ibi [Perspicuum est]

Proprias propositiones duci ex finibus trium generum Rhetoricæ, deliberatiuo, iudiciali, demonstratiuo, & quid eorum singula sint.

SIGON. MAIORAG.

50 CEterũ formæ rhetoricæ tres numero sunt, quia tot etiam tria sunt auditores oratio- num. Constat enim ex tribus oratio, ex eo, qui dicit, & re, de qua dicit, & eo, ad quem, finisq; quam, refertur. Necesse est autem, ut auditor aut spectator sit, aut iudicator: iudicator verò qui aut rerum præteritarũ, aut futurarum. est autẽ qui de rebus futuris iudicat, vt cõcio: qui verò de præteritis, vt iudex: qui verò de facultate, spectator.

51 Quare ex necessitate tria sunt genera oratio num rhetoricarum, de liberatiuum, iudiciale, ostentatiuum. delibera tionis verò vnum est ad hortatio, alterum dehortatio; quia semper

50 SVnt autem Rhetoricæ genera numero tot enim etiam tria; ditorum genera repe- riuntur: nam ex tribus rebus oratio constat, ex eo qui dicit, ex materia, de qua dicitur, & ex eo apud quem verba fiũt. quin etiam cuiuslibet orationis finis ad audi- torem refertur. Necesse est autem, vt is, qui aut rerum præteritarũ, dit, vel auscultator tantum sit, vel etiam discep- ptator: disceptator verò, qui vel de præteritis statuat, vel de futuris. & de futuris quidẽ statuit, vt is qui in concione dicentem audit: de præteritis autem, vt iudex. at verò auscultator de oratoris facultate iudicat.

Quare necesse est tria cautarum esse genera, deliberationis, iudicij,

& qui priuatim suadẽt, & qui publicè cum populo agunt, alterum horum faciunt: iudicij verò vnum accusatio, alterum defensio; quia horum alterum facere necesse est eos, qui controuersantur: ostentatiui vero vnum laus, alterum vituperatio.

52 At verò tempora cuiusq; horum sunt, suasori quidem futurum; quia de futuris suadet; qui aut hortatur, aut dehortatur: litiganti verò præteritum; quia de factis sæpe alter accusat, alter defendit: ostentatiuo verò præsens aptissimum est illud quidẽ; quoniam ea ijs, quæ insunt, laudant, aut vituperant omnes; assumũt tamen sæpe etiam præterita, recordantes, & futura, augurantes.

53 Finis autem horum vnicuiq; diuersus est, & tribus quidem triplex: suasori utile, & noxiũ; quia suasor tanquam melius suadet, dehortator tanquam deterius exornationis. Deliberationis autem duæ sunt partes; altera suasio, altera dissuasio: nam & qui priuatè de re aliqua deliberant, & qui publicè concionãtur, semper horum alterutrum efficiunt. Iudicij verò partes sunt accusatio, & defensio: qui enim in iudicio versantur, horum alterũ facere oportet. Exornationis denique partes sunt laus, & vituperatio.

Quinetiam horum trium generum tempora distincta sunt: nam deliberationi futurum tempus datur: qui.n. deliberat, siue suadeat, siue dissuadeat, de futuris deliberat. iudicio verò præteritum tempus est propositum: nam de rebus iam factis semper hic quidẽ accusat, ille autem defendit. exornationis maximè quidem proprium est præsens tempus: qui enim laudant, vel vituperant aliquem, ea, quæ tunc in eo sunt, considerant;

dehortatur, reliqua vero ad hoc simul assumit aut iustum, aut iniustũ, aut honestum, aut turpe: litigantibus iustum, & iniustum, reliqua vero ad hęc & isti simul assumunt: laudantibus ac vituperãtibus honestũ, ac turpe, alia verò & isti ad hæc referunt. Esse autem vnicuique eum, quem diximus, finem, signum est, & cęteris de rebus aliquando non disceptauerint; vt litigator, non esse factum, aut nõ nocuisse; aut iniustè fecisse, nunquam consiteretur: neq; enim iudicio opus esset. similiter verò, qui suadent, cętera sępenumero ab ijciunt, se verò inutilia suadere, aut ab vtilibus deterrere haudquaquã concederent: vtrum autem iniustũ sit vicinos in seruitutem adducere etiam nullam iniuriã inferentes, sæpenumero non considerant. Similiter verò & qui laudant, & qui vituperant

sed tamen etiam præterita reminiscentes commemorant, & de futuris coniecturam faciũt.

Finis præterea cuiusq; generi propositus est, & , cum tria sint genera etiam erunt fines: nam in deliberando finis est vtilitas, & detrimentum: qui enim suadet aliquid illud tantum quam melius suadet, & qui dissuadet tanquam deterius dissuadet. alia verò omnia huc referuntur; vt si quid iustum, aut iniustum, honestum, aut turpe dicatur. in iudicijs qd æquũ, aut iniquum sit, quæritur. siqua verò sunt alia, huc referuntur. in exordijs quibus, vtilitate propria neglecta, honestum aliquid effecerit: vt Achillem in eo laudãt, quod opitulatus est Patroclo sodali suo; quamuis sciret ea de causa se moriturũ, eum liceret ei viuere. huic igitur mors eiusmodi in primis honesta fuit, vita verò fuisset vtilis.

Perspicuum est autem ex ijs, quæ dicta sunt, non aliter hæc tractari posse; nisi quis primo eorum propositiones habuerit. propositiones verò rhetorum sunt propriæ rerum notæ, verisimilia, & signa: nam omnis syllogismus ex pro-

fecerit, non attendunt, nemo vnquam, iniustè verum in laude sæpe ẽt se fecisse fateretur, alio ponunt, & proprio neglecto commodo honestum conciliatim quin omnis statim controuersia tolleretur. eo dem modo, qui contuti Achillem laudant, & lunt, alia sępenumero Patrocolo sodali opitulatus sit, sciens sibi morquam fateretur, se vel riendum esse, cum viue inutilia suadere, vel ab re liceret. at eiusmodi vtilibus retrahere. quin mors illi honestior, vita sępe non verentur dicere verò vtilis. Ex his autẽ, re, non esse iniustum, quæ dicta sunt apparet, aut finitimos populos, primum de his rebus, & aut eos, qui nihil læsepositiones necessario est runt. in seruitutem redire habenda: quia tec gere. simili ratione, qui meria & verisimilia, & laudant, aut vituperant, signa, propositiones sunt non illud attendunt; oratoriæ: nam omni vtrum is, de quo dicunt syllogismus ex propositionib. constat, entymema verò syllogismus est, ex ijs, quas diximus, propositionibus constitutus.

positionibus conflatur enthymema verò syllogismus quidam est, qui constat ex prædictis rhetorum propositionibus.

EXPLANATIONES.

50 Sunt autem Rhetoricæ genera numero tria] Materia, de qua dicitur, dat Oratori probationes. Et, quoniam legi oportet eas, quæ sint ad persuadendum appositæ: hæ verò possunt aliter atque aliter euenire: &, quemadmodum materia constat ex humanis negotijs, quæ à nobis possunt fieri, & non fieri, atque in consilio, ac iudicio nostro, quæ ad hãc & ad illam partem verti licet: sic probationes cum ab huiusmodi materia ducantur, eadem possidebunt facultates. quare si negocia erunt gesta, ac præterita; de his nihil aliud potest dici, nisi quod iudicentur, vel demonstrentur. sin nondum gesta sunt; de his deliberandum est. Idcirco omnis humana actio aut in iudicium, aut in demonstrationem, aut in deliberationem cadit: sic materia, quæ est disputanda, sic probationes, ad iudicium, demonstrationem, & deliberationem persuadent. materia igitur iudicanda præbebit probationes, quæ ad iudicium tale persuadeant: demonstranda, & deliberanda eas, quæ ad demonstrationem, & deliberationem pertinent: non autem alias: abundat enim, sed præter rem sunt.

51 Quare necesse est tria causarum esse genera, & deliberationis, iudicij, & exornationis] Quæli-
52 bet igitur materia, quæ ab his proficiscatur actionibus, quæ sint in hominis potestate, vt fiant, atque non fiant, potest deliberari, iudicari, & demonstrari. Sed non deliberatur nisi futura sit, vel vt futura: nec iudicatur, nisi præterita, vel vt præterita: nec demonstratur nisi præsens, vel vt præsens. Nunc ésto, quòd materia

teria proposita deliberanda sit, veluti vtrum bellum gerere oporteat, Orator verò sentiat bellum esse gerendum; duo aperit Arist. loca communia ad vtrunque horum se præstaret Orator: nam, si ostendere sibi proponatur bellum suscipi oportere; eas producat rationes, quæ bellum persuadeant, atque eas confutet, quæ dissuadeant. itaque alter locus communis est suasio, alter dissuasio. Si verò materia proponatur iudicanda; duo quoque loca demonstrat: à quorum altero probationes sumat Orator, quæ rem agendam accusent: ab altero, quæ defendant, & eas confutet. Si autem quid demonstrandum sit; duo etiam erunt: alter enim præbet rationes, quæ laudent: alter eas repellit, quæ vituperent.

53 Cum tria sunt genera; tres etiam erunt fines] Omnis humana actio, quæ per electionem fit, plerunque propter aliquem finem fit. atque fines humanarum actionum sunt laus, iustitia, & vtilitas, non autem vituperium, nec iniustitia, nec damnum. tamen sæpe fit, vt dum laudem, vel iustitiam, vel vtilitatem molimur; in oppositam cadamus partem. vnde pro laude vituperium, pro iustitia iniustitiam, ac pro vtilitate damnum assequamur. Idcirco fines sunt non tres priores, sed omnes: priores verò per se intenti sunt. Dedit Arist. singulis generibus duo communia loca, è quibus accipiamus probationes. nunc verò singula rursus diuidit in partes, ac loco suasionis tribuit vtilitatem, & damnum: itidem loco dissuasionis: nãdum Orator bellum suadet; rationes explicet, quæ futuram vtilitatem ostendant: atque eas reprimat, quæ eandem auferant, aut damnum promittant. loco autem accusationis, & defensionis dedit iustitiam, & iniustitiam: loco laudis, & vituperationis, honestum, & turpe: ab his enim eodem modo sumenda sunt probationes, quo à loco suasionis, & dissuasionis. At ma-

lorem suscipiet quandoque probationum copiam, si fines omnes misceat, quemadmodum laudem cum iustitia, vel vtilitate: iustitiam cum laude, vel vtilitate: & vtilitatem cum laude, vel iustitia: vehementior enim est oratio, quæ probet iustum esse debellare finitimos populos, atque idem honestum, & vtile.

Argumentum, & distributio cap. 12.

Materia igitur Oratori subiecta, ac probationes sunt de humanis actionibus, quæ, vel præteritæ, vel præsentes, vel futuræ sunt: atque hæ possibiles, aut impossibiles, vt fiant, vel factæ sint: aut sint aut futuræ sint. has aperire non solum oportet Oratorem; sed & quonam illud vtile, & damnum, iustum, & iniustū, honestum, & turpe quod in re, de qua agitur, inest, suscipit modos, veluti magnum, & paruum: & magis, & minus. Caput igitur duas habet partes. prima narrat subiectam materiā, & probationes eligi oportere ex possibilibus, atque impossibilibus in singulis generibus. eaq, est [*sed quia quæ fieri nullo modo possunt*] *secunda materia & probationibus modos addit, & verba sunt* [*Præterea cum omnes, qui laudāt*] *epilogum postea facit, ac propositum: nam in genere probationum docuit, nunc separatim se dicturum proponit ibi* [*Sed hactenus dictum est.*]

Præter propositiones proprias etiam communes esse tenendas.

SIGON. MAIOR. AG.

54 QVoniam autē possibilia gesta esse, aut gestum iri non posse, quæ possunt iam esse facta, 54 SEd, quia q̄ fieri nullo modo possunt, ea neque possunt iam esse facta,

neque postea fierī: & quæ facta non sunt, nam ea tantum fiunt, q̄ aut non erunt, ea gesta fieri possunt eodem modo esse, hęc gestum iri non posse: quæ nunquam fuerūt, neque futura sunt, possunt, necesse est, vt ea, non fieri potest, vt & suasor, & litigator, & ostentator propositiones habeant de possibili, & impossibili, & an factum sit, nec ne, & an erit, nec ne.

55 Iam verò quoniam omnes & qui laudant, atque vituperant, & qui adhortantur, atque dehortantur, & qui accusant, atque defendunt, non solum quæ dicta sunt, monstrare conantur, sed etiam magnum aut paruum quod aut bonum est, aut malum, aut honestum, aut turpe, aut iustum, aut iniustum, aut per se proferentes, aut contra inter se comparantes: sane dubium nō est, quin & de magnitudine, ac parvitate, & maiori, ac minori, & in vniuersum, & de vnoquoque propositiones habere oporteat, vt quodnā maius bonum sit, aut minus

aut vera sint, aut vnquam fuerint, aut aliquando futura sint, an non facta: & vtrum futura sit, an non.

Præterea, cum omnes qui laudant, & vituperant, qui suadent, & dissuadent, qui accusant, & defendunt, non solū turpe, aut iustum, aut prædicta demonstrare conentur; sed etiam rem vel magnam, vel paruam esse, vel bonā, vel malam, vel honesti, vel turpem, vel æquam, vel iniquam, aut per se consideratam, aut aliarum comparatione; perspicuum est, eos etiam oportere de magnitudi & 55

minus, aut iniuria, aut aui. similiterque de ceteris. & de maiori, & minori propositiones habere, atque illas, & generatim, & sigillatim; vt quod maius bonum, aut minus: quod maius peccatum, aut meritum, & de alijs eodem modo.

EXPLANATIONES.

54 Sed, quia quę fieri nullo modo possunt] *possibiles, vel impossibiles sunt humanæ actiones per se, vel comparatæ. possibiles per se sunt, quæ à forma, siue virtute proficiscuntur hac, quæ talem possit actionem producere: nam actio est quædam à viro, quæ non à puero, nec à fœmina, nec à pygmæo. atque huiusmodi actio dicitur per se possibilis, vt fiat, vel facta sit. contrà impossibilis per se. Possibiles verò actiones non per se, sed comparatæ hæ existunt, quæ resciunt circunstantias: nam possibilis est equitatio hoc loco, impossibilis alio: hoc tempore, hoc modo, hæc occasione; his instrumentis, his commodis possibilis est, nõ illis. Et, quemadmodum actiones, sic probationes ab his cõmunibus locis ducuntur, & possibilibus, & impossibilibus per se, & per aliud: vtraque enim ad rem plurimum conferunt: nam, si ostendimus Clodium insidias Miloni fecisse; quatuor probationum modos proferre poterimus: possibiles scilicet per se, possibiles comparatos: impossibiles per se, & impossibiles comparatos.*

55 Sed etiam rem vel magnam, vel paruam esse, siue bona, vel mala] *Quoniam tres fines actionum suscipiunt accretionem, & decretionem in quantitate, & in qualitate: & huiusmodi accretio, siue amplificatio, & imminutio quædam per se existit, quædã comparata; idcirco probationes quoque licebit sumere nõ solum à iusto per se, sed & à magno, maiori, & maximo. sic de vtili, & honesto est dicendum.*

Argumentum, & distributio cap. 13.

Probationum loca propria in singulis generibus proponit Arist. se scripturum; sed non ad vnguem singula: ac primum in deliberatiuo non omnia commoda, & incommoda ad consilium pertinere: nam nec necessaria, nec quæ fieri, vel esse non possunt, nec multa, quæ natura, vel casu possunt fieri, & non fieri, in deliberationem vocantur: sed quæ in nos suæ naturæ possunt referri, & quæ à nobis proficiscuntur. Proponit ibi [deinceps verò de vnoquoque genere separatim dicemus] *deinde duo habemus: nam primum in genere deliberatiuo explicat de quibus commodis, & incommodis sit scripturus, his verbis* [ac primò quidem videndum est in quibus bonis] *quæ verò sint recensenda sic* [neque enim versatur in omnibus] *quæ autẽ non, ait ibi* [quæcunque verò necessariò, vel iam sunt] *&* [neque de omnibus] *& concludit ea esse, quæ ab arbitrio, potestate q. nostra veniunt, & inquit* [ea verò sunt, quæ ad nos referri tantum possunt] *secundò habemus, quòd nõ exquisitè de singulis perscrutari licet & id scribit* [Singula igitur diligenter enumerare] *& cur hoc modo* [neque enim hoc Rhetorica] *quæ verò tractare velit subdit sic* [Quod enim antea diximus, verum est] *& addit* [Quòd siquis vel Dialecticam] *quæ tandem ad Rhetoricam pertinentia ei sint proposita concludit ex dictis, & proponit ex dicendis sibi* [Verùm nos qualitatem asserant]

Quibus

Quibus potissimum de rebus in genere deliberatiuo consilium agitari oporteat.

SIGON. MAIORAG.

56 AC de ijs quidem, quorum necessario sunt comparandæ propositiones diximus. post hæc autem de vnoquoque horum separatim est differendum, nempe de quibus suasio, & de quibus ostentatiuæ orationes, tertio vero loco de quibus iudicia sunt. Ac primũ quidem sumendum est, quibus de bonis, aut malis suasor suadeat; siquidem non de omnibus, sed de ijs, quæ & futura fuisse, & non fuisse contingit: quę vero ex necessitate aut sunt, aut erũt, aut esse non potest, vt sint, aut futura sint, de his suasio nulla est: neq; verò de contingentibus omnibus, (sunt enim quędam bona, quæ & natura, & à fortuna sũt, ex ijs, quæ contingit, vt

56 SEd hactenus dictum est quarum rerum, propositiones sibi parare oratorem necesse est, deinceps verò de vnoquoque genere separatim dicemus: vt, quæ sint ea, ex quibus delibe ratio conficitur, & ex quib. orationes demonstratiuæ, tertiò verò de quibus est iudicium. Ac primò quidem videndum est, in quibus bonis, aut malis versetur is, qui deliberat: neq; enim versatur in omnibus; sed in eis tãtum, quę naturam eam habent, vt & fieri, & nõ fieri possint. quæcunq; verò necessariè vel iam sunt, vel posthac erunt, vel quæ fieri non potest, vt aut nunc sint, aut aliquando fiant; de ijs sanè deliberatio nõ est. Neque tamen de om-

vt sint, & non; de quibus non, est procliue consilium) verum de ijs nimirum, de quibus est consultatio. ciusmodi verò sunt, quæ naturam habent, vt ad nos refectantur, & quorum principium originis est in nobis: eatenus enim consideramus, quoad inueniamus, admini strari ne à nobis possint, an non possint.

57 Ac singula quidẽ exquisitè enumerare, & in formas ea digerere, de quibus soliti sunt agere, itemque quoad fieri potest, de ijs ad veritatem definire in præsenti tempore conari non attinet; quia rhetoricæ non est artis, sed prudentioris, & verioris, multo verò plura ei etiam tributa sint propria contemplatione: quod enim supra diximus, verum est rhetoricam constare tũ ex Analytica scientia, tum ex politica, quę de moribus est: similem autem esse partim dialeticę,

omnibus, quæ continget fieri solent, est deliberatio: cum aliqua vel à natura, vel à fortuna fiant, quæ aut contingere, aut non contingere possunt, de quibus nemo deliberare potest. Sed planum est in ijs esse deliberationem, de quibus consultamus, ea verò sunt, quæ ad nos tantum referri possunt: & quorum principium agendi in nostro arbitrio, potestateq; situm est: nam vsq; eò consultando procedimus: donec inuenerimus, vtrũ à nobis ea fieri, an non fieri possint.

57 Singula igitur diligenter enumerare, atque in species digerere, de quibus statuere solent, & quantum fieri posset ex veritate perpendere, nihil opus est in præsentia: neque enim hoc Rhetoricæ officium est sed alterius, quæ de se tũ ex Analytica scientia, tum ex politica, quę veritatem inuestigat. tale autem est: similem verò abest, vt aliquid Rhetoricæ derogamus,

ticæ, partim sophisticis hamus, vt etiam ei lonrationibus, & siquis aut gè plura concedamus, dialecticam, aut hanc quam re vera concedi non vt facultates, sed debeant. Quod enim vt scientias apparere anteà diximus, verum conetur; inconsultò na est, nempe Rhetoricam tura eorum euertet, dũ ex Analytica sciẽtia, & adhibẽdo apparatu trã parte ciuilis facultatis, sibit ad scientias subie- quæ in moribus versactarum quarundam re- tur, esse conflatam simirum, non autem dunta lis est autem partim qui xat rationum. Verunta dem Dialecticæ, partim men quæcunque opere vero sophisticis disputa pretium est distingue- tionibus. Quod siquis re, ac locum præterea vel Dialecticam, vel hãc meditandi scientiæ ciui artem, non tanquam fa li relinquunt, nunc etiã cultates, sed tanquam exponamus. scientias exquisitius tra ctare voluerit; imprudens earũ naturã penitus euertet: eo q illas orã di studio captus, transeat in scias, quæ iam res aliquas certas, in quibus versatur, subiectas habent, non autem rationes, & argumenta tantum. verùm nos, quæ vtilitatem afferant huic arti; in præsentia pertractemus, ita tamen, vt exquisitam eorum explicationem ciuili scientiæ relinquamus.

EXPLANATIONES.

56 In quibus bonis, aut malis versetur is, qui deliberat] *bona, & mala, siue utilia, & inutilia, sine commoda, & incommoda quanis ad genus deliberatiunum non pertinent: nam quædam sunt bona, & mala necessaria, quædam non necessaria, sed quę fieri, & non*

non fieri possunt. & horum quædam à natura, vel à casu, quædam ad libitum hominis bona, & mala necessaria non cadunt in deliberationem, nec quæ contingentia à natura, & casu; sed ea, quæ in arbitrio, & voluntate nostra sunt sita: de his enim consultamus: siquidem prodesse nobis, aut obesse queant.

57 Neque enim Rhetoricæ artis officium est] *Rhetorica eas sibi res vsurpat, quæ ad Dialecticam, ciuilemq; scientiam spectat: sed non adeo diligenter rationem enthymematum tradit, vt Dialectica, nec sententias in consuetudine positas, vt scientia ciuilis, nec vsitatiores, & faciliores cauillationes, vt Sophistica. verùm his vtitur, quantum satis est ad id, quod vult Orator explicandum. idque pudenter facit, & non minus digreditur. At verò cum Dialectica duas habeat partes, alteram, quæ ad iudicium pertinet, & Analecticen vocat Arist. alteram, quæ ad inuentionem; Rhetorica si comparetur ad Analecticen quasi virgultum è radicibus Dialecticæ pullulans vocatur. hæc pars respicit enthymema, & exemplum. Si verò ad inuentionem spectat; Rhetorica est antistrophos, siue ex altera parte respondens Dialecticæ.*

Argumentum, & distributio cap. 14.

Materia igitur Oratori, & auditorib. subiecta sunt actiones, quæ à nostra voluntate, & arbitrio proficiscuntur. Ea verò triplex constituitur deliberatiua, iudicialis, & demonstratiua. Materia deliberatiua, ne res publicæ, quæ maximæ sunt, & quæ in deliberationem ueniunt, quinque numerantur, quibus omnis Reip. status continetur, uectigalia, bellum & pax, custodia regionis, ea quæ importantur, & exportãtur, & leges ferendæ. Hæc nosse oportet Oratorem, & qua, quot, & quibus modis. Caput distribuitur in diuisionem

missionem propositionis: nam propositio est [Deinceps verò de unoquoque genere separatim dicemus] quam in genere deliberativo sic explanat [Res igitur maximæ, de quibus omnes ferè consultant] deinde quot sint materiæ, enumerat ibi [de vectigalibus, de bello, & pace] postea quid unumquodque sit, & quibus modis no scat Orator, docet, ac primo loco de vectigali, dum scribit [Itaque si quis de vectigalibus bene consulturus est] secundo de bello, & pace sic [Qui verò de bello & pace consulturus est] tertio de custodia regionis his verbis [De custodia regionis qui dicturus est] quarto de his quæ importantur, & exportantur hæc scribit [De annona videndum erit] quinto de legibus ferendis, de quibus hoc pacto dicit [sed illud non parui ponderis est ferendarum legum.

Quinque esse de quibus consultatio fit, & deliberatio.

SIGON. MAIORAG.

51 FEnim ea, de quib. omnes deliberant, & de quib. suasores loquuntur, quæ maxima, ferme quinque numero sunt, hoc est de parādis pecunijs, & bello, ac pace, item de custodia regionis, & ijs rebus quæ in hac inuehuntur, & euehuntur, legibusque instituē dis. Ergo qui de parādis pecunijs consilium daturus est, vectigalia ciui-

51 REs igitur maximæ, de quib. omnes fere consultant, & de quibus deliberantes in cōcione sententiā dicunt hoc est, de vectigalibus de bello, & pace, de custodia regionis, de ijs q̄ importantur, & exportantur, de ferendis legibus. Itaque si quis de vectigalibus bene consulturus est, eum reddi-

tatis nosse debebit, quæ & quanta sint: si quod desit, adiungatur, & si quod minus sit, augeat: item sumptus ciuitatis omnes: vt si quis sit superuacaneus, tollatur, & si quis maior, imminuatur: quia nō solum ijs, quæ adsunt, addendo, locupletiores euadunt, sed etiam de sumptibus detrahendo. hæc autem nō solum ex priuatorum negociorum vsu intelligere possumus, verum eorum ēt, quæ apud alios inuentæ sunt, historicum esse ad horum cōsilium est necesse.

59 De bello autem, & pace, copias nosse ciuitatis, & quantæ iam adsint, & quātæ possint adesse, & quales sint, quæ adsint, & si quæ possint accedere: itemque bella quomodo, & quę bellarit: neque verò suę solum ciuitatis, sed etiam finitimorū has res nosse necesse est: aut etiam quibus cum gloriosum sit, bellum gerere: vt

tus ciuitatis nosse oportet, quot, qualesve sint: vt, siquis negligentia relictus sit; adiūgatur, & siquis minor est, quàm cōuenit, augeatur, præterea publicos ciuitatis sumptus nosse debet: vt, siquis superuacaneus est; adimatur: & siquis maior est, quàm conueniat, minuatur: non enim solum bona amplificādo ditiores euadunt homines, sed etiam sumptus detrahendo, hæc autem non tantum ex priuatarum rerum scientia possunt intelligi: sed etiam historiarum peritum esse oportet, qui bene de his consulturus sit, vt sciat, quomodo aliæ nationes ad hanc rem idoneas rationes inuenerint.

59 Qui verò de bello, & pace cōsulturus est, copias ciuitatis nosse debet: & quæ paratæ iam sint, & quæ parati possint: qualesque sint & illæ, quæ sunt in promptu; & illæ quæ præte-

cum potentioribus pax habeatur, cum inferioribus bellum gerere in sua potestate positum sit: & copias, vtrũ similes, an dissimiles: quia fieri potest, vt ea quoq; ex parte superiore, an inferiore conditione simus. est autem necesse, earum etiam rerum habuerint: quia natura comparatũ est, vt similia ex similibus oriantur.

60 Iam verò de custodia regionis, non ignorare, quo pacto custodiatur, sed & multitudinẽ nostram custodum. & formã, & loca præfidiorum, quod facere nõ potest, nisi qui peritus est regionis: vt & si minor custodia sit; augeatur: &, si qua superuacanea; minuatur, & opportuna loca potius tueantur.

61 Præterea verò de annona, quanta in suppetum satis sit ciuitati, & qualis sit, quæ ibi nascitur,

rea possint adiungi: quæ etiam quæ bella gesserit, & quo exitu. neque tantum propriæ ciuitati bella, sed etiam finitimarum ciuitatum expedere opus est: & præterea vireis eorum, contra quos bellum sore existimatur: vt cum potentioribus pax habeatur: cum inferioribus, in eorum, quibus consilium datur, arbitrio sit, vtrum bellum gerere velint. copias quoque spectare oportet, vtrũ similes, an dissimiles sint: nam hac de causa sæpe contingit, vel superiores in bello, vel inferiores esse. præter hæc etiam opus est, non tantum suæ Reip. bella, sed aliorum etiam populorum animaduertere, & quem exitũ illa habuerint, spectare: nam è similibus rebus similia euenire consueuerunt.

De custodia regionis 60
qui dicturus est, scire debet, qua ratione custoditi possit, & quot ei rei copiæ, qualesque sint

scitur, & quæ inuehit, & quarũ rerum exportationis, & quarum importationis indigeant: vt cum his & fœdera, & pactiones fiãt: duorum enim ne in offensionẽ incurrant ciues prouidere necesse est, & qui potentiores, & q adhęc vtiles sint.

62 Ad securitatem autẽ cum hæc omnia perspicere possa necesse est, tum non minimum est, de legum institutione cognoscere: est enim sita ciuitatis salus in legibus. quare necessariũ est scire, quot sint formæ rerum publicarũ, & qualia vnicuique pro sint, & a quibus euerti natura sua queant, tum reip. proprijs, tum contrarijs dico autem euenti à proprijs: quia pter optimam remp. alię omnes & remittendo, & intendendo labefactantur: vt populi dominatus non remittendo solũ imbecillior euadit, vt ad extremum ad paucorum imperium perueniat.

sint necessariæ, præterea locos, vbi præsidia sint collocanda: quæ, nisi sit peritus regionis, scire nõ poterit. Atque hæc ideo noscẽda sunt, vt, si minor sit, quàm oporteat; augeatur custodia, si qua redundans, auferatur, & ad locos magis opportunos traducatur.

De annona vidẽdum 61
erit, quanta, qualisque ciuitati sufficere possit, &, cuius generis sit ea, quæ ibi nascitur, & quę aliunde importatur: &, quæ sint eæ res, quas exportare, & quas importare oporteat; vt conuẽtiones, & pactiones cũ eis fiunt, quibuscum opus est. duo sunt enim hominũ genera, quos obseruare necesse est, ne à ciuibus offendantur; nempe qui potentiores sunt, & qui reb. suppeditandis vtile esse possunt. Hæc ea subtiliter videndi facultatẽ habeat oportet, qui de ciuitatis securitate consulturus est.

uenturus sit, sed etiam nimium intẽdendo. vt etiam grypitas, & similitas non solum, dum remittuntur, ad medium tẽdunt, sed etiam cum nimium grypa, aut sima fiunt; ita nasum afficiunt, vt ne nares quidem esse videantur. Proficit autem ad leges instituendas, non solum, quæ sint vtilis sit, in præteritas intuendo, cognoscere; sed etiã alienas, qualibus qualibus conueniant, non ignorare. ex quo perspicuum est, ad legum lationem ambitus terræ valere, quia hinc gentium leges cõsequi licet: ad ciuilia verò consilia eorum, qui præsentes gestas scripti prodiderunt, historias. quæ omnia politicę, nõ Rhetoricæ opus sunt. Ac quibus quidem de reb. tenere, qui suasurus est debet, quę maxima, tã multa.

Sed illud nõ parui põ 62
deris est ferendarum legum rationem intelligere; cum in legibus posita sit totius ciuitatis salus. Itaque scire necesse est, quod sint Rerump. genera, & quę cuique generi prosint, & quæ interitum adferant, siue illa Reip. propria sint, siue aliena, & ei cõtraria. voco autem ea propria Reip. quæ in seritum adferant: quoniam, vno excepto optimo ciuitatis statu, reliquo perspicuum est, ad quæ omnes Resp. & cũ remittuntur, & cum estus feruntur, intereunt, vt populares status non solum remissus sit imberbior, & tandẽ in pauperiorum dominatum desinat: sed etiam, si vehementer efferatur, interit: quemadmodum vitia, prauitatesque naturæ, qui vel grypus, vel simus sit, non tantum rectam ad mediam, rectamque formam veniunt; sed etiam uehementer auctæ, vt si valdè fiat grypus, aut simus nasus, eo tãdem pueniãt, vt ne nasi quidem formam nasus habere uideantur.

tur. Illud autem in ferendis legibus vtilissimum est, non solum aduertere, & considerare, quisnam Reip. status anteacto tempore profuerit; sed etiam apud exteras nationes, quæ Reip. species, quibus hominibus conueniant. itaque perspicuum est ad legum ferendarum scientiam plurimum cõducere terrarum peragrationem, in qua multarum gentium instituta, legesque licet agnoscere. at verò in consilijs publicis historiarum, & antiquitatis cognitio mirificè vtilis est. Sed hæc omnia videre ciuilis scientiæ, non autem Rhetoricæ proprium officium est. Res igitur maximæ, quarum cognitionem eum habere oportet, qui benè consulturus sit, hæc sere sunt.

EXPLANATIONES.

58 Itaque siquis de vectigalibus bene consulturus est] *Vectigalia hoc loco intelligere debemus reditus, quos fiscus, uel aerarium accipit. de his inquit Arist. Oratorem quinque aduertere, primum quæ sint vectigalia, deinde quot sint, tertiò quæ sint adiungenda, quartò quæ sint augenda, quintò qui sint publici sumptus. Ideirco primũ videat Orator, quid, uel quæ sint vectigalia: ex hac enim notitia ex quibus rebus constituatur vectigal, & quam formam possideat, no scet: nam omnes prouentus aut ex terra, uel mare capiuntur, aut ex hominibus: si ex terra, uel mare; aut à solo, aut à fructibus: qui aut sunt animalia, aut plãtæ, eorumque fructus, ac partus. si verò ex hominibus capiantur; ea sumuntur aut ex eorũ persona, aut ex annexis personæ: persona enim quæ in ciuitate habitat, quæ ad eam tuendam sunt necessaria, soluere debet. Quantum autem soluere opus sit unicuique, intelli*

gitur à victus ratione, à fortunis, ab arte, atque ab operibus siue futuris, siue præteritis. opus nunc uneo quæuis ædificia utilia, merces, & huius generis alia. Secundo loco aduertat Orator, quot sint redditus publici, ac priuati, quantum extendantur, & quot fructus adferunt. Tertiò, cum nouerit qui, & quot redditus; si ex horum aliquo prouentus non capiantur; adiungantur. Quartò si qui redditus magni sint, paucum uerò necessarij; id auferatur. Demum quantum sit necessarij noscens cognoscat quoque sumptus publicos, & priuatos: nam si duæ sumptibus detrahemus; aurium locupletius euadet. Hæc innotescent & usu negociorum, & historiæ.

59 Qui verò de bello, & pace consulturus est] Sexuidetur Arist. proponere animaduertenda ab eo, qui de pace, uel bello sit consulturus: primum ut noscat uires Reip. quantæ sint, & quàtæ comparari possint: deinde quales sint, aut futuræ sint: tertiò quæ bella & qua ratione suscepta confecisset. quartò contra quos suscipiendum sit bellum: quintò eadem re, an dissimili ualeamus, quà hostes: sextò bellorum exitus, quæ à nostra ciuitate, & quæ in cæteris gentibus gesta sunt, memoria teneat. Vires Reip. sumuntur à Rep. ipsa, aut extra. A Rep. pecunia parata, annona, milites, castra munita, instrumenta omnia bellica. Extra Remp. hæc eadem desiderantur in socijs, contraria in hostibus. Secundò noscat qualia sint singula horum, ut qualis pecunia parata, uel paranda, qualis annona: nam in hac non solum fruges comprehenduntur; uerùm etiam omnia, quæ annus suppeditat ad alimoniam. Noscat quales sint milites comparati, & comparandi: nam eorum personam agnoscimus, ex patria, natione, cognatione, ex commodis & incommodis animi, & corporis, ex anteacta uictus ratione apud imperatores egregios, ex fortunis, habitu, animi

animi affectibus, ex his, quæ fecerint, & quæ passi fuerint. Castra uideat munita sint, nec ne, arte, an natura: quæ sint ad ea opportuna. Instrumenta bellica multa sint, inaudita, horribiliaq;. Tertio loco intelligat quæ bella, & qua ratione ea confecerit Resp. itaque de genere belli, deque eius speciebus, de his, ex quibus conficitur bellum, & quæ ei dant essentiam disceptandum erit, atque tandem quæ ei attributa sint, & quæ circunstant, ueluti de imperatore, de auxilijs, præsidijs, instrumentis, locis, temporibus, modis, occasionibus, atque facultatibus. Quartò hæc non solum in nobis sunt considerandà; sed etiam in hostibus singulatim perspiciemus. Quintò quantum nos ab illis differamus omnibus relatis conditionibus, & horum comparatio fiat, & similitudo. Tandem belli futuri euentus prædicemus nostris exemplis, & exteris docti.

60 De custodia regionis qui dicturus est] In regione custodienda duo sunt cognoscenda, locus, qui custodiri debet, atque res, quæ locum custodiant. loci primò consideretur natura, deinde annexa. naturam locorum noscimus, si montosus sit, an æquus, aquosus, palustris, an aliàs. Annexa sunt naturæ locorum regionis amplitudo, oppidorum multitudo munitorum, uel non munitorum arte, uel natura, termini regionis, finitimarum notitia, loca deserta, syluestria, culta, amena, calida, frigida, sicca, humida sponte, & arte, per se, uel ab alijs populis referta, atque alijs animalibus, frugibus, ac fructibus abundans, uel sterilis, & nuda: perpetuò, an quandoque his bonis, malisque detineatur. Hæc, & huiusce modi alia noscere oportet. Res, quæ regionem custodiunt, sunt milites, præsidiaque alia, quæ ad victus rationem, & ad hostium uim depellendam spectant, qualia sunt instrumenta bellica cuiusuis generis. Itaque & militum

rationem habere necesse est, atque cæterorum præsidiorum: nam horum omnium naturã cognoscere opus est, nireseque: quæ singula cum locis custodiendis sunt conferenda.

61 De annona videndum erit quanta, qualisq;] Diligenter est providendum, ne victus annuus regioni desit. quare duo videat Orator: quæ, & quot sint, quæ alere oportet, deinde quæ, & quot necessaria sint alimenta. Alere oportet homines, & alia animalia, quæ ad hominis salutem sunt necessaria: quorum victus rationem & numerum observare debet. Alimenta vel sunt terræ fructus, vel animalium: & utrique oriuntur in regione tot, quot vel sufficere possint, vel deficere, vel abundare. si deficiunt; observare oportet mercatores, aut gentes fœderatas, aut stipendiarias: sed maximè potentiores homines.

62 Sed illud non parui ponderis est ferendarum legum rationem intelligere] legum finis est institutio populorum recta ad civitatis salutem. salus in æquitate consistit. æquitas præcipuè continet honestatem, iustitiam, & utilitatem. sint igitur leges ferendæ honestæ, iustæ, ac utiles tum publico, tum privato: nec honestæ lex, nec iusta, nec utilis dicenda est, quæ publico prosit, privato obsit, aut privato conferat, & publicum infestet. Duo igitur instituit legislator, naturam legis ferendæ, & eos, qui tali servire debent legi. lex est quæddam ius, quod civitatem, sive unionem custodiat hominum. sed unio non est unius generis, verum multiplex; alia enim universalis est, alia particularis, atque alia singularis appellatur: quarum una quæque bona, & mala dici potest, atque cuique inest qui imperat, ac qui imperio subiacet. sint æquæ leges imperanti, & subiectis: nam si fines egrediantur æquitatis; sed quandoque imperanti faueant, quandoque subiectis; salus publica perit.

Argu-

Argumentum, & distributio cap. 15.

Quæ maxima, ac præcipua sint, deliberantis proposita, ea quinque esse narravit Arist. in superiori capite. Nunc quæ probationum loca ad propositorum horum, & aliorum confirmationem adhibere sit opus in genere deliberatiuo, his verbis proponit [Deinceps verò dicamus] deinde quis sit communis locus probationum, quæ suadent, & dissuadent, exponit, & ait eum esse finem, ob quem omnia vel expetimus, vel fugimus. vnde inquit [Est autem & priuatim singulis, & publicè] postea quo nomine appelletur finis, propter quem omnia expetimus sic docet [ea est felicitas, & partes eius] finis igitur propter quem omnia fugimus, erunt afflictiones, atque res molestæ. Præterea verò quid sit felicitas, & ex quibus eius constent partes vt ab his probationes accipiamus, proponit ibi [Quare sumamus exempli gratia non subtiliter] non enim ad Oratorem spectat, sed ad Philosophum accuratè de felicitate tractare. Rationem reddit instituti consilij dicens à felicitate, eius partibus, & à contrarijs felicitate, & partibus eius Oratorem sumere posse probationes ad suadendum, & dissuadendum accommodatas. quare scribit [de hac enim & de his; quæ ad hanc referuntur] confirmat rationem, & confirmationem sumit à felicitate primum his verbis [quæ enim felicitatem efficere possunt] deinde à contrarijs felicitati, & his [quæ verò illam vel corrũpunt] tandem ad propositionem de felicitate explanandam se confert, & scribit primo loco quid sit felicitas, & ait [Ponamus igitur felicitatem esse] secundo quot sint eius partes exponit hac pacto [necesse est eius partes esse nobilitatem] eas in genere quatuor dicit esse statuit, ac prima est nobilitas, quæ quid sit,

& quot

& quot modis aperit dicens [nobilitas gentis, & ciuitatis] secunda est bona proles, & filiorum multitudo, de qua hæc scribit [Bona uerò proles] tertia sunt diuitiæ, de quibus sic loquitur [Diuitiarum partes sunt] quarta est bona existimatio, quæ quid sit recitat hoc loco [Bona existimatio est] quinta est honor, de quo hæc refert [Honor autem est signum gloriæ] sexta est corporis virtus, quam sic explicat [Corporis virtus est bona valetudo] septima est pulchritudo, de qua sic legitur [Pulchritudo non eadem est in omni ætate] octauæ sunt vires corporis. de his hæc audiamus [Vires ex eo intelliguntur] Nona est magnitudinis corporis virtus, quam ostendit hoc modo [Magnitudinis virtus ea est] Decima est decertandi robur, de quo sic scribit [Decertandi robur ex tribus constat] Vndecima est bona senectus, quam his verbis explicat [Bona senectus est] duodecima est gratia, & bonorum uirorum amicitiæ, de qua scribit hæc [Gratia verò] decimatertia est prospera fortuna. de hac talia docet [Prospera fortuna est] quartadecima est virtus, de qua scribet in genere demonstratiuo. vnde inquit [De virtute quoniam] Epilogum breuem admodum dicit, qui est [Quæ igitur spectare]

Preprias propositiones in deliberando duci ex beatitudine, & partibus eius, & quæ sint.

SIGON. MAIORAG.

63 EX quib. uerò & de his, & de aliis adhortari, aut dehortari debet, deinde dicamus. Est autẽ tum priuatim singulis, tamen communiter

DEinceps verò dicam, quomodo vel ex his ipsis vel ex alijs, quæ in deliberationem cadunt, & ad suadendum, & ad dissuadendum 63

omnibus proposi- tum quiddam, in quod re intuentes & persequun tur, & fugiunt, atq; hoc est, vt summatim dicã, tum beatitudo, tũ partes eius. Quamobrem exẽpli gratia sumamus, omnia vel expetũt, quid sit, vt simpliciter vel fugiunt: Atque, vt dicam, beatitudo, & ex quibus partes eius: de quo hæc enim & ijs, quæ ad ea referuntur, & consultationis ei & adhortatio- nes, & dehortationes citer, quid felicitas sit, omnes existunt: quia & ex quibus cõstẽt eius quæ hanc, aut particu- lam aliquam pariunt, aut maiorem pro mi- nore efficiunt, oportet & suasiones, agere: quæ verò euer- tunt, aut impediũt, aut quæ enim efficere possunt, aut efficere. Sit ergo beatitudo ex quam eius partem, aut 64 bo minore maiorem, ea actio cum virtute: aut uita sepsa contenta: aut vita cum securitate, iucundissima: aut firma possessionum, & corporum constitutio

Est autem & priuatur, & fugiunt, atq; hoc tim singulis, & publicè est, vt summatim dicã, ferè omnibus finis quitum beatitudo, tũ pardam propositus, ad quẽ aciem mentis dirigenexẽpli gratia sumamus, tes, omnia vel expetũt, quid sit, vt simpliciter vel fugiunt: Atque, vt dicam, beatitudo, & ex in summa dicam ea est quibus partes eius: de felicitas, & partes eius. hac enim & ijs, quæ ad Quare sumamus, exem ea referuntur, & con- pli gratia, non subtilitatijs ei & adhortatio- ter quidem, sed simplines, & dehortationes citer, quid felicitas sit, omnes existunt: quia & ex quibus cõstẽt eius partes: de hac enim, & quam eius partem, aut ex minore maiorem, ea actio cum virtute: sunt amplectenda. quæ verò illam vel corrumpunt, vel impediunt, vel contraria sunt, omnino

Ponamus igitur, se- licitatem esse vitę prosperitatem cum uirtute coniunctam, vel possemè vnum horum, aut sionem earum rerum, 64

plura quibus

plura omnes esse beati tudinem fatentur. Si ergo beatitudo est eiusmodi, necesse est, partes eius esse nobilitatẽ, amicorum copiam, bonorum amicitiam, diuitias, liberorum probitatem, liberorum multitudinẽ, bonam senectutem: item corporis virtutes, vt valetudinem, pulchritudinem, robur, magnitudinẽ, certatricem facultatem, existimationem, honorem, bonam fortunam, virtutem, aut etiam partes eius prudẽtiam, fortitudinẽ, iustitiam, temperantiã: ita maxime se ipso contentus erit, si ei supetent tum quæ in ipso sunt bona, tum quæ extrinsecus: neque enim alia sunt præter hæc, in ipso verò sũt, quæ in animo sunt, & quæ in corpore: extrinsecus verò nobilitas, & amici, & pecunia & honor præterea verò cõuenire arbitramur facultates, & fortunam adesse: quia hoc modo vita maxime erit securissima: sumamus igitur eodem modo, quid horum vnumquodque sit.

65 Ac nobilitas quidem est genti, ac ciuitati, indigenas, aut antiquos esse, & primos duces illustres, & ex ipsis multos ortos in ijs rebus, quas æmulamur, illustres, priuatim autem nobilitas est aut à viris aut a mulieribus, tũ legitima ab ambobus origo, tum, vt in ciuitate, primos claros fuisse aut virtute, aut diuitijs, aut alia rerum earum quæ in honore sunt, tũ multos ex gente illustres fuisse tum viros, tum mulieres, tum adolescẽtes, tum senes.

66 Probitas autem liberorũ, & multitudo non obscura sunt. est autem reipub. probitas liberorum, si multa iuuentus adsit, eaque bona: bona verò ex virtute corporis, vt magnitudine, pulchritudine, robore, certatrice facultate: animi vero

præter hæc, nulla bona sunt. In ipso verò sunt ea, quæ vel in animo sunt vel in corpore. extrinsecus aduenium, vt nobilitas, amici, pecuniæ, honor. opes etiam, atque fortunam adesse oportere censemus: sic enim fiet vita securissima. Hæc igitur singula, quid sint, definiendo aperiemus.

Nobilitas gẽtis, & ciuitatis ea est, si ipsa ex se suos ciues genuit, vel si longè vetustam originem habuit: & si primi ductores eius illustres fuerũt, & si multi principes, atq; imperatores ex ea nati sunt, quos æmulari alij studeant. Priuata vero nobilitas, vel à viris, vel a mulieribus pendet, & cũ viri quidem legitimè coniuncti sunt, & quemadmodum etiã in ciuitate, cum primi auctores generis clari fuerunt vel virtute, vel diuitijs, vel alia re, q̃ in præcio apud homines sit: & si ex ea familia multi illustres fuerũt & viri, &

temperantia, & fortitudo virtutes iuuenis sũt: priuatim verò liberorũ probitas, & multitudo est, prios liberos multos, & tales adesse, tum fœminas, tum mares. fœminarum verò virtus, corporis quidem pulchritudo, & magnitudo: animi verò temperãtia, & operis studium sine illiberalitate æque autem & priuatim, & publice, tum in viris, tũ in mulieribus, dãda est opa, vt eiusmodi singuli adsint: quib. enim quæ ad mulieres pertinent, vitiosa sunt, vt Lacedæmonijs, ij dimidia propemodum ex parte beati non sunt.

67 Diuitiarum verò partes sunt nummi, agri copia, locorum possessiones, itemque suppellectilium possessiones, & pecorum, & mancipiorum multitudine, & magnitudine, & pulchritudine excellentium Hæc autem omnia & secura & liberalia, & vtilia sunt. sunt autem utilia magis, & mulieres, & iuuenes, & seniores.

Bona verò proles, & 66
multitudo filiorum, qd sit, omnibus notum est. Atque in Rep bona proles esse intelligitur; cũ multi, boniq; iuuenes in ea fuerint, & bona dicitur, vel ex virtute corporis, vt cum magnitudinem, pulchritudinem, vireis, certandi robur habet: vel ex virtute animi: nam temperantia, & fortitudo iuuenis virtutes sunt. priuatim autem bona proles, & multitudo filiorũ intelligitur; cum quis multos, & huiusmodi virtutib. instructos hẽt filios & mareis, & fœminas. Fœminarum virtus in corpore, venustas, & magnitudo est: in animo, temperantia, & sedulitas, studiumque suorum operum, modo tamen ne incidat in illiberalitatem. similiter autem & priuatim, & publicè, & in viris, & mulieribus, vt hæc singula sint, studere oportet:

magis, quæ fructuosa: liberalia vero, quæ voluptatis causa. Fructuosa verò dico, ex quibus ue ctigalia: voluptaria, uerò ex quibus nihil præter vsum exigitur, quod quidem æstimandũ sit. Terminus autem securitatis est, eo in loco, & eo modo possidere, ut in se sit usus: proprietatis uerò, aut contra, quo ties in se sit alienatio. di co autem alienationẽ, largitionem, & uenditionem. omnino autem diuitiæ in usu potius, q̃ in possessione consistũt: actus enim rerum eiusmodi, & usus diuitiæ sunt.

68 Bona existimatio uerò est, ab omnibus uiri tute præditum iudicari, aut eiusmodi aliqd habere, quod expetãt omnes, aut plerique, aut boni, aut prudentes.

69 Honor autem beneficæ est signum existimationis. honorantur autem meritò quidem, & in primis qui beneficiũ dederunt, uerumtamen

honoret: nam qui impudicas habent mulieres, ut Lacædemonii, dimidia ferè felicitatis parte carent.

Diuitiarũ partes sunt 67
pecuniæ, prædiorũ multitudo, regionum possessiones, & præterea suppellectilium copia, & pecudum, & seruorum: quæ res multitudine, & magnitudine, & pulchritudine excellãt, & omnia secura, liberalia, & utilia sunt Dicuntur autem utilia ea, quę magis fructuosa sunt, liberalia uero, quę animi voluptatisq; gratia possidentur. fructuosa illa voco, unde redditus, ve ctigaliaque capiuntur: voluptaria, è quibus nihil præter usum, capitur, quod aliquo precio dignam sit. Securitatis ille finis est, vt eo in loco, atque eo modo prædia possideantur, vt eorum vsus in domini arbitrio sit. id verò alicuius proprium esse, aut non esse dicitur, cum in eius potestate est aliena

re.

honoratur etiam q̃ potest beneficium dare. beneficium verò est, qđ pertinet ad salutem, & ad ea, quæ causa sunt, vt simus, aut ad diuitias aut ad aliquod aliorum bonorum, quorum non est facilis comparatio, aut omnino, aut in eo loco, aut aliquãdo: multi enim ex rebus etiam, quæ paruæ videntur honorem adipiscuntur, vel rum loca, & occasiones causam afferunt. Partes autem honoris sunt sacrificia, monumenta & versibus, & sine versibus, præmia, luci, præsessiones, sepulchra, statuæ, victus publici, barbaricæ, vt adorationes, & excessiones, munera apud quosque prætiosa: est enim donum largitio possessionis, & signum honoris. itaque & qui pecuniarum, & qui honoris studiosi sunt, ipsa appetunt: ambobus enim suppeditant, ea, quæ requirũt: est enim possessio, quam expetunt, qui pecuniarum sunt studiosi, & honorem cõtinet, quę, qui honoris. Corporis autem virtus, valetudo. hæc vero est vt expertes morbi sint, qui corporibus vtũtur: multi enim valent, vt de Herodico fertur, quos nemo valetudinis causa beauerit, & ab omnibus abstineant rebus humanis, aut pluri mis.

71 Pulchritudo verò in quaq; ętate diuersa est. ac iuuenis quidem pulchritudo est idoneum corpus ad labores habere, tum ad cursum, tum ad vim, cum iucundus sit aspectu ad voluptatem. itaq; qui in certationes pulcherrimi, quia ad vim, & ad velocitatem simul sunt nati: vigentis autem, ad labores bellicos, iucundum autem est visu cũ terrore: senis vero, ad labores necessarios idoneũ, indoles tamen; quia nihil habeat ex ijs, quibus senectus lædituꝛ.

72 Robur autem est facultas mouendi alterũ, re. dico autem alienare, donare, & vendere. omnino diuitem esse magis in vsu, quam in possessione situm est; nam huiusmodi rerũ actus, atque vsus ipsæ diuitiæ sunt.

68 Bona existimatio est virtute prædituꝫ ab omnibus iudicari, vel tale aliquid in se habere, q̃ omnes experãt, aut multi, aut boni viri, aut prudentes.

69 Honor autem est signum gloriæ ex pluribus meritis in alios meritis cõparatæ. Iustè verò, maximeque honore afficiuntur ij, qui iam beneficia contulerunt. verumtamen etiã ille solet honorari, qui alijs benefaciendi facultatẽ habet. Id autem beneficium honore dignum putatur, vel quod ad salutem, vitamque tuendam pertinet, vel ad opes, vel ad huiusmodi bonum aliquod, cuius non sit facilis acquisitio, quodque sine magno labore paratũ, vel

semper, vel eo in loco, vel eo tempore: multi enim propter res quasdam, quæ paruæ videntur, honorem assequuntur; sed id aut propter modum, aut propter occasionem accidit. Honoris species sunt immolationes, monumenta vel carmine, vel soluta oratione conscripta, præmia certa, luci, superiores in sedendo loci, sepulchra, imagines, & publica cibaria, &, quibus barbari vtuntur, habitus adorantium, & cõspectus euitationes; munera, quę apud singulas gentes in precio sunt: etenim munꝰ est & possessionis largitio, & honoris indiciũ. quo fit, ut auari, & ambitiosi munerum sint appetentes: nam vtrique in eis inueniunt, qđ concupiscũt: est enim in illis vtilitas, quam appetunt auari: & honor, cui maximè student ambitiosi.

70 Corpis virtus est bona ualetudo. Quę ita accipienda est, vt morbo

vt vult. necesse est autē mouere alterum aut trahendo, aut pellēdo, aut toliendo, aut deprimendo, aut colligendo: quare robustus, aut omnib. aut nonnullis horū est robustus.

73 Magnitudinis verò virtus est, superare proceritate, & altitudine, & latitudine plerosque tantò magis, vt ne tardiores reddat motiones ob exuperationem.

74 Certatrix verò corporis virtus constat ex magnitudine, & robore, & velocitate: etenim velox est robustus: qui. n. potest crura proijcere quodam modo, & cito mouere, & longè, cursor est. qui verò premere, & tenere, palæstrita: qui verò ictu pellere, pugil: qui verò horū vtroque, pancratiastes: qui verò omnib. quinquertio.

75 Bona senectus autem est tarditas senectutis cum indolentia: neque enim si cito senescat; bona præditus est senectute:

vacuum sit corpus; & ad vsus benè constitutum: multi enim sano corpore sunt, vt Herodicus dicit: quos nemo tamen ob eam valetudinem beatos iudicaret eo, quod vel ab omnibus humanis actionibus, vel ab earum maxima parte se abstinēt.

Pulchritudo non eadem est in omni ætate, 71
sed diuersa: nam adolescētis pulchritudo est, si corpus ita constitutū habet, vt ad labores sustinendos vtile sit, vel ad cursum, vel ad infelendam vim: & si quandam ore suauitatem præferat, quę spectanteis voluptate cōpleat. hac de causa pentathli pulcherrimi habentur, quòd ad vim inferendam, & ad celeritatem simul apti sunt. Viri autem, & qui iam constāti ætate sit, pulchritudo est, vt corpus ad militareis labores idoneum habeat, & oris suauitatem, cum quodam terrore coniunctam, præ-

ferat. Senis deniq; pulchritudo est, si corpus, habeat necessarijs laboribus largè sufficiens, & si nullam ore tristitiam ostendat eo, quod ijs morbis careat, qui indolens, & longęuus senectutem deprauare solent.

Vires ex eo intelligū 72
tur; cum quis eam facultatem habet, vt alterum moueat, quomodocunque voluerit. Necesse est autem alterū mouere vel trahendo, vel impellendo, vel tollendo, vel deprimendo,

76 vel collidendo. quare robustus ille, valensq; aut his omnibus, aut quibusdam horum vaco: nempe eiusmodi est lebit.

Magnitudinis virtus 73
ea est: cum quis & longitudine, & altitudine, & latitudine multos alios antecedit, modo ne tantò maior sit, vt propter exuperantiam corporis motus tardiores efficiantur.

77 Bona fortuna verò Decertandi robur ex 74
est, quorum bonorum tribus constat, magnicausa est fortuna, ea cō tudine, viribus, & celefici,

fieri, & suppetere, aut omnia, aut plurima, aut maxima. causa autem est fortuna cum non nullarum rerum, quarum etiam sunt artes, tum multarum arte quoque vacantium, vt quarum natura, quas, tamen contra naturam etiam esse contingit: valetudinis enim ars est causa, pulchritudinis, vero, & magnitudinis natura. omnino vero eiusmodi bona a fortuna sunt, in quibus versatur inuidia. est autem bonorum etiam, quæ præter rationem, fortuna causa, vt si alij tres sint deformes, hic vero pulcher: aut si alij non viderunt thesaurũ, hic vero inuenit, aut si vicinum attigerit telũ, mahũc vero nequaquam; aut si non venit, cum solus quotidie uentitaret, q vero semel venerũt, interierunt. hæc enim omnia a bona fortuna profecta existimantur.

78 De virtute verò quo niam

titate: nam & qui celeriter est, robustus appellatur: q enim crura quodammodo vibrare, & celeriter mouere; atque ex lõ ginquo loco potest, is natura cursor est: qui uero premere, fortiterque tenere, ad luctam est idoneus; qui longè a se pellere, plagamque inferre potest, is erit pugil. Sed qui in vtrisque ualet, hoc est lucta, & pugillatione, pancratia ites erit: qui in tribus illis omnibus, pẽtathlus uocatur.

Bona senectus est, cũ 75
tardè, atque sine tristitia aduenit: neq; enim, qui celeriter senescit, bona senectute frui dici potest, neque qui senex, rò quidem fit senex, uerum cum multis, magnisque doloribus. Ad bonam uerò senectutẽ, & corporis uirtutes, & fortunæ bona concurrant oportet: nam, nisi sine morbo fuerit, & nisi uireis conseruet, non erit expers molestiarũ,

niam maximè proprius producere poterit, nec est, in quo de laudibus prosperam fortunam agitur, locus, tum; cum retinere. Est etiam alia de laude uerba faciens, erit determinandum. Ac quæ quidem laetudine diu uiuendi fa spectare adhortantes, cultatem inueniat; mul tanquam futura, aut ti enim sine corporis præsentia, & quę dehor uirtutibus in longum tantes, oportet, persi tempus uitã prorogant. cuum est; contraria em sed in præsentia nihil sunt his. opus est de hmõi rebus exquisitè disputare.

76 Gratia uerò, bonorumque vitorum an icitia quid sit ignorari non potest, modo quid sit amicus intelligatur. Est enim is amicus, qui quæcunque arbitratur ei, quem amat, bono esse eius ipsius causa facit. cui igitur multi sunt hmõi, is gratiosus dicitur. cui verò boni viri tales sunt, is bonos amicos habere prædicatur.

77 Prosperitas uitæ est, cum, quæ à fortuna proueniunt bona vel omnia, vel plurima, vel maxima alicui, vel fiunt, vel iam præsto adsunt. Est autem fortuna nonnullorum causa, quæ etiam ab artibus efficiuntur, sed plerunque eorum causa est, quæ nulla arte fieri possunt, vt eorum, quæ natura quidem fiunt, sed etiam contra naturam fieri possunt: nam bonæ valetudinis ars causa est, pulchritudinis autem, & magnitudinis ipsa natura. Omnino bona illa proficiscuntur à fortuna, quę maximè solent inuidiam concitare. quin etiam eorum bonorum, quę præter opinionem rationem eueniunt, fortuna causa est; vt, si cæteri fratres deformes sunt, hic autem formosus: aut si thesaurum alij non viderunt, hic autẽ

inuenit: aut si is qui propè stabat, iaculo percussus est, hic autem minimè: vel, qui antea solebat frequentare, tunc non venit, cum alij, semel tantum venientes, interfecti sunt: hæc enim omnia fortunæ beneficio contingere videntur.

78 De virtute, quoniam in exornatione maximè proprius est eius locus, cum de laudando verba faciemus; tum quid statuendum sit, accuratè explicabimus. Quæ igitur spectare oportet eos, qui suadent, tanquam futura, aut præsentia, perspicuum est, & rursus qui dissuadēt: sunt enim eis, quæ iam dicta sunt, contraria.

EXPLANATIONES.

63 Deinceps verò dicamus, quomodo vel ex his ipsis, vel ex alijs] *Quinque maxima, quæ in consultationem ueniunt, quæ, & qualia sunt, narrauit Aristot. sed hoc tempore addit non solum ex his quinque; sed etiam ex alijs posse duci argumenta suadentia, atque dissuadentia: nam, si de bello gerendo sit Oratori agendum; duo sunt ei maxima loca, ex quibus argumenta ducet: alterum est bellum propositum, alterum est ultimus belli finis, qui est felicitas, quæ post bellū proponitur. Sunt & duo loca maxima his opposita: alterum est pax, alterum est infelicitas. Itaque quatuor sedes argumentorum siue probationum maximas habet Orator ad persuadendam, & dissuadendam rem propositam. E' belli natura sumimus probationes, sumimus & ab attributis, & annexis bello. A' pacis natura capimus, & ab eius attributis. A' felicitatis, & infelicitatis natura, attributis, & annexis trahimus probationes triplici uia: primò si eas accipiemus ab his, quæ felicitatem efficere possunt: secundò, si ab his, quæ aliquam felicitatis partem: tertiò si ab his,*

his, quæ minorem felicitatem augere possunt. Hoc autem triplici modo de infelicitate agendum est: nam non solum infelicitas est contraria felicitati; sed eam impedit, & corrumpit. & propterea eam fugimus.

64 Ponamus igitur felicitatem esse vitæ prosperitatem] *Definit Arist. felicitatem non veram, sed apparentem, & quæ omnibus ferè uidetur. Ab hac definitione accipit quæ & quot sint ea, quæ vel felicitatem efficere possint, uel eius partem, vel eam augere. ea quatuordecim numerat, quæ felicitatis partes appellat. Itaque locum felicitatis in decem & quatuor diuidit partes, è quorum singulis capere possumus probationes. Contrà locum infelicitatis distribuemus in quatuordecim partes: nam eadem ratio infelicitatis habenda est, quæ & felicitatis ex eo, quòd probationes vnius suadet, alterius verò dissuadet: hāc sequimur, illam fugimus. ideirco vtrosque rationū modos debet narrare Orator: vt alterum libentius, ac promptiori animo eligamus.*

65 Nobilitas gentis, & ciuitatis ea est] *Nobilitas est sedes quædam, quæ probationes exhibet. Sed duplex nobilitas existit, altera communis, & publica: altera priuata, siue unius familiæ. publica est duplex: altera reflicit commoda animi, & corporis quemadmodum familiarum splendor eò, quòd multi principes, imperatores, aliq; illustres eius ducto res fuerint, altera originem gentis, & ciuitatis, veluti si ipsi ciues indigenæ sint, hoc est, ab initio ibi nati, aut ibi multis antea seculis uixerunt. Priuata verò nobilitas accipitur à parentibus, & auis cuiusuis sexus, & ætatis: à parentibus si vterque parens, vel pater, vel mater nobilis fuerit: ac præterea si legitimè coniuncti sint. Ab auis, si primi uel multi ex familia illustres fuerint, & clari vel uirtute, vel diuitijs, uel alia re, quæ in pretio, & honore sit. Ex his in genere, & singu-*

latim potest orator probationes ducere.

66 Bona verò proles, & multitudo filiorum] *Foli consideranda communiter, & privatim: & utroque modo vel mares vel fœminæ. in utrisque verò inspicimus animi, & corporis commoda, & incommoda: deinde his attributa, qualis est filiorum multitudo, & paucitas. In bona prole sive mare, sive fœmina insint animi, & corporis commoda. in animo sint virtutes, quarum effectus honesti, iusti, atque utiles videantur tum Reip. tum familiæ. qui verò effectus honesti existunt, dicemus posse a, & qui iusti. Sed utiles declarant, si filij earum rerum quæ ad res pertinent belli, & pacis, periti sint: si alijs utilibus, quæ antea retulimus deliberanda, sint dediti: à contrarijs verò alieni. Filiæ autem insint corporis quoque, & animi virtutes. In corpore sit venustas, & proceritas, in animo temperantia, sedulitas, & studium operum non illiberale: nam si qua harum virtutum desit, ac præsertim pudicitia; necessariò cum sint civitatis filiæ; dimidio se icitatis parte civitatem privant. Mas, & fœmina sive boni, sive mali plures exhibent probationes, quas memoria mandare oportet.*

67 Diuitiarum partes sunt pecuniæ] *In diuitijs duo sunt observanda, essentia diuitiarum, & modi. Diuitiarum essentia distribuitur in nummos, agrorum copiam, villas, suppellectilium possessiones, pecora, & servos. modi diuitiarum duplices habentur: primum, ut nummi, agri, villæ, suppellectilia, pecudes, & servi sint multi, magni, & præstantes: Deinde ut nummi, agri, & reliqua sint utilia, secura, & liberalia. Quam igitur diuitiarum distributionem dedimus, eam habere oportet in probationibus accipiendis.*

68 Bona existimatio est] *Bifariam bonum nomen, & existimatio intelligitur inesse homini: aut enim videtur,*

detur, omnibus vir probus, aut aliquod ornamentum in eo elucet, quod ab omnibus, aut plerisque bonis, aut prudentibus desideratur. Itaque ab hoc loco duplicè probationum modum accipiemus: alterum ab ea virtute, quæ homini inest, alterum ab ea, quæ videtur, vel indicatur.

69 Honor autem est signum gloriæ] *honor est significatio eius opinionis, quæ de alicuius beneficentia, & liberalitate habetur erga aliquem. Hinc à tribus locis honoris capere possumus probationes. primò ab eo, qui benefecit, secundò ab eo, qui beneficium accepit, tertiò à remuneratione, quæ est honor pro beneficio accepto, quod quò maius extat, eò maior gratia est referenda. Maximum est beneficium, quod ad salutem, & vitam hominis respicit: magnum, quod incrementum diuitiarum, vel aliorum bonorum, quæ facilè comparari non possunt. Beneficus autem dicitur is, qui aut beneficium confert, aut conferre potest facilè. Remuneratio, vel signa remunerationis plura sunt, veluti sacrificia, statuæ, carmina, munera, & huiusmodi cætera. Tria igitur loca præbet honor. primus est persona eius, qui dat beneficium, vel dare potest. secundus est persona recipientis. tertius est gratia relata.*

70 Corporis virtus est bona valetudo] *Non solum bona valetudo est corporis virtus; sed etiam illa, quæ comitantur, atque conflatur ex bona valetudine, qualis est pulchritudo, robur, agilitas, laborum tolerantia, humanæ actiones non laboriosæ, ac liberales. idem est dicendum de animi virtutibus, quæ ab his dem cognoscuntur notis. Quare duo loca habemus à corporis virtute, alterum à bona valetudine, alterum ab his, quæ bonam sequuntur valetudinem. eadem duo ab animi viribus. Hæc copiam suppeditant probationum.*

71 Pulchritudo non eadem est in omni ætate]

Corporis

Corporis pulchritudini tribuit Arist. tot modos, quot sunt ætates, alios verò cuilibet ætati, quemadmodum si dicamus. Pulchritudo alia est iuuenilis corporis, alia virilis, & alia senilis. Iuuenile corpus pulchrum dicitur, si idoneum ad labores sit, expeditum, & ardens ad cursum, ad vim inferendam, & aspectu gratum. Virile ad militares labores aptum, aspectu suaui, & terrifico. Senile ad necessarios labores, & indolens. Ex his tribus ætatibus tria accipimus probationum loca.

72 Vires ex eo intelliguntur] *Vires corporis sunt mouendi facultates. At quot sunt modi mouendi, tot vires declarantur. Sed quinque sunt modi nã vel trahimus, vel impellimus, vel tollimus, vel deprimimus, vel collidimus. Quinque hi modi præbent probationes à corporis viribus acceptas.*

73 Magnitudinis virtus ea est] *A' corporis magnitudine probationes utiles ducuntur, si corpus mole pleraque superet hac lege, vt facultates virium magnitudini respondeant.*

74 Decertandi robur ex tribus constat] *Robur decertandi tria postulat, magnitudinem corporis, vires, & celeritatem. si quid autem horum deerit; robur non possidebit certandi. Ex his tribus tres probationum modos habemus.*

75 Bona senectus est] *Bona senectus duo desiderat: primum vt tardè adueniat: deinde vt sine tristitia. triplex verò est tristitia: prima ex animi incommodis secunda ex corporis malis, tertia ex fortunæ aduersa. A' senectute igitur duo loca probationum sumemus, & horum alterum triplex existit.*

76 Gratia vero, bonorumque virorum amicitia] *Est amicus is, qui facit eas res, quas iudicat illum, qui diligit, esse bonas, & esse ipsius gratia. Idcirco quot erunt bonorum collationes in quem diligimus, tot erunt*

erũt amicitiæ partes, & tot loca probationum. de his verò in secundo lib. disseremus.

77 & 78 Prosperitas vitæ est] *Fortunatus dicitur is, qui possidet, vel ei præcipuè adsunt omnia bona fortunæ, vel plurima, vel maxima. bona fortunæ appellantur, quæ præter rationem eueniunt, & inuidiam conciãt. liberum esse, pecuniosum, diuitem, principem, clarũ, felicẽ sunt bona, sed fortunæ si præter omnem rationẽ præsto alicui sunt. Quot verò sunt bona fortunæ, tot loca, è quibus probationes ducimus. De fortuna verò, quid sit, & quo pacto in lib. secundo Phys. Arist. disputauit. Hæc sunt loca, ac partes felicitatis, quæ magnam suppeditant copiam probationum in suadendo, & dissuadendo. Ex his loca & partes infelicitatis capiemus, quæ sunt felicitatis partibus contrariæ. De virtute verò, quæ in felicitatis partibus primum locum obtinet in genere demonstratiuo tractabitur nam virtus est maximè laudabilis.*

Argumentum, & distributio cap. 16.

Non de fine est deliberatio, sed de his, quæ antecedunt, & conferuntur ad finem. & hæc sunt vtilitas, quæ in actione uersatur. quæ utilitas est bonum quoddam. & id bonum aut suã naturã est expetendum, aut per aliud, ab omnibus: quo habito bellissimè habent, & optimè sibi sufficiunt: aut conciliat alia bona, & conseruat. ex quo sequuntur bona relata, & ea, quibus inimica defendantur. & sequuntur, hoc est, comitantur, uel postea aduenient. atque conciliantia, siue efficientia boni sunt tria, vt sanitatem conciliat conualescentia, cibi, & exercitia. unde boni adeptio est bona, & mali euitatio: quia se comitantur: sic maioris boni adeptio, & minoris mali. Virtutes sunt

bona; quia bene instituunt hominem, & ei bona conciliant. Voluptates sunt bona; quia ab omnibus animalibus naturæ instinctu desiderantur: & Pulchra; quia voluptatem efficiunt. sed pulchra alia dicūtur; quia delectant: alia quia per se optantur, ut felicitas, animi virtutes, & corporis, & quæ ab his proueniūt, & diuitiæ, amicitiæ, honores, facultates agendi, & dicendi, & vita. Hæc est capitis summa. Diuidatur autem in duas partes. in prima proponit Arist. de bono illo, quod cum utilitate coniunctum sit, se esse scripturum: ut cum bonum communius sit, quàm utile; maiorem assequamur probationum copiam. propositio est [ideo de bono, atque utili generatim] rationem reddit huius propositionis, dum scribit [quoniam deliberanti proposita est utilitas] in secunda parte propositum explicat, & docet quot modis bonum dicatur & in quibus reperiatur rebus. & inquit [Ponamus ergo bonum id esse] & primò [quod ipsum] secundò [& cuius gratia] tertiò [& quod res omnes] quartò [& quicquid ratio] quintò [& quæcunque singulis] sextò [illud quoque bonum est] septimò [quin etiam] octauò [& quod hæc eadem] nonò [& quod contraria] octauum modum exponit sic [duobus autem modis] septimum sic [quæ conficiendi nim habent] infert conclusionem, è qua plures modi habentur. primus [bonorum adeptiones] secundus [multorum depulsiones] tertius [item pro minori bono] quartus [& pro maiore malo] decimò [virtutes] undecimò [voluptates] tandem felicitas, & eius partes, quas commemorat his uerbis [ut autem figillatim] partes uerò per se innotescunt.

De

De bonis, & utilibus confessit, quæ ad beatitudinem referuntur.

SIGON.	MAIORAG.
79 SEd quoniam suasori huius propositus est vtilitas; consultant autem non de fine, sed de ijs, quæ referuntur ad finem; hæc autem sunt, quæ in actionibus vtilia sunt; vtile vero est bonum: semenda erūt elementa de bono vtili quæ simpliciter.	SEd quoniam deliberanti proposita est vtilitas, & qui deliberāt non de fine ipso, sed de ijs, quæ spectant ad finem, deliberant, eaquæ in actionibus vtilia sunt, quæ in singulis actionibus prosunt, & quod prodest, bonum est; ideo de bono, atque vtili generatim mihi dicendum, & quę sint eius initia, atque elementa, 79
80 Sit ergo bonū quod ipsum sui causa sit eligendum; & cuius causa aliud eligimus; & quod expetunt omnia, aut omnia sensum habentia, aut mentem, aut & quæ mens vnicuique dicauerit, & quæ mēs, quæ in vnoquoque est. il lud est bonum vnicuique, & quo præsente bene afficitur, & seipso contentum est, & quod & quod res tales efficiē di,	cēdum, & quę sint eius initia, atque elementa, gendum; & cuius causa quęrendum arbitror. Ponamus ergo bonū 80 id esse, quod ipsum & pter se sit expetēdum, & cuius gratia solemus aliud expetere & quod res omnes expetūt, vel saltem illæ, quę sensu prędite sunt, vel intelligentiam habent, vel sis eis intelligentia daretur, & quæcunque ratio, at quę intelligentia cuiq; dictaret. & quęcunque singulis in rebus vni cuiq; ratio tribuit, atq; assi-

di, ac custodiendi vim habet, & quod res eius modi consequuntur, & quæ res contrarias prohibendi, & quę interimenti vim habent: consequuntur autem bisariam; aut enim simul, aut posterius; vt disciplinam quidem consequitur scientia posterius, valetudinem verò vita simul efficiendi verò vim habent trifariã; alia vt valere valetudinis, alia, vt cibaria valetudinis, alia, vt exercitatio, quia plerunque efficit valetudinem.

21 His autem positis, necesse est, & adeptiones bonorum bonas esse, & depulsiones malorũ. consequens est enim illi quidem non habere malum, simul huic verò habere bonum, posterius. Et pro minore bono maioris adeptio, & pro maiore malo minoris; quo enim excellit maius minore, hoc fit eius quidem adeptio, huius vero depulsio. Quin etiã virtutes bonum assignat, ea sunt vnicui bonum est, quo presente res benè se habet, nec quicquam amplius desiderat, & quod per se sufficiens est. quinetiam, quod hæc ipsa conficiẽdi, & custodiendi vim habet, bonum est, & quæ hæc eadem consequuntur, & quod contraria depellit, atque interimit. Duobus aũt modis aliqd esse cõsequẽs dr, vel n. simul, vel postea, vt si quis discit; cõsequitur, vt sciat. sed postea: si bene valeat consequitur, vt ualeat, sed simul. Quæ conficiendi vim habent, tribus modis dicuntur, partim vt bene valere, & corpus habere bene constitutũ, conficiens est bonę valetudinis: partim, vt cibaria, quę salubria sũt, & conficientia sanitatis: partim, vt exercitatio corporis q̃ plurunq; bonã efficit valetudinẽ.

His ita positis, necesse est, bonorum adeptiones esse bonas, atq;

num esse, necesse est; etiam malorum depulsiones: huic em̃ simul quia ex his & bene afficiuntur, qui prædita malum non habere cõsunt, & ipsæ bona effi- sequens est, illi autem ciendi, atq; agendi uim postea bonum habere. habent de vnaquaque item etiam pro minore verò & quæ, & qualis bono maioris adeptio, sit, dicendum est sepa- & p maiore malo miratim. Et voluptatem noris bona est: nam id bonum esse; quia hanc totum, quo maius miomnia natura expetũt nori præstat, sit illius q animantia. quare & iu dem adeptio, huius aucunda, & honesta bona tem depulsio. Virtutes esse necesse est: illa em̃ etiam bonas esse necesvoluptatem efficiendi se est: nam, qui eas posvim habent, honestorũ sident, ij bene affecti autem alia iucũda, alia sunt, & ipsæ multa, ac ipsa per se eligẽda sũt. magna bona conficiũt:

22 Vt autem de singulis atq; earum laus in agam, hæc bona sint ctione consistit. sed de necesse est, beatitudo; singulis virtutibus, quę quia per se eligenda, & qualesque sint, alio in seipsa contenta est, & loco dicendum erit. Vo eius causa multa eligi- luptas præterea bona mus. Iustitia, fortitudo, est: omnes enim anitemperantia, magnani mantes naturæ instirmitas, magnificẽtia, & tu eam expetunt. qua alij habitus tales; quia re & quæ iucũda sunt, virtutes animi sunt. Et & quæ pulchra, bona valetudo, & pulchritu- esse necesse est: iucundo, & quæ sunt eiusmo da enim sunt efficiendis; quia virtutes corpo tia voluptatis. rerum ris sunt, & multas res autem pulchrarum ali efficiendi vim habent, quæ iucundæ sunt, alivt valetudo, & volupta quæ ipsæ per se se sunt

tem, & vitam; itaque optima res videt esse, quia duarum rerũ est causa, q̃ maximo apud vulgus in pretio sunt, voluptatis, & vitæ. Diuitiæ; quia virtus est possessionis, & multas res efficiendi vim habet. Amicus, & amicitia, quia amicus est per se eligendus, & multas res efficiendi vim habet. Honor, existimatio; quia iucunda sunt, & multas res efficiendi vim habent, atque eas plerunque consequitur, vt adsint illa, propter quæ honore afficiuntur. Facultas, dicendi, agendi; quia eiusmodi omnia vim bona efficiendi habent. Item ingenium, memoria, docilitas, solertia, omnia eiusmodi; quia facultates hæ bona efficiendi vim habent: similiter vero etiam scientię omnes, & artes. Et uita; quia etiam si nihil boni aliud sequeretur, res est per se eligenda. Et iustum; quia quoddam

est

expetendæ.

Vt autem sigillatim aliqua dicamus, hæc est se bona necesse est, primo felicitatem; quia per se expetenda est, & se ipsa est contenta, & eius gratia multa alia expetimus: deinde iustitiam, fortitudinem, magnanimitatem, magnificentiam, atque alios huiusmodi animi habitus: sunt enim hæ virtutes animi, tum bonam valetudinem, pulchritudinem, cæteraq; eius generis, quæ corporis virtutes sunt, & multarum rerum bonarum conficientes; vt bona valetudo voluptatis, & vitæ. itaque res optima videtur esse bona valetudo; quoniã duas res efficiat, quæ plurimi ab hominibus æstimantur, hoc est, voluptatem, & vitam. Diuitiarum vsus, fructusq; bonus est; hæc enim est possessionis virtus, & multorum commodorum conficiens. Amicus, & amicitia bona

sunt;

est communiter vtile.

Atque hæc quidem fer pter se est expetendus, me bona confessa sunt. & multorum bonorũ efficiens. honor præterea, & gloria; sunt enim res iucundæ, multaque commoda adferunt, & plerunque accidit, vt in hominibus ea sint, propter quæ honorantur, dicendi quoque facultas, & agendi; quoniam ex eis multa bona proueniunt. Item ingenii acumen bonum est, & memoria, & docilitas, & animi celeres motus, cæteraque eius generis omnia: nam eiusmodi facultates bonorũ conficientes esse solent, eodem modo scientiæ omnes, & artes. uiuere quoque ipsum, nam etsi nihil aliud boni consequatur, propter se tamen ipsum expetendum est. id etiam, quod iustum, est bonum; nam ad communem vtilitatem pertinet. Hęc quidem ferè sunt, quæ omnes bona esse confitentur.

EXPLANATIONES.

13 Sed, quoniam deliberanti proposita est vtilitas] *In actionibus consistit utilitas non ea, quæ est finis, sed quæ spectat ad finem, & de qua deliberatio fit. Sed omnis actio aut prodest, aut obest: si prodest; bona dicitur: si verò obest; mala. Itaque de bono utili agendum est, atque de malo inutili iisdem est argumentandum. Verùm quædam bona utilia sunt huiusmodi, ut omnes talia esse fateantur, quædam in controuersia sunt, ut quædam duo ciuitati commoda sunt; tamen utrum melius & utilius disputatur. Bona autem utilia ab omnibus approbata hoc loco Aristot. explanat.*

14 Ponamus ergo bonum id esse] *bonum utile, si-*

ne coniunctum cum utili est duplex: alterum est simpliciter, alterum non. bonum cum utili coniunctum simpliciter est id, quod semper, ubique, & probo viro inest, quemadmodum diuitiæ, quæ semper, ubique in probo viro bona utilia simpliciter existunt. bona utilia non simpliciter sunt bona apparentia, uel bonis similia, uel ea, quæ hominum uulgus bona utilia existimat. Hæc aut per se considerantur, aut ut sunt in alio: per se sunt genera bonorum utilium species, differentia, formæ, totum bonum, & partes, uirtutes, & effectu. horum uerò, quæ in alio insunt, uel reperiuntur in re, de qua futura est deliberatio, uel in personis, quæ rem comitantur. Si autem res de bono utili participat; ea est uel eius natura, uel quæ naturam circunstant, uel eam comitantur, uel consequuntur. si rei natura bonum utile in se continet; aut in tota re inest, aut in aliqua parte, aut in his, quæ rem produxerunt, aut in eius uirtutibus, aut in effectibus ab innatis uirtutibus eductis. Si uerò ea, quæ rei naturam circunstant, bonum utile possideant, sunt locus, tempus, modus, instrumenta, & occasio: et enim hæc bona utilia dicuntur, si quid ad rem conferant. Sin autem ea, quæ rem comitantur, bona utilia participent: ea uel natiua sunt, uel aduentitia. natiua ad rei naturam spectant de qua antea locuti fuimus. aduentitia uerò uel facilè dimouentur, ut calor ab aqua: uel difficulter, si diu unà fuerint cum re. atque hæ sunt causæ externæ ut adiuuantes, consulentes q;, contingentia, pronuntiata, comparata, similia, opposita, & differentia. Verùm, si ea, quæ rem consequuntur, sint bona utilia, talia consequentia appellantur effectus, fines, ut belli uictoria. si igitur res, quæ in deliberationem cadit, de bono cum utili coniuncto participat; omnibus his modis, uel aliquibus id capit. Cæterum, dum in personis, quæ de re deliberant, uel quæ rem comitantur, bonum cum

cum utili coniunctum consideratur; huiusmodi bonum inest aut in tota persona, aut in partibus personæ. tota autem persona nihil aliud est nisi omnes eius partes, quas decem constituunt, & has nomen scilicet naturam, uictum, fortunam, habitum, affectionem, studia, consilia, facta, casus, & orationes. Nomen datur unicuique personæ. Naturæ hominum partes enumerantur in sexu, natione, patria, cognatione, ætate, commodis, & incommodis animi, & corporis. In uictu consideratur apud quem, & quo more, & cuius arbitratu sit quis educatus, quos habuerit magistros, quos amicos, quo in negocio, quæstu, artificio sit occupatus, quo modo rem familiarem administret. Fortunæ est seruus, liber, pauper, pecuniosus, priuatus, cum potestate, felix, infelix, clarus, ignobilis, quales filij. Habitus est animi, aut corporis constans perfectio, ut uirtutis, aut artis, quæ non natura, sed studio, & industria sit parta. Affectio est aut animi, aut corporis ex tempore commutatio aliqua de causa facta: ut cupiditas, amor, odium animi, corporis uerò morbus, debilitas, & alia. Studium est assiduus, & uehemens animi occupatio ad aliquam rem, ut ad philosophiam. Consilium est aliquid faciendi, aut non faciendi uerè excogitata ratio. Facta, casus, & orationes tria habent tempora: ueluti quid fecerit, quid ipsi acciderit, & quid dixerit: aut quid faciat, accidat, et dicat: aut quid facturus sit, quid sit casurum, qua sit usurus oratione. His partibus si quid boni utilis impertiatur, atque his, quæ ad rem spectant, plurimis abundabimus argumentis, siue probationibus ad persuadendum accommodatis. Cum igitur scribat Arist. boni significatus, inquit primò [bonum id est, quod propter se est expetendum] id intelligit de bono, cui adiuncta sit utilitas, & non de bono per se, qualis est honestas, quæ honorem tantum affert. Deinde ubi legitur [cuius gra-

tia sólemus aliud expetere] sunt ea bona, quæ nõ propter se expetimus, vt pharmacum non propter se, sed vt bona sanitas sequatur valetudo . [& quod res omnes expetunt] hæc tertia est antiqua, & peruulgata boni descriptio [& quicquid ratio] vt domum custodire, & filios, & cætera nostra incolumia seruare [singulis in rebus] quæ scilicet ratio docet esse facienda, quia prodesse possunt, ea sunt illis, quibus prosunt, bona: vt ratio docet, ut iuuenes rem familiarem amplificent ad vitam senilem tuendã [illud quoque bonum est] hæc est alia boni descriptio. [quin etiã quod hæc] alias explicat: etenim bonum dicit, quod bonum facit; ut pharmacum sanitatem: quod conseruat: ut exercitatio: id, à quo res bonæ proueniunt; ut à studio scientia: id quod mala depellit; vt lætitia molestias.

85 His ita positis, necesse est] bona descripsit, quorum alia à re ipsa proueniunt, alia à persona: nunc uerò ea memorat, quæ personæ insunt, vt virtutes, voluptates, pulchritudines q.

86 Vt autem sigillatim] partibus personæ quæ bona insint, ostendit, quemadmodum quæ bona animo, quæ corpori, quæ fortunæ.

Argumentum, & distributio cap. 17.

Bona cum utilitate coniuncta alia ab omnibus probantur alia ambigua sunt, & in controuersia, alia comparata. de his bonis utilibus, quæ ab omnibus approbantur, disputauit Arist. in superiori cap. in præsentiarum autem ea docet, quæ in controuersia sunt, quorum viginti duas constituit differentias: nam bonum appellat, cuius cõtrarium est malum, & cuius contrarium hostibus conducit, & inimici cupiunt, & gaudet quanquàm fit, ut idem sit, & amicis, & inimicis bonum. bonum etiam est id, in quo nihil nimium, & cuius

ius causa multi labores, vel sumptus facti sunt, & qd multi expetunt, & pro eo digladiãtur, & quod est laudabile, & inimici, & maleuoli laudãt, & quod indicatur bonum à prudentibus, & bonis viris, & mulieribus, & quod alijs præponitur, & præ cæteris sibi, & amicis eligit. & id uel est facile, uel difficile. facile, qd sine molestia, vel breui fit. difficile contrà. bonum et est id, quod ita fit, vt homo nullo, uel nihil mali, uel minus. bonum est, quod nullus alius possidet, & reliquis præstat: in hoc enim honor spectatur. bonum est, quod congruens est, & decet uel propter genus, & familiam, vel propter eius facultatem. bonum est, quod sibi deesse putat; quanquàm parum, quod sine labore, ad finem perducitur, quod gratificatur amicis, aut inimicos offendit: quod illi student agere, quos admirantur: ad quod homo est aptior natura: in quo est exercitatior: quod nemo vir abiectus aggreditur: quod appetimus: & ad quod quis natura est procliuis, ut auarus ad pecuniam. Hæc est cap. summa. Diuiditur autem in duas partes. prima est propositio, quæ est [Sunt alia de quibus] secunda prop. explicat in duas & viginti differentias boni controuersi, quæ & loca nũcupantur, è quibus argumenta depromimus ad persuadendum apposita. prima igitur differentia est [cuius contrarium] secunda [& id, cuius contrarium hostibus prodest] tertia [& omnino quod inimici] quarta [id etiam bonum est] quinta [& cuius causa multi labores] sexta [& quod multi expetunt] septima [& quod est laudabile] octaua [& quod etiam inimici] nona [& quod aliquis ex prudentibus] decima [& omnino quæcunque] undecima [bona quoque illa sunt] duodecima [& quæ propria sunt] decimatertia [& quæ ipsis congruentia] decimaquarta [& quæ sibi deesse putant] decimaquinta [& quæ sine labore] decimasexta [& ea, in quibus] decimaseptima

ma, octaua, & nona [& quæcunque illi student] vigesima [& quæ nemo vir abiectus] vigesimaprima & ea, quorum appetentes sunt] vigesimasecunda [& ea præcipuè] Ex his tot probationum genera accipiemus ad suadendum, totidem ex malis ad dissuadendum.

De bonis, & vtilibus controuersis.

SIGON.

83 IN controuersis autē ex his syllogismi existent. Cui contrarium est malum, illud bonum. Et cuius contrarium inimicis prodest, vt si timidos esse maxime prodest inimicis, sine dubio fortitudo res est maxime ciuibus commoda. Et omnino quod est cōtrarium ei, quod inimici volūt, aut quo lætantur, commodum videtur. itaque recte dictum est: *Certe gaudebit Priamus*. neque vero est ita semper. sed plerunque: nihil enim prohibet, quin idem aliquando aduersarijs prosit. vnde dicitur, mala conciliare homines, quoties idem

MAIORAG.

88 SVnt alia, de quibus controuersia est, quę illis argumentis bona esse probantur: cuius contrarium est malum illud bonum est, & id, cuius contrarium hostibus prodest; vt, si nostros ciueis esse timidos maximè conducit hostibus; perspicuum est, ciuibus maximè, posse fortitudinem: & omnino, quod inimici cupiūt, & quo gaudēt, eius contrarium vtile nobis esse videtur. ideo rectè dictum est ab Homero, Certè lætitia Priamus afficeretur. neque tamē hoc perpetuò verum est; nam inrerdū fieri potest, vt eadē res aduersarijs vtilitatem ad-

idem ambobus noceat. adferat. unde prouer-

84 Et cuius non est nibio dicitur, homines mium, ideſt bonum, ab infortuniis, & malis quod vero maius sit, q̄ conciliari, quoties idē oportet, malum. Et cuvtrisque detrimentum ius causa multi labores adfert.

susceptı, aut sumptus Id etiam bonum est, 84 facti sunt, quia specie in quo nihil nimium es iam habet boni, taleq; se potest: quod enim iam vt finis existimat, majus est, quàm conue finisque multarum re- niat, ideſt malum. Et cu rum, finis autem bonū ius multi labores susce est, unde illa dicta sūt: pti sunt, aut multi sum *Et Priamo gloriam*. itē: ptus facti, bonum iam *Turpe manere diu*: & pro esse videtur, & iam siuerbium illud: *In foris* nis existimatur, multa- *bus hydriam*. Et quod rumque rerum finis. multi expetunt, & de quicquid autem finis quo certatur speciem rationem habet, id cer habet; quia quod om- tè bonum est, vnde hunes expetunt, id bonū iusmodi dicta vulgò ia- est, multi vero perinde, ctantur. Certè Priamo ac omnes videntur. gloriam, &, Turpe est

85 Et quod est laudabi- manere diu, & prouerle, quia nemo laudat, bium illud, In foribus quod non est bonum. hydriam. & quod mul- Et quod inimici, & pra ti expetunt, & pro quo ui laudant, quasi enim digladiari inter se conomnes iam confitētur, sueuerunt; quod enim sic & qui male affecti omnes expetunt, id bo sunt, quia enim perspi- num esse suprà dixicua res est, confitētur. mus, multi verò, tan- Vt etiam praui, quos a- quam omnes, vulgò vimici vituperant, & bo- dentur.

ni, quos inimici non vi Et quod est laudabi- 85

tuperant: itaque se con
uicio affectos suspicati
Corinthij sunt à Simo-
nide, cum scripsit: *Co-
rinthior non accusat Ilia.*
Et quod prudentiam a-
liquis, aut bonorum vi
rorum, aut mulierum
iudicio suo prætulit, vt
Vlysse Minerua, & He-
lenam Theseus, & Ale
xandrum dea, & Achil
lem Homerus. Et omni
no, quæ sunt præligen
da, præligunt autem fa
cienda, & ea, quæ dixi-
mus.

Et quæ inimicis sunt 86
mala, & quæ amicis bo
na, & quæ fieri possut;

Et quæ sunt propria, 87
& quæ nullius, & exi-
mia,

le; nemo enim id lau
dat, quod bonum non
est, & quod etiam ini-
mici, ac maleuoli ho-
mines laudant; nam
quod illi laudant, qui
mala inde perpessi sūt,
perinde est, ac si ii om-
nes bonum id esse fate
rentur: ideo vero con-
fitentur: quia planum,
& perspicuum est: quē-
admodum enim illi sūt
improbi, quos amici vi
tuperant, sic illi boni,
quos neque inimici vi-
tuperant, ideo se contu

Et quæ mala sunt ini- 86
micis,

micis, amicis autem bo
na: & quæ fieri possint.

Et quę propria sunt, 87
& quę nullus alius pos
sidet, & quę reliquis
præstant, bona sunt: in
his enim honor specta
tur: & quæ ipsis con-
gruentia sunt; qualia
sunt, & quę vel propter
genus, & familiam, vel
propter eius ipsius fa-
cultatem alicui conue
niunt: & quę sibi deesse
putant, etiam si parua

fue-

mia, quia honoratis sup
periores magis. Et quæ con
ueniunt ipsis, qualia
sunt, quæ pro genere, di
opibusque conueniūt.
Et quæ sibi putant deesse
le, quāuis unt exigua;
quia nihilo secius ea
præeligunt facienda, & quę vel sine molestia,
quæ ad conficiendum vel breui tempore con-
facilia sunt, quia fieri fici possunt: difficile nā
possunt, tanquam fa i- que, vel molestia, vel ē
lia; (ad conficiendum poris longitudine defi-
vero facilia sūt, & quę nitur. Bona quoque illa
omnes, aut pleriq;, aut sunt, quę ita fiunt, vt
pares, aut inferiores re homines volunt, volūt
cte gesserunt.) & in q autem, vel nihil habere
bus gratificabuntur a- mali, vel saltem minus
micitis, aut in quib' mo- mali, quam boni, quod
lestiam afferent inimi tunc euenit, cum pœna
cis, & quæ administran vel nos latueris, vel pu-
da præligunt ii, quos silla fuerit.
admirantur; & in qui
bus ingeniosi sunt, ac
peritiores facilius enim pu
tant, se recte gesturos,
& quæ vilis nemo, quia
sunt laudabilia magis:
& quorum sunt appe-
tentes, quia non solum
iucundum, sed etiā me
lius videtur, & in quib'
præcipue singuli tales,
vt victoriæ cupidi, si vi
ctoria aderit, honoris,

si

& honor, pecuniarum, fuerint; nam nihilomi-
si pecunia, & alii eodē nus ea sibi agenda esse
modo Ac de bono qui statuunt: & quę sine la-
dem, & vtili, ex his de- bore ad exitum perdu-
promendæ fides sunt. cuntur; nam sunt ex eo
genere, quę fieri possūt
tamquam facilia. dicuntur autem ea sine labo-
re ad exitum perduci, quæ vel omnes, vel mul-
ti, vel pares, vel inferiores rectè perfecerunt: &
ea, in quibus gratificantur amicis, aut inimicis
dolorem inferunt: & quęcunque illi studeant a-
gere, quos admirantur, & ad quę natura sunt a-
ptiores, & in quibus exercitatiores; facilius. n.
ea, meliusque se perfecturos existimant, & quę
nemo vir abiectus aggreditur; sunt enim ea ma
iori laude digna, & ea, quorum appetentes sūt:
nam ea non solum iucunda, sed etiam aliis me-
liora esse videntur, & ea prę cipuè, ad quę natu-
ra pro cliues sunt, ut victorię studiosi si victoriā
sperent: honoris auidi, si honor proponatur: a-
uari, si pecunię, & cęteri eodem modo. Ac de bo
no quidem, atque utili ex iis, quę dicta sunt, ar
gumenta sumi possunt.

EXPLANATIONES.

83 Sunt alia, de quibus controuersia est] *quæ hactenus bona numerauit Arist. omnes talia esse fatentur, nunc alia esse inquit, de quibus est controuersia: quoniam alij bona esse aiunt, alij negant, ut voluptatem. Quod inimici cupiunt] ideſt utile nobis est, cuius contrarium inimici cupiunt, ut nos indulgere voluptatibus, ergo temperantia est bona.*

84 Id etiam bonum est, in quo nihil nimium esse
potest] *nam modus omnibus in rebus est optimus: itaque*

itaque uirtutes in mediocritate collocant. Certè Priamo gloriam] scilicet relinquunt, ut iactare possit se Græcorum esse victorem. Et turpe est manere diu] sic Vlisses à Pallade admonitus docet turpe fore ducibus, si cum tandiu circa Troiam fuerint, inanes reuertantur. In foribus hydriam] deponere, vel effundere irritus est labor.

86 Et quæ fieri possint] *potentia latitudinē habet: quædam enim propinqua est, quædam remota: quædā absoluta, quædam relata, quædam facilis, & quædam difficilis: quædam ad actum ducitur, & quædā non: quædam breui tempore, & quædam longo. Bona illa sunt, quæ ita fiunt ut homines volunt] vult homo bonum, nō vult malum. quicquid igitur est inter bonum, & malum, vult, & non vult homo.*

87 Et quæ propria sunt] *honor vulgaris spectatur in tribus bono connexis. primum, quod bonum sit proprium. secundum, quod nullus alius possideat. tertium, quod reliquis præstet. Et quæ ipsis congruentia sunt] id est, quod quenque decet. quod est cuiusque suum maximè. quisque igitur suum nosce at ingenium, & quæ congruentia sunt, quærat: ut familia studeat excellere in laudibus maiorum. & propter facultatem militi congruunt arma, et singulis artificibus propria instrumenta.*

Argumentum, & distributio. cap. 18.

Siue bonum sit confessum, siue controuersum, cum idem unum, ut bellum gerere possit esse bonum, & bellum nō gerere possit esse bonum, in consultationem cadit, utrum horum sit melius. Pro utraque parte affirmanda, vel neganda Arist. docet duo & quinquaginta loca, è quibus rationes hauriamus ad persuadendū bellum gerere melius esse, sine mains bonum, quàm

bellum

bellum non gerere: uel contrà bellum non gerere maius esse bonum, proponit igitur dicens [Deinceps de maiori bono] cæterum uero de maiori bono, & utili ei sit dicendum, explicat sic [quoniam sæpe accidit] sed antequam ad loca probationum demonstrãda accedat, quid sit maius, & minus, his uerbis tradit [id igitur, quod præstat] & plus, & maius quantum inter se sint dissimilia, ostendit hoc pacto [& maius quidem atque plus] deinde quid sit bonum, repetit, & inquit [Quoniam autem id bonum esse dicimus] itaque ex relatis descriptionibus boni, & maioris, & minoris loca sumit, & primum, maius bonum est, quæ plura, quam unum, ibi [necesse est, ut quæ plura] secundum, quod maximum uincit maximum; & quæ continentur in illo. unde ait [Et si quod maximum est] Tertium, si antecedens præstat consequẽs, & est [Et quando huic] quartum, si magnam rem exuperat. quod est [Illa quorum maiora] quintum, si maius bonum conficiat. atque ait [& quæ maioris boni] sextum quod propter se expetitur, quàm per aliud. id est [Et quod propter se] septimum, quod finis rationem habet, quàm quod non. & est [quod est boni proprium] octauum, quod minus eget alio. & legitur [Et quod minus eget] nonum quod potest esse sine altero, & alterum non. ideo scribit [Et quando res aliqua] decimum, quod est principium, uel causa, quàm, ut ita dicam, principiatum, uel causatum. & est [Et si hoc] undecimum, quod rarius est. id legitur [Et quod rarius] duodecimum, quod contrà. & hoc [Quod in aliquibus rebus] decimumtertium, quod difficilius, quod est [Et omnino quod difficilius] decimumquartum quod facilius est. & legitur [contrà] decimumquintum, cuius contrarium est maius, ut habet [præterea id maius est] decimumsextum opera pulchriora, aut turpiora, sic legitur, [& quorum opera] decimumseptimum, cuius exuperantia est magis expetenda, sicut ait [& quo exuperantia] decimumoctauum, cuius cupiditas honestior, & melior est. quod est, [& quorum cupiditates] decimumnonum, cuius scientia pulchrior, & exquisitior est, & legitur [& quarum rerum] uigesimum, quod iudicatur à prudentibus, sic legitur, [& quod prudentes] uigesimumprimum, quæ melioribus adest, & id est [& id quod melioribus] uigesimumsecundum, quod uir melior eligeret. quod est [& quod uir melior] uigesimumtertium, quod iucundius est, ut dicit [id etiam quod] uigesimumquartũ, quod pulchrius est. & legitur [& quod pulchrius est] uigesimumquintum, cuius ipse uel amici sunt auctores, ut ait [ea quoque maiora] uigesimumsextum, quod diuturnius, & legitur [& diuturniora] uigesimumseptimum, quod stabilius, & est [& stabiliora] uigesimumoctauum, quod est coniugatum, ut legitur [& eo pacto] uigesimumnonum, quod omnes expetunt, sicut habemus [& quod omnes expetunt] trigesimum, quod hostes expetunt, ut legitur [& quod aut aduersarij] trigesimumprimũ, cuius omnes participes sunt, id est [atque interdum] trigesimumsecũdum, quod laudabilius, ut ait [& quæ laudabiliora] trigesimumtertium, quod honorabilius, & id [& ea, quibus maiores] trigesimumquartum, & quintum pœnæ maiores, & magnum, seu ait [& quibus pœnæ] trigesimumsextum, quod est diuisum, ut palam fit, [& quæ in partes dissecantur] trigesimumseptimũ, quod componitur. id est [præterea componendo] trigesimumoctauum, quod difficilius est, & rarius, & uerba sunt, [quoniam autem] trigesimumnonum, quod innatum est, id est [a quo id] quadragesimum, quod rei magnæ est maxima pars, hoc est [& rei magnæ] quadragesimumprimum, quod in graniori tempore est utile. & legitur [quæ in graviori] quadragesimumsecun-

secundum, quod fini est propinquius, & id [& duobus propositis] quadragesimumtertium, quod priuatim iuuat, & legitur [& quod priuatim] quadragesimumquartum, quod fieri potest, & id [& quod fieri potest] quadragesimumquintum, quod in fine uitæ manet, & id [& quæ in ipso fine] quadragesimumsextum, quod rei ueritatem spectat, quod est [& quæ rei] quadragesimumseptimum quod magis optamus. & est [& quicquid magis] quadragesimumoctauũ, quod ad multas res est utilius, hoc est [& quod ad multas] quadragesimumnonum, quinquagesimum, & primum, & secundum sunt descripta.

De maiore, ac minore bono, ac utili.

SIGON.

88 QVoniam autem ſæpenumero confitentes, vtrunque utile eſſe, de eo cõ trouerſantur, quod magis ſit, deinceps de maiore bono, & magis utili differendum eſt. Sit ergo quod ſuperat, tantum, & amplius; quod ſuperatur uerò id, qđ ineſt, ac maius quidem ſemper, & plus præ minori, magnum uerò, & paruum, & multum, & paucum præ multarum rerum magnitudine, & quod ſuperat quidem, & ma-

MAIORAG.

88 SEd, quoniam ſæpe accidit, vt duo proponantur, quę ambo ſint vtilia: ſed, utrum vtilius ſit, dubitant: deinceps de maiori bono magisque utili nobis dicendum eſt. id igitur, quod præſtat, eſt tantũ, quantum id, quod ſuperatur, atque amplius: ſuperatum autẽ in eo, quod præſtat, incluſum eſt & maius quidem, at que plus ſemper ad aliquid, quod minus ſit, refertur: magnum aũt, & paruũ, & multum,

& magnum, quod deficit & paucum cum multo vero, paruum, & mul- rum magnitudine, mul
8 tum, & paucum eodẽ titudineque conferun-
9 modo. tur, & quidem quod pſtat, magnum eſt, quod autem ſuperatur, paruum: atque eadem ratio eſt de multo, & pau co.

Quoniam igitur bonum dicimus, & quod ipſum ſui cauſa, & non alius eſt eligendum, & quod omnia appetunt, & quod mẽtem, ac prudentiam adepta eligerent, & quod efficiẽdi, & qđ cuſtodiendi vim habet, aut quod q̃ ſunt eiuſmodi conſequuntur, id autem cuius cauſa, finis eſt, finis autem eſt, cuius cauſa cętera, huic verò bonum, qđ erga ipſum hęc paſſum
1 eſt;

Sanè neceſſe eſt, quæ que plura ſunt vno, & paucioribus, adnumerato uno, aut pauciori- bus, maius bonum eſſe, quia ſuperat, quod
2 autem ineſt, ſuperatur.

Et ſi maximum maximo præſtet, etiam ipſa ipſis, & quæcunque ipſa ipſis, etiam maximum maximo: vt ſi maillud, atque illa paucioximus uir maxima mu ra connumerẽtur: hoc liere maior; etiam om- enim modo præſtant,

nino

Liber Primus. 127

quentes, & quoniam id cuius gratia, eſt finis, & contrà finis eſt, curato uno, aut pauciorius gratia fiunt alia, idque priuatim alicui bonum eſt, quod illi eſt accommodatum;

Neceſſe eſt, vt quę plura ſunt uno, & paucioribus, maiora ſint bona, modò in eis unum illud, atque illa paucioximus uir maxima mu ra connumerẽtur: hoc enim modo præſtant,

&

nino viri mulierib. maiores: & si viri omnino mulieribus maiores, & vir maximus muliere maior: proportionem enim habent exuperantię generum, & rerũ, quæ in eis sunt maximarum.

3 Et quando huic quidem illud fuerit consequens, hoc autem illi nequaquam consequi-tur autem, aut simul, aut deinceps, aut facilitate; ineſt enim vſus consequentis in vſu alterius. consequitur autem simul quidem valetudinem vita, hęc verò eam nequaquam: posterius autem, disciplinam scientia: facilitate verò, sacrilegium surreptio: quia qui sacrilegium fecerit, etiã furripuerit.

4 Et quæ maius ipso superant, maiora: quia & quod maius eſt, superet necesse eſt.

5 Et quæ maioris boni efficiendi vim habent, maiora; hoc enim erat habere. Et cuius efficiens maius, eodem modo: si enim salubre eligendum eſt magis iucũdo, & maius bonum eſt, etiam sanitas iucunditate erit maior.

6 Et quod magis eſt eligendum propter se eo, quod non propter se, vt robur salubri, illud enim nõ sui causa, hoc verò sui, idque erat bonum.

7 Et si vnum quidem sit finis, alterũ verò nõ finis; hoc eñ alius causa, illud vero sui; vt exercitatio causa bonæ affectionis corporis.

8 Et quod minus indiget altero, aut alteris; qa se ipso contentum eſt magis. minus verò indiget, quod paucioribus aut facilioribus indigetur.

9 Et quoties vnum quidem sine altero non sit, aut non potuit fieri, alterum verò sine illo: eſt enim seipso contẽtum magis, quod non indiget. quare maius bonũ videtur.

Et, si quod maximũ 2
est in aliquo genere maximo alterius generis; præstabit etiam genus generi; præstabit etiam quod eſt maximum maximo: vt, si maximus vir maxima muliere maior erit; eneſse eſt enim, vt etiam illam maiorem exuperent.

Et, si mulieribꝰ viri maiores sint; etiam maximus vir maxima mulieri maior erit: eandem enim habent rationem exuperantiæ generum, & eorum, quæ sunt in ipsis generibus maxima.

Et quãdo huic illud 3
fuerit consequens, hoc autem illi non fuerit; certè hoc maius erit.

Tribus autem modis aliquid consequi dicit, aut vno, & eodem tempore, aut deinceps, aut vi ac poteſtate: nam vsus eius, quod consequitur, in altero consiſtit, vno verò & eodem tẽpore vita bonam valetudinem consequitur, sed non contrà: neque enim bona valetudo cõsequitur vitam: deinceps autem, vt disciplinam consequitur scientia: vi, ac poteſtate, vt sacrilegium facere plus eſt, quàm furari; nã qui sacrilegium facit, etiam furabitur.

Illa quoque maiora 4
sunt, quæ rem magnam magis exuperant: neceſse eſt enim, vt etiam illam maiorem exuperent.

Et, quæ maioris boni 5
cõficientia sunt, ea maiora sunt bona; hoc eñ maioris boni natura postulat, vt maius bonum conficiat. & contra, maius illud bonum eſt, cuius cõficiens eſt maius: vt, si quod eſt salubre, magis eſt expetendum, quàm quod eſt iucundum: certè bona valetudo voluptate maior erit.

Et, quod propter se 6
expetendum, eo, quod propter aliud; vt vires

10 Et si sit principium : alterum verò non principium. Et si sit causa, alterum verò non causa, propter eandem rationem; quia sine causa, aut principio non potest esse, aut fieri. Et ex duobus principijs quod à maiori principio, maius. Et ex duobus causis quæ à maiori causa, maius. Et vicissim ex duobus principijs, quod est maioris principiũ, maius. & ex duabus causis, quod maioris est causa, maius. perspicuum est igitur ex ijs, quæ dicta sunt vtroque modo maius posse apparere: etenim si vnum principiũ sit, alterum non principiũ, maius esse existima bitur. & si non principium, alterũ verò principium; quia finis maior est, & non principium: vt Leodamas cũ Callistratum accusaret, dixit, qui consilium dedit eo, qui peccauit, magis peccasse, qa factum non fuisset nisi consiliũ dedisset; iterũ verò cũ

corporis rebus salubribus præstant: hæ nanque propter aliud, illæ vero propter se expetuntur.

Quod est boni pro- 7
prium, & quod rationẽ finis habet, eo maius ẽ, quod non habet; nam hoc alterius gratia est, illud autem sui ipsius, vt exercitatio sit bonæ valetudinis gratia.

Et quod minus eget 8
alio, vel alijs, maius est; quia magis, quàm alia, se ipso est contentum. illud autem minus indigere dicitur, quod vel paucioribus, vel facilioribus indiget.

Et quando res aliqua 9
sine altera non est, aut nõ esse potest, altera verò sine hac; certè illa maior est: id enim magis quàm alia, seipso cõtentum est, quod nõ indiget. itaque maius bonum videtur.

Et, si hoc alicuius rei 10
principium fuerit, illud autem non fuerit: &, si hoc causa fuerit, illud autem non, eadem fere ra-

Chabriam eum, qui patrasset eo, qui cõsilium dedisset; quia huius rei causa consilium dãt, vt agant. ratione: quoniam sine causa, & sine principio fieri non potest, ut aliquid sit, aut fiat. Et, cũ duo principia sunt, qã

11 Et rariora copiosis, vt aurum ferro, cum minus vtile sit: quia maior est possessio, propterea quia difficilior est. à maiore principio proficiscitur, maius est. Et cum duæ sunt causæ, quod à maiori causa nascitur, maius est, & contrà propositis duobus

12 Alio verò modo copiosa ratis; quia vsus pstat. quod enim sæpe, præstat ei, quod rarò, vnde dicitur: *Optima quidem aqua.* principijs, quod rei maioris principium est, illud est maius: & propositis duabus causis, quæ maioris rei causa est, illa est maior. Ex ijs, quæ dicta sunt, perspicuum est, utroque modo posse aliquid maius videri: nam, si hoc principiũ est, illud autem nõ est; uidebitur esse maius: & contra, si non principiũ hoc est, illud verò est principium: quod enim vltimum, finisque est, maius est, non quod est principium, quẽadmodum Leodamas, cum Callistratum accusaret, dixit eum, qui cõsilium dederat, magis in culpa esse, quàm qui scelus commiserat: neque cũ

13 Et omnino difficiliora facilioribus: quia rariora.

14 Alio verò modo facilioribus: quia se habent ita, vt volumus.

15 Et cuius contrarium maius. Et cuius priuatio, maior. Et virtus nõ virtute, & uitium non uitio, maius; quia illa fines, hæc non fines.

16 Et quorum opera honestiora, aut turpiora, ipsa maiora. Et quorum uitia, aut uirtutes maiores, etiam opera maiora, quoniam vt causæ, atque principia, item

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt

euenta,& ut euenta,itē cauſæ, atque principia.

17 Et quorum exuperantia magis eligenda, aut magis honeſta,ut ex qui ſite uidere eligendum eſt magis,quàm odorari, quare aſpectus, quā odoratus. & ſodalium ſtudioſum eſſe potius, quàm pecuniarum honeſtius eſt, quare ſtudium etiam ſodalium, quàm ſtudium pecuniarum. Et contrà,meliorum exuperātiæ, melio res,& honeſtiorum,honeſtiores.

18 Et quorum cupiditates honeſtiores, aut meliores, quia maiores appetitiones maiorum rerum ſunt ſemper,& honeſtiorum,aut etiā meliorum cupiditates, meliores, aut honeſtiores propter eandem rationem.

19 Et quorum ſcientiæ honeſtiores, aut magis probæ, etiam res honeſtiores,& magis probę; ut enim ſe habet ſcientia,item ueritas. præcipit autem vnaquæque eam, quæ ſui eſt. Et ſciētiæ rerum magis probarum, & honeſtiorum, ex proportione propter eandem rationem.

20 Et quod judicarent, aut iudicarunt prudentes,aut omnes, aut vulgares, aut plerique, aut optimi bonum,aut maius eſſe,id ita ſe habere neceſſe eſt, aut ſimpliciter,aut ſi pro prudentia iudicaſſent. eſt aūt hoc commune etiā in alijs: etenim quid, & quantum,& quale perinde ſe habet, ac ſciētia, prudentiaque præſcripſerit:ſed in bonis dixim⁹: definitum eſt enim bonum id eſſe, quod prudentiam adeptæ res vna quæq; eligeret. ex quo perſpicuum eſt, & maius id eſſe, quod magis prudentia dictat.

21 Et quod melioribus ineſt aut ſimpliciter,aut quatenus ſunt meliores, vt fortitudo roboris.

22 Et quod eligeret melior,aut ſimpliciter,aut quatenus melior eſt: vt

procliuius eſt, difficilio ri præſtat:ſic enim ſe habet,vt volumus.

Præterea id maius eſt 15 cuius contrariū eſt maius, & cuius priuatio maior: & virtus non virtute, & vitioſitas non vitioſitate maior eſt: nā illæ fines ſunt, hęc autē non ſunt fines.

Et quorū opera pul- 16 chriora, aut turpiora ſunt, ipſa ſunt maiora, & quorum virtutes,aut vitia maiora, etiam opera maiora ſunt;quoniā, vt ſe habent cauſæ, & principia; ita etiam euētа. atque ut euēta ſe habent;ita etiam cauſę,& principia.

Et quorum exuperan 17 tia magis expetēda, aut melior eſt, vt acutè uidere magis expetēdum eſt,quàm olfacere;ergo etiam viſus olfactu præſtātior.& ſociorum ſtudioſum eſſe, magis decet,quàm pecuniarum. quare ſtudium ſociorū comparādorum, quàm pecuniarum laudabili⁹ eſt. & econuerſo ordi-

iniuriam accipere potius, quàm inferre: hoc enim iustior eligeret.

23 Et iucundiora minus iucundis, quia iucundi tatem omnia persequũtur, ipsiusque causa cupiunt iucunditate perfundi. his autem & bonum, & finis est definitus. iucúdiora uerò sũt, & quę minus molesta, & quę diutius sunt iucunda.

24 Et honestiora minus honestis, honestũ enim est, aut quod est iucundum, aut quod propter se eligendum.

25 E quorum ipsi sibi ipsis, aut amicis causę sę cupiunt magis, hęc maiora sunt bona: quorum uerò minime maiora mala.

26 E diuturniora minus diuturnis.

27 Et firmiora infirmioribus, præstat enim usus eorum quidem, tempore, horum verò voluntate: quoties enim uelint, præsto est magis rei firmæ usus.

28 Et ut ex coniugatis, & similibus casibus, itẽ alia consequuntur: ut si fortiter honestius, & magis eligendum est, quam temperanter, etiã & fortem esse, quàm tẽperantem esse.

29 Et quod omnes eligunt, eo, quod non omnes. Et quod plures, quam quod pauciores; bonum enim erat, quod omnes expetunt. quare etiam maius, quod magis.

30 Et quod controuersantes, aut inimici, aut iudicantes, aut quos hi iudicãt; illud enim perinde est, ac si omnes asserent, hoc uerò, ac si potentes, atque scientes.

31 Et aliquãdo quidem, quod omnes participãt, quia dedecus est, non participare: aliquando uerò, quod nemo, aut quod pauci; qa est.

32 Et laudabiliora; quia sunt honestiora.

33 Et quorum honores

ne rerũ meliorũ exupe rãtię meliores sũt, & honestiorum honestiores.

18 Et, quorum cupiditates honestiores, & meliores sunt, ea quoque meliora sunt, & honestiora: maiores enim rerum maiorum sunt appetitiones. atque ideo honestiorũ, & meliorũ sunt ẽt meliores, & honestiores cupiditates.

19 Et, quarum rerum scientiæ pulchriores, & exquisitiores: sunt, ipsę quoque res sunt pulchriores, & exquisitiores; quãadmodũ enim sciẽtia se habet, ita etiã uerum; & vnaquæque scientia, quod ipsius est proprium præcipit, ac tradit. atque hac de causa rerum exquisitorũ, & pulchriorum etiam scientiæ sunt eadem ratione tales.

20 Et quod prudẽtes homines vel cuncti, vel multi, vel plures, uel præstantissimi maius bonum esse iudicarẽt, aut antea iudicarunt, id esse tale necesse est, siue simpliciter in omnibus alia consequuntur: ut rebus, siue in ea re, cuius periti sunt, iudicauere. est autem hoc etiã in alijs omnibus commune, vt prudentes intelligant, & quid, & quã tũ, & quale; prout unaquęq; ars, & sciẽtia tradit. At nos hoc loco de bonis uerba facimus: nam antea bonum id esse statuimus, quod res omnes, si prudentiam haberent, sibi eligerẽt. ex quo perspicuum est maius id esse bonum, quod prudentia magis expetit.

21 Et id, quod meliori- bus adest, siue simpliciter, siue ex ea parte, qua meliora sunt; vt fortitudo robori præstat.

22 Et quod uir melior eligeret, uel absolutè, uel quatenus melior est vt iniuriam accipere potius, quàm inferre.

23 Id etiam, quod iocũdius est, magis est expetendum, quàm minus iucundum: nam omnia voluptatem sequuntur, & eius ipsius causa iucundè

maiores, eodem modo, honor enim vt estimatio quædam est.

34 Et quorũ mulctę maiores.

35 Et quæ consessis, aut ijs, quæ magna videantur, maiora.

36 Et eadem in partes diuisa, maiora uidẽtur: plurium enim exuperãtia videtur. unde etiam poeta inquit, illam Meleagro, vt exurgeret, persuasisse exponentem: *Quot mala mortales subeant, quorum oppida capta, Et populum flernunt: tectisque incẽdia miscent, Abripiunt alij natos.*

37 Et componere, & coędificare, more Epicarmi, cum propter eandẽ causam, ac diuisio, quia compositio exuperãtiã multam ostendit; tum quia principium rerum magnarum, & causa videtur.

38 Quoniam autem difficiliora, & rariora maiora, etiam, occasiones, & ætates, & loca, & tẽpora, & facultates magnitudinem afferunt; si cundè viuere cupiunt: q bus rebus boni, finisq; natura iam a nobis suprà definita est. Iucundius autẽ illud est, quod & minus habet molestiæ, & diutius perdurat.

Et quod pulchrius est minus pulchro, nã pulchrum aut est iucundũ, aut propter se expetendum.

Ea quoque maiora bona sunt, quorum sibi homines, aut amicis auctores esse malunt: quorum autẽ minimè volunt auctores esse, ea maiora sunt mala.

E diuturniora bona breuioribus, & stabiliora incertioribus; nam diuturniorum vsus tempore præstat, stabiliorũ autem uoluntate: quoniam quod stabile, ac firmum est, voluntatibus nostris præstò semper adest.

Et eo pacto, quo à cõiugatis, & casibus similibus alia consequuntur; vt & fortiter se gerere pulchrius, & magis

enim supra opes, & sumptus expetẽdum est, quã præstatem, & supra patrimonium temperanter; etiam fortes, & si ita, aut ibi, aut tutius magis erit expetenda, quàm temperans tunc, magnitudinẽ habebit, & rerum honestia, & fortem esse magnarum, & bonarum, & magis, quàm esse temperãtiarũ, & contrariarũ. tem.

vnde & epigramma in Olympionicem: *Dum gestans paulò antè ferebam* Et quod omnes expetunt, maius est, quàm quod non omnes, & plures, quàm, quod pauciores; bonum enim id esse diximus, quod omnes se ipsum laudauit, nes expetunt. itaq; maiores: *Ex quibus hæc* inquiens: *Ex Argo pisces sedulus ad Tegeam.* & Iphicrates id bonum est, quod *affuerunt.* magis expetitur:

39 Et natiua ascitis; qa difficiliora. unde etiam Et quod aut aduersa poeta inquit: *Ipse a me edoctus sum:* ptatores, aut qui verè iudicare posse censentur:

40 Et rei magnæ maximam pars, ut Pericles cũ est, ac si omnes tale esse funebrem orationẽ haberet, iuuentutem ex ac si qui in sua potesta ciuitate sublatam esse, terem habent, & eius perinde ac si ver exanimo exemptum fuisset. tes.

41 Et quę in maiore necessitate vtilia, qualia quę in senectute, & morbis. Atque interdum illud maius habetur, cuius oẽs participes sunt: labes enim, atq; ignorãtiæ.

42 Et ex duobus quod minus est, nõ illud pareest propinquius fini. ticipare, interdum illud,

43 Et quod huic, quam cuius nemo, aut pauci simpliciter. sũt participes: id enim

44 Et possibile impossibili; quia illud sibi, hoc vero non item.

45 Et quæ in fine vitæ; quia quæ ad finem sines sunt magis.

46 Et quæ ad veritatem pertinent ijs, quæ ad opinionem. eius verò quod ad opinionem, terminus est, quod si latiturus esset, non eligeret. itaque beneficium accipere, quàm dare, magis eligendum videtur; quia illud, etiam si lateat, eliget: beneficium autem dare, si lateat, electurus non videtur.

47 Et quæcunque esse magis, quàm existimari volunt; quia ad veritatem pertinent magis. itaque iustiriam etiam rem paruam inquiunt esse, quia existimari, quàm esse, eligendum est magis: valetudinem autem nequaquam.

48 Et quod ad multas res vtilius est, vt ad viuendum, & bene viuendum, & voluptatem, & videatur, quemadmodum Epicharmus face-

das. itaque & valetudo, & diuitiæ maxima esse existimantur, quia hæc continent omnia.

49 Et quæ minus molesta, & quæ cum voluptate sunt, quia plura vno sunt. quò fit, vt & voluptas bonum sit, & indolentia.

50 Et ex duobus, quod eidem adiunctum maius totum reddit.

51 Et quæ non latent, cum adsunt, quàm quæ latent: hæc enim ad veritatem pertinent. itaque diuitem esse maius bonũ videbitur, quàm existimati.

52 Et quod carum est, & alijs quidem solũ, alijs verò cum alijs. quò fit, vt non æquè plectatur, si quis altero præditum oculo excæcauerit, ac si duobus: quia rem caram eripuit. Atque ex quibus quidè fides ducere adhortando, aç dehortando cõueniat, fere expositum est.

est rarius.

Et quæ laudabiliora: 32
nam eadem sunt honestiora.

Et ea, quibus maio- 33
res honores tribuũtur; honor enim tanquam æstimatio quædam est.

Et quibus pœnæ ma- 34
iores constitutæ sunt.

Et quæ maiora sunt 35
eis, quæ omnes magna esse confitentur, aut quę magnorum speciẽ præ se ferunt.

Et quæ in partes dis- 36
secantur, maiora videntur; nam in eis apparet plurium rerum quædã exaperãtia. vnde etiam Poeta scribit Meleagrũ ab vxore ad bellum hac ratione fuisse cõcitatũ.

Quot mala concurrunt,
quoties crudeliter vrbẽ
Diripiunt hostes, pereũt inuenesq́, senesq́;
Ilicet ignis edax euertit tecta domorum:
Adducunt alij natos.

Præterea componen- 37
do, & quasi superstruendo sit, vt maius aliquid videatur. quemadmodum Epicharmus sacere consueuit: nam par-

tim eadem ferè ratione, qua diuisio, etiam compositio, magnam obtẽdit exuperantiam, partim quia principiũ, & causa rerum magnarum esse videtur.

Quoniam autem id, 38
quod difficilius est, & rarius, habetur maius; accidit, vt etiam occasiones, ætates, loci, tempora, facultates res magnas efficiant: siquid enim supra vireis, & supra ætatem, & supra æqualeis, & si opportunè, si loco, si tempore gestum fuerit, magnitudinem habebit, & in rebus honestis, & in bonis, & in iustis, atque etiam in cõtrarijs. quo sensu factum est epigrãma in victorem illum Olympiorum.

His humeris antè, impositа mihi corbe, rediбam
En Argos, pressus pisciбus, in Tegeam.

Et Iphicrates, se ipsum laudans, ita dicebat. Ex quibus initijs ad hæc perueni.

Atque

39 Atque id, quod innatum, atque insitum est, assumpto, & aduentitio maius; quoniam etiam difficilius est, vnde Poeta inquit.

Ipse meo didici Marte.

40 Et rei magnæ maxima pars, vt Pericles, cum funebrem orationem haberet, dixit, iuuentutem è ciuitate bello sublatam, non aliter, ac si ver ex anno tolleretur.

41 Et quæ in grauiori tempore sunt vtilia; vt in senectute, & in morbo.

42 Et duobus propositis, id quod fini propinquius est, etiam maius.

43 Et quod priuatim alicui prodest, maius est ipsi, quàm quod omnibus absolutè.

44 Et quod fieri potest, melius, quàm quod non potest: illud enim in ipso est, qui deliberat, hoc autem non.

45 Et quæ in ipso fine vitæ manent: nam magis finis rationem habent, quæ sunt ipsi fini accommodata, atque vicina.

46 Et quæ rei veritatem spectantes, sumimus, an reponenda sunt ijs, quæ ad opinionem, eorum autem, quæ ad opinionem spectant, hæc definitio est; vt ea sint, quæ nemo aggrederetur; si illa clam hominibus fore existimaret. hinc est, quod quibusdam accipere beneficium, quàm facere, præstantius videri posset: illud enim, etiã si lateat, expetitur, conferre autem beneficium in alterum, si lateat, non sanè videtur quisquam expetere.

47 Et quic quid magis optãt homines esse, quàm videri, maius est; nam ad veritatem magis accedit: ideo sunt, qui dicant iustitiam tenuem, pusillamque rem esse; quoniam præstat iustum videri, quàm esse: sed bene valere non item.

Et

48 Et quod ed multas res est vtilius, vt ad viuendum, & ad bene viuendum, & ad voluptatem, & ad res honestas conficiendas. quamobrem diuitiæ, & bona valetudo maximè esse bona videntur; quoniam omnes commoditates in se habent.

49 Et quod minus habet molestiæ: &, quod voluptati coniunctum est: nam plura sunt vno; est enim illic & voluptas, quod est bonum, & indolentia.

50 Et duobus propositis, id, quod eidem rei adiũctum, efficit, vt totum maius sit, magis est expetendum.

51 Et quæ cum præsentia sunt, clàm esse non possunt, maiora sunt, quàm quæ latent: quoniam ad veritatem magis accedunt. itaque locupletem esse maius bonũ videri potest, quàm existimari.

52 Et quod amabile, & carum est, his quidem solum, illis autem cum alijs bonis coniunctum. quare non æqualis pœna legibus est constituta; siquis altero captum oculos cæcauerit: & siquis, duos oculos habenti, alterum effoderit, nam illi id ereptum est, quod maximè carum erat. Iam igitur, vnde sumenda sint argumenta, & in suadendo, & in dissuadendo, ferè dictum est.

EXPLANATIONES.

88 Deinceps de maiori bono, magisq; vtili] Cũ *Arist. sit dicendum de maiori bono, prius quid sit maius, & quid bonum, ostendit: deinde quæ, quotq; sint maiora bona. Maius dicitur id, quod excedit, ac superat minus, quod exceditur, & superatur. quare inter*

se

se conferuntur, atque comparantur superans, & superatum in aliquo tertio, in quo conueniant genere, vel specie, vel numero, vel analogia: nam si maius, & minus essent diuersorum generum, aut æquinocorum; inutilis esset collatio. Illud igitur tertium est quoddam unum continuum, vel contiguum, quod est vnius cuiusque prædicamenti series. vnde maius in singulis prædicamentis est id quod continet, & minus quod continetur.

39 Quoniam autem id bonum esse dicimus] *bonum duplex esse diximus, absolutum, & perfectum, atque non absolutum. Absolutum est finis summus, quem omnes expetunt. non absolutum est finis quoque; sed non summus, ad summum autem confert: nam vel præparat, vel ad actum ducit, vel consulit, vel adiuuat, vel conseruat ea, quæ ad summum perducunt.*

1 Necesse est, vt quæ plura sunt vno] *nam maiora sunt bona plura, quam vnum, vel pauca. id palã fit prius in numeris, quam in magnitudinibus.*

2 Et si quod maximum est in aliquo genere] *est quid natura in quouis rerum genere producat vel formam, vel quantitatem, vel qualitatem singularium adeo magnam, & paruam, vt nihil addi, vel minui possit; in forma, quantitate, & qualitate eadem vel genere, vel specie, vel numero, vel analogia possunt inter se conferri; vt genus substantiæ cum speciebus, & species cum genere comparantur in forma, quantitate, & qualitate: & genus quantitatis, vel qualitatis cum speciebus proprijs & substantiæ, & qualitatis. Comparantur res in genere his modis essentialiter: per accidens verò si addantur circunstantiæ.*

3 Et quando huic illud fuerit consequens] *consequens duo significat aut id, quod conuitatur, vt valetudinem bonam consequitur vita, aut id, quod sequitur,*

tur, vt scientia consequitur disciplinam: si fit, vel sequitur disciplinã. & sequi tot modis dicitur, quot prius, & posterius. itaque legite prædicamenta Arist.

4 Illa quoque maiora sunt, quę rem magnam magis exuperant] *res magna dicitur multipliciter: etenim id, quod formã efficaciorem habet dicitur maius, & quod maiorem molem habet, & quod numero alios præstat, & quod viribus. ideo ex his omnibus ducere possumus probationes, veluti ex vno loco multiplici.*

5 Et quæ maioris boni conficientia sunt] *bonũ dicitur magnum, maius, & summum quædam dicuntur bona, quædam magna bona, & quædam summa, maiora verò cum sint inter bonum, & summum bonum habent eam latitudinem, quæ suscipit magis, & minus.*

6 Et quod propter se expetendum] *quædam appetimus per se, & quædam per aliud. appetimus summum finem, qui est summum bonum per se; appetimus verò bonum, vel maius bonum, vt sint nobis instrumẽta ad summum bonum consequendum.*

7 Quod est boni proprium, & quod rationem finis habet] *fines sunt duo, ultimus, siue summus, & primus. inter ultimum, ac primũ sunt mediꝰ fines. primus, & alij seruiunt ultimo, & sunt per illum, vltimus verò per se.*

8 Et quod minus eget alio] *egere quemadmodum & alia verba, suscipit magis, & minus: dicitur enim aliquid egere magis, & minus aliqua re. & quoniam quædam sunt nobis in actu, & quædam in potentia, quæ duplex est propinqua, & remota; qui eget aliqua re actu, nullo pacto eam tenet: qui eget in potentia remota difficulter eam possidet: qui in propinqua, facilè.*

9 Et quando res aliqua sine altera non est, aut

non

non esse potest] *maius bonum est id, quod potest esse absque alio bono, quàm id, quod non potest esse, quemadmodum finis summus, & summa causa potest esse sine inferioribus causis, sed non inferiores absque prima.*

10 Et si hoc alicuius rei princip. fuerit] *proculdubio principium, & causa sunt maiora bona, quam affecta, & causa, quò maior fuerit, eò maius bonum.*

11 Et quod rarius est] *rarius est vel ob penuriam rei, vel ob difficultatem acquirendi, & utroque modo locus exhibet probationes.*

12 Quod in aliquibus rebus contra se habet] *usus rei quò est frequentior, eò melior.*

13 Et omnino, quod difficilius est] *fit quandoque,*
14 *ut id, quod est difficilius, sit melius, & maius bonũ. fit quandoque, quod facilius. sed facile, & difficile est potestate propinqua, & remota. & potestas reperitur in substantijs, in quantitate, in relatiuis, qualitatibus, & in alijs prædicamentis. vnde ex his omnibus habemus facile, ac difficile, quæ plurima exhibẽt probationum loca.*

15 Præterea id maius est, cuius contrarium est maius] *sicut se habet unum contrarium, sic & alterum; nam si malus, vel summum est unum, sic & alterum. priuatio verò est via, quæ ex uno ad alterum contrarium proficiscitur.*

16 Et quorum opera pulchriora, aut turpiora] *magnam causam significat magnus effectus; etenim inter se proportionem habent.*

17 Et quorum exuperantia magis expetenda] *est summum in omnibus rebus, quarum si qua inter se cõferantur, quæ est melior, aut optabilior, illa maius bonum.*

18 Et quorum cupiditates honestiores] *cupimus id, quod nobis videtur bonum, vel est bonum, & quoniam*

niam quædam cupiditates honestæ sunt, & quædam non; quæ honestiores meliores sunt, & indicant rem meliorem.

19 Et quarum rerum scientiæ pulchriores] *scientiæ aliæ exquisitæ sunt, aliæ minimæ, & aliæ utiliores, ac pulchriores existunt: sic & res, quarum scientiam habemus.*

20 Et quod prudentes] *antea diximus bonum esse duplex: alterum per se, alterum quod tale indicatur, & quod indicatur id vel à prudentibus, vel cunctis, vel multis, vel ab idiotis.*

21 Et id, quod melioribus adest] *melius, sicut bo-*
22 *num, diuiditur; nam melius alterum est per se, alterũ quia videtur, & eligitur.*

23 Id etiam, quod iucundius est] *iucunda, quem-*
24 *admodum & cætera qualia suscipiunt magis, & minus. quare quò magis aliquid est eligendum, id eò magis sequimur: & contrà quò magis odio habemus, id eò fugimus.*

25 Ea quoque maiora sunt bona] *auctor rei bonæ vult esse; quia bonum est.*

26 Et diuturniora] *quæ sunt diuturniora, & quæ*
27 *stabiliora, magis durant, & talia magis eliguntur.*

28 Et eo pacto, quo à coniugatis] *coniugata dicuntur ea nomina, vel verba, vel aduerbia, quæ ab vno proficiscuntur, ut cupiditas, cupidus, cupere, & cupidè.*

29 Et quod omnes expetunt] *quò res est magis*
30 *cõmune bonum, eò optabilior. si igitur omnes & amici, & inimici aliquid expetunt, id est maius bonum, quàm si non omnes, vel amicum solùm.*

36 Et quæ in partes dissecantur, maiora videtur]
37 *locus ad amplificandum est aptissimus, veluti si proverbe dicamus iuuenes, senes, mulieres, viri, pueri, domus, supellectilia omnia. contrà fit compositio, quæ*

vnâ veluti periodo multa complectitur.

39 Atque id, quod innatum atque insitum est] *maius bonum est id, quod à natura est, quàm quod ab accidente. ex his, & aliis locis prædictis obtinere possumus summam probationum copiam, quæ ad persuadendum, vel dissuadendum accommodatæ erunt.*

Argumentum, & distributio. cap. 19.

Deliberatiui generis finis est utilitas. cum verò utile sit alicui utile, & commodum; necesse est, vt is, qui dicit, utile, ac commodum videat & in re, de qua agitur, & in persona, cuius res est. At verò cum de rebus publicis deliberatio plerunque fiat; persona publica est Resp. quæ quadruplex existit, Democratia, Oligarchia, Aristocratia, & Monarchia. Harum unaquæque duplicem possidet, aut desiderat utilitatem & commodum, proprium scilicet, & communem, & quæ ad hæc conferunt, quales sunt mores, instituta, leges, cæterique fines, qui summum cuiusque Reip. finem respiciunt. Itaque sic Arist. aliam probationum inuentionem proponit præter eam, quæ à re ducitur, & accipit hanc à Reipub. persona dicens [Maximum autem, & potentissimum] confirmat propositionem sic [omnes enim] Deinde exponit quænã sint Reip. utilitates his verbis [Illud verò utile est] atque eas esse summas potestates asserit ibi [Præterea decretum id firmum] quot verò sint potestates explicat hoc modo [sunt autem Rerump. genera quatuor] & quid singulæ sint explanat, ac primum, quid sit Democratia definit hoc pacto [Ac Democratia quidẽ] deinde quid Oligarchia sic [Oligarchia verò est] tertiò quid Aristocratia hoc modo [Aristocratia dicitur illa] quartò quid Monarchia, & ait [Monarchia est] Harum nosse oportet finem, & quæ sunt ad finem

finem proprium. unde dicit [Oportet igitur finem] qui finis est utilitas, & commodum. Nosse etiã oportet mores uniuscuiusque: siquidem ad finem conferunt, & propterea cur eos cognoscere expediat, duplici exponit ratione. prima est [Et quoniam fides] quam confirmat sic [credimus enim ei] secunda est [mores enim cuiusque ciuitatis] quo modo autem eos noscamus sic docet [nam ex eo quod] tandem epilogũ de his, quæ ad genus deliberatiuum pertinẽt, dicit his verbis [sed iam quæ sibi proponere.]

Respublicas cognoscendas esse suadenti.

SIGON.	MAIORAG.
1 MAximum autem, ac potentissimum omnium est, vt persuadere, & egregiè consilium dare possimus, respublicas omnes assumere, & instituta cuiusque, ac leges, utilitatesque distinguere: persuadeuntur enim omnes vtilitate.	1 MAximum autem, & potentissimũ omnium ad persuadẽdi facultatem, & bene consulendum id est; siquis Resp. omneis cognitas habeat, & vniuscuiusque mores, instituta, atque vtilitates intelligat: omnes enim vtilitate mouentur.
2 Vtile autem est id, qđ remp conseruat. principatus autem est ipsum principis edictum. principatus verò secundum quot enim respublicæ, tot & principatus. sunt autem respublicæ qua-	2 Illud autem vtile est, quod ciuitatis statum conseruat. præterea decretum id firmum est, quod ab illo ordine factum fuerit in cuius potestate omnia constituta sunt. summæ vero potestates secundum Re-

quatuor, populi domina
tus, paucorum, optima-
tum, vnius. quare quod
principatum obtinet, &
iudicium, harum sane
pars, aut totum existet.

Est autem popularis
status respublica, in
qua sorte mandant ma-
gistratus. paucorum ve-
ro, in qua qui censu; o-
ptimatū autem, in qua
qui disciplina, (disciplī-
nam vero voco, quæ le-
ge constituta est; nam
qui legibus steterunt, in
optimatū rep. præsunt.
hos autem optimos vi-
deri necesse est, vnde
hoc quoque nomen a-
sumpsit.) vnius vero se-
cundum nomen est, in
qua vnus rerum omniū
princeps est. harum au-
tem quę descriptionem
aliquam habet, regnum
indefinita vero tyran-
nis.

5 Ac sane cuiusq; reip.
finem non ignotum esse
oportet; quia eligunt q̄
huiusmodi viros opti-
mos videri, vnde etiam
aristocratia nomen ha-
bet. Monarchia est, vt

di-

rump. status distributæ
sunt: quot enim Rerū
publ. genera sunt; toti-
dem etiam sunt sum-
mæ potestates. Sunt au-
tem Rerump. genera
quatuor, democratia,
oligarchia, aristocratia,
monarchia. itaque sum
ma potestas, quæ de re-
bus iudicet, aut est eo-
rum generum aliqua
pars, aut totum.

Ac democratia qui- 3
dem est Reipub. status,
in quo sortitione tan-
tum magistratus distri-
buuntur. Oligarchia ve
rò est, in qua ex censu
magistratus eliguntur.
Aristocratia dicitur il-
la, in qua magistratus
distribuuntur ijs, qui
disciplinam percepe-
runt; disciplinam au-
tem eam intelligo, quæ
à lege constituta sit: nā
qui permanent in insti
tutis ciuitatis, in aristo-
cratia magistratus ge-
runt: necesse est enim
huiusmodi viros opti-
mos videri, vnde etiam
aristocratia nomen ha-
bet. Monarchia est, vt

no-

disciplina, & leges, tyrā
nidis autem, custodia.
ex quo perspicuum est,
quæ ad finem cuiusque
pertinent, instituta, le-
ges, vtilitatesque distin-
guendas esse: siquidem
eligunt ad hunc refe-
rentes.

Oportet igitur finem 4
5 Quoniam autem fides vniuscuiusque Reipub.
non solum demonstrati cognitum habere: nam
ua, sed etiam morata ea singula quærūt, quæ
oratione fiunt, (quia. n. ad finem suum tendūt.
cuiusdammodi videtur est autem democratiæ
orator, fidem habemus, finis libertas, oligar-
ideſt si bonus videatur, chiæ diuitiæ, aristocra-
aut beneuolus, aut vter- tiæ quæ ad disciplinā,
que,) sane nos reip. cu- legesq; ciuitatis perti-
iusque instituta tenere nent, tyrannidis custo-
debemus: mores enim dia. Perspicuum est igi-
cuiusque aptissimos es- tur, oportere distincta,
se ad persuadendum a- & cognita habere om-
pud vnamquanque ne- nia, quæ ad finem spe-
cesse est: hi vero ex ijs- ctant, vt mores, vt insti-
dem comparabunt: mo tuta, res vtileis: nam
res enim ex præelectio- omnes, quæcunque eli-
ne elucent, præelectio gunt, ad finem suum
vero refertur ad finem. referunt.

Ac quæ quidem affectā- Et, quoniam fides nō 5
da sint eis, qui adhortan tantum argumentis fit;
tur, tāquam futura, aut sed etiam oratione, quę
præsentia, & ex quibus dicentis mores expri-
fides de vtili sint sumen mit (credimus enim ei,
da, itemque de rerum qui ita affectus esse vi-
pub. motibus, ac legib. detur, vt aut vir bonus

& K 3 ap-

& ex quibus, & quomodo abundabimus, quatenus præsenti tempori, dictum est: nã in Politicis hæc tractata sunt exquisitius.

EXPLANATIONES.

3 Maximum autem, & potentissimum] *Nihil prætermisit Arist. quod necessarium sit ad persuadendum, dissuadendumque: etenim, cum ferè omnia, quæ ad deliberationes pertinent, percipiamus, si uniuscuiusque Reip. mores, instituta, atque utilitates intelligamus; de rerum pub. genere differit, deque earum finibus, quibus cognitis, quatuor habemus loca ad deliberandum: primus a moribus Reip. secundus ab his quæ unicuique finium sunt commoda, atque eos conservant. tertius à legibus, quæ pro finis conservatione constituta sunt. quartus est, vt cognoscamus eos, qui*

imperant: nam populus præest ciuitati sorte, potentes censu, & optimates disciplina.

Argumentum, & distributio cap. 20.

E quibus locis probationes summamus in genere deliberatiuo. Arist. docuit. nunc quas accipiamus, vel probationes, vel amplificationes in demõstratiuo præcipit. genus demonstratiuum laudat, aut uituperat, laudat ab honesto loco desumens, vituperat à turpi. instrumenta verò non sunt, neque enthymemata, neque exempla, sed amplificationes, quæ propriæ sunt generis demonstratiui, exempla deliberatiui, & enthymemata iudicialis. honestum autem, cum sit bonum, idcirco incurrendum, turpe malum, quod non est per se incundum, sed quandoque videtur. illud igitur bonum, quod honestum videtur, aut est uirtus, aut attingens uirtutem. virtutis autem plures sunt species, è quibus singulis plurimas habemus probationes, quæ verè attingunt virtutem, vel eam præcedunt, vel comitãtur, vel consequuntur, quæ multiplicem probationum copiam ministrant. proponit igitur Arist. ibi [deinceps autem de virtute] confirmat sic [laudanti enim] finis autem est laus, & uituperatio, qua fit uel animi gratia, vel serio in hominem, vel in quoduis aliud, unde ait [& quoniam sæpe fit] & quoniam laudabile est pulchrum, sine honestum, & bonum, & hoc incũdum; propterea uirtus, & eius partes prima loca exhibent in genere demonstratiuo, è quibus petamus probationes. primus igitur locus est [virtus autem est.] Secũdus iustitia, & cæteri, qui in margine leguntur. quæ verò virtutem attingunt plura sunt. & decimus in ordine est [& ea quibus premium] quæ omnia triginta septem numerantur. quoniam autem laudatur persona, vel quid personæ simile, plurimum valet cogni-

sio morum eorum, qui audiunt, unde ait [sed videndum est] deinde genus demonstrationum, & deliberationum quomodo speciem habeat communem, ibi [Habent autem] postrema instrumenta huius generis ibi aggreditur.

Propriæ propositiones laudando, & vituperando duci ab honesto, ac turpi, & virtute, ac vitio, & quæ ipsa sint.

SIGON.

POst hæc autem dicamus de virtute, ac vitio, & honesto, ac turpi: hæc enim proposita sunt laudatori, ac vituperatori: fiet enim, vt de his disputates simul & illa aperiamus, ex quibus cuiusdammodi secundum mores iudicabimur, quæ secunda fides erat; ex ijsdem em & nos, & alium fide dignũ reddere poterimus ad virtutem.

Quoniam autem accidit, vt ioco, & serio laudemus sæpenumero nõ solum hominem, aut Deum, sed res etiã inanimatas, & reliquorum animãtium quodlibet;

MAIORAG.

DEinceps autem de virtute, & vitio, de honestate, & turpitudine dicamus: laudanti enim, & vituperanti sunt hi propositi fines, simul etiam illud commodum consequetur, vt, dum hæc agimus, etiam illa declaremus, vnde mores nostros ostendamus, quod erat secundum probationis genus, ex ijsdem enim locis, & nos ipsos, & alium quemlibet ita ornabimus, vt tanquam probis viris, & virtute prẽditis fides habeatur.

Et, quoniam sæpe fit, vt vel animi gratia, vel seriò, studioseque

eodem modo & de his laudemus non tantum propositiones erunt parandæ. quare quodammodo exempli gratia de his etiam differamus.

Honestum igitur est, quod per se eligendum sit, laudabile sit: aut bonum cum sit, iucundum sit; quia bonũ. Si autem hoc est honestum; virtutem honestam esse necesse est: quia cum bona sit, laudabilis est.

Virtus autem, vt existimatur facultas est paratrix, conseruatrixque bonorum: & facultas benefica multarum rerum, & magnarum, & omnium in omnibus. Partes autem virtutis sunt iustitia, fortitudo, temperantia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, mansuetudo, prudentia, sapientia. Necesse est autem maximas esse virtutes, quæ sint vtilissimę alijs: si quidem virtus facultas est benefica: propterea enim iustos, & fortes

hominem, aut Deum, sed etiam ea, quæ anima caren, & quodcunque animal nobis visum fuerit, eodem modo, quo in superiori genere fecimus, etiam de his rebus videndum, vnde propositiones sumendæ sint. quare non exquisitè, sed exempli tantum gratia de his etiam dicamus.

Pulchrum igitur, id est, quod, cum propter se sit expetendum; est etiam laudabile, vel quod, cum bonum sit; est etiam iucundum, quatenus bonum.

Quod si pulchrum est huiusmodi; necesse est, virtutem esse pulchrã; quoniam, cum sit bona; est etiam laudabilis.

Virtus autem est, vt ferè videtur, facultas comparandi, quæ bona sunt, & eadem conseruandi, & facultas, multa, & magna in alios merita conferendi, & quę potest omneis om-

tes maximis honoribus afficiunt; quia illa in bello, hæc verò etiam in pace ipsis est commoda: deinde liberalitas: quia erogant, & de pecunijs non contendunt, quas magnopere alij expetunt.

2 Est autem iustitia virtus, per quam sui quisque retinet, & vt lex, iniustitia vero per quam aliena, non vt lex.

3 Fortitudo autem, per quam honestas in periculis obeunt actiones, & vt præcipit lex, & legi obtemperant, timiditas vero contrà.

4 Temperantia verò virtus, per quam aduersus voluptates corporis sumus, per quam aduersus voluptates corporis sumus, per quam aduersus voluptates corporis sum

non semper est honestum, quod iustum; sed dā
nari turpius est iuste, quam iniuste. atque in
aliis virtutibus eodē mo
do.

10 Et quorum prēmia ho
nor, honesta.

11 Et quorum honor po
tius, quam pecuniæ.

12 Et quę haudquaquam
sui gratia agit aliquis ex
rebus eligendis.

13 Et quæ simpliciter bo
na, ut quæ pro patria
gessit aliquis ratione sui a
posthabita.

14 Et quæ natura bona.

15 Et quæ haudquaquā
sibi bona; quia sui gra-
tia sunt talia.

16 Et quę accidit, ut mor
tuo adsint potius, quā
uiuenti; quia quæ uiuē-
ti, cōtinent magis quod
sui gratia.

17 Et quę opera aliorum
sunt gratia; minus. n.
sui.

18 Et quæ bene gesta sūt
in alios, non autem in
se.

19 Et in eos, qui benefi
cium dederunt; quia iu
stum.

Et

tio, deque partibus eo-
rum, quantum ad hanc
præceptionem attinet,
satis in præsentia dictū
est: nam cætera digno-
scere, non est difficile.
Planum est. n. eas res,
quæ virtutis efficientes
sunt, necessario hone-
stas esse: quoniam ad
virtutem referuntur: &
quæ à uirtute profici-
scuntur, quales sunt vi
tutis significationes, &
actiones. Quoniam au-
tem signa, & huiusmo
di res, quæ sunt alicu-
ius bona opera, aut affe
ctiones, honestæ sunt,
necesse est, vt quæcun-
que fortitudinis opera,
aut signa sunt, vel forti
ter gesta, sint etiam ho
nesta. Et, quæ iusta sunt
opera, quæque iustē fi-
unt; non tamen, quæ
iustē patimur, sunt ho-
nesta: nam in hac sola
uirtute, non semper,
quod iustē fit, est hone-
stum: in luēda enim pę
na, quæ legibus impos
ta est, turpius est iustē,
quam iniustē plecti, sed

in

20 Et beneficia collata;
quia non in se.

21 Et contraria ijs, quo-
rum pudore afficiūtur;
turpium enim pudet &
loquentes, & facientes,
& loquuturos, & factu-
ros, quemadmodum Sa
pho respondit, cum di-
ceret Alcæus: *Volo qd
dicere, at me impedit pu-
dor: Si veniſſes in bonarum
rerum deſiderium, ut ho-
neſtarum, nec malum di-
re lingua moliretur, haud-
quaquam pudor occuparet
oculos tuos, ſed de rebus
iuſtis loquereris.*

23 Et quibus anguntur
nullo timore perculsi;
quia in bonis, quę ad o-
pinionem pertinēt, hūc
in modum afficiuntur.

24 Et eorum, qui natura
meliores sunt, virtutes
honestiores, itemque o-
pera, ut uiri, quàm mu
lieris.

25 Et fructuosa alijs po
tius, quàm sibi; quo fit,
vt & iustum, & iustitia
sit honesta.

26 Et inimicos uiciſci po
tius, quam reconciliari;
quia rectribuere iustum

est,

in alijs virtutibus vno
atque eodem modo se
se res habet.

Et ea, quibus premiū
propositum est honor,
honesta sunt.

Et, quæ magis hono-
re, quam pecunia com
pensantur.

Et, quæ, cum sine ex-
petenda, potius aliena
causa, quam sua fiunt.

Et quæ sunt absolutè
bona, &, quæ neglecta
propria salute, pro pa-
tria gerūtur, ab aliquo.

Et, quæ bona dantur
à natura.

Et, quę non illi ipsi,
qui habet, fructum affe
runt; nam, quæ afferūr,
eius ipsius gratia sunt.

Et quæcunque mor-
tuo sæpius, quam viuo,
contingere solēt; nam,
quæ viuo fiunt, ipsius
gratia facta videri pos-
sunt.

Et quæcunque opera
fiunt aliorum causa; in
nos enim ipsius gratia,
sit honesta.

Et quæ in alienis ne
gocijs curandis, bene
conficiuntur, non quiē

Et

est, non cedere.

26 Et victoria, & honor ex honestis; quia eligenda, quanuis frugifera nõ sint, & virtutis excellentiam arguunt.

27 Et ad memoriam illustria.

28 Et quæ magis, magis.

29 Et quæ non viuentem sequuntur.

30 Et quæ cõsequitur honor.

31 Et quæ excellunt.

32 Et quæ soli adsunt, honestiora; quia ad memoriam illustriora.

33 Et prædia infrugifera, quia liberaliora.

34 Et quæ apud singulos propria, honesta.

35 Et quæ signa sunt earum rerum, quæ apud quosque laudantur: vt Lacedæmone comã alere, honestum; quia libertatis est signum; qui nanque gerit comam opus aliquod seruile haud sane facile efficit.

36 Et nullam operosam artem exercere; quia liberi hominis est haud quaquam alteri vinere.

37 Assumenda vero sunt etiam,

Et quæ propter eos fiunt, a quibus beneficium acceptum fuerit; hoc enim iustum est. 19

Et benefacta in alios; quoniam ad proprium fructum non referuntur. 20

Et eorum contraria, propter quæ solent homines erubescere: nam propter turpia, cum aut ea dicũt, aut faciũt, vel cum dicturi facturi que sunt, erubescunt, quemadmodum Alceo poetæ respondit Sappho, cum enim ille dixisset, Cupio tecum q̃dam loqui, sed me deterret pudor, illa sic inquit; Si te bonarũ, aut honestarum rerum desiderium teneret, neq; lingua tua flagitium aliquod proferre tentaret; non sane pudor oculos tuos occupasset, sed de re iusta libere verba feciss es. 21

Et ea, de quibus homines anguntur, cum tamen non metuant, sunt honesta: de ijs. n. anguntur, & soliciti sunt ho- 22

etiam, q̃ vicina sunt ijs, Quæ adsunt, tanquam idem valentia tum ad laudem, tum ad vituperationem, vt acutum, ac animosum timidũ, ac insidiosum: & stolidum frugi; & indolentẽ, mitem, atq; vnum quod q; ex consequentibus semper iuxta id, quod est optimum: vt iracundũ, ac furiosum, simplicẽ: & contumacem: magnificum, ac grandem: & qui sunt exuperationibus æque ac sint, in virtutibus, vt audacem, fortem, & asotum, liberalem: quia cum probabitur multitudini, tum simul vim habebit paralogismi ex causa: si. n. vbi non est necesse, promptus est ad excipienda pericula, multò magis existimabit, vbi honestum: & si promptus est ad largiendum quibuslibet, etiam amicis: quia excellentia virtutis est, bene de omnibus promereri.

homines, quæ recta ad gloriam tendunt.

Honestiores etiam eorum virtutes, & opera sunt, q̃ natura sunt meliores, vt viri, quàm mulieris. 23

Et virtutes illæ, quib. alij magis frugi possint quam illi, in quib. sunt: qua de causa iustum, & iustitia honesta est. 24

Qui etiam hosteis potius vlcisci, quàm cum illis in gratiam redire, honestum est, nam par pari referre, iustum est: quod autem iustum, est etiam honestum, præterea viri fortis est, nõ pati se inferiorem esse. 25

Victoria quoq;, & honor in rebus honestis sunt: expetuntur enim etiam si nullum fructũ ferant; & quandam virtutis exuperantiam oñ dunt. 26

Et, quæ memoriam alicuius ornant, honesta sunt. 27

Et quantò magis ornant, tanto sunt honestiora. 28

Et quæ mortuum etiam consequuntur. 29

Et

30 Et quibus honor comitatur.

31 Et quæ eximia sunt.

32 Quæque solus aliquis possidet, honestiora putantur; magis enim res huiusmodi celebrantur.

33 Et prædia minimè, fructuosa: magis enim liberalia sunt.

34 Et, quæ propria singularum sunt, habentur honesta.

35 Et, quę sunt indicia rerum, apud singulas gentes laudatarum; vt apud Lacedęmonios alere comam honestum est. est enim ingenuitatis signum; neque enim facilè est ei, qui comam alit, aliquid seruile opus exequi.

36 Honestum est etiam nullam artem exercere mercenariam, nam liberi hominis proprium est, non ad alterius arbitrium viuere.

37 Assumenda præterea sunt ea, quę vicina sunt, & proxima rebus ipsis, vel ad laudem, vel ad vituperationem; vt, si cautum, & sibi fidentem hominem; timidum, & insidiosum vocemus: si fatuum; bonum: si lentum; mansuetum: & in quaque re semper ex consequentibus id, quod optimum videtur, capiamus; vt, si iracundum, & truculentum, ingenij simplicis hominem dicamus: &, si contumacem; magnificum, & grauem: &, qui in eo, quod est nimium, peccant, si ita probemus, quasi in mediocritate, virtutibusq; consistant; vt, si temerarium fortem, prodigum liberalem appellemus. sic enim imperitę multitudini esse videbitur. Quin etiam subest ratio, cur in errorem plerique ducantur; nam, qui pericula non necessaria subit, multo magis videtur id facturus, cum aliqua res honesta postulabit, & qui pecunias temerè profundit, is etiam

etiam amicis facilè subueniet: nam ab exuperantia quadam virtutis prouenit, omnibus benefacere.

EXPLANATIONES.

Et quoniam sæpe fit, vt vel animi gratia, vel serio] *Laudamus personam, vel res, quæ à persona proueniunt hominum. Sed etiam quandoque laudamus ea, quæ animo carent, vt ver, æstatẽ, vel autumnum. Laudamus & bruta, & quædã alia. sed propositiones, siue probationes non dicuntur hæ, quæ laudant, sed amplificationes. quæ verò probant, conferunt ad laudem. de locis igitur scribit Arist. quæ exhibent amplificationem laudantem, vel vituperantem. quæ exempli gratia non re vera enumerat.*

Pulchrum igitur id est] *Duas pulchri, siue honesti descriptiones ponit Arist. prima id, quod propter se est expetendum, & laudabile: quædam enim sunt expetenda, quæ non sunt laudabilia per se, vt vita. secunda. pulchrum id est, quod est bonum, & iucundum, quatenus bonum est.*

1 Quod si pulchrum est huiusmodi] *Scilicet, quod sit bonum, & laudabile. virtus est pulchra; vnde bona, & laudabilis. virtutem autem definit, & diuidit non exquisitè, sed ex communi opinione. & ponit tres virtutis descriptiones. prima est. virtus est facultas comparandi, & conseruandi ea, quæ bona sunt. secunda est. virtus est facultas conferendi multa, & magna beneficia in patriam, amicos, & alios. tertia est. virtus est facultas, quæ potest omnes admirare omnibus in rebus. ex his tribus descriptionibus tria loca laudandi habemus. contrà tribus modis describitur vitium, & turpitudo, ex quibus tria loca vituperandi accipimus.*

2 Partes autem virtutis sunt iustitia] *De his non igitur exquisitè, sed eo pacto, vt magnam adferre laudem solent. virtutes uerò aliæ morales, aliæ rationales. morales aut principales, aut secundariæ. principales sunt & ueræ, ac propriæ uirtutes, iustitia, fortitudo, ac temperantia. secundariæ sunt magnificentia, magnanimitas, liberalitas, ac manjuetudo, quæ hominum beniuolentiam conciliant. rationales sunt prudentia, & sapientia; quia nostram intelligentiam excitant, & perficiunt.*

Necesse est autem omnium virtutum eas esse maximas] *Virtus quantò est utilior, tantò maior. igitur iustitia, & fortitudo maximè honorantur: propterea quod fortes uiri, & iusti ualde prosunt. secundum locum tenet liberalitas. contrariæ sunt uitia his oppositæ.*

Est autem iustitia] *Duo in hac uirtute requiruntur. primò vt suum vnusquisque habeat. deinde, vt illud legitimè possideat. quæ duo commutata pariunt iniustitiam. ex his loca habemus laudandi, atque vituperandi.*

3 Fortitudo est virtus] *qui res honestas intrepidè agit in periculis, vt lex præcipit, fortis dicitur. fortitudinis genera quinque leguntur. primum est, fortitudo ciuilis. secundum, quæ à necessitate prouenit, vt milites imperatorum metu fortes fiunt. tertium, quæ ab exercitatione vt veterani. quartum, quæ ab ira nascitur. quintum, quæ à spe, & fiducia: veluti fortiores fiunt, cum victoriam sperant.*

4 Temperantia virtus est] *hæc regit appetitum, & legibus obedit. huius proprium est prudentiam conseruare.*

5 Liberalitas est] *tria caueamus in liberalitate, primò ne obsit benignitas alicui. deinde ne maior sit, quàm facultas. terò vt pro dignitate cuiq; tribuatur.*

Mag ia-

6 Magnanimitas est virtus] *animi magnitudo est virtus cum liberalitate coniuncta, quæ contempta propria vtilitate, studet in alios quamplurima conferre beneficia.*

7 Magnificentia virtus est] *hæc in homine diuitijs affluente esse potest, non in paupere.*

8 Prudentia est virtus rationis] *quidam prudentiam appellant sapientiam, quæ est cognitio veritatis, & scientia rerum diuinarum, atque humanarum. quidam appellant calliditatem, quæ potest delectum habere bonorum, & malorum.*

9 Planum est enim eas res, quæ virtutis efficientia sunt] *non solùm virtutes, sed ea, qua virtutes efficiunt, & quæ à virtute proficiscuntur, sunt honesta, & pulchra. idcirco à causis virtutis, à uirtute, & ab effectibus virtutis probationes, siue amplificationes sumuntur. quare opera, quæ proueniunt à virtutibus, vt à iustitia, & fortitudine, sunt honesta.*

14 Et quæ bona dantur a natura] *laudantur bona, quæ à natura quis sortitus est, vt ingenium, memoria, solertia, & in corpore sanitas, uires, & pulchritudo. contraria vituperantur.*

27 Et quæ memoriam alicuius ornant] *monumẽta, quæ fiunt ad posteritatis memoriam sunt honesta vt ædificia magnifica, statuæ, & carmina.*

33 Et prædia minimè fructuosa] *sed amœnitatis, & uoluptatis tantùm gratia, vt horti floribus, & arbusculis consiti.*

34 Et quæ propria singulorum sunt] *s. hominum, ciuitatum, nationum.*

37 Assumenda præterea sunt] *docet quo modo uirtutes uituperare, & vitia laudare possimus. quod fit, si accipiamus uitia uirtutibus finitima, & quasi similia, ut uir cautus uidetur esse inuidus, fidens uidetur insidiosus, fatuus uidetur bonus, & lentus man-*

suetus, deinde id sit quoque ex consequentibus, vt si quis est iracundus, dicatur homo simplicis ingenij; quia iracundiam illam consequitur morum simplicitas.

Argumentu , & distributio in cap. 21.

Positis locis, in quibus sumimus amplificationes laudis, nel nituperij, tria in hoc capite docet Aristot. primum, ut noscamus apud quos, nos quempiam laudamus, quod ibi legitur [*sed nidendum est*] *deinde quatuor præcepta dat pro aliquo laudādo, uel uituperando. primum, ut qui laudat, dicat, quæcūque conueniāt illi, qui laudatur, quod est* [*& quæcunque illi conueniunt*] *secundū, quid addit rebus, quæ conueniunt* [*aut si præter id*] *tertium, ostendat eum, quem laudamus delectures suas gessisse. quod est* [*quoniam autem laus*] *quartum, quod quæ casu fecit, an consilio fecit. & id* [*itaque illa etiam*] *Tertio quantùm differat laus à laudatione, siue Encomio ostendit, & ait, laus uirtuti debetur; laudatio operibus uirtutis. & hoc* [*ac laus quidem est ratio*] *tandem quid differat virtus à felicitate scribit ibi* [*at verò beati, & felicis*

Laudatorem in eos, apud quos laudet, & quos laudet, intueri debere.

SIGON.

1 COnsiderandū porro etiam est, apud quos laudes: qui, aut Socrates dicebat Athenienses inter Athenienses laudare, nihil negotij est.

MAIORAG.

1 SEd videndum est, apud quos quempiā laudes: nam, vt aiebat Socrates: non difficile est, Athenienseis Athenienseis laudare. oportet autem

est. oportet autē quod apud quo sque in honore est, dicere, quasi suppetat, vt inter Scythas, aut Laconas, aut philosophos. Et omnino qđ honoratum est, redigere ad honestum; quia vicinum existimatur.

2 Et quæcunque prout conueniebat, vt, si res dignas maioribus, & ijs, quas ante administrauit; quia pertinet ad beatitudinem, & honestum est adaugere honorem:

3 Aut si contrà, quàm conueniebat, ad id, qđ melius. atque honestius: vt si in secunda q dem fortuna moderatus, in aduersa verò magnanimus: aut opibus auctus, melior, ac placabilior fuit. tale autem est illud Iphicratis: *Ex quibus in quæ* & Olympionicæ: *Duram humeris corbem gerens paulò antè.* atque illud Simonidis: *Quæ genitorem habuit regem, fratresq;, nirumque.*

4 Quoniam autem ex actio-

tem id, quod apud singulos in precio, tale sua vi esse dicere, vt apud Scythas, vel Laconas, vel Philosophos, & omnino, quod in precio est, ad honestum referri debet: quoniam propinquum esse videtur.

2 Et quæcunque illi cō ueniunt, qui laudatur, dicenda sunt. vt, si res dignas maioribus suis gessit, &, si hoc alijs rebus, ab eo, præclarè gestis, respondet; est em

3 beatum, & honestum, honori parto honorem adiungere.

Aut, si præter id, qđ 3 cōueniebat, aliquid in meliorem, honestioremque partem efficit: vt, si cui res secundæ sunt, is moderatus sit, &, si, cui fortuna est aduersa; is magno sit animo, aut opibus, & dignitate actus melior, & placabilior euaserit. tale fuit illud Iphicratis dictum, E quib. initijs ad quas res, & victoris Olympiorum,

actionibus laus existit, propriumque boni viri est, ex præelectione, dãda est opera, vt ostenda mus, egisse ex præelectione. proficit autem, si sæpius videatur egisse.

5 Quare quæ casu, & quæ fortuna, æque, ac si præ electione sumen da: si enim multa, & simili proferant, signum virtutis esse, & præelectionis existimabitur. Est autem laus oratio, quæ virtutis magnitudinem indicat. quare actiones demonstrandum est tales esse. encomium verò operum est.

6 Quæ verò circũ sunt, ad fidem, vt nobilitas, & disciplina; quia verisimile est, ex bonis bonos, atq; ita educatum talem esse. itaque encomio ornam⁹, eos quoque, qui egerunt. opera verò signa sunt habitus; quia laudaremus etiam, qui non egisset, si talẽ esse crederemus. Felicitatio verò, & beatio

His humerit ante, imposita mihi corbe; atque illud Simonidis. Hæc habuit patrem, atque virum, fratresque tyrannos.

4 Quoniam autẽ laus in actionibus consistit, & boni viri proprium est, in rebus gerẽdis delectum adhibere; danda est opera, vt ostenda mus eum, quem lauda mus, delectu adhibito, res suas gessisse: ad qđ probandum vtile erit ostendere sæpius illum rectè fecisse.

5 Itaque illa etiã, quæ casu, fortuitoque contingunt, tanquam consilio, & ratione facta sint, laudare debemus: nam si multa, & similia prolata fuerint; ea virtutis, & consilij signum esse videbuntur: laus enim est oratio, quæ virtutis magnitudinem explicat. Quare res gestas eius, quem laudamus, ita tractare oportet, quasi à virtute profectę sint: laudatio enim tota ab actionibus pẽdet.

Quę

tio inter se sunt eadẽ, Quę verò extrinseat cum his non eadem. cus assumuntur, ad fiverum vt beatitudo vir dem faciendam valent; tutem, sic beatio conti- vt nobilitas, atque edunet hæc, catio: credibile est enim è bonis parentibus, bonos nasci filios, & eum, qui bene fuerit educatus, bonum futurum. quare laudamus eos, qui iam præclarè aliquid gesserunt; actiones enim, & opera signa sunt habitus animi. & certè illum etiam laudaremus, qui nihil adhuc laude dignum gessit; si certum haberemus eum talem futurum. At verò beati, & felicis appellatio eadem est; differt tamen à laude, atque encomio: nam quemadmodum felicitas virtutem continet, ita felicis appellatio laudem, & encomium complectitur.

Argumentum, & distributio in cap. 22.

Genus demonstratiuum, & deliberatiuum in hoc conueniunt, quod præcepta ad deliberatiuum pertinent, & laudationes, uel uituperationes ad demõstratiuum. idque fit commutato dicendi genere. exempli gratia, amemus patriam, & consulemus bonis. hęc præcepta ad genus deliberatiuum spectant; quia sunt vtilia, & commoda. verùm si dicamus, is patriam amauit, & bonis consulit, transit in genus demonstratiuum modus loquendi.

I 4 Lau-

udem & consilium esse affinia.

SIGON.

HAbent autem communem formam laus, & consilia, quia q̃ in consilio dando præciperes, ea si dicẽdo tractantur, encomia fiunt. quoniam igit tenemus, quæ agere, & qualem esse oportet, hæc tanquam præcepta edentes dicendo traijcere, atque conuertere debemus. exempli gratia, ꝙ non conuenit fortunæ bonis efferri, sed suis, ita quidem dictum præcepti uim obtinet. at verò ita, laudis: efferẽs se se non fortunæ bonis sed suis. Quare cum laudare volueris, vide quid præciperes, & cũ præcipere, vide, quid laudares. dictio verò necessario opponet, quoties illud prohibens, hoc non prohibens traijcietur.

MAIORAG.

HAbent autem quãdam communem speciem demonstratiuum genus, & deliberatiuum: nam, quæ vtilitatem in suadendo consilia dantur, ea commutato dicendi genere, in laudationes transeunt. Cum igitur ea sint explicata quæ virum probum agere oportet, si voluerimus eadem ad perceptiones, suasiones que traducere; dicendi tantum genus mutare, & cõuertere opus erit; vt, siquis ita dicat. Non oportet quemquam esse ferri animo propter ea, quæ dantur à fortuna; sed propter ea, quæ in ipso posita sũt. hoc præceptõ erit, sed illo modo laus. Animo se se efferebat non ob ea, quæ data sibi fuerant à fortuna; sed quæ in se ipso posita habebat. quare, cum aliquem laudare volueris; cõsidera, quæ illi

illi præcepta dares. cum autem præciperevolueris; vide, quid esset in eo laudandum. dicendi verò genus necessariò contrarium est; cum id, quod immutatur, ex prohibente in non prohibens transierit.

EXPLANATIONES.

Ex prohibente in non prohibens transierit] *nam, cum est præceptum; prohibet: ut, Cole Deum. Cum in laudationem transit; non amplius prohibet: vt, Colit Deum.*

Argumentum, & distributio in cap. 23.

Quo instrumento ad exornandum laudator vti debeat, hoc loco Arist. scribit, atque affirmat eum tenere res, quas probationes appellaremus, si ad genus deliberatiuum transirent: eas verò manifestas, & certas possidere, quibus nihil aliud est adiungendum nisi ut res hæ magnæ, ac pulchræ videantur. Sed vt tales appareant, quatuor aperit loca. primus, ut laudator asserat in eo, quem laudare vult solo, aut primo, aut cum paucis eam inesse virtutem: vel secundum virtutem egisse, quod his verbis profert [Vtendum est etiam] secundus, ut si opportunè, & rectè, ac sæpe egisse. id verò sic refert [A temporibus etiam, & occasionibus] Tertius est, vt ostendat, ut eum decorarent, quædam honorifica esse inuenta. unde inquit [Et si ea, quæ homines] Quartus est, ut si per se non poterit, ex aliorum comparatione qui cum laude vixerunt, laudes eius amplifices. Itaque scribit [Quòd si non poterit] Deinde cur amplificatione opus sit in hoc genere tribus exponit rationibus. prima est. Locus quandam virtutis exuperantiam ostendit: hanc amplificatio

plificatio significat, quæ in viris præstantibus reperitur: cum quibus nisi conferre poterit, cum alijs comparet. itaque legitur [Cadit autem in exornationes] secunda ratio est [nam qui laudant] tertia est [Exempla verò deliberatiuo generi] Epilogum tandem dicit hunc [Hæc ferè sunt.]

Amplificationem adhibendam esse ad laudem.

SIGON.

2 ADhibēda porro multa etiam sunt eorū quę vim habēt amplificandi, vt si solus, aut primus, aut cū paucis, aut etiam ille præcipue fecit: sunt enim hęc omnia honesta.

2 Et quod tempore, & occasione, ea verò contrà, quàm conueniebat.

3 Et si sępius idem rectè administrauit, quia magnitudinem habet, & non à fortuna, sed ab ipso existimabitur.

Et si quę adhortātur, & honestant, propter hūc inuenta sunt, & cōparata.

Et in quem primum encomium factum est, vt in Hippolochum, & Harmodium, ac Aristogitonem

MAIORAG.

1 VTendum est etiam multis argumentis, quæ amplificandi vim habeant; vt, si solus, aut primus, aut cum paucis socijs feciſſe dicatur; aut ipsius potissimum in eo virtus enituit; hęc enim omnia sunt honesta.

A temporibus etiam, 2 & occasionibus amplificare licet; vt si qua prę ter expectationem facta fuerint: &, si sæpius eadem in re se rectè, feliciterque gesserit; hoc enim magnum videtur, & non à fortuna, sed ab eius consilio factum.

Et, si ea, quę homines 3 excitant, & honorem adferunt, ab eo, quem laudamus inuenta fecerint,

gitonem in foro statuā rint, & præparata, & in consequutos. similiterque etiam in cōtrarijs. 4

Quod si ex ipso copia dicendi tibi non suppetet; cum alijs compara; quemadmodum Isocrates ex iudicialis dictionis consuetudine faciebat. Oportet autem cū illustribus cōferre: quia ad amplificandum idoneum, honestumque est, si bonis melior sit.

Cadit autem egregiè amplificatio in laudes; quia versatur in excellē tia, quę ex honestis reb. est. itaque si non cum illustribus: at cū alijs cōparare oportet, quia ex cellentia existimatur in dicare virtutem. Omnino autem formarum omnibus orationib. cōmunium amplificatio demonstratiuis aptissima est; quia confessas actiones accipiunt, ita vt reliquum sit magnitudinem, atq; ornamen tum adiungere: exempla verò deliberatiuis, quia ex præteritis futura augurantes iudicium faci-

Quòd, si non poteris 4 eum per se copiosè laudare; ex aliorum comparatione laudes eius amplificabis. quod Isocrates faciebat ex consuetudine docendi, quę ad iudiciale genus pertinerent. sed cum eis comparare opus est, qui cum laude vixerunt: sic enim eius dignitatem amplificare poteris, si docueris, eum præstantibus viris anteponendum.

Cadit autem in exor nationes potissimum amplificatio; nam in exuperantia est, quæ ipsa rerum honestarum vita habetur. quare, si cum præstantibus viris non potueris, cum alijs quibuslibet conferas; omnis enim exuperan-

tia

facimus: enthymemata vero iudicialibus; quia causam, & demonstrationem recipit potissimum factum, propter obscuritatem. Ac ex quib. quidem laudes, & vituperationes ferme omnes ducantur, & in quæ intuendo laudare, ac vituperare conueniat, & ex quibus encomia constituatur, & probra hęc sunt: sienim hęc tenentur, q̄ sunt his contraria dicuntur: si quidē vituperatio est ex cōtrarijs.

tia virtutem quandam videtur indicare. omnino verò ex vniuersis dicendi formis, quæ tribus generibus communes sunt, amplificatio demonstratiuo generi maximè est accommodata; nam, qui laudant, res manifestas, & certas sumunt. itaque restat eis tantum magnitudinem, & pulchritudinem adiungere. Exempla verò deliberatiuo generi maximè cōueniunt; nam ex præteritis futura coniicientes, quid sit agendum, statuimus. Argumentationes in iudiciali genere sunt maximè necessariæ: quod enim factum esse dicitur, propterea quòd est incertum, causam, & probationem requirit. Hæc fere sunt ex quibus laudationes omnes, & vituperationes ducuntur, & quæ respicere eos oportet, qui laudant, & vituperant, & vnde encomia, opprobriaque confiantur. his enim cognitis, quæ contraria sunt, facilè cognoscuntur; nam ex contrarijs vituperatio constat.

EXPLANATIONES.

1 Vtendum est etiam multis argumentis] *primus amplificandi modus est, ut adiungamus uel uirtuti, uel rebus bene gestis alicuius uerba similia. In hoc solo, uel primo inest hæc uirtus, aut is primus fuit, qui*

qui secundum hanc uirtutem egit, aut solus, aut si non solus; cum paucis.

2 A temporibus etiam, & occasionibus amplificare licet] *si quem laudamus, quòd subuenerit, atque addamus præter expectationem, uel opportunè, eo tempore, quo maximè auxilio indigebamus, subuenisse; amplificamus à tempore, & occasione, præterea si addamus id sæpe fecisse; maior erit amplificatio.*

3 Et si ea, quæ homines excitant] *amplificat laudes alicuius, si memorabimus nouam decorandi formam, quæ homines excitet.*

4 Quòd si non poteris eum per se copiosè laudare] *laudamus aliquem uel quia bonis iam enumeratis sit præditus, uel quia non est. Recta laudandi ratio est si bonis refertus sit. non recta si minimè. & hęc sumitur ex aliorum comparatione, qui aut nullius pretij fuerint, aut cum laude uixerint. si nullius pretij; dicamus eum cum his minimè esse conferendum. Si cum his, qui cum laude uixerunt; docebimus eum, quem laudamus, esse anteponendum. addamus, quid cum æqualibus sæpe collatio fit: ut,*

Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,
Vt animum ad aliquod studium adiungant, aut equos,
Alere, aut canes ad uenandum.

Omnino autem ex vniuersis dicendi formis] *tria enumerat instrumenta, quibus in oratione utimur ad persuadendum, atque confirmanda ea, quæ dicimus. ea sunt amplificatio, exemplum, & enthymema. Amplificatio est generi demonstratiuo accommodata: quoniam qui laudant, aut uituperant, sumunt res gestas. qui cum gestæ sint, sunt omnibus notæ, nec probationibus egent. amplificatio igitur erit, si maiores reddamus laudes, quàm res meretur,*

ac

ac pulchriores. Exempla deliberatiuo generi maximè conueniunt: quoniam futura cum præteritis conferimus ad persuadendum, uel dissuadendum. Enthymemata iudicialia, quia factum incertum probationem requirit.

Argumentum, & distributio cap. 24.

Restat, vt de inuentione probationum, quæ ad genus iudiciale pertinent, dicamus: quoniam enthymemata huic generi admodum sunt accommodata. sed, vt alias dixit Arist. probationes aliæ sunt artificiosæ, aliæ artis experters. de artificiosis nunc disserit, de his, quæ expertes sunt artis in fine huius libri, qui caput 31. inscribitur. quò verò ad artificiosas attinet, hæ quatuor habent loca communia. primus est, res de qua agitur, hoc est, iniuria siue verbis, siue factis illata. secundus est causa iniuriæ faciendæ efficiens. tertius est persona, à qua iniuria prouenit. quartus est, persona, quæ eam recipit. quantùm ad iniuriam illatam ex ipsius definitione tria alia loca inferiora accipimus, quæ alias procreant, è quibus summa copia ministratur probationum. de definitione, & eius partibus in hoc capite tractat. de his verò quæ oriuntur ab his partibus in capite 28. 29. & 30. de causis verò, quæ sunt iniuriarum efficientes disseret in capite sequenti. de persona verò, quæ iniuriam infert, disseret in cap. 26. de ea, quæ recipit in cap. 27. proponit igitur Arist. se de accusatione, & defensione verba facturum, hoc est de probatione, quæ accusat, & ea, quæ defendit ibi [Reliquum est igitur] quæ ex quibus locis communibus sumenda sit, sic exponit [tria verò sunt] deinde has exponit partes, siue loca, & primò quid sit iniuriam facere. & id [est igitur iniuriam facere] quæ descriptio tria requirit. primò, ut no ceat alicui

contra

contra leges, quas sic diuidit. [leges verò] secundò quid sit sua sponte facere, atque id [sua sponte dicantur facere] tertiò explicat, quid sit causa impellens homines ad iniuriam inferendam, quæ duplex est, nitiu, & incontinentia, ut ibi [quæ verò impellunt homines] quod probat sic [nam qui uel uno nitio] ac confirmat inductione nitiorũ, & animi affectionum ibi [ut anarus] & concludit eos in reb. esse iniurios, quas auidè cupiunt. postea quia causa ciens est efficiens ob quã homines solent inferre iniuriam, de ea sic proponit [restat ut] sed in eo quod efficiens est, in homines mouet appetitum, & fugam, unde iniuriam molimur.

Proprias propositiones in accusando, ac defendendo esse, nosse, quarum rerum causa fiat iniuria, & à quo, & cui.

SIGON. MAIORAG.

DE accusatione, autẽ ac defensione, ex quot, ac cuiusmodi con & defensione uerba faciceere syllogismus opor ciamus, & ex quot nuteat, deinceps sequitur, mero, qualibusq; ratio- vt dicamus. Tria ergo nes colligere oporteat. nobis assumenda sunt; Tria uero sunt, quę in unum quarum, & qnot hoc genere sumere orerum causa homines portet: primò, quænam iniuriam faciant alterũ, sint, & quot, quæ vt cõquomodo ipsi affecti, sequantur, homines in tertium, quib. & quem iuriam faciunt. deinde admodum se habentib. quomodo affecti, quem Ergo definito, quid sit piam iniustè lædant, tũ iniuriam facere, dein- quos, qualesque offendant; quæ singula deinceps exponamus.

Sit

2 Sit igitur iniuriam facere, nocere sua sponte contra legẽ. Lex autem vna est priuata, altera communis. dico autem priuatam, secundum quam scriptam in ciuitate viuũt: communem verò, quęcunque non scripta inter omnes homines esse existimantur. sponte verò sua faciunt, quæcunque sciẽtes, & non coacti. Ac q̃cunq; quidem sua spõte, non omnia prælegẽtes; quæ verò præligen tes, scientes omnia: nemo enim quod prælegit, ignorat.

3 Ob quę verò prælegũt nocere, & flagitium committere contra legem, uitium, atque incõtinentia est: si enim qui dã nequitia prædi ti sint aut una, aut pluribus, in eo, in quo sunt nequã, etiam iniuriosè se gerũt vt illiberalis in pecunijs intemperans in corporis voluptatibus, mollis in desidia, timidus in periculis, quia periculi socios deserunt propter timo-

ceps declarabimus, si prius, quid sit iniuriam facere, definiuerimus.

Est igitur iniuriam 2 facere, sponte contra leges alicui nocere, leges verò sunt vel propriæ, vel cõmunes propriam legem eam voco, quæ scripta est, &, qua vtimur in Rep. communẽ verò, quæ licet scripta non sit; tamen ab omnibus probari, confirmarique videtur. Sua sponte dicũtur facere, qui scientes faciunt, & à nemine coacti. non tamen quæcunque sponte faciunt, etiam consulto, & delectu adhibito faciunt, sed quæcunque faciunt consulgtò, & adhibito delectu, ea scientes omnia faciunt; neque enim quisquam, quod ignorat, id eligit.

Quæ verò impellunt 3 homines, vt contra leges aliquem offendere velint, & iniusta facere nõ dubitent, duo sunt, vitiositas, & incontinentia: nam qui vel vno vitio,

timorem, ambitiosus ꝓ vitio, vel pluribus tepter honorem, iracũdus nentur, in eo ipso, quo propter iram, pugnax, vitiosi sunt, etiam iniupropter victoriam, ama rioſi esse solent; vt auarus propter ultionem, rus, & illiberalis in peimprudens, quia in iucunia quærenda, intemsio, atque iniusto decipi perans in explendis cortur, impudens, quia exi poris voluptatibus, molstimationem parui falis autem, & ignauus incit. Similiter verò et alio ocio amplexando, timirum singuli in singulis dus in periculis euitanrebus subiectis. Atque dis: nam eos, qui cumhæc quidem perspicua ipso periclitantur, prosunt partim ex ijs, quæ pter timorem deserit. de virtutibus exposui- ambitiosus propter homus, parti ex ijs, quę de norem iniurius est, iraaffectibus exponemus. cundus propter iram, cõtentiosus propter victoriam, amarus, asperq; natura propter vitionem, insipiens eo quòd de æquo, & iniquo perversè iudicat, impudẽs eo ꝓ famam, & existimationẽ suã negligit. Atque eodẽ modo singuli alij in rebus ijs sunt iniurij, quas auidè cupiunt.

4 Reliqua enim, quæ multa sunt, partim ex ijs perspicua sunt, quæ iam de virtutibus diximus, partim autem intelligentur ex ijs, quæ de perturbationibus postea dicemus.

EXPLANATIONES.

1 Tria verò sunt] *quanquàm Arist. tria solùm loca communia enumerat, tamẽ iniuria, quæ est res, de qua agitur, ab accusatore, & defensore, est adiungenda propterea quòd subdit* [*est igitur iniuriam facere*]

2 Est igitur iniuriam facere] *iniuria tria requi-*

tit, vt noceat, vt sponte fiat. consultò, & cõtra leges, de quibus in cap. 27. disseret Arist.

3 Quæ verò impellunt homines] cum dixit Arist. Sponte significauit causam in homine, qui iniuriã infert inesse. ea duplex est, uitiositas, scilicet & incontinentia: nam auarus, vt pecuniam acquirat, est iniuriosus. intemperans, vt expleat corporis voluptates, iniuriam infert. Sic & cæteri, qui vitio aliquo detinentur.

4 Reliqua enim] scilicet vitia, & animi prauitates.

5 Restat, vt explicemus] nunc illa tria, imo quatuor, quæ proposuit, iterum proponit.

Argumentum, & distributio cap. 25.

Diuidit autem causam efficientem in septem partes, scilicet fortunam, vim, naturam, consuetudinem, rationem, cupiditatem, & iram. ac primùm diuidens causas efficientes ait [omnes autem omnia faciunt] deinde concludit [Quamobrem omnia quæ faciunt] præterea non plures esse, quàm septem ostendit, & asserit alias partes, quales ætatem, fortunas, animi habitus conferre, siue esse causas adiuuantes, non per se efficientes. itaque inquit [Velle autem quæ agunt homines] quanquam huiusmodi partes actiones mutare solent, vt ait [illud quidem certè contingit] tamen causarum diuisio data est amplectenda, & aliæ omittendæ. vnde dicit [itaque diuisiones huiusmodi] nisi quòd consideremus has partes, cum mores immutent, plurimum valere. ideo legitur [& omnino videnda] Postea causas explicat, ac primo eas, ob quas homines non per se ipsos agunt. hæ sunt tres, fortuna scilicet, natura, & vis. fortuna quo modo sit causa humanarum actionum sic describit [A fortuna igitur]

tur] natura hoc pacto [A natura proueniunt ea] uis his uerbis [per vim ea fieri] secundò transit ad eas causas, ob quas homo per se agit. & est consuetudo. ita quæ scribit [consuetudine faciunt] & ratio, de qua hæc præcipit [consilio, ac ratione fiunt] & ira. ideo dicit [propter excandescentiam autem] ac tandem cupiditas, de qua sic loquitur [propter cupiditatem] Ex his concludit quæ per se homo facit, ea sponte facere: & quæ sponte facit, ea bona esse, vel iucunda verè, aut simulatè. quare ait [itaque vt summatim dicam] deinde præter dicta bona exponit, quæ appellet bona, & iucunda. & ait bona esse liberationem malorum verorum, & fictorum, & optionem minoris mali: sic iucunda. unde ait [ego enim esse liberationẽ] quæ verò sint iucunda præter dicta, proponit disserere ibi [uidendum igitur] & quoniam omnia iucunda uoluptatem adferunt, quid sit uoluptas, & molestia uoluptati contraria, primò sic definit [ponamus igitur] hinc concludit iucundum esse id, quod uoluptatem efficit, & contrà molestum, & id [quòd si uoluptas] secundò id, ad quod natura inclinat, & id [necesse est igitur] tertiò id, quod à consuetudine. quod est [& consuetudo] quartò, quod non est violentum. atque id [& quod non est violentum] quintò, laboriosum, diuturnum, sed utile. & est [nisi fortasse] sextò contrarium labori. idque [contraria verò sunt] septimò, quod est optatum. & id [id etiam omne] ibi cupiditatem diuidit irrationalem, & ratione carentem. octauò recordatio præteriti, & spes futuri. atque id [& quoniam iucunditatis] nonò, præteritarum molestiarum honestarum, uel utilium memoria. quod est [neque tantùm ea iucunda sunt] decimò, est spes, quæ est boni expectatio, uel iucundi. & id [in spe sunt ea iucunda] undecimò irasci & legitur [itaque etiam irasci] duodecimò cogitatio rei amatæ. atque

que id [quin maximam cupidit atum partem] tertiodecimò luctus, & lamentationes. & hæ [quin etiam in luctibus] quartodecimò ulcisci. quod est [ulcisci etiam inimicũ] quintodecimò uincere. quod est [uincere etiam soaue] sextodecimò ludi graues, & honesti. & id [eodem modo in grauibus] decimoseptimò res molestiæ propter uictoriæ spem. unde ait [itaque in dicialis etiam labor] decimooctauò honor, & bona existimatio. & legitur [honor præterea] decimononò amicus. & id [& amicus res est iucunda] nigesimò amari, quod est [contra uerò] nigesimoprimò admirationi esse. ut id [admiratione quoque affici] nigesimosecundò adulari. & legitur [adulari præterea] nigesimotertiò assidua alicuius rei tractatio. & id [eadem etiam sæpe facere] nigesimoquartò uarietas, & cõmutatio. quod est [& commutatio] & quot modis fiat, sic docet [hac de causa] nigesimoquintò discere. & legitur [discere quoque iucundum est] nigesimosextò admirabile. & id [& quòd est admirabile] nigesimoseptimò conferre, & accipere beneficia. & legitur. [præterea beneficia] nigesimooctauò correctio, & perfectio. quod est [quoniam autem] nigesimononò bene imitata. & ea [& quia discere] trigesimò subitæ rerum mutationes. & id [& subitæ] trigesimoprimò quæ sunt eiusdem generis, & similia: ut ait [& quoniam] trigesimosecundò propria, & legitur [quoniam autem] hinc trigesimotertiò adulatores, amici, honor, & filij. & id [ideo plerique] trigesimoquartò inchoata perficere, ut legitur [& inchoata perficere] trigesimoquintò regnare, & sapiẽtẽ uideri. quod habemus [& quoniam regnare] trigesimosextò alios reprehendere. & id [& quia plerique] trigesimoseptimò uersari in studio, in quo quis putat excellere. quod est [& quo in studio] trigesimooctauò ridicula. ut [eodem modo quia ludus] ex his locis,

qui

qui causam conficientem significant, quamplurimas haurimus probationes, sed non minorem numerum à locis personæ, quæ iniuriam infert.

Quarum rerum causa fiant omnia, & maxime de iucundis, propter quæ fit iniuria.

SIGON.

RElinquum est autem, vt dicam, cuius rei gratia, & quonam modo se habẽtes iniuriam faciant, & quibus. Ac primum quidem explicemus, quibus rebus appetendis, quibusque fugiendis lacessamus iniuria perspicuum. est em accusatori videndum esse, quot, & quẽnam eo rũ in aduersario insint, quibus appetendis omnes alteris iniuriam faciant, defensori verò q̃, & quotnam eorum non insint.

Omnes igitur agunt omnia partim nõ p seip sos, partim per se ipsos ac quæ quidem non per se ipsos. alia propter fortunam agunt, alia ex necessitate, quæ vero ex necessitate alia vi, alia ma-

MAIORAG.

REstat, vt explicemus, cuius rei gratia soleant homines iniuriam inferre, & quomodo affecti, & quibus nocere studeant. primũ igitur distinguamus, quænam appetentes, & quæ fugientes, iniuria quempiam afficere moliamur: perspicuum est enim accusatorẽ oportere diligenter aduertere, quot eorum, & quanta sint in reo, quæ cupientes homines iniuriam inferant, defensorem autem, quot, & quanta non insint.

Omnes autem omnia faciunt partim non per se ipsos, partim verò per se ipsos: &, quę non per se ipsos faciunt, partim fortuitò, partim necessariè faciunt. & eo-

natura . quare omnia, q̃ non per seipsos agũt, alia fortuna. alia natura alia vi. Quæ verò per se ipsos, & quorũ ipsi causæ sunt, alia propter cõsuetudinem, alia ꝓpter appetitionem, itemque alia propter appetitionẽ ratiocinationis participem, alia propter ratiocinationis expertẽ. Est autem volũtas boni appetitio cum ratione: nemo enim vult, nisi quod bonum esse putauerit. ira verò, & cupiditas appetitiones sunt ratiocinationis expertes. quare quæcunque agũt, omnia propter septem causas agãt, necesse est, fortunam, vim, naturam, consuetudinem, ratiocinationem, iram, cupiditatem.

2 Cæterum quæ aguntur, propter habitibus, aut habitibus, aut alijs quibuscunque, diuidere super uacaneum est. etenim si iuuenibus accidit, vt ira cũdi, aut cupidi fint, nõ propter iuuẽtutem eiusmodi res administrant, sed

rum, quæ necessariè, partim ab extrema vi, partim ab insita natura facere coguntur. quare omnia, quæ non per se ipsos homines agunt, partim à fortuna profiscuntur, partim à natura, partim ab externa vi. Quęcunque verò per se faciunt, & quorum ipsi auctores sunt, ea vel propter consuetudinẽ, vel propter appetitum faciunt, & appetitum quidem vel rationis cõpotem, vel expertem rationis. est autem voluntas, appetitus boni cum ratione: nemo enim aliud vult, quam id, quod bonum esse iudicari: appetitus verò rationis expertes duo sũt; ira, & cupiditas. Quamobrem omnia, quæ faciunt homines, necesse est, vt septẽ causarũ oriãtur ab aliqua; hoc ẽ, vel à fortuna, vel à vi, vel à natura, vel à cõsuetudine, vel à ratione, vel ab ira, vel à cupiditate.

3 Velle autem, quæ agunt homines etiam ex

sed propter iram, & cupiditatem, neq; propter diuitias, & paupertatẽ, sed accidit pauperibus, vt propter indigentiam pecunias cupiant, diuitibus autem, vt propter lucentiam voluptates nõ necessarias cõcupiscãt. verum agent: & hi non propter diuitias, & paupertatem, sed propter cupiditatem. Similiter verò etiam iusti, & iniusti, & cæteri, qui pro habitib. agere debent, propter hæc omnia agent, nimirum, aut propter ratiocinationem, aut ꝓpter affectum. verum alij qdem propter mores, & affectus bonos, alij verò propter contrarios.

Accidit tamen, vt tali bus habitibus talia consequentia sint, talib. verò talia: nam, ne longe abeamus, temperantem fortasse propter temperantiam opiniones, & cupiditates bonę de voluptatibus consequuntur, intemperantem verò contraria de ijs eisdem.

qualibet ætate, aut habitu animi distinguere, superuacaneum est: nã, si contingit in iuuentute citò irasci, aut cupiditatibus trahi; hęc non ætati sunt attribuenda, sed irę, & cupiditati. neque propter diuitias, aut paupertatem quicquam agunt: sed vsu venit pauperibus, suadente egestate, vt pecunias cupiant: diuitibus autem ob facultatem, vt cupiant minimè necessarias voluptates. sed etiam hi, quæ agunt, nõ aut diuitijs, aut paupertate impellẽte, sed hortante cupiditate faciũt. eodem modo iusti, & iniusti, & alij, qui ex habitu animi quippiam facere dicuntur, propter hæc eadem faciunt: vel enim rationem, vel mores sequunt. sed in hoc differunt, quòd aliqui bonis moribus, & affectionibus ad agendum impellũtur: aliqui verò contrarijs.

8 Illud quidem certè contingit, vt diuersos

dem, quamobrem eiusmodi mittendæ diuisiones sunt. verùm videndum est, quæ res quas consequi soleant: nã albus ne, an ater, aut magnus ne, an paruus sit, nihil rerum eiusmodi consequi constitutum est. at verò iuuenis ne, an senex, aut iustus ne, an iniustus sit, iã differt & omnino omnia, quæ cum eueniunt, hominum mores differentes reddunt, vt diues ne eẽ, an pauper, & secũda ne fortuna, an aduersa vti existimetur, nõnihil interierit. Atque hæc quidem posterius tractabimus. nunc verò primum de reliquis disseramus.

4 Fortuna igitur ea fieri debent, quorum causa est indefinita, neque alicuius rei gratia fiũt, nec semper, nec plerunque; nec ordinate. hæc autem ex fortunæ definitione perspicua sunt.

5 Natura verò, ea, quorum causa & in ipsis est & ordinata, qa aut semper,

habitus animi diuersæ actiones cõsequuntur: cõfestim enim fortasse temperãti propter temperãtiam contingit, vt eum opiniones, & cupiditates bonæ comitentur: intemperanti verò, contrariæ de ijsdem rebus. Itaq; diuisiones huiusmodi prætermittendæ; sunt, atque illud cõsiderandum, quę, quib. consequẽtia sint: siue enim albus sit, siue niger, siue magnus, siue paruus; nihil eorũ, quę dicta sunt, ideo cõsequi solet: sed, si iuuenis sit aut senex, iustus aut iniustus; iam plurimi interest. & omnino videnda sunt omnia, quæ cum accidunt hominũ mores variãt, atque commutant: vt, si quis se diuitem esse existimet, aut pauperem, p magni intererit, & si fortunatum. sed de his posthea suo loco dicemus: nũc ea, quæ restant, primo persequamur.

A fortuna igitur dicũ 4
tur ea prouenire, quorũ causa incerta, atque in-

per, aut plerunque eodem modo eueniunt: definita est, nec certum sibi finem propositum habent: neque semper neque plerunque, neq; ordinatè fiunt, quæ quidẽ omnia, ex ipsius fortunæ definitione perspicua sunt.

A natura proueniunt 5
ea, quorum causa in ipsis constituta est, & ordinata: vel enim semper, vel plerunque eodem modo fiunt. de ijs verò, quæ contra naturã fiũt, nihil attinet hoc loco subtilius disputare, vtrũ à naturæ aliqua vi, an ab alia quadã causa gignantur: nam fortuna etiam eorum omnium videri causa potest.

Per vim ea fieri dicun 6
tur, quæcunque fiũt quidem ab aliquibus; sed tamen contra cupiditatẽ, & voluntates eorum ipsorum, qui illa faciunt.

Consuetudine faciũt 7
homines ea, quæ iam antea sæpius fecerunt; & ideo nunc facili is efficiunt.

Consilio, ac ratione 8
fiunt, quæ prodesse vidẽtur.

6 Vi autem, quæcũque contra cupiditatem, aut ratiocinationem per ipsos agentes fiunt.

7 Consuetudine verò, quæcunque faciunt ex eo, quia sæpe fecerunt.

8 Propter ratiocinationem autem, quæ ex cõmemoratis bonis prodesse existimatur, aut tã quàm finis, aut tãquàm ad finem, quoties propter vtilitatem agãtur: siquidem & intemperãtes nonnulla utilia faciunt, verùm non propter vtilitatem, semper propter voluptatem.

9 Propter excandescentiam autem, & iram, ea, quæ referuntur ad vltionem. differt autem vltio à castigatione: si qui dem

dem castigatio est illius gratia, qui patitur, vltio verò illius, qui facit, vt exsaturetur. verum, quibus in rebus ira versetur, in ijs, quæ de affectibus dicemus, aperiemus.

10 Propter cupiditatem autem aguntur, quæcũque iucunda videntur. & quibus assuefacti sumus, inter iucunda sunt, quia multa eorum etiam, quę natura haud quaquàm iucunda sunt vbi sunt assuefacti, iucunde faciunt. Quare, vt summatim dicam, quæ per se ipsos agunt, omnia aut bona, aut iucunda sunt, aut iucũdorum speciem præse ferunt.

11 Quoniam autem quę per se ipsos, ea sua sponte agunt, non sua sponte verò, quæ non per seipsos, sane omnia, quę sua sponte agunt, aut bona esse, aut speciem bonorum præseferre, aut iucundum esse, aut speciem iucundorum præseferre, necesse est: Etenim & malorum, aut speciẽ malorum habentium, aut liberationem, aut ꝓ maiore minoris adeptionem in bonis reponno, quia sunt eligenda quodammodo; & rerũ molestarũ aut speciem habentium, aut liberationem, aut minorum ꝓ maioribus adeptionem in iucũdis eodem modo. Ergo vtilia & iucunda quot, & qualia sit, arripienda sunt. Ac de vtilibus quidẽ supra in deliberatiuis est disputatum.

12 Nũc autem de iucundis loquamur. Existima re autem oportet, definitiones tũ demum ideneas esse, cum de singulis rebus neque obscurę sint, neque exquisitæ. Positum ergo sit nobis, voluptatem motum esse animi quendam, ac momentaneam constitutionem, eamque sensibilem in naturam insitam. molestiam autem, contrà. Si ergo voluptas

tur. & sunt è numero bonorum, quæ supra diximus, vel tanquam fines, vel tanquam ea, quæ ad finem perducunt, & hoc quando propter ipsam vtilitatem fiunt: nam intemperantes quædam quę sunt vtilia faciunt non tamen propter utilitatem, sed propter uoluptatem.

9 Propter excandescentiam autem, & irã fiunt ea, quæ ad vltionem pertinent. differunt autem inter se vltio, & castigatio: castigatio enim eius gratia est, cui dolor inuritur; vltio verò eius, qui suam iniuriam vlciscitur, vt animum expleat. verũ quib. in reb. excitetur ira, perspicuũ erit, cũ de perturbationibus ani mi postea dicemus.

10 Propter cupiditatem ea fieri solent, quæcunque iucunda, & suauia videntur: nam & quod alicui familiare est, & in quo quis diu versatus sit, inter res iucundas connumeratur; multa enim, quę natura sua iucunda non sunt, tamen iucũdè faciunt homines, cum assuescerint. Itaque (vt summatim dicam) quæcunque per se ipsos homines faciunt, ea omnia vel bona sunt, vel bona videntur, vel iucunda sunt, vel speciem iucunditatis habent.

11 Et quoniam, quę per se ipsos agunt homines, ea sponte faciunt, & quę non per se ipsos, ea non sponte; sequitur, vt quæcunque sponte faciunt, ea vel bona, vel simulata bona sint, vel iucunda, vel

12 iucunditatis speciem habentia. Ego enim etiã liberationem malorum, & eorum, quæ mala videntur, & minoris mali optionem pro maiore in bonis colloco, quodam enim modo sunt expetenda: & præterea rerum molestarum, & earum, quæ molestę videntur, liberationem, vel minoris molestię optionem pro maiori eodem modo iu-

est dubium, quin iucundum sit etiam, quod cõmemoratę affectiõis pariendæ vim habet, molestum autem, quod corrumpendæ, aut contrariæ pariendę. Necesse est igitur, iucundum esse tum ad id, quod est secundum naturam plerunque ire, tum maxime, quoties suam ipsorum naturam adepto fine, quæ secundum ipsam fiunt. Et consuetudines, quia consuetum iã quasi natura insitum est. etenim consuetudo simile aliquid est naturæ; quia quod sæpe fit, prope accedit ad id, qđ semper. natura verò earum rerum est, quę semper, cõsuetudo verò earum, quæ sæpe.

Et non violenta; quia vis est contra naturam. itaque necessitates molestæ sunt. & recte dictũ est: *Molestum enim est, quod agi necesse est*. Et curationes, & studia, & contentiones molestas esse; hæc.n. necessaria, ac violenta sunt.

Nisi

cundis numero. Videndum igitur, quæ sint utilia, quæ iucunda, sed quia de vtili iam suprà in deliberatiuo genere diximus.

Reliquum est, vt in 12
præsentia de iucundo disseramus. Eas verò definitiones huic præceptioni satisfacere debemus existimare, quæ de singulis rebus prolatę, neque obscuræ, neque exquisitæ fuerint.

Ponamus igitur, voluptatem, motum adimi quendam esse, & subitam, sub sensuque cadentem instaurationem ad explendam naturam. huic autem contraria est molestia.

Quòd si voluptas est 2
huiusmodi; perspicuum est, id esse iucundum, quod ejus affectionis efficiens est: quod autem eam effectionem interimit, aut quod illi contrarium statum inducit molestum est.

Necesse est igitur esse iucundum plerunque,

3 Nisi assuefacti sint, atque ita consuetudo iucundum efficit.

4 Contraria verò iucũda; itaque ociationes, & à labore cessationes, & non curantiæ, & lusus, & requietes, & somni rerum sunt iucunda rum; quia nihil eorum est ex necessitate.

7 Et quorum cupiditas existiterit, iucũda sunt omnia; quia cupiditas iucũdi appetitio est. cupiditatum autem aliæca rent ratione, aliæ sunt cum ratione coniũctæ. vocoo autem ratione carentes, quibus nõ ex eo quia opinẽtur aliquid, ducuntur. sunt autem eiusmodi, quæcunque dicuntur esse natura, quales quæ propter corpus insitæ sunt, vt alimenti, sitis, & fames, & in vnoquoque genere alimenti, cupiditas; & quæ in rebus gustabilibus, & in venereis, & omnino in tractabilib. & in odoratu suauitatis, & auditu, & aspectu; cum ratione verò con-

que, cum quis ad id accedit, quod ipsi est ex natura: & præcipuè, cũ ea, quæ fiunt à natura, suam ipsorum naturã recuperarint.

Et consuetudo iucũ- 8
da est: id enim, cui quis assueuit, iam illi tanquam innatum, insitũque est: nam ipsa consuetudo quandam cum natura similitudinem habet. quod enim crebrò fit, nõ multum abest ab eo, quod semper fit. quæ verò semper fiunt, à natura proueniunt, quæ crebrò à cõsuetudine.

Et, quod non est vio- 4
lentum, est iucundum; vis enim contra naturam est. ideo necessitas omnis est molesta, rectèq; dictum est a poeta quodam,

Insuaue est semper, fieri quodcunque necesse est.

Et sedulitates, studia, cõtentionesque animi molesta sunt: hæc enim omnia necessaria, ac violentia sunt.

Nisi

coniunctas, quibus cunque ex eo quia sunt persuasi: alliciuntur enim multa & spectare, & addipisci cupiunt, quòd audiuerint, ac persuasi sint.

8 Quoniam autem iucunditas in aliquo affectu sentiendo uerfatur, phantasia verò sensus est quidam imbecillus; & recordantem, & sperantem phantasia quædam sequitur eius rei, quã recordatur, aut sperat. quod si ita est, non est dubium, quin etiam uoluptates uehementes sint in ijs, qui recordantur, & sperãt; siquidem & sensus. quare necesse est, iucunda omnia aut in sentiendis rebus præsentibus, aut in recordãdis præteritis, aut in sperandis futuris versari; quia sentiunt præsentia, recordantur præterita, sperant futura.

9 Ac quæ quidem memoria retinentur, iucũda sunt non ea solum, quæ tum cum aderant, gerant iucunda, sed non nulla etiam iniucunda, si quod post. i. bonum, honestumque sequatur. vnde & illud dictum est.

Delectat sed enim saluũ meminisse laboris.

Et illud:

Post mala lætatur, memor est quicunque pericli.

Huius autem rei causa est: quia iucundum est etiam uacare malo.

10 Ex ijs autem, quæ in spe sunt, quæcunq; cum adsunt aut exhilarare, aut prodesse valde, aut sine molestia prodesse uidẽtur, atque omnino, quæcunque eũ adsunt, exhilarant, ea plerũque & sperantes etiam, & recordantes.

11 Quo fit, vt irasci iucundum sit, quia nemo irascitur ei, qui vindicari non posse videatur. qn etiam ijs, qui se multũ superant viribus, aut nõ irascuntur, aut imbecillus; quemadmodum ceciuit Homerus de excãdescentia:

Quæ melle liquẽte magis dulcis.

Nisi fortasse quis in eis diu versatus fuerit; tunc enim consuetudo iucunditatem parit.

6 Contraria verò sunt iucunda: ideo cessationes, ocia, relaxationes, ludi, quietes, somnus in iucundis ponuntur; nihil enim horũ est necessarium.

7 Id etiam omne, cuius cupiditate tenemur, est iucundum: cupiditas enim, rei iucundæ appetitus est. cupiditatum autem aliæ ratione carent, aliæ sunt cum ratione coniunctæ. rationes carenteis eas voco, quas non iudicio, cogitationeque nostra suscipimus. sunt autem eiusmodi, quæ natura nobis ineſſe dicuntur, quæ, propter vsum corporis norbis hærent; vt alimenti gratia sitis, & fames, & cuiusque nutrimẽti appetitio: & quæ gustatu percipiuntur: & quæ in Venereis rebus: & omnino, quæ tactu delectant: & odorum suauium qui narib. sentiuntur, & audiendi, videndique cupiditates. cum ratione coniunctæ sunt cupiditates illæ, quas ali cuius oratione persuasi homines cõcipiũt: multa enim & videre, & acquirere capiunt; cum ab alijs ea laudari audiunt, & eorum verbis fidem habent.

8 Et quoniam iucunditas in quadam affectione sentienda posita est; phantasia verò sensus quidã est, sed infirmus; & ei, qui recordat, aut sperat, phantasia comitatur eius rei, quam recordatur, aut sperat: persspicuum est, hoc ita posito, voluptates etiam ex acriori recordatione, & spe concitari; fit enim aliquo modo sensus. Itaque necesse est omnia iucũda aut propter sensum esse præsentia, aut propter recordationem præterita, aut propter spẽ futura: sentiũt enim homines res præsenteis, recordãtur præteritas, sperant futuras.

9 Neque tantum ea iucunda

12 Et in plurimis cupidi sunt ex recordatibus voluptas quædam sequitur; quia aut recordantes se consequutos, aut sperantes, se consequuturos, voluptate quadam afficiuntur; vt qui in febribus siti vexãtur, & recordantes, se bibisse, & sperantes, fore, vt bibant, gaudent. Et qui amant, tum colloquentes, tum scribentes, tum pangentes aliquid de amoribus, delectantur. in his enim omnib. eiusmodi recordantes quodammodo sentire arbitrant amores. & hoc verò amoris initium omnibus est, quando non solum præsenti gaudeant, sed etiã absentem recordantes ament. quocirca & cum molestiam attulerit, ex eo, quia non adsit.

13 Et in luctibus, ac lamentationibus voluptas quædam inhæret, molestia enim est in eo, quia non suppetit, voluptas autem in recordando, & eo quodammodo aspiciendo. & quæ egit, iucunda sunt ex recordatione, quæ, cũ adessent, erant iucunda; sed quæ dam etiam, quæ molesta fuerunt; si postea qp piam honestum, atque vtile consequatur. quo fit, vt illud rectè dictum sit.

Suauis est laborum præteritorum memoria:

& illud;

Nam iuuat, insanos hominem meminisse dolores,

Quot tulit, infestis fortuna casibus actus.

Huius autem rei causa est; quoniam est etiã iucundum, nihil habere mali.

10 In spe sunt ea iucunda, quæ, cum præsentia sunt, vel oblectare, vel prodesse multum videntur: vel quę sine vlla molestia prosunt. Et in summa, quæcunque nobis lætitiam adferunt, cum præsentia sunt, eadem & speranteis, & recordanteis plerunque delectant.

11 Itaque etiam irasci & cuiusmodi fuit. vnde & illud dictum est.

Sic air,

Et cũctos lacrymarum accendit amore.

14 Et vlcisci iucundum est; quod enim nisi consequaris molestum est, id si consequaris, iucundum. qui verò irascuntur, moleste ferunt præter modum, nisi vlciscãtur, dum sperãt autem gaudio afficiuntur.

15 Et vincere iucundum est, non solum victoriæ studiosis, sed etiam omnibus; quia oritur excellentiæ phantasia. cuius rei cupiditate omnes ducuntur, aut remissius aut vehementius. Quoniam autem victoria iucunda est, & ludi iucundi sint necesse est, & pugnarum, & tibiarum, & contentionum; quia in ijs sæpe victoria parit. & ludus talorum, & pilæ, & tesserarum, & calculorum.

16 Et de serijs etiam ludis eodem modo. sunt enim alij iucũdi, si quis assueuerit, alij cõtinuo illi irascitur, quem se nullo mõ putat vlcisci posse, neque illis, q valde ipsum opibus, potentiaque superant, aut, si iratcitur; leuius, remissiusq; iratcitur: quemadmodum etiam Homerus de ira cecinit.

Dulcior effuso quæ melle in pectore glíscit.

Quin maximam cupiditatem partem voluptas quædam consequitur: nam aut dum recordantur se cupiditatem suam expleuisse, aut dũ expleturos se sperant, quodam genere voluptatis afficiuntur: vt, qui febre laborant, cum siti premuntur, & recordati fuerint, se aliquando bibisse, sperantque futurum, vt bibant; gaudio afficiuntur: &, q amant, cum de amoribus suis aut loquuntur, aut scribunt, aut canunt; semp lætãtur: nam in his omnibus, cum apud illos deliciarum suarum memoria vigeat, quasi sentire se eas, existimant. & hoc omnib. amoris ini-

iucundi, & venatio, & tium est cum non tan-
vniuersa ferarum inse- tũ præsenti specie gau-
ctatio: quia vbi certa- dent; sed etiam absen-
men, & victoria sita est. tem reuocantes in me-
17 Quocirca iudiciorũ, moriam, diligunt. itaq;
contentionumque tra- tunc amare incipiunt,
ctatio iucundæ sunt iis, cum id, quod cupiunt,
qui assueuerunt, & ijs, abesse dolent.
qui in ijs valent. Quin etiam in luctibus, & lamẽtationibus 18
18 Et honor, & bona exi quædam voluptas inna-
stimatio rerum sunt iu- scitur: dolor enim exi-
cundissimarum: quia stit ex eius desiderio, q
phantasia cuique exci- mortuus est: voluptas
tatur, se talem, ac virtu autẽ ex recordatione,
tem præditum esse, id- & quasi conspectu eius
que etiam magis, cum dem: dum sibi illum pe
ij asserunt, quos vera di cere existimant. eiusmo
di vero sunt vicini po quæ dum vixit, egit, &
tius, quam longinqui, quibus moribus erat ꝓ-
& familiares, & noti, & ditus, apud se repetũt.
ciues, qui externi, & q̃ itaq; illud etiam ab Ho
sunt quam futuri & pru mero dictũ est: Sic ait,
dentes imprudentibus, & cũctis fiendi est exor
& multi paucis, qa hos ta cupido.
vera dicere, verisimilius Vlciſci etiam inimi- 19
est, quam contrarios, cum, suaue est; nã quod
quia quos aliquis valde molestum est, nisi asse-
cõtemnit, vt pueros, aut quamur, id iucundum
belluas, eorum honorẽ, est, cum assequimur: ira
aut existimationem nõ ti enim maiorem in mo
curat ipsius saltem exi- dum dolent, nisi suas in
stimationis gratia. sin au iurias vlciscantur. quòd
tem, propter aliud quip si sperent vlcisci, gau-
piam. dent.

19 Et amicus est ex reb. iucundis. etenim tum amare iucũdum est, qa nemo est amans vini, q non gaudeat vino.
20 Tum amari iucundũ est, quia phantasia & in eo excitatur, sibi adesse bonum, quod vniuersi expetunt, qui sensu præditi sunt. amari autem est, ipsum propter se ea rum esse.
21 Et admirationi esse, iucundum, propter honorem, quo afficitur.
22 Et adulari, & adulator, iucunda, quia adulator fictus est admirator, & fictus amicus.
23 Et eadem agere sæpe, iucundum, quia consue tum erat iucundum.
24 Et permutatio iucunda, quia permutatio fit in naturam, quod enim semper est idem, consti tuti habitus exuperantiam affert. vnde dictũ est: *Permutatio rerum omnium dulcis*. hac enim de causa ea quoque, quæ per interuallum tempo ris, iucunda sunt, tum homines, tum res: quia Vincere etiam suaue est non solùm victoriæ studiosis, sed etiam alijs omnibus: nam in victoria quædam est excellẽtiæ opinio, cuius desiderio tenentur omnes aut remissius, aut vehementius. Et quoniam vincere suaue est; necesse est etiam, vt omnes ludi concertatorij, & in quibus pugnæ simulachra sunt, & in quibus fistula, cantuque contenditur, & in quibus disputatur, suaues sint; quoniam in eis vincere sæpe contingit, & talorum ludus, & pilæ, & alex, & tesserarum. 15
Eodem modo in gra- 16
uibus, honestisque ludis sæpe iucunditas exi stit; nam hi tunc iucundi sunt, cum quis assueuerit: illi verò statim sunt iucũdi, vt venatio, & omnis ars, qua feræ captantur: vbi enim cõtentio est, ibi est etiam victoria.
Itaque iudicialis etiã 17
labor, & controuersæ disputationes ijs iucun

mutatio est ex præsenti. simul verò & ratum est, quod tẽporis interuallo.

25 & 26 Et discere, & admirari plerunque iucũdum: quia in admirando cupiditas est ita discendi, quare quod admirabile, concupiscibile, in discendo verò reductio ad id, quod est secundum naturam.

27 Et beneficium dare, atque accipere rerum sunt iucundarum: quia beneficium accipere est ea consequi, quæ concupiscunt, beneficium verò dare est habere, & excellere; quorum vtrunque expetunt.

28 Quoniam autem beneficium dare iucundũ est, etiam proximos corrigere, hominib. est iucundum, atque inchoata perficere.

29 Itemque quoniam iucundum est, & discere, & admirari, & quę sunt eiusmodi, etiam quod imitãdo expressum est, vt pictura, vt statuaria, vt poetica, omniaque q̃ probe

dæ sunt, qui iam assueuerint, & eas tractare possunt.

Honor præterea, bonaque existimatio interres suauissimas numerantur: propterea quod vnicuique nascitur huiusmodi de se opinio, quod talis sit, & quod virtutis sit studiosus, & multo magis, cum hæc audiuerit ab eis, quos verè sentire existimat. tales autem sunt vicini potius, quam qui interuallo locorum disiuncti sunt, & familiares, & noti: & ciues potius, q̃ externi, & qui nunc viuunt, potius, quam posteri, & prudentes magis, quam imprudentes, & multi magis, quàm pauci: verisimilius em est eos, quos dixi, uera sentire, quàm qui sunt eis contrarij: nam, quos aliquis valde contemnit, vt pueros, & belluas ab eis non curat sibi honorem, aut gloriam attribui: intelligo autem ipsius gloriæ causa; nã, si curat, propter aliud ali-

probe imitando expressa sunt, iucunda sint, necesse est, etiam si parum iucunda res illa sit, cuius fuerint imitatio. neque enim ea delectatur quisquam, qui non vino gaudeat. Et amicus res est iucunda: nam amare iucũdum est: neque enim est, qui non vino gaudeat, sed ratiocinatur, hanc illam esse, ex quo efficitur, vt aliquid discat. 19

Contrà verò suaue est etiam amari: nam, q̃ amatur, cogitat, se virum eẽ probum: quod eius probitatem expetãt omnes, qui eam cognoscunt. amari autem est, ipsum propter se carum esse, atque diligi. 20

30 Et rerum inclinationes, & ægre seruari e periculis, quia hæc omnia admirationem afferũt. 31 Et quoniam quod est secundum naturam, iucundum est, quæ verò inter se cognata sunt, secundum naturã sunt: omnia cognata, & similia plerunque iucunda, vt homo homini, & equus equo, & iuuenis iuueni. vnde etiam prouerbia increbuerunt:

Aequalis æqualem delectat, & semper simile simili.

item:

Cognouit fera feram.

item:

Semper graculus cum graculo.

& quæcunque alia eiusmodi.

32 Quoniam autẽ simi-

lia,

Admiratione quoq; affici iucundum est; qui quempiam admiratur, eum etiam honorat. 21

Adulari præterea res est iucunda, atq; etiam assentator ipse, siquidẽ admirantis, & diligentis speciem habet assentator. 22

Eadem etiam sæpe facere iucundum est; qđ enim familiare est, etiã iucundum. 23

Et commutatio res est iucunda; nam commutari naturæ accommodatum est: quod em

lia, & cognata sibi ipsis iucũda sunt omnia, præcipue autem ipse erga se quisque hoc modo affectus est, omnes sui studiosi sint, necesse est aut magis, aut minus, quia omnia eiusmodi erga se sunt maxime.

33 Et quoniã sui studiosi sunt omnes, etiam res suas cuique esse iucundas necesse est, vt opera, orationes. quo fit, vt plerunque assentatores ament, & amatores, & honores, & liberos, qa ipsorum opera liberi sunt.

34 Et inchoata perficere, iucundum; quia ipsorum iam opus euadit.

35 Et quoniam principẽ esse iucũdum est, etiam sapiẽtem existimari, iucundum est. quia sapere principatus vim obtinet. est autem sapientia multarum, admirabiliũque rerum scientia.

36 Præterea quoniam plerunque honores adamant, etiam proximos increpare, iucundum est se, necesse est.

Et semper idem est, in exu perantiam trãsit, & præsentem habitũ corrumpit: vnde benè dictum est. Omnium rerum vicissitudo est iucunda, hac de causa, quæ fiunt interposito tẽporis spatio, iucunda sunt. & homines, & res post longũ tempus delectant, quoniam præsentem statum commutant. huc accedit etiam, quia id, quod interposito tempore fit rarum est.

Discere quoque iucũ 25
dum est, & admiratione duci plerunque est suaue: nam, cum admiramur, discere cupimus.

Et, quod est admirabi 26
le, desiderium excitat, atque in discendo profi ciscimur in eum statũ, qui nobis naturalis est.

Præterea beneficia in 27
alios conferre, & ab a multarum, admirabiliũ lijs accipere, iucũdum que rerum scientia. est. nam accipere bene ficium, est id assequi, qđ quis cupit, conferre autem, est habere, & præstare alijs, ac excellere, cuius vtriusque rei homines

37 Et in quo ipse seipso mines cupidi sunt.
præstare opinatur, in eo Quoniam autem in 28
assidue versari. quemad cundum est, dare benemodum Euripides inficiũ; ideò propinquos quit: *Inq, eo est frequens* etiam corrigere, & emẽ *partem diei impartiẽs plu* dare iucundum est: & *rimam in quo ipse se præ* absoluere, quæ ab alijs *stantior, ac melior est.* inchoata, atque imper-

38 Pari verò etiam ratio fecta relicta sunt.
ne quoniam ludus, om- Et quia discere, & ad 29
nisque remissio, aut ri- mirari iucundum est, il
sus rerum est iucunda- la quoque omnia, cæterum, etiam ridicula iu aque eiusmodi iucunda sint, necesse est, da esse necesse est, quæ & homines, & oratio- per imitationem facta nes, & actiones: de ridi- sunt: vt pictura, & ars culis autem separatim statuaria, & poetica, & in ijs, quæ de poetica, denique quicquid imidisputatum est. Ac de iu tatione benè expressum cundis quidem hæc dicta sint. molesta verò ex fuerit; etiam si illud mijs quę sunt his contraria, liquent. Ac quas qui quod exprimit imitaquam ex hoc voluptaciant, hæ sunt. tem capit; sed quia colligit hoc illud esse, quo fit, vt aliquid discere videatur.

30 Et subitæ rerum mutationes, vt in tragœdijs, iucundæ sunt: & è periculis euadere, quibus aliquis pene oppressus fuerit: hæc enim omnia cõcitant admirationem.

31 Et, quoniam quod est ex natura, iucundum est, &, quæ sunt eiusdem generis, sunt ex natura: fit ideò, vt quæ sunt eiusdem generis ac similia, plerunque iucunda sint; vt homo homini, equus

equus equo, iuuenis iuueni. vnde fluxerunt illa prouerbia. Aequalis æqualem delectat: & Simile semper simili gaudet: & Fera feram agnoscit: & Semper graculus cum graculo, & reliqua huius generis.

32 Quoniam autem, quod simile est, cognatumque, iucundum sibi ipsi omne est, & vnicuique erga se ipsum maximè hoc accidit; necesse est, omnes homines sui ipsorum amatores esse, aut magis, aut minus: vniuersa enim huiuscemodi maximè sunt erga seipsum.

33 Et, cùm omnes se ipsos ament; necesse est, vt etiam sua cuique iucunda sint, vt opera, & orationes. ideò plerique solent adulatores amare, & eos, à quibus amantur, redamare, & honoris appetentes esse, & filios suos diligere; sunt. n. filij, tanquam parentum ipsorum opera.

34 Et inchoata perficere, iucundum est: nam eorum, qui perficiunt, iam illud opus esse videtur.

35 Et, quoniam regnare suauissima res est, etiam sapientem videri, est suaue: præditum enim esse sapientia regium est: est enim sapientia, multarum, & admirabilium, rerum scientia.

36 Et, quia plerique homines sunt honoris auidi; necesse est, vt alios reprehendere, & coargue re, iucundum sit.

37 Et quo in studio quisque putat excellere, in eo assiduè versari iucundum est, quemadmodum Euripides ait.

Nam quisque ad id frequens adest,
Magnamq; in illo temporis partem terit,
In quo ipse se præstantiorem existimat.

38 Eodem modo, quia ludus, & omnis animi relaxatio, & risus in rebus iucundis est; necesse est, vt omnia ridicula iucunda sint: siue sint homines,

mines, siue dicta, siue facta. sed quæ ad iocos, ridiculaque pertinent, in libris de arte Poetica seorsum à nobis explicata sunt. Hæc igitur de iucundis dicta sufficiant: nã quæ molesta sunt, ex cõtrarijs intelligi facilè possunt. Et hactenus quidem ostensum est, quarum rerum gratia homines iniuria cæteros afficiant.

EXPLANATIONES.

3 Omnes autẽ omnia faciunt] *quædã fiunt ab hominibus libero animi motu, quædam non. quæ liberè fiunt, ea proueniunt à consuetudine, uel ab appetitu rationi coniuncto. quæ uerò non fiunt liberè, ea ueniunt, uel à fortuna, uel à natura, uel à ui. quæ à natura proueniunt, uel ab ea, quæ prædita est ratione, uel quæ rationis expers est. atque hinc ira, & cupiditas sunt causæ.*

1 Velle autem quæ agunt homines] *quanquàm ætas, animi habitus, cæteraq; personæ partes, atque circunstantiæ, mores mutant, unde aliter se inuenis gerit, aliter senex, aliter fortis, aliter timidus: non tamen si inuenis facilè irascitur, ea affectio est ætati tribuenda, sed iræ, & cupiditati, quæ sunt causæ immediatæ. sed & partes personæ sunt considerandæ, atque circunstantiæ: sunt enim causæ primæ mouentes, uel suadentes, uel comitantes.*

4 A' fortuna igitur] *quæ à fortuna fiunt, hæc quinque sunt. primò fiunt absque ratione, hoc est à causa incerta, & instabili. deinde nullus certus finis est propositus. postea non semper eodem modo fiunt. quarto non plerunque. quintò non ordinatè. quot sunt hæ partes, tot loca probationum habemus à fortuna.*

5 A natura proueniunt ea] *quot sunt partes fortunæ, tot naturæ contrariæ. Si quidem non fine ratione est,*

est, nec incerta, & instabilis. finem sibi proponit. & semper uel plerunque eadem modo procreat, eaque ordinate. ex his tot loca, & tot probationum species.

6 Per vim ea fieri dicuntur] uis quædam est interna, & quædam externa, quæ duplex habet ortum, uel à seipso, uel ab aliis. ab his ducere possumus plures probationes.

7 Consuetudine faciunt] qui consuetus agit, sæpius egit, & facilius efficit. itaque ab his duces probationes.

8 Consilio, ac ratione fiunt] ratio duo considerat, finem, & quæ ad finem perducunt. ex fine igitur, & ex his, quæ ad finem perducunt, probationes summemus.

9 Propter excandescentiam] de hac agemus in secundo libro.

10 Propter cupiditatem ea fieri solent] cupiditas trahit homines ad facienda ea, quæ uidentur iucunda. Sed iucundum dicitur, uel propria natura, ut corporis, & animi uoluptates, uel consuetudine; nam multa sunt laboriosa, quæ assueta uidentur iucunda. ab hoc duplici loco duas probationum species trahemus.

11 Ea omnia, uel bona sunt, uel uidentur, uel iucunda] omnes septem causæ uel bonum expetunt, uel iucundum. ratio bonum expetit. consuetudo, ira, & cupiditas iucundum. sed bonum est duplex, uerum, & simulatum. sic iucundum. sed liberatio mali ueri, uel ficti, & optio minoris mali in bonis collocatur. & cum omnes causæ respiciant finem, uel bonum uerum, uel simulatum; illud bonum est iucundū, uel utile. de bono utili, iam dictum est. de bono iucundo nunc differit Arist. siue iucundum illud sit uerum, siue apparens.

1 Ponamus igitur voluptatem] Præter septem causas

causas allatas aliam addit Arist. quæ est iucunditas. Et, quoniam omnia iucunda voluptatem adferunt; primò definit voluptatem, quæ cum in quamplurimis rebus humanis reperiatur, hæ iucundæ dicuntur. quot verò enumeret Aristot. antè recitauimus.

Argumentum, & distributio cap. 26.

Nunc à persona eius, qui iniuriam facit, loca aperit, è quibus probationes sumamus ad accusandum, & defendendum appositas. Qui igitur ad iniuriam faciendam aggreditur, hæc in se inesse arbitratur: primò sperat rem effici posse, & à se effici: secundò putat fore clam: tertiò si non clam; saltem impunè se abiturum, aut leniori pœna. atque hæc ibi [atque illi quidem] Quæ verò sint res, quæ posse fieri videantur, in secundo lib. dicit: sunt enim communia omnium generum Rhetoricæ, ut ibi scribit [Quæ verò sint ea] Quapropter ad cæteras partes explanandas accedit, ac primum qui sint ij, qui se iudiciorum pœnam effugere sperant. & ait quatuor esse, eloquentes scilicet, practici, periti rerum iudicialium, & qui amicis, & opibus abundant, quemadmodum legitur [atque illi potissimum] & hic est primus locus. secundus [sin minus; etiam tum confidunt] tertius [etsi amici] quartus [latere solent] quintus [& quæ valde illustri] sextus [& quæ tam magna sunt] septimus [eos etiā inuadunt] octauus [illi quoque faciunt] nonus [& quò etiam] decimus [& qui licet] undecimus [vel propter egestatem] duodecimus [& quibus certa sunt lucra] decimus tertius [& in ea re] decimus quartus [& quibus iniuriæ] decimus quintus [& quibus contra accidit] decimus sextus [& qui flagitia] decimus septimus [aut

depre-

deprehensi] decimusoctauus [& qui sæpe] decimusnonus [& quibus uoluptas] vigesimus [& quibus contrà] vigesimusprimus [& qui uideri] vigesimussecundus [& qui sperant] vigesimustertius [& quicunque sunt indigentes] vigesimusquartus [& ἡ de quibus] vigesimusquintus [& ἡ, de quibus pessima.]

A quibus fiat iniuria.

SIGON.

1 QVo modo verò se habentes, & qui bus, nunc dicamus. Ac ipsi quidē; quo modo existimant, rem agi posse, & à se posse, & si egerint, fore, vt lateāt, aut si non latuerint, vt pœnas nō dent, aut dēt illi quidem, sed mulctā minorem compendio ipsi subeāt, aut ij, quos caros habent. ac quæ q dem fieri possint, aut non possint postea dicemus: quia hęc omnibus Rhetoricæ partib. communia sunt.

2 Illi verò se impune iniuriam facere posse existimant, qui in dicendo, & qui in agendo valent, & qui sunt in multis

MAIORAG.

1 DEin ceps autē, quo modo ipsi affecti sint, qui iniuriā faciunt, & cuius generis homines offendant, explicemus. Atque illi quidem ad iniuriam faciendam aggrediuntur, qui sperant rem effici posse, & à se effici, & præsertim cum facinus suum putāt fore clàm, aut si forte res patefacta fuerit, impunè se abituros: aut si iudicij pœna leuior, quàm facti præmium; siue ipsis res ea fructum allatura est, siue illis, quos caros habent.

Quæ verò sint ea, quę fieri posse videantur, & quæ non posse fieri, postea

tis iudicijs exercitati, & si multos amicos habeant, & si diuites sint. in ptimis autem si ipsi ver sentur in ijs, quæ diximus, existimant posse.

2 Sin minus, si eiusmodi sibi adsint amici, aut ministri, aut socij, quia per hos possunt & agere, & latere, & pœnas non dare.

3 Et si amici sint ijs, q iniuriam acceperunt, aut iudicibus, quia amici parum cauent, ne iniuriam patiantur, & reconciliātur antè, quàm litem intendant. iudices autem gratificātur ijs, quibus fuerint amici, atque aut omninò absoluūt, aut leui mulcta afficiunt.

4 Latere verò possunt, quique contrarij criminationibus sunt, vt imbecillus, de verberibus, & pauper, & turpis, de adulterio.

5 Et quæ nimis in aperto sunt, atq; in oculis; neque enim cauentur, quia nemo prorsus opinetur.

Et

1 stea declarabimus: sunt enim partium omniū artis Rhetoricæ communia.

Atque illi potissimum maleficiorum impunitatem sperant, qui dicēdi facultate præstant, & qui in rebus gerendis multum valent, & qui iudicialium controuersiarum benè periti sūt: & si amicorum, diuitiarumque copiam habuerint. maximè verò, qui his præsidijs fulti sunt, elabi se posse confidunt.

2 Sin minùs; etiam tū confidunt, cum amicos huiusmodi, vel admissos, vel socios habuerint; propter hæc enim & iniuriam facere, & latere, & non dare pœnā possunt.

3 Et, si amici eis fuerint, quib. iniuriam fecerunt, aut ipsis iudicibus: nam amici nō prę cauentes ad iniuriam sunt expositi: deinde antea placantur, quàm res in iudicium ueniat: iudices autem illis gratificantur,

6 Et quæ tanta sunt, ac talia, quæ nemo: quia hæc quidem cauentur. etenim omnes vt ab visitatis morbis, sic ab iniurijs cauent. quo vero nemo dum labora uit, eum nemo cauet.

7 Et quibus nemo est inimicus, aut multi: illi enim putant, se latituros, quia non cauentur. hi verò etiam latent, quia non existimantur eos aggressuri fuisse, qui cauent, & quia defensionem habeant, se nunquam aggressuros fuisse.

8 Et quibus occultatio aut modus, aut locus, aut alienatio propta est.

9 Et quibus, si non latuerint, aut iudicij depulsio adest, aut in longinquum tempus dilatio, aut iudicum corruptio.

10 Et quibus, si mulcten tur, solutionis depulsio adest, aut in lõginquum tempus dilatio.

Aut propter inopiam
11 nihil habeat, quod amittat.

cantur, quibus amici sunt; & aut penitus absoluunt, aut parua pœna multant.

Latere solent illi, qui 4
bus crimina nõ conueniunt: vt, siquis infimo corpore dicatur, alium vsque ad necem verberaisse: & si pauper, & de formis homo de adulterio accusetur.

Et quæ valdè illustri 5
loco, atque ante oculos posita sunt, in eis latet iniuria: quoniam ea nemo custodit; etem existimant, nullum in eis peccaturum.

Et quæ tam magna 6
sunt, ac talia, vt ea nullus vnquam admiserit; nam hęc quoque nemo præcauet, aut custodit: omnes enim, vt solitos corporis morbos, ita etiam solitas iniurias diligenter obseruãt: quo verò morbo nemo vnquam oppressus est, eũ nemo reformidat.

Eos etiam inuadunt, 7
qui aut nullum inimicum, aut multos habẽt: illi enim se latere posse

12 Et quibus compẽdia suppetunt aperta, aut magna, aut propinqua, damna vero aut parua, aut obscura, aut remota.

13 Et cui non est proposita pœna æqualis utilitati. quod uidetur inesse tyrannidi.

14 Et quibus iniuriæ lucra sunt, damna uero probra solummodo.

15 Et quibus contra iniuriã in laudem aliquã, ut si contigit, simul patrem, aut matrem ulciscerentur, quemadmodum Zenoni, mulctę verò in pecunias, aut exilium, aut aliquid eiusmodi; quia utrique, & utroque modo se habẽtes iniuriam inferunt, non tamen ijdem, sed qui cõtrarijs moribus prædicti sint.

16 Et qui sępe aut latuerunt.

17 Aut pœnas non dederunt.

18 Et qui sępe opinione lapsi sunt, sunt n. quidam etiam in huius generis rebus, ut in re bellica,

existimant, quia nulla est custodia: hi verò latẽt ideò, quia nemo putaret, eos in quẽquam impetum facturos, qui sui corporis circa se cu stodes habeat: &, quia paratam defensionem habent, se talem hominem nunquam fuisse ausos aggredi.

Illi quoque faciunt 8
iniuriam, qui vel modum, vel locum, vel diuersitam occultandi rationem facilem habẽt.

Et qui, etiam si faci- 9
nus celare non possint; tamen vel iudicij periculum à se remouere, vel in lõginquum tempus differre, vel iudices ipsos corrumpere possunt.

Et, qui licet multati 10
pecunia fuerint: tamen pœnã, multamque possunt à se depellere, aut in longum tempus differre solutionem.

Vel propter egestatẽ 11
nihil habẽt, quod amittere possint.

Et, quibus certa sunt 12
lucra, vel magna, vel pinqua,

lica, iterum pugnare parati.

19 Et quibus prius adfit voluptas, molestia verò posterius, aut lucrũ quidem, damnum verò posterius, cuiusmodi intemperantes sunt. intemperantia verò omnibus in rebus, quæ concupiscuntur, versatur.

20 Et quibus contrà molestia iam adest, aut dãnum, voluptas autem, & vtilitas, posterius, ac diutius sunt, qualia continentes, prudentioresque sectantur.

21 Et quibus contingit, vt fortuna, aut necessitate, aut natura, aut cõsuetudine egisse videantur, atque omnino per errorem, non per iniuriam feciſſe.

22 Et quibus æquitatis obtinendæ facultas adsit.

23 Et qui indigẽtes sũt. duobus autem modis sunt indigentes, quia aut tanquam rerum necessariarum, vt pauperes, aut tanquàm exuperantium, vt diuites.

Et pinqua, pœnæ verò vel paruæ, vel incertæ, vel longinquæ.

Et in ea re, in qua 18
nulla pœna par, atque æqualis vtilitati reperitur; qp in se dominatus repi- habere videtur.

Et quib. iniuriæ quæ- 14
stum adferunt, pœnæ verò tantum ignominiam.

Et quibus contrà ac- 15
cidit, vt, si quem læserint, ex ea re laudẽ adipiscantur; vt, si vnà contingat patris, & matris iniurias vlcisci, quod Zenoni accidit; pœnæ vero sint aut pecuniarum, aut exilij, aut alicuius huiusmodi rei: vtrique enim, aut vtroq; modo se habentes iniurioſi sunt; non tamen ijdem, sed vita, & moribus inter se contrarij.

Et, qui flagitia sua sæ 16
pius occultarunt.

Aut deprehensi pœ- 17
nas non dederunt.

Et, qui sæpe sua spe 18
dejecti sunt, & infelicẽ exitum habuerunt; quidam enim in his etiam rebus,

24 Et qui bonæ admodum existimationis sũt.

25 Et qui admodum malæ, illi quidem, vt qui non existimentur, hi verò, vt qui nihilo deteriore existimatione futuri sint. Ac ipsi quidem hoc modo se habentes aggrediuntur.

rebus, sicut in bello rediũtur, qui rursus bel fortunam tentare voluerunt.

Et, quibus voluptas 19
statim ex facto proposita est, molestia verò postea, vel lucrum est præsens, pœna verò sera. tales sunt incontinentes homines; nam incontinẽtia versatur in eis rebus omnibus, quas vehementer appetunt.

20 Et, quibus cõtrà iam molestia, aut pœna præsens est; voluptas autẽ, & vtilitas posterior, & diuturnior cõsequetur; nam continentes, & prudentiores homines talia consectantur.

21 Et, qui videri possunt, aut casu feciſſe, aut necessitate posita, aut natura impulsi, aut consuetudine, aut denique, qui sperant, se probare posse per imprudentiam peccasse, non autem scienteis, volenteisque læsisse.

22 Et, qui sperant fore, vt non summo iure, sed ex æquo, & bono secum agatur.

23 Et quicunque sunt indigentes, duobus autem modis indigentes dicuntur, vel rerum necessariarum, quales sunt mendici, aut pauperes, vel exuberantium rerum, quales sunt diuites.

24 Et ij, de quibus omnes benè existimant.

25 Et ij, de quibus pessima est opinio: nam illi se latere posse sperant, quòd nemo de eis malè existimat: hi verò, quòd nullam amplius existimationis iacturam facere possunt. Atque his quidem de causis ad iniuriam faciendam aggre diũ-

O tur

tur homines. quos autem, & qualeis lædant, iam videamus.

EXPLANATIONES.

Atque illi quidam ad iniuriam faciendam aggrediuntur] *causas quidem narrauimus, quibus incitantur hi, qui iniuriam faciunt. nunc verò qui sunt hi, qui ad iniuriam inferendam aggrediuntur, explicat, & ait eos esse, qui calare sperant facinus. aut si non sperant celare, sperant deprahensos non pœnas daturos: aut si daturos dubitent, sperant minus sibi futurum esse supplicium, quàm emolumentum, quod ex illata iniuria assequantur. hæc sunt loca generica: specifica verò particulatim exponit. loca generica, sine communia sunt veluti propositiones maiores, & genera, è quibus ducuntur species, vel species, è quibus trahuntur singulares probationes.*

Argumentum, & distributio in cap. 27.

A persona eius, qui accepit iniuriam plura loca sumuntur. sed potissimum decem, & octo. in quibus verò rebus iniurios facile sint, exponit loca, quæ octo recenset. primus igitur locus à persona læsa est [eos igitur lædunt] secundus [& eos qui longinqui] tertius [depopulantur, & qui] quartus [& qui sunt inertes] quintus [& qui verecundi] sextus [& qui iam à multis] septimus [& quos nunquam] octauus & cæteri legantur; nota enim signata est in margine.

Quibus fiat iniuria.

SIGON.	MAIORAG.
1 INiuriam autem faciunt eis, & eas res possidentibus, quarum ipsi sunt indigentes aut ad necessarios vsus, aut ad exuperantiam, aut ad voluptatis fructum.	EOs igitur lædunt, q ea possident, quorũ ipsi sunt indigentes vel ad vsus vitæ necessarios, vel ad exuperantiam, vel ad pestruẽdas voluptates. 1
2 Et ijs, qui sunt procul, & ijs, qui prope; horum enim matura est comprehensio, illorum verò sera vltio, vt qui Carthaginenses dispoliant.	Et eos, qui lõginqui, & eos, qui ppinqui sũt; nam hi facile, celeriter que possunt expilari. ab illis verò venit tarda vltio; vt, qui Carthaginẽses depopulantur. 2
3 Et eis, qui non cauẽt, neq; obseruant, sed credituli sunt, quia omnes latere facile est.	Et qui sunt incauti, seque, ac sua non custodiunt, sed creduli sunt: tales enim homines facilè est occultè lædere. 3
4 Et ignauiæ deditis; quia ius persequi hominis est industrij.	Et, qui sunt inertes, ac desides; neque enim ab eis in iudicium vocari reformidant. 4
5 Et verecundis; quia de lucro non contendunt.	Et qui verecũdi sunt; huiusmodi enim homines propter pecuniam digladiari nolunt. 5
6 Et ijs, qui à multis iniuriam acceperunt, nec ius persequuti sunt, vt qui sint, quemadmodũ est in prouerbio, *præda Mysorum.*	Et, qui iam à multis iniuria sunt: affecti, neque tamen vnquã quem 6

7 Et ijs, quibus nunq̃, & ijs, quibus sæpe, neutri enim cauent, illi qui prouerbio fertur: sunt enim hi, (qđ prouerbio fertur) Myforum præda.

Et quos nunquam, 7
& quos sæpius læserũt; nam vtrique sunt incauti, illi, quia suspicione carent; hi verò, quia nõ amplius timent.

8 Et eis, quibus oblata calumnia est, & ijs, qui bus offerri facile potest quia tales nec præeligunt, quòd iudices reformidant, nec persuadere possunt, ex quibus sunt, qui odio, atque inuidia flagrant.

Et, qui sunt infames, 8
aut qui facilè possunt accusari; tales enim iudicio experiri non audent; quia iudices reformidant, neque si experiantur, fidem facere possunt. quo in numero sunt etiam ij, qui multis odio sunt, & qui inuidiam habent.

9 Et eis, aduersus quos pratextum habent, aut proauos, aut ipsos, aut amicos, aut de se, aut de proauis, aut de ijs, quos caros habent, aut male meritos esse, aut merituros fuisse: ut em est in prouerbio: *pratextu tamũ egel improbitas.*

Et, cõtrà quos ansam 9
arripere possunt, quòd aut maioribus suis, aut sibi, aut amicis, aut eis, quorum salutem carã habent, vel male fecerint, vel facere studuerint; nam (vt est in prouerbio) sola occasio malitiæ sufficit.

10 Et inimicis, & amicis; his enim facile est, illis verò, iucundum.

Eos etiam lædunt, q 10
vel amici, vel inimici sunt; nam amicos lædere facile est, inimicos autem

Et

11 Et ijs, qui ab amicis inopes sunt, & qui in prodicendo, & in agendo minimum valent: quia aut ius persequi non conantur, aut in gratiam redeunt, aut nihil profiesiunt.

12 Et quibus non expedit aut iudicio, aut solutione expectanda tempus cõsumere: quod genus, peregrini, & opifices; quia paruam ob rem eiusmodi homines transigunt, & facile mitigantur.

13 Et ijs, qui multas iniurias fecerunt, aut tales, quales patiantur; prope enim videtur esse, vt non faciat iniuriam, quando talem ali quis accepit, qualem & ipse facere consueuit. dico autem, si quis veribus eum, qui consuemelioſus esse solet, afficiat.

14 Et ijs, qui aut malè meriti sunt, aut voluerunt, aut volũt, aut merituri sunt. habet enim hoc & iucunditatem, & honestatem, vt prope videtur esse, vt non fiat iniuria.

15 Et quibus, gratificabuntur aut amicis, aut eis, quos admirantur, aut quos perditè amãt, aut dominis, aut omnino ijs, quibus ipsi viuunt,

autem suaue.

Et qui vacui sunt ab 11
amicis, & dicendi facultatem non habent, nec in rebus gerendis strenui sunt; hi nanque vel iudicio non experiunt, vel antea placantur, vel rem ad exitum non deducunt.

Et, quibus non vtile 12
est tempus terere, dum aut iudicium fiat, aut multa dissoluatur, quales sunt peregrini, & agricolæ, & opifices: nam hi parua accepta pecunia, remittunt iniurias, & facilè desistunt.

Et qui in alios sæpe 13
iniurioſi fuerunt, & qui taleis iniurias intulerunt, qualeis patiuntur; nam ferè nihil iniuriæ videtur is fecisse, qui quempiam lædit in ea re, qua solitus est ille sæpe alios lædere; vt, exempli gratia, si quis eum pulsaret, qui maltos solitus sit contumelijs vexare.

Et qui præterito tem 14
pore malè ipsis fecerunt,

uunt, & à quibus obtinere, quod æquum sit, quæunt.

16 Et ijs, quibus crimen obtulerint, à quibusque seiuncti sint; quia eiusmodi res prope videntur esse, vt non fiat iniuria, vt Callipus fecit in Dione.

17 Et ijs, quos læsuri alij sint, si non ipsi; quasi non amplius liceat conuitium agitare, quemadmodum dicitur Aenesidemus cotauia Geloni amisisse, post quam seruitutem induxit, quòd præripuisset, quasi & ipse facturus fuisset.

18 Et ijs, quos si iniuria affecerint, multas res iustas facere poterunt, tanquàm facile sanaturi. quemadmodum Iason Thessalus dixit, nõnulla sibi iniustè agẽda esse, vt & iusta multa facere possit.

1 Et eas, quas omnes, aut plerique facere soliti sunt; quia putant fore, vt veniam impetrẽt.

2 Et quæ ad occultandum facilia sunt, quasi facilia sunt, quæ aut celeriter consumuntur, vt esculenta.

3 Aut facilè commutãtur. aut figuris, aut coloribus, aut temperamentis.

4 Aut quæ multis in locis abdere promptum est, vt quæ facile portantur.

5 Et in angustis locis abduntur.

6 Et quibus indifferentia, aut similia multa antè is, qui facit iniuriam est, possidebat.

7 Et quę narrare pudet eos, qui iniuriam acceperunt, vt propriarum vxorum contumelias, aut in se, aut in liberos.

8 Et in quibus litigiosus esse videatur ille, q iudicio persequat. quales sunt & paruæ res, & quibus proposita venia est. Ac quemadmodum quidem se habentes iniurias faciant, & quales, & qualibus, & quare, hæc ferme sunt.

5 Et, quę paruis in locis

runt, aut facere voluerunt, aut in præsentia volunt, aut postea facturi sunt; habet enim hoc in se iucunditatẽ, & honestatem, & tale est; vt, omni ferè iniuria carere videatur.

15 Et, quos si lædunt, aut amicis gratificantur, aut eis quos suspiciunt, aut amoribus suis, aut dominis, aut eis, à quibus omnino pendent, aut à quibus aliquid commodi speraant.

16 Et quibus crimina iã intulerint, & quibuscũ amicitiam diremerint; hæc enim ferè videntur nullam in se iniuriam continere, quemadmodum se Callippus contra Dionem gessit.

17 Et quos videt ab alijs læsum iri, nisi ipsi præoccupauerint; tunc enim sibi non amplius deliberandum cẽsent, quemadmodũ dicitur Aenesidemus Geloni q̃dam munera misisse, quòd eos in seruitutem redegisset, quos ipse inuadere

uadere statuerat, nisi is præoccupasset.

18 Et quos si læserint, multas deinde res iustas facere poterunt, quibus culpam eam facilè deleant, quemadmodũ Iason Thessalus dicere solebat, oportere quædam iniuste facere, vt facultas acquirat, qua multa deinde iusta fiãt.

1 Ea verò peccata cõmittunt homines, quæ vel omnes alij, vel multi committere solent: quoniam se facilè veniam consecuturos existimant.

2 Et, quæ se non difficulter occultare posse sperant. talia vero sũt, quæ citò absumuntur: vt cibaria.

3 Vel quæ variari facilè possunt commutata forma, vel colore, vel temperamento.

4 Vel, quæ multis in locis facilè est ita abdere, vt non appareant: qualia sunt ea, quæ facilè huc, & illuc transportantur.

occultantur.

6 Et præterea, cum auctor iniuriæ possidet aliqua, quæ vel eiusdem generis sint, vel eis similia, quæ furatus est.

7 Eas etiam iniurias inferunt, quas qui patiuntur, puder proferre: vt, quæ vxoribus fiunt, aut ipsis, aut filijs.

8 Et, quas siquis iudicio persequi velit, nimis appetens litium esse videatur. tales sunt leues, paruæque iniuriæ, quibus vulgò solent homines ignoscere. Quemadmodum igitur affecti homines iniurias faciant, & quas, & quibus hominibus, & quibus de causis, ex his intelligi ferè potest.

EXPLANATIONES.

Eos igitur lædunt] *i. ij homines iniuria afficiuntur, qui ea possideat, quibus ij, qui iniuriam inferunt, sunt indigentes. Indigent aut simpliciter, hoc est, ad vsus vitæ necessarios, ueluti inopes: aut ad exuperantiam, id est, vt abundent, quemadmodum diuites: aut indigent ad perfruendas voluptates, quales sunt incontinentes, qui vt voluptatibus fruantur, egent. Ii in genere sunt, qui iniuriam accipiunt. Qui verò in specie, siue particulatim subdit, dum ait. Et eos, qui longinqui, & eos, qui propinqui sunt. atque loca sunt decem & octo.*

Ea verò peccata committunt homines] *Hactenus de ijs, qui iniuria affici solent: sed quibus in rebus facilè, exponit, atque loca octo aperit: ex quibus singulis, & alijs, quæ enumerauit Arist. accipimus nō vnum probationum genus tantum; sed quot sunt Topica, tot ex horum locorum vnoquoque ducere possumus.*

Argu-

Argumentum, & distributio in cap. 28.

Hactenus de locis, quæ à persona sumuntur. nunc Arist. cum antea de re, siue de iniuria tractare cæpisset, asseruisseq; iniuriam facere nil aliud esse nisi suæ sponte alicui contra leges. i. iniustè nocere; quot igitur sunt leges, tot modis quemuis lædere possumus. sed duplex est lex, communis, & propria siue scripta, siue nō scripta. communis est à natura insita, & omnes comprehendit. propria est, quæ singulæ ciuitates, aut nationes vtuntur. Has qui violat, vel totam ciuitatem, siue nationem offendit, vel aliquem ciuem. vnde læsio, siue iniuria est aut publica, aut priuata. & qui accipit inuitus id detrimenti, ac mali accipit. quoniam autem iniuria est malum quoddam sponte, siue consultò illatum; quædam est sponte, sed non consultò, nec cogitatò, verùm aliquo animi affectu, veluti ira percita; idcirco iniuriarum modi sunt considerandi: nam si reus rem egisse fatetur, sed non eo modo ut legem lædat, vel si lædit, non adeo; factum in controuersiam uenit, vtrum iniustum sit, an non.

De iniurijs, & iuste susceptis actionibus, vnde iniuriarum nomina distinguuntur.

SIGON.

INiurias autem, iustasque actiones omnes, hinc ducto initio, distinguamus. Iusta ergo, atque iniusta omnia definita sunt ad duas leges, & ad quos sunt, duo-

MAIORAG.

NVnc verò quæ sint iniustæ actiones, & quæ iustæ, distinguamus, atque hinc initiū sumamus.

Quæ iusta sunt, atq; iniusta duplici lege defi-

nita

duobus modis.

1 Dico autem legem vnam priuatam, alterã communem. priuatam quidem, quæ singulis constituta est inter ipsos, atque huius vnam non scriptam, alteram scriptam.

2 Communem verò, q̃ est secũdum naturam. est enim, quoddã, quod vaticinantur omnes, natura commune iustũ, & iniustum, etiam si nulla societas ĩter eos, & pactio intercedat. quemadmodum, & Sophoclis Antigone dicere videtur, iustum esse, Polynicem quàmuis interdictum sit, sepelire, vtpote quod natura sit iustum.

Hoc nanque non hodie,
aut heri, at semper fuit,
Nec quisquã homo scit,
eius orius vnde sit.

Et quemadmodum Empedocles inquit de non interficiendis animantibus. hoc enim non quibusdam quidem iustum est, quibusdam ve-

10, qui-

nita sunt, & duplici per sonarum genere. Legẽ autem duplicem voco, quòd aliqua propria sit, aliqua communis. propria est illa, quæ ad singulas tantum ciuitates, aut nationes pertinet; quæ vel non scripta est, vel scripta.

Communis verò lex 1
ea dicitur, quæ insita est à natura: est enim quod dam iustum, atque iniustum, natura commune, quod omnium mentes occupauit; quamuis consensio nulla hominum interesserit, ne que ita inter se pepigerint: quemadmodum Antigona Sophoclis dicere videtur, iustum esse Polynicem sepelire, quamuis interdictum esset, tanquam id natura iustum sit.

Hoc nanque non hodie,
aut heri, at semper fuit.
Nec quisquã homo scit,
eius orius vnde sit.

Et quemadmodum Empedocles ait de non interficiendis animantibus; hoc enim non ali-

quibus quidem iustum est, aliquibus autem nõ iustum.

Sed lex summa hæc est
extensa per æthera ma
gnum.
Aeraq; immensum cum
ctis mortalibus alma.

Et quemadmodum inquit Alcidamas in Messeniaca.

3 Ad quos verò sunt definita, duobus modis sunt definita. quia quæ agere oportet, & non agere, aut ad rempubl. aut ad eorum vnum, qui reip. participes sũt, referuntur. quo fit, vt iniurias, iustasq; actiones duobus modis iniuste, & iustè suscipere liceat; quia aut ad vnum certum, aut ad rempublicam. nam qui adulterium committit, aut verberibus afficit, alicui certò facit iniuriã, qui verò militiam detrectat, reipublicæ. Cũ ergo omnes iniurias distribuerimus, vt aliæ pertineant ad remp. aliæ ad alium, atque alios, repetito, quid sit iniuria affici, reliqua persequamur.

Est

quibus quidem iustum est, aliquibus autem nõ iustum.

Sed lex summa hæc est,
extensa per æthera ma-
gnum,
Aeraq, immensum, cum
ctis mortalibus alma.

Et quemadmodum ait Alcidamas in oratione Messeniaca.

Quod autem ad per- 2
sonas attinet, duob. modis distincta sunt ea, q̃ facere, aut non facere oportet: vel enim ad totam ciuitatem, vel ad vnum aliquem eorum, qui in ciuitate sunt, referuntur. itaque duob. modis iustè, & duobus modis iniustè nos gerere possimus; vel enim erga vnum certum, ac definitum ciuem, vel erga totam Remp. nam q̃ adulterium committit, aut verberat, vnum certum hominem iniuria afficit: qui verò militiã detrectat, totam offendit Remp.

Cùm igitur iã distin- 3
cti sint iniuriarum modi, & cum aliæ in Rem-

pub.

4 Est igitur iniuria afficere, ab ijs, qui sua sponte agunt, iniusta pati. nam iniuria afficere sponte esse, antea definiuimus.

5 Quoniam autem, qui iniuria afficitur, noxa afficiatur, & quidem inuitus, necesse est (noxæ, quidem ex ijs, quæ diximus, manifestę sũt, quia bona, & mala per se ipsa distincta sunt, itemque quæ sponte, nimirum, quæcunque scientes) ergo omnia crimina, aut ad rempertineant, necesse est, aut ad priuatum, item que aut ignorante, aut non sponte, aut sponte sua agente, aut sciente, & ex ijs partim præligente, partim vero propter affectum. Ac de ira, quidem in ijs, quæ de affectibus dicemus, agetur. qualia vero præeligant, & quemadmodum se habentes, dictũ est ante.

6 Quoniam autem cõfitẽtes sæpe feciſſe, aut nomen non confitentur, pub. aliæ vel in vnum priuatum, vel in plureis fiant iniuriæ: deinceps, si prius explicuerimus, quid sit iniuriam pati; reliqua persequemur.

4 Est autem iniuriam pati, contra iustũ ii offendi ab ijs, qui sponte offendunt; nam iniuriã facere, iam suprà docui mus esse voluntarium.

5 Quia verò necesse est eum, qui iniuriam patitur, detrimẽto affici, & inuitum illud accipere; satis ex eis, quæ suprà dicta sunt, intelligi potest, quæ sint detrimentorum genera: nam bona, & mala prius distincta sunt per se: &, quæ fiat ea, quæ sponte faciunt homines, nempe, quæ intelligentes faciunt.

6 Itaq; necesse est omnia crimina vel contra totam ciuitatem, vel cõtra priuatos committi, vel ignorante illo, & inuito, qui iniuriam facit, vel volente, & intelligẽte. Quas autem iniurias sponte, & intelligens quis-

tur, aut id, quod nomine continetur, vt sustulisse, sed non furatum esse; & priorem pulsasse, sed non contumelia affecisse; & concubuisse, sed non adulterium commisisse: aut furatum esse, sed non sacrilegium feciſſe, quia nõ Dei quidpiam: aut coluisse, sed non publicũ:

7 aut colloquutum cum hostibus esse, verum non prodidisse: propere a, & hæc distinguere oportebit, quid sit furtum, quid contumelia, quid adulterium, vt sirue esse, siue non esse, eſſe, & ex ijs partim præligente, partim vero propter affectum. Ac de ira, quidem in ijs, quæ de affectibus dicemus, agetur. qualia vero præeligant, & quemadmodum se habentes, dictũ est ante.

6 Quoniam autem cõfitẽtes sæpe feciſſe, aut nomen non confitentur, pub. aliæ vel in vnum priuatum, vel in plureis fiant iniuriæ: deinceps, si prius explicuerimus, quid sit iniuriam pati; reliqua persequemur.

4 Est autem iniuriam pati, contra iustũ ii offendi ab ijs, qui sponte offendunt; nam iniuriã facere, iam suprà docui mus esse voluntarium.

5 Quia verò necesse est eum, qui iniuriam patitur, detrimẽto affici, & inuitum illud accipere; satis ex eis, quæ suprà dicta sunt, intelligi potest, quæ sint detrimentorum genera: nam bona, & mala prius distincta sunt per se: &, quæ fiat ea, quæ sponte faciunt homines, nempe, quæ intelligentes faciunt.

6 Itaq; necesse est omnia crimina vel contra totam ciuitatem, vel cõtra priuatos committi, vel ignorante illo, & inuito, qui iniuriam facit, vel volente, & intelligẽte. Quas autem iniurias sponte, & intelligens quis-

quispiam facit, eas vel consultò, & cogitatò, vel perturbatione aliqua animi facit. ac de ira quidem tunc dicemus, cum animi perturbationes explicabimus. quæ vero de industria faciũt homines, & quo modo affecti, iam suprà dictum est.

7 Et, quoniam sæpe rei se feciſſe confitentur, & tamẽ facti nomen non concedunt, aut id, quod nomine illo appellatur, vt sustuliſſe quidẽ, sed non furtum feciſſe, & priorem percussisse, verùm contumelia nõ afeſſe, & rem habuisse iussũ aperire queamus. non adulterium commisisse, & furtum feciſse, non autem sacrilegiũ, quòd ea res dei non esset, & coluisse quidẽ agrum, sed non publicum, & cum hostibus collocutum esse, sed nõ prodidisse: ideò hęc omnia definire, atque explicare opus erit, quid sit furtum, quid contumelia, quid adulterium; vt si crimẽ illud reo vel

si hære-

si alicuius rei gratia, vt hærere, vel non hærere dehonestandi eius, aut ostendere voluerimus, voluptatis percipiendæ. aperiendi quid æquum neque si clam sustulit vtique furatus est; sed si furatus est, vt noxam afferret, & sibi ipsi asciscet. Similis verò reliquarum rerum, atque harum ratio est.

In omnibus enim his quæstionibus cõtrouersia est, vtrum quod factum dicitur, iniustum, improbumq; sit, an non iniustum: nam in deliberatione, consilioque peccatum est, & omnis iniustitia. his autem nominibus animi sensus, & consilium indicatur, vt contumelia, furtum: neque enim, qui percussit, omnino contumeliam imposuit, nisi alicuius gratia id fecerit; vt, si voluit eum ignominia afficere, aut ipse voluptatem capere. neque omnino qui clàm aliquid sustulit, furtum commisit, nisi id fecit, vt alteri damnum afferret, & id quod sustulit, ipse haberet. eadem ratio est etiam reliquorũ omnium, quam horum esse diximus.

EXPLANATIONES.

Quæ iusta sunt, atque iniusta duplici lege definita sunt] *diximus supra iniuriam facere esse spẽ contra leges alicui nocere; hoc est, à seipso concitari ad iniusta facienda, aut dicenda. iusta verò atque iniusta duplici definita sunt lege, & duplici personarum genere. Arist. ergo iusta ea esse asserit, quæ sunt, quemadmodum lex vtraque, scilicet naturalis, siue communis, & propria iubet. iniusta verò, quæ contra vtrasque, aut alteram; qui enim contra communem legem peccat, is contra naturam agit, veluti si quis filios interimat. sed & lex communis est ius gentium in eo, quòd differat ab irrationalibus, item lex regionum, ciuitatum, & oppidorum, quæ naturam particularium sapit, dummodo ab hominibus constituta sit: nam quæuis loci natura proprias excitat leges, quarum cognitio magis attinet ad naturalem philosophum, quàm ad iureconsultos, ac præsertim eos, qui nõ legum conditores, sed executores sunt. Lex verò propria est, quæ ad vnum spectat, aut ad ciuitatem. prima appellatur ius priuatum, secunda ius publicum: nam qui contra publicum ius facit, ciuitatem, vel societatem lædit, qui contra priuatum, vnum iniuria afficit. atque hinc manifestum fit, quæ iure facta, aut dicta sint, & quæ iniuria. verùm lex propria duplex est, scripta, & non scripta. non scripta meritò non scribitur, vt gratiam habere benemerito, Deum adorare, parentes colere. atque scriptæ legis emendatio bonũ, & æquum dicitur: est enim bonum, & æquũ id, quod præter legem scriptam iustum est.*

Argumentum in cap. 29.

Atque iustum & iniustum aut est scriptum, aut non scriptum. non scriptum aliud virtutis, & vitij exuperantiam in se continet, in quo laus est, & vituperium. aliud est propriæ legis, & scriptæ supplementum, vel emendatio, quæ æquum, & bonum dicetur. Est autem æquum, & bonum id, quod præter scriptam legem iustum est. euenit autem id: quoniam in latione legum aliquid prætermittitur vel ignotis, vel intelligentibus legum latoribus, vel propter infinitatem.

Quæ sint æquæ actiones, unde iniuria iustè facta defendi possit.

SIGON.

1 QVoniam autem iustorum, iniustorũque genera duo erãt: si quidem alia scripta, alia non scripta, de his quidem, de quib. leges loquuntur diximus.

2 Non scriptorum verò duo sũt genera, quorum partim sunt secundũ virtutis, & vitij exuperantiam, quibus probra, & laudes ignominiæ, atque honores, & dona proposita sunt, vt gratiam habere benemerenti, & reddere beneficium ei, qui dedit, & opem ferre amicis, & quęcunque illius generis alia, partim vero priuatæ legis, & scriptæ sunt supplemẽta: æquũ enim iustum esse existimatur.

3 Aequum autem iustũ est extra legem scriptã. hoc autem partim inuitis, partim uolẽtibus legislatoribus accidit, inuitis quidem, quoties lateat; volentibus verò, quoties distinguere ne queant, verùm in vniuersum loqui necesse habeant; non sit tamen ita, nisi plerunque.

MAIORAG.

1 QVia verò iustorũ & iniustorũ duo esse genera docuimus, & aliqua quidem scripta esse, aliqua verò nõ scripta: de ijs, quæ scripta sunt, & legibus constituta, iam dictum est.

2 Quę verò non scripta sunt, ea rursus bipartitò distribuuntur. Nam alia sunt, quæ & virtutis, & vitij quandam exupe. ã tiam in se continent, in quibus sunt vituperationes, & laudes ignominiæ, & honores, & præmia, vt ei, qui beneficiũ dedit, gratiam habere & ei beneficium reddere, à quo acceperis, & promptum esse ad amicos auxilio sublenãdos, & cætera, quę sunt eius generis. alia verò sunt propriæ legis, & scriptæ quasi supplementa quædam; nam quod æquum & bonum est, id etiam iustum esse videtur.

3 Est autem æquum, & bonum id, quod præter scriptam legem iustum est. quod quidem accidit partim inuitis, partim intelligẽtibus legũ latoribus. atque inuitis quidem, cũ aliquid eos latet: intelligentibus verò cum omnia definitè nequeunt explicare; sed necesse habent generatim scribere, quam uis non ita semper se habeant, sed plerunque.

4 Et quæcunque ad distinguendum haud facilia sunt propter infinitatem; vt vulnerare ferro, & quanto, & quali; quia dinumerante tempus deficeret: si igit indefinitum sit, lege autẽ sanciendum sit, simpliciter loqui necesse est.

4 Et, cum propter infinitatem non facilè possunt omnia pſequi, vt vulnerare ferro, & quãto, & quali; deficeret enim prius vita hominem, quam omnia dinumerare posset: nam, si quid adhuc indefinitũ sit, de quo legem ferre oporteat; de eo necesse est simpliciter, & vniuersè statuere.

5 Quapropter si qs annulum habens manum tollat, aut percutiat, secũdum legem quidem scriptam culpæ affinis est, & facit iniuriam, secũdum veritatem verò non facit. & hoc est Aequum.

5 Quare, siquis annulum ferreum habens elata manu quempiam percusserit, ex verbis legis ille reus est, & iniu-

6 Si ergo Aequum est id, quod diximus, perspicuum est, qualia æqua, & non æqua, & quales non æqui homines sint: etem ea sunt æqua, propter quæ veniam dare oportet.

Et

7 Et non eadem pœna ſtè facit, reuera autem
digna cenſere errata, at non facit iniuſtè. & hoc
que iniurias, neque er- eſt, quod æquum, & bo
rata, atque infortunia. num appellatur.
ſunt autem infortunia, Cum igitur æquum, 6
quæcunque præter ra- & bonum ſit eiuſmodi;
tionem, & ſine malitia perſpicuum eſt, quænã
errata vero, quęcunque æqua, & bona ſint, & q̃
non præter rationem, contraria, & qui ſint æ-
& ſine malitia, iniuriæ qui, & boni homines,
verò, quæ non præter ra & qui contrà: nam illa
tionem, & à malitia; qa ſunt æqua, & bona, in
quę propter cupiditatẽ, quibus quãuis lapſi ſint
a malitia. homines; tamen eis ve-
niam dare oportet.
8 Aequum eſt item re- Aequum etiã eſt, nõ 7
bus humanis ignoſce- pari pœna dignos ſtatue
re, nec legem, ſed legiſ re errores, & iniurias,
latorẽ ſpectare, nec ver neque errores, & infor
ba, ſed ſententiam legiſ tunia. ſunt autem illa
latoris attendere. infortunia, quæ præter
9 Nec actionẽ, ſed præ- cogitationem eueniũt,
electionem, nec partẽ, & à nullo animi vitio:
ſed totum.
10 Neque qualis nunc, errores vero, qui non q
ſed qualis ſemper, aut dem præter cogitatio-
plerunque extitit. nem accidunt, ſed ta-
11 Et tenere memoria men malitia carent. in-
potius commoda, quib. iuriæ ſunt illæ, quæ & à
affectus eſt, quam incõ- cogitatione, & ab ani-
moda. mi vitio proficiſcũtur;
12 Itemque, cõmoda po nam etiam, quæ impel-
tius, quæ accepit, quàm lente cupiditate fiunt, à
quæ attulit. malitia proueniunt.
13 Et paſſum iniuriam, Humanæ etiam natu 8
tolerare. ræ, imbecillitatiq; igno-

Et ſcere,

14 Et verbis, quã factis ſcere, æquum, ac bonũ
iudicari malle. eſt, & non ad legem ip-
15 Et ad arbitrium po- ſam, ſed ad legiſlatorẽ
tius, quam ad iudicem animum referre: & nõ
ire velle; quia æquum verba legis, ſed legiſla-
arbiter intuetur, iudex toris ſententiam ſpe-
vero legem. eaq; de re ctare.
arbiter eſt inuentus, vt Neque factũ ipſum; 9
æquum valeat. Atque ſed eius, qui fecit, ani-
æqua quidem hunc in mum conſiderare, neq;
modum ſint explicata. partem tãtum, ſed rem
vniuerſam perpẽdere.
16 Et, qui reus eſt, non qualis nunc ſit, ſed qua-
lis antecacto tempore fuerit, & maiori ex parte.
17 Et potius bonorum, quę quis acceperit, quàm
malorum recordari.
18 Et accepta potius beneficia meminiſſe, quàm
collata.
19 Et acceptam iniuriam æquo animo tolerare.
20 Et verbis magis, quàm factis, de re decerni
velle.
21 Et ad arbitrum potius, quàm ad iudicem rem
deferri velle: arbiter enim æquum, & bonum ſi-
bi proponit, iudex autem ipſam legem: neque
vlla alia de cauſa repertus eſt arbiter, niſi vt æ-
quum, & bonum valeat. Ac ea quidem, quæ
de æquis, & bonis dicenda erant, hoc modo de-
clarata ſint.

Argumentum, & diſtributio cap. 10.

*Nunc quæ, & quot res grauitatẽ iniuriæ, & contu
meliæ illatæ demonſtrent, Ariſt. aperit. ex quibus in-
iuriarum comparationem intelligit Orator, & quæ
maiores, & quæ minores ſint iniuriæ. Loca vero de-*

cem, & septem, vnde sumat, hoc pacto enumerat. primus est. maior iniuria, quanquàm à minima re concitata à maiore prouenit vitio. & id [iniuriæ verò maiores] secundus. maior est iniuria, cui, pœna par nulla inueniri potest. quod est [illa etiam maior] tertius, cui remedium non reperitur. & ait [& cui nulla medicina] quartus, quæ non potest castigari, & leuitur [& in qua qui passus est] quintus, ob quam in se homo manus conuertit. ea est [& siquis læsus est] sextus, quam solus, aut primus omnium, aut cum paucis fecit. quod inquit [& quam solus] septimus, quæ sæpe fit. idq, [sæpius etiã] octauus, quæ noua pœna, vel nouo opus habet remedio, vt habetur [illud quoque maius est] nonus, quæ est potius beluæ, quàm hominis. & id [& quod magis beluino] decimus, quæ cogitatò fit, vt [& quod consultò] vndecimus quæ timorem magis, quàm misericordiam commouet, vt legitur [& quod in animis] duodecimus, quæ vnà plures excitat. vnde ait [Et hæc quidem propria] decimustertius, quæ fit in eo loco, vbi sontes puniuntur. sic habetur [& in eo loco] decimusquartus, ob quam homo maximè erubescit. id verò [& ea in quibus] decimusquintus, quæ fit benefactori. & id [& si eum læsit] decimussextus, quæ fit contra ius non scriptum. atque est [maius etiam ostenditur] decimusseptimus, quæ fit contra ius scriptum, vt legitur [contrà etiam magis peccare.]

De

De maioribus, & minoribus iniurijs.

SIGON.

1 INiuriæ verò maiores sunt, quæ à maiore iniustitia prodeunt. itaque minimæ etiam maximæ. quemadmodum Melanopo Callistratus obijciebat, quod tribus sacri semiobolis templi constructores fraudasset; in iustitia verò cõtra. Sunt autem hæc ex eo, quia vi excellũt: nam qui tres semiobolos est furatus, etiam maleficium quodcunque committere. Ac ali quando quidẽ hoc modo maior est, aliquãdo verò ex damno iudicatur.

2 Et cuius non est par pœna, sed omnis inferior.

3 Et cuius non est medicina; quia difficilis res est, neque effici potest.

4 Et de qua non potest pœnas repetere is, qui est passus; quia non est me-

MAIORAG.

1 INiuriæ verò maiores illæ sunt, quæ à maiores iniustitia prouenient Itaq; minimæ quæ que iniuriæ maximæ sunt, vt Callistratus Melanopum accusat, quod tribus dimidiatis obolis Deo dicatis, templi ædificatores fraudasset: sed in rebus iustis; iustitiaque contrà accidit. hæc autẽ talia sunt eo, quòd maiore quadam vi superant, vt qui treis dimidiatos obolos furatur, etiam quiduis aliud facile committeret. interdum igitur, quod maius est hoc modo iudicatur, interdum etiam ex damni magnitudine.

2 Illa etiam maior est iniuria, cui par pœna nulla inueniri põt, sed omnes sunt inferiores.

3 Et, cui nulla medicina potest adhiberi; difficile est enim & omni

medicabilis. siquidem pœna, & castigatio medicina sunt.

5 Et si qui passus, & si qui iniuria affectus est, ipse seipsum grauiter multauit; quia qui fecit, adhuc maiori pœna dignus est: vt Sophocles Euctemonem defendens, quoniam semetipsum contumelia affectus occidit, non æstimaturum dixit minoris, quàm quo se ille, q passus est, æstimauit.

6 Et quã sol' fecit, aut primus, aut cũ paucis.

7 Et sæpe in eadem re delinquere, magnum.

8 Et propter quã quæsita, & inuenta sunt, quę prohibeant, & quæ puniant, vt Argis animaduertũt in eum, propter quem lex lata est, & propter quos carcer ædificatus est.

9 Et iniuria magis ferina, maior.

10 Et quę de industria magis.

11 Et quam qui audiũt, metuunt potius, quàm miserantur.

potentia maius.

Et, in qua qui passus 4 est malum, pœnas iudicio sumere non potest; id enim insanabile est, siquidem pœna est castigatio, & medicina quædam.

Et si, qui læsus est, & 5 iniuriam accepit, in se ipsum grauiter animaduertit; nam multò maiori pœna dignus est, q iniuriam intulit, vt Sophocles pro Euctemone, qui, cum iniuriam accepisset; se ipsum iugularat, dixit se nõ minorem reo pœnam irrogaturum ea, qua qui cõtumeliã passus fuerat, se ipsum multauerat.

Et, quam solus, aut 6 primus, aut cum paucis fecit.

Sępius etiam in idem 7 peccatum incidere, graue est.

Illud quoque maius 8 est, propter quod remedium, ac pœnæ quæsitæ sunt, & inuentæ; vt Argis eos puniunt, q sunt in causa, vt noua lex cõstituatur, aut carcer ædi-

12 Atq; illa oratoria hu ficetur.
ius generis sunt, quòd Et, quod magis bel- 9
multa iura sustulit, aut luinos mores imitatur,
transgressus est, vt iusiu peccatum grauius est.
randum, dextram, fidẽ, Et, quod consultò, & 10
connubium: quia mul- cogitatò committitur.
tarum est iniuriarum Et, quod in animis 11
exuperantia. eorum, qui audiunt, po
13 Et quòd ibi, vbi nocẽ tius metum, quàm mi-
tes plectuntur. id quod sericordiam excitat.
faciunt falsi testes; vbi Et hæc quidem pro- 12
eũ non iniuriosus erit, pria rhetorum sunt; vt,
si & in foro?
14 Et in quib. pudor est vno facto, multa iura
maximè. sustulisse, aut violasse
15 Et si ei, à quo benefi- dicant; vt iusiurandum,
cium accepit: quia plu- dextras, fidem datam,
res facit iniurias, tum ius coniugij; sic enim
& male meretur, tum multarum iniuriarum
quod non bene. exuperantia demonstra
16 Et id, quod est contra tur.
non scripta iusta; quia Et, in eo loco, vbi son 13
melioris hominis sit, tes puniuntur, quod fal
si testes faciunt; quem si testes faciunt; quem
non ex necessitate iu- enim locum à scelere
stum esse; ac scripta vacuum relinquẽt, qui
quidem ex necessitate etiam in ipso iudicio
sint, non scripta verò admittere non dubitãt?
minimè. Et ea, in quibus homi 14
17 Alio verò modo, si cõ nes erubescere maximè
tra scripta: nam qui in consueuerunt.
rebus metuẽdis, & mul Et, si eum læsit, à quo 15
tæ obnoxijs iniurioſus beneficium acceperat;
est, etiam in ijs, quæ nõ multis. n. modis iniustus
obnoxiæ sint, iniurio- est, & quòd damnum
sus erit. Ac de iniuria inferat, & quòd bene

quidem maiore, & minore dictum est.

Maius etiam ostenditur, quod contra ius non scriptum commissum est; nam viri melioris indicium est, nulla coactũ necessitate iustum esse: quę enim scripta sunt, ea necessario seruantur: quę verò non scripta, non necessariò.

17 Contrà etiam magis peccare videtur, qui contra iura, scripta quippiam committit; nam, qui scelera, quę terribilia sunt, committit, nec pœnas reformidat, quantò magis in eis iniustus erit, vnde nullum sibi damnum impendere videat? Ac de iniuria quidem maiore, & minore dictum est.

merenti non gratiam referat.

16

EXPLANATIONES.

Iniuriæ verò maiores illæ sunt] *In vniuersum maior dicitur iniuria tripliciter; magnitudine iniquitatis, magnitudine damni, & amplificantium ostensione. Magnitudine verò iniquitatis, si quis minimum quid deis dicatum rupe-*
ret. magnitudine
damni, iniuriarum octo scribuntur loca. magnitudine verò iniuriæ amplificantium ostensione quinque recitantur loca, vel sex.

Argumentum, & diuisio cap. 31.

Sequitur, vt eas probationes aggrediamur, quæ artis expertes propterea dicuntur, quod ab oratore non excogitantur; sed extrinsecus assumuntur: hæ si quidem propriæ sunt earum controuersiarum, quæ in iudicio tractantur. Species verò siue loca harum probationum sunt quinque, leges scilicet, testimonia, tabulæ, quæstiones, & iusiurandum. lex verò alia continet loca, qua septem existunt si lex sit contra nos. primus est, vt, si quis scriptam legem contrariam habeat; ad communem confugiat, & æquo, ac bono utatur. & id explicat his uerbis [planum est enim] secundus, ut iudex ex æquo, ac bono potius, quàm ex scriptis legibus iudicare debeat, quod legitur [& æquum, ac bonum] tertius, quòd nulla lex sit scripta, ut facilius suadeat æquitatem esse spectandam. & id [& iustum id esse] quartus, iudex sit similis argentario in iudicando. & id [& rebus iudicandis] quintus, ut lex legi contraria proponatur. & id [& si lex] sextus, si lex ambigua sit, ut torquere possimus, quod legitur [& si sit ambigua] septimus, si res propter quam lex lata fuit, non seruatur, sed lex tantùm: quod explicat [& si res illæ] uerum si scripta lex prono his faciat totidem probatio num loca op posita habere oportet, primus, autem legitur [quod si scripta lex] secundus [& neminem esse] tertius et nihil d fferre quartus, et quintus] et in alys artibus.]

Fides artis expertes quinque esse, leges, testes, pacta, quæstiones iusiurandum, & quo modo eorum singula sint tractanda.

De legibus.

SIGON.

1 IAm verò fides, quæ arte carere dicuntur, continenter ijs, quę dicta sunt, percurramus: sunt.n. indicialium propriæ, suntque numero quinque leges, testes, pacta, quæstiones, iusiurandum.

Ac primum quidem dicamus de legib. quem admodum eis vti oporteat, tum adhortando, tum dehortando, tum accusando, tum defendendo.

2 Nam si lex scripta facto aduersetur, dubium non est, quin communi legę vtendũ sit, & æquo, vt iustiore. Et quòd Optima mente nihil aliud est, nisi non vtique scriptis vti.

3 Et quòd æquum semper manet, ac nunquam im-

MAIORAG.

1 DEinceps à nobis ea percurrenda sunt, q̃ ad probationes artis experteis pertinere videantur, nam hę iudicialium controuersiarum propriæ sunt. sunt autem numero quinq;, leges, testimonia, tabulę, quæstiones, iusiurandum. A primò quidem de legibus dicamus, & quomodo eis in suadẽdo, ac dissuadendo, in accusando, & defendendo vtendum sit.

2 Planum est enim, si quis scriptam legẽ causæ suæ contrariam habeat ad communem legem ei confugiendum esse, & æquo ac bono, tanquam iustiore nitendum: & dicendum, hoc esse æquissima sententia iudicare, siquis non om-

immutat, neq; lex cõis, quippe quæ sit secundũ naturam, scriptę verò, sępe. vnde dictum est in Antigone Sophoclis (defendit enim se fecisse contra Creontis legem verùm non contra scriptam:)

Hoc nanque non hodie aut heri, at semper fuit, Ideo ego non debui viri nullius.

4 Et quòd iustum verum est, atque vtile quiddam, sed non quod exist imatur. quare quæ scripta, lex non est, quia officio legis non fungitur.

5 Et quòd iudex perinde, ac argentarius est, vt adulterinum iustum discernat à vero.

6 Et quòd melioris hominis est, non scriptis vti, & stare, quàm scriptis.

7 Et, si qua in parte probatæ legi contraria sit, aut etiam ipsa sibi velut interdum vna iubet rata esse, quæcunque pacti sint, altera vero pacisci vetat contra legẽ.

omnino scriptis legib. ad hærere velit.

Et æquum, & bonum 3
semper idem manere, nec vnquam immutari sicuti neque communis lex; infirmum est enim 2
in ipsa natura. scriptæ verò leges sæpe variantur. vnde illud in Antigona Sophoclis dictum est, vbi tuetur illa factũ suum, quod licet cõtra Cretonis legem fecerit, non tamen contra legẽ non scriptam.

Hoc nanque non hodie aut heri, at semper fuit. Ideo ego non timeo viri vllius minas.

Et iustum id esse, qđ 4
est verum, atque vtile, non autem quod speciẽ tantum habet. itaque scripta lex nõ est iusta; neque enim legis officium exequitur.

Et rebus iudicandis 5
præpositum esse iudicẽ, tanquam argentarium, qui id iustum, quod simulatum, & adulterinũ est, ab eo, quod est vere iustum, discernat.

Et, Et

2 Et, si ambigua ita ut torqueas tum uidere
1 in utram deductionem aut iustum, aut utile
quadrabit, deinde eo
vti oportet.
9 Et, si res propter quas lata lex est, non
amplius manent, sed lex, enitendum est, vt
id aperias, & hac ratio
ne contra ipsam con-
tendas.
10 Quòd si lex scripta cum facto sit, tum di-
cendum, quòd optima
mente, non est, ut con-
tra legem iudicet, sed
ut, si ignoret, quid lex
loquatur, ne periurio
sè obstringat. Et quod
nemo quod simpliciter
bonum est, eligit, sed
quod sibi ipsi. Et quod
nihil interest inter non
latum, & non obserua-
tum. Et quòd in alijs ar
tibus cauillari non ex
pedit, cõtra medicum:
quia non tantum obest
erratum medici, quan-
tum introducta consue
tudo nõ obediẽdi prin
cipi. Et quòd legibus se
sapientiorem esse stu-
dere,

Et si lex, qua premi- 7
mur, aliquo modo con
traria est iam probatæ
legi, aut si secum ipsa
pugnat; vt interdum
altera lex iubet rata es-
se, quæcunque inter se
homines pepigerunt al
tera verò vetat, pactio-
nes fieri contra leges.
Et si sit ambigua lex, 8
vt quis eam torquere
possit; tunc videre opor
tet, in quam partem iu-
stum, atque vtile conue
niat, deinde illo vti.
Et si res illę propter 9
quas lata lex fuit, non
amplius manent lex ta-
men adhuc seruatur;
tunc laborandum est,
vt id notum fiat, & hac
ratione contra legem
pugnandum.
Quod si scripta lex p 10
nobis facit; tunc dicen-
dum est, æquissima sen-
tentia iudicare, non es-
se ideo iudicibus cõces
sum, vt contra legem
aliquid statuant: sed, ne
forte esse peierent, si vim
ac sententiam legis nõ
bene perceperint, & ne
minem esse, qui qui ab-

dere, ideſt quod in lau- absolutè bonũ est, quæ
datis legibus prohibe- rat, sed quod sibi ipsi: &
tur. Ac de legibus qui- nihil differre, non latas
dem definitũ hoc mo- leges, & in nullo esse
do sit. vsu: & in alijs artib. nõ
vtile esse discedere a p-
ceptis, & callidè aliquid excogitare, vt contra
medicum; neque enim tantum detrimenti ad-
fert erratum medici, quantum mala consuetu-
do non illi parendi, qui imperium habet: & hoc
esse, quod in probatis legibus prohibetur, ne-
quis ipsis legibus quærat, aut velle esse sapientior.
Et de legibus quidem hęc dicta sint.

EXPLANATIONES.

Si quis scriptam legem causæ suę contrariam habeat] *Iam dictum fuit probationes alias artificio sas esse, alias absque arte. atque hæ sunt quinque, leges scilicet, testes, pacta, quæstiones, & iusiurandũ. Arist. tractat primum de lege scripta, & inquit. Lex scripta aut aduersus nos est, aut pro nobis. si verò aduersus nos; tunc communi lege, quæ ius naturale amplectitur: & æquo, & bono, quod in non scriptis habetur legibus, vt potè iustioribus utemur: atque id octo locis. Quòd, si scripta lex pro nobis facit] tunc, cũ pro nobis est; amplificanda est totidem locis.*

Argumentum.

Testium alij antiqui, alij noui, qui aut periculi sunt participes, aut non. antiqui sunt poetæ, & clari auctores, & rerum præteritarum testes, & sententiarum, & proverbia. noui, qui extra periculum sunt, viri clari atque illustres sunt, qui iam de aliqua re indi-

iudicarunt: qui periculi participes sunt, hi aut mentiri uisi sunt, & testantur de facto, non de facti qualitate. antiqui, & remoti maximè sunt idonei, ei fide digni, quia corrumpi non possunt. si igitur quis testes nõ habeat, eorum autoritatem augere, & minuere potest. imminuit. si dicat iudicium non ex testibus, sed ex argumentis fieri debere. si habet, dicet, argumenta pennæ subiecta non esse. testimonia sunt magno usui quia vel de seipso, vel de aduersario nota sunt, ac de utroque consideratur, i. uita, mores, & factum. testes verò amici sunt, an inimici, uiri probi, vel improbi, adiacent supradictæ diuisioni.

De testibus.

SIGON.

1 DE testibus autem. testes sunt duplices, alij antiqui, alij noui. & horum alij periculi participes, alij expertes. dico autem antiquos, tum poetas, tum alios illustres, quorum clara iudicia extant. ut Athenienses de Salamine Homerum testem adhibuerunt, & Tenedij nuper Periandrum Corinthium aduersus Sigeenses, & Cleophõ contra Critiam Solonis elegis usus est, cum diceret, familiam eius olim

MAIORAG.

1 TEstiũ uerò duo sunt genera; nam alij sunt antiqui, alij noui, nouorum autem partim periculi participes sunt, partim extra periculum positi. Antiquos testeis uoco poetas, & claros auctores, uirosque illustreis, quorum sunt aperta iudicia, ut Athenienses Homeri testimonio de Salamine usi sunt, nuper etiam Tenedij contra Sigienseis Periandri testimonio sunt adiuti. & Cleophon contra Critiam So-

lim petulantem fuisse, quia nunquam Solo ce ciniſſet:

Dic a me Flauo Critiæ ut ſtudeat parere parenti.

2 Ac de rebus quidem præteritis eiusmodi testes sunt. de futuris uerò . . . & oraculorum interpretes, ut Themistocles, quòd muri lignei nauali prœlio rem committendam significant.

3 Præterea verò prouerbia etiam, ut dictum est, testimonium sunt. ut si quis suadeat, ne senex amicus paretur, ei prouerbium attestatur: *Seni ne bene facias.* & ut filij tollantur, quorum & parentes:

Stultus, qui natos occiso patre relinquat.

4 Noui uerò sunt, qui cum illustres essent, de re aliqua iudicarũt, quorum iudicia sunt ijs, qui de iisdem rebus cõtrouersantur, accõmodata. ut Eubulus in iudicijs contra Charetem, id quod Plato aduersus

Ar-

Solonis elegis usus est, dicens eius familiam iam pridem fuisse petulantem, neque enim aliter Solon vnquam ita ceciniſſet,

Dic flauo Critiæ, ut ſtudeat parere parenti.

Et rerum quidem 2 præteritarũ testes sunt huiusmodi, futuratum autem etiam vates, & augures, ut Themistocles, cùm nauali prælio confligendum esse probare vellet, oraculum interpretatus est, quod iubebat, vt se ligneo muro defenderent.

Quin etiam prouer- 3 bia sunt ex eo genere, quod dictum est, testimonia, vt siquis cuipiam suadeat, ne sibi senem amicum facere ſtudeat, hoc vtatur prouerbio, in senem nequod beneficium conferas. &, si quis horretur quempiam, vt eos filios tollat, quorum patres iam necarit, illud proferat.

Stultus, qui natos, occiso patre, relinquit.

Noui

Archibium dixerat, usurpauit: *Increbuit inciuitate confessio improbitatis.* Et periculi participes, si mentiri existimentur.

5 Atque eiusmodi quidem testes talia dunta-xat testantur, factum nec ne, sit nec ne. cuiusmodi uerò, non testantur, ut iustum, an iniustum, utile, an inutile.

6 Qui uerò longinqui sunt, in his etiam rebus certissimi sunt. antiqui uero certissimi, quia incorrupti, certa uerò fides a testimonijs.

7 Ac testibus quidem carenti: quod ex uerisimilibus iudicare oportet, & hoc est, Optima mente, & quod uerisimilia pretio deprauari non possunt: & quod uerisimilia falsi non arguuntur.

8 Habenti uerò aduersus carentem; quod uerisimilia iudicio nō subijciuntur, & quod testimonijs non esset opus, si rationibus perpende

re

Noui autem testes 4
sunt, qui, cum noti, illustresque sint; iam de aliqua re iudicium secerunt, nam horum iudicia sunt eis vtilia, qui de ijsdem rebus ambigunt, vt Eubulus in iudicijs cōtra Charetem vsus est eo, quod aduersus Archibium Plato dixerat, rem hanc increbescere, plureisque esse in ciuitate, qui se improbos esse fateantur. noui etiam testes sunt, qui periculi participes fiunt, si mentiri visi fuerint.

Atque huiusmodi te 5
stes tantùm illud testantur, factum fuerit nec ne sit, an non fit. de qualitate verò nihil dicūt, vt, si iustum, an iniustū sit, vtile, an inutile.

Qui autem remoti 6
sunt etiam de his maxime sunt idonei testes, sed omnium maximè fide digni sunt antiqui, quia corrumpi non possunt, & probatione ab eorum testimonijs ducuntur.

Quòd,

re satis esset. Quòd, siquis testeis 7

9 Sunt autem testimonia, alia de se ipso, alia de aduersario, itemque alia de facto, alia de moribus. Ex quo perspicuum est, nunquam fore, ut utilis testimonij inopia laboretur: quia si non de te, quod aut sibi faueat, aut aduersario refragetur, aut de moribus aut sui ipsius ad bonitatem, aut ad improbitatem.

10 Reliqua uerò de teste, aut amico, aut inimico, aut medio, aut probato, aut infami, aut medio, & quæcunque alię eiusmodi differentiæ, ex iisdem locis sunt petendæ, ex quibus & enthymemata petimus.

non habeat poterit dicere, iudicium ex argumentis fieri debere, & hoc esse æquissima sententia iudicare; neque enim argumenta pecunijs deprauari possunt, neque coargui solent, quòd mentiantur, ac fallant.

Qui testeis habet, cō- 8
tra eum, qui nō habet, dicet, argumenta nequaquam pœnæ subiecta esse, nihilque opus fore testimonijs, si ad probandum verba sufficerent.

Sunt autem testimo- 9
nia vel de se ipso, vel de aduersario, vel de facto, vel de vita, ac moribus. Itaque perspicuum est, nunquam fore, vt testimonio vtili careamus: nam, si de facto testimonium habere non possumus, quod aut causam nostram confirmet, aut aduersarij refellat, certè de moribus non deerit testimonium, quod vel æquitatem nostram ostendat, vel improbitatem aduersarij.

10 Reliqua verò, quæ de teste quæri solent, amicus ne sit, an inimicus, an neutrum, & spectatæ fidei, an infamis, an medius, & quæcunque

sunt eius generis differentiæ, ex eisdem locis sumuntur, vnde etiam enthymemata ducuntur.

EXPLANATIONES.

1 Testium verò duo sunt genera: nam alij sunt antiqui, alij noui] *secundæ probationis loca sunt testes. antiqui sunt præteritarum rerum, veluti poetæ, alijq; illustres viri, quorum sententiæ approbantur: futurarum verò vates, & augures. prouerbia autem sunt testimonia. si noui testes sint, atque clari; sunt eis vtiles, qui de eisdem rebus ambigunt. verùm, si noui sint, & periculi participes; fidem non faciunt: quia mentiri videntur. si verò noui, & non clari; huius tantum testes sunt, factum ne sit, an non: & vtrum fit, an non: de qualitate verò minimè, vt puta si iustum, an iniustum, si vtile, an inutile. sed antiqui, quia corrumpi non possunt; omnium maximè fide digni sunt.*

7 Quòd, si quis testes non habeat] *docet, quibus vti oporteat præsidijs eum, qui testes non habet.*

8 Qui testes habet contra eum, qui non habet] *item quibus contra eum, qui testes non habeat.*

9 Sunt autem testimonia] *contra testes, qui factũ, vel non factum testantur, multæ solent fieri oppositiones; veluti si amici, vel inimici, vel neutri: si probi, vel improbi, si corrupti, vel non, de quorum differentijs ex his locis quærendum est, ex quibus enthymemata manant. Testimonia autem alia sunt de moribus, atque vita, alia de causa: atque hæc pro nobis, aut contra nos.*

Argumentum.

Tabulas orator augeat, aut deprimat, fidē addat, aut adimat, si pro se, vel contra se faciant. & his vtatur admonitis, quæ testibus suppeditantur. augeat, si dicat orator,

orator, eas propriæ, ac priuatæ legis vim habere, ratãq; legem non facere. contra leges eas corroborare. & qui legem aufert, & tabulas quoque, & qui tabulas irritas facit, commercium tollit hominum. si tabulæ contrariæ fuerint, contrarijs rationibus vtemur. & prima est, quæ legitur [prima quæ supra diximus] secunda [deinde iudicem] tertia [& iustum quidem] quarta [adhæc spectare oportet] quinta [videndum etiã est] sexta [considerãda est etiam vtilitas]

De pactis.

SIGON.

1 DE pactis autem eatenus orationis usus pertinet, ut ea augeat, aut extenuet, aut idonea efficiat, aut non idonea: si ipsi quidem suppetant, idonea, & rata, in aduersario verò, contra. Ad ea igitur idonea, aut non idonea efficienda nihil à tractatione testium differt: quia per quos fides adimere conuenit, qui inscripti sunt, aut qui custodiũt, ita pacta idonea sunt.

2 Vbi verò pactum suppetere, constat, si proprium est, ad augendũ est. Pactum enim lex est priuata, & in parte, & pacta quidē legem ratã

MAIORAG.

1 QVod ad tabulas attinet quibus pacta, & conuenta continentur; nulla alia oratione opus est, nisi vt eas orator augeat, aut deprimat; fidem eis addat aut adimat. Nam, si pro se faciunt illis fidem addere, ratasque facere, si pro aduersatio fidem adimere contendat. quod autem ad fidem eis addenda, aut adimendam spectat, nihil differt à testium tractatione: quales enim ij fuerint, qui tabulas scripserint, aut asseuerarint, talem etiam fidē habebunt ipsę tabulæ.

non efficiunt, at leges pacta, quæ secundum legem sunt. atque omnino lex ipsa pactum est quoddam. quare qui nō credit, & pactum tollit, leges tollit.

3 Quin etiam pleraque eorum, quę contrahuntur, & sponte nostra aguntur, secundum pacta sunt: usque adeo ut his infirmatis hominū inter se commercium euertatur: itemq; alia, quęcunque conueniūt, perspicere promptum est.

4 Quòd si repugnet, & cum aduersarijs faciat, primum quidem quib. quis contrariam legem oppugnauerit, eadem conueniunt. absurdum enim sit, si legibus, quoties iniquè latæ sint, sed fraudem fecerint, qui tulerunt, parere oportere non arbitramur, pactis autem necesse sit.

5 Deinde, quòd iusti dispensator est iudex, ut non hoc spectare debeat, sed tanquam iustius. & iustum quidē inuertere

Cum autem certum 2
est, tabulas esse confectas; si pro se faciunt, debet eas orator augere, dicens, eas propriæ, ac priuatæ legis uim habere. & tabulæ quidem ratam legem non faciunt; leges autem eas tabulas, quæ legitimæ sunt, corroborant. & omnino lex pactum quoddam, & conuentū est: itaque, si quis pacti, & conuenti tabulas aufert; leges etiam ipsas tollit.

Præterea maior pars 3
eorū, quæ homines inter se contrahunt, & sponte faciunt tabulis continetur. itaque, si quis eas irritas faciat, omne commercium hominum inter se tolletur. Et alia, quę huic disputationi cōueniūt, satis patent, in promptuque sunt.

Quod si tabulæ no- 4
bis contrarię fuerint, et pro aduersarijs faciāt; primò, quæ suprà diximus de contraria lege, conuenient ad hāc ra-

tere neque fraude, neque necessitate licet, quæ natura constitutum est, pacta uerò, & a deceptis, & à coactis hominibus fiunt.

6 Ad hæc uerò animad uertere conuenit, an aduersetur alicui aut legū scriptarum, aut communium, & iustis, aut honestis, præterea uerò an aliis pactis posteriobus, an prioribus: aut enim posteriora sunt rata, priora verò irrita, aut priora rata, posteriora uerò falsa sunt, utrocūque modo proficiet.

7 Præterea uerò cōmodum est etiā dispicere, si qua in parte aduersetur iudicibus, & quæcunq; sunt huius generis: etenim hæc facilia sunt ad intelligendum eodem modo.

tionem omnia; nā per absurdum esset, cum male positis legibus quibus nos legislatores decipiunt, parendum esse non putemus, si tabulis parere necessarium esse dicamus. Deinde iudicem ipsum esse iustitię dispensatorem certum est: non igitur tabulas spectare, sed id, quod iustus debet. & iustum quidem nemo detorquere potest neque fraude, neque necessitate vlla; quia natura tale est, tabulæ verò & deceptis, & coactis hominibus sępe fiunt.

Ad hęc spectare opor 5
tet, an alicui lēgi vel eā, quæ scriptę sunt, vel quæ communes, an rebus iustis, & honestis tabulę contrarię sint.

Videndum etiam est, 6
an tabulæ, quæ proferū tur, alijs tabulis, vel posterioribus, vel prioribus contrariæ sint: vel enim posteriores erunt ratæ, vel priores irritę, vel si priores rectæ sint, in posteriorib. erit fraus: id aūt arripiemus, qđ causæ nostræ vtile fuerit.

7 Considerandā est etiam vtilitas, & si qua in re tabulæ iudicibus aduersentur, & cæte-

ra eius generis, quæ facile videri, atque intelligi possunt.

EXPLANATIONES.

Quòd ad tabulas attinet quibus pacta, & conuenta continentur] *tertiæ probationes inartificiosæ sumuntur à pactis, quæ si pro nobis sint; probabiles, & veræ esse demonstrabuntur ea arte, quam de testibus retulimus. deinde amplificatione vtendum est duobus locis, quæ narrat Arist. si verò pacta pro aduersarijs sint; extenuatione vtemur septem locis recitatis. Ex his igitur poterimus pacta opprimere, aut augere.*

Argumentum.

Quæstiones sunt quædam testimonia, quæ si pro nobis faciunt, augebimus dicentes eas solas esse veras: contrà, si contra nos. exempla proferre proderit ad eas confirmandas, uel infirmandas.

De quæstionibus.

SIGON. MAIORAG.

1 QVæstiones autẽ testimonia sunt quę dam, quæ certam existimantur habere fidẽ, quia necessitas quæ dam adest. quare difficile non est, de his uidere, & quæ incidere possunt, exponere. Ex quibus

QVęstiones verò, testimonia quædam sunt, quæ videntur ea de causa fidem facere; quia necessitas quędã eis inest. Itaq; non difficile est earum uim intelligere, & quæ de ipsis dici possunt excogitare:

bus & si, pprię sint amplificare licet, quòd ipsę solæ inter testimonia verę sunt.

2 Et si repugnent, atq; cum aduersario faciãt, ueritas euerti de toto quæstionum genere disputando potest; quòd qui coguntur, non minus falsa dicunt, quàm vera, & tolerando, ne vera enuncient, & facile mentiendo, vt citius requiescant. Hæc autẽ oportet ad præterita eiusmodi exempla, quę nota iudicibus sint, redigere posse.

tare: nam, si pro nobis faciant, eas augere poterimus, ac dicere, solas ex omni genere testimoniorum esse veras.

Quòd, si nobis contrariæ fuerint, & pro aduersario faciant; veritatem earum euertere licebit, de genere toto quęstionum disputãdo: quibus enim necessitas adhibetur, ij non minus falsa, quàm vere dicere solent: nam vel dolorem tolerantes, verum occultant, vel facilè mentiuntur, vt citius à cruciatu liberentur. Ad hæc proderit exempla proferre, quæ aliàs acciderunt, & ipsis iudicibus cognita sunt.

EXPLANATIONES.

Quæstiones verò] *Quartæ probationis inartificiosę loca sunt quæstiones. quæstiones autem intelligo torturam, atque alios dolores, quibus prætor afficit reos ad veritatem inuestigandam. sunt autem quæstiones testimonia quædam, quæ uidentur fidem facere. hæ si pro nostra causa sunt; amplificandæ sunt, affirmando ex testimoniis sola hæc uera esse: si contra nos; deprimemus, asserentes tormenta cogere homines ad falsa dicenda. adhæc proderit exempla proferre.*

Argumentum.

Vltimò loco Arist. ponit iusiurandum, in quo non qui metuit, sed quæ uis sit, intelligi debet: est enim affirmatio religiosa. Id in iudicio iusiurandum quatuor concipitur modis: uel enim accusator, & reus iurat: uel non iurare uult, neque credere reo: uel credit, sed non uult: uel uult ipse iurare, sed non id concedit reo. Iusiurandum uerò sit super eadem re iam conceptum. atque hæc leguntur primò ibi [iuris uerò iurandi ratio] secundò sic [præterea uidendum est] quatuor deinde modos exequitur, ac primò tribus rationibus uti posse eum docet, qui non uult reo iusiurandum deferre. rationes recitat ibi [qui iusiurandum deferre non uult] secundò exponit qui non capit iusiurandum oblatum ea adductus ratione, quæ ibi habetur [Qui non capit oblatum iusiurandum] tertiò qui iusiurandum oblatum recipit duabus commotus rationibus, quas his uerbis accipimus [quòd si iusiurandum oblatum recipit] quartò qui defert alijs iusiurandum tribus rationibus uti potest his [si uerò defert alijs iusiurandum] possumus etiam duos modos copulare, quemadmodum aperit hoc loco [quia uerò planum iam factum est] At quoniam iusiurandum antea factum est aliquando præsenti contrarium uel ab actore uel ab aduersario; docet Aristo. hæc [Quòd si iam] si uerò aduersarius aliàs iurauerit, deinde nolit iusurandum seruare; hæc dicet actor. [Quòd si aduersarius aliàs iurauerit.]

De iureiurando.

SIGON.

1 DE iureiurando uero quadripartita afferri distributio potest. Nam aut offert, & accipit, aut neutrum, aut illud quidem, hoc uero nequaquam. Et ex his aut offert quidē, uerum non accipit, aut accipit quidem, uerum non offert.

2 Et prēter hæc alio modo, si iusiurandum iuratum est aut ab ipso aut ab illo.

3 Ac non offert quidē; quia facilè peierant, & quia ubi ille iurauit, nequaquam reddit. hos autem arbitratur, etiā si non iurarit, damnaturos & quia hoc periculū inter iudices melius est, his enim credit, illi uero nequaquam.

4 Non accipit autem, quia iusiurandum est pro pecunia, & quia si improbus esset, iureiurandum

MAIORAG.

1 IVris verò iurandi ratio quadripertita est: aut enim aduersario dat, & ipse etiam capit iusiurandum, aut neutrum facit. aut alterum facit, alterum nequaquam: vel enim iusiurandum dat, neque tamen capit, vel capit ipse, neque tamen aduersario dat.

2 Prēterea videndum est etiam, an iusiurandum iam conceptum fuerit, siue ipse iurauerit, siue eius aduersarius.

3 Qui iusiurandum deferre non vult, is dicet, aduersarios facilè peierare; vt, posteaquam iurauerint, nihil reddant; se verò confidere, fore, vt iudices non iuratos aduersarios condemnent, & se malle iuratorum iudicum periculum facere, quod melius est; quia iudici

bus

rando se obstrinxisset: præstat enim alicuius rei gratia improbum esse, quàm nullius: quia iuratus habebit, iniuratus verò nequaquã. Atque ita propter virtutem, nõ propter periurium efficietur, ne iuret. quin etiam Xenophanis illud accommodatum est; quòd non est æqualis prouocatio impij aduersus pium, sed similis, atque si robustus imbecillum verberaret, & ad vapulandum prouocaret.

5 Sin autem accipit; quòd credit sibi, non illi. & illud Xenophanis inuertendo, ita dicendum, perinde esse, ac si impius offerat, pius autem iuret, & indignam rem esse, ipsum iurare nolle, de quibus iuratos eos postulat iudicare.

6 Sin autem offert: & pium est, dijs rem permittere velle. neque opus est, vt ipse iudices alios quærat, cum ipsi iudicium deferat, & ab-

bus ipsi credat, aduersarijs autem non credat.

4 Qui non capit oblatum iusiurandũ, dicet, se pecuniarum causa iurare nolle; quod si improbus esset, facile iuraret, melius enim esse, alicuius utilitatis gratia, quam nullius, improbum esse; iuratus enim pecuniam haberet, non iuratus autem minimè habere; sic eũ propter bonitatem, ac virtutem; non autem propter periurij timorem iurare nolle videbitur. cui loco Xenophanis illud dictum bene congruit, non esse æquam prouocationem impij aduersus piũ hominem, sed consimilẽ esse, ac si quis robustus imbecillum, vel ad uerberandum, vel ad vapulandum prouocaret.

5 Quòd, si iusiurãdum oblatum recipit; dicet, se sibi ipsi credere, non autem aduersario, atq; illud Xenophanis dictũ ita conuerret, vt dicat, parem esse prouocatio

nem,

absurdum est, nolle iurare, de quibus alios postulat iurare.

7 Quoniam autem perspicuum est, quomodo de singulis dicere conueniat, etiam copulando, quo modo dicendum sit, apparebit. veluti, si ipse accipere velit, at non offerre, & si offert quidem, at non vult accipere, & si accipere velit, & offerre, & si neutrum. ex ijs enim quæ dicta sunt, copulari necesse est. quare rationes etiam ex ijs, quæ dicta sunt, copulentur, necesse est.

8 Quòd si à seipso susceptum fuerit, & quidem contrarium, quòd non est periurium, quia iniuriam facere sponte est, peierare autem est iniuriam facere, quæ verò vi, aut fraude, haudquaquam sponte. quo in loco concludendum etiam est, periurium concipi mente, non ore.

9 Sin autem ab aduersario fuerit iuratum, quòd

nem, cum impius iusiurandum defert, pius autem iurat: præterea indignum esse nolle se iurare in ea re, de qua petit, ut iurati iudices sententiam ferant.

6 Si verò defert alijs iusiurandum; dicet piũ esse deis ipsis rem totã committere, neq; opus esse aduersario, vt alios iudices roget, cum ipsi de tota re iudicandi potestas detur, & rẽ absurdã eũ facere, q iurare nolit ea re, de qua postulat, vt iurati iudicẽt.

7 Quia verò planum iam factum est, quid singillatim dicendum sit; patet etiam, si copulare duos modos opus fuerit, quid sit adferendum; vt, si ipse quidem capere uelit, non autẽ dare: aut, si dare quidẽ non abnuat; sed minimè velit oblatũ accipere: aut, si simul & dare, & accipe sit paratus aut neutrũ facere uelit; nã ex eis, quę dicta sunt, hæc copulantur; itaque rationes etiam ex eis-

dem

quòd omnia tollit, qui non stat ijs, quæ iurauit. ob id enim & leges obseruant iurati. Et vos quidem stare postulamus ijs, quæ iurati iudicetis, ipsi vero non stabimus, & quæcunque aliquis augendo dixerit. Ac fides quidem artis expertes, tam multis expositæ sint.

dem copulari necesse est.

Quòd si iam ab ipso 8 conceptum iusiurandū fuerit, quod huic præsenti contrarium sit; dicet non esse periurium nam qui facit iniuriam ille sponte facit; sed peierare est iniuriam facere. quæ vero fiunt, vel vi, vel dolo, nequaquā sponte fiunt. huc igitur referre periurium oportet, ac dicere, id in mente, non autem in lingua esse.

Quòd si aduersarius alias iurauerit; dicēdum est, eum omnia subuertere, qui non stat eis, quę iuratus affirmauit; hac enim de causa secūdum leges non nisi iurati iudices sententiam ferunt. Nos igitur, inquiet ille, postulamus, vt vos iudices eis maneatis, quæ iurati iudicauistis, & ipsi non manebimus. Cætera etiam huius generis quærenda sunt, quæ ad amplificādum pertineāt. Ac de probationibus quidem artis expertibus, hæc dicta sufficiant.

EXPLANATIONES.

Iuris verò iurandi ratio quadripartita est.] *Quintæ inartificiosæ probationis loca sunt iusiurandum, quod multipliciter consideratur: aut enim dat, & ipse etiam capit iusiurandum: aut dat, & non capit, aut non dat, & capit: aut non dat, nec capit. Ex his quidem modis, siue locis plures docet Arist. desumi prspositiones.*

ARISTOTELIS PERIPATETICORVM PRINCIPIS

Artis Rhetoricæ

LIBER SECVNDVS

Carolo Sigonio, & M. Anton. Maioragio interpretibus.

In secundum Rhetorices librum Præfatio methodica.

DE inuentione earum rerum, quæ docent, *Arist.* in superiori lib. disseruit: in hoc vero de his scribit, quæ animos mouent, atque afficiunt: deinde de instrumentis, siue formis orationum, cum quibus vtranque inuentionem scilicet probationum, & affectionum explicare possimus. Quo ad affectio-

rum inuentionem omnes affectus in appetitu collocantur: appetitus uerò duas continet potentias irascendi, & cupiendi. potentia cupiendi quod bonum est respicit: irascendi quod est arduum, ac difficile. si igitur cupiditas bonum sequitur; malum fugit: si bonum sequitur; uel inclinatur ad bonum, & dicitur amor: uel fertur in bonum, & uocatur desiderium: uel quiescit in bono, & appellatur delectatio, siue lætitia. contrà si malum fugit; uel conuertitur à malo, & dicitur odium: uel detestatur, ac refugit, & appellatur fuga: uel dolet quòd iam in malo sit, & uocatur tristitia. unde tres contrariorum combinationes oriuntur, amor, odium: desiderium, fuga: lætitia, tristitia. Irascendi potentia bonum, uel malum respicit. si malum respicit; præsens, uel futurum. si præsens, & in illud insurgere tentet, fertur ad uindictam, & ira dicitur: si quiescit; mansuetudo. si futurum malum respicit, & aggrediatur; audacia uocatur: si refugit; timor. si consideret bonum, & id futurum; uel ad ipsum tendit, & spes nominatur: uel ab eo deficit, & desperatio appellatur. Quæ sex etiam sunt in irascendo perturbationes, quæ hoc modo combinantur, ira, mansuetudo: audacia, timor: spes, desperatio. Quantum autem ad instrumentæ attinet, ea sunt enthymema, exemplum, & amplificatio, de quibus propriis agetur locis.

Argumentum, & distributio cap. 1.

Rhetorica sibi sinè proponit iudicium; idcirco orator non solum fidem faciat, sed se ipsum afficiat, & iudicem præparet, ac moueat: unde uir bonus uideatur, & bene animatus præsertim in genere deliberatiuo, & auditor bene affectus in iudiciali: utilius enim erit: nam, si amorè excitet Orator; iudex reum uel

uel nihil iniquè fecisse, uel parum censebit: contrà, si odium. idè efficiet, si spem, & cupiditatem moueat. Orator autem uir fide dignus uideatur; rectè sentiat, probus sit, ac benevolus: hæc enim tria, prudentia, uirtus, & benevolentia id efficiunt, quemadmodùm imprudentia, improbitas, & inimicitia decipiunt: de prudentia, & uirtute satis in lib. 1. ubi de genere demonstratiuo agitur, explicatum est: nunc uerò de benevolentia, quæ & ad animos permouendos facit. Caput has habet partes quæ uicem gerunt proemij. prima epilogus rerum in primo libro scriptarum. atque ea [Hactenus ea sunt] secunda ut uir bonus Orator uideatur. quæ est [sed quoniam] tertia ut auditor bene sit affectus. & sic probat [auditorem uerò bene affectum] quarta ut Orator fidem dignus habeatur, quæ sint necessaria. unde ait [Quòd autem Oratores] quinta quæ loca exhibeant propriè tria dicta, sic docet [sed quomodo prudentes.]

De moribus, & affectibus.

SIGON.

1 AC quibus quidè ex rebus oporteat ad hortari, ac dehortari, & uituperare, ac laudare, & accusare, ac defendere, & cuiusmodi opiniones, & propositiones ad has res psuadendas utiles sint, hę sūt: de his. n.

MAIORAG.

HActenus ea sunt à nobis demonstrata, quæ ad suadendum, & dissuadendum, uituperandum, & laudandum, accusandum, & defendendum necessaria sunt: nec nō quæ opiniones, quæque propositiones eis rebus accommodatæ sunt; ex eis enim suppeditantur, & ex eis sunt

1

vnoquoque genere orationum dicamus.

2 Quoniam autem Rhetorica iudicationis est gratia (si quidem & cõsilia iudicant, & iudicia iudicatio sunt) sane necesse est, non solum in oratione, quemadmodum demonstrabit, & fidē faciet, intueri; sed etiam se ipsum cuiusdammodi, & iudicatorem comparare: multum enim ad persuadendum interest in primis quidem in consilijs, deinde vero etiam in iudicijs tum cuiusdam modi videri eum, q dicit, tum eundem erga se ipsos aliquo modo se habere, putare, ad hæc vero, si & ipsi aliquo modo affecti sint.

3 Ac cuiusdammodi q dem videri eum, qui dicit, ad consilia accommodatius est, affectum vero aliquo modo eum esse, qui audit ad iudicia: neque enim eadem videntur ijs, qui amant, ac ijs, qui odio habent, neque iratis, atque placatis,

argumenta, quibus in vnoquoque dicendi genere vtamur.

Sed, quoniam Rhetorica finem sibi proponit ipsum iudicium; (nam etiam in deliberationibus iudicant, & in iudiciale genus nihil aliud est, quàm iudiciū) necessarium est non tantum ad ipsam orationē aduertere, vt probandi vim habeat, & fidem facere possit; sed etiam se ipsum afficere, & inducere, qualē esse oportet, præparare: permagni enim interest ad fidem in deliberationibus, deinde etiam in iudicijs, vt orator vir bonus esse videatur, atque erga eos, qui disceptant, benè animatus: præterea refert etiam, quomodo illi ipsi sint affecti.

Et oratorem quidem bonum videri, vtilius est in deliberationibus auditorem vero benè affectum esse multum in iudicijs prodest: nec enim eadem sentiunt,

catis, verùm aut omnino diuersa, aut magnitudine diuersa; etenim qui amat, eum, quo de iudicium facit, aut nihil, aut parum deliquisse existimat, qui vero odit, contra. & cupienti quidem, ac bene sperāti, si quod futurum est, vel quarum peccasse cē sit iucundum, etiam fore, ac bonum fore, videtur, at vero affectus expertis, ac dubitanti, contra.

4 Ac quam quidem ob rem fides oratoribus ipsis adhibeatur, tres causæ existunt. (tot enim sunt ea, propter quæ fidem habemus, præter demonstrationes,) hæc autem prudentia, & virtus, & beneuolentia sunt; si quidem fallant in ijs, de quibus dicūt, vel consilium dant, aut his rebus omnibus, aut aliqua harum; quia aut propter imprudentiam non recte id opinantur, aut recte opinātes, propter improbitatem ea non dicunt, aut consultant, sed non vel propter hæc tria omnia, vel propter horum

tiunt, qui amant, & qui oderunt, qui sunt irato animo, & qui placato; sed vel omnino diuersi sentiunt, vel saltem magnitudine diuersa: qui enim amat eū, de quo iudicium facturus est, vel nihil inique fecisse, vel quarum peccasse cē sentiqui autē odit, cōtrariū sentit. Quod, si quis cocupiscit, & bene spefat cum iucundū est id quod fore putarut; sibi id euenturum, & bono futurum arbitratur, at, si nulla cupiditate trahitur, & egre fieri posse putat; contrarium existimat.

4 Quod autem oratores ipsi fide digni videātur, tria sunt in causa, tot enim etiam ea sunt, quibus ad credendum inducimur, præter argumenta. illa verò sunt prudentia, virtus, & beneuolentia. Decipiuntur enim homines in ijs, de quibus verba faciunt, aut consultant, vel propter hæc tria omnia, vel propter horum

sunt illi quidem, verùm aliquid; nam vel propterum beneuoli: quare pter imprudentiam nõ fieri potest, ut qui intelligunt, non optima tamen sua deant, & præterea nihil. Ergo necesse est, eum, qui hæc habere omnia existimetur, apud eos, qui audiunt, auctoritatem habere.

Ac vnde quidem prudentia, ac uirtute prædicti uideantur, ex ijs est, quę de uirtutibus explicata sunt, depromendum; quia ex ijsdem & alterum, & se ipsum talem aliquis comparaue rit. de beneuolentia verò, & amicitia in præceptis de affectibus nunc dicemus.

recte sentiunt, vel si recte sentiant, propter improbitatem sententiam suam non aperiunt, vel denique prudentes qui dem, ac boni viri sunt, sed non tamen amici. quo fit, vt aliqui scientes, intelligentesque non optima consulant. præter hæc autem nihil est. Necesse est igitur, vt is, qui hæc tria habere visus fuerit, apud auditores fidem inueniat.

Sed quomodo prudentes, & boni viri videantur, ex eis, quæ sunt à nobis alibi de virtutibus explicata; sumendum est: ex eisdem enim locis poterit orator & alium ornare, & se ipsum talem ostendere. de beneuolentia vero, atque amicitia nunc, cum de permotionibus animi verba facere aggrediamur; pariter dicamus.

EXPLANATIONES.

1 Quæ opiniones, quæque propositiones] *opinio videtur ratio quæ ad genus deliberatiuum spectat, propositio ad iudiciale.*

2 Sed etiam se ipsum afficere, & iudicem] *nam quan-*

& quandam animi conciliatio, ac commotio non sunt facultatis Oratoriæ partes, vt in proœm. lib. 1. dixit Aristot. sunt tamen Oratori maximè vtiles: affecti enim auditores credunt non credenda, & non credunt credenda, atque ea magis, vel minus.

3

Argumentum, & distributio in cap. 2.

Cum igitur Orator animum auditoris mouere debeat; Arist. primò naturam permotionum explanat, deinde quæ competunt eis, postremò singulas persequitur. Naturam verò permotionum animi eam esse affirmat, vt homines immutati sententiam mutent: vel quia voluptatem, vel quia dolorem afferant. quare ad mouendum tria sunt necessaria, quæ prompta, atque parata sint ad perturbationem, persona auditoris, persona, pro qua, vel contra quam mouetur, & causa. ex. g. persona prompta, siue facilis ad iram: prompta, vt pro aliquo, vel contra aliquem irascatur: atque res, siue causa, quæ facilè, siue promptè iram moueat: nam si harum vna desideratur, non mouebimur. De permotionum natura hæc inquit [sunt autem illæ permotiones] quot illis competunt, sic exponit [sed quæ in singulis fiunt] proponit singula distinguere his verbis [quemadmodum igitur.]

De affectibus.

SIGON.	MAIORAG.
1 AFfectus autẽ sunt, propter quos immutati in iudicia ionibus dissident, quos qui dem molestia, voluptasque	SVnt autem illæ permotiones, quæ efficiunt, vt homines immutati, nõ eodem modo de ijsdem rebus sen- 1

rasque consequitur, vt ira, misericordia, metus, & omnes eiusmodi, atque his contrarij. Ceterum, quæ ad eorum vnumquenq; pertinent, tritariam diuidere conuenit. dico autem exempli gratia, de ira, & quemadmodum affecti iracundi sint, & quibus irasci soliti sint, & quas ob res. quia si vnum, aut duo horum teneamus, non autem omnia, haudquaquam fieri possit, vt iracundiam excitemus. similiterque in ceteris. quemadmodum igitur in ijs, quæ ante dicta sunt, propositiones descripsimus, sic in his faciamus, & eo modo, quo diximus, diuidamus.

tiant, quas ægritudo, voluptasque consequitur. cuius generis sunt ira, misericordia, metus, cæteraque huiusmodi: &, quæ sunt ijs contraria.

2 Sed, quæ in singulis fiunt, treis in parteis distribuere oportet, vt de ira, exempli gratia, quo modo affecti facile irascantur, & quibus irasci soleant, & quas ob res; nam, si vnum, aut alterum tantum horum habeamus, & non omnia teneamus; nullo modo fieri poterit, vt animos audientium ad iram commoueamus: idem etiam de reliquis permotionibus sentiendum. Quemadmodum igitur in rebus traditis propositiones descripsimus; ita etiam in his faciamus, & eodem modo singula distinguamus.

Argumentum, & distributio cap. 3.

Singulas animi perturbationes nunc Arist. persequitur, ac primò quid sit ira, definit sic [*sit igitur ira*] *atque hinc colligit iram oriri ex contemptione alicuius singularis, dum scribit* [*quòd si ira est*] *atque eam con-*

iunctam esse dolori, sed & voluptati, dicens [*quæ etiam omni ira*] *tripliciq; ratione ostendit. prima est* [*iucundum est enim*] *secunda* [*nemo autem*] *tertia* [*tum etiam quia tota mente.*] *Præterea tria antea dicta nunc in ira considerat, causam iræ, personã quæ irascitur, & contra quam irascitur. primò ait apparentem negligẽtiam esse iræ causam, quæ quid sit, & quæ eius partes, ibi exponit.* [*Et quoniam negligentia est opinio*] *negligentiæ verò partes tres existunt, contemptio, violentia, & contumelia. quòd contemptio sit, sic probat* [*nam & qui contemnit*] *quòd violentia, ibi.* [*Et qui violentus est*] *quòd contumelia, ibi.* [*Et qui contumeliam inferi*] *Ex his colligimus tria ad commouendum loca communia, quæ comprobat rationibus. Totam rem postea uberius explicat, ac primò qui sunt homines ad iram proclives, & eos dicit qui cum aliquo dolore, aut ægritudine conficiuntur. itaque inquit* [*irascuntur enim cum animo dolent*] *Et sex enumerat causas, quæ iracundum maximè reddunt hominem, quæ & loca ad mouendum sunt. vnde quatuor scribit.* [*Itaque siue quis eidrectè restiterit*] *quintã ibi* [*Præcipuè verò illis irascuntur*] *sextam sic* [*Ad hæc irascitur.*]

Ira quid sit, & quot loca.

SIGON. MAIORAG.

3 SIt ergo ira appetitio cum dolore eius in speciem vleiscendi, qui paruifacere videatur se ipsum, aut suorum aliquem non conuenienter.

SIt igitur ira, libido cum dolore speratæ punitionis propter apparentem negligentiã, vel in se, vel in suorum quempiam, contra id, quod oportebat.

Si ergo ira hoc est, necesse est, eum, qui ira scitur, irasci semper alicui singulariū, vt Cleoni non autem homini, & quia sibi, aut suis aliquid fecit, aut facturus fuit.

Itemque omnem ità voluptatem quandam consequi, quæ à spe oriturvlciscendi. est enim iucundum opinari, se cōsequuturum ea, quæ expetit. nemo vero expetit ea, quæ à se fieri non posse videntur. qui vero irascitur, quæ ipse efficere potest, expetit. quare egregie de ira dictum est.

Melle liquente magis dulcis, quæ in pectore crescit.

Sequitur enim voluptas quædam, tum propter hoc, tum propterea, quia in vlciscendo cogitatione versantur. quæ ergo tunc excitatur phantasia voluptatem efficit, vt quæ in somnijs.

Quoniam autem parvisactio est operatio opinio-

Quod, si ira est huiusce modi; necesse est eum, qui irascitur, singulis semper hominibus irasci, vt Cleoni, non autem homini: & quia aut ipsum, aut quempiam suorum, vel contempsit, vel id facere cogitauit. 4

Quin etiam omni ire voluptatem quandam comitari necesse est, quæ à puniendi spe proficiscitur: iucundum est enim arbitrari te consecuturum ea, quæ quis vehementer optat. nemo autem illa concupiscit, quæ nullo modo se consequi posse arbitratur: sed qui alicui iratus est, ea cupit, quæ à se fieri possunt. itaque de ira benè illud dictum est. 5

Dulcior effuso, quæ melle in pectore gliscit.

Nam, cum propter hoc voluptas quædam consequitur, tum etiā, quia tota mente, quomodo possint inimicū vlcisci, cogitant: illa igitur vehemens cogitatio 6

pinionis circa id, quod nihili æstimandum videtur, (etenim bona, & mala, quæque ad hæc pertinent, magni æstimāda esse arbitramur, quæ verò nihil, aut admodū parua sunt, pro nihilo habenda esse putamus) idcirco tres paruisactionis formæ sunt, contemptio, incommodatio, & contumelia.

Nam & qui contemnit, parui facit: quia q̄ nihili æstimanda putāt, ea contemnunt: quæ verò nihili æstimanda sunt, parui faciunt. 2

Et qui incommodat, videtur contemnere, quia incōmodatio est impedimentum voluntatibus oblatum, non vt aliquid sibi, sed vt ne illi: quoniam igitur non vt aliquid sibi parui facit, quod ex eo perspicitur, quia neque ob futurum arbitratur; si quidem timeret, & non paruisaceret, neq; pro futurum aliquid, quod sit æstimandum: quia tio voluptatē parit non aliter, atque in somnis accidit.

Et, quoniam negligentia est opinionis actio in ea re, quæ nullius esse momenti videatur; mala enim, & bona studio digna esse putamus, & ea prætera, quæ ad hæc referuntur. quæ verò, vel nihil sunt, vel valdè exigua, nullo in precio habemus: tria sunt negligentiæ genera; contemptio, violentia, contumelia. 7

Nam & qui contemnit, is negligit: quæ em nullius momenti esse censent, ea contemnūt, atque eadem, quæ nullius sunt momenti negligunt. 8

Et qui violentus est negligere videtur. est autem violentia, studiū impediendi voluntates alienas: non, vt ipse aliquid acquirat: sed ne alij, quod volunt, assequantur. quatenus igitur nihil sibi acquirit, negligit: perspicuum 9

curam

curam adhibuisset, vt amicus esset.

10 Et qui contumelia afficit, paruifacit, quia contumelia est nocere, & molestiam afferre in ijs rebus, in quibus dedecus suscipit ille, qd sibi suppetat aliud, quam quod suppetit, sed vt voluptate afficiatur; quia qui rependũt, non contumeliam inferunt, sed vlciscuntur. causa verò voluptatis eorum, qui contumeliam inferũt, ex eo est, dò se male afficiendo magis excellere arbitrantur. itaque iuuenes, & diuites cõtumelioſi: quia contumelia inferenda se arbitrantur excellere.

11 Cõtumelię verò non æstimatio, quia qui non æstimat, paruifacit, qđ enim nullius pretij est, nullam æstimationem neque mali, neque boni in se continet itaq; iratus inquit Achilles: *Non æstimauit: quoniam ereptum donum ipse retinet.* Item: *Tanquam quędam nõ æstimandum perfugum:* vt qui propterea iratscatur.

12 Putant autem conuenire, se magnifieri ab ijs, qui inferiores sunt genere, facultate, virtute, & omnino eo, in quo ipso lõge excellit, vt in pecunijs diues pauperem, & in dicendo disertus indisertum, & qui imperat eo, cui imperatur & qui imperio dignus existimatur eo, qui dignus est, cui imperetur itaque dictum est: *Ira magna est dinorum regũ. Et, At etiam possea iram seruat, donec efficiat.*

Et qui contumeliam infert, negligit. est autem contumelia; cum quis ladit, ac dolore afficit aliquem in ea re, vnde illi, qui patitur, ignominia nascit: non, vt qui contumeliam infert, aliquid plus habeat, quam antè habebat; sed tantum, vt voluptatem capiat: nam qui talionem reddunt, non contumeliam inferunt; sed vlciscuntur. Causa voluptatis eorũ, qui contumelioſi sunt, ea est; quòd existimant ijs, quibus malè fecerint, ea ratione se magis præstare: quò fit, vt iuuenes, & diuites contumelioſi sint; quoniã in contumelia inferenda se antecellere cæteris existimant.

Ex contumelia verò 13
nascitur ignominia, &
qui ignominia quem-
piam afficit, illum ne-
12 gligit. quod autem nul
lius precij est, id nullã
habet æstimationem
neque boni, neque ma
li. quamobrem iratus
Achilles ita inquit.

Affecit me ignominia; quoniã abstulit ipsum, Quod Danai dederãt munus mihi.

& alibi.

Me, tanquam infamẽ, temptsit, profugumq; re bellum:

cum propter hanc indignaretur.

Dignum autem cen- 12
sent, se ab illis obseruari, qui genere, opibus, virtute sunt inferiores: & denique in re, vt sibi benigne fiat. quacunque re quispiam hi uero sunt, quibus ip plurimum excellit, in ea vult obseruari, vt dicit, aut suorum aliquis, aut sapere, disertus in dicendo sa cultate ab indiser-

13 Item ab ijs, à quibus aliquis putat conueniri se, vt sibi benigne fiat. quacunque re quispiam hi uero sunt, quibus ip plurimum excellit, in ea vult obseruari, vt dicit, aut suorum aliquis, aut sapere, disertus in dicendo sa cultate ab indiser-

14 Quibus ex rebus iam liquet, & quonam modo se habentes ipsi irascantur, & quibus, & to, & infante: & qui imperat, ab eo, qui subiectus est imperio, & qui imperare dignus est, ab

quas ob res. Ipsi enim quoties doleant; quia qui dolet appetit aliquid.

15 Ergo & si directo obstiterit aliquis, vt sitienti in bibendo, & si non, similiter idem facere videtur. Et si refragetur quispiam, & si non suffragetur, & si quid aliud hoc modo se habentem interturbarit, irascitur omnibus. quare dum ægrotant, dum paupertate premuntur, dum amant, dum sitiunt, omnino dum cupiunt, & non rectè rem suam agunt, iracundi sunt, & facilè concitantur.

16 Maximè quidem aduersus eos, qui præsentem statum parui faciunt, vt ægrotus in ijs, quæ ad morbum attinent, pauper in ijs, quæ ad paupertatem, bellator in ijs, quæ ad bellum, amator in ijs, quæ ad amorem. similiter verò, & in cæteris: præparatur enim eo, qui parere debet. vn de dictum est,

Ab Ioue natorum, certè ira est maxima regum.

& alibi.

Quinetiã deinceps irã sub pectore seruat.

indignantur enim propter excellentiã suam.

Ab illis etiam obseruari vult, à quibus aliquis existimat, se bene 13
quis affici oportere. ij verò sunt, de quibus aliàs benemeritus est, vel quibus in præsentia benefacit, aut ipse, aut propinquus eius aliqs, aut alius quispiam ipsius gratia: vel etiam si velit, aut aliàs voluerit consequi.

Ex his iam perspicuũ 14
esse potest, quomodo affecti homines irascãtur, & quibus, & quas ob res. irascũtur enim cum animo dolẽt: nam qui dolet animo sempersalicuius rei desiderio tenetur.

Itaque, siue quis ei 15
directo restiterit, vt sitienti, ne libat, siue non

enim quisque ad suam cuiusque iram ab effectu eo, qui insitus est.

7 Item si contraria expectauerit, cruciat eũ vehementius quod valde præter opinionem accidit. quemadmodũ etiam delectat, quod valde præter opinionẽ accidit, si quod vult accidit.

8 Itaque perspicuum ex his est, quales horæ, & tempora, & affectiones, & ætates ad irã facile concitentur, & qñ, & vbi, & vt, quando magis in his versantur, facilius etiam concitantur. Ac ipsi quidem hoc modo se habentes facile incendi ira possunt.

non directò; tamen idẽ facere videtur: &, si quis aliquid cõtra moliatur, & si, cum possit, non adiuuet, siue quocunque alio modo sic animo affectum pertur barit: omnibus enim irascitur. Quare, qui morbo laborant, qui paupertate premũtur, qui amant, qui sitiunt, & denique qui aliquid desiderant, & id assequi non possunt, iracundi sunt, & nullo negocio concitantur.

Præcipuè verò illis ira 16
scuntur, qui eos in præsenti statu negligunt, vt ægrotans ei, qui morbum suũ negligit: pauper ei, qui paupertatẽ: miles ei, qui bellum: amans ei, qui amorẽ: atque eodem modo reliquis: ducitur enim vnusquisque ab animi perturbatione, in qua prius erat, ad iram, quæ in singulis rebus excitatur.

Ad hæc irascitur, si contrà accidit, quam expe 17
ctabat: maiorem enim dolorem adfert magnũ, & insperatum incommodum, quemadmodum etiam magnum, & insperatum bonum magis delectat, cum ex animi sententia succedit.

Itaque ex his intelligi potest, quæ horæ, quæ 18
tempo-

tempora, quæ affectiones, quæ ætates facilè ad iram commoueantur, & quando, quoque in loco magis concitentur. illud etiam planum est, omneis magis ad iram pronos esse, cum magis his rebus tenentur. Atque hactenus, quomodo affecti homines, proni sint ad iram, dictum sit.

EXPLANATIONES.

Sit igitur ira libido] *nam omnes animi perturbationes in appetitu sunt, non autem in ratione: cum dolore: quia multæ sunt libidines sine dolore: propter negligentiam, hoc est, quia intelligit se negligi, vel suos: contra id, quod oportebat, hoc est, contra æquum, & instum.*

Quin etiam omni iræ voluptatem quandam] *ira est dolori coniuncta: dolor à contemptione oritur, & voluptas à puniendi spe.*

Non aliter atque in somnis accidit] *quemadmodum dormientibus phantasmata occurrunt incunda quandoque, qua vera credimus, & oblectamur: sic ira ali cogitatio propositionem ante oculos ponit, & quasi præsente lætitia fruitur.*

Nam qui talionem reddunt] *hoc est, qui parem referunt.*

Quò fit, vt iuuenes, & diuites contumeliosi sint] *hæc enim duo hominum genera potissimùm sunt, qui alios præstantiores videri cupiunt, & ambitiosè laborant.*

Itaque ex his intelligi potest, quæ horæ, quæ tempora, quæ affectiones, quæ ætates facile ad iram commoueant] *nam maxè dum teneri sumus, facilius irascimur, & ætate magis, in magnis occupationibus, & dum iuuenes sumus.*

Argu-

Argumentum, & distributio.

Ostendit Arist. quomodo homines sint ad iram propeliues, nunc quibus potissimum irascantur, ac plura aperit loca. primò ijs, qui derident. unde ait [Eis autẽ irascuntur] *secundò qui lædant contumeliæ tantum gratia quod est* [Et ijs, qui lædunt] *tertiò qui vituperant aliquem in rem, cuius sit studiosus. & id* [Et ijs, qui ipsos vituperant] *quartò si ex ea re honorem capit. itaque legitur* [Et multò magis] *quintò si lædere est amicum. quod habemus* [Et magis amicis] *sextò si quis solitus honorare, vel curam habere, posteà id omittat. & id* [His etiam irascuntur] *septimò si quis ingratus sit. & habetur* [Et ijs, qui accepta beneficia] *Octauò qui sunt impedimento. quare scribit* [Et ijs, qui conatibus] *nonò si vilem parui faciant, vt legitur* [Et ijs, qui in nulla sunt existimatione] *decimò irascimur his amicis, qui nos non satis laudãt, vel non adiuuãt: & magis qui vituperant, vel offendant. & hæc* [Et amicis irascũtur] *vndecimò qui aduersa lætantur fortunæ. & id* [Et ijs, qui infortunijs] *duodecimò qui molestiam, ac dolorem afferant. quod est* [Et ijs, qui nõ curant] *decimotertiò qui negligit apud homines æmulor, & qui admirantur, & quibus admirationi vult quis esse, & quos verecundatur, & quibus sit venerationi, vt verba extant* [Præterea illis irascuntur] *decimoquartò qui negligit aliquem earum, & quem defendimus. & hoc* [Et ijs, qui negligunt ea] *quintodecimò qui gratiam non refert, ut* [Et qui beneficos] *sextodecimò qui dissimulant. & id* [Et ijs, qui dissimulatione] *decimoseptimò qui in alios est beneficus, non in nos. & hoc* [Et ijs, qui sunt] *decimooctauò qui nomen alicuius obliuiscitur, atque id* [oblinio quo-] *Hæc loca tractet Orator duplici modo: ut scili-*

cet

cet auditores afficiat, ac ad iram procliues reddat: et ut aduersarios ea peccata commisisse ostendat, quæ omnia in eos iram concitent.

Quibus irascimur, & quare.

SIGON.

1 IRascuntur autem & irridentibus, & subsannantibus, & illudentibus, quia contumeliã inferunt.

2 Et ijs, qui detrimentis illis afficiunt, quæ signa contumeliæ sunt. eiusmodi verò esse necesse est, quæ neque pro re aliqua, neque ijs utilia sunt, qui faciunt: tum enim propter contumeliam uideatur.

3 Et maledicentibus, & contemnentibus, in ijs rebus, in quibus ipsi præcipue studium ponunt, vt qui ob philosophiam efferuntur, si qs in philosophiam, qui ob formam, si quis in formam similiter verò etiam in alijs.

4 Multò verò magis, si suspicentur, hæc nõ ad esse

MAIO. RAG.

EIS autem irascuntur, qui vel deridendent, uel ludibrio habent, vel dictis lacessunt; nam hæc facere, contumelia est.

Et iis qui lædunt in rebus, quæ speciem habent contumeliæ. necesse est autem, ut talia sint ea, quæ faciunt, neque vt talionem reddant, neque vt aliquam vtilitatem habeant; iam enim per contumeliam facere videntur.

Et iis, qui ipsos vituperant, & contemnunt in eis rebus, quibus ipsi maximè student: ut, si quis in philosophia maledixerit eis, & spreuerit, qui se multum in ea profecisse gloriantur; & qui formæ student, si quis eos in ea re

esse sibi, aut omnino, aut nõ firme, aut nõ existimari. ubi verò valde se putant hærere in ijs quibus illaduntur, curam non suscipiunt.

5 Et amicis magis, quã non amicis; quia putãt, conuenire magis, vt sibi ab ijs benigne fiat, quam non.

6 Et ijs, à quibus soliti erant honorari, & curari, si non amplius ita eõsuescant, quia ab ijs se contemni putãt, alio quin eadem facturos.

7 Et ijs qui mutuam gratiam non referunt, neque parem referunt.

8 Et ijs qui contraria, ac ipsi, faciunt, si inferiores sint; quia qui tales sunt omnes cõtemnere videntur, & illi quidem vt eos, qui inferiores sint: hi verò, vt ab inferioribus.

9 Et ijs, qui nullius æstimationis sunt, si quid paruifaciunt, vehementius: positum est enim aduersus eos, qui non conuenienter se ge-

re uituperet, atque ita in reliquis

Et multo magis irascuntur, quando suspicantur ea sibi non adesse, quibus student: vel omnino se experteis esse; vel non firmiter tenere; uel etiam teneant, non existimari, nã, cum existimant ea sibi firmiter adesse; nihil curant eos, qui se in ea parte uituperant. 4

Et magis amicis irascuntur, quam iis, qui sunt inimici; putant enim conuenire magis ab eis se bene tractari, quam contra. 5

Illis etiam irascuntur, qui uel ipsos honorare, vel de ipsis curam suscipere conueuerãt, si postea, non idem efficiunt; nam ab eis se tunc contemni putãt: nisi enim hoc esset, idem eos esse facturos. 6

Et iis, qui acceptã beneficia no reddunt, aut non æqualem gratiam referunt. 7

Et iis, qui conatibus suis resistunt, si inferio res 8

gerunt. cõuenit autem inferioribus, vt non paruisciant.

10 Et amicis, si non bene dicant, aut faciant, & adhuc magis, si contraria; & si non animad uertant, nos egere, vt Plexippus Antiphontis Meleagro; quia paruisactionis signum est, non animaduertere: quos enim curamus, non latent.

11 Et ijs, qui gaudent in fortunijs. Et omnino ijs, qui bono animo sunt in suis infortunijs quia aut inimici, aut paruisacientis est signum.

12 Et ijs, qui non curant an molestiam afferant. quo fit vt mala nunciãtibus irascantur. Et ijs, qui de se auscultant; aut sua mala spectant, quia aut paruisacientibus, aut inimicis similes, sunt, quia amici cõ dolent, omnes autem, qui propria spectat mala dolent.

13 Item ijs, qui paruisaciunt apud quinque apud

res fuerint: omnes enim isti contemnere videntur: & hi quidem, tanquam se inferiores, negligunt: illi uero, tanquam ab inferioribus beneficia accepterint.

9 Et iis, qui in nulla sunt existimatione, si negligere uideantur, magis irascuntur: diximus enim iram esse propter negligentiam aduersus eos, quos nõ conuenit, conuenit autem inferioribus non negligere præstantiores.

10 Et amicis irascuntur, nisi uel bene dixerint, uel bene fecerint, & multo magis, si contraria fecerint, & si nõ aduerterint, quibus rebus indigeant, sicut apud Antiphontem Plexippus Meleagro irascitur; hoc enim negligentię signum est, non aduertere: nam quę curamus, ea nos latere non solent.

11 Et iis, qui infortunijs, quæ ipsis accidũt, lętantur, & omnino, qui in aduersa ipsorum fortuna securo sunt animo: hoc enim uel inimici, uel negligentis in ditium est.

12 Et iis, qui non curant, etiam si dolorem afferunt. unde etiam mala nunciantibus irascuntur, & æquo animo audiẽtibus ea, quæ existimationem ipsorum laudant, æquoque animo res malas intuẽtibus: nam, qui hoc faciunt, uel negligentibus, uel inimicis similes sunt; amici enim anguntur, nec quisquam est, cum propria mala uidet, quin doleat.

13 Præterea illis irascuntur, qui se negligunt apud quinq; hominum genera: apud eos, quibus cum de honore cõ tẽdunt, apud eos, quos admirantur: apud eos, quibus esse admirationi student: apud eos, quos uerecundantur: denique apud eos, quibus ipsi sunt uenerationi: apud hæc homi-

ctionis videt: ex nō curantia enim obliuio nascitur, non curantia vero paruifactio est.

Ac quibus quidem irascantur, & quemadmodum se habentes, & quas ob res, simul expositum est. ex quibus intelligi potest, opus fore vt ipse tales eos oratione, præparet, cuiusmodi cum sunt, iracunde affecti sunt, atque aduersarios eis rebus affines esse, propter quas irascuntur, & tales esse qualibus irascuntur.

Obliuio quoque iram commouet; ut si quis nomen alicuius penè oblitus fuerint; nam etiam obliuio negligentiæ signum esse videtur, si quidem ab incuria nascitur obliuio, incuria uero negligentia est.

Quibus igitur hominibus irascantur, & quomodo affecti, & quas ob res simul explicatum est. Planum autem est, oratorē oportere iudices oratione sua tales efficere, quales ij sunt, qui in iram procliues sunt: Atque aduersarios eis culpis affineis esse ostendere, quæ iustā irā commouent, & tales esse, quibus irasci merito debeant.

Argu-

num genera si quis ipsos neglexerit, maximè irascuntur.

Et iis, qui negligunt 14
ea, quibus opem non ferre turpe esset: ut parentes, filios, uxores, imperio subditos.

Et, qui beneficiorum 15
acceptorum gratiam non deferunt; est enim hæc negligentia præter id, quod conuenit.

Et iis, qui dissimula- 16
tione utuntur, cum ipsi serio agant; signum enim contemptionis est dissimulatio.

Et iis, qui sunt in a- 17
lios benefici, ac liberales, nisi etiam ipsis benefaciant: contemptionis enim signum est non iisdem rebus aliquem dignum iudicare, quibus omneis alios iudicant.

Obliuio quoque iram commouet; ut si quis 18
nomen alicuius penè oblitus fuerint; nam etiam obliuio negligentiæ signum esse videtur, si quidem ab incuria nascitur obliuio, incuria uero negligentia est.

Quibus igitur hominibus irascantur, & quomodo affecti, & quas ob res simul explicatum est. Planum autem est, oratorē oportere iudices oratione sua tales efficere, quales ij sunt, qui in iram procliues sunt: Atque aduersarios eis culpis affineis esse ostendere, quæ iustā irā commouent, & tales esse, quibus irasci merito debeant.

Argumentum, & distributio cap. 4.

Quot loca Arist. aperuit iræ, tot lenitatis, & clementiæ, quæ iræ est oppositæ cognoscere possumus: nā à causa lenitatis, à persona vtraque & hominis, qui tamen est, & erga quos leniter se gerit. his uerbis ti meas lenitatis loca patefacit, & primus est [esse lenes aduersus eos] secundus [Et erga illos] tertius [& aduersus eos] quartus [& aduersus eos, qui satentur] quintus [in eos etiam lenes sumus] sextus [ijs etiam lenes sumus] septimus [& ijs, qui pluribus in rebus] octauus [Et iis, qui rogant] nonus [Et iis, qui neque contumelioſi sunt] decimus [iis etiam lenes sunt] undecimus [& ijs, qui iræ perciti] duodecimus [& ijs lenes sunt] decimustertius [Et qui contrario modo affecti] decimusquartus [Et in summa lenes ij sunt] decimusquintus [Quin ab altero prius] decimussextus [& si iud cio] decimusseptimus [& ijs, qui maius aliquod] decimusoctauus [& si priores] decimusnonus [cessant etiam ab ira] Hæc loca maximè auditorem commouebunt ad lenitatem, atque eò magis, si personam eius, qui iratus est, affectam ostendet, veluti si potens sit, si verecundus, benemerit⁹ is sit, si inuitus fecit, vel pacti pœnituit.

De lenitate iræ contrariæ.

SIGON. MAIORAG.

QVoniam autem irasci contrarium est ipsi leniri; & ira lenitati, intelligendum est, quomodo se habentes

QVoniam autē irasci, & leniri contraria sūt, & ira quomodo affecti homi

lenes

lenes sint, & erga quos se leniter gerant. & per quæ reuocantur ad lenitatem. Sit ergo lenitas constitutio, & sedatio iræ.

1 Si ergo irascuntur ijs qui paruifaciũt, qui verò paruifacit, sponte sua agit, profectò lenes sunt & ijs, qui nihil horum faciunt, aut non sponte sua faciunt, aut tales esse videntur.

2 Et ijs qui contra volunt, ac fecerunt.

3 Et ijs, qui & ipsi in se tales sunt; nemo enim ipse semet paruifacere existimatur.

4 Et ijs, qui confitentur, & pœnitet; quasi enim pœnã habeant dolorẽ ob res cõmissas, cõquiescunt ab ira. cuius rei castigatio famulorũ indicio est. nam qui inficiantur, & contradicunt, castigamus vehementius. at verò aduersus eos, qui se iustè castigari fatentur desinimus excandescere. causa autem est, quia impudentia est, manifesta ne

nes lenes sint, & erga quos se leniter gerant, & quibus de causis leniantur: est autem lẽitudo, sedatio animi, atque ab ira cessatio.

Cum igitur homines irascantur negligentibus, negligentia verò voluntaria sit; perspicuum est esse leneis aduersus eos, qui aut nihil horum faciunt, aut inuiti faciunt, aut falsè facere videntur.

Et erga illos, qui aliquid fecerunt contra, quam voluerant.

Et aduersus eos qui in se ipsos eadem committunt: nemo enim videtur seipsum negligere.

Et aduersus eos, qui fatentur quidem, sed se cisse pœnitet; cessant. n. ab ira non aliter, ac si illi, quos pœnitet eius rei, qua dolent, pœnas iam dederint. hoc autẽ ex punitione seruorum intelligi potest; nã eos, qui pernegant, & contradicunt, atrocius punimus: in eos verò, qui

garè, impudentia vero paruifactio, atque contemptio est. atqui quos valde contemnimus, eorum pudore non afficimur.

5 Et ijs, qui se summittunt ipsis, nec contradicunt; quia videntur se inferiores esse fateri, inferiores autẽ timent, qui uerò timet, nemo paruifacit. iram autem aduersus eos, qui se summittunt, cessare canes quoque indicãt, qui prostratos nõ mordent.

6 Et ijs, qui serio agũt cum serio agentibus, quia serio tractari, & non contemni videntur.

7 Et ijs, qui maiorem gratiam tribuerunt.

8 Et ijs, qui rogant, ac deprecãtur, sunt enim summissiores.

9 Et ijs, qui contumelia afficiunt, & subsannant, ac paruifaciũt aut neminem, aut non bonos, aut non tales, quales ipsi sunt. omnino autem ex contrariis scru-

fatentur, se iustè puniri, mitiores sumus, & ab ira cessamus. id autem in causa est. quod aperta negare impudentia est, & impudẽtia est negligentia, & contemptio quædam; quos. n. valdè cõtemnimus, eos non veremur.

In eos etiam lenes sumus, qui se humiliter, demisseque gerunt, neque cõtradicunt; videntur enim se inferiores confiteri: &, qui sunt inferiores, timent; nemo autem timentib. irascitur. quod autem ira statim cesset in eos, qui se humiliter, & dimissè gerunt, declarãt etiam canes, qui postratos nõ mordent.

Ijs etiã lenes sumus, qui serio nobiscum agunt, cum nos etiam ipsi serio agimus: videtur enim nostri esse studiosi, non autem nos contemnere.

Et ijs, qui pluribus in rebus, quã petieramus, nobis gratificantur.

Et ijs qui rogant, &

tari quæ valeant ad mitigandum oportet.

10 Et ijs, quorum timore, & pudore afficiuntur: quia quoad ita se habent, non irascuntur neque enim fieri potest vt simul timeamus, & irascamur.

11 Et ijs, qui per iram fecerunt, aut non irascuntur, aut imbecilles irascuntur. neque enim ob id videntur feciſſe, quod parui faciāt; quia nemo iratus paruifacit quia paruifactio eſt ex pers doloris, ira vero eſt cum dolore.

12 Et ijs, quos pudet ipſorum.

13 Quinetiam qui contrario modo conſtituti ſunt, atque irati, ij ſine dubio ſunt lenes, vt in ludo, in riſu, in feſto, & felici die, in re ſua bene geſta, in ſaturitate.

14 Omnino in indolentia, & voluptate contumeliam non inferente, & bona ſpe. Item qui inueteratam iram, & non recentem habent; qa iram mitigat tẽpus.

deprecantur: nam humiliores, demiſſioresq; fiunt.

9 Et ijs, qui neque contumelioſi ſunt, neque derisores, neque contemptores, aut vllius homnis, aut bonorum, aut eorum, qui nobis ſimiles ſunt. & omnino ex contrarijs rebus ſertari oportet, quæ lenire animum poſſint.

10 Ijs etiam lenes ſunt, quos timeant, & quos verentur; nam, donec ita affecti ſunt illis irascipers non ſolent: nullo enim modo fieri poteſt, vt quis ſimul timeat, & irascatur.

11 Et ijs, qui ira perciti, commiſerint aliquid, aut non irascuntur, aut leuius irascuntur: neq; enim propter negligentiam feciſſe videntur: nam nemo iratus negligit, ſi quidem negligentia ſine animi dolore eſt, ita vero ſemper eſt cum dolore.

12 Et ijs lenes ſunt, qui ipſos verentur.

13 Et, qui contrario mo-

15 Quinetiam grauiore dolore ſunt affecti, quàm alterius iram mitigat pœna, quæ ante de alio ſumpta eſt. itaq; rectè Philocrates dicere quodam, cũ populus eſſet iratus, cur nõ te defendis? quando? cum alium in crimen vocatum videro. ſiquidem mites fiũt, cum iram in alium conſumpſerunt, vt accidit in Ergophilo: vehementius enim ſuccenſentes, quàm Calliſtheni, dimiſerunt; quia Calliſthenem pridie morte damnauerant.

16 Et ſi conuicti, &

17 Si maius malum paſſi ſint, quàm qui irascũ tur, attuliſſent; qa quaſi ſe ſumpſiſſe pœnas exiſtimant.

18 Et ſi ipſi arbitrentur, ſe iniuſtè agere, & iuſtè pati; neque enim ira aduerſus id, quod conuenit, excitatur, qa non amplius ſe, contrà quam conueniebat, pati arbitrantur. id quod ira erat. itaque oratione prius caſtiga-

do ſunt affecti, quàm cum in ira ſunt, perſpicuum eſt eſſe lenes, vt, cum ludunt, cũ rident, cum dies feſtos agunt, cũ populus eſſet cum quid rectè geſſeruntur, cum aliquid ex adiſt nondum, inquit. at nimi ſententia ſucceſſit, cum ſaturi ſunt.

In ſũma lenes ij ſũt, quibus doloris vacuitas adeſt, & voluptas non cõtumelioſa, & qui bona ſpe ducuntur, & qui multo ante tempore, non autem recenti, re iram conceperunt; tempus enim iram mitigat.

Quin ab altero prius ſumpta pœna, maiorem in alterum irã minuit, atque ſedat. vnde bene Philocrates, cum iratũ in ſe populum haberet, & quidam ei dixiſſet, Cur non cauſam tuam dicis, & te defendis? Nondum eſt tempus, inquit. quando igitur? cum aliũs prius condẽnatum videro. lenes. n. fiunt, cum in alium irã ſuam effuderint. quod quidem Ergophilo contigit,

re oportet: etenim & serui minus ægre ferũt cum castigantur.

19 Et si putant, fore ut non sentiãt, quod per ipsos, & pro iis, quæ passi sunt. ira enim est singularium, vt ex definitione liquet. Itaq; recte scriptum est.

Vlyssem urbis euersorem dicito.

Perinde ac si non vltus esset, nisi sensisset, & a quo, & pro quo. quare neque alijs, quicunque non sentiunt, irascũtur, neq; amplius mortuis; quippe qui extrema perpessi sint, neque dolituri sint, neq; sensuri, quod qui irascuntur, appetunt. Itaque bene de Hectore poeta, cum uellet Achillẽ ab ira aduersus mortuum reuocare.

At qui matam terram furent uerberat.

Ex his igitur perspicuum est eos, qui placare uolunt, ex his locis dicere oportere, tales, quidem ipsos compara eos, eos uero, quib. ira-

scun-

tigit, cui cũ iudices magis infensi essent, quam Callistheni, tamen eum absoluerunt; cum prius die Callisthenem mortẽ damnassent.

Et si iudicio conuicerint; leniores fiunt. 18

Et ijs, qui maius aliquod incommodum accepcerint, quàm illis irati ipsi fecissent; existimant enim idem esse, ac si ipsi pœnas de eis sumpsissent. 17

Et, si priores se læsisse putant, ac se iustè pati; neque enim contra id, quod iustè factum est, ira concitatur; quoniam non amplius sẽ cõtra, quam oportebat, pati arbitrantur: vnde solet ira commoueri. quapropter oratione prius castigare oportet; hac enim rõne minus etiam serui dolent, cum puniuntur.

Cessant etiam ab ira, 19 qui putant, non intellectum iri vltionem a se profectam, aut non propter illa, quæ passi sunt; nam ira cõtra singulas perso-

scuntur; aut pertimescendos, aut reuerentia dignos, aut benemeritos, aut inuitos, aut rebus commissis ualde dolentes.

perſonas accenditur, quod ex eius diffinitione perspicuum est. Itaque recte dictum est ab Homero,

Dicito, Me euersor Troiæ, cecauit Vlysses.

Tanquam sibi non videretur vltus iniurias, nisi ille sensisset, & a quo, & qua de causa tam malè tractatus fuisset. Quare neq; vllis alijs irascuntur, quos non sentire existimant, neq; mortuis, quippe qui malorum extremum iam perpessi sint, neque amplius dolituri sint, aut sensuri quarum rerum desiderio tenentur irati. quare bene de Hectore cecinit Homerus, volens Achillis iram contra mortuum sedare,

Quis furor est, terra sensu uexare carentem?

Planum igitur est, ex his locis ducenda esse argumenta ab illis, qui placare animos volunt, atque eos quidem his rationibus mitigare oportet. Illos autem, quibus irati sunt ostendere debemus, aut terribiles esse, aut veneratione dignos, aut benemeritos, aut inuitos fecisse, aut denique propter ea, quæ fecerunt, magnum animo dolorem sentire. Iam verò, quos amare soleant homines, & odisse, quibusque de causis ostendamus, sed prius quid amicitia sit, & quid amare doceamus.

Argumentum cap. 5.

Is amat, qui cupit alicui multa bona illi utilia, quæ diligit. Amici sunt qui sibi mutuò bona optant. quare qui bonis gaudet, & malis dolet, cui bona, & mala sunt communia, & amici, & inimici idem, atque alia

ami-

amicitiæ indicia, effecta, euenta, atque cau ſ, is amat: nã amicitiæ ſpecies ſunt ſodalitas, neceſſitudo, cognatio, & alia huius generis. conficiens amicitiæ eſt beneficium. Notatus numerus locorum ad amorem pertinentium in margine legitur.

De amore, de locis, quæ ab eo ſumuntur.

SIGON.

QVos autem amẽt, & odio habeant, & quam ob rẽ, amicitia, atque amore definitis, dicamus. Sit ergo amare, velle alicui ea, quæ bona arbitratur, illius cauſa, non autem ſui, eaque pro viribus efficere. amicus autem eſt, qui amat, & redamatur. exiſtimantur autem amici eſſe, qui hunc in modum inter ſe affecti exiſtimantur.

1 Quibus poſitis, neceſſe eſt, amicum eum eſſe, qui ſimul lætatur commodis, & condolet incommodis, non ob rem aliquam aliam ſed propter illum: gaudent enim omnes, vbi eueniunt ea, quæ volunt,

MAIORAG.

ESt igitur amare, vel alicui bona euenire non ſua, ſed illius ipſius cauſa, quem diligit, &, quantũ in eo eſt, efficere, vt illa veniant. amicus verò ille eſt, qui amat, & redamatur. illi igitur exiſtimantur amici, qui inter ſe mutuo ſic affecti eſſe videntur.

His ita poſitis, neceſſe eſt illum, amicum eſſe, qui gaudet alicuius rebus bonis, doletque malis nõ alia, ſed illius ipſius tantum cauſa: omnes enim gaudent, cum illis, quos amãt, quæ volunt, euenerũt, &, cum accidunt contraria, dolent. itaque dolores, & voluptates indicia ſunt voluptatis. 1

Illi etiã inter ſe ſunt amici, 2

lunt, dolent autem contrariis. quare voluntatis ſignum ſunt dolores, & voluptates.

2 Et, quibus demum eadem bona, & mala ſunt.

3 Et, qui ſunt iiſdem amici, & qui ſunt iiſdem inimici; eadem enim vt hi velint, neceſſe eſt. quare qui quę ſibi, alij vult, huic videtur eſſe amicus.

4 Et eos quoq; amant, qui beneficium dederunt aut ſibi, aut ijs, quos caros habent, aut ſi magnum, aut ſi prõ pto animo, aut in eiuſmodi temporibus, aut ipſorũ cauſa, aut eos, quos dare velle beneficium arbitrentur.

5 Et amicos amicorũ. Et, qui amant eos, quos ipſi amant. Et, qui amantur ab eis, qui a ſe amantur.

6 Et qui ſunt eorundem inimici. Et, qui oderunt illos, quos ipſi oderunt. Et, qui odio habentur ab eis, qui a ſe odio habentur: his enim

amici, quibus eadem bona, ac mala ſunt.

Et, qui eoſdem habent amicos, & eoſdem inimicos: neceſſe eſt. n. vt in eis ſit voluntatum coniunctio: nam, cum eadem velit alij, quæ ſibi ipſi, certe illi amicus eſſe videtur. 3

Illi etiam amici ſunt, à quibus beneficium acceperunt vel ipſi, vel ij, quos diligunt, caroſque habent, & præcipuè, ſi beneficia fuerint vel magna, vel prompto animo collata, vel opportuno tempore, & aut ipſorum cauſa, aut eorum, quibus ipſi benefacere velle exiſtimantur. 4

Amicos etiam amicorum amãt, & amanteis eos, quos ipſi amant, & amatos ab eis, qui ab ipſis amantur. 5

Et eos, qui eiſdẽ ſunt inimici, & q illos odio proſequuntur, quos ipſi oderũt; & qui odio habentur ab illis, qui ipſis odio ſunt: his enim omnibus eadem eſſe bona viden- 6

enim omnibus eadem bona videntur esse, bona velint, id quod erat amici.

7 Item beneficos in pecunias, & in salutem, itaque liberales, & fortes honorant. atque a deo etiam iustos. tales autem putant, qui non ab aliis viuunt, cuiusmodi sunt qui ex labore, & ex his ij, qui ex agricultura, & ex alijs opifices in primis.

8 Et temperatos: quia non iniusti. Et ab agendo remotos, propter eandem rationem.

9 Et quibus volumus amici esse, si videantur velle. sunt autem tales & qui virtute præstant, & qui bona existimatione præditi sunt aut apud omnes, aut apud optimos, aut apud eos, quos ipsi admirantur, aut apud eos, qui se admirantur.

10 Item, qui in vita cõmuni, & quotidiana cõsuetudine sunt iucundi, quales sunt faciles,

neque

videntur, quò fit, ut illis bene velint, quod amici proprium est.

Amãt etiam eos, qui 7
benefici sunt vel in pecunijs erogandis, vel in salute danda. quare liberales, & fortes viros honorant, atque etiam iustos. talcis vero existi mant eos, qui nõ viuũt ex alienis rebus, q̃ suo sibi labore victum quærunt, quales præcipuè sunt agricolæ, & qui ipsimet opus faciunt.

Temperanteis etiam 8
amant; propterea quòd minime sint iniusti: atque eadem de causa diligunt eos, qui remoti à negotijs vitam degunt.

Eos etiam amamus, 9
quibus amici fieri studemus, si modò se id velle ostenderint; tales autem sunt, qui præclara aliqua uirtute ualẽt, vel q̃ in honore, ac precio sunt apud omneis, aut apud optimos viros aut apud eos, quos admiramur, aut denique apud eos, qui nos admirantur.

Amamus etiam eos, 10
qui morum suauitate præstant, & quorum iucunda est consuetudo. tales autem habentur qui sunt ingenio placidi, neque, si quid peccatum est, faciles sunt ad reprehendendum: & qui neque contentiosi sunt, neq; litium amatores: nam huiusmodi homines pugnant, aduersanturque alijs. qui autem pugnant, uelle contraria uidentur.

Et qui iocosè, facete- 11
que alios mordent, & aliorum morsus æquo animo sustinent; quoniam ad eũdem finem ambo tendunt, cum & inuadi a quo animo, & inuadere ingeniosè possint.

Eos quoq; amamus; 12
qui nostra bona laudãt, & ea præcipuè, quæ nescimus, ne in nobis plane sint.

Et qui mundi sunt, 13
atque elegãtes in apparatu, in uestitu, in omni deique cultu.

Et qui neq; uitia, nẽ 14

Nec

que

neque ad redarguenda peccata procliues, neque concertationum, neque litium amantes; quia eiusmodi omnes pugnaces sunt, qui verò pugnant, contraria velle videntur.

11 Et qui dextri sunt tum in eludendo, tum in perferendo: eidem enim rei ambo studẽt, cui proximus: quia & dicto lacessi possunt, & eleganter lacessunt.

12 Et, qui laudant bona, quæ adsunt, & ex iis ea maximè, quę sibi vt adsint, verentur.

13 Et mũdos in aspectu in uestitu, in tota vita.

14 Et, qui exprobrant neque peccata, neque beneficia; ambo enim ad redarguendum propensi sunt.

15 Et, qui non recordantur iniurias, neque crimina obseruant, sed facilè reconciliantur; quia quales erga alios esse existimant, etiam erga se arbitrantur.

16 Et, qui maledici non sunt.

17 Nec mala propinquorum, neque ipsorum, sed bona norunt; quia boni uiri hoc faciunt.

18 Et, qui non aduersantur irascẽtibus, aut serio agentibus: tales enim pugnaces.

19 Et, qui erga ipsos aliquo modo studiosè se gerunt, ut, qui ipsos admirantur, atque ipsos virtute præditos arbitrantur, & ipsis delectantur. Et, qui ita maximè affecti sunt in ijs rebus, in quibus ipsi volunt aut suspici, aut egregios, aut iucundos existimari.

20 Et pares, & eadem profitentes, modo ne impedimentum afferant, neque indidem uictum quærant: sic enim accidit illud:

Figulus figulo.

21 Et qui illa appetunt, quorum fieri potest, vt ipsi simul participes sint: sin minus, idem accidit etiam ita.

22 Et erga quos ita affecti sunt, vt apud eos facere

que beneficia ex præparare soleant; nã qui hęc faciunt, contentiosi sunt.

Et qui non recordantur iniurias, neque alio rum peccata obseruant sed placabiles sunt: nã quales erga alios esse videntur, taleis etiam in nos futuros existimamus. 15

Et qui neque maledici sunt. 16

Neque incommoda, maculasque, vel propinquorum, vel nostri scire volunt, sed bona tantum: hoc enim vir bonus facere solet. 17

Et qui iratis non aduersantur, aut aliquid serio agentibus: nam, qui hoc faciunt, contentiosi sunt. 18

Illos quoque amant omneis, quos suis studiosos esse intelligunt, vt qui ipsos admirantur, & esse bonos existimant, & ipsorum cõsuetudine delectantur, & præcipuè qui hoc faciunt in eis rebus, in quibus ipsi cupiunt admirabiles videri, vel viri 19

cere non pudeat ea, quæ ad opinionem, non contemnentes.

23 Et, apud quos pudet facere ea, quæ ad veritatem.

24 Et, quibus cum de honore contendunt, aut a quibus uolunt se æmulari, & non inuideri, hos aut amant, aut amici eis esse volunt.

25 Et quibus bona procurarint, nisi ipsis maiora mala euentura sint.

26 Et, qui absentes æquè, ac præsentes amant. itaque qui erga mortuos sunt tales, diliguntur ab omnibus.

27 Et omnino qui amicos unicè diligunt, & non derelinquunt; in primis enim ex bonis amant eos, qui boni amici sunt.

28 Et qui nihil secum fingunt, quales & qui vitia sua produnt: dictum est enim nos apud amicos, quæ ad opinionem, non pudere. si ergo is, quem pudet, non amat, quem non

boni, vel suaue, & iucundi.

Pareis etiam amant, 20 atq; eisdem studijs deditos, nisi forte molesti fuerint, aut ex eadem arte victum quæsierint: tũc enim accidit, quod ait Hesiodus.

Et figulus figulo:

Et, qui earundem re- 21 rum desiderio tenẽtur, modò sint eiusmodi res, vt eas æqualiter amborũ cõsequi possint, sin minus; idem accidit, quod in artificibus.

Eos quoque amant, 22 quibus cum adeo familiares sunt, vt non puderat coram eis illa facere, quæ vulgo turpia videntur, nisi forte illos contemnant.

Et eos ament, apud 23 quos verentur illa committere, quę re vera turpia sunt, & apud quos in honore, ac precio esse studeant.

Et, quos optant æmu- 24 los, atque imitatores habere rerum suarum, non autem obtrectatores, eos aut amant, aut sibi

non pudet, amanti similis est.

29 Et, qui non sint metuendi. Et, quibus confidimus: nemo enim quem metuit, diligit.

Iam verò species amicitiæ sunt sodalitas, propinquitas, cognatio, & quæcunque eiusmodi.

Ad amicitiam autem conciliandam valet gratia, & si haudquaquam rogatus fecerit, & postquam fecit, non indicarit: sic enim sui causa uidetur, & non alterius.

cum enim omneis bonos diligant, tum eos præcipuè, qui boni amici sunt.

Et, qui nihil apud se fingunt. tales autem 28 sunt, qui mala etiam sua narrant, & aperiunt: nam (vt suprà dictum est) cum amicis nos non pudet ea dicere, aut facere, quæ vulgo turpia videntur. itaque si quem pudet, is non amat amat certè quem non pudet, is amans esse videtur.

Eos quoque amamus, qui non formidolosi 29 sunt, & quibus confidimus: nemo enim, quem metuit, diligit.

Amicitiæ species sunt sodalitas, necessitudo, cognatio, cæteraque eius generis.

Conficiens autem amicitiæ beneficium est, &

sibi amicos fieri cupiunt.

Et quos in acquirendis aliquibus bonis ad 25 iuuarent, nisi fortè in ipsos grauiora mala cadura essent.

Eorum quoque amici- 26 tiam expetunt, quos vident non minus absenteis amicos diligere, quàm præsenteis. itaque nemo est, quin eos diligat, qui mortuorum etiam amicitiam colunt.

Et omnino quicun- 27 que amicis valde amici sunt, &, eos cum opus est, non deserunt: cum enim omneis bonos diligant, tum eos præcipuè, quod vltro defertur, non expectatis precibus, &, quod quando collatum est, non commemoratur; tunc enim intelligitur ipsius gratia factum esse, non alia de causa.

EXPLANATIONES.

Est igitur amare velle alicui bona euenire, non sua, sed illius ipsius causa, quem diligit] *dicit bona: quia velle alicui mala est odisse. dicit illius gratia, siue causa: quoniam, si velimus alicui bona, quæ in nostram redundant vtilitatem, eum, cui illa volumus, non amamus. Loca verò, & electa, quibus eum sint, amicos ostendere: & cum non sint; facere possumus, sunt in genere quatuor. primus accipitur à dilectione, secundus à iucunditate, tertius a similitudine, quartus a studio siue virtute. a dilectione verò accipimus species quindecim propositionum: a iucunditate vndecim: a similitudine duas, & ampliùs: a studio, & virtute quinque, si diligentius loca diuidemus.*

Argumentum cap. 6.

Tria potissimum sunt, quæ inimicitias contrahere solent: ira, violentia, & criminatio. ira excitatur ex rebus, quæ ad se ipsum, & ad suos pertinent contra singulos, vt Callian: inimicitia, & odium, si talem, vt furem, impium esse aliquem suspicamur, vel quoscunque. deinde ira tempore sanatur, non odium: ira dolorem habet adiunctum, odium damnum: iratus ad misericordiam flectitur, inimicus non. sex loca communia ex odio ducimus; sed tot reuera sunt, quot ab amore descripsit.

De inimicitia, & odio, deq; eorum locis.

SIGON.

DE inimicitia verò, & odio, perspicuũ est, ex contrarijs esse scrutandum. Ad inimicitiam verò concitandã valent ira, incommoda tio, calumnia.

1 Ac ira quidem est ex ijs, quæ ad se, inimici ia vero etiam sine ijs, quę ad se: nam si talem esse suspicamur, odio habemus.

2 Et ira quidem semper aduersus singulaari est, vt Calliæ, aut Socrati, odium autem etiam aduersus genera: si quidem in furem, ac Sycophantam odium quisque habet.

3 Et illud quidem tempore sanabile, hoc verò insanabile.

4 Et illa afficere molestia cupit, hæc malo potius: nam qui irascitur, vult sentiri, huius autẽ nihil interest: quæ verò molestiam afferunt, sentiuntur omnia, quæ autem maximè mala sũt, minimè sentiuntur, iniustitia, & imprudentia: quia præsentia vitij nihil affert molestiæ.

5 Et illud adiunctam molestiam habet, ab hoc molestia abest. nã qui irascitur, molestia afficitur: qui verò odit, haudquaquam.

6 Et ille quidem, si multa eueniãt, misereſcat, hic verò nullius; ille enim talionẽ pati vult eum, cui irascitur, hic vero non esse.

Ex his igitur perspicuum est, licere inimicos, & amicos, & qui sunt demõstrare, & qui nõ sunt, efficere, & qui esse asserunt, dissociare, & eos, qui aut propter irã, aut propter inimicitias controuersantur, ad vtram constitue rimus partem traducere.

MAIORAG.

QVod autem ad inimicitias, & odium attinet, perspicuum est ex contrarijs locis sumenda esse argumenta. Inimicitiarum verò conficientia sunt ira, violentia, criminatio.

Sed ira concitatur tã tum ex ijs rebus, quæ ad ipsum tantum referuntur: inimicitiæ verò etiam ex ijs, quæ minimè ad ipsum pertinẽt: sæpe enim aliquem odio prosequi solemus, si talem esse suspicamur. 1

Huc accedit, quod ira semper contra singulos excitatur, vt contra Calliam, aut Socratem: odium autem etiã cõtra genera hominũ: nam furem, & calumniatorem omnes oderunt. 2

Atque ira quidem tempore sanari potest, odium non potest. 3

Præterea studet ira dolorem inurere, sed inimicitiæ magis damnum importare gestiũt; nam qui iratus est alicui, vult eum sentire, cum vlciscitur. inimicũs verò nequaquam hoc curat. quæ verò dolorem faciunt, omnia sensum mouent; sed quæ maxima mala sũt, minimè sentiuntur, vt iniustitia, & dementia; prauitas enim præsentia sua nullum dolorem adsert. 4

Ira etiam adiunctam habet ęgritudinem: sed odium ægritudine vacat: nam, qui iratus est, dolet: qui autem odit, non dolet. 5

Et iratus, ob multas aduersarij calamitates nonnunquam ad misericordiam flectitur: qui autem odit, nunquam vlla mouetur misericordia: nam iratus vult eũ, cui irascitur, vicissim angi, & dolorem sentire: sed qui odit, vult eum, quem odit, extingui, ac perire. 6

Ex his perspicuum est, quomodo quis amicos, & inimicos ostendere possit, qui sint, & qui

non sint, quomodo facere possit: & qui se dicunt esse, quomodo disturbare queat: & cum est controuersia, vtrum aliquid propter iram, an propter inimicitias factum sit; quomodo valeat, in quam partem voluerit, qui dicit, id traducere.

EXPLANATIONES.

Quòd autem ad inimicitias, & odium attinet] *si unum habes contrarium; & alterum quoque. quo: igitur sunt loca, quæ amoris sunt; tot & odij, & inimicitiæ. odium pariunt, & inimicitiam iræ petißimum, & eius ſpecies, ſcilicet deſpectus, detractio, & calumnia, ſiue contumelia: atque horum ſpecies.*

Argumentum cap. 7.

Timemus mala futura impendentia, quæ magnos dolores, uel interitum adferre possunt. ea uerò futura sunt timenda, ac horrenda in rebus, atque in personis. horum numerus legitur in margine. Timent autem ii, qui personas intelligunt, quæ male sibi machinentur grauia, & impendentia, atque eò magis si bonis fortunæ egent, si robore corporis, si amicorum copia, si potentia: spes tamen salutis aliqua ostenditur. Hæc, & alia huius generis timenda auditoribus commemorabit Orator, & addet tales esse, ut hæc pati possint, quia alii pares, & maiores passi fuerunt: & si abiis, à quibus nihil mali metuebant, pari passi, ea præsertim, quæ nunquam putassent. Quot uerò sunt personæ timendæ partes, tot loca sumere possumus ad timorem inducendum.

De

De metu, & quot ſumuntur loca.

SIGON.

CVius modi vero res metuant, & quos, & quomodo affecti, hoc modo planũ erit. Sit ergo metus molestia quædam, aut perturbatio ex phantasia futuri mali, aut interimendi vim habentis, aut molesti. neque enim mala omnia metuuntur, vt, si erit iniustus, aut tardus, sed quęcunque aut molestias magnas afferre, aut interitus possunt; præsertim verò si non longè, sed prope esse videantur; vt impẽdeant: quæ enim longe admodum absunt, ea nõ metuũt, nemo est qui nesciat, se moriturũ, sed, quia non propediem: curam non suscipit.

Si ergo metus hoc est, ea metuenda sint, necesse est, quæ vim magnam habere videntur interimendi, aut detri-

MAIORAG.

QVæ verò timeãt homines, & quos, & quomodo affecti, planum fiet ex his, quæ modò dicemus. Est autem metus, ægritudo quædam, vel perturbatio ex opinione impendentis mali, quod aut interitũ nobis, aut dolorẽ adferre possit: neque enim omnia mala timentur, vt, ne iniustus fiat, aut hebeti, tardoque ingenio; sed ea tantum, quæ vel magnos dolores, vel interitum adferre possunt: & præcipuè si illa non longinqua sint, sed proxima, vt iam impendere videantur: nam quæ valde longinqua sunt, non metuuntur: sciunt enim omnes fore, vt moriantur. sed, quoniã id propè non esse putant; ideo nullam curã suscipiunt.

Quòd, si metus est hu

detrimentis illis afficiē di, quę molestia magnā exhibeant.

2 Itaque, & rerū eiusmodi signa sunt metuē da; prope enim videtu esse, quod metuendum est. si quidem periculū rei metuendæ appropinquatio est.

3 Eiusmodi verò ira, & inimicitiæ sunt eorū, qui efficere aliquid possunt: neque enim dubium est, quin & velint, & possint, quare parum abest, quin faciant.

4 Et iniustitia, quæ viribus prædita est; iniustus enim iniustus est, eo quia præeligit.

5 Et virtus contumeliam passa, quæ viribus præcita est; perspicuum est enim quotiescūque contumeliam patiatur, semper præeligere, nūc verò potest.

6 Et metus est eorum, qui possunt aliquid facere; in apparatu enim etiam occupari necesse est illum, qui talis est. Impro-

iusmodi; necesse est, vt ea oīa sint horribilia, & pertimescenda, quæ nos perdendi vim magnam habere videtur, aut eiusmodi detrimenta importādi, quæ acerrimos animi dolores pariant.

Itaque talium etiam rerum signa terrorem incutiunt: tunc enim in proximo iam esse videtur id, quod est horribile. hoc verò ipsum periculum est, horribilis rei appropinquatio.

Tales sunt inimicitiæ, iręque illorum, qui malum aliquod importare possunt: manifestum est enim eos, & velle, & posse. quò fit, vt ad inferendum malum parati sint.

Et iniustitia, si vireis nacta fuerit; horribilis est: iniustus enim is est, qui consultò se iniustè gerit.

Virtus quoque affecta contumelia, si vireis adepta est: perspicuum est enim, cum

7 Improbi, & lucro ob noxij, & in periculis timidi sunt, fit, vt plerunque metuendum sit, ipsum in alio esse; quare qui conscij sunt ei, qui malum aliquod patrauit, aut eiusmodi detrimenta importādi, quæ acerrimos animi dolores pariant.

Itaque talium etiam rerum signa terrorem incutiunt: tunc enim in proximo iam esse videtur id, quod est horribile. hoc verò ipsum periculum est, horribilis rei appropinquatio.

Tales sunt inimicitiæ, iręque illorum, qui malum aliquod importare possunt: manifestum est enim eos, & velle, & posse. quò fit, vt ad inferendum malum parati sint.

Et iniustitia, si vireis nacta fuerit; horribilis est: iniustus enim is est, qui consultò se iniustè gerit.

Virtus quoque affecta contumelia, si vireis adepta est: perspicuum est enim, cum

7 Improbi, & lucro ob noxij, & in periculis timidi sunt, fit, vt plerunque metuendum sit, ipsum in alio esse; quare qui conscij sunt ei, qui malum aliquod patrauit, aut eiusmodi detrimenta importādi, quæ acerrimos animi dolores pariant.

Itaque talium etiam rerum signa terrorem incutiunt: tunc enim in proximo iam esse videtur id, quod est horribile. hoc verò ipsum periculum est, horribilis rei appropinquatio.

Tales sunt inimicitiæ, iręque illorum, qui malum aliquod importare possunt: manifestum est enim eos, & velle, & posse. quò fit, vt ad inferendum malum parati sint.

Et iniustitia, si vireis nacta fuerit; horribilis est: iniustus enim is est, qui consultò se iniustè gerit.

Virtus quoque affecta contumelia, si vireis adepta est: perspicuum est enim, cum

Metus etiam eorum, 6
qui conscij sunt ei, qui malum aliquod inferre possunt, horribile est: nam huiusmodi homines semper ad offendēdum parati sunt.

Et, quoniam pleriq; 7
sunt improbi, & cupiditatis siti trahuntur, atque in periculis timidi; plerunque etiam horribile est, in aliorum fide ac potestate vitam collocatam habere. quare qui alicuius magni faciēdi sunt, ijdem etiam horribiles: ne aut facinus illud inrant.

Et qui iniuriam face 8
re possunt semper eis formidabiles sunt, qui sunt ad iniuriam exposita; plerunque. n. homines facultatem nacti in iuriam inferunt.

Et, qui iniuriam acce 9
perunt, vel se accepisse arbitrantur; semper eū vlciscendi tempus ob-

tioribus, quàm ipsi sint, metuendi, & ipsis metuendi: quia facilius ipsis nocere potuerint, quàm præstantioribus.

13 Et ij, quos præstantiores, quàm ipsi sint, metuunt, propter eandem causam. Et, qui præstantiores se sustulerunt.

14 Et, qui infirmiores se inuaserũt: aut enim iam metuẽdi sunt, aut vbi creuerint.

15 Et ex ijs, qui iniuriã passi sunt, aut ex aduersarijs, non qui facile excandescunt, & libere loquuntur, sed mites, & dissimulatores, & malitiosi: obscuri enim sunt, an propè: quare nunquã aperti, quia longe.

16 Omnia verò, quę metuenda sunt, terribiliora fiunt, quæcunque si errarint, corrigi non contingit, sed aut omnino non possunt, aut non in se, sed in aduersarijs sunt. Et quorum auxilia nulla sunt, aut non facilia.

Vt

seruant.

Et, qui iam fecerunt iniuriam, si potestatem habẽt, horribiles sunt; cum semper talionem reformident. hoc autẽ esse horribile, iam suprà dictum est. 10

Et qui de ijsdem honoribus, aut præmijs certant; si eadem ambo consequi non possunt: tales enim inter se perpetuò digladiantur. 11

Et qui sunt horribiles ijs, qui meliores sunt, etiam infirmioribus sunt horribiles; facilius enĩ infirmiores, quàm meliores lædere possunt. 12

Atque eadem de causa sunt etiam horribiles illi, quos meliores reformidant: & qui necem eis attulerunt, qui ipsis præstantiores erant. 13

Et qui minores aggredi solent: vel enim iam horribiles sunt, vel elato animo statim fient. 14

Hortibiles etiã sunt ij, qui iniuriam acce- 15

perunt:

17 Vt autem simpliciter dicam, metuenda sunt ea, quæ cum alijs euenerunt, aut euentura sunt, miserabilia sunt. Ac quæ quidem metuẽda sint, & quæ metuãt, fermè, vt ita dicã, quæ maxima, hæc sunt.

Quomodo verò affecti ipsi metuant, nunc dicamus. Si ergo metus est cum expectatione patiẽdi alicuius mali, quod interimendi vim habeat, perspicuũ est, neminem metuere ex ijs, qui se nihil arbitrantur passuros, neque ea, quæ se non arbitrantur passuros, neque eos, à quibus non arbitrãtur, neque tũc, cum non arbitrantur.

1 Ergo illi metuant, necesse est, qui se aliquid passuros arbitrantur, & qui ab his, & hæc, & tunc. Passuros autem se non arbitrantur, nec qui in magnis fortunæ prosperitatibus sunt, & esse existimantur, vnde illi contumelioſi, parũfactores, audacesque

sunt.

perunt: &, qui inimici sunt, aut aduersarij, nõ si ad irã procliues sunt, & liberè loquũtur: sed si sedati sunt, & dissimulatores, & versuti: incertum est enim, an propè sint ad malefaciendum, neque vnquã perspicuum est, quàm longe absint.

Omnium autem horribilium illa maxima sunt, in quibus, si quid peccatum fuerit, non est emendandi locus; sed vel omnino corrigi nequeunt, vel remedia non sunt in nostra, sed in aduersariorum potestate: & in quibus, vel nulla sunt auxilia, vel multum ardua. 16

Vt autẽ summatim dicam, horribilia sunt illa omnia, quæ, cum alijs eueniunt, vel impendent, misericordia digna sunt. 17

Atque hæc quidem fere sunt, quæ horribilia dicuntur, & quę maximè homines timere solent.

Sed quomodo affe-

ãti

sunt. tales autem diuitiæ, vires, amicorum copia, ac potentia reddunt, nec qui se iam atrocia passos arbitrantur, & ad futuros euentus obriguerunt, vt qui iam tympano cruciantur.

2 Verùm aliquam salutis spem subesse oportet, qua de re angātur. signo est, quòd metus consultare cogit. atqui nemo de rebus desperatis consilium capit.

Quare tales præparare oportet, cum eos timere, commodius fuerit, nempe eiusmodi esse, vt possint pati, quippe cum maiores, alij passi sint: atque similes pati, aut passos esse ostendere, & ab ijs, à quibus non arbitrabātur, & hæc, & tunc, cū non arbitrabantur.

& aliorum negligentes, & audaces, ac confidentes. taleis autem efficiunt diuitiæ, robur corporis, amicorum copia, potentia. Neque illi timent, qui se iam grauia passos existimant: & qui in omnem futuri spem abiecerunt; vt quā ad extremum supplicium ducuntur.

Sed

ti sint animo, qui timent, iam dicamus. Cū igitur metus cum expectatione sit patiendi alicuid, quod perdere vateat; perspicuum est, neminem eorum esse in metu, qui nihil se mali passuros arbitrantur; neque enim quisquam ea timet, quæ se non passurum putat: neque eos metuit, à quibus nihil mali expectat: neque eo tempore timet, cum nihil mali futurum arbitratur.

Necesse est igit, eos esse in metu, qui se aliquid mali passuros existimant à certis personis: & qui, quæ passuri sunt, & quo tempore, cogitant. qui autem plurimis fortunæ bonis abundant, aut se abundare putant, ij se nihil passuros arbitrātur. atque inde cōtumelioſi sunt,

2 Sed qui timet, necesse est, aliquā salutis spem habeat in ea re, de qua solicitus est. cuius rei signum est, quòd metus cogit homines diligentius consultare. nemo autem de rebus eis consultat, in quibus nihil amplius spe relictum est.

Itaque, cum vtile erit inducere timorem iudicibus; tunc eis rationibus vti oportebit, quibus ostendamus eos taleis esse, vt pati possint. vt, si dicamus, alios etiam maiores passos fuisse: vel ostendamus pareis, aut hoc tempore pati, aut antea passos esse, & ab ijs, à quibus nihil mali metuebant, & præterea passos ea, quæ nunquam putassent, & quo tempore minimè expectabant.

EXPLANATIONES.

Est autem metus ægritudo quædam] *metus, siue timor est perturbatio animi, aut dolor ex imaginatione impendentis mali, quod aut interitum, aut dolorem nobis adferre possit. Dictum est impendentis mali siue animi, siue corporis, quod propè videtur: remota enim non valde timemus. ex prædicta verò definitione duo argumentorum loca generica accipimus: primum à rebus timendis, secundum à persona timente. timenda verò sunt, quæcunque terribilia ingentes videntur propè habere deperdendi vires, aut adeo nocendi, vt detrimentum acerrimos dolores animi pariat. itaque talium etiam rerum signa terrorem incutiunt. timendi quoque sunt inimici, & qui iniurias facere possunt. Timent autem, qui se passuros arbitrantur ab his, & hac, & tunc. Particularia verò loca, quæ in timendis insunt, nouem ut minimum numerantur: quæ autem in eo, qui timet, tanca sunt. Ve-*

rum

rum si quem velis timere; à quinque locis argumenta capi licebit.

Argumentum, & distributio in cap. 8.

Confidentia timori apposita est. itaque quæ confidentiam adferunt contraria sunt his, quæ metum inferunt. Est autem confidentia spes quædam cum opinione proximæ salutis futuræ, & rerum horribilium non futurarum, vel longè remotarum. A rebus igitur huius generis loca confidentiæ habemus primò si mala longè absunt, deinde bona vicina, peccatum corrigi possit, auxilia multa, vel magna, non iniuriam accipimus, nec intulimus, aduersarij nulli, vel imbecilles, vel amici, vel benefici, vel plures, vel præstantiores. A persona, quæ confidit, duo communia accipimus loca, si ea nunquàm mala experta est, vel auxilia habet parata. ex his plura oriuntur particularia. sed & confidit cum res timēda metum non incutit paribus, nec inferioribus, si non iniuriosa sit, in Deo confidat, ac prior rem aggrediatur ea spe, ut vel nihil mali impendentis, vel futuri patiatur, sed quod cupit, conficiat.

A fidentia, quæ timori opponitur, quot loca.

SIGON.

QVoniam autē perspicuum est, qd sit metus, & metuenda, & quemadmodum affecti singuli timeant, ex his etiam perspicuum est, & quid sit fidere, & cuiusmodi in rebus, & quemadmodū affecti confidant: fidentia enim metui contraria est; & quæ fidentiam afferunt ijs, quæ metum.

Quare spes est cum phantasia rerum salutarium, vt quæ prope sint, metuendarum verò aut quæ nullæ sint, aut lōgè absint.

Fidentiam autem afferunt & calamitates, quæ longè absunt.

Et fidentiam afferentia, quæ propè.

Et si adsint emendationes.

Et subsidia, aut multa, aut magna, aut vtrūque.

Et si iniuriam neque acceperint, neque intulerint.

Et si cōpetitores aut omnino nulli sint, aut vires non habeant.

Aut si habeant vires, amici sint.

Aut beneficium dederint, aut acceperint.

Aut si plures sint, quibus eadem conducant,

MAIORAG.

CVM autem planū factum sit, quid sit metus, & quę sint ea, quę metuenda sunt, & quomodo affecti homines metuant, ex eis spicuum est, & quid sit fidem perspicuum etiam est,

est, quid sit confidere, & quibus in reb. confidētes sint, & quō affecti confidant: nam confidentia timori cōtraria est, & quæ eōfidentiam adferunt, eis contraria sunt, quæ metum incutiunt.

Quare confidentia, spes quædam est cum opinione proximæ salutis futurę, & rerum horribilium uel non futurarū, vel longè remotarū.

Confirmatur enim animus; cum mala longè absunt.

Et quæ cōfidentiam adferunt, sunt vicina.

Et si peccatum corrigi, atque emēdari pōt.

Et si auxilia vel multa, vel magna, vel vtraque simul adesse videntur.

Et si iniuriam neque nos accipimus, neque alijs intulimus.

Et si vel nulli sunt aduersarij, vel si sunt, nocendi facultatem non habent.

Vel etiam si habent facultatem; nobis aut a

aut no-

aut præstantiores, aut vtrique.

12 Ipsi verò hoc modo affecti, fidentes sunt: si sæpe rem bene gessisse,

13 Neque offendisse arbitrentur.

14 Aut si sæpe in calamitates inciderint, atque euaserint: duobus enim modis homines expertes affectus fiũt, aut qa experti non sunt, aut quia subsidia habeant: vt in periculis maris, & qui imperiti sunt tempestatis, futura confidunt, & quibus subsidia præsto sunt propter peritiã.

15 Et quoties ea res metum incutiat neque paribus, neque inferioribus, & quibus se arbitrantur præstare: arbitrantur autem ijs, quos vicerunt, aut ipsos, aut ipsis præstantiores, aut pares. Et si plura, & maiora sibi suppetere arbitrantur, quibus qui excellunt, existimescendi sunt. hæc verò sunt pecuniarum multitudo, & robur corporum, & amicorum, & regionis, & bellicorum instrumẽtorũ aut omnium, aut maximorum.

16 Et si iniuriã fecerint aut nemini, aut nõ multis, aut non talib. à quibus timeant.

17 Et omnino si res diuinæ ipsis egregiè se habeant, cum aliæ, tũ quæ à signis, atque oraculis: fidentem enim reddit ira. at non iniuriam inferre, sed accipere ad iram incitandam valet: Deus autem ijs, qui iniuriam patiuntur, præsto adesse existimatur.

18 Et quoties priores impetum facientes, se aut nihil pati, neque passuros, aut rem bene gestu ros arbitrentur. Ac de ijs quidem, quæ metũ, ac fidentiam afferunt, dictum est.

Vel si beneficia in nos 10
contulerunt, aut à nobis acceperunt.

Vel si plures sunt, 11
quibus eadem conducunt, aut præstantiores, aut vtrunque simul.

Ipsi verò homines 12
hoc modo confidentes esse solent; si multis in rebus prosperè se gessisse runt.

Et nullum incommo 13
dum passi sunt.

Et si in pericula sæ- 14
pius inciderunt, & tamen incolumes euasse runt. Duobus enim modis homines timore nõ concutiuntur; vel quòd ea mala nunquam experti sunt, vel quòd auxilia parata habeant. id quod accidit in marinis periculis; nam, qui tempestatem nunquam experti sunt, ij se incolumes euasuros confidunt. qui verò habent auxilia, propter vsum, & experientiam confidunt.

Confidunt etiam, cũ 15
vident, rem illam paribus, & similibus metu non adferre, neq; inferioribus, & ijs, quibus se præstantiores arbitrantur. existimant autem, se illis præstare, quos vicerunt, aut si ijs vel potentiores, vel similes vicerũt, & si plura, & maiora sibi adesse putant eorum, quibus qui excellunt, horribiles esse solent; qualia sunt pecuniæ, magnitudo, robur corporum, & amicorum, & regionis, & apparatum belli, aut omnium, aut maximorum.

Confidunt etiam, si 16
iniuriam intulerint aut nemini, aut paucis, aut non huiusmodi hominibus, quos timere debeant.

Et omnino quoties 17
sperant Deos sibi fore propitios, & aliquid boni prætendere vel signis, vel oraculis, vel alijs quibusdam rebus; iracundia nanque confidenteis homines facit. cum autem quis non iniuriam facit, sed eam accipit; tunc iracundia mouetur. Deus verò creditur eis esse auxilio, qui iniuriam acceperunt.

Confidentes etiam sunt; cum priores aggre-

diuntur, & existimant, vel tunc se nihil incommodi pati, vel postea non passuros, vel quod cupiunt consecturos. Ac de iis quidem, quæ metum incutiunt, & de iis, quæ confidentiam adserunt, hactenus dictum sit.

EXPLANATIONES.

Ex eisdem etiam perspicuum est, quid sit confidere] *confidentia, siue audacia opponitur timori: & cum contrariorum eadem sit scientia; quemadmodum à timendis, & ab eis, qui timent, loca commouendi habemus; sic contrà ab his, quæ confidentiam adferunt, & ab eis, qui confidunt; probationes animos afficientes sumemus. sed ea, in quibus confidendum est, primum in genere sunt pericula, quæ longè absunt, deinde prospera, cum propè adsunt: tertiò præsidia uel multa, uel magna, uel utraque particularia verò loca sint his, quæ metuenda sint opposita, tot, & talia. ab his verò, qui confidunt octo recitantur. Cum autem audacem reddere volueris aliquem; effice, vt credat se nihil passurum, uel omnia sibi fœlicitèr euentura. quod quidem perficies locis præmonstratis.*

Argumentum, & distributio cap. 9.

Verecundia est animi perturbatio in his malis, quæ ignominiam, ac dedecus ferre uidentur, quando sunt aut fuerunt, aut futura sunt. quæ verò, & quot sint hæc mala, ex quibus perturbationes sumamus, in margine enumerantur: quædam enim à rebus, quædam à personis capiuntur. primum igitur de verecundia, & de rebus verecundiam mouentibus legitur ibi [*Esto igitur verecundia*] *deinde qui homines verecundia afficiantur, & est* [*Quoniam autem verecundia*] *postea*

postea qui verecundia capiuntur, quomodo sint affecti. id habemus his verbis [*Qui autem verecundia capiuntur.*

De pudore, & impudentia.

SIGON.

CIusmodi verò rerum pudeat & nō pudeat, & apud quos, & quomodo affectos, ex his liquebit. Sit ergo pudor molestia quædam, & confusio in iis malis, quæ ad existimationis offensionem pertinere videantur, aut præsentibus, aut præteritis, aut futuris: impudentia verò paruifactio quędam, & affectus vacuitas in his ipsis.

Si igitur pudor est, quem definiuimus, ob eiusmodi mala pudere necesse est, quæ existimantur turpia esse ipsi, aut iis, quos caros habet. quales omnes actiones sunt, quæ à vitiosita te profiscuntur, vt abiicere clypeum, aut fugā arripere, quia à timiditate.

MAIORAG.

QVibus autem in rebus verecundi sint homines, atque inuerecundi, & erga quos, & quomodo affecti, deinceps explicandum est.

Esto igitur verecundia, quædam ægritudo, perturbatioque in eis malis, quæ ignominiā, ac dedecus ferre videntur, cum aut sunt, aut fuerūt, aut futura sunt: inuerecundia verò, negligentia quædam est, & animi securitas in eisdem illis malis.

Quod si verecundiæ natura ea est, quam explicuimus, necesse est in eiusmodi malis homines verecūdari, quæ vel ipsis turpia sunt, vel eis, quorum curam habent. Talia verò sunt ea opera, quæ ab animi vitio proficiscuntur, vt

2 Et fraudare deposito, quia ab iniustitia.
3 Et concubere, quibus cum non conuenit, aut vbi non conuenit, aut quando non conuenit, quia ab intemperantia.
4 Et quæstũ facere è rebus paruis, aut è turpibus, aut ex impotentibus, vt pauperibus, aut mortuis: vnde & prouerbium:

Etiam à cadauere ferre;

Quia à sordibus, & illiberalitate.
5 Et non subuenire, cũ possis, in pecuniam, aut parcius subuenire.
6 Et auxilium accipere ab ijs, qui minus abundant.
7 Et mutuum petere, cum suspicio erit, ne petat.
8 Et petere cum, ne repetat.
9 Et repetere, cum, ne petat.
10 Et laudare, vt peritionis opinionem afferas.
11 Et repulsum passum, petere nihilo secius: quæ omnia signa sunt il-

liberalitatis.
12 Laudare autem præsentem, adulationis.
13 Et bona quidem laudibus efferre, mala verò deterrere.
14 Et dolentis vicem ue hementer dolere, & reliqua eiusmodi oĩa: qa adulationis sunt signa.
15 Et labores non tolerare, quos seniores, aut delicati, aut in maiori potestate constituti, aut omnino imbecilliores, quia omnia mollitiei sunt signa.
16 Et ab alio beneficium accipere, & sæpe.
17 Et collata beneficia exprobrare: quia omnia pusilli, & animi signa sunt.
18 Et de semetipso prædicare, ac polliceri.
19 Et aliena sibi uindicare: quia iactantiæ.
20 Similiter verò & in vnoquoque aliorũ moris vitiorum actiones, & signa, & similia: quia turpia sunt, & pudenda.
21 Et ad hæc rerum honestarum, quarum omnes participes sunt, aut

in prælio clypeum abijcere, vel in fugam verti, quod a timiditate nascitur.
Vel depositum non reddere, quod nascitur ab iniustitia. 2
Et rem habere, quibuscum nefas est, vel vbi, vel quando non oportet, quod intemperantiæ proprium est. 3
Et quæstum ex minutis rebus facere, aut turpibus, aut ex ijs, ex quibus fieri non posse videatur, vt a pauperibus, & mortuis. vnde celebratum est prouerbium illud etiã a mortuo tributum exigere; à sordibus enim hoc, & illiberalitate nascitur. 4
Et eis, qui indigent, non pecunia subuenire, cum possis, aut minus quàm oporteat, subuenire. 5
Et a tenuioribus, minusq; abundantibus auxilium, & pecuniam capere. 6
Aut mutuò eam sumere, cum existimatur aliquis a te petiturus. 7
Aut iterum petere, cum aliquis, quos dedit, nummos repetiturus est. 8
Aut contrà repetere, cum iterum ille petiturus est. 9
Turpe est etiam aliquid laudare, vt illud poscere videaris. 10
Et cum semel repulsam passus sis, nihilominus idem petere: nam hæc omnia sordium, illiberalitatisque signa sunt. 11
In præsentia verò, coramque laudare quempiam, adulationis est. 12
Et bona, plusquam satis sit, laudare, mala uero obscurare. 13
Et, cum quis dolet, maiorem eo dolorem ostendere, & alia quæcunque sunt huiusmodi, turpia sunt; quæ nisi indicia sunt assentationis. 14
Turpe est etiam eos labores ferre non posse, quos aut seniores, aut delicati homines, aut qui cum imperio sunt, aut denique imbecillio-

omnes similes, aut plurimi, partem non habere. similes autem dico, qui sunt eiusdem nationis, ciuitatis, ætatis, cognationis omnino pares: quia turpe iam pridem est, nõ participem esse, vt eruditionis saltẽ quadamtenus, aliarum que rerum eodẽ modo.

22 Hæc autẽ omnia turpiora, si sua culpa accidisse videãtur: sic enim iam est a vitio magis, si ipse causa sit rerũ, quæ affuerunt, aut adsint, aut affuturæ sint.

23 Pudore vero afficiuntur, qui patiuntur, aut passi, aut passuri sunt eiusmodi res, quæ ad existimationis offensionẽ, & probra pertineant: qualia sunt, quæ ad ministeria aut corporis, aut operum turpium pertinent, ex quib. contumeliæ perpessio est.

24 Quorum quæ ad intemperantiam referuntur, & sua sponte, & nõ sua sponte suscepta.

25 Quæ vero ad vim, nõ sua sponte: ab ignauia enim & timiditate tolerãtia, & vlcionis prætermissio nascitur. Ac quarum quidem rerum homines pudeat, hæ, & eiusmodi sunt.

26 Quoniam autem pudor est phantasia de existimationis offensione concepta, & eius ipsius gratia, non autem rerum, quæ inde proueniunt, nemo verò existimationem curat, nisi propter eos, qui existimãt: eorum pudeat, necesse est, quorum ratione habet. habet autẽ fidem eorũ, qui suspiciunt, & quos suspiciunt, & à quibus suspici vult, & quibus cum de honore contendit, & quos ipse veretur, aut ab his, qui æmuli sunt, aut ab his, quos ipse æmulatur. Pudet autem eos, quos ipse reuereatur, & quorum ipse existimationem curet, & qui ipsum spectent, & quibus ipse scribat, & quos ipse doceat, & quos ipse non contemnat. Pudet item eos, quibus aliquid petat, aut quibus ipse requirat aliquid vehementius ex ijs, quorum ipse sit dominus, vt amatores. de honore autem contendunt cum similibus. curant autem prudentes

res ferunt: hęc enim omnia mollitudinis signa sunt.

Et ab alio beneficium accipere, idque sæpius.

Et alicui beneficia exprobrare turpe est; hæc enim signa sunt animi pusilli, iciuni, atque abiecti.

Et de se ipso prædicare, ac magna quædam polliceri.

Et, quæ aliorum sunt, sibi uendicare, quod arrogantiæ signum est.

Atque eodem modo in singulis animi uitijs facta, indiciaque, & quæ sunt iis similia, turpia sunt, & infamiam adferunt.

Præterea turpe est, nõ esse participem rerum honestarum, earum, inquam, quas uel genera tim omnes participant, uel pares, similesque uniuersi, uel saltem pluri mi. pares autem, similesque uoco illos, qui sunt eiusdem nationis, ciuitatis, ætatis, familię, denique qui æquo iure uiuunt; nam omnino turpe est, non huiusmodi rerum esse participem, ut eruditionem aliquo modo non degustasse, atque ita de reliquis.

Quę omnia turpiora sunt, si ipsius culpa euenisse uisa fuerint: sic enim ab animi uitio magis proficisci uidentur, si ipse causa fuerit malorum, quæ uel antea fuerunt, uel nunc adsunt, uel postea futura sunt.

Verecundantur etiam homines; cum aut pati tiuntur, aut iam perpessi sunt, aut se passuros intelligunt ea, quę ignominiam, & opprobria ferre possunt. huiusmodi honore contendit, & di vero sunt ea, quę uel ad obscænum corporis ministerium, uel turpiu factorum pertinent, in quibus quis contumelia afficitur.

Et quę ad intemperantiam attinet, siue quis uolens, siue inuitus patiatur, turpe est.

Et quæ ad uiolẽtiam, cum inuitus patitur; nã huiusmodi patientia ab

dentes, vt eos, qui uera loquantur, quales sunt & senes, & eruditi.

27 Et eorum, quæ in oculis, & quæ in aperto sunt, vnde & *puerbiũ*. *In oculis hærere pudorem*.

28 Propterea eorum qui semper affuturi sunt, magis pudet & eorum, qui ipsos attendũt: quia vtrunq; ante oculos est.

29 Et eorum, qui nõ iisdem obnoxij sunt, neque enim dubium est, quin hi contraria existiment.

30 Et qui non ignoscũt ijs, qui peccare videntur: quæ enim aliquis ipse facit, ea in proximis ab eo haudquaquam dicitur stomachari; quare qui non facit, profectò stomachatur.

31 Et qui in vulgus facilè enunciant: nihil em differt, non existimari, an non enunciari. facilè verò enunciant, qui iniuriam acceperunt, quia obseruant.

32 Et maledici, quia si & de eis, qui non peccãt, multo magis, qui peccant.

33 Et, qui in proximorum peccatis occupantur, vt subsannatorum, & comicorum, quippe qui maledici, quodam modo sint, & ad enunciandum parati.

34 Et, à quib. nunquam repulsam tulerunt: per inde enim illi affecti sunt, atque ij, suspiciuntur.

35 Itaque eorum, qui primum aliquid petierunt, pudore afficiunt, vt qui nõdum apud eos existimationem amiserint. tales autem sunt, qui & iandiu amici esse volunt: quia quæ optima sunt, conspexerunt. vnde bella Euripidis ad Syracusanos responsio est.

36 Et ex veteribus familiaribus, qui nullius rei conscij sunt.

37 Pudet autem non solum rerum, quas diximus, pudendarum, verum etiam signorum. vt non solum cum Veneri dant operam, sed

ignauia, & timiditate proficiscitur, sicut etiam iniurias acceptas non ulcisci. Hæc igitur, cæteraque huius generis sunt, quæ homines uerecundantur.

Quoniam autem uere 26
cundia opinio quædam est ignominiæ, atque eius ipsius gratia, non autem eorum, quæ inde proueniunt: &, nemo bonam queri famam, nisi propter illos, qui de se existimant; necesse est, homines affici verecundia propter illos, quorum rationem ducunt. Eorum autem rationem ducunt, qui sui admiratione capti sunt, & eorum, quos ipsi admirantur, quosque in admirationem sui trahere desiderant, & quibuscum de honore, ac dignitate contendunt, & denique quorum existimationẽ non contemnunt. At ueró sui admirationem apud eos mouere volunt, atque ipsi etiam eos admirantur, qui bonum ade liquod in se habent eorum, quæ honore digna iudicantur, & à quibus impertiri sibi quippiam ardenter cupiunt, cuius illi domini sunt, ut amatores. Cum paribus autem, similibusque de honore, ac dignitate contendunt, viros verò prudenteis obseruant, tanquam eos, qui uera prædicare soleant, tales autem sunt senes, atque eruditi.

Illa etiam verecun- 27
diam mouent, quæ in oculis hominum, ac palam fiunt, vnde etiã prouerbium illud, pudorem in oculis esse.

Atque hac de causa 28
magis eos verecundamur, qui semper nobiscum futuri sunt, & qui nostras aduertunt actiones; eo quòd hæc vtraque sint in oculis.

Et eos, qui eidem cul 29
pæ minimè sunt obnoxij; perspicuũ est enim, eos in contraria esse sententia.

Et, qui minimè pro- 30
cliues sunt ad ignoscẽdum eis, qui peccare

signorum etiam eius. neque solum, cum turpia faciunt, sed etiam, cum loquuntur.

38 Eadem verò etiam ratione non eorum solum pudore afficiũtur, quorum diximus, verũ & eorum, qui indicaturi sunt ipsis, vt famulorum, & qui ipsis amici sunt. Eorum autem omnino non pudet, quorũ, quod ad veritatem pertinet, existimationem contemnũt: neminem enim pudet puerorum, ac belluarum.

39 Neque eadem res facere, pudet notorum, atque ignotorum, sed notorum quidem, eas, quæ ad veritatem existimantur, lõginquorum vero, quæ ad opinionem.

40 Ipsi autem hoc modo affecti pudore afficiẽtur: primum quidem si quidam perinde se habuerint erga ipsos, ac eos diximus quorũ pudore afficiuntur. erant autem hi, aut qui suspiciuntur, aut quos suspiciunt, aut videantur: nam, quæ aliquis ipse facit, ea dicit vicinis non vitio vertere. quare, quæ non facit sine dubitatione vitio vertit.

Eos quoq; veremur, 31
qui omnia facilè enuntiãt: nihil enim differt, non videri peccasse, & peccatum non enunciari. Illi verò facilè enunciant, qui iniuriam acceperunt; eo quòd obseruare soleant.

Et maledici; nam, si 32
nihil peccantibus detrahũt, quantò magis peccanteis inuadent?

Et qui in notandis pro- 33
ximorum peccatis occupati sunt, quales sunt derisores, & comici poetæ; nam hi quoque quodammodo maledici sunt, & peccata enunciant.

Eos etiam veremur, 34
qui nulla in re vnquam refragati sunt nobis: ij enim nos admirari quodammodo videntur.

Atque ideo veremur 35
etiam eos, qui tunc primùm à nobis aliquid petunt; quippe cum apud eos nihil adhuc existimatio nostra læsa. tales etiam sunt ij, qui nobis amici fieri desiderant; conspexerunt enim, quæ optima sunt in nobis. quare Euripidis responsum ad Syracusanos iure laudatur.

Tales sunt etiam ve- 36
teres familiareis, qui nullius flagitij nobis cõscij sunt.

Solent autem verecundati homines non 37
solum in eis, quæ dicta sunt, quæ re vera sunt obscœna; sed etiam in eis, quæ signa sunt, vt non modo cum Veneri indulgent; sed etiam, cum eius rei signum aliquod edunt: neque tantum, cum turpia faciũt; sed etiam, cum de illis loquuntur.

Eodem modo nõ tan- 38
tum prædictos homines veremur, sed eos etiã, qui possunt illis, quæ fiunt à nobis, enunciare, quales sunt eorum, qui sunt ij, quos commemorauimus, aut qui ad ipsos autẽ omnino veremur eos,

ipsos referuntur, quorũ præceptores, aut consiliarij exiterunt.

42 Et si sint alij similes, quibus cum de honore contendant: multa eũ pudore capti propterea homines & faciunt, & omittunt.

43 Et si futurum est, vt aspiciantur, & cum cõscijs in aperto versẽt, magis etiã erubescunt. Vnde & Antiphon poeta, cum tympano torquendus à Dionysio esset, ac qui vna morituri erant, se obnubere ex ianua egressos animaduerteret, dixit: quid vos obnubitis, an ne cras vos horum aliquis videat? Ac de pudore qui dem hæc, de impudentia vero perspicuum est, fore, vt magna nobis ex contrarijs copia suppetat.

perdidissemus. Atque ac videant, quemadmodum Cydias in concione dixit, cum de Samiorum agrorum diuisione tractaretur: rogabat enim Athenienses, vt mentibus suis cogitarent, omneis Græcos non solùm audituros esse; sed etiam in corona stare, atque ad-

eos, quos valde contemnimus, & quibus non credi solere putamus; nemo est enim, qui puerulos, aut belluas vereatur.

Neque eadem de causa veremur familiares, & externos: nam familiares in rebus veremur, quæ ad veritatem spectant: externos verò in eis, quę ad opinionẽ, & instituta. 39

Qui autem verecundia capiuntur, ita sunt affecti, primò si apud se habeant huiusmodi homines, qualeis diximus eos esse, quos vereri solemus. tales autem erant, vel qui nobis admirationi sunt, vel qui nos admirantur, vel quibus admirationi nos eẽ cupimus, vel quorũ opẽ aliqua in re indigemus. quam non obtineremus, si existimationem hi vel si præsentes sint, 40

adesse, ut spectarent, quæ ab ipsis decernerentur, vel, si in propinquo loco sint, & facilè percepturi, quæ à nobis fiant.

Quare qui in calamitate sunt, ab ijs conspici nolunt, qui ipsos olim æmulabantur: nam qui æmulantur, etiam admirari solent.

41 Quin etiam illi pudore afficiuntur, quicunque aliquid habent, quod dedecus adferat vel à se commissum, vel à maioribus suis, vel ab alijs quibusdam, quibuscum propinquitate aliqua coniuncti sunt, & denique quorum infamiam ad se pertinere putant. Tales autem sunt ij, quos prędiximus, & præterea qui ex ipsis pendent, vt quorum magistri, aut consiliarij fuerunt.

42 Præterea pudore afficiuntur, qui pares aliquos, similesque habent, quibuscum de honore, ac dignitate certant: multa enim eorum verecundia commoti faciunt, & multa etiam prætermittunt.

43 Et cum in conspectu eorum futuri sunt, & cum eis versaturi, qui peccati conscij sunt, magis etiam tunc verecundantur. vnde Antiphon poeta, cum iussu Dionysij ad supplicium duceretur, & videret alios, qui vna secum erant morituri, cùm è carcere exirent, capita obnoluere, dixit. Quid est, quod capita obnoluatis? an veremini, nequis horum cras uos uideat? De uerecundia igitur hæc dicta sint, quæ uerò ad inuerecundiam pertinent, ex contrarijs erunt manifesta.

Quibus autem hominibus gratiam habeamus, & quibus de causis, & quomodo affecti, tunc erit perspicuum, cum gratiam ipsam definiuerimus.

EXPLANATIONES.

Esto igitur verecundia] *est verecundia animi affectus ex imaginatione mali præteriti, uel præsentis, uel futuri, quod honorem, & existimationem uiolet, mala uerò, quibus erubescimus, sunt perturbationum animi loca. at mala proficiscuntur à uitio, ab inexperientia, à facultate, & à ui. quare ab his commotiones accipiemus: à uitijs enim loca particularia nouem assumemus: ab inexperientia pauca: itemq; à facultate, & à ui. sed ab his, qui uerecundia capiuntur, plura accipimus: sicq; plura ab eis, quos veremur.*

Argumentum, & distributio cap. 10.

Gratia est illa, per quam is, qui facultatem habet, dicitur egenti beneficium suppeditare, ut illi commodet. Hæc gratia magna est ratione rei magnæ, uel accipientis, ualde indigentis, uel dantis solius, uel primi. Indiget qui appetit rem, quæ auget eam non habentem. cum quis igitur est in maximo desiderio, uel in summo corporis dolore, uel in periculis, is egens est. Hæc tria gratificandi tempora obseruet qui aliquem beneficio sibi obligare uelit. Sunt & alia tempora, quæ si paria sint, uel maiora; statim subueniat: ueluti si honor, uel fama absentis detrahatur. Itaque cognoscat Orator personam ualde indigentem, rem arduam, quâ indiget, & animum sublenantis paratum. Hæc si gratiam extollere uolet: si uerò imminuere; dicat animum dantis propriæ utilitati seruire, uel casu, uel coactè dedisse, uel non dedisse, sed reddidisse. Adde prædicamenta, ut in substantia quod datum sit, in quantitate, quantum, in qualitate quale, in tempore cito, opportunè, uel contrà, in loco ut in regionibus longinquis. hæc in augendo, & imminuendo. Adde præterea ad imminuendum signa non beneuoli animi, quæ tria sunt: totidemq; beneuoli ad augendum.

De gratiæ habitione, & non habitione.

SIGON.

QVibus autem gratiam habeãt, & quas ob res, & quemadmodum se habentes, vbi gratiam definiuerimus, apparebit.

1 Sit ergo gratia, per quam qui possidet, dicitur gratiam tribuere indigenti, non pro re aliqua, neque vt aliquid ipsi tribuenti suppetat, sed vt aliquid illi.

2 Magna autem erit, quam aut valde indigẽtibus aut magnarum rerum, aut difficilium, aut in temporibus eius modi, aut solus, aut primus, aut in primis.

3 Indigentię verò sunt appetitiones, & ex his maxime quæ cum dolore coniunctæ sunt rei non suppetentis. tales autem sunt cupiditates vt

MAIORAG.

SIT igitur illa gratia, 1
per quam is, qui facultatem habet, dicitur egenti beneficium suppeditare, non, quod alicui quid iam acceperit, neque quod vtilitatem aliquam inde speret; sed tantum, vt illi commodet, cui beneficium tradit.

Magna uerò illa gra- 2
tia est, quæ valde egentibus præstatur, uel quę magna, & ardua tribuit, vel quæ opportunè fit, vel quam aut solus, aut primus, aut copiosè præstitit.

Indigentiæ verò sunt 3
appetitiones, atque illę præcipuè, quę nos angunt; cum eas explere nõ possumus. tales sunt omnes cupiditates, ut amor: & cum quis est in aliquo dolore corporis;

vt amor, & in cruciatibus corporis, & in periculis: siquidem qui in periculo, molestiaque versatur, appetit. itaque qui ijs, qui in paupertate versantur, & exilijs, etiam parua subministrarint, propter indigẽtiæ magnitudinem, & tempus magnum dedisse beneficium videtur, vt qui in Lyceo fiscellã dedit.

4 In talia igitur officiũ tribuere necesse est, sin minus, in paria, aut maiora.

5 Quare quoniam liquet, & quando, & ob quæ, & quomodo se habentibus gratia tribuatur, perspicuum est, apparatum ex his esse cõficiendum, ostendẽdo, illos aut fuisse, aut esse in tali molestia, atque indigentia constitutos, hos verò in tali necessitate eiusmodi aliquid officij tribuisse, subministrantes.

6 Quin etiam perspicuum est, vnde gratiæ detrahere, & expertes gratiæ

poris; aut in periculo; nam qui periclitatur, & qui dolet, concupiscit. Atque hac de causa, qui paupertate premuntur, & qui in exilio sunt, si quis eis in minimis etiam rebus subueniat, propterea, quòd multum indigent, & in tali tempore cõstituti sunt; magnum se beneficium accepisse existimant: vt, qui stoream in Lyceo præbuit.

4 Oportet igitur in huiusmodi rebus, ac temporibus subuenire, & si non sint eiusmodi; saltem sint vel paria, vel maiora.

5 Cum igitur planum factum sit, & quando, & quibus in rebus beneficium fiat, & quomodo affecti sint ij, qui faciunt: perspicuum est etiam, his rationibus præparandos esse auditores; vt demonstret orator, hos quidem aut esse, aut fuisse in huiusmodi tristitia, atque indigentia: illos autem in tali necessitate suppedi

gratiæ reddere liceat: aut enim quòd sui causa subministrant, aut subministrarunt, (hoc autem nõ erat gratia,) aut quod fortuito cecidit: aut quòd coacti sũt, aut quòd reddiderunt, non autem dederunt, si eos commodi sui gratia subuenire, aut iam subueniisse, quod beneficium vocati non debet: vel casu, fortuitoque accidisse, vel necessitate coactos subuenisse: vel eos beneficium reddidisse, non autem dedisse, siue illi se debere scirent, siue ignorarent: nam vtroque modo aliquid pro aliquo redditur: quare neque hoc modo beneficium est.

7 Singula etiam summa genera considerandа sunt: nam beneficium est, vel quod rem vilibus rebus indigere hanc tradidit, vel tam, vel talem, vel tali tempore, vel in opportuno loco.

8 Signum autem non beneuoli animi est, si in re minori non subuenerunt: aut, si inimicis eadem

tasse aliquid, quod eos subleuare posset.

6 Ex his etiam facilè perspici potest, quomodo remoueri gratia possit, & effici, ne beneficium præstitisse videantur; vel enim dicemus non autem dederunt, si eos commodi sui gratia subuenire, aut iam subueniisse, quod beneficium vocati non debet: vel casu, fortuitoque accidisse, vel necessitate coactos subuenisse: vel eos beneficium reddidisse, non autem dedisse, siue illi se debere scirent, siue ignorarent: nam vtroque modo aliquid pro aliquo redditur: quare neque hoc modo beneficium est.

7 Singula etiam summa genera considerandа sunt: nam beneficium est, vel quod rem vilibus rebus indigere hanc tradidit, vel tam, vel talem, vel tali tempore, vel in opportuno loco.

8 Signum autem non beneuoli animi est, si in

dem

dem commoda, vel æqualia, vel maiora tribuerunt: tunc enim perspicuum est eos nostri causa nequaquam ea fecisse: vel si quis sciens, res vileis, & abiectas tribuat; nemo enim est, qui se vilibus, & abiectis rebus egere fateatur. Ac de gratia quidem collata, aut non collata satis dictum sit.

EXPLANATIONES.

Sit igitur illa gratia] *triæ sunt gratiæ loca in genere: nam commotiones nobis dant gratia ipsa, ἢ, qui gratiam efficiunt, & ἢ, qui recipiunt. gratia autem, si quæ sit, si magna, vel parua: digna, vel indigna, & id generis, aut simpliciter, aut pro ratione personarum, causarum, temporum, locorum, modo, occasioneq;. Qui dat, si solus, primus, absque utilitate, sponte opportunè dat. Qui recipit, si indigens sit, hoc est, in maximo desiderio, vel dolore, vel periculo. Vt verò commoueas aliquem ad gratiam faciendam; primum ei persuade hominem, pro quo gratiam petimus capi inopia, vel dolore vehementi: deinde ipsi talem gratiam fore summum beneficium: unusquisque enim semper appetit magna facere: tertiò homini aliquando posse gratias referre.*

Quomodo remoueri gratia possit] *quinque locis demonstramus, quibus remoueri gratia possit, & effici ne beneficium præstitisse videantur.*

Signum autem non benevoli animi est] *signa verò, quibus demonstrare possumus non esse gratiam, sunt tria.*

Argu-

Argumentum, & distributio cap. 11.

Quemadmodum in superioribus affectibus, sic in hoc sunt, qui miserentur, res miserabiles, & quorum misereatur quis. Misericordia est dolor animi susceptus ex cogitatione grauis, & pernicioſi mali, quo quis immerentes affici videatur, & quod vel simile in nos, aut in nostros posse incurrere breui. Qui verò nihil se posse pati existimant, ut fortunati, & penitus afflicti, misericordia non mouentur. sed qui antea passi sunt, & euaserunt, timentes miserentur. Quare senes ob prudentiam, & usum, imbecilli, timidi, eruditi, qui parentes, filios, coniuges habent, misericordes sunt, veluti eos prædictis malis expositos habentes. Misericordes etiam sunt ἢ, qui non valde sunt iracundi, nec confidentes, nec contumelioſi quicquam, & valde timentes, & si afflictus sit bonus habeatur, vel quis recordatur mala præterita, & timet futura. Hæc sunt loca undecim sumpta à misericordæ persona. Miserabilia verò scribit Arist. in genere tria, quæ aut dolorem adferunt, aut interitum, ut verbera, cibi penuria, mortes: aut quæ mala magna à fortuna proueniunt, ut amicorum funera, ac priuatio, deformitas, imbecillitas, membrum amputatum, & ablatio eius, quod bonum afferre oportebat, & bonum aduenienſ, quod non profit, aut nunquàm aduenienſ, aut si aduenit, frui non potuit. Quorum porrò miseremur, ἢ sunt familiares, & ἢ maximè, quibus propinqua est calamitas. sunt & pares, & similes ætate, vel moribus, vel habitibus, vel dignitate, vel genere. sunt & casus, qui representantur formis, vocibus, veſtitu, & actione. sunt tandem qui in acerbiſsimis casibus sortes, & constanti sunt animo. communia loca à persona, cuius miseremur, sex videntur.

De Misericordia.

SIGON.

CVIusmodi verò res miserabiles sint, & quos homines misereamur, & quomodo ipsi affecti, dicamus. Sit ergo misericordia molestia quædam ob malum apparens, interitus, & molestiæ afferendæ vim habens, eius, qui eo sit indignus, quod & ipse se passurum, aut aliquē suorum expecter, idque quoties propinquum videatur. perspicuum; est enim necesse esse, qui miseraturus est, eiusmodi esse, vt arbitretur, mali aliquid passurum aut se, aut suorum aliquem, & tale malū, quale in definitione ex positum est, aut simile, aut affine.

Itaque neque q fanditus perditi sunt, misericordia commouent, quia nihil passuros se amplius arbitrant, quippe qui passi sint; neque qui

MAIORAG.

QVæ autem res miserabiles sint, & quorum hominū misereamur, & quo modo ipsi affecti, deinceps dicamus. Est autē misericordia, quædam ægritudo suscepta ex opinione mali, quod aut interitum, aut dolorem adferat ei, qui illa fortuna sit indignus. in quod quidem malum, fieri posse putamus, vt vel nos incidamus, vel eorum aliquis, qui cari nobis esse debent: & præsertim, cum id malum propinquum esse videtur: Illud enim plane est necesse esse, vt is, qui moueri misericordia debet, talis sit, vt aliquid mali pati posse existimet aut se, aut suorum quempiam: & malum eiusmodi, quale dictum est in definitione, aut illi simile, aut propinquum.

Atque

qui se valde beatos existimant, verum contumeliam inferunt; si non bona suppetere omnia arbitrātur: profectō se mali nihil pati posse arbitrantur. hoc enim ex bonis est. Sunt autem eiusmodi, vt arbitrent, nam se passuros, & qui iam passi sunt, atque euaserunt.

1 Et senes, tū propter prudentiam, tum propter peritiam.

2 Et imbecilli, magisq; timidiores.

3 Et eruditi, quia considerati.

4 Et qui parentes habent, aut liberos, aut vxores; sui enim hæc sūt & ea quæ diximus, pati possunt.

5 Et qui neque in fortitudinis affectu versantur, vt in ira, & fidētia, quia hi de futuro non cogitant.

7 Neque in affectione contumelioſa; quia neque hi se passurosaliqd considerant, sed inter hos interiecti.

1 Neque rursus q valde

Atque hac de causa, qui omnino pditi sunt, misericordia, non mouentur; nihil enim amplius se passuros existimant, cum iam perpessi sint, & qui se valde fortunatos existimant, nam hi potius cōtumeliosi sunt: cum enim omnia sibi adesse bona censeant; planū est eos non timere, ne aliquid mali patiantur; nā hoc etiā ipsum bonum est.

2 Atque etiam senes, tum propter prudētiā, tum propter vsum multarum rerum.

2 Et imbecilli, & ij, qui natura timidiores sunt.

3 Et qui doctrina sunt exculti; nam hi res humanas bene reputant.

4 Et qui parentes, aut liberos, aut cōiuges habent; hæc enim ipsorū sunt, & prædictis malis expositā.

5 Et qui in fortitudi-

de metuunt; neq; enim qui timore peculi sunt, misericordia capiũtur, quia de se soliciti sunt.

9 Et si bonos aliquos arbitrantur; qui enim neminem arbitrãt, omnes malo dignos esse arbitrabitur.

10 Omninoque quoties ita se habeat, vt recordetur, talia contigisse aut sibi, aut suis.

11 Aut speret fore, ut aut sibi, aut suis contingant. Ac quemadmodũ quidem se habẽtes misericordia commoueãtur dictum est.

Quæ verò commiserentur, ex definitione perspicua sunt. Nam quæ ex molestis, & tristibus interimendi vim habent, miserabilia omnia sunt; & quæ perdẽdi vim habent: & mala magnitudine præstantia, quæ à fortuna profiscisuntur.

1 Tristitiam autem, at-
2 que interitum afferunt mortes, & verberationes, & cruciatus corporũ, & senectus, & morbi, nis affectione nõ sunt, vt in iracundia, aut confidentia: nam huiusmodi affectiones, quid futurum sit, non cogitant.

Et qui nequaquam 7 ad contumeliam proclines sunt; nam huiusmodi homines, qui contumelioſi sunt, non cogitant, se malum aliquod pati posse. Sed qui inter hos interiecti sunt misericordes esse solent.

Neque rursus ij, qui 8 ia magno timore positi sunt; neque enim misericordia mouentur metu perculsi; quoniam de propria salute solicit sunt.

Et qui putãt aliquos 9 æquos, & bonos esse, misericordia mouent: nam qui neminem probum esse putat, is omneis homines malo dignos esse iudicabit.

Atque omnino talis 10 est quisque, cum recordatur sibi, aut suis talia mala euenisse.

Vel timet, ne aliquan 11 do aut sibi, aut suis euenant.

bi, & alimentorum inopia.

3 Mala verò à fortuna profecta, inopia amicorum, paucitas amicorum; quo fit, vt ab amicis, familiaribusque diuelli, miserabile sit; tum agritudinem, & dolorem adferunt, & ad interitum perducunt; omnia miserabilia sunt, & quæcunque perdendi, & destruendi vim habent, & quæ mala à fortuna proueniũt, magna que sunt.

Quæ verò dolorem 1 adferunt, & interitum, 2 sunt mortes, verbera corporum, vexationes, senectus, morbi, & cibi penuria.

Quę à fortuna proue 3 niunt, mala hæc ferè sunt, amicis penitus spoliari, aut cum paucis relinqui. quò fit, vt miserabile sit, ab amicis, & familiaribus diuelli: deformitas, imbecillitas corporis, membri alicuius priuatio: &, vnde bonum aliquod prouenire oportebat, inde malum accidere: atque

pter amicum, qui mendicabat, quia hoc est miserabile, illud atrox. atrox autem à misera-
bili differt, & misericor-
diæ eijciendæ vim ha-
bet, & sæpe in contra-
rium valet.

2 Item miserantur, cum atrocitas ipsa propin-
qua est.

3 Quin etiam commi-
serantur similes ætate, moribus, habitibus, di-
gnitatibus, generibus; in his enim omnib. ma-
gis elucet, etiam ipsi cō
tingere posse; omnino enim & hic statuere
oportet, quod quæcun
que sibi metuunt, hæc cum alijs eueniunt, mi
serantur.

4 Quoniam autem ma
la, quæ propinqua vidē
tur, miserabilia sunt, q̄
verò ad decē millia an-
norum euenerunt, aut
euentura sunt, cum ea
neque sperent, neque
recordentur, aut omni
no non miserantur, aut
non eodem modo; pro
pterea qui figuris, & vo
cibus, & vestitu, ac deni
que actione repræsen-
tentur, miserabiliores
sint, necesse est; faciunt
enim, vt malum propin
quum videatur, ante
oculos proponētes, aut
tanquam futurum, aut
tanquam præteritum.
Et quæ mō euenerunt,
aut breui euētura sunt,
miserabiliora, propter
eandem causam.

5 Et signa, & actiones,
vt & vestes eorum, qui
passi sunt, & quæ sunt
eiusmodi. Et verba eo-
rum, qui in mali perpes
sione versantur, vt eo-
rum qui iam animam
agunt.

6 Et præcipuè virtutem
præstare, cū in eiusmo-
di temporibus versan-
tur miserabile; hæc. n.
omnia, quia propinqua
videntur, magis excitāt
miserationem, quasi ve
rò & ille indignus sit, &
mali perpessio ante ocu
los obseruetur.

hoc sæpius euenire, & cum bonum aliquod tunc accidit, cum iam
prodesse non potest, vt Diopithi, qui cum ei à rege munera missa fuis
sent; mortuus est inuen
tus: & sicut nihil vnquā boni accidit, vel si acci-
dit, eo frui non potuit.
Atque hæc quidem, &
cętera huiusmodi sunt, quæ homines ad mise-
ricordiam mouent.

1 Miserentur autē eo-
rū, qui familiares sunt, nisi forte sint magna ne
cessitudine coniunctī; nam hos non aliter, ac
se ipsos habent. itaque Amasis, cum ad supplī-
cium duci filium suum videret, lachrymas non effudit, vt fertur: cum
autem amicum mendi
cantem conspexisset; tunc illa crymauit: hoc enim miserabile est: il-
lud verò atrox, & terri-
bile: quod enim atrox est, differt ab eo, quod est miserabile: quippe
quod eijciendi miseri-
cordia vim habeat, & sæpius in contrarium valet.

Mouentur etiam mi 2
sericordia; cum intelli-
gunt rem atrocem esse propinquam.

Parium etiam, ac si- 3
milium miserent: sunt autem pares, ac similes vel ætate, vel moribus, vel habitibus, vel digni
tate, vel genere: in his enim omnib. magis ap-
paret, eisdem periculis expositō esse: nam om-
nino hoc etiam in loco ita statuendum est; om-
nia, quæ ne accidāt, no bis timemus, cum alijs euenerint, solere nos ad misericordiam com
mouere.

Quoniam autem res 4
acerbæ cum prope esse videntur, misericordiā mouent: cum autem lō
ge absunt, vt quæ mul-
tis annis antea fuerūt, aut post futura sunt, quas neque timent, ne
que recordantur, vel non omnino misericor
dia illarum mouentur, vel nō eodem modo; ne-
cesse est eos, qui repræsentant formis, vocibus, vestitu, ac denique actione lōge miserabiliores esse: hoc enim modo efficiunt, vt malum prope

videatur, cum ipsum oculis subijciāt, quod aut futurum est, aut iam præterijt. Atque hac de causa, quæ nuper acciderunt, aut breui futura sunt, miserabiliora videntur.

5 Quin etiam ipsa indicia, atque facta, vt vestes illorum, qui casus acerbos pertulerunt, & quæ sunt eius generis: & orationes, quas habuerunt ij, qui essent in calamitate, vt qui iam iā essent morituri.

6 Maximè verò miseratio concitatur, si in illis acerbissimis casibus fortes, & constanti animo fuisse dicantur: nam hæc omnia quia vicina videntur; magis misericordiam mouēt: quod qui patitur, ea fortuna sit indignus, & acerbitas illa quasi oculi subijciatur.

EXPLANATIONES.

Est autem misericordia] *hæc definitio misericordiæ nobis indicat tria primaria loca, à quibus commotiones adsumamus. primum quidem est à miserabilibus: secundum à persona, quæ videatur mala fortuna indigna: tertium à persona illius, qui misericordia mouetur. atque is fieri posse putat, vt in illud mali vel ipse incidat, vel eorum aliquis, qui cari ei esse debent, ac præsertim cum malum propinquum esse videtur. hinc perspicuum fit quinque excipi loca particularia ab ijs, qui misericordia non mouentur: ab ijs verò, qui misericordes totidem: sed vndecim signantur. A miserabilibus verò tria communia, sed nouem accipimus particularia loca. A persona autem, cuius miseremur, tria saltem. Augent misericordiam forma, voces, luctus, vestitus, atque huiusmodi, quæ sex exhibent.*

Argu-

Argumentum cap. 12.

Indignatio opponitur misericordiæ: sicut enim misericordia mouetur aduersa bonorum hominum fortuna; sic indignatio à prospera improborum excitatur, & quemadmodum misericordia est bonæ naturæ, sic & indignatio indignari enim decet illis, qui præter merita sua fortunati sunt. Inuidemus autem & qui meritò, & qui immeritò bona possident, & cruciamur bonis alienis, ac præsertim si pares sint. quare inuidemur, ac indignamur: quia bonum ei, cui nollemus, accideri. verùm boni viri est indignari, mali inuidere, boni lætari aliquem similem pro dignitate bona acquirere, mali dolere. Indignamur igitur primò ijs abiectis, vel improbis hominibus, qui opes, & potentiam acquisiuerunt, cum his bonis sint indigni. deinde si nuper opes, & amplitudinem acquisierint. tertiò indignamur ijs, qui assequuntur illud bonum, quod alij magis congruebat. quartò si inferior cum superiore contendat præcipuè in re, in qua sunt dispares, vel etiam pares. contra hos, & his de causis indignatio monetur. Indignatur autem primò is, qui pro dignitate suæ maxima bona est consecutus, & uidet indignos eadē consequi. secundò qui probus est, ac studiosus. tertiò vir ambitiosus si difficilè id assequatur, quod indignus consecutus est. quartò qui sibi multum arrogat, & reliquos præ se contemnit. Gaudet aliquis eu locis oppositis: opposita est enim lætitia indignationi. Cum reus igitur locis ad misericordiam descriptis utetur; actor contrà locis ad indignationem ostendet eum nullā misericordia dignum esse.

De

De indignatione.

SIGON.

OPponitur autem ipsi misereri maximè id, quod dicimus, stomachari, quia molestiæ, quæ suscipitur ob indignas res aduersas opponitur quodammodo, & ab ijsdem moribus molestia, quæ suscipitur ob res secundas indignas.

1 Et vtrique affectus bonorum morũ sunt; cõuenit enim eorum, qui indignè male rem suam agunt, vicem dolere, ac misereri, ob eos verò, qui bene, stomachari; est enim iniustum, quod contra dignitatem accidit. quocirca de is stomachationem tribuimus.

2 Existimari etiam possit, inuidiam misericordiæ eodem modo opponi, quasi vicinam, atque eandem cũ stomachatione, sed est diuersa. Est enim inuidia quoque

MAIORAG.

MIsericordiæ verò maximè opponitur illa, quæ nemesis dicitur, quam nos indignationem appellare possumus: nam alicuius infortunio, qui indignè patiatur, angi, ac dolere, quamuis ab eisdem moribus proficiscatur; tamen ei quodammodo contrarium est, quod est dolere pro spera alicuius fortuna, qui ea sit indignus.

Atque hæ commotiones ambæ, bonæ inodolis, ac naturæ sunt: decet enim cum eis dolere, atque eorum misereri, qui mali aliquid indigne patiuntur: illis autem indignari, qui præter merita sua fortunati sunt; quicquid enim præter dignitatẽ accidit, iniustum est. atque hac de causa Deis etiam ipsis hoc attribuimus, vt indignentẽ.

Posset

que molestia turbulenta, & propter secundas res, verum nõ eius, qui sit indignus, sed qui par, ac similis.

3 Illud autem: Non vt ipsi eueniat aliquid aliud, sed propter ipsum proximum, omnibus æquè adesse oportet; neque enim amplius erit illud quidem inuidia, hoc verò stomachatio, sed metus, si propterea molestia, ac perturbatio excitetur, quia ipsi mali aliquid ab illius prosperitate continget.

4 Perspicuum est autẽ fore, vt hos contrarij consequantur affectus; qui præter dignitatem male rem suam gerũt, lætitia afficietur, aut dolore carebit ob contrarios, qui male gerunt; vt parricidarum, & siccariorum supplicio bonus nemo dolue rit; quia voluptas ex talibus capienda est non aliter, atque est ijs, qui pro dignitate rem suã bene

Posset autem aliquis 2
suspicari inuidiam misericordiæ eodem modo esse contrariam, tan
quam vicina sit, & ea-
dem, quæ nemesis: sed
ab ea diuersa est; quàm
uis enim etiam inuidia
sit ęgritudo, quę animũ
perturbat ob alterius
res secundas: non ta-
men ob eius res secun
das, qui sit indignus,
sed quia sit æqualis,
aut similis.

Commune autem 8
est omnium, qui inuident, & qui indignantur, vt id efficiant, non
quia sibi detrimentum
aliquod ex eo prouenire possit; sed quia bonum, cui nollent, acciderit: neque enim iam
esset inuidia, aut nemesis, sed potius metus,
si quis ideo doleret, aut
perturbaretur, quòd ex
alterius bona fortuna
sibi malum aliquod esset euenturum.

Illud verò perspicũ 4
est, diuersas animi affectiones ab inuidia, atque ab indignatione con-

bene gerunt; vtrunque enim iustum est, & bono viro lætitiam affert. quippe qui speret necesse est, fore, vt quæ similia etiam sibi eueniãt.

6 Atque hæc omnia eorundem morum sunt, contraria vero contrariorum; qui enim malis gaudet alienis idem, atque inuidus est. nam propter rei alicuius ortum, aut præsentiam dolet, hunc ob priuatio nem, & corruptionem eiusdem gaudere necesse est. itaque ad arcendam misericordiam valent hæc omnia. at vero concitari: nam qui merore conficitur, cum videt indignos aduersa fortuna concuti; idem lætabitur, aut saltem dolore carebit, cum viderit, malo dignos hominis infortunijs agitari: neque enim quisquam vir probus dolorem concipiet, cum paricidas, aut sicarios, extremum pati supplicij ortum, aut præsentiam intellexerit: decet enim in rebus eiusmodi gaudere: quemadmodum eiusdem gaudere necesse est. itaque ad arcendam misericordiam valent hæc omnia. at vero dignitate fortunatus ē, & benè rem suam gerit: hæc enim ambo iusta sunt, & bono viro lætitiam adferunt: nam necesse est, vt speret ad se quoque peruentura esse commoda, quæ sui similis consecutus est.

Ac primum quidem de stomachatione dicamus, & quibus stomachētur, & quas ob res, & quemadmodum ipsi se habentes, deinde post hæc de alijs. Atqui hæc ex ijs, quæ dicta sunt, liquent.

7 Nã si stomachari est dolere ob eum, qui indigne rem suam bene gerere videatur, primũ quidem perspicuum est, fieri non licere, vt aliquis propter bona omnia stomachetur; nemo enim si iustus sit, aut fortis, aut si virtutem adeptus erit, stomachabitur ei; quia neque misericordia ob ea, quæ his contraria sunt, commouetur, sed ob diuitias, & potentiam, & eiusmodi res, quibus, vt simpliciter dicam, digni sunt boni viri, & quæ à natura bona adepti sunt, vt nobilitatem, & pulchritudinem, & quæ sunt eiusmodi.

8 Quoniam autem antiqua prope accedere videntur ad naturalia, necesse est, ijs, qui idē bonum possident, si paulo ante adepti sint, & propterea rem suam bene gerant, vehementius stomachari: magis enim offendunt, qui no posse, vt quis propter ui potiuntur diui ijs, quam qui antiquis, & gentilicijs. similiter ve-

oritur, aut iam adest; necesse est hunc eadem gerere videatur, primũ gaudere, cum eam viquidem perspicuum est, det euanescere, atque interire. Quapropter hæc omnia misericordiam excitari prohibẽt. enim si iustus sit, aut inter se vero differunt fortis, aut si virtutem ijs de causis, quæ tradiadeptus erit, stomachatæ sunt: & omnia æqua bitur ei; quia neque misliter vtilia sunt ad emsericordia ob ea, quæ ciendum, ne res aliquæ his contraria sunt, com miserabiles esse videãmouetur, sed ob diuitur.

PRIMVM igitur de libera indignatione, quam nemesim vocãt, dicamus, & quibus homines indignantur, & quos, & quomodo affecti; deinde, etiã de reliquis verba faciamus, quamuis hæc plana sint ex ijs, quæ iam supra dicta sunt.

9 Nam, si indignari nihil aliud est, quam dolere prospera alicuius fortuna, qui ea sit indignus; primum illud perspicuum est, non fieri enim posse, vt quis propter omnia bona, quæ eueniant, indigneturꝛ negentilicijs. similiter vemo enim ei, qui iustus, aut

ro, & qui magistratum gerunt, & qui potentes sunt, & qui multos habent amicos, & qui bonos liberos, & quicunque tales. & si ipsi per hæc aliud quid boni adepti sint, eodem modo. etenim tum demũ magis offendunt, qui nouis potiuntur diuitijs, quàm qui veteribus, ẽũ propter diuitias in imperio sunt. similiterque in cæteris. causa verò est, quia illi quidem res suas possidere existimãtur, hi verò non itẽ, quod enim ita semper se habere videtur, id verum existimatur. quo fit, vt alteri haudquaquam sua possidere videantur.

3 Et quoniam singula bona non cuicunque conueniunt, sed est portio, & conuenientia quædam, vt specioſa arma non iusto conueniunt, sed forti, & eximium coniugium non nouas diuitias possidentibus, verum nobilibus. idcirco si qui bonus est, aut fortis euadit, aut virtutem aliquam acquirit, indignatur: neque enim ob res, quæ sunt his contrariæ, miseri-cordia commouetur: sed ex diuitijs, & potẽtia, & cæteris huiusmodi rebus indignatio nascitur, quibus (vt in summa dicam) boni tantũ viri digni sunt, atque illi, qui à natura conseuti bona sunt, vt nobilitatem, pulchritudinẽ, & quæ sunt eius generis cætera.

Et quoniam, quod an 2
tiquum est, parum distare videt ab eo, quod est naturale; necesse est, vt eis, qui bonum idem possident, si nuper id acquisiuerunt, at que ideo feliciter, ac prosperè viuunt; magis indignemur: maiorem enim nobis dolorem inurunt, qui nuper diuites facti sunt, quàm qui diu in amplo patrimonio vixerunt: eodem modo, qui magistratus, & potentiam, & copiã amicorum, & multos, ac

rem conuenientem nõ adipiscatur, mouet stomachum.

4 Et si inferior cum superiore cõtrouersetur; ac in primis quidem, qui in eodẽ studio versantur: vnde & illud dictum est: *Aiacis autem Thelamonidæ pugnam declinabat; quia Iuppiter ei stomachabatur, quòd cum præstantiore viro pugnaret.* Sin minus etiam, quocunque modo inferior cum superiore, vt si musicus cum iusto; est enim iustitia, quàm musica, præstantior. Ac quibus quidem stomachantur, & propter quę ex his perspicuum est; hæc enim, & eiusmodi sunt.

1 Ipsi verò stomachosi sunt, si maximis bonis digni, eaq; adepti sint; neque enim iustum est paria non paribus impartiri.

2 Deinde verò, si boni, & virtute prædili sint; quia tum rectè iudicãt, tum iniusta oderunt.

3 Et si honoris studiosi, ac probos filios, & hu-ius generis cætera nup adepti sunt: atq; etiam, cum propter hæc aliqã aliud eis bonum accidit: magis enim offendũt animos nostros noui diuites, si propter diuitias aliquem honorẽ, ac magistratum acquisierint, quàm qui iam pridem diuites erant. quod in reliquis etiam rebus accidit eodem modo. Huius autem rei causa est, quòd alteri res suas habere videntur: alteri verò minimè, quod enim semper eodem in statu spectatum est, id æquum, iustumque videtur: quò fit, vt alteri minimè suas res habere videantur.

Et, quoniam non om 3
ne bonum cuiuis homini congruit; sed est portio quædam, & conuenientia, vt exempli gratia, specioſa arma non iusto viro, sed forti conueniunt, & claræ nuptiarum affinitates non ijs, qui nuper diuites facti sunt, sed nobi-

libus,

si, & quarũdem rerum agendarum appetentes sint, & maxime in ijs rebus honoris studio trahantur, quas indigni alij consequuntur.

Et omnino, qui ipsi se dignos ijs rebus censent, quibus alios non censent, stomachãtur, illis, & ob ea itaq; mancipiorum similes, abiecti, & minime honoris cupidi, non sunt stomachosi; quia nihil est tale quo se dignos esse arbitrentur.

Ex his autem perspicuum est, propter quos aduersa fortuna vtentes, aut male rem suam gerentes, aut quod volunt, non assequentes, lætari, aut non dolere conueniat; ex his enim quæ dicta sunt, cõtraria eluce scunt.

Quare si tales oratio iudices præparauerit, eos vero, qui poscũt, vt sui misereantur, & ob quæ misereantur, indignos esse ostenderit, qui impetrent, dignos autem, qui non impetrent, fieri non potest, vt eis mitio moueatur; hæc enim sericordia tribuatur.

libus, atque illustri genere natis, congruentes sunt; fit, vt etiam cum probus vir, quod ei non conuenit, assequatur, aduersus eum indignatio concitetur.

Res etiam illa mouet indignationem, quando inferior cum superiore contendit, & præcipue si eodem studio, atque artificio dispares fuerint. vnde illud ab Homero dictum est.

Ille redit retro, non austus tendere contra
Aiacem, Telamone satum: nam Iuppiter ipse
Indignabatur forti committere inertem.

Quod si non in eodẽ studio fuerit inferior; tamen quocunque modo minor cum superiore cõtendit, indignationem mouet; vt, si musicus cum iusto viro dignitate cõtendat: nã iustitia multò præstantior est arte musica. Iã igitur planum est, contra quos homines, & quibus de causis indignatio sũt, q̃ diximus: & siqua sũt eius generis cętera.

1 EORVM autem animi facilè mouentur ad indignationem, qui maximis bonis digni sunt, & ea possident; cùm indignos eadem possidere videant; neque enim iustum est, dissimileis homines paribus bonis accumulari.

2 Secundo loco mouentur ad indignationem, qui probi, studiosique viri sunt; nam huiusmodi homines verè iudicant, & quæ iniusta sunt, oderunt.

3 Tertium genus est eorum, qui honores appetunt, & aliquas sibi res gerendas mãdari cupiũt, & præcipue si illos honores desiderant, quos alij iam eis indigni, consecuti sunt.

4 Deniq; illi facilè indignant, q̃ p̃clara de se ipsis iudicia faciũt, atq; eis reb. se dignos putant, quib. alios nõ putãt. atq; hac de causa qui seruili ingenio sunt, & abiecti hoñes, & honoris cõtẽptores, non mouent ad indignationem: nihil.n. est huiusmodi, quo se dignos existiment.

Ex ijs, quæ dicta sunt, etiam manifestum est, quando vel gaudere, vel saltem non dolere debemus; cũ aliqui homines aduersa fortuna premuntur, & rem suam infeliciter agunt, aut quæ cupiunt, non consequuntur: nam ex contrarijs contraria perspicua sunt.

Quapropter his rationibus orator sanè iudices ita præparare sua oratione poterit; vt eos, q̃ sui misereri dicũt oportere, doceat indignos esse, qui misericordiam consequantur; vbi autem fieri posse certum est, vt eorum quis misereatur qui misericordia sunt indigni.

EXPLANATIONES.

Misericordiæ verò maximè opponitur] *Indignatio, siue nemesis, quæ misericordiæ opposita est, tot præbet loca generica, & particularia, quot misericordia.*

Argumentum cap. 13.

Sicut in reliquis commotionibus tria proponit Arist. sic in inuidia propter quæ bona inuidia concitetur, quibus hominibus inuideri soleat, & quomodo affecti homines inuideant. Sed Inuidia dolor quidam animi conceptus est alterius felicitate, propter ea bona, quæ non à uirtute, sed à fortuna proueniunt, vt opes, honores q̃, in pares, & similes non vt aliquod commodum inuidus ferat; sed quia nollet parem id possidere. pares uocat natione, aut cognatione, aut ætate, aut animi habitu, aut dignitate, aut fortunis. Qui verò inuidet, aut est par, aut omnibus fere bonis abundat, aut nehementer honoratur, aut est ambitiosus, aut sapiens uideri uult, aut cupit in aliqua re excellere, aut pusillo est animo. Loca sunt septẽ. Tot autem sunt ea, quæ a bonis inuisis sumuntur, quot prosperà tribuit fortuna: ex quib. laus, honor, & gloria quæritur. At verò is, cui inuideant, est propinquus tempore, aut loco, aut ætate, aut gloria: deinde cum quo de honore certãt, atq; is est æmulus. tertiò si facilè, et celeriter bonum obtinuerit, quod qui inuidet, non sit assecutus, vel non facilè, vel non celeriter. quartò qui obtinet id bonum, quod infamiam adferat & dedecus ei, qui magis obtinere debebat. quintò qui possidet illa, quæ inuidenti conueniebant. sextò qui paruo sumptu comparat id, quod inuidens magno. Hæc loca a persona, quæ inuidetur, enumerat Arist. si igitur inuidi bonis alienis dolent; malis gaudebunt. quare, si Orator effecerit, ut Iudices inuideant bonis aduersariorum, & lætentur malis; nunquam ad misericordiam commouebuntur.

De Inuidia.

SIGON. MAIORAG.

PErspicuum est etiã, quas ob res inuideant, & quibus hominibus, & quemadmodũ se habentes. si quidem inuidia est molestia quę bonorum, quæ sunt cõmemorata, prosperitatem, aduersus similes, non vt sibi adsit aliquid sed propter illos.

1 Etenim quibus similes aliqui sunt, aut esse videntur, tales inuidebunt: similes autem dico genere, cognatione, ætate, habitu, & existimatione, & copiis.

2 Et quibus parum abest, quin omnia suppetãt. itaque qui magnas res agunt, & secunda fortuna vtuntur, inuidi sunt, quia suas res ferri ab omnibus arbitrant.

NEque illud obscurũ est propter quæ bona, & quibus hominibus, & quomodo affecti soleant inuidere; siquidem inuidia est ægritudo quædam conbonorum, quæ sunt cõcepta ex felicitate eorũ honorũ, quę dicta sunt; cum paribus, ac similibus' eueniũt, non vt qui inuidet, aliquod indecommodum ferat; sed quia nollet eos, quibus inuidet, ea bona possidere.

1 Illi autẽ inuidia mouentur, quibus aliqui pares sunt, aut videntur. pareis autem voco, aut genere, aut cognatione, aut ætate, aut habitu animi, aut dignitate, aut fortunis.

2 Et qui omnia fere bona consecuti sunt.

3 Et quibus eximius ob rem aliquam honor habet, & præcipue ob sapientiam, aut beatitudinem.

4 Et qui honoris studio ducuntur, inuidi magis sunt, quàm qui non ducuntur.

5 Et qui sapientiæ opinionem consectantur, quia honoris studio ducuntur ob sapientiam.

6 Et omnino qui gloriam in aliqua re appetunt, in ea inuidi sunt.

7 Et pusillanimi; quia omnia illis magna esse videntur.

¶ Bona verò propter, quæ inuidet, dicta sunt. Nam quibus in operibus glorioſius, & ambitioſius se gerunt, & gloriâ appetunt, & quæcunque à secunda fortuna proficiſcuntur, ferme in omnibus versatur inuidia, & præcipue quæ aut ipſi apperunt, aut putant conuenire se habere, aut quarum ipſi poſſeſſione paullo excellunt, aut paullo superâ tur.

Neque verò dubium est etiam, quibus inuideant, quia ſimul expoſitum eſt.

1 Inuident enim ijs, q & tempore, & loco, & ætate, & exiſtimatione proximi ſunt. vnde dictum eſt.

Cognatum enim etiam inuidere ſcit.

2 Et ijs, quibus cũ ambitione: concertant em cum ijs, quos diximus, cum ijs autem, qui ad decem millia annorum ſunt, aut erũt, aut cum mortuis nemo, neque cum ijs qui ſunt ad columnas Herculeas, neque cum ijs, à quibus ſelonge vinci ſuo, aut aliorum iudicio arbitrãtur, neque quos ſelonge vincere eodem modo, & cum his, & de rebus eiuſmodi. Quoniã autem cum competitoribus, & riualibus, & omnino eadem expetentibus ambitioſe concertant, fit, vt his potiſſimum inuidere neceſſe ſit, unde dictum eſt.

Et Figulus figulo.

quò fit, vt qui res præclaras gerũt, & qui fortunati ſunt, ad inuidiã ſint procliues; quoniã quicquid alijs boni cõtingit, id ſibi eripi exiſtimant.

Et qui eximios honores in aliqua re ſunt adepti, & præcipuè qui ſapientiæ, vitæque beatæ compotes eſſe videntur. 3

Et qui gloriæ ſunt appetentes, magis inuidi ſunt, quàm quos gloria non commouet. 4

Et qui ſapientes videri volunt, cum eius glorię ſint appetentes, quę ſapientiæ debetur. 5

Denique qui in aliquo ſtudio laudem aſſequi cupiũt, omnibus inuident, qui in eodem curſu verſantur. 6

Et qui anguſto, puſilloque ſunt animo: nam eis omnia videntur eſſe magna. 7

AT VERO propter quæ bona ſoleant inuidere, iam dictum eſt; omnes enim res, atque opera, ex quibus laudẽ, honorem, & gloriam quærunt, & omnia fortunæ commoda gignere inuidiam ſolent, & ea maximè, quę aut ipſi appetunt, aut ſe habere oportere cenſent. Ob eas etiam res inuidia mouetur, quibus ſe, aut paulo ſuperiores, aut paulo inferiores eſſe vident.

NEC dubium eſſe põt, quibus inuideant; nam hoc vnà cum alijs dictum eſt.

Illis enim inuident, qui propinqui ſunt, aut tempore, aut loco, aut ætate, aut gloria. quam obrem illud vulgo cele bratur.

Vicinus inuidere vicino ſolet.

Inuident etiam illis, quibuſcum de honore certant. certant autem cum ijs, quos modo diximus: cum ijs verò qui multis antea ſeculis vixerunt, aut poſtea ſunt orituri, vel q iam mortui ſunt, nemo de honore contendit: neque cum ijs, qui apud Her-

10 Et ijs, qui celeriter adepti sunt, ij, qui ægrè, aut nequaquam adepti sunt, inuident.

11 Et ijs, quibus aut possidentibus, aut benè rem gerentibus ipsi decus suscipient. cuiusmodi & vicini sunt, & pares; perspicuum enim ipsorum culpa fieri, ne bonum adipiscantur. quare hoc cum dolorem afferat, inuidiam efficit.

12 Et ijs, qui aut ea habent, aut possiderunt, quæ ipsis conueniebāt, aut olim possederant. itaque seniores iunioribus, & qui magnos in eandem rem sumptus fecerūt ijs, qui exiguos, inuident.

Perspicuum verò est, quas ob res, & in quibus, & quemadmodum se habentes lætitia afficiantur, qui tales sunt: vt enim non habentes dolent, sic habentes ob contraria gaudebunt. Quare si ipsi probentur ita se habere: at verò q misericordiam impetra-

re,

culis columnas habitant, neque cum ijs, a quibus putant se longo interuallo, aut suo, aut aliorum iudicio superari: neque contra cum ijs, quibus se multum præstare existimant. & quod de personis, idē etiam de rebus sentiendum. Quoniam autem æmulos studiorum suorum, & riualeis, & denique omneis, qui eadem desiderant, superare contendunt; necesse est etiam, vt eisdem maximè inuideant. vnde dictum est.

Et figulus figulo:

Et, qui sero, vel nunquam id, quod cupiebant, assecuti sunt, ijs inuident, qui celeriter idem, ac facilè acquisierunt. 10

Atque illis etiam inuident, qui id quærunt, quod si assequi potuerint, & ad exitum perducere, probro ipsis futurum sit: namq; etiam huiusmodi homines, pinqui, ac similes sunt: perspicuum est enim, ipso- 11

re, aut bonum aliquod ipsorum culpa fieri, vt obtinere digni censentur, eiusmodi sint, quales, quos exposuimus, profecto nunquam misericordiam à principibus obtinebunt. id non assequātur. quare dolor, molestiaque, quam ex eo cupiunt, inuidiam gignit.

Eis præterea solent inuidere, qui possident illa, quæ ipsis conuenient: aut quæ quondam ipsi possidebant: quare senes iunioribus inuident. 12

13 Et, qui magnos sumptus in aliqua re comparanda fecerunt, ijs inuident, qui paruo sumptu rem eandem assecuti sunt.

Quin illud quoque planū est quas ob res huiusmodi homines gaudeant, & quibus in personis, & quomodo affecti: quo enim modo nō sūt affecti, contrarijs rebus lætabuntur. Quod si ita præparati iudices fuerint, & demonstratū erit, eos, qui vel misericordiam, vel aliquod bonum consequi digni habiti fuerāt, taleis esse qualeis diximus planum est, nos nunquam misericordiam consecuturos ab illis, in quorum potestate res tota posita est.

EXPLANATIONES.

Neque illud obscurum est] *sic inuidiæ loca sumuntur, quemadmodum nos docet data definitio, à tribus, ab inuidis scilicet, ab eo, qui inuidetur, & à re, quæ inuidiam gignere solet. loca explanata leguntur decem & tres. propter quæ verò bona soleant inuidere, sunt omnes res, atque opera, ex quibus laudem, honorem, & gloriam quærunt, & omnia fortunæ commoda inuidiam mouent: & ea potissimum, quæ*

aut ipsi inuidentes appetunt, aut se habere oportere censent.

Argumentum cap. 14.

Demum æmulationem aggrediamur. quæ est dolor animi, non quòd alter bene habeat: id enim inuidi est; sed quòd non eadem possideat, cum se dignum existimet: quia par est, & similis, quare æmulatio est bona, & boni viri; quia concitat hominem, vt talis fiat, vt illa bona consequi possit. Inhac verò animi commotione inspicere oportet, quomodo sint affecti, qui æmulantur, quæ bona æmulationem moueant, & quos æmulari solemus. Itaque æmulantur qui se digni bonis, quæ non habent, existimant: deinde qui tales ab aliis existimantur: tertiò qui habet maiores, vel cognatos, vel familiares, vel ciues honestos. Bona verò sint honorifica, & quibus honos debetur, vt virtutes, & ea, quæ aliis sunt utilia, ac benefica: & quibus propinqui, & vicini frui possunt, vt diuitiæ, & pulchritudo. Eos autem æmulari solemus, qui prædictis bonis ornati sunt, vt fortitudine, sapientia, magistratu: quia de multis benemereri possunt: item eos, quibus plurimi similes esse studeãt, vel familiares, vel amici: & quos multi admirantur, vel ipsi, & quos poetæ, vel Oratores laudant. Contrarios autem cernimus: quia mali habentur.

De æmulatione.

SIGON. MAIORAG.

QVomodo verò se habentes æmulentur, & quales res, & in quibus, hinc manifestũ est. Si quidem æmulatio est molestia quædam suscepta ex eo, quòd in iis qui natura similes sunt, honorata inesse bona videantur, quæ & ipsi consequi possint, non quod alii, sed quia non & ipsi potiantur. itaque æmulatio & bona est, & bonorũ virorum, inuidia vero mala, & malorum; ille enim semet propter æmulationem accingit, vt bona adipiscatur, hic vero propter inuidiam, ne alter potiatur.

Ergo illi ad æmulandum sunt propensi, necesse est, qui se bonis eis dignos censent, quæ non habent, quia nemo se dignum censet iis, q̃ effici non posse. videntur itaq; iuuenes, & magnanimi, tales. Et quibus talia bona supperunt, quæ honoratis viris digna sunt, cuiusmodi diuitiæ, & multitudo amicorum, & magistratus, & quæ sunt eiusmodi generis: tanquã enim ipsis probis esse conueniat,

IAm verò quomodo affecti sint, qui æmulantur, & quæ bona, & in quibus hominib. posita, soleant æmulari de inceps perspicuum fiet.

Est enim æmulatio, quædam ægritudo, quæ nascitur ex eo, quod in similibus, ac paribus videantur esse bona quædam honorifica, quæ bona possint etiam in eum cadere, qui, ita afficitur; non, quod alij bona illa euenerint; sed qđ eis ipse careat. quo fit, vt æmulatio bona sit, & bonorum virorũ affectio, sed inuidia mala est, & malorum hominum; nam æmulatio concitat hominem, vt talis fiat, quo possit illa bona consequi, sed inuidia proximum conatur eisdem bonis spoliare.

Necesse est igitur eos ad æmulandum proclines esse, qui se eis bonis, quæ non habent, dignos existimãt: nullius enim se bonis dignum censet, quæ nullo modo fieri posse videntur.

Quapropter adolescentes, & magnanimi viri solent æmulatores esse:

niat, quia ipsa probis conueniunt, bona eiusmodi ęmulantur.

2 Et ii, quos alii dignos censent.

3 Et quorum maiores, aut cognati, aut propinqui, aut natio, aut ciuitas honore excellũt, eos in his rebus æmulantur quia ea sibi propria esse & dignos se arbitrantur.

4 Quod si bona, quæ honores excellunt, ęmulabilia sunt, tales & virtutes esse necesse est.

5 Et quæcunque aliis vtilitatem afferre, ac beneficium possunt, quia benesicos, & bonos honorant.

6 Et bona, quibus frui proximi possunt, vt diuitię, & pulchritudo magis, quàm valetudo.

7 Neque verò dubium est etiam, quinam æmulabiles sint; nam qui hęc & eiusmodi bona possident, illi æmulandi sunt hæc autem sunt, quæ diximus, vt fortitudo, sapientia, magistratus. qui enim magistratum gerunt, esse: & qui ea bona possident, quæ honoratis viris conueniunt. talia verò sunt diuitiæ, copia amicorũ, magistratus, & cætera eius generis: nam, quia huiusmodi bona conueniunt eis, q bene animo conformati sunt; tanquam ipsis quoque conueniat pro bis esse viris: idcirco talia bona æmulantur.

Atque illi etiam ęmulatores sunt, quos alij bonis dignos existimant.

Et quorum aut maiores aut cognati, aut domestici, aut gens, aut ciuitas in precio, ac honore fuit, earũdem rerum æmulatores sunt: nam ea iam propria esse bona putant, atque illis se dignos arbitrantur.

QVOD si bona, quibus honos debet, æmulanda sunt; necesse est virtutes eiusmodi esse.

Et quæcunque bona sunt alijs vtilia, & benefica; nam omnes beneficos, & probos viros honorant, atque in precio habent.

runt, multis bene facere possunt, imperatores oratores, omnes, qui talia valent.

8 Et quibus multi esse, similes volunt, aut multi familiares, aut multi amici.

9 Aut quos multi admirantur, aut quos ipsi admirantur.

10 Et quorum laudes, & encomia aut à poetis, aut ab orationum scriptoribus celebrantur. Contemnunt autẽ contrarios, quia æmulationi contemptio aduersatur, & ipsi æmulari id, quod est contemnere. qui verò ita se habent, vt aliquos ipsi, aut ipsos alij æmulentur, eos proclines esse necesse est ad contemnendum & hos, & ob hæc, quicunque ijs malis afficiuntur, quæ bonis æmulabilibus aduersantur ita que fortunatos sæpe contemnunt, quoties fortuna potiuntur sine bonis ijs, quibus honor bꝰ. Atque ex qb. quidẽ affectus, aut excitentur, aut

Nec non cuncta illa, quibus propinqui, ac vicini frui possunt, quales sunt diuitiæ, pulchritudo magis, quã bona vati familiares, aut multi letudo.

NEQVE obscurum est, quinam sint æmulãdi, nempe ij, qui huiusmodi bona possident, qualia sunt ea, quæ diximus, vt fortitudo, sapiẽtia, magistratus: nam q magistratum gerũt, de multis benemereri possunt, imperatores quoque, oratores, cæteriq; omnes, qui talia pręstare possunt.

Illi etiam æmulandi sunt, quibus plurimi similes esse studeant: vel quibus plurimi noti, vel amici fieri cupiunt.

Et quos multi admirantur, aut quos ipsi illi admirantur.

Et quorum laudationes, & encomia vel à poetis, vel ab oratorib. prædicantur. Contemnunt autem eos, q sunt his contrarij: contemptio enim æmulationi con-

aut sedentur, vnde fides contraria est: & æmula proficiscuntur, dictum ri, atque contemnere est. sunt inter se contraria. necesse est autem eos, qui ita affecti sunt, vt vel aliorum æmulatores sint, vel sui æmulatores habeant; contemptores esse eorum hominum, qui sunt malis ijs obnoxij, quæ contraria sunt illis bonis, quæ æmulamur. Quare sæpenumero fortunatos homines contemnunt, cum eis quidem fortuna prospera est, sed tamen sine ij- bonis, quib. honor tribui solet. Sed iam satis dictum est, quibus modis perturbationes animis inferantur, aut euellantur insitæ, vnde fidei faciendæ rationes ducuntur.

EXPLANATIONES.

Est enim æmulatio] *differt, vt definitio declarat, æmulatio ab inuidia: quoniam inuidus alienis tristatur bonis: æmulus verò tristatur, non quia bona alius possideat; sed quia talia, vel maiora ipse non habeat. tria quoque ab æmulatione loca generica percipimus, ab æmulo videlicet, ab eo, qui æmulatur, & à re ipsa, quæ ad æmulationem concitat. ab æmulatore tria saltem particularia accipimus: tria quoque à re, & quædam amplius: loca verò ab eo, quem æmulamur.*

Contemnunt autem eos] *contrarios his contemnunt. vnde totidem habebimus loca; verùm & ampliora; siquidem contemptus ad iram reducitur. atque hæc de affectibus animi loca, à quibus probationes sumamus, enumeranimus.*

Ar-

Argumentum, cap. 15.

Animi perturbationes sunt personarum & quælibet persona moret habet: qui immutari solent à quatuor potissimum rebus, à commotionibus scilicet animi, de quibus supra dictum est, ab habitibus, qui sunt virtutes, & uitia, de quibus Arist. est locutus in lib. primo: tertiò ab ætatibus, quæ sunt tres, adolescentia, senectus, & media ætas: quartò à fortunis, de quibus postea: quia nunc de ætate scribere proponit, & inquit Adolescentes cupiditatibus trahi, et quæ cupiũt, efficere conari, ac maximè amoribus deditos. vehementer cupiunt, sed non diu. facilè irascuntur, non tamen facilè sedari possunt. ambitiosi sunt, & victoriæ cupidi potius, quàm pecuniæ, simplices, spei pleni, facilè decipiuntur, alijs fortiores, confidentes non timentes. verecũdi sunt, magnanimi, honesta potius, quàm vtilia amplectuntur. studiosi sunt amicorum, atque sodalium, peccant in eo, quod est maius. omnia se scire existimant, propter contumeliam iniurias faciunt, miserentur facilè, facilè rident, facetiq; sunt. Tales sunt adolescentium mores.

De moribus auditorum.

SIGON. MAIORAG.

QVales autem moribus sint pro affectibus, & habitibus, & ætatibus, & fortunis, dicto autem affectus, iram, cupiditatem, & ciusiram,

NVnc de moribus sermonẽ instituemus; qui secundum animi commotiones, habitus, ætates, fortunas vadicto autem affectus, riantur. voco autem iram,

eiusmodi de quibus supra disseruimus, habitus autem vitia, & virtutes, de quibus dictũ est etiam ante, & quales res præeligant singuli, & quales agant, ætates autem sunt iuuẽtus, vigor, & senectus. fortunam autem voco nobilitatẽ, & diuitias, & potentiam, & quæ his contraria sunt, & omnino prosperam, ad uersamque fortunam.

1 Ac iuuenes quidem moribus cupidi, & ad ea, quę concupiuerint, procõficienda parati sunt, & ex corporeis cupiditatibus Venereis potissimum dediti, earumque impotentes sunt, incontinentes autem, & rerum concupitarum fastidiosi.

2 Et valde quidem concupiscunt.

3 Sed protinus cõquiescunt; quia acutas habent voluntates, & non magnas, quales sunt ęgrotantium sites, ac fames.

4 Et ad excandescentiam, acutamq; excandescentiam procliues.

5 Ad eumq; impetum sequendum parati.

6 Atque irę obnoxij, qã propter honoris desideriũ se paruifieri pati non possunt, verum ægre ferunt, si sibi fieri iniuriam arbitrentur.

7 Et honoris cupidi sunt, immo potius victorię, quia iuuentus excellentiam appetit. victoria verò est excellentia quędam. atque harũ rerum ambarũ potius, quàm pecuniarũ sunt studiosi.

8 Pecuniarum verò studiosi minimum, propterea quia indigentiam nondum sunt experti, quale est Pittaci dictũ in Ampharaum.

9 Neque malis moribus prediti sunt, sed bonis, quia nondum multa flagitia cognouerũt.

10 Et crediduli; quia nondum sępe decepti sunt.

11 Et bona spe pleni, qa vt temulenti, sic iuuenes, natura calidi sunt. simul etiam, quia nondum

cupiditate mouentur.

Sed in eis ardor ille celeriter extinguitur: illorum enim voluntates acutę quidem sunt, sed non tamen diuturnæ, qualis ægrotorum sitis, ac fames esse soleret.

Præterea facilè excãsaiascuntur.

Atque illũ animi impetum sequuntur.

Et omnino semp inferiores, & victi abiere rerum ambarũ potius, discedunt: nam propter ambitionem, ac honoris studium pati nõ possunt, vt ab vllo negligantur: sed grauiter ferunt, cum se iniuria affici existimant.

Et ambitiosi sunt, vel potius victoriæ cupidi: cupit enim adolescentia cæteris antecellere, victoria verò quædam excellentia est. Et hæc ambo potius, quàm studium pecuniæ sequuntur.

Neque enim pecuniæ desiderio trahuntur: quoniam egestatẽ, aut

dum sæpe opinione lapsi sunt, magnaque ex parte spe viuunt, spes enim est futuri, memoria verò præteriti, iuuenibus autem futuri est multum, præteriti verò parum: primis enim diebus nihil se meminisse, sperare vero omnia arbitrantur.

12 Et facilè decipi possunt, propter eandem rationem, quia facilè sperant.

13 Et fortiores sunt, qa iracundi, & bona spe pleni, quorum illud efficit, ne metuant, hoc verò, vt confidant: neque enim quisquam, dum irascitur, timet & sperare boni aliquid fiduciam affert.

14 Et verecundi, quia nondum honesta alia esse existimant, verum à lege sola sunt instituti.

15 Et magnanimi; quia nondum à vita depressi sunt, sed rerum necessariarum rudes sunt, & se ipsum rebus magnis dignum cẽsere magnanimi

aut indigentiam nondum experti sunt, quõ admodum illud Pittaci dictum in Amphiaraũ ostendit.

Neque prauo ingenio sunt, sed simplices, & aperti; qa nõdũ multa flagitia didicerunt. 9

Sunt etiam creduli; quia non sæpe decepti sunt. 10

Et bona spe aluntur, eo quod natura calidi sunt; non aliter, atque illi, qui vino madent: simul etiam, qui nondũ multis in rebus spe frustrati sunt, magnaque ex parte spe viuunt: est enim spes futuri temporis, memoria verò præteriti. adolescentibus autem, quod futurum tempus, longum est, quod vera præteritum, est paruũ: primis enim temporibus ætatis nihil est, quod se meminisse putent: omnia verò sperant. 11

Et propter hanc, quã dixi, causam facilè decipiuntur; quia facillimè sperant. 12

For-

nimi est id autem bene sperantis est.

16 Et honesta facere, quam vtilia malũt, quia moribus potius, quam ratiocinatione viuunt. est autem ratiocinatio vtilitatis, virtus honestatis.

17 Et amicorum, ac sodalium studiosi magis, quàm aliæ ætates, quia conuictu gaudent, & nihil vtilitate metiuntur, quare neque amicos.

18 Et omnia in maius ac vehementius, contra Chilonium præceptum delinquunt, quia omnia agunt nimis, si quidem & amant nimis, & oderunt nimis, & reliqua omnia eodem modo.

19 Quippe qui, & scire se omnia opinantur, & asseuerant, quæ causa est, vt omnia etiam nimium agant.

20 Et iniurias faciunt ad contumeliam, non ad malitiam.

21 Et misericordes sunt; quia omnes bonos, ac meliores existimant, si quidem sua innocentia alios

Fortiores quoque sunt aljs; quoniam ira cundi, ac spei semper pleni. quorum alterum non timere, alterum confidere facit: neque enim quisquam iratus timet, & qui boni aliquid sperat, audentior euadit. 13

Et verecundi sunt: quia nihil aliud adhuc honestum esse censent, nisi quod ex institutione, legeque didicerunt. 14

Sunt etiam magnanimi adolescentes; quia nondum vitæ miserias senserunt, sed expertes sunt earum, quæ in vita accidunt, necessitatum: nam se magnis rebus dignum esse censere, magnanimitas est: hoc autem eius est proprium, qui spei plenus sit. 15

Et ea potius amplecti, volunt, quæ honesta sunt, quàm quæ vtilia, magisque ex institutione viuunt, quam ex ratiocinatione: nam ratiocinatio ad vtilitatem impellit, virtus autem 16

alios metiuntur, quare indigna illos pati arbitrantur.

22 Et risu delectantur.

23 Itaque faceti. facetiæ vero erudita contumelia est. Ac iuuenum quidem mores eiusmodi sunt.

18 Et quicquid peccant, in eo, quod est maius, vehementius peccant, & contra Chilonis præceptum omnia nimis faciunt: nimium enim amant, nimium oderunt, atque ita in aliis rebus omnibus.

19 Quippe qui & se scire omnia existiment, & assueuerent omnia. quæ causa est, vt nimis etiã omnia faciant.

20 Et quas iniurias faciunt, eas propter contumeliam, non propter malitiam inferunt.

21 Et facilè misericordia commouentur; quoniã omneis probos esse, ac meliores, quàm sint existimant; sua enim ipsorum innocentia cæteros metiuntur. itaque illos indigna pati iudicant.

22 Et risus studiosi sunt.

23 Quò fit, vt faceti iocosique sint: vrbanitas eñ erudita quædam contumelia est. Tales igit̃ sunt adolescentium mores.

Et studiosi sunt amicorum, atque sodalium magis, quam in aliis ætatibus constituti; propterea, quòd eorum cõ suetudine delectantur, & nondum quicquam ad vtilitatem referunt, ita neque amicos. 17

ad honestatem.

EXPLANATIONES.

Adolescentes igitur quo ad mores attinet] *Diximus probationem artificiosam duplicem esse: alteram a le causam, alteram extra causam. quæ extra causam est, ea est, materia scilicet, quæ pertinet ad*

ad oratorem: affecta, quæ ad iudicem afficiendum, de qua antea disseruimus: & accommodata, quæ ad moves iudicum, siue audientium. de hac verò nunc agit Aristot. Munus igitur oratoris est, qui extra causam dicit, probationes proferre, quæ moribus audientium sint accommodatæ: alij enim sunt iuuenum mores, alij senum, alij eorum, qui virilem agunt ætatem. quapropter & ab ætatibus assumet argumentationum loca orator. Iuuenum quidem habitus quinque dant generica loca, atque ea ab eorum cupiditate, ira, inexperientia, spe, & ratiocinationis indigentia. A cupiditate tria accipimus particularia: aptissimi enim primò sunt ad cupiendum: secundò mutabiles, citoq; fastidientes: tertiò appetitus sunt eis vehementes, vt sitis ægrorum. Ab ira quatuor: primò enim aptissimi sunt, atque proclines ad iram. Secundò sunt vehementis iræ. tertiò vincuntur ab ira. quartò sunt ambitiosi. Ab inexperientia tria: primò pecuniæ minimè sunt auidi, secundò simplices, & aperti, non dolosi: tertiò credduli. A spe quinque: nam primò bona spe aluntur. secundò facilè decipiuntur. tertiò fortiores alijs sunt: quoniam iracundi sunt, ac spei semper pleni. quartò ue recundi. quintò magnanimi. A ratiocinationis carentia octo: primò enim honesta magis, quàm utilia eligunt. secundò studiosi sunt amicorum, atque sodaliam. tertiò quicquid peccant, in eo, quod est maius, & vehementius peccant. quartò omnia se scire existimant, & asseuerant. quintò iniurias, quas inferunt, propter contumeliam, non propter malitiam inferũt. sextò facile misericordia capiuntur. septimò risus sunt studiosi. octauò faceti, iocosiq; sunt. orator igitur iuuenes afficiet enthymematibus, & exemplis huiusmodi moribus ornatis.

Argumentum cap. 16.

Senum mores contrarijs sunt: nihil enim confirmant, sed de omnibus ferè dubitant: dolosi, suspicioſi, parui animi, illiberales, timidi, difficiles, & queruli, nihilitatem honestati præponunt, inuerecundi, nulla spe ducuntur, loquaces sunt, facilè irascuntur, sed non perseuerant in ira. cupiditates languidæ. id potius faciunt, quod ratiocinatio dictat, quàm quod moues à natura insiti, & quas faciunt iniurias propter malitiam inferunt. misericordes sunt ob imbecillitatem, morosi, minimè faceti, sed ad querimonias proni. Hæc sunt loca, cum quibus probationes ornare poterit orator ad animos auditorum demulcendos: nihil enim magis detinet, quàm oratio, quæ cuiusque ætatis mores exprimat.

De senum moribus.

SIGON.

SEniores autem, & qui vigorem remiſe runt, ex ijs ferme, quæ his contraria ſunt, magna ex parte mores adepti ſunt.

1 Etenim quia multos annos vixerunt, & multis in rebus decepti, lapſique ſunt, & res maiore ex parte perditæ ſunt, nihil affirmant, atque omnia multo minus,

MAIORAG.

AA verò ſenes, & qui iam grandes natu ſunt, contrarijs ferè moribus plerunque præditi ſunt.

Quoniam enim multos annos vixerunt plu 1
ribus in rebus decepti ſunt, atque ipſi aberrarunt, & magna negocio rum pars malis abũ dat, nihil planè confirmare ſolent, ac longè mi-

nus, quàm oportet. Et opinantur, nihil verò ſciunt. Et cum controuerſantur, addunt ſem per forſan, & fortaſſe, atque omnia ita pronũciant, aſſeueranter verò nihil.

2 Et malorum morum ſunt, quod eſt omnia in deteriorem partem interpretari.

3 Præterea verò ſuſpicioſi ſunt, propter incredulitatem, increduli verò, propter periti am.

4 Neque valde amant, neque valde oderunt, propter hanc rationem ſed ex præcepto Biantis, & amant, tanquam oſuri, & oderunt, tanquam amaturi.

5 Et puſillanimi; quia à vita depreſſi ſunt, nihil. n. magni, nihil eximij, ſed ea, quæ ad vitã pertinent, cõcupiſcũt.

6 Et illiberales, quia patrimonium eſt ex rebus neceſſarijs. vna ſimul verò etiam propter peritiam, quàm ſit difficile adquirere, & facile amit-

minus, quàm oporteat, omnia tractant, & ſe opinari, non ſcire, quicquam, prædicant: & de quaque re ambigentes, ſemper adiungunt, Forſan, & Fortaſſe, atque ita omnia dicunt, nihil autem aſſeueranter eſferunt.

Et ingenio prauo, 2
morioſoque ſunt: eſt. n. cachoetia, vitium, cum in deteriorem partem omnia capiuntur.

Et ſuſpicioſi ſunt; eo 3
quod nemini credant. creduntautem nemini propter experientiam, & vſum.

Atque eadem de cau 4
ſa, neque uehementer amant, neque uehemẽter oderunt: ſed ex Biãtis præcepto amant, tanquam oſuri, & oderunt tanquam amaturi.

Parui quoque animi 5
ſunt, quoniam longa ætas eorum ſpiritus fregit: nihil enim magnũ, nihil eximium appetũt, ſed ea tãtum, quæ ſunt ad vitam neceſſaria, cupiunt.

amittere, non ignorãt.

7 Et timidi, & oĩa præmetuentes; quia, contra ac iuuenes, sunt affecti, quippe qui refrigerati sunt, illi verò calidi quare senectus aditum timiditati patefecit: est enim timor refrigeratio quædam.

8 Et vitæ cupidi in extremis potissimum diebus, quia cupiditas est rei, quæ abest; & cuius rei indigẽtes sunt, eam potissimum concupiscunt.

9 Et obiurgationib. delectantur magis, quàm conuenit; est enim pusillanimitas & hæc quædam.

10 Et ad vtilitatem, non aut̃ ad honestatem viuunt magis, quàm cõuenit; quia se ipsos dili gũt: vtile enim bonum est huic, honestum aũt simpliciter.

11 Et inuerecũdi potius, quàm verecundi: quia enim non curant honestatem æque, ac vtilitatem, paruifaciunt, quid existimetur.

Atq; illiberales sunt; 6
nam pecunię in eis numerantur, quę sunt ad vitam necessaria: simul etiam longo vsu didicerunt, quam difficile sit pecuniam acquirere, & quàm facile sit eandem amittere.

Sunt etiam timidi, 7
semperque verentur, ne aliquid sibi mali contingat: nam contrario modo affecti sunt atq; adolescẽtes: sunt enim gelidi, ac refrigerati, adolescentes autem feruentes. quare senectus aditum timiditati patefecit; timor enim refrigeratio quædam est.

Et cupidi vitę sunt, 8
præsertim exacta ætate, atque extremo tempore; cupiditas enim absentium rerum est, & omnes, cuius rei indigentes sunt, eam maximè desiderant.

Difficiles etiam, & 9
querauli sunt, quod ipsum quandam animi angustiam indicat.

Et in viuendi ratione 10
sibi vtilitatem, non honestatem proponunt, atque hoc supra modum faciunt; eo quod sui ipsorum amantes sint: nã quod vtile est, priuatũ vsum respicit: quod autem honestum est, com munem.

Inuerecundi quoque 11
potius, quàm verecundi sunt: cum enim non curent æque honestatem, ac vtilitatem curent; parui faciunt etiam, quales videantur.

Neque vlla spe ducũ 12
tur cum propter experientiam; magna enim negociorum pars malis abũdat. vnde fit, vt in deteriorem partem plerąque cadant; tum etiam propter timiditatem, vi uunt̃que memoria potius, quàm spes; quã enim reliquum est vitæ, parafacienda parati, ad quæ cum est, præteritum au tem est multum, & spes tur, sed ad ea, ad quæ a ipsa futuri temporis est memoria verò præteriti.

Quæ quidem causa 13
est etiam loquacitatis in senibus: neque enim cessant ea narrare, quæ

12 Et mala spe pleni, propter peritiam; quia plerunque res pditæ sunt, & in deteriorem partẽ plerunque cadũt, & prę terea propter timiditatem. Et memoria magis, quàm spe viuunt, nã quod vitæ restat, modicum, quod effluxit, multũ est. spes autem est futuri, memoria verò præterito rum.

13 Id quod eis loquacitatis etiam causam affert: quia res præteritas narrant, dum enim recordantur, voluptate afficiuntur.

14 Ac excandescentiæ q dem acutæ sunt, sed imbecillæ.

15 Et cupiditates alię de fecerunt, aliæ sunt imbecillæ. quare neque cupidi sunt, neque ad ea facienda parati, ad quæ à cupiditatibus adducũtur, sed ad ea, ad quæ a lucro. itaque tales temperati videntur: quia cupiditates oblanguerũt.

Et lucro inseruiunt.

16 Et ratiocinatione potius viuunt, quàm moribus

bus; est enim ratiocinatio vtilitatis, mores autem virtutis.

17 Et iniurias ad malitiam, non ad contumeliam faciunt.

18 Misericordes autem etiam senes sunt, verū non propter eandem causam, ac iuuenes: illi enim propter humanitatem, hi verò propter imbecillitatem: putant enim omnia sibi vicina esse ad patiendum. id quod erat misericordis.

19 Vnde queruli sunt. Et neque faceti, neque tidiculorū studiosi: quia querulus aduersatur ei, qui delectatur risu. Ac iuuenum quidem, & senioru mores, eiusmodi.

Quare quoniam omnes eas accipiunt orationes, quæ suis morib. conuenienter habētur, & eos, qui sibi similes sunt, non est obscurum quemadmodum tractādis orationib. tales & ipsi, & orationes videātur.

superiori tempore gesta sunt; quoniam ex recordatione voluptatem capiunt.

Iræ senum acres quidem, & acutæ sunt, sed tamen imbecilles. 14

Cupiditates verò partim omnino defecerūt, partim autem languidę factæ sunt. itaque neq; cupiditate flagrant, neque aliquid impulsu cupiditatis efficiunt, sed ad lucrum omnia referunt; quare temperati esse videntur huiusmodi homines: cupiditates enim remiserunt, & pecuniæ seruiunt. 15

Et magis in degenda vita ratiocinationem, quàm morem sequuntur; nam ratiocinatio ad vtilitatē, mos ad virtutem spectat. 16

Et quas iniurias faciunt, magis propter contumeliam, inferunt. 17

Mouentur etiam misericordia, non tamen ea ratione, qua iuuenes: nam iuuenes propter humanitatem, senes propter imbecillitatem misericordes sunt: 18

exi-

existimant enim omnia incommoda sibi ita vicina esse, vt ea iam passuri sint. hoc autem misericordiæ proprium est.

19 Vnde queruli sunt, ac morosi, minimè verò faceti, neque iocorum studiosi: querulū enim, & iocosum contraria sunt. Adolescentium igitur, & seniorum mores huiusmodi sunt.

Quare cum omnes eas orationes approbent, quæ moribus suis conueniunt, ac similes sunt, nequaquam obscurum est, quomodo possint oratores ita dicere, vt & ipsi, & orationes suæ tales esse videantur.

EXPLANATIONES.

At verò senes, & qui iam grandes natu sunt, contrarijs ferè moribus præditi sunt.] *tot quoque erunt primaria loca, quæ ab ætate senum habentur, à cupiditatis privatione, ab experientia, à mansuetudine, siue potius à naturæ imbecillitate, à spei paucitate, & à ratiocinatione. sed particularia loca totidem sunt, quot superiora.*

Argumentum cap. 17.

Media ætas est temperata: non enim valde cōfidit, nec valde timet, nec omnibus credit, nec nullis, honestatem æquè ac vtilitatem seruat, non parcus, non largus, iram, & cupiditates moderatur, temperans est cum fortitudine, & fortes cum temperantia, ac tandem omnia possidet bona, quibus senectus & adolescentia est priuata. viget corpus ijs, & animus.

De

De moribus ætatis mediæ.

SIGON.

QVi verò vigēt, profectò inter hos interiecti moribus erunt, vtrorumque exuperatione detracta.

3 Quippe qui neque nimiis confidunt, quia audacia tale aliquid est, neque nimiū metuunt, sed in vtraque re commodè se gerunt.

2 Neque omnibus fidē habēt, neque omnibus non habent, verum ex veritate potius iudicāt.

3 Et neque ad solā honestatem viuūt, neque ad vtilitatem, sed ad vtrunque.

4 Et neque ad parsimoniam, neque ad luxuriam, sed ad id, quod cōuenit.

5 Similiter verò etiam ad excandescentiam, & ad cupiditatem.

6 Et temperantes cum fortitudine, & fortes cū temperantia sunt, quia hæc in iuuenibus, senibusque partita sunt, siquidem iuuenes fortes, & intemperantes sunt, seniores autem temperantes, & timidi.

7 Vt autem in vniuersum complectar, quæcunque commoda iuuētus, & senectus inter se diuiserunt, hæc ambo retinent: in quibus verò exuperant, aut deficiūt, eorum quod moderatū est, & conueniens.

8 Viget autem corpus à triginta annis vsque ad triginta quinque, animus verò circiter annū quadragesimum nonū.

Ac de iuuentute quidem, & senectute, & vigore, cuiusmodi morib. præditæ singulæ sint, tā multa dicta sint.

MAIORAG.

QVi in media ætate constituti sunt, plerique eum modum seruare, & quod in vtrisq; illis nimium est, amputare.

1 Neque enim valdè confidētes, quod est audacię, neque valde timētes sunt, sed in vtroque se bene gerunt.

2 Neque omnibus temere credunt, neque omnibus fidem derogant, sed ex veritate potius omnia iudicant.

3 Neque tātum sibi honestatem in degenda vita, neque tantum vtilitatem, sed vtrāque proponunt.

4 Neque ad parsimoniam, neque ad largitionem inclinant; sed ad id, quod maximè conuenit.

5 Eodem pacto se habēt in eis quæ ad iram, & ad cupiditatē ptinet.

Et

6 Et temperantes sunt cum fortitudine, & fortes cum temperantia: nam in adolescentibus, & senibus hęc distincta sunt. adolescētes enim fortes sunt, verùm intēperantes; senes autem temperantes sunt, sed timidi.

7 Atque (vt in summa dicam) quascunque res vtileis adolescentia, & senectus inter se diuiserunt, eas simul omneis habet ætas media: in quibus autem illæ ætates vel excedunt, vel deficiunt, eas ad mediocritatem, & conueniētiam hæc eadem ætas adducit.

8 Viget autem maximè corpus ab anno trigesimo ad quintum & trigesimum vsque. mentis autem vigor, atque animi nono & quadragesimo anno maximè perspicitur. Ac de adolescentia quidem, senectute, & media ætate, earumq; singularum moribus hæc dicta sufficiant.

EXPLANATIONES.

Qui in media ætate constituti sunt] *Qui mediam agunt ætatem, mores seruant medios, & quod in*

in iuuenibus, & in senibus nimium est, amputant: et enim primò neque ualde confidunt, neque ualdè timent. secundò nec increduli sunt omnibus: tertiò nec parci, nec prodigi. quartò medio modo ad iram, atque cupiditatem se habent. quintò sunt cum fortitudine modesti, & cum modestia fortes. Quot accipimus loca ab adolescentia, tot ab hac; quanquàm omissa sunt.

Argumentum cap. 18.

Sed ad mores, quos fortuna exhibet, transeamus. Fortunæ autem est nobilitas, diuitiæ, potentia, & his contraria. Nobilium mos est, ut sint ambitiosi, ad alios contemnendos proni, quanquàm nobiles, sed nouos. Differt nobile à generoso: nobile enim dicitur id, quod in familiæ uirtute consistit: generosum id, quod à maiorum suorum natura non degenerat: fit enim ut semen in terra; sic in familijs plerunque fœtus degeneret.

De moribus fortunatorum, vel nobilium.

SIGON.

DE bonis autem, quę à fortuna proficiscuntur, quæcunque ac cidit, vt & hominū mores cuiusdammodi red dāt, deinceps dicamus.

1 Ac nobilitatis quidē honoris sit appetētior; mores sunt, vt qui eam adeptus est, honoris cupidior sit, siquidem omnes

MAIORAG.

AT verò de fortunæ bonis, quæ mores hominum variare solent, deinceps dicamus.

Nobilitatis ille mos est, vt qui eam possidet, 1 est enim hoc communi omnium, vt, cum bonum aliquod possident, illud

nes cū suppetit aliquid, id accumulare consueuerunt.

2 Nobilitas autem maiorum dignitas est, & vt ad contemnendos propēsus sit etiam eos, qui maioribus suis similes sunt, propterea quia remota hæc magis, quàm propinqua dignitatem afferunt, & ad gloriandum idonea sunt.

3 Nobilitas verò in virtute generis posita est, generositas autē in eo, ne à natura desciscat. quod plerunq; non contingit nobilibus, verùm abiecti plerique sunt. est.n. in familiis prouentus virorum quidā, perinde ac in iis, quæ nascuntur in agris. & nōnunquam si bonum genus sit, viri præstantes exoriuntur, deinde rursus retrofertur. familiæ verò, quæ subtili ingenio præditæ sunt, ad mores insaniores desciunt, vt qui ab Alcibiade, & Dionysio superiores profecti sunt, quæ verò stabili, ad stoliditatem,

illud accumulare studeant.

Nobilitas autem parentum, ac maiorum dignitas est, quam q possident, ad alios contemnendos proni sunt, atq; illos etiam, qui in eisdē honoribus sunt, in quibus ipsorum maiores fuerunt; quoniam hæc interuallo temporis remota magis, quàm propinqua, ac nuper facta, solent honorari, & gloriatione digna videri.

Nobile verò dicitur id, quod in familiæ virtute consistit: generosum, quod à maiorum suorū natura non degenerat. quod maiori ex parte nobilibus non contingit: multi enim vili, atque abiecto animo sūt. Vt enim in agris, & ijs, quæ terra nascūtur, sic etiam in familijs plerūque fœtus vberior existit. & interdum, si bona familia fuerit, nascūtur in ea per aliquod tēpus eximij viri, deinde paulatim iterum se remittit; nam præclari ingenij

tem, atque segnitiem, genij familiæ in mores vt qui a Cimone, & Pericle, & Socrate. insaniores degenerant, vt qui ab Alcibiade genus ducunt, & a Dionysio priore. quæ verò stabili, pacatoque ingenio sunt ad soliditatem, & ignauiam delabuntur, vt qui à Cimone, & Pericle, & Socrate progeniti sunt.

EXPLANATIONES.

Nobilitatis ille mos est] *Personæ auditoris præter ætatem, & alia, quæ à natura habet, diuiditur in ea, quæ ad victus rationem spectant, ad fortunam, sanitatem, & id genus. Fortunæ autem sunt diuitiæ, & nobilitas. &, quemadmodum ab ætate loca accepimus; ita à nobilitate, & diuitijs desumemus. duo sunt genera loca: alterum enim proficiscitur ab ambitione, alterum ab eo, quod ad alios contemnendos proni sunt.*

Argumentum cap. 19.

Mores diuitum omnibus sunt noti: sunt enim contumelioſi, & superbi, delicati, & saltationes, hoc est, nimium arrogantes, efferunturq; inaniter, ac tandem vt insipientes fortunati se habent. adde quòd, si nouæ sint, importuniores, & arrogantiores sunt, quàm antiqui.

De moribus diuitum.

SIGON.

Diuitias verò q̃ mores sequantur, pro-

MAIORAG.

QVi autem mores à diuitijs pœniãt

ptum est omnibus ad videndum, sunt.n. contumelioſi, & contumaces. nempe à possessione diuitiarum aliquid passi, perinde.n. affecti sunt, ac si bonis omnibus affluant. siquidem diuitiæ quasi pretium quoddã æstimationis rerum alia rum sunt, quocirca venalia omnia ipsarum esse videntur.

Et delicati, & arrogantes: delitati quidem propter delicias, & beatitudinis ostẽtationem: arrogantes autem, & elati; quia omnes in iis reb⁹ occupari soliti sũt, quarum ipsi amore, atque admiratione ducũtur, & quia alios eadem æmulari opinãtur, quæ & ipsi simul verò merito ita quoque animati sunt, quia multi sunt, q habentium indigẽt. vnde & illud dictum Simonidis de sapientibus, & diuitib⁹ ad Hieronis cõiugem extat, rogantem, vtrum melius esset, diuitem esse, an sapientem, diuitem respondisse, sapien-

in promptũ est omnibus videre.

Sunt enim diuites cõtumelioſi, ac superbi. hanc verò labem inurit eis diuitiarum copia: nãita sunt affecti, quasi omnia bona possidetẽt: sunt enim diuitiæ, quasi precium, ac æstimatio dignitatis omnium aliarum rerum. vnde fit, vt diues omnia sibi emere, ac parare posse videatur.

Sunt etiam delicati, & arrogantes. ac delicati quidem sunt cum propter ipsas diuitias, in quibus versantur: tum quasi felicitatem suam ostentare gaudent. arrogantes autem, & elati; quoniam omnes fere in eis reb. versari solẽt, quas ipsi amant, atque admirantur, & quia putant alios eadem æmulari, quæ ipsi suspiciunt. Atque hæc iure suo quodammodo faciunt: multi sunt enim qui illorũ ope, qui facultates hãt, indigeant. vnde illud est Simonidis poetæ dicta de

pientes.n.dixit, se diuitum foribus hærentes videre, & qa se dignos esse imperio arbitrătur.

3 Atque, vt summatim dicam, dementis beati morum diuitiæ sunt.

4 Differunt autem mores eorum, qui nouis fruuntur diuitiis,& eorum, qui antiquis, quia omnibus malis, iisque grauiorib. cumulati sũt magis,quã nouis. nam nouas diuitias possidere est quasi rudem diuitiarum esse; & iniurias inferunt non malitiæ,sed partim contumeliæ,partim incontinentiæ plenas, vt in verberationẽ, & adulterium.

de sapientibus,& diuitibus. cum enim Hieronis vxor ab eo petisset, vtrum præstaret, diuitem ne esse, an sapientem, diuitem respodit; dixit enim se passim videre sapientes in foribꝰ diuitum commorãteis, Atque etiam ideo sunt arrogantes, quia se dignos imperio censent; nam ea se tenere putãt, quæ qui possident, alijs imperare digni sunt.

5 Verùm(vt in summa dicam) insipientis fortunati diuitiæ mores exprimunt.

4 Plurimum verò differunt mores eorum, qui nuper diuites facti sũt, ab eis, qui iampridem erant diultes: quod noui diuites magis omnib. vitijs,atque illis deteriorib. cumulati sunt;quædam enim est quasi ignorantia diuitiarum, nuper esse ditatum: & iniurias inferunt, non quidem ob malitiam, sed vel per contumeliam,vel per incontinentiam: vt cum pulsant homines, & stuprum committunt.

EXPLANATIONES.

Qui autem mores à diuitijs proueniant] *quatuor sumuntur loca à maioribus diuitum: primò enim con-*

contumelioſi sunt,ac superbi: secundò delicati, & arrogantes: & hinc tertium est, quòd se dignos imperio censent. quartò, si noui, omnibus vitijs deterioribus sunt cumulati.

De moribus potentum.

Argumentum cap. 20.

Potentum mores ijdem sunt, qui diuitum, sed & meliores.

SIGON.

EOdem verò modo etiam de potentia, mores fere pleriq; sunt manifesti.

1 Nam potẽtes partim eisdem prædíti sunt, ac diuites, partim verò etiã melioribus: sunt enim potentes honoris auidiores, & moribus viriliores, quàm diuites: qa ea affectãt negotia, quæ ipsis administrare propter potentiam licet.

2 Et studio magis dediti: qa in sedulitate sunt toti, quod quę ad potentiam pertinent, considerare coguntur.

3 Et grandiores, quàm grauiores: quia conspicuos

MAIORAG.

EOdem modo mores eorum, qui cum imperio,ac potestate sunt, maiori ex parte sunt pspicui.

1 Partim enim ijsdem moribus prædíti sunt, q bus diuites, partim melioribus: sunt enim potentes honoris appetentiores, & animo magis virili, quàm diuites: expetunt enim eas res, quas propter potẽtiam tractandi facultatem habent.

2 Sũt etiam multò magis studioſi propter curam, ac diligẽtiam, quã habere coguntur, vt potentiam conseruent.

eos dignitas reddit. itaque modeste gerunt. grāditas autem mollis, & elegans graui tas est. Et si iniurias faciunt, non paruam, sed magnam faciunt.

Sint excelso potius animo, quàm molesto: dignitas enim eos conspectiores efficit, atque hac de causa modestè se gerunt. est autem excellitas, animi quędam lenis, & honesta grauitas. Quòd si fortè potentes iniurias inferant; non in paruis, & minutis rebus, sed in magnis obesse studeant.

EXPLANATIONES.

Eodem modo mores eorum, qui cum imperio, ac potestate sunt] *tum eosdem habent mores, quos diuites: tum meliores: primum enim potentes sunt honoris appetentiores, & animo magis virili, quàm diuites. secundò sunt magis studiosi, & diligentes, vt potentiam conseruent. tertiò sunt excelso animo potius, quàm molesto. graues etiam sunt, modestiq; tria habemus à potentibus loca.*

Argumentum cap. 21.

Fortunatus dicitur is, qui nobilis, diues, & potens est. itaque fortunati mores tot sunt, quot nobilium, diuitum, & potentum. totidemq; erunt loca. adde bonam magnamq; liberorum copiam, & quæ corporis bona sunt, nulla parte deficiant. tamen superbior est, & inconsideratior, sed piè Deum colit. Ignobilium verò, pauperum, impotentium, & infelicium mores oppositi sumuntur ab his, qui nobilium, diuitum, potentium, & felicium sunt. totidemq; loca habemus.

De

De eorum moribus, qui à prosperà tenentur fortunà, & locis.

SIGON.

1 FOrtunæ verò prosperitas mores habet earum rerum, quas exposuimus, partes: ad hæc enim referuntur, quæ maximæ fortunæ prosperitates existimantur.

2 Et prętera secunda fortuna facit, vt meliore conditione simus in ijs, quæ ad liberorum probitatem, & ad bona corporis pertinent.

3 Ac superbiores quidem, & inconsideratiores sunt, propter fortunæ prosperitatem.

4 Vbi autem illi optimi mores fortunam sequūtur, & deos colunt, & erga diuinum numen aliquo modo affecti sunt, fidem habētes, propter ea bona, quæ à fortuna suppeditantur. Ac de moribus quidem ętati, & fortunæ conuenientibus dictum est. quę enim

MAIORAG.

1 FOrtunæ prosperitas eos mores habet, q sigillatim explicati sunt nam quæ magnæ prosperitates esse videntur ad hæc, quę modo diximus, tendunt.

2 Et præterea bonam magnamq; liberorum copiam, & quę corporis bona sunt, fortunæ prosperitas adfert.

3 Solent autem homines superbiores, & inconsideratiores ob prosperitatem esse.

4 In illo verò vno quod optimum est, fortunati excellūt, quod piè deos colunt. atque illos bene affecti sunt, eisque confidunt propter ea bona quę beneficio fortunæ consecuti sunt. Ac de moribus quidem, qui ab ętate, atque à fortuna prouenium satis dictum est: nam quæ sunt ijs, quæ diximus, contra

enim expositis rebus cõtraria sunt, ex cõtrariis eluceſcunt, vt pauperis mores, & infortunati, & impotentis.

ria, facilè ex contrarijs intelligi possunt; vt qui sint pauperis, & infortunati, & impotentis mores.

EXPLANATIONES.

Fortunæ prosperitas eos mores habet, qui sigillatim explicati sunt] *præter alia duo ab his sumuntur loca primaria: alterum à superbia, & inconsideratione: alterum quòd piè deos colunt.*

Argumentum cap. 22.

Hæc est veluti pars secunda huius libri: nam, cum suprà Arist. de probationum, & animi perturbationum inuentione à re ipsa, & à personis sumpta copiosissimè scripsisset; hoc tempore de his, quæ triplici fini sunt annexa se dicturum proponit: deinde ad instrumenta, & ad formas orationis se confert. Nunc inquit omnem orationis persuadentis vsum ad iudicium referri, quandam unus tantum est homo, cum quo loquamur: necesse est enim ut is iudicet ea honesta vel turpia esse: vtilia, vel inutilia fore: iusta vel iniusta fuisse. tamen is propriè iudex dicitur, qui in ciuilibus controuersijs, quæ in quæstionem veniunt, ferè sententiam. Vnicuique fini, de quo abundè in primo lib. disputauit, quid annectitur commune, quemadmodum honesto, ac turpi magnum, & parvum, siue amplificatio, & imminutio: utili, & inutili futuro annectitur possibile, & impossibile: iusto, & iniusto factum esse, vel non factum, quod vel necessarium vel plerunque fit: quannis simul omnibus omnia conuenire possunt.

Quòd

Quòd sint quædam omnibus generibus communia.

SIGON.

1 QVoniã autem vsus orationum ad persuadendum appositarum ad iudicium refertur (quæ enim non uimus, ac iudicauimus, de his nihil amplius oratione est opus) refertur autem,

2 Siue apud vnum aliquis verba faciens adhortetur, aut dehortetur, vt faciunt, qui admonẽt, aut qui suadẽt, (nihilo enim secius iudicator est vnus, quia quem persuadere oportet, hic, vt simpliciter dicam, est iudicator,) siue aduersus controuersantem, siue ad hypothesim aliquis dicat, eodẽ modo: quia orationem adhibere necesse est contrariaq; labefactare, aduersus quæ, vt aduersus controuersantem, verba facere oportet: eodemq; modo etiam in de-

MAIORAG.

1 ILlud verò non dubium est, quin omnis vsus orationum, quæ persuadendi vim habent, ad iudicium referatur: in ijs enim rebus, quas no uimus, & quibus iam iudicauimus, non amplius opus est oratione.

2 Est autem iudicium etiam, si quis cum vno tantum probabili oratione vtatur, vel suadendo, vel dissuadendo, vt qui admonent, aut aliquid persuadere conantur, facere solent: neq; enim minus est iudex, quod vnus tantum sit: nam quicũque est ille, cui aliquid persuadendum sit. is (vt in summa dicam) iudex est, siue contra litigantem quis differat, siue proposità aliquam causam defendat: nam oratione vti necesse est, atque illa refellere, quæ contra dici

demonstratiuis; quia oratio ad spectatores, tanquam ad iudicatorē est instituta.

3 Omnino autē solus, vt simpliciter iudicator is est, qui in ciuilibus cōtentionibus ea, quæ controuersa sunt, iudicat: quia quæ in controuersiam, & quæ in deliberationem vocantur, quomodo se habeant, quæruntur.

4 De moribus autem rerum publicarum supra in deliberatiuis est disputatum. Quare explicatum est, & quomodo & per quæ moratas orationes efficiamus.

5 Quoniam autem in vnoquoque genere orationum finis quidam dictum est quare simul ēt uersus erat, de his autē declaratum videri poomnib' opiniones, propositionesq; paratę sūt, ex quibus & suadentes, & ostentantes, & litigātes fides ducant: itemq; & vnde moratas reddere liceat orationes, est explicatum, reliquum est iam, vt de communibus persequamur. Est enim

possunt; cum eis enim tanquam cum aduersario contendit: eadem ratio est etiam in exornationibus ad auscultatorem enim tanquam ad iudicem, habetur oratio.

Sed omnino tamen 3
propriè dicitur ille iudex, qui in ciuilibus cōtrouersijs de ijs, quæ in quæstionem veniūt, sentiam fert: nam de controuersijs, quæ in foro versantur, & de quibus in concione cōsultant, quomodo sese habeant, quæritur.

Quod autem ad Ra- 4
rump. mores attinet in deliberatiuo genere satis à nobis antea dictum est quare simul ēt declaratum videri potest, quomodo, quibusque rationibus possim' oratione nostra singula rum mores exprimere.

Cum autem in vno 5
quoque dicendi genere diuersi fines sint, & de explicatum, reliquum omnib. eis sumptę sint, ac declaratę opiniones, atque propositiones, ex quibus fidem faciunt, & qui deliberant, & qui laudant & qui litigant: & præterea demonstratum sit, vnde ducantur orationes, quæ bene mores exprimāt; supervero magnitudinis ratio est; vt ea commemoremus, quę cōmunia sunt omnium generum. Necesse est enim, vt in omni genere dicendi quæratur, quid fieri, aut nō fieri possit: & hi quidē demonstrare conentur aliquid futurum, illi vero factum esse. quinetiā de magnitudine rei diserere commune est omnium generum: omnes enim & amplificare, & imminuere solent & suadētes, & dissuadētes, & laudantes, & vituperantes, & accusantes & defendēres. Hęc postquam explicuerimus; tunc communiter de enthymematibus, si qd habemus, dicere conabimur, ac de exemplis ēt, vt quæ reliqua sunt, adiungentes, incœpto operi finē imponamus.

6 Ex locis autem communibus amplificatio de-

monstratiui generis est maximè propria, sicut antea dictum est: quod verò factum est, iudicialis generis: de factis em̃ rebus iudicium fieri solet. denique, quod fieri potest, & futurum est deliberantibus conuenit.

EXPLANATIONES.

Necesse est enim, vt in omni genere dicendi quæratur] *cum demonstratiui generis finis sit honestum, & turpe: deliberatiui utile, & inutile: iudicialis iustum, ac iniustum; his finibus quædam sunt annexa, de quibus nunc Arist. agit: siquidem honesto, & turpi annexum est magnum, vel paruum, quo ea amplificamus, uel extenuamus, quæ honestè, vel turpiter acta sunt. Vtili verò, & inutili annexa sunt possibile, vel impossibile: futurum, vel non futurum: quæ cum fini annectuntur; magis, vel minus suadet, & dissuadet orator. Iusto autem, uel iniusto annexum est factum, & non factum. hæc sunt cuique fini annexa; quamquam & omnibus simul annecti possunt. sed ad ea, quæ fini deliberatiui generis adiuncta sunt, loca, ex quibus probationes hauriuntur veniamus.*

Argumentum cap. 23.

Quæ igitur possibilia, uel non possibilia sint, vt fiant, aperit Arist. in genere deliberatiuo, & decè, ac septem enumerat loca, eaq; sumũtur à contrario, à simili, à difficiliori, à pulchro, & bono, à principio, à fine, à posteriori substantia, & generatione, à naturali amore, & cupiditate, ab arte, & scientia, à principio generationis, quod est in nobis, à partibus ad totum, à toto ad partem, a genere ad speciem, a specie ad

ad genus, a correlatiuo, ab eo, quod est sine arte, ad præparatione, ac demum a peiori.

De possibili, & impossibili.

SIGON.

AC primum quidem de possibilibus, & impossibilibus differamus.

1 Si igitur contrarium est eiusmodi, vt aut esse, aut factum esse possit, etiam contrarium eiusmodi esse existimabit. vt si fieri potest, vt homo conualuerit, etiam, vt ægrotauerit: contrariorum enim quatenus contraria sunt, vis eadē est.

2 Et si simile fieri potest, etiam simile.

3 Et si quod difficilius est, fieri potest, etiam quod facilius.

4 Et si fieri potest, vt virtute præditus, aut pulcher fuerit, etiam vt omnino fuerit, fieri potest; quia difficilius est, vt pulchra sit dom⁹, quàm vt domus.

5 Et cuius principium fuis-

MAIORAG.

PRimum igitur de eo quod fieri, aut non fieri potest, verba faciamus.

Ac quidem, si contrarium eiusmodi est, vt aut esse, aut factum esse possit; etiam alterũ contrarium eandem naturam habebit, vt: si fieri potest, vt aliquis bonã valetudinem recuperet eundem etiam in morbum incidere potuisse, certum est: eadē enim est contrariorum potestas, quatenus contraria sunt. 5

Et, quæ similia sunt, si alterum eorum fieri potest, etiam alterum poterit. 2

Et, si quod difficilius est, effici potest, etiam id, quod est facilius, poterit effici. 3

Et, si quid potest fieri bonum, aut pulchrum; 4

id

fuisse potest, etiã finis. id etiam simpliciter fie
nihil enim fit, neque fie ri poterit: difficilius est
si incipit eorum, quæ enim domum esse pul-
fieri nequeunt vt diame chram, quàm domum
tron esse symmetron, esse.
neque fieri inciperet, Et, quod principium 5
neque fit. habere potest id etiam
6 Et cuius finis esse po- finem habebit: nihil n.
test, etiam principium fit, nisi que fieri incipit
nepe quia omnia a prin eorũ, quę nullo modo
cipio oriuntur. fieri possunt; vt quod di
7 Et si quod essentia, metiens lateri fit com-
aut origine posteri' est, parabilis hoc neq; ini-
fuisse potest, etiã quod tium capi. sui ortus, ne
prius. vt si virum fuisse que fit.
fieri potest, etiam puerum; prius enim illud fit. & si puerum, etiam virum; quia illud principium est. Et quod finem habe- 6
re potest, id etiam principium habebit; nam à principio cuncta proueniunt.
8 Et quorum amor, aut cupiditas est natura; qa plerunque fit, vt nemo amet, aut concupiscat ea, quæ fieri non possunt. Et, si quod posterius 7
natura, aut ortu factũ esse contingit; etiam id, quod prius est; vt, si fieri potest, aliquem esse virum factum; idem etiam puer fieri potuit; nam hoc prius fieri solet. & contra, si quis puer fieri potest; etiam vir fieri poterit; nam illud est principium.
9 Et quarum rerum scientiæ, & artes sunt, etiam vt illę sint, & fuerint. fieri potest.
10 Et quarum rerũ principium originis in iis est, quæ nos coegerimus, aut persuaserimus. hæc vero sunt quibus præstã Illa quoq; effici possunt, qnorum amor, & cupiditas à natura insi-

tio-

tiores, aut domini, aut ta est: nam plerunque
amici sumus. fit, vt nemo diligat, aut
11 Et quorum partes esse possunt, etiam totũ. cupiat ea, quę fieri nullo modo possunt.
12 Et quorum totum esse potest, plerũque etiã partes, si enim obstragulum, & ligula, & solea fieri possunt, etiam calcei fieri possunt. & si calcei fieri possunt, etiam obstragulum, & ligula, & solea. Et ea, quorum scientię, atque artes sunt, naturam hanc habent, vt esse & gigni possint. 9
Et ea fieri possunt, 10
quorum principium ortus est in eis, quę nos cogere, aut persuadere possimus. hæc autem
13 Et, si totum genus eorum quæ fieri possunt, etiam species. sunt, quibus aut opibus præstamus, aut domini sumus, aut amici.
14 Et, si species, etiam genus, vt si nauis fuisse potest, etiam triremis & si triremis, etiam nauis. Et, quorum partes 11
effici possunt, etiam totum.
15 Et, si alterum eorum, quæ naturam habent, vt inter se conferantur, etiam alterum. vt si duplum, etiam dimidium: & si dimidium, etiam duplum. Et contrà, si totum 12
fieri potest, etiam partes: nam, si obstragulũ, & ligula, & solea fieri possunt; etiam calcei possunt fieri: &, si calcei; potest etiam obstragulum, & ligula, & solea.
16 Et, si sine arte, aut apparatu factum fuisse aliquid potest, magis per artem, ac diligentiã põt. vnde & Agathon dixit: *Atqui alia fortuna facere, alia verò necessitate, & arte nobis suppetunt.* Et, si genus fieri põt; 13
etiam species fieri potest.
Et, si species; etiam 14
genus; vt, si nauis fieri potest: etiam triremis: &, si triremis; ẽt nauis.

Et, Et,

17 Et, si à deterioribus, aut infirioribus, aut imprudentioribus fieri poteſt, magis etiam à contrariis: quemadmodum etiam Iſocrates dixit, etiam graue eſſe, ſi Euthynus didicit, ipſe verò nō poterit inuenire. De impoſſibilibus autem, ex contrarijs eorum, quæ diximus, ſuppetere manifeſtum eſt.

Et, ſi alterum eorum, quę ſub eandem rationem cadunt, fieri pōt; etiam alterum poterit; vt, ſi duplū fieri poteſt; etiam dimidium poterit: & ſi dimidium; etiā duplum. 15

Et quod ſine arte, atque apparatu fieri poteſt, id magis adhibita arte, ac diligentia fieri poterit. vnde ab Agathone dictum eſt. 16

Fortuna quædam agenda nobis obijcit.
Quædam ſimul fert caſus, & neceſſitas.

17 Et, ſi quid à deterioribus, vel impotentioribus, vel imprudentioribus fieri poteſt, id multò magis ab ijs, qui ſunt his contrarij fieri poterit. vnde dictum illud Iſocratis, qui rem indignam eſſe dixit, & grauem, ſi Euthynus quidem didiciſſet, ipſe verò, non poſſet inuenire. Quæ uerò fieri nō poſſunt facilè percipiuntur ex contrarijs eorum, dicta ſunt.

EXPLANATIONES.

Ac quidem ſi contrarium eiuſmodi eſt, ut aut eſſe, aut factum eſſe poſſit] *Si in deliberationibus quæſtio eſſet, an Turcis indicandum ſit bellum, necne: nonnulliq; aſſererent mouēdum non eſſe; cum hoc tempore victoriam contra eos conſequi minimè poſſimus. alij verò contrà, nos victuros eſſe poſſibile, & propterea mouendum eſſe, hoc in loco Ariſt. præcipit decem & ſeptem loca, totidemq; propoſitiones, quibus è poſſibili*

ſibili verisimile concludamus. primus autem locus eſt a contrario, cuius propoſitio eſt. ſi vnum contrariū eſſe, vel fieri poſſibile ſit; & alterum poſſibile profectò eſſe videbitur. ſecundus a ſimili, cuius propoſitio eſt. ſi ſimile ſit poſſibile, ſimile illi erit poſſibile. tertius a difficili, & propoſitio. ſi quod difficilius eſt, poſſibile eſt, & quod facilius etiam. quartus a bono, & pulchro, & propoſitio. ſi quid bonum aut pulchrū fieri poteſt; ſic & oratio. &, ſi domus fieri poſſit pulchra; poteſt & fieri domus: difficilius enim eſt fieri pulchram domum, quàm domum. quintus ab ipſius rei principio, & propoſitio eſt. huius principium eſt poſſibile, finis igitur eſt poſſibilis: impoſſibilia enim, vt hominem volare, nec cœpit, nec iam ſit unquam. ſextus a fine, & propoſitio eſt. cuius finis eſt poſſibilis, principium eſt poſſibile: cuncta enim ex principio ſunt. Septimus a poſteriori ſubſtantia, & generatione. propoſitio eſt. ſi quod ſubſtantia & generatione poſterius eſt poſſibile fieri eſt; & quod prius poſſibile fieri erit: vt, ſi uirum fieri poſſibile eſt; puerum quoque. octauus ab amore, & cupiditate. & propoſitio eſt. quorum amor, aut cupiditas ſecundum naturam eſt, ipſum fieri eſt poſſibile: nemo enim amat impoſſibilia, nec ea cupit. Nonus ab arte, & ſcientia. & propoſitio eſt. quorum ars, & ſcientia eſt, ipſa & eſſe poteſt et fieri. Decimus a principio generationis, quod in nobis eſt. & propoſitio eſt. Ea fieri poſſibile eſt, quorum generationis principium aut in nobis eſt, aut in ijs, quos vel cogere poſſumus, aut perſuadere. Vndecimus a partibus, & propoſitio eſt. ſi partes ſunt poſſibiles; & totum. Duodecimus a toto. & propoſitio eſt. ſi totum eſt poſſibile; & partes. Tertiusdecimus a genere, cuius propoſitio eſt. ſi genus eſt poſſibile; eius ſpecies eſt poſſibilis. Quartusdecimus a ſpecie, & propoſitio eſt. ſi ſpecies eſt poſſibilis; & genus; ut ſi

nauem

nauem fieri est possibile; & triremem quoque: &, si triremem; & nauem etiam. Decimusquintus a suo correlatiuo, cuius propositio est. si alterum eorum, quæ apta sunt inter se referri, fieri, & esse est possibile; alterum quoque: vt, si duplum; & dimidium etiam: & viceuersa. Decimussextus ab eo, quod sine arte, & præparatione. propositio est. si absque arte, & præparatione est possibile quippiam fieri; id multò magis arte, ac cura fieri poterit. Decimusseptimus a peiori, & propositio est. quod peioribus, aut minoribus, aut imprudentioribus fieri, & esse est possibile; id contrarijs horum multò magis. Hæc de locis a possibile assumptis: contrà verò accipienda sunt, quæ ab impossibile ducuntur.

Argumentum cap. 24.

Ad genus iudiciale transit, cuius finis cum iustum, & iniustum sit, quibus quasi vestigijs indagari possimus, vtrum aliquid factum sit, nec ne; fini conuingit decem loca, è quibus probationes accipimus, factum esse id, quod quæritur: ex hisdem oppositò modo totidem, non factum esse. primus locus est à minori, secundus à posteriori, tertius à velle, & posse, quartus a velle, quintus a posse cum cupiditate, sextus a posse cum iracundia, septimus ab ipso facturo, octauus a natis aptis fieri prius, nonus a solicitudine, decimus ab his, quæ nata sunt apta fieri posterius.

Loca

Loca fini generis iudicialis annexa quæ, & quot sint.

SIGON.

Factum verò, an non factum sit, ex his perserutari oportet.

1 Primum enim si quod minus naturam habet, vt fiat, factum est, etiam factum est, quod magis.

2 Et si quod posterius solitum est fieri, factum est, etiam quod prius, factū est. vt si oblitus est, etiam aliquando id didicit.

3 Et si potuit, ac voluit, fecit: qui enim cū possint, volūt, faciunt, quia nihil impedimenti habent.

4 Item, si voluit, & nihil extinsecus impediuit.

5 Et, si fieri potest, & iratus fuit.

6 Et, si potuit, ac concupiuit. plerunque enim, quæ appetunt, si possūt, etiam faciunt, improbi quidem propter intemperantiam, probi verò, quia

MAIORAG.

Quod si quæratur, vtrum aliquid factum sit, an non factū, his modis considerari potest.

Primo si quod à natura fieri minus est aptū, factum est; etiam id erit factum, quod fieri magis est aptum. 1

Et, si quod posterius fieri consueuit, factum est; id etiā, quod prius, factum est: ut, si quis rem aliquā oblitus est; etiam aliquando illam didicit. 2

Et, si quis quippiam efficere potuit, & uoluit; non dubium est, quin fecerit: oēs enim, cum aliquid possunt, & volant, id etiā efficiunt, cum nihil eis impedimento sit. 3

Et si voluntatem habuerit, nullaq; res eum externa prohibuerit. 4

Et si res illa fieri potuit, 5

quia proba discupiunt.

7 Et si futurum fuit, ut fieret, ac faceret; etem qui facturus fuit, etiam fecisse verisimile est.

8 Et, si facta sunt quæcunque ante illud, ante illius gratia nata sunt, vt si fulsit, etiam innotuit: & si tentauit, etiam effecit.

9 Et si quæcunque naturam habent, vt posterius fiant.

10 Aut id, cuius gratia fiunt, factum est, etiam quod prius, & huius est gratia, factum est. vt si intonuit, etiam fulsit, & si effecit, etiam tentauit. horum autem omnium alia ex necessitate, alia plerunque ita sunt. De non facto verò, manifestum est, ex contrariis eorum, quæ dicta sunt, peti.

factum etiam illud est, aliorum gratia fit: vt si tonuit, etiam fulgurauit; &, si confecit, etiam solicitauit. Ex his autem omnibus aliqua necessaria sunt, aliqua maiori ex parte fieri solent. Quod verò non factũ esse dicitur, facilè probatur ex contrariis eorũ, quę dicta sunt.

tuit, & qui feciſſe dicitur, iratus erat.

6 Et, si facultatem habuit, & concupiuit: nã plerique, si potuerint, ea faciunt, quorum desiderio tenentur: improbi quidem propter incontinentiam, probi verò, quia res tantum iustas desiderant.

7 Et si quid futurum erat, aut aliquis facere paratus erat: nam probabile est, cum quis facturus fuerat, etiam fecisse.

8 Et, si omnia facta sũt, quę naturæ ordine, vel ante illud, uel eius gratia fieri solent; ut, si fulgurauit; etiam tonuit: & si solicitauit, etiam confecit.

9 Et, si ea facta sunt, quæ naturæ ordine postea consequuntur, vel quorũ gratia fiunt alia;

10

EX-

EXPLANATIONES.

Quòd si quæratur, vtrum aliquid factum sit, an non factum] *Finis generis iudicialis est iustum vel iniustum. huic verò fini annexum est factum, & non factum, a quo assumuntur, vt explicat Aristot. plura loca, & propositiones, siue probationes. Quæstio autem sit, vtrum quis occiderit, vel aliud commiserit scelus, nec ne. Quòd occiderit, decem sunt loca, ac probationes, quæ id comprobent factum: totidemque, quæ factum reprobent. Primus locus sumitur a minori, cuius propositio est. si quod minus fieri natum est, id factum est; & id, quod magis natum est fieri, id quoque factum est. secundus a posteriori. & propositio est. si quod posterius fieri solet, factum est; & quod prius fieri solet, etiam factum est: vt, si oblitus; didicit aliquando. Tertius a velle, & posse, cuius propositio est. si efficere potuit, ac voluit; minimè dubium est, quin fecerit. Quartus a velle, cum nihil externi prohibeat. & propositio est. si voluntatem habuerit, nullaq; res externa prohibuerit; id fecit. Quintus a posse cum cupiditate, & propositio est. si poterat & id efficere cupiebat; id fecit. Sextus a posse cum iracundia. & propositio est. si id efficere potuit, & iratus erat; fecit. Septimus ab ipso facturo, cuius propositio est. si facturus erat; fecit: verisimile namque est ipsum fecisse, quod facturus erat. Octauus a natis aptis fieri prius. & propositio est. si facta sunt, quæcunque nata sunt, apta sunt ante aliquid fieri, ut apta nata sunt fieri illius gratia; & ipsum factum est: vt, si corra cauit; tonuit. Nonus a sollicitudine, cuius propositio est. si sollicitauit; etiam confecit. Decimus ab his, quæ nata sunt apta fieri posterius. &*

propositio est. si facta sunt, quæcunq; potius nata sunt fieri, vel factus est finis, cuius gratia id factum est; ipsum quoque factum est: vt, si tonuit; fulgurauit. Ex his verò propositionibus octaua, et decima sunt, necessariæ: tertia, quarta, quinta, & sexta ferè eandem possident facultatem: itemq; secunda & nonæ. aliæ uerò omnes præter octauã, & decimam sunt ex his, quæ maiori ex parte fieri solent.

Argumentum cap. 25.

Quibus locis aliquid iam factum esse fidem sumemus, ab hisdem etiam futurum aliquid esse probabitur. quæ loca & deliberatiuo generi, & iudicialiæquè sunt apta. ea uerò in futuro tot extant, quot de præterito recensuit Arist. in superiori cap. sed ex cõmunioribus quatuor enumerat. primus est a uelle, & posse: secundus a cupiditate, ira, & cogitatione cum posse coniuncta: tertius ab appetitione, aut cura: quæ nos a prius natis fieri.

Quæ futurum comprobent.

SIGON.

QVin etiam de futuro, ex ijsdem liquet.

1 Nam & quod in potestate, ac voluntate est, erit.

2 Et quę in cupiditate, & ira, & ratiocinatione cum potestate sunt.

Pro-

MAIORAG.

ATque ex ijsdem locis intelligitur etiã, quid futurum sit.

1 Nam quod est in potestate nostra, atque voluntate situm, id etiam erit.

2 Et quæ cupiditas iubet, & ira, & cogitatio, si

3 Propterea & si in impetu faciendi sit, aut in eo, vt facturus sit, erit. plerunque enim magis fiunt, quę futura, quàm quæ non futura.

4 Et, si quæcunque naturam habent, vt prius fiant, antecesserunt, vt si nubilatum est, verisimile est, pluiturum. Et, si quod huius est gratia, factum est, etiam hoc factum esse, verisimile est; vt si fundamentum, domus.

si potestati coniuncta sunt, erunt.

3 Præterea, si in procinctu est, vt fiat, aut si futurum est; erit: nam plerunque fiunt ea potius, quę futura erant, quàm quæ non futura.

4 Et si iam omnia extiterunt, quæ natura præcedere solent: vt, si nubes coactæ sunt; imber erit. Et, si qđ huius gratia fit, factum est; verisimile est etiam, hoc futurum: vt, si fundamentũ, etiam domus.

EXPLANATIONES.

Atque ex iisdem locis intelligitur etiam, quid futurum sit] *Finis deliberatiui generis est utile, & inutile, siue damnosum. huic fini diximus antea annexa esse possibile, & impossibile: futurum, & non futurum. & idcirco inquit Aristot. ex isdem locis quæstio de futuro tractari potest, ex quibus superior disputata est: nam primus locus a uelle, & posse sumitur, cuius propositio est. quod in potestate, & uoluntate est, uerisimile est ipsum fore. secundus, ab ipsa cupiditate, ab ira, & cogitatione si cum posse fuerint coniunctæ. & propositio est. quod est in cupiditate, uel ira, uel cogitatione cum posse simul, uerisimile est ipsum fore. Tertius ab appetitione, aut cura. & propositio est. quod in appetitione, uel cura est facienda, uerisimile est ipsum fore: nã ut plurimum, sæpius q;*

sunt, quæ uerè sunt, quàm quæ non sunt. Quartur a prius natis fieri, cuius propositio est. si facta sunt quæ prius fieri nata sunt; uerisimile est, ut hoc quoque fiat: ut, si fundamenta iacta sunt, fiet domus. hæc breui diximus, quæ ferè omnia amplectuntur superiora loca.

Argumentum cap. 26.

Quoniam in lib. primo de locis, quæ generi deliberatiuo, & demonstratiuo competunt, abundè differuit Arist. docuit quoque quæ magna, quæ parua, quæ maiora, & quæ minora bona sint: ut rem amplificare, atque imminuere possimus.

De magnitudine & paruitate rerum.

SIGON.

DE magnitudine autem rerum, ac paruitate, & maiori, ac minori, & omnino magnis, ac paruis ex ijs, q̃ a nobis ante dicta sunt, perspici potest. dictum est autem in deliberatiuis de magnitudine bonorũ, & de maiori simpliciter, ac minori. quare quoniam in singulis orationibus propositus finis, bonum est, vt vtile, & honestum, & iustum, non est dubium quin

MAIORAG.

DE magnitudine autem & paruitate rerum, & de maiore & minore, & omnino de magnis, & paruis ex ijs, quæ iam tradita sunt, nobis perspicuum esse potest: nam in ijs, quæ diximus de genere deliberatiuo, de magnitudine etiam bonorum, & de maiore, ac minore simul diximus. Quare, cum vnoquoque genere finis propositus bonus sit, & utilitas, honestas,

quin ex illis amplificationes sint ab omnibus assumendæ. nam si quis præter hæc aliquid de magnitudine simpliciter, & excellentia quærat, inanem disputationem instituat; siquidẽ ad rerum vsum ualent magis res singulares vniuersalibus. Ac de possibili quidem, & impossibili, & vtrum factum sit, an non factum, & erit, an non erit, præterea vero de magnitudine rerũ, ac paruitate, hæc dicta sint.

honestas, æquitas; perspicuũ est, inde sumendas cuiusque generis amplificationes. At vero præter hæc de magnitudine simpliciter, & de excellentia quærere, inanem est suscipere sed rerum monem: nam ad vsum, maiorem adferunt vtilitatem, quæ sigillatim traduntur, quàm quæ generatim, atque vniuersè. Ac de eo quidẽ, quod fieri potest, aut non potest, & vtrum factum sit, an non factum, & vtrum futurum sit, an non futurũ denique de magnitudine, & paruitate rerũ hæc dicta sufficiant. Reliquum est, vt de probationibus, quæ communes sunt omnium generum, dicamus, cum iam de proprijs dixerimus.

EXPLANATIONES.

De magnitudine autem, & paruitate rerum] *Honesto, & turpi, quæ finis sunt demonstratiui generis, annexa sunt magnum, & paruum, quibus ea amplificamus, vel extenuamus, quæ honestè, vel turpiter sunt acta. Aristot. in lib. 1. præcepit loca, atque propositiones à magno, paruo assumptas, quæ huic generi sint congruæ. Verùm, cum bona sit vtilitas, honestas, & æquitas; perspicuum est inde sumendas esse cuiusuis generis, non demonstratiui solùm, amplifi-*

plificationes. Itaque, quoniam magnum, ac parvum: maius, & minus annectuntur honesto, atque turpi; de horum locis, atque propositionibus, quæ ab ipsis ducuntur locis, fusius dicemus ad iuuenum vtilitatem, etiamsi & in lib. primo compositi sit scriptum. Accipiamus primum, quòd excedens est commune tam ad id, quod dicitur magnum, & multum, quàm ad id, quod dicitur maius, & plus: hæc enim omnia excedentia dicuntur: sed alia, atque alia ratione: etenim maius, vel plus dicitur, quod aliquid excedit quouis excessu siue magno, vel paruo: vel multo, vel pauco. magnum verò, vel multum dicitur, quod excessu grandi, uel multo excedit. qua ratione fit, vt excedens id appellatur, quod est tantum, & amplius: excessum verò, quod non est tantum. maius autem est illud, quod ad minus est excedens. vnde hoc pacto paruus homo altero paruo dici potest maior; quanquam neuter magnus est. minus verò est, quod ad alterum est excessum. plus autem ad alterum aliqua multitudine est excedens: paucum est aliqua quauis multitudine excessum. magnum est, quod excellenter excedit: multum quod in multitudine. paucum vero est id, quod per excellentiam, in multitudine exceditur. atque hæc de horum definitione. At verò magna, & parua: & maiora, & minora bona, loca, & propositiones dant quinquaginta quinque, quæ potissimum ad genus reducuntur demonstrationum: siquidem honestum sit bonum, & turpe malum. Primus locus sumitur ab eo, quod est, uel valet plura bona. huius propositio est. plura est maius bonum, quàm vnum, aut pauciora bona. ratio est; quia plura bona excedunt vnum, vel pauciora bona. Secundus est à maximo ad maximum, & propositio est. si maximum à maximo exceditur; ipsa quoque ab ipsis; vt, si vir maximus maior est, quàm maxima fœmina; omnino quoque

que viri sunt fœminis maiores. Tertius ab eo, quod antecedit. cuius propositio est. si sanus est, viuit. Quartus ab eo, quod maiorem rem excedit. & propositio est. quod excedit maiorem rem, maius est eo, quod excedit minorem. Quintus a factino maioris boni. & propositio est. quæ maioris boni effectiua sunt; ipsa quoque maiora sunt bona. Sextus ab effectino maiori, cuius propositio est. cuius effectiuum est maius; vt, si salubre iucundo est eligibilius, maius bonum; sanitas quoque maior est. Septimus à per se expetibili, & prop. ist. quod per se expetibile est, maius bonum est eo, quod per se expetibile non est; vt vires salubribus rebus. Octauus a fine, & prop. est. si alterum finis est, alterum non; finis maius bonum est. Nonus ab eo, quod minus eget. & prop. ist, quod minus eget, est melius indigenti. Decimus a principio. & prop. est. quod est principium, maius bonum est eo, quod principium non est. Vndecimus a causa. & prop. est. quod causa est, maius est bonum eo, quod causa non est. Duodecimus a maiore principio & prop. est. quod est a maiore principio, maius est eo, quod est a minore. Decimustertius à maiore causa. & prop. est. quod est a maiore causa, est eo maius, quod est a minore. Decimus quartus, ab eo, quod est varius, & propos. est. quod varius, eò maius est, quò plus abundamus. cuius prop. est. quo abundamus, maius bonum est eo, quo minus abundamus. Decimus sextus a difficiliori. huius propositio est. difficiliora facilioribus maiora sunt; quoniam variora. Decimus septimus a facilliori. & prop. est. facilliora difficilioribus maiora sunt: quoniam ea habemus, cum volumus. Decimus octauus a contrario, & propos. est. cuius contrarium maius, hoc maius bonum est. Decimus nonus a priuatione, & prop. est. cuius priuatio est maior, hoc est maius. Vigesimus a virtu-

te, & prop. est. virtus est non virtute maior: quia est finis. Vigesimus primus a maiori, & pulchriori virtute. & prop. est. cuius opera maiora, & pulchriora sunt, hoc est maius eo, cui opera sunt minora. Vigesimus secundus ab eligibiliori excessu, cuius prop. est. ea sunt eligibiliora bona, quorum excessus eligibilior, & pulchrior; vt bonus visus est olfactu bono eligibilior. Vigesimus tertius a meliori, aut laudabiliori cupiditate, cuius prop. est. cuius cupiditas est maior, & laudabilior, hoc est maius bonum; maiorum enim rerum maior est appetitio. Vigesimus quartus a pulchriori scientia, & prop. est. quorum scientia est pulchrior, horum maiora sunt bona: quia magis expetuntur. Vigesimus quintus a iuditio, cuius prop. est. quod decreuerunt prudentes omnes, uel nulli, vel plures, vel præstantes, maius esse bonum, id ita se habet. Vigesimus sextus a melioribus. & prop. est. quod inest melioribus absolutè, aut ea ratione, qua meliores sunt, maius bonum est, ut fortitudo viribus corporis. Vigesimus septimus a meliori eligente, & prop. est. quod melior eligit, hoc melius est, vt iustior magis eligit iniuriam pati, quàm inferre: nã melius est. Vigesimus octauus a delectabiliori, cuius prop. est. quod est iucundius, aut delectabilius, est maius bonum. Vigesimus nonus a diuturniori iucunditate, & prop. est. quod longiori tempore est iucundum, melius est eo, quod breuiori est tale. Trigesimus ab eo, cuius causa, & prop. est ea, quorum aut sibi, aut amicis causa esse malunt, maiora sunt bona. Trigesimus primus a diuturniori, & stabiliori, & prop. est. diuturniora, & stabiliora his, quæ minus diuturna sunt, meliora sunt. Trigesimus secundus a similibus casibus, vel coniugatis. & prop. est. sic aliqua sunt maiora, vt similia casu, vel coniugata sunt maiora; vt, quod fortiter fit, pulchrius, ac eligibilius

lius est, quàm quod modestè. Trigesimus tertius ab eo, quod omnes, vel plures appetunt. & propos. est. quod omnes appetunt, aut plures, maius est bonum eo, quod non omnes, aut pauciores. Trigesimus quartus ab eo, quod inimici litigio expetunt, aut iudicant. & prop. est. quod inimici litigio expetunt, aut iudicant, hoc est maius bonum. Trigesimus quintus ab eo, quod omnes participant. & prop. est. quod omnes participant, id est maius. Trigesimus sextus ab eo, quod nemo, aut pauci participant. Trigesimus septimus a laudabiliori, & pulchriori. & prop. est. quod laudabilius est, aut pulchrius hoc est melius. Trigesimus octauus a pretio. & prop. est. quorum maiora sunt pretia, ipsa quoque maiora sunt. est enim pretium ueluti dignitas, ac mensura rerum. Trigesimus nonus a iactura, & prop. est. quorum iactura est maior, ea sunt maiora. Quadragesimus ab apparentibus. & prop. est. quæ maiora apparent, ea sunt maiora, sed uerisimiliter. Quadragesimus primus a diuiso in partes, & prop. est. quod diuiditur in partes, uidetur maius. talis est enumeratio malorum, quibus tenetur populus ab hoste captus. Quadragesimus secundus a superpositione, ac aggregatione. & prop. est. quod partes in unum accumulat, melius videtur: magnum enim ostendit excessum aggregatio. Quadragesimus tertius ab eo, quod pro conditione est rarius, & difficilius. & prop. est. quod pro conditione est rarius, atque difficilius, hoc est melius; occasiones enim gentes, loca, tempora, modi, & vires res maiores reddunt. Quadragesimus quartus ab eo, quod ex seipso est. & prop. est. quod ex seipso est, hoc est maius bonum; vt per seipsum discere. Quadragesimus quintus ab eo, quod è maxima pars magnæ rei prop. est quod est rei magnæ pars maxima, hoc est minus eo, quod est pars maxima rei parnæ; vt, ciuitas, ablata inuẽ-

tate,

ute, ita est deformis, vt annus, si ab eo remoueatur ner. Quadragesimus sextus ab eo, quod in maiorē necessitate fit. & prop. est. quæ in maiori calamitate desiderantur, hæc maiora videntur: velut quæ in senectute, ac morbo. Quadragesimus septimus ab eo, quod fini est proprius. & prop. est. è duobus, quod fini est propius, hoc est maius bonum. Quadragesimus octauus ab eo, quod simpliciter est in nostra pstestate. & propositio est. quod in nostra potestate est, id est maius bonum, quàm id, quod non est. Quadragesimus nonus a possibili, cuius propositio est. possibile melius est, quàm impossibile. Quinquagesimus ab eo, quod in fine vitæ est bonum. & prop. est. quæ in fine vitæ sunt, meliora sunt his, quæ ad hæc ordinantur: nam fines magis sunt ea, quæ prope finem. Quinquagesimus primus ab eo, quod ad veritatem pertinet, & prop. est. quod ad veritatem pertinet, maius bonum est, quàm id, quod pertinet ad opinionem. Quinquagesimus secundus ab eo, quod magis esse, quàm videri quis vult. & prop. est. id magis bonum est, quod magis esse, quàm videri quis vult: attinet enim magis ad veritatem. Quinquagesimus tertius ab eo, quod est ad plura vtile. & prop. est. quod est vtile ad plura, hoc est maius bonum eo, quod est vtile ad pauciora. Quinquagesimus quartus ab eo, quod cum est, non latet. & prop. est. quæ cum adsint, non latent, meliora sunt his, quæ cum adsint, latent. Quinquagesimus quintus ab eo, quod cum aliis sit solum; aliis non solum charum est. prop. est. quod aliis solum, aliis verò nō solum charum est, hoc est maius bonum. hac ratione oculus melior est aure: etenim chari sunt soli, & non soli.

Argu-

Argumentum cap. 27.

Nunc Arist. ad instrumenta, quæ Oratorem habere oportet, redit. ea verò sunt duo, enthymema, & exemplum, quæ qua arte conficiantur, docuimus in lib. primo. sed hoc loco, quo ad exemplum attinet, distribuit ipsum in species, atque earum vsum explicuit. Itaque ait exemplum aliud verum, aliud fictum esse: fictum duplex, alterum collationem, alterum fabulam dici. facta igitur propositione, quæ est [primò igitur de exemplo] exemplum sic diuidit in species [duo sunt exemplorum genera] deinde singulas explanat species exempli, ac primum veram, vbi legitur [Est autem exemplum res quædam eiusmodi] secundò fictā, quæ cum duplex sit, altera collatio, altera fabulas primo loco collationem quæ sit, aperit his verbis [collatio est, qua Socrates frequenter vti solebat; vt siquis dicat] secundo fabulam hoc modo [Fabula est, vt ea Stesichori] atque [Aesopus in Samo] Exempli species declaratis vsum earum exponit, & inquit fabulam accommoda am esse concionibus: siquidem hæ ex imperitis hominibus ferè constant: deinde eam facilè inueniri posse, dummodo is, qui fabulam fingere vult, facultatē habeat perspiciendi in quaque re quid est simile. Eodem modo, ac prudentia collationes paventur: habent enim easdem vtilitates. Exemplum verò in senatu est longè vtilius, quàm fabula: quia primum præterita cum futuris conferens in tertio, quod sit non eiusdem, sed similis naturæ, facultatis, ac magnitudinis, aptissimum persuadet. deinde cum enthymemata non suppetunt; ad exempla confugimus. si verò suppetunt; vtimur exemplis pro testimoniis, quæ confirment, & corroborent. vnde satis vnum, vt testis vnus probatæ fidei, atque postponatur;

natur : nam , si præponatur enthymematibus exemplum ; multis opus est, quæ vim habeant inductionis. Hæc omnia habemus ibi [Sunt autem huiusmodi fabulæ]

De exemplis, quot, & cuiusmodi sint.

SIGON.

1 RElliquũ est, vt fides, quæ cõmunes sunt omnibus exponamus, posteaquã de propriis disseruimus. sunt autẽ communes fides genere duæ, exemplum, & enthymema. Nam sentẽtia pars enthymematis est. Ac primum quidem de exemplo dicamus. est enim inductio ni simile exemplũ, inductio vero principiũ.

2 Exemplorum autem duo genera sunt. siquidem vnum exempli genus est, res ante gestas exponere, alterum verò, ipsum cõfingere. huius autem vna est parabola, altera logi, vt Aesopici, & Libyci.

3 Est autem exemplum tale aliquid, vt si quis diceret, bellum aduersus

MAIORAG.

1 SVnt autem communium probationum genera duo, exemplũ, atque enthymema: nã sententia enthymematis pars est. primò igitur de exẽplo dicamus, quod inductioni perq̃ simile est: inductio verò quoddam est principium.

2 Duo sunt exemplorũ genera: alterum, quo res gestas commemoramus: alterum, quo nos ipsi fingimus aliquid peinde, vt gestum. atque hoc secundum genus iterũ diuiditur in duo, quorum alterum collatio, alterum fabula dicitur; quales sunt Aesopicæ, & Lybicæ fabulæ.

3 Est autem exemplũ, res quædam huiusmodi: vt, si quis diceret, opor-

sus regẽm apparãdum esse, neque vt Aegyptũ in potestatem redigat, patiendum: etenim Darius quondam nõ prius traiecit, quàm Aegyptũ occupauit; vbi vero occupauit, traiecit. iterũ Xerses non ante irruptionem fecit, quàm occupauit, vbi vero occupauit, traiecit. quare & hic si occupauerit, traiiciet, quare non permittendum.

4 Parabola verò, dicta Socratica: vt, si quis diceret, magistratus sorte creari non oportere; quia simile est, atque si quis athletas sortiatur, non qui in decertando valeant, sed cui forte obtigerit. aut ex nautis sortiatur, quemnã gubernare oporteat; quasi verò conueniat, cui forte obtigerit, non qui peritus sit, gubernare.

5 Logus vero, qualis est Stesichori aduersus Phalarim, & Aesopi de duce populari. Stesicho rus enim cum Himerẽses Phalarim ducẽ cum

summo

oportere contra Persarum regem arma parare, neque pati, vt in suã potestatem Aegyptum redigat. Etenim antea Darius nõ prius in Græciã traiecit, quàm Aegyptum cepisset: sed ea capta traiecit. atque iterũ Xerses non prius Græciam inuasit, quàm Aegyptum occupauit: quacum potitus esset; tunc inuasit Græciam. Quare etiam iste, capta Aegypto, copias in Græciam traiiciet. non igitur hoc illi permittendum.

4 Collatio est, qua Socrates frequẽter vti solebat: vt, si quis dicat, magistratus sorte creari non oportere: Nam id esset simile, ac si quis athletas eligeret sorte: non qui pugnare valeant, sed qui sorte contigerint: uel, sorte ducta, nautarum aliquem sumeret, cui nauis gubernanda traderetur: tanquam oporteat eũ, quem sors voluerit, non qui peritus sit, na-

uem

summo imperio delegissent, atque ei traditi custodes corporis essent, cum alia discrepuisset, logum hunc rettulit. Equus pratum solus olim tenebat. cum autem ceruus superueniens pabulum dissiparet, cerui vlciscendi cupidus, hominem percõtatus est, an cum eo pœnam de ceruo sumere posset. ille verò assentiuit, si modo frenum accepisset, & ipse in illum, tenens iacula, conscendisset. vbi verò ille conditionem accepit, & hic ascendit, pro pœna, quam petebat, confestim homini seruiuit: sic & vos, inquit, videte, ne dũ hostes vlcisci cupitis, idem, atq; equus, patiamini: frenũ enim iam habetis, cum ducẽ cum summo imperio delegeritis. at vero si custodes tradetis, & conscẽdere permiseritis, protinus Phalaridi seruietis.

Aesopus autem in Samo cum populi ducem de

uem gubernare.

Fabula est, vt ea Stesichori contra Phalarim, & Aesopi de turbulento oratore. Stesichorus enim, cum Himerenses ducem exercitus sui cũ summa potestate Phalarim creassent, atque illi custodes corporis dare constituissent: cum alia multa dixeruissent; tandem eis hanc fabulam narrauit. Equus olim pratum solus depascebat; cum ceruus superueniens illi pascua disturbauit. equus verò ceruum punire cupiẽs, quendam hominem interrogauit, an sibi suam operam in puniẽdo ceruo præstare posset: ille se posse respondit, modo frenum equus reciperet, ac se indorsum ascendere pateret, manu iacula gestantem. quam cum equus conditionem accepisset, & hominem dorso recepisset; non modo ceruũ non puniuit, sed in hominis seruitutem redactus est. Vos igitur, inquit,

de capite causam dicentem defenderet, dixit: vulpem, dum fiumẽ transiiceret, in voraginem decidisse, cumq; emergere non posset, confluctatam diu esse, & canimas muscas ei complures adhæsisse, herinaceum vero errabũdum, vt eam conspexit, misericordia captum, rogasse, num caninas indeabigeret, illamque non permisisse. verum cum ille causam quæreret, respondisse, quia hæ iã plenæ mei sunt & parum sanguinis exugũt: quod si has abegeris, famelicæ aliæ succedentes reliquum sanguinis mei exhaurient. quamobrem & vobis, inquit, ò viri Samij, hic quidem nihil amplius nocet, quadiues est. sin autem hũc necaueritis, succedent alij pauperes, qui publica depeculando ea vobis dilapidabunt.

Logi autem concionum sunt, atque hoc boni habent, quod res gestæ similes ad inuenien-

quit, cauete, ne, cum veletis hosteis vestros vlcisci; idem, quod equus iiceret, in voraginem ille, patiamini: iã enim frænum recepistis; post quam ducem exercitus cum summa potestate Phalarim elegistis. q, si custodes etiam illi corporis dederitis, & ascendere permiseritis; iam in eius seruitutem deuenietis.

Aesopus in Samo, cũ oratorem quendam turbulentum defenderet, qui rei capitalis insimulabatur, & de vita periclitabatur, ita dixit. Vulpes quædam, cum fluuium pertrãsire vellet; in voraginem decidit; &, cum exire inde nullo modo posset; multa mala diu perpessa est, plurimaq; canine mutuata nem vagaretur, atque illam conspexisset; misericordia motus interrogauit, an caninas mutuascas à te abigi vellet. illa vero nõ permisit. &, cum

niedum difficiles sunt, cum huius rei causam logi vero faciliores (sin gere enim ita, vt etiam parabolas cõuenit) mo do alij quis simile perspi cere possit. quod ex phi losophia cõmodius est.

7 Ac logi quidem para tu faciliores sunt, facta verò ad deliberationes vtiliora, quia futura prę teritis plerunque simi lia sunt. Cæterum exem pla, tanquam demon strationes, adhibere, q non habet enthymema ta, debet, quia per hæc fides fit, qui vero habet, tanquã testimonia, post enthymema subijcere. e enim præposita indu ctioni similia sunt, ora torijs autem inductio non est, nisi paucis in locis accõmodata: sub iecta vero, testimonijs, testis autem vbicũque idoneus. quocirca præ ponentem commemo rare multa necesse est, subiicienti vero vnum etiam satis: quia testis idoneus proficit etiam vnus. Ac quot quidem genera exemplorũ sint,

&

herinaceus peteret; di xit. Quoniam istæ iam satiatæ sunt, & parum sanguinis exugũt. quod si tu istas abegeris; alię famæ confectæ super uenient, quæ reliquum sanguinem meum totũ absument. Eodem mo do, inquit, o viri Samij, nihil hic orator nobis amplius nocet: est n. lo cuples. quòd, si hũc in terficiendum curaueri tis; alij pauperes succe dent, qui depeculantes remp. pecunias omneis vestras consument.

6 Sunt autẽ huiusmodi fabulę concionibus ac commodatæ, atque hãc in se commoditatem habent, quòd arduum est, res gestas, & exem pla iis, quæ tractantur, similia inuenire: fabu las autem, facile est: nã eas ita fingere, sicuti collationes licet; modò quis id, quod simile est, perspicere possit: quod ij facilè faciunt, qui sa pientię studiis incubue runt.

Ac

& quomodo ipsis, & quando vtendum sit, di cendum est.

Ac fabulæ quidem 7 facilius excogitantur, sed in deliberationibus exempla longè sunt vti liora: nam quæ futura sunt, plerunque paria, si miliaq; sunt iis, quæ iam facta sunt. Is autem poterit exemplis, tanquam demonstrationibus vti, qui argumentorum copiam non habuerit: nam per ea fides fit. quòd, si quis habet argu menta; debet exemplis pro testimoniis vti, quæ tanquam probationes, & conclusiones sint argu mentorum: nam exempla, si præponãtur argu mentis, vim inductionis habent. sed oratoribus inductio non est, nisi paucis admodum locis ac commodata. at verò, si postponantur; testimo niorum vim habent. testis autem vbique ad per suadendum aptus est. atque ideo, cum quis ex empla præponit; necesse est, vt multa cõgerat: & si postponit; vnum satis est: nam etiam testis vnus, qui probatæ fidei sit, multũ adiuuat. Quot igitur sint exemplorum formæ, quomodoq; sit eis vtendum, & quo tempore declaratum est.

EXPLANATIONES.

Sunt autem communium probationum] *i. argumentorum duo genera.*

Nam sententia enthymematis pars est] *enthymema constat ex propositione, & cõclusione, & utraque est enuntiatio significans aliquid de aliquo affirmatiuè, vel negatiuè. & talis enuntiatio hoc loco dicitur sententia.*

Quod inductioni perquam simile est] *i. quoniam exemplum est argumẽtatio, in qua enumeratur vnum, vel plura paria, vel similia, ex quibus quid*

Cc alind

aliud tale cõcluditur par, vel simili; idcirco simile est inductioni, in qua ex pluribus singularibus concluditur quid vnum vniuersale, uel singulare. sed differt exemplum ab inductione: siquidem terminus medius, & alter extremorum in inductione sunt eiusdem naturæ: in exemplo verò non eiusdem, sed similis naturæ.

Inductio verò quoddam est principium] hoc est, ea, quæ sunt unius naturæ sunt priora his, quæ sunt naturæ similis, vel sunt principiũ, & origo, è quæ ducuntur ea, quæ sunt naturæ similis.

Argumentum cap. 28.

Sententia quid sit, quot species, quibus cõueniat, & quis vsus, docet. Sententia est enunciatio vniuersalis eas continens res, quæ ad humanas actiones pertinẽt, & quas in agendo expetimus, vel declinamus. Quapropter, si pars enthymematis est talis; appellatur sententia. partes enthymatis sunt duæ, conclusio scilicet, & ratio, quæ & principium dicitur. hæc omnia [Sententia igitur] species verò sententiæ sunt quatuor: omnis enim vel rationem adiunctam habet, vel sine ratione profertur. ea quæ rationem habet, vel est pars enthymematis, vel non est pars, sed enthymematica dicitur. Ea verò, quæ sine ratione profertur, vel ab omnibus præcognoscitur, & simul atque prolata fuerit, approbatur: vel probationis eget. atque hæc admirabile quid, uel controuersum enuntiat, qualia sunt paradoxa. Hæc autem legimus ibi [Quòd, si ea est sententiæ natura] sententias verò aptè dicit senex, & is, qui magnum rerum habet usum, neluti sic scribit Arist. [seniori autem homini] Sententiæ verò locus, & tempus est, ut in conquestione, & in amplificatione eas generales proferamus, quanquàm non verè sunt

sunt generales, ut. Omnis homo est mendax: deinde ut permulgatas, & communes dicamus si causæ prosint nostræ. si obsint; contra eas tunc proferre, cum eas reprobando meliores uiri esse uideamur, uel si alia qua perturbatione simus commoti. Hæc verò habemus ibi [Generatim autem aliquid proferre] Vtilitas, quã adferunt sententiæ, est duplex: altera legitur [Magnam autem indicendo utilitatem adferunt] altera est [Est etiam alterà longè melior.]

De sententijs, quid, quam multæ, & quomodo inuestigandæ sint.

SIGON.

DE sententiis verò dicendis, exposito, quid sententia sit, maxime etiam & cuiusmodi de rebus, & quando, & quibus sententias dicere in orationibus cõueniat, apparebit.

Est autem sententia pronunciatum, non quidem de singularibus, vt qualisnam Iphicrates sit, verum vniuersalibus, neque de vniuersalibus omnibus, vt quòd rectum curuo contrarium, sed de iis, quorũ actiones sunt, eaque, quæ persequimur, aut fugimus, ad agendum.

MAIORAG.

QVod autem ad sententias dicendas attinet: cum, qd sententia sit, expositum fuerit; simul etiã perspicuũ erit, quibus de rebus, quo tempore, quibusq; personis conueniat in oratione sententias proferre.

Sententia igitur est enuntiatio, non quidẽ singularium rerum, aut hominum, vt qualis sit Iphicrates, verũ generis vniuersi: neque tamen omnium rerum absolutè, generatimq; vt, si quis rectum curuo cõtrarium esse dixerit,

Quare quoniam enthymema ferme syllogismus est, ex rebus huiusmodi constitutus, & conclusiones enthymematum, & principia, detracto syllogismo, sententiæ sunt, hoc pacto. *Quicunque prudens est, haudquaquam filios suos ad eximiam erudire sapientiam debet*. hæc quidem sententia est, causa verò adiecta, & cur ita sit, totum est enthymema, hoc modo. *Quia præter aliam ignauiam, infestam ciuium inuidiam sibi parant*. & illud: *Nemo ex omni parte beatus est*. item: *Nemo hominum liber est* sententia: cum eo vero, quod sequitur, enthymema: *Aut enim pecunia seruit, aut fortunæ*.

Si igitur sententia est id, quod diximus, sententiarum genera quatuor sint, necesse est. aut erunt cum subiectione rationis. ac quęcunque quidem confirmationē desiderāt, sunt quæ incredibile, aut controuersum aliquid continent. quæcunque vero incredibile nihil, sine subiectione rationis. Horum autem alias quidem, quia ante cognitæ sunt, nihil rationis indigere, necesse est, hoc pacto: *Viro valere optimum est, vt ego quidem opinor*. ita enim plerisque videtur; alias verò, simul dum proferūtur, iis, qui aciem inten derint, innotescere; vt: *Nemo amator est, qui per petuò non amet*. Quæ verò subiectam rationem habēt, aliæ enthymematis pars sunt; ut: *Quicunque prudens est*. alię enthymematicæ quidem, sed nō pars enthymematis. quæ in primis quoque probātur. hæ verò sunt, in quibus causa rei, quæ dicitur, extat. ut in hoc: *Immortalem iram ne serues, cum sis mortalis*. quia si dicas, itam seruare nō oportere, sententia est. quod vero additur: *Qui est mortalis*. quamobrē, aperit. Similiter vero

sed earum rerum omnium, quę ad humanas actiones pertinent, & quas in agendo vel expetimus, vel declinamus.

Quare, cum enthymemata nihil aliud sēre sint, quàm argumentationes, si quis in eiusmodi rebus, vel conclusiones, vel principia enthymematum, sine argumentatione sumat; erunt sententiæ, quales est illa.

Quicunque prudens est vir, is ne liberos
Optet suos nimis sciens teis effici.

hęc quidem est sententia. quòd, si quis adiungat causam, & cur ita sit, explicet; iam totum simul erit enthymema: vt,

Nam præter eam, cui applicant se ignauiam,
Parant sibi liuorem acerbum ciuium.

& illa,

Nemo beatus rebus est in omnibus,

rursus illa.

Nemo omnium omnino virorum liber est,

est sententia. sed, si iungantur cum sequenti; fiet enthymema.

Fortunæ enim aut est seruus, aut pecuniæ.

Quòd, si ea est sententiæ natura, quam diximus; necesse est, quatuor esse sententiæ species: vel enim rationem adiunctam habet, vel sine adiecta ratione profertur. Atque illę rationis, ac probationis egēt quæ vel admirabile quiapiam, vel controuersum enuntiant. quæ verò nihil alienum à multorū opinionibus habēt, nullius rationis indigēt. Ex his quædam sunt, quæ necessariò nullam rationem requirūt; eo quòd ab omnibus cognoscuntur; vt illa. Corpus habere benè constitutum optimum est; vt nobis quidem videtur: in hanc enim sententiam plerique omnes consentiūt. quod verò additur: *Qui est mortalis*. quādā verò, simul ac enunciant, perspicuę sunt eis

& illud: *Mortalia oportet mortalem, non mortalem immortalia sapere.*

4 Atque ex his quidē, quæ diximus, planum est, & quam multa genera sententiæ sint, & cuiusmodi in rebus vnaquæque conueniat. nam de controuersis, aut incredibilibus non sine subiectione rationis: verum aut præponenda ratione sententiam pro conclusione adhibere oportet. vt, si quis dicat: *Ego igitur, quoniam neque inuideri, neque ignauum esse connit, censeo eruditioni operam dandam non esse.* aut hæc præposita priora subiicere.

5 De iis autē, quæ incredibilia non sunt, verùm obscura, quamobrem, concinnè adiicere. In eiusmodi verò Laconica quoq; dicta, ænigmaticaq; conueniunt, vt si quis dicat, quod inter Locrenses Stesichorus vsurpauit. *Non oportere cōtumelioſos esse, ne humi cicadę canāt.*

Nemo est amans, qui sempiterne non amet.

Earum autem, quæ rationis egent, aliquæ sunt enthymematis partes; vt illa.

Quicunque prudens est vir.

& quæ sequuntur. aliquæ verò vim habent enthymematis, vnde vocātur enthymematicę; neque tamen sunt enthymematis partes: quę quidem etiam magnopere præcellunt. tales sunt illæ, in quibus eius quod dicitur, causa apparet: quemadmodum illa.

Ne immortale odium mortali in pectore serues.

Nam, si quis ita enuntiet.

Ne immortale odium serues.

Erit sententia. id verò, quod adiungitur.

Mortali in pectore.

Causam exprimit. eo dem modo etiam illa.

Eum mortalia curare decet, qui mortalis est, non immortalia.

Iam

6 Iam verò grandiori natu sententias quidem iam perspicuum est, q̄ dicere conuenit, sed de iis rebus, quarū est peritus, quia si adolescentulus sententias proferat, quemadmodum etiam fabellas referat: inde imperitus, stultum, atque ab eruditione remotum. cuius rei signū est, q̄ agrestes homines sententias potissimum formant, facileq; pronunciant.

7 De re verò non uniuersali in vniuersum dicere, in cōquestione, atque indignatione maxime conuenit, & in his, aut cum exordiris, aut postquam demonstraueris.

8 Iam verò peruulgatę quoque, communesq; sententiæ, si sint vtiles, vsurpandæ sunt. nam, quia communes sunt, quasi omnium confessione, rectè habere existimantur: vt ei, qui ad pericula excipiēda eos, qui sacrificium præter-

Ex ijs, quæ dicta sūt, 4 nē continent; tunc sem per addenda est rō: sed vel præponere licet ra pro conclusione: vt, si qs ita dicat. Ego quidem, quoniam declinare in uidiam oportet, atque ignauiæ nomen fugere; dico, sapientiæ studijs operam dare non opor tere: vel ipsam enuncia re sententiam, deinde rationem addere.

Quoties autem non 5 sunt quidē præter opinionem, sed aliquid obscuritatis habent; tunc rotundè, & concinnè ratio est adiungenda. Con uenient etiam huiusmodi locis apophthegmata Laconica, & quæ per ænigmata proferuntur; vt si quis idem diceret, quod Stesichorus apud Locrenseis dixit, non oportere contumelioſos

miſe-

miserint, adhortatur: *Augurium optimũ vnũ, tueri patriam*. & ei, qui inferiores: *Mars belli communis*. & ei, qui ad tollendos inimicorum filios etiam nulla iniuria lacessentes: *Stultus, qui natos occiso patre reliquit*. Præterea verò nõnulla etiam prouerbia sententiæ sunt, vt prouerbium: *Atticus inquilinus*. Quin etiam sententiæ aduersus ea, quæ in ore uulgi versantur, proferendę. dico autem in ore vulgi versari, ut: *Nosce te ipsum*. &, *Nequid nimis*, quoties aut mores apparituri sint meliores, aut cum affectu animi dicitur. Est autem cum affectu, si quis ira percitus diceret: *Falsum esse, oportere, se ipsum nosse, quia si se ipsum hic nosset, nunquam imperium postulasset*. Mores autẽ meliores; *Non oportere, quemadmodum aiunt, amare, vt odisse possis, sed odisse, vt amare*. Atq; etiam in dicendo præ-

esse; ne cicadæ humi ca
nant.

Seniori autem homi- 6
ni potissimum conue-
nit, sententias dicere, at
que illi præcipuè, qui
magnum rerum vsum
habeat: indecorum est
enim puero sententias
dicere, sicuti etiam fabu
las comminisci. de ijs ve
rò quæquam dicere,
quorum ignarus est, stul
ti ac rudis ingenij pro
prium est. huius autem
rei signũ est, quod agre
steis homines maximè
sniãs loquunt, & facilè
de re qualibet enũtiãt.

Generatim autem ali 7
quid proferre, quod ne
quaquam generale sit,
maximè conuenit in cõ
questione, atque ampli-
ficatione, & hoc vel in
principio, vel postquam
aliquid conclusũ fuerit.

Licebit etiam vti per- 8
uulgatis, communibus-
que sententijs: si causæ
nostræ profuerint: nam
quia communes sunt,
tanquam omnium con-
sensu probatæ, rectè se
habere videtur: vt si qs,

electionem indicare oportet; sin minus, cauiam subiicere. exempli gratia, aut hoc modo di cendo: *Oportet amare, non ut aiunt, sed quasi semper amaturum: quia instabilis est alterum*. aut hoc modo: *Nequaquam mihi placet, quod dicitur: quia uerus amicus, tanquã semper amaturus, amare debet: neque illud: Nequid nimis: quia improbos nimis odisse oportet*.

Quin etiam magnam 9
ad dicendum auxilium
afferũt: vnum quidem,
propter vanitatem eo-
rum, qui audiunt: quia
lætantur, siquis in vni-
uersum loquens, in opi
niones, quas ipsi in par-
te habent, inciderit.
Quod autem dico, hoc
modo planum erit: si-
mul verò, & quo pacto
ipsas venari conueniat.
est enim sententia quẽ-
admodum dictum est,
vniuersale pronuntia-
tum. Lætantur autem,
cum id in vniuersum
profertur, quod ipsi in
parte opinione præce-

qui adhortetur ad pe
riculum subeundum eos,
qui litare nõ potuerint;
id dicat. Augurium, vt
patriam serues bellare,
secundum est, & qui cõ
citat inferiores, Mars
est cõmunis, & q adhor
tatur ad filios inimico-
rum etiam innocenteis
interficiendos.

*Stultus qui natos, occi-
so patre, relinquit.*

Quædam etiam pro-
uerbia vim sententiarũ
habent, vt illud prouer-
bium. Atticus inquili-
nus. Licet etiam senten
tias proferre contra il-
las, quæ iãpridem sunt
peruulgatę. voco autem
peruulgatas, vt illa est.
Nosce te ipsum, & illa.
Nequid nimis. Atque
hoc tunc faciendum
est; cum uel is, qui dicit,
ex ea re melior esse vide
bitur, vel aliqua pertur-
batione commotus erit
est aũt cũ animi pertur
batione dictum, vt si qs
ira tus affirmet, falsum
esse, quod se ipsum no-
cere oporteat. Nam hic,
inquiet, si se ipsum no-

ptum habent vt siquis
vicinis, aut filiis impro
bis vteretur, probaret,
siquis diceret: *Nihil est*
vicinitate molestius, aut
Nihil liberorum procrea-
tione dementius; quare
spectare oportet, quam
opinionē anteceptā ha
beāt, deinde hoc mō de
his in vniuersū affari.
Atque cū hūc quidē
sententi. rū pronuncia
tio habere vsum debet,
tum illū alterū meliorē
quia moratas reddit o-
rationes. Illę aūt mores
habent orationes, in q-
bus præelectio elucet.
hoc autem omnes sen-
tentiæ præstāt: quia qui
snias profert, vniuersę
de rebus præeligendis
enunciat. quare si sen-
tētiæ probæ fuerint, ēt,
vt qui dicit, bonis mori
bus videatur, efficiunt.
Ac de sententia quidē
& quid sit, & quot ge-
nera eius, & quo modo
ipsis vtēdum sit, & quā
vtilitatem afferāt, tam
multa dicta sint.

titiam, & opinionem:

uisset; nunquam exercē
tum ducere se dignum
esse censuisset. melior
esse videbitur, quid dixe
rit non esse verū, quod
aiunt ita amare oporte
re, vt aliquando sis osu-
rus, sed potius oporte-
re ita odisse, vt sis ama-
turus. Sed oportet ora-
tione patefacere, quid
ipsi sentiamus. quod si
non contingat, causam
addere oportet: vt, si vel
ita dicamus. Amare o-
portet, non quemadmo
dum aiunt, sed tāquam
sis semper amaturus: il-
lud enim alterum insi-
diatoris est: vel hoc mo
do, Nequaquam mihi
placere potest, id quod
vulgo dicitur: verum
enim amicum ita ama-
re oportet, tāquam per-
petuò sis amaturus, sed
neque illud probo. Ne-
quid nimis: nam impro
bos homines supra mo
dum odisse conuenit.

Magnam autem in 9
dicendo vtilitatem ad-
ferunt sentētiæ propter
inanem auditorum læ-
gaudent enim siquis ge-
neratim

neratim locutus, eas opiniones retigerit, quas ip
si figillatim habent. quod autem dico, clarius
exponam, simul autem perspicuum erit, quomo
do ipsas opiniones venari oporteat. Nam sen-
tentia, quemadmodum antea dictum est, gene-
ralis est enuntiatio. qui verò audiunt, tunc læ-
tantur, cum id generatim dicitur, quod ipsi an-
tea in parte verum esse credebant: vt, si quis ma-
los vicinos, aut filios improbos habeat; eum sa-
nè probabit, qui dixerit. Nihil est vicinitate mo
lestius: aut. Nihil stultius, quàm liberos pro-
creare. Quare diligenter oportet aliqua ratione
coniicere, quid sentiant, existimentque audito-
res, deinde generatim illud enuntiare. Atque
hæc quidem vna est vtilitas, quę ex sententiis di
cendis, percipitur.

Est etiam altera longè melior, quod sententiæ
moratas orationes efficiunt. Orationes autem
mores habere dicuntur, in quibus dicentis sen-
sus apperitur. quod in omnibus sententiis di-
cendis accidit, eo ꝙ qui sententiam dicit, gene-
ratim enuntiat, quid ipse de rebus expetendis
sentiat. quare, si bonæ sententiæ fuerint; pro-
bum etiam oratorem videri faciunt. Atque hæc
quidem de sentētia, & quid ipsa sit, & quot eius
sint species, & quomodo sit vtēdum ea, quamq;
vtilitatem habeat, dicta sufficiant.

EXPLANATIONES.

Sententia igitur est enunciatio non quidem
singularum rerum] *Nunc de sententia disserit Ari-*
stot. & inquit. Sententia est enuntiatio de uniuersali-
bus, non contractis ad personas, locum, uel tempus:
nec de uniuersalibus omnibus, sed de quibus sunt ope-

rationes

rationes humanæ: quæ scilicet uniuersalia ad agendum eligenda, uel fugienda sunt. at sententia duplex est, alia cum ratione, alia sine ratione. Sine ratione est, Nullus homo liber est. Cum ratione uerò est sententia. Nullas homo liber est; quoniam aut pecuniæ, aut fortunæ seruit. Et, quando sententia probationi adiungitur, aut probatio sententiæ; enthymema appellatur. sed & quandoque adeo otcultè coniungitur altera alteri, ut tantum sententia uideatur, ueluti illud. Ne immortale odium mortali in pectore serues. & dicitur sententia enthymematica; siquidem in ea, causa appareat, atque ex hac hoc confici enthymema potes. Ne immortale odium serues; quoniam mortalis es.

Sententiarum uerò usus est maximè, ut rebus nouis, ambiguisq; accommodentur. si uerò huiusmodi res nouæ, & ambiguæ sint præter opinionem; ipsi uti possumus præpositæ, & postposita ratione, dummodo ratio, siue probatio sit adiungenda. talis est. Ego quidem, quoniam declinare inuidiam oportet, atque ignauiæ nomen fugere; dico sapientiæ studij operam dare non oportere. Verum, si præter opinionem non sint, sed aliquid obscuritatis habeant; tunc rotundè, & concinnè ratio est adiungenda. Huic uerò loco conuenient apophthegmata Laconica, & enigmatica dicta: ut, non oportet contumeliosos esse; ne cicadæ humi canant.

Cæterùm hæc obserua. Seniori homini potissimum conuenit sententias dicere, atque illi præcipuè, qui magnum rerum usum habeat: indecorum enim est puero sententias dicere, sicut etiam fabulas comminisci.

Generatim autem aliquid proferre, quod nequaquã generale sit, maximè conuenit in conquestione, atque amplificatione: & hoc uel in principio, uel postquam aliquid conclusum fuerit.

Licebit

Licebit etiam uti peruulgatis, communibusq; sententijs, si causæ nostræ profuerint. talis est. Mors est communis. Et, stultus qui natos, occiso patre, relinquit.

Quædam etiam prouerbia nim sententiarum habent.

Licet etiam sententias proferre contra illas, quæ iam pridem sunt peruulgatæ: ut, Ne quid nimis. & hoc pacto dicendum est. Neque illud probo, Ne quid nimis: nam improbos homines supra modum odisse conuenit.

Magnam autem in dicendo utilitatem adferunt sententiæ propter inanem auditorum lætitiam, & opinionem; gaudent enim si quis generatim locutur, eas opiniones tetigerit, quas ipsi sigillatim habent: ut, si quis malos uicinos aut filios habeat improbos; eum sanè probabit, qui dixerit. Nihil est uicinitate molestius. aut. Nihil stultius, quàm liberos procreare. Est etiam altera longè melior utilitas, quòd sententiæ moratas orationes efficiunt. atque moratæ dicuntur orationes, in quibus dicentis sensus aperitur. quod in omnib. sententijs dicendis accidit: eò quòd qui sententiam dicit, generatim enuntiat, quid ipse de rebus expetẽdis sentiat. quare, si bonæ fuerint sententiæ; probum etiam oratorem uideri faciunt.

Argumentum cap. 29.

Secundum instrumentum aggreditur, quod est enthymema. &, quoniam probationes sunt ipsius pars maxima, & quæ non ante oculos proponitur, sed eam inuenire oportet, prius docet Arist. illas esse eligendas, quæ rei, de qua dicitur, inhærent, & propriæ rei, nõ communes, nec re, motas: nec omnes propriæ,

sed

sed dignat. quare neque remota sunt, neque cuncta sumere oportet: illud enim obscurum est propter distantiam, hoc autem garrulitatis est; eo quòd perspicua dicuntur. sed uelut indocti faciunt, qui sumunt ea, quæ cognita habent, atque in promptu sunt. quare sumenda sunt argumenta ex his, quæ disceptatores ipsi probãt, uel u, quorum sententiam sequuntur. atque ea sint perspicua omnibus, uel maximæ parti. Et hæc [neq; enim quæ remota sunt] Secundò qui de aliquare dicturus est, cognita, & perspecta habeat omnia, uel saltem aliqua; ut in dando consilio de suscipiendo bello, oportet copias cognitas habere, quæ sint uectigalia, qui amici, qui inimici, quæ bella iam antea gesserint, & quomodo, cæteraque eius generis. Itaque scribit [atque illud primò] Quare, si aliquem, ut Achillem laudare proposueris; quæ ipsius personæ hærent, aut hærere uidẽtur, sumenda sunt: & non ea quæ infinita, atque communia sunt: quanto enim plura quis habuerit eorum, quæ rebus adsunt; tantò facilius demonstrabit: & quantò ea propinquiora fuerint; tantò ad probandum erunt accommodatiora, & minus communia. uoco autem communia hoc modo: ut, si quis Achillem laudet, quòd homo fuerit, & quòd ex numero semideorum, & quòd ad bellum Troianum profectus sit; hæc aliis etiã multis acciderunt: nam qui hæc commemorat, non magis Achillem, quàm Diomedem laudat. Propria uerò dico, quæ nemini alij contigerũt: ut, quòd Achilles Hectorem Troianorum optimum interfecerit: & Cygnũ, qui cum uulnerari non posset, Græcos omnes exire è naui prohibebat: & quòd omnium esset maximè iuuenis: & quòd inreiurando non astrictus ad id bellum profectus sit, & huiusmodi alia. hæc sunt [etenim si Achilli]

Enthy-

Enthymematum duæ species.

SIGON.

De enthymematib' autẽ in vniuersum dicamus, & quo pacto inuestiganda sint, & de inde locos: quia genus horum vtriusque diuersum est.

Ac enthymema quidem syllogismum quẽdam esse, dictum est ante, & quo modo syllogismus, & quid à dialecticis differat: neque.n. longe, neque omnia sumendo colligere oportet: quia illud ꝓpter longitudinem est obscurũ, hoc verò, quòd manifesta dicuntur nugatoriũ. hoc enim causę est, cur indocti doctis inter vulgares facilius persuadeant, quemadmodum poetæ dicunt.

Indoctos concinnores esse, qui cum vulgo loquãtur.

Quia illi communia, & vniuersalia dicũt, hi verò ex ijs, quæ sciunt,

&

MAIORAG.

De enthymematibus verò iã generatim primò dicamus, quemadmodum ea quærere oporteat: deinde sigillatim etiam eorum locos explicemus: sunt enim hæ duæ inter se distinctæ species.

Quòd autem enthymema syllogismus quidam sit, antea dictum est, & quomodo sit syllogismus, & in quo differat à dialecticis: neq; enim quæ remota sunt, neque cuncta in colligendo sumere oportet: illud enim obscurũ est propter distantiam, hoc autem garrulitatis est; eo quod perspicua dicũtur. Atque hæc etiam causa est, cur imperiti homines apud plebem facilius, quàm eruditi, quod volunt, persuadeant, quemadmodum poetæ quoque tentant, imperitos corona ple-

bjorum

& propinqua sunt. Qua re dicere oportet non ex omnibus, quæ probã tur, verum ex his, nempe, aut ijs, qui iudicãt, aut ijs, quos ipsi approbãt: neque dubium illud esse, quin ita omnibus, aut plurimis videatur: neque solum ex necessarijs; sed ex ijs, quæ sunt plerunque ijs, quæ vel colligere.

2 Ac primum quidem constituendum est, de quo dicere, aut concludere. & illud, vel maximæ cũque syllogismo oportenda esse, quæ insunt, aut omnia, aut certè nulla: quia si nihil teneas, ex nihilo colligere poteris. dico autem exempli gratia: quo modo est necesse esse, vt suadere Athenienses, vt bellũ fusciperent, aut secus, si oratorio syllogismo, vel quocunque modo illorum essent, vtrũ nauales, an pedestres, & an vtrunque, & quantæ, & quales, an homine, an deo faciãt, nihil interest.

Nam & qui suadet

la gessissent, & quo pacto, & alia eiusmodi: & laudare, nisi tenere mus prælium nauale ad Salaminem, aut pugnã in Marathone, aut quæ pro Heraclidis gesserũt, aut aliquid eius generis? Etenim ex ijs, quæ insunt, aut inesse existimantur, honestis laudãt omnes, eodemque pacto vituperant etiam ex contrarijs considerãtes, quidnam tale in ipsis insit, aut existimetur inesse, vt, quòd Græcos seruitute oppresserunt, & quòd Aeginetas, ac Potidæatas, qui ipsis auersus barbarum socij fuerant, ac præclare se gesserãt, subegerunt. & si quod aliud peccatum tale insit in eis. Eadem autem ratione & q accusant, ac defendũt, ex ijs, quæ insunt, adhibita animaduersione, accusant, ac defendunt, hoc autẽ de Athenienses, an Lacedæmonijs, aut homine, an deo faciãt, nihil interest.

Nam & qui suadet

tari possis. Dico autem hoc modo, vt si consilium dandum sit Athenienses, vtrum bellum suscipiendum sit, nec ne; quomodo id facere poterimus, nisi copias eorum cognitas habuerimus? vtrum nauales sint, an pedestres, an vtriusque, generis, & quantæ sint: deinde quę sint eorum vectigalia, q amici, qui inimici: præterea quę bella iam antea gesserint, & quomodo, cæteraque eius generis Et, si laudandi fuerint; quomodo id præstabimus, nisi naualem eorum pugnam, & victoriam apud Salaminem insulam, aut terrestre prælium in Marathone cogni: ũ habuerimus: aut quæ pro salute filiorum Herculis gesserũt, & siquid est aliud huiusmodi generis? omnes enim à bonis, quæ insunt in aliquibus, vel inesse videntur, laudare consueuerũt. eodem modo ex contrarijs vituperant: aduertunt enim, si quid

Achilli, & q laudat, ac vituperat, & qui accusat eum, ac defendit, ea quæ insunt, aut inesse existimantur, arripere debet, vt ex his dicam⁹ laudantes, aut vituperãtes, siquid honesti, aut turpis inest: accusantes autem, aut defendẽtes, si quid iusti, aut iniusti: suadentes autem, si qd vtilis, aut noxij. Similiter verò his & de re quacunque, vt de iustitia, bonum ne, an non bonum, ex ijs, quæ iustitię, vt bono insunt. Qua re quoniam tũ omnes in hunc modum demõ strare videntur, siue accuratius, siue negligentius, cõcludant, (neque enim ex omnibus sumunt, sed ex ijs, quæ in quaque re insunt:) tum propter rationem, quia perspicuum est, fieri nõ posse, vt aliter monstretur: profecto necesse est, quemadmodum in Topicis, primũ in quaque re selecta habere, quæ incidere possunt, & oportunissima sunt.

de

in eis turpe est, aut inesse videtur; vt q Athenienses reliquos Græcos in seruitutem redegerunt, & quòd Aeginetas, & Lidæatas, q cum ipsis contra barbarum pugnauerant, & se strenue, fortiterque gesserant, sibi seruire coegerunt, & si qua sunt huiusmodi. præterea quærunt etiam, an in alium errorem, quem alium aut peccatum vniuersa ciuitas delapsa sit. Idem quoque in accusando, ac defendendo fieri solet: nam ea spectantes, quæ insunt, accusant, & defendunt. Nihil autem interest, siue de Athenienſibus, siue de Lacedæmonijs, siue de aliquo deo, siue de homine agatur.

Etenim, si Achilli cõ filiũ dare voluerimus, aut eum laudare, aut vituperare, aut accusare, aut defendere, quæ ipsius personæ hærẽt, aut hærere videntur, sumẽda sunt: vt de illis dicamus. quòd, si laudam⁹,

aut

de ijs autem rebus, quæ derepente fiunt, indagare eodem modo, intuendo non in ea, quæ indefinita, sed in ea, q insita sunt, de quib. habetur oratio, & quàm plurima, eaque rei proxima complectendo. Nam quo plura habebuntur eorum, quæ insunt, eò facilior demonstratio erit, quò verò ꝓpiora, eò magis ꝓpria, & minus communia. di eo autem communia, laudare Achillẽ quòd homo sit, & quod ex Semideis, & quod ad Iliũ miles venerit: hæc em in alijs quoque insunt multis. quo fit, vt nihilomagis hic talis Achillem laudet, quàm Diomedem. propria verò, q nemini alij acciderunt, quàm Achilli, vt quòd inter fecerit Hectorem Troianorum fortissimum, & Cygnum, qui omnes exscendere pro hibebat, cum sauciari nequiret: & quòd maxime iuuenis, & iniurat⁹ ad illam expeditionem

pro

aut vituperamus; spectare oportet, si quid in eo sit honestum, aut turpe: si accusamus, aut defendimus; si quid iustũ, aut iniustum: si consilium damus; siquid est, quod prodesse, aut obesse possit. Idem etiam in qualibet re faciendum est: vt, si quæratur vtrum bona sit iustitia, an non bona; ex ijs, quæ ipsi iustitiæ, aut bono insunt, colligere oportet. Quare, cum omnes ita demonstrare videantur, siue accuratius, siue pomilarius argumentent, neque enim ex omnibus sine discrimine; sed ex ijs quæ singulis rebus adsunt, propositiones sumunt, & hoc cum ratione faciunt: quoniam perspicuum est aliter fieri nullo modo posse: haud dubium esse potest, qn sit necessarium, quemadmodum in Topicis dictum est, in singulis rebus delectas habere propositiones earum rerum, quæ sæpe accidunt, ac maximè oppor

tunæ

profectus sit, & huius generis alia. Ac vnus quidam selectionis locus, isque primus, topicus hic est.

tunæ sunt. Atque etiam in rebus, quę nup nerunt, idem ordo ser uandus est: neque enim respicere oportet ad ea, quæ sūt infinita; sed quæ rebus illis adhærent, de quibus est oratio. Atque illa potissimam colligere, quæ ad rem ipsam quàm proximè accedant: quantò enim plura quis habuerit eorum, quæ rebus adsunt, tantò facilius demonstrabit. & quanto ea propinquiora fuerint; tanto ad probandum erunt accommodatiora, & minus communia. voco autem communia hoc modo; vt, si quis Achillem laudet, quòd homo fuerit, & quòd ex numero semideorum, & quòd ad bellū Troianum profectus sit: hæc enim alijs etiam multis acciderunt. quare qui hæc commemorat, non magis Achillem, quàm Diomedem laudaret. Propria verò illa dico, quæ nemini alij contigerunt; vt, quòd Hectorem Troianorum optimum interfecerit, & Cygnum, qui cum vulnerari nō posset; Græcos omneis exire de naui prohibebat, & quòd omnium esset maximè iuuenis, & quòd iureiurādo non astrictus, ad id bellum profectus sit, & alia, quæ sunt huius generis. Atque hic quidem vnus est, ac prius delectus habendi locus ijs similis, qui in Topicis traduntur.

EXPLANATIONES.

De enthymematibus verò iam generatim pri mò dicamus, quemadmodum quærere oporteat] *id est, dicamus quæ obseruanda sunt præcepta in inuentione omnium probationum, ea verò sunt, vt pro-*

probationes, siue medij termini, qui ad rem approbandam inueniuntur, non omnes eligantur, sed proprij rei, de qua dicitur: nec omnes proprij sunt eligendi, sed digni, & qui ad rem maximè faciant: nam si omnes legerentur quanquàm proprij, sed minimè digni; iam garrulitatis esset. si verò proprij, sed non ad rem præsentem, verùm remoti; nihil docerent.

Docti enim viri ad res suas probādas commu nibus, & generalibus vtuntur] *i. viri docti probationes non assumunt proprias, ac singulares; sed vniuersales, & genericas. idcirco difficilius persuadent.*

Quare non ex omnibus, quæ probabilia vidē tur] *id est, non omnes termini medij, siue probationes, quæ probabiles videntur, sunt sumendæ: sed hæ, quas auditores omnes, vel maxima pars probet, vel ij, quorum sententiam sequuntur, veluti legislatores. Atque præterea hi termini ex re, de qua agitur, ducantur: in qua insint si non necessariò, saltem plerunque.*

Cognita, & perspecta habeat omnia, vel saltem aliqua] *Orator scilicet cognoscat naturam rei, de qua dicturus est, & quæ ad naturam rei adiacent, & hærent & necessariò, & non necessariò. Necessarium verò consideratur dupliciter, absolutè, & ex suppositione. Absolutum necessarium raro adhibet Orator. necessarium autem ex suppositione, aut sine quo res esse non potest, frequentius tractat. Non necessarium verò aut est id, quod plerunque fit, aut quod raro. probatio, siue medius terminus, qui plerunque ex re subiecta ortum ducit, vsu veniat perito Oratori: quò raro, nunquàm, vel raro. Cognoscat igitur omnes terminos medios, vel si non omnes; saltem internos. de his verò in lib. 1. satis diximus.*

Neque enim respicere oportet ad ea, quę sūt

infinita] *hoc est accidentalia, & quæ fieri & non fieri possunt : sed quæ rebus adhærent. i. quæ rei naturæ insunt.*

Et quantò ea propinquiora fuerint, tantò ad probandum accommodatiora] *propinquiora dicuntur hoc loco propiora: nam remotæ, communes, & generales probationes, siue medij termini non demonstrant ; sed proprij. proprium voco, quod vni, soli, & semper conuenit : minus proprium, quod uni, soli, & non semper : ac minus præterea, quod vni, sed non soli, nec semper. atque id est commune, remotũ, & genericum.*

Argumentum cap. 30.

Quænam sint necessaria, vt medij termini, siue probationum inuentio recta sit, antea ostendit Aristot. nunc quot sint enthymematum species, & quot loca omnibus dicendi generibus communia aperit. ac primum asserit enthymematum duas esse species, alterã quæ demonstrat, siue confirmat aliquid esse, uel non esse, quæ constat ex propositionibus, quibus assentitur is, quocum disputamus, & quæ multorum opinionib. conueniunt. altera redarguit, ac refellit, quæ elẽchus dicitur. nã ea refellit, quæ ab aduersarijs dicta sunt. hæc verò ibi leguntur [*Primum igitur dicamus de quibus necesse est*] *deinde, quoniam in lib. 1. exposuit locos, ac sedes proprias cuiusque generis, demonstrationi scilicet, deliberationi, & iudicialis tin hoc lib. animi affectus, & mores quot loca habeant ; proponit tria se tractare: primum loca cuique generi communia, quæ rationes exhibeant confirmantes, uel refellentes : deinde vnde argumenta non vera deducantur, & quomodo cognosci possint: tandem quæ ratione possint aduersariorum rationes dissolui, ac confutari. Proponit igitur*

igitur [*Ac iam ferè singulis*] *deinde ad primam propositionem explicãdam accedit, & quot sint loca communia: nam viginti & septem enumerat. primus ducitur à contrarijs, secundus à coniugatis, tertius ab his quæ sunt ad aliquid, circunstantias tamen inspiciendo: quartus ex maiore, & minore, & pari ad confirmandum, & ad negandum: quintus à tempore : sextus ab his, quæ contra nos dicuntur, cum ea uertimus in aduersarium, sed accusator sit reo melior: septimus à definitione, octauus à uaria rei significatione, nonus à diuisione, decimus ab inductione, undecimus à iudicatis.*

De locis enthymematum.

SIGON. MAIORAG.

ENthymematum autem elementa dicamus, (elemẽtum verò, & locum enthymematis idem voco,) primũ autem dicamus, de quibus necesse est dicere primum. Sunt enim enthymematum genera duo : nam alia ad ostendendum esse, aut non esse, apposita sunt, alia ad refutandum. eaque inter se differunt, perinde ac in dialecticis elẽchus, & syllogismus. ad ostendendum verò appositum enthymema est,

QVæ verò sint enthymematum elementa, iam dicamus. elementum autẽ, & locum enthymematis pro eodem capio. Primum igitur dicamus, de quib. necesse est primum dicere. nam enthymematum sunt species duæ : quædã enim demonstrant aliquid esse, aut non esse, quædã autem refellũt. quæ ita inter se differunt, sicut in Dialecticis elẽchus, & syllogismus. Atque illud enthymema de-

est, quod colligit ex cō-
fessis, ad refutandum
vero, quod inconfessa.

Ac de singulis quidē formis, quæ vtiles, ac necessariæ sint, loci fer me nobis habent: siqui dem in singulis selectæ propositiones sūt: quare, quibus ex locis enthymemata de bono, aut malo, aut honesto, aut turpi, aut iusto, aut iniusto petere oporteat. quin etiam de moribus, & affectibus, & habitibus æque parati sunt nobis antea loci. Nunc verò alio modo de omnibus generatim paremus, ac disseramus, adnotantes, qui ad refutandum, quiq; ad demonstrandum accommodati sint, itemque qui sint enthymematū eorum, quæ videntur, sed enthymemata non sunt, quia neque syllogismi. Quibus demonstratis de solutionibus, & obiectionibus definiamus vnde eas ducere aduersus enthymemata opus sit.

Vnus

mōstrare dicitur, quod ex concessis propositionibus concludit: illud autem refellere dicit, quod ex propositionibus non concessis concludit.

Ac iam ferè singulis in dicendi generib. declarati sunt à nobis vtiles, ac necessarij loci: nam in vnoquoque genere delectæ sunt à nobis propositiones, & ostensum, ex quibus locis argumenta sumantur de bono & malo, de honesto & turpi, de iusto, & iniusto. quinetiā de moribus, & animi commotionibus, & habitibus eodem modo locos antea declarauimus. Nūc verò alio modo generatim, atque vniuersè de omnibus agamus, & dicamus ac curatè, qui loci sint ad refellendum, & qui ad demonstrandum accōmodati: nec non vnde ducantur ea, quæ speciem quidem habēt enthymematum, licet re vera non sint enthymemata;

1 Vnus ergo ex iis, quę ad ostendendum appositi sunt, locus est: A cō trariis. Videndum est enim an contrario contrarium insit, ad id quidem, an non insit, confirmāti verò, an insit: vt, φ temperantia bonum, quia intemperātia nocet. aut quem admodum in Messenia dicebant: *Quod si bellum præsentium incommodorū est causa, ea corrigamus pace, eoportet. Si enim ijs, qui inuiti malefecerunt, aqua non est irasci; neque etiā, si quis coactus bene fecerit, huic habere gratiam decet. At si inter mortales falsis sermonibus fides habetur, contra etiam putandum est, multa vera, quæ fide careant, mortalibus euenire.*

2 Alius à similibus casibus: æque enim esse, ac non esse oportet; vt: Nō omne, quod iustum est, bonum est; alioquin & quod iuste, cæterum iuste mori expetendum non est.

3 Alius: Ab his, quę in-

tem declaratis, definitis mus etiam, vnde soluciones, & obiectiones refellenti ad argumenta labefactanda sumi possint.

Atque vnus quidem 1
enthymematum locus est à contrarijs; spectat nere enim oportet, an cōtrario contrariū insit: nam si non insit; erit negandum. si autem insit, quoniam intemperanter tem agere vitam noxiū in oratione Messeniades, Nam, si bellum præsentium malorum causa est; ea per pacē emēdare, ac corrigere opus

2 est. & illud.

Si iniusta in illum est omnis iracundia,
Qui quempiā lasit per imprudentiam;
Non est habenda ei vlla iure gratia,
Necessitate qui coactus profuit.

3 & illud.

ter se conferuntur. Nã, si in alterum cadit, vt honeste, aut iuste fecerit in alterum, vt passus sit. & si, vt iusserit, etiã, vt fecerit. quemadmodum publicanus Diomedon de vectigalibus. *Si vobis vendere non est turpe, neque nobis emere. Et, si qui passus est, honeste, aut iuste passus est, etiam, qui fecit. &, si qui fecit, etiam qui passus est.* Licet autem captionem in hoc adhibere. si enim iuste mortuus est, iuste passus est, at non fortasse à te. quocirca videndum est separatim, an qui passus est, pati, & qui facit, facere debuerit, deinde, in vtram partem cõ uenerit, vsurpare. nam aliquando discrepat, & nihil repugnat. quemadmodum est in Alcmæone Theodectis: *Matrem tuam nemo ne mortalium oderat:* Respondens autem affirmat: *At hæc distincte considerare oportet.* quærente vero Alphesibœa: *quo tandem modo?* suscipiẽs dixit: *Mori quidem illam decreuerunt, verum non à me necari.* & quale iudicium est de Demosthene, & ijs, qui Nicanorem interfecerant. nam, quia iure interfecisse iudicati sunt, iure periisse existimatus est. & de eo, qui Thebis occisus est, de quo iudicium est constitutum, vtrum morte dignus esset: quasi vero iniustũ non esset, necem afferre ei, qui iure moreretur.

Alius: A maiori, & minori, hoc pacto: *Si dij non omnia sciunt, multo minus homines.* est autem hoc: Si cui magis inesse debet, non inest, profecto neque cui minus. Illud autem: *Proximum cædet, qui patrem etiam cædit*: ab eo est: Si quod minus, est, etiam quod magis, est, in vtram partem demõstrare opus erit, siue esse, siue secus. Præterea: Si neque magis, neque minus: vnde dictum est:

& illud.

Falsum quod est, vt sæpe fit probabile
Dicendo, sic plerunque contra vsu uenit.
Vt uera non queãt probari ullo modo.

Alius locus est à casibus similibus: nam eodem modo vel inesse, vel non inesse oportet: vt, siquis probare velit, non omne iustum esse bonum: Nam etiam quid iuste fit, bonum est. nunc autẽ iuste mori, non est expetẽdum.

Alius locus est ab ijs, quæ sub eandem rationem cadunt: nam, si eorum alteri contigerit vel honestè, vel iuste aliquid facere; etiam alteri perpeti: &, si vni iussit uenerit, vsurpare. nam se; etiam alteri paruistale aliquando discre- se; vt Diomedon publipat, & nihil repugnat. canus de vectigalib. diquemadmodum est in xit. Si enim vobis ea uẽ Alcmæone Theodectis: dere non turpe est; ne- *Matrem tuam nemo ne* que nobis emere. & si, *mortalium oderat:* Re- qui damnum accepit, spondens autem affir- honestè, & iuste multa mat: *At hæc distincte* tus est; ita etiam qui dã *considerare oportet.* quæ- num illud dedit: & con rente vero Alphesibœa: trà, si qui damnum de-

dit, honestè, & iustè fecit; ita etiam qui passus est. Sed in loco põt existere captio: si enim qspiam iustè necatus est; etiam iustè passus est. verùm à te fortasse pati non debuit. atque ideo separatim considerare oportet, an qui passus est, pati dignus erat, & qui fecit, facere debebat: deinde ita eis vti, si cuti causa postulat; nã interdum hæc inter se discrepant neque quicquam prohibet, quin discrepare possint; vt in Alcmæone Theodectis.

Quis non tuæ scelus parentis oderat?

At ille respõdit, oportere seorsum hęc, distinctèque considerare: cũque Alphesibœa rogaret, quomodo subiunxit ille.

Dignam mori illam censuerunt, non tamen
A me necandam.

Et quemadmodum in iudicio Demosthenis, & eorum, qui Nicanorem occiderant; postquàm enim iustè interfecisse

est: *Ac pater quidem tuus amissis filiis miserandus, Oeneus autem non, qui præstantissimum Græciæ filium perdidit?* Et: *Si non iuste Theseus fecit, neque Alexander,* Et: *Si Patroclum Hector, etiam Achillem Alexander.* Et: *Si alij artifices non mali, neque philosophi.* Et, *Si imperatores non mali, quæ sepe vincuntur, neque sophistæ.* Et: *Si privatus vestræ gloriæ rationem habere debet, & vos Græcorum.*

Alius: Ab animadversione temporis, ut Iphicrates in ea, quam contra Harmodium: *Si prius quam facerem, a nobis statuam postulasse, si fecissem, concessetis; vbi verò feci, non permittetis? ne igitur beneficio afficiendi promittatis. affecti vero, auferatis.* & rursus, vt Thebani Philippo additum in Atticam patefacerent: *Si prius quam opem contra Phocenses ferret, postulasset, certe promisissent, profecto absurdum est, si quia neglexit,* fecisse iudicati sunt; et ille iuste necatus existimatus est. & de illo, qui Thebis necatus est, de quo iudicium est constitutum, vtrum mori dignus esset; tanquam non iniustum sit, eum interficere, qui mori dignus sit.

Alius locus est ex maiore. & minore: vt. Si nedij quidem omnia sciunt; multò minus homines. hoc autem est huiusmodi. Si res non inest in eo, in quo magis esse deberet, perspicuū est neque in eo esse, in quo minus esse debet. illud autem. Qui patrē cædit, etiā propinquos cæderet, ex minore est; nam, si id inest, quod minus esse debet; etiā id inerit, quod magis esse consuevit. Hic autem locus in vtranque partem valet; siue rem inesse demonstrandum est, siue non inesse. item etiam, si neque maius, neque minus, vnde illud dictum est.

Dicendus est ergo misereparens

glexit, & credidit, transire non patientur.

Alius: Ab iis, quæ contra nos dicta sunt, adversus eum, qui dicit. modus autem excellit, vt in Teucro. atque eo vsus est Iphicrates aduersus Aristophontem, cum quæreret, num pp pecuniam proditurus naues esset, negante autem illo. *ergo tu,* inquit, *cum sis Aristophon, non proderes: ego uero, qui sum Iphicrates, prodidi?* Oportet autem vt ille existimetur iniuriosior. sin minus, res ridicula videatur, si in Aristidē accusatorem hoc aliq proferat; verum in exiguam fidem accusatoris. omnino enim qui accusat, melior esse vult eo, qui accusatur. hoc igitur semper est conuincendum: in vniuersum autem ineptus ille est, qui aliis obiicit, quæ ipse faciat, aut facturus esset, aut ad ea suscipienda hortatur, quæ ipse nec faciat, neque facturus esset.

parens tuus,
Qui filios amiserit; non autem erit
Oeneus miser, cui Græciæ flos totius
Extinctus est natus;

Et, Si non iniustè gessit Theseus; neque Alexander. & Si Tyndaridę non iniustè gesserunt; neque Alexander &, Si Hector iustè Patroclum interemit; etiam Achillem Alexander. &, Si alij artifices nō sunt improbi; neque philosophi: &, si imperatores nō habentur mali, quā uis sæpe vocantur; ita neque sophistæ. Si priuatus quisque glorię vestræ debet esse studiosus; etiam vos debetis Græcorum gloriam curare.

Alius locus est à tempore, quod spectandum est; vt Iphicrates in oratione contra Harmodium. Si prius, quam hæc gererem, postulassem à vobis, vt mihi statuam erigeretis si ea cō fecissem; nōne eam mihi decreuissetis? nunc

Alius: post-

7 Alius: A definitione, hoc modo: *Dæmonium nihil aliud est, quàm aut Deus, aut Dei opus, atqui qui Dei opus esse opinatur, hic & Deos esse opinetur, necesse est.* & ut Iphicrates: *Generosissimus est, qui optimus est, quia in Harmodio, & Aristogitone nihil generosi fuit, priusquam aliquid generosi gesserunt.* & qp ipse propinquior erat: *Quia res meæ gestæ Harmodii, & Aristogitonis rebus propinquiores sunt, quàm tuæ.* & quemadmodum est in Alexandro: *Confessuros omnes esse, parum temperatos esse illos, qui uno frui corpore haud satis haberent.* & vnde Socrates se iturum ad Archelaum negauit, quod parem contumeliam esse diceret, si quis referre non posset, qui beneficium, ac qui maleficium, accepisset. si quidem omnes hi definitionem adhibentes, & quid sit, sumentes, ad iis, de quibus dicunt, postquam confeci, non decernetis? ne igitur committatis, vt quod beneficium expectantes, pollicemini, id accepto beneficio, auferatis. & rursus, si quis Thebanis diceret, debere eos aditum in Aticam Philippo tradere. nam, si hoc petiisset, priusquam contra Phocenses eis auxilium tulisset; certè pollicidi fuissent. absurdum igitur erit; si, quoniam illis fidem habuit, neque id tunc contendit, ei nunc transitum non dederint.

Alius locus sumitur ex ijs, quæ contra nos dicuntur; cum ea vertimus in aduersarium. locus autem hic multum excellit, vt in Teucro, quo loco vsus est Iphicrates cõtra Aristophõtem, eum interrogans, an ipse accepta pecunia naueis proditurus esset. quod cum ille negasset. Ergo inquit, qd tu, cum sis Aristophon, non fecisses, ego Iphicrates feci? sed oportet aduersarium videri pro cliuiorem ad iniustitiã, alioqui res ridicula videretur; vt siquis hoc contra Aristidem accusantem diceret. sed ad accusatoris perfidiam hoc referẽdum est: omnino enim debet accusator esse reo melior. hoc autem semper coarguere oportet. generatim autem absurdus est homo ille, qui in alijs ea reprehendit, quę vel ipse facit, vel nacta occasionẽ, faceret, vel q alijs ea suadet, quę ipse nec facit, nec vllo modo faceret.

6

Alius locus a definitione, vt, Dæmonium nihil aliud est, quàm vel Deus, vel Dei opus. qui verò putat aliquod opus esse Dei, necesse est illum etiam Deos esse putare. & quod Iphicrates dixit. ill- maximè generosus est, qui optimus: etenim in Harmodio, & Aristogitone nihil antè generosum fuit, quàm generosè se

7

8 Alius: Cum quotupliciter. vt in Topicis, de ipso Recte.

9 Alius: A diuisione. ut *Si trium rerum gratia omnes iniuriã faciunt, quippe aut huius, aut huius, aut huius, ac ppter duas non potuit, propter tertiã autem ne ipsi quidem dicunt.*

10 Alius: Ab inductione: vt ex Peparethia: *Mulieres de liberis verũ vbique definiunt. hoc.n. Athenis Mantiæ oratori de filio disceptanti mater indicauit, hoc item Thebis, cum Ismenias, & Stilpo contenderent, Dodonis Ismeniæ filium demõstrauit, propterea q Thessali secum Ismeniæ filium esse statuerunt.* & rursus ex lege Theodectis: *Si ijs, qui alienos equos male curarunt, suos non tradunt, neque iis, qui naues alienas subuerterunt; &, si similis est ratio in omnibus, neque nos iis, qui male alienam salutem defenderunt, committere nostram*

stram debemus. & vt Alcidamas, & sapientes ab omnibus honorantur: *qua Parti Archilochum, quamuis maledicus esset, honore affecerunt, & Chy Homerum, quamuis ciuis non esset, & Mytilenæi Sapphonem, quamuis mulierem; & Lacedæmonij Chilonem in senatum legerunt, cum tamen parum studiosi humanitatis essent, & Itali Pythagoram, & Lampsaceni Anaxagoram, quamuis peregrino, sepulchro decorarunt, atque in hunc vsque diem honorant, & Athenienses Solonis legibus usi beati fuerunt, & Lacedæmonij Lycurgi, & Thebis simul, atque philosophiæ studio se præsides tradiderunt, beata ciuitas illa fuit.*

11 Alius: A iudicio de eadem re, aut simili, aut contraria, præsertim vero si omnes, & semper: sin minus, at saltem plurimi, aut sapientes, aut omnes, aut plurimi, aut boni, aut si ipsi iudices, aut ij, qui à iudi-

gesserunt. &, quòd ipse propinquior esset: Nam res, inquit, meæ gestæ magis sunt propinquæ factis Harmodij, & Aristogitonis, quam tuæ: &, quèadmodum Alexãdro scriptum est, omneis in hac esse sententia, vt intemperanteis eos existiment, qui nõ vnius corporis pulchritudine sui cõteti sunt. vnde etiam Socrates dixit, ad Archelaum se proficisci nolle; propterea quòd contumelia sit, beneficia non posse reddere, non aliter atque non posse iniurias vlcisci. Omnes em̃ isti rem ipsam definientes, & quid sit, aperientes, concludunt ea, quæ volunt.

Alius locus est, cum aperitur, quot modis aliquid dicat; vt in Topicis de eo, quod rectè fatum dicitur.

Alius locus à diuisione; vt. Si omnes, qui iniuriam faciunt, trium rerum aliqua impellun tur, vel hac, vel illa, vel illa:

iudicibus approbãtur, aut ij, contra quos iudicare non licet, vt domi nos: aut contra quos iudicare honestum non est, vt deos, aut patrẽ, aut præceptores, quẽadmodum in Mexidemidem dixit Autocles: *Si Seueris deabus in Areopago iudicium pati honestum fuit, Mexidemidi uero nequaquam.* aut quẽadmodum Sappho: *Mori malum esse, quia dñ ita censuerunt, alioquin mortui essent.* aut quemadmodum Aristippus aduersus Platonem: nescio quid, vt rebatur, iactantius profitentem: *Atqui sodalis noster*, inquit, *nihil tali*, Socratẽ innuens. & Hegisippus Delphis Deum consuluit, cum antea Olympiæ scisciatus esset, an ita se habet; non debeeiusdem ipse, cuius pater, sent ẽtiæ esset? quasi vero turpe esset, contraria respondere: & Helenã, vt scripsit Isocrates, virtute præstitisse, *quia Theseus ita iudicauit.* *item* Alexãdrum; *quia*

illa: & duabus reb. impelli nullo mõ potuit: de tertia verò neque ipsi aduersarij insimulãt.

10 Alius locus ab inductione, vt illud ex Pephthia: matres de filijs vbique verum discerne re: nam Athenis, cum Mantias orator de filio dubitaret; illi mater indicauit, & Thebis, cum Ismenias, & Stilbo de filio contenderent, Dodonis Ismeniæ filium esse dixit, itaq; postea Thessaliscum Ismeniæ censuerunt. & quo Theodectes vsus est in lege. Si nemo prios equos eis committit, qui negligenter alienos curarunt; neque quisquam naueis suas eis tradit, q alienas euerterunt. &, si hoc in rebus omnib. ita se habet; non debemus eis vti in salute nostra tuenda, qui salutem alienam male defenderunt. & quo Alcidamus vtitur, vt probet sapienteis ab omnibus honorari: Parij enim Archilochum; quãuis

quia deæ iudicem asciuerunt. & Euagoram, vt inquit Isocrates, *quia Conon aduersa fortuna iactatus, omnib. aliis postpositis se contulit ad Euagoram.*

maledicus esset, honorarunt, & Chij Homerum; quamuis eorum ciuis non esset: & Mythilenæi Sapphonem, quãquam esset mulier; & Lacedæmonij Chilonem in senatum elegerunt: cum tamen ad literarum studia duriores essent: & Itali Pythagoram, & Lampsaceni Anaxagoram peregrinam hominem sepulchro decorarunt, & in hunc vsque diem colunt. atque illud. Athenienses Solonis legibus vtentes beati fuere: & Lacedæmonij, dum Lycurgi legibus vsi sunt, & apud Thebanos cum primum ciuitatis principes studio sapientiæ se dare cœperunt; statim beata ciuitas extitit.

11 Alius locus à rebus iudicatis aut ijsdem, aut similibus, aut contrarijs & præcipue, si eõs semper ita iudicarunt: sin minus; saltem quàmplurimi, aut qui sapientes sunt vel omnes, vel maior eorum pars, aut qui probi viri sunt: vel, si ipsi iudices alias ita statuerunt, vel ij, quorum iudicium ipsi iudices sequuntur, vel si ita illi iudicarunt, contra quos statuere nihil licet, vt qui domini sunt, aut quibus non honestum est contradicere, quales sunt Dei, parentes, magistri quemadmodum in Mixidemidem Antocles dixit. Si Eumenides sibi honestum esse duxerunt, in Areopago causam suam tractari; Mixidemides non honestum sibi ducet? vel, quemadmodũ Sappho dixit, mori omnino esse miserum: quoniam etiam Dei ita iudicarunt: nisi enim ita esset; mori voluissent: vel, quemadmodũ Atistippus contra Platonem, qui nescio quid (vt illi videbatur)

debatur) arrogantius dixerat. Atquí Socratis nostri nihil vnquam huiusmodi protulit; Socratem vero innuebat. & Hegesippus in Delphis Apollinem interrogauit; cum iam oraculum Olympici Iouis audijsset, an eadem illi, quæ patri viderentur, tanquam turpe esset, contraria sentire. & quod de Helena scripsit Isocrates eã esse rarã virtutis; quoniam Theseus ita iudicauit. & de Alexãdro, quem tres deæ iudicem elegerunt. & de Euagora, quod vir esset eximius; quoniam, vt ait idem Isocrates, Conon, fractis opibus, alios omneis posthabuit, atque ad Euagoram profectus est.

EXPLANATIONES.

Atque vnus quidem eorum, quę demonstrãt] *Vtilitas, quam loco hæc communia afferunt, est, vt quemque locum, siue probationem sumamus, & in duas secemus partes, siue terminos; ab vtroque horum possumus arguere ad causæ nostræ confirmationem, vel depressionem. Exg. Iustitia est bona, Aristot. tradit præter loca propria in lib. 1. enumerata, viginti & oct. loca probationum communia, quæ singulæ ex altero horum terminorum, iustitiæ s. boni, & vtriusque simul ducta rem, de qua agitur, corroborent, vel infirment: ducuntur enim a contrariis ipsius iustitia, vel boni, vel vtriusque simul, à coniugatis, & alijs. Quidam existimant vndecim priora loca magis deberi generi deliberatiuo, octo sequentia demonstratiuo, vltima iudiciali. tamen vnicuique generi singula sunt communia. Primus igitur locus est à contrariis, cuius prop. est. sicut oppositum in opposito, & propositum in proposito, contrà etiam propositio vera est. & idcirco affirmatiua, & negatiua est*

idonea: vt, si præsentium malorum causa est bellum; ea per pacem emendare, & corrigere opus est. Secundus sumitur à casibus similibus. pro casu capimus reflexionẽ alicuius dictionis in aduerbium, uel aliud coniugatum: ut, si iustum non est semper bonum; nec iustè facere est semper benefacere: mori enim quandoque iustum est; non tamen semper bonum. Tertius ab his, quę abinuicem. cuius prop. est. de mutuo sibi inuicem conuertentibus eadem est ratio: vt, si inimici iustè patiuntur; & nos iustè eos punimus. Et, si vobis ea vendere non est turpe; neque nobis emere. Quartus ab eo, quod magis, & minus est: & id affirmando, vel negando. negando autem est propositio. si cui magis ineſſe deberet, non ineſt; nec cui minus. affirmando. si cui minus videtur ineſſe, ineſt; cui magis videtur, inerit. prima est a maiore ad minus negando: vt, si ne dij quidẽ omnia sciunt; multo minus homines. secunda affirmando: vt, si patrem cædit; etiam propinquos cæderet. A minore ad maius affirmando. si miser est pater tuus, qui filios amisit abiectos; non erit Oeneus miser, cui Græciæ totius flos extinctus est natus? Negando. si non iniustè gessit Theseus; neque Alexander, qui est Theseo maior. Quintus à tempore, cuius prop. affirmatiua est. si antecedentia antecedunt; & consequentia consequentur. negatiua. si antecedentia non antecedunt; nec consequentia consequentur: vt, si prius quàm hæc gererem; postulasſem à nobis, vt mihi statuam erigeretis, si ea confecissem; nonne eam mihi decreuissetis? nunc post quam confeci; nonne decernetis? Sextus sumitur ex his, quæ contra nos dicuntur, cum hæc vertimus in aduersarium. cuius prop. est. si quod turpiter fit, à uiliori persona remouetur; à digniori remouebitur: vt, Tu uilis homo nauei non prodidisses; ego verò prodidissem? Septimus

ex definitione. & propositio est. Cui competit definitio, ei competit definitum. contrà quo remouetur definitio; & ab eo definitum: ut, dæmonium nihil est aliud, nisi Deus, aut Dei opus: ergo si quis Dei opus esse credat; hunc Deum esse necessariò credet. Octauus, cum aperitur, quot modis aliquid dicatur, hoc est, ex genere. cuius propositio est. à quo remouetur genus; ab eo remouetur id, quod sub genere eo est: vt, si Q. Curtius fuit fortis; exposuit se periculis pro patria. Nonus à diuisione, cuius exemplum est. Qui iniuriam faciunt, ab aliqua triũ causarum impelluntur, ab hac scilicet, uel ista, uel illa. sed non ab hac, nec ab ista: ab illa igitur. Decimus ab inductione, cuius prop. est. quod de singularibus est uerum per inductionem; uniuersaliter de vniuersali est uerum: ut, Matres de filiis ubique uera discernunt: nam Athenis, cum Mantias de filio dubitaret, illi mater indicauit: & Thebis &c. Vndecimus à rebus indicatis aut eisdem, aut similibus, aut contrarijs. huius propositio est. standum est ei, quod omnes, & semper, aut plurimi, aut sapientes: & ij vel omnes, uel clariores bonum esse iudicant: aut etiam si ipsi iudices, uel qui ipsis grati sunt: uel ij, aduersus quos iudicare non possunt, ut domini: uel aduersus quos iudicare turpe est, ut dij, pater, præceptor. dico standum esse ei, uel illi, quod est ei simile: uel non standum ei, quod est iudicato contrarium. exemplum. Si Eumenides sibi honestum esse duxerunt, in Ariopago causam suam tractari: Mixidemides non honestum sibi ducet? hæc de locis, quæ quamuis iudiciali, & demonstratiuo generi accommodentur; tamen deliberatiuo aptiora sunt.

Pars secunda argumentum cap. 30.

Duodecimus locus est à partium enumeratione, de cimusdecimus à consequentibus, decimusquartus à duplici opinione, decimus quintus à proportione, decimus sextus ab euentu, siue contingenti, sed utile est sumendum: decimus septimus ab electione, decimus octauus à causa non vera.

SIGON.

12 ALius: A partibus. quemadmodum in Topicis: *Quinam motus est animæ? aut enim hic, aut ille.* exemplum ex Socratis Theodecte petatur: *Quod templum violauit? quos deos non coluit, quos ciuitas asciuerit?*

13 Alius, quoniam plurimis in rebus vsu venit, vt eas boni, & mali aliquid consequatur: A consequentibus adhortari, aut dehortari, & accusare, aut defendere, & laudare, aut vituperare. exempli gratia, eruditionem mali illud sequitur, vt inuideatur. boni verò illud, vt sapiens sit: *Non er-*

MAIORAG.

12 ALius locus ab enumeratione partium: sicut etiam in Topicis. Si anima motus est; quinam est motus? vel enim hic vel ille. & illud exemplum ex Theodectis Socrate. Quod fanum violauit? quem Deum non coluit eorum, quos ciuitas veneratur?

13 Alius à consequentibus, quoniam in pluribus rebus accidit, vt eas bonum, & malum aliquod consequatur: ex eo, quod sequit, suadere, aut dissuadere, accusare, aut defendere, laudare, aut vituperare: vt, Eruditionem consequitur inuidia, quod est malum: & sapientia, quæ

est

go eruditioni operam dare oportet, ne inuideamur. Ergo eruditioni operam dare oportet, ut sapientes sumus. Atque hic locus Callippi ars est, possibili, atq; aliis assumptis, sicut dictum est.

est bonum. non est igitur scientijs danda opera: quoniam inuidiam subire nō oportet. imo vero scientijs opera dā da est; quoniam sapienti fieri oportet. Hic locus in arte Calippi p-

Alius: Quoties duabus de rebus, iisq; oppositis aut adhortari, aut dehortari conueniat, ad vtrasque eum quoque, cuius modo mentionem fecimus, modum afferre. differt quàm tamen, quòd ibi quæcunque res opponātur, hic vero contrariæ, vt sacerdos quædam filiū alterum à superfluentes; quoniam in eo quod iusta dixeris, in hominum offensionem incurres, si iniusta, in deorum. Immo verò cum populo agere de beas, quia, si iusta dixeris, homicidium tibi amorem concilies: si iniusta, hominum. Hoc autem idem valet, atque id, quod dixeris, aiebat; homicidium: *Oleum, & falem* nes te odio prosequentur: si verò iniusta; deos sosis; quando duorum contrariorum vtique

cipuè tractatur, in quo sumitur etiā, quod fieri potest. & alia, de quibus nobis iam antea diximus, ad vtrasque eum dictum est. Alius etiam a consequentibus, quanmodo dehortari conueniat, quæ consequuntur, aut suadere, aut dissuadere, opus fuerit, & eo, q hic vero contrariæ, vt diximus, modo in vtram partem vti. Differt autem hic locus à superiore; quoniam in eo quæcunque eueneriint, opponuntur: hic autem iā tum ea, quæ contraria sunt: vt, Sacerdos quæpiam filium suum in cōcione verba facere, & agere cum populo prohibebat. Nam, si iusta dixeris, aiebat; homicidium: si verò iniusta; deos offendes. Imo vero, dicet aliquis, concionari

boni, & mali aliquid ita consequens est, vt vtraque vtrisque contraria sint.

14 Alius: Quoniam non eadem res palam, atq; occulte laudant, sed palam quidem iustas, atque honestas summis laudibus efferunt, priuatim vero vtiles anteponunt, ex his alteram pro virili colligere. atque hic locus inter eos, qui contra opinionem proferuntur, est potentissimus.

15 Alius: Ab eo, q̃ res ex proportione cõtingãt. vt Iphicrates, cum filiũ suum, natu minorem, q̃ magnus eẽt, publicũ obire munus cogerẽt, dixit: *Si magnos pueros pro viris accipiunt, profectõ parvos viros pueros esse constituent.* & Theodectes in lege: *Si mercenarios milites, vt Stratacem, & Charidemum probitatis ergo in ciuitatem accipitis, non ne mercenarios, qui res nefarias commiserunt, è ciuitate pelletis?*

Alius: oportet: nam, si iusta dixeris; deos tibi concilias: sin iniusta; homines. hoc autẽ idem est cum eo, quod vulgo dicitur, paludẽ, & salem emere. Et hæc ratio blesos, hoc est inuersio, vocatur: cum duorum contrariorum vtrunq; bonum, & malum consequitur ita, vt vtraque sint vtrisque contraria.

Alius est locus, quando quidem homines nõ eadem palàm, & occultè probare solẽt: sed palàm quidem iusta, & honesta maximè laudant, occultè verò magis vtilia cupiunt, cum ex his quispiam conaẽ alterum concludere. Atque hic quidem locus præter cæteros, qui contra communem opinionem proferuntur, plurimum valet. 14

Alius locus, cum eadem ex proportione conueniunt: vt Iphicrates, cum eius filium, q̃ magno quidẽ erat corpore, sed adhuc ætate puerili, cogere vellent onera publica sustinere; dixit. Si pueros, qui magno sunt corpore, viros existimatis; ergo etiam uiros, qui pusillo corpore sunt, pueros estimare debetis. & quo Theodectes vsus est in lege. Nã si propter molestiam, probitatemq; mercenarios milites ciuitate donatis, vt Stratacem, & Charidemũ; non eos milites mercenarios exterminabitis, qui nefaria scelera perpetrarunt. 15

16 Alius: Si quod contingit est idem, etiam ea, ex quibus cõtingit, eadem esse. vt dixit Xenophanes, pari impietate præditos esse, qui natos deos dicunt, ac qui mortem obire; q̃a vtroque modo contingit, vt aliquo tempore non sint dij. Et omnino, quod ex vtroq; contingit, sumere pro eo, ac si idem sit semper. *Estis autem non de Socrate iudicaturi, uerum de professione, utrum operã dare philosophiæ conueniat.* item: *Terram, atq; aquam dare, est seruitutem seruire.* item: *Communis pacis participes fieri est imperata facere.* Sumendum est autem, vtrum fuerit utile. 16

17 Alius: Quòd non idẽ semper idẽ posterius, ac prius eligant, sed cõtra. quale est hoc enthymema: *Si electi quondam pugnauimus, ut restitueremur, restituti vero fugiemus, ne depugnemus?* aliquando enim constitucrunt pugnare, vt macerent, Alius locus ab euentu, si idem est, ut etiam eadem esse dicãtur ea, a quibus id euenit: ut quod Xenophanes dicebat, eodem modo impios esse illos, qui dicerent deos esse natos, atque eos, qui dicerent deos interire: nam utroque modo fit, ut aliquã do dei non sint, & omnino, quod euenit, ex utroque probare oportet, unum atque idem esse: ut, Non enim de Socrate, sed de toto hoc stu- 16

nerent, aliquando verò non manere, ne depugnarent.

18 Alius: Cuius gratia fit si non factum sit, huius gratia esse, aut factum esse, asserere. vt, si cui quis donum daret, vt eo allato, dolorem afferret. vnde & illud dictum est: *Multis dea magnas affert prosperitates, non vt eos diligat, sed vt calamitates habeant insigniores.* & illud ex Meleagro Antiphōtis: *Non vt feram interficiāt, sed vt testes sint Meleagri virtutis apud Græciā.* & illud ex Aiace Theodectis: *vt Diomedes Vlyssi præ cæteris asciuerat, non vt ei honorem tribueret, sed vt comes se esset inferior.* fieri enim potest, vt huius rei gratia fecerit.

studio iudicaturi essis, utrum philosophiæ dāda sit opera, necne: Et, terram, & aquam dare esse idem, quod seruire: &, communis pacis fieri participes, idem esse, atque imperatum facere. Cum autem alterutrum sumi possit; id erit sumēdum, quod nobis utile est.

Alius locus est ex eo, 17
quod ijdem nō eadem semper eligunt aut antea, aut postea; sed diuersis temporibus diuersa: ut in illo est enthymemate. Si, cum in exilio essemus, pugnauimus, ut in patriam rediremus; nunc postquā reuersi sumus, in exiliū abibimus, ne pugnemus: aliquando enim in patria manere pugnando elegerūt, aliquando verò patria potius discedere. quam pugnare, uoluerunt.

Alius locus est, cū quis dicit aliquid eius gratia esse, aut factum esse, cuius gratia neque est, neque factum est ut, si quis alicui quid donaret, ut illud deijt de idem auferens dolorem inureret. unde e iam illud dictum est.

Felicitates, atque opes dat maximas

Fortuna

Fortunæ multis, non quod illos diligat;
Sed de gradu præstantiore ut decidant.

& illud ex Antiphontis Meleagro.

Non tam necandi causa apri conuenerant,
Quam maximæ uirtutis ut testes forent
Meleagri apud Græcos.

& illud ex Theodectis Aiace, q̄ Diomedes Vlyssem socium elegerat, non quod eum honoraret; sed ut comes se esset inferior: nam ēt hac de causa à Diomede fieri potuit.

EXPLANATIONES.

Alius locus ab enumeratione partium] *Illud animaduertendum est eum, qui laudat, uel uituperat, non probare: nam res ipsæ, per quas laudamus, credi debent, ναὸὴ, demonstrari solent, nisi forte essent incredibiles. & propterea aut loca, & elementa laudum proferimus: aut quòd honestè, vel viriliter gesserit, maxima ex parte amplificamus. Arist. autem loca, atque elementa, quibus laudare, uel uituperare possimus, afferre creditur. sed propositiones omisit: nam frustrà sunt propositiones, nisi enthymemata sint. cum igitur genus demonstrationum enthymematibus non utatur; satis est elementa, & loca numerare. eaq̄, sunt octo. Primus est ab enumeratione partium, hoc est, à particularibus gestis: vt, aliquem laudare possumus in omnibus actionibus similibus; si in una bene, & viriliter se gesserit: veluti, ille sacrum non piè coluit: quoniam semel deos, quos ciuitas esse arbitrabatur, despexit. secundus est à consequentibus cum oppositione: vt, possumus laudare, & vituperare eruditionem: vituperare, quatenus ipsum sequitur malum, hoc est, inuidia: laudare, quatenus ipsam sequitur bonum, vtputa sapientia. unde*

sic

fic argue. non eſt ſcientiis danda opera: quoniam inuidiam ſubire non oportet. imò verò ſcientiis danda opera eſt: quoniam ſapientem fieri oportet. Tertius eſt à conſequentibus. ſed hoc modo. ſi iniuſta ſuades; dy: ſi verò iuſta; hominer te odio habebunt. atque hic locus inuerſio uocatur; cum ſcilicet, duorum contrariorum utrunque, bonum, & malum conſequitur ita, ut utroque ſint utriſque contraria. Quartus, quoniam non eadem occultè, atque apertè laudant: nam palàm honeſta, & iuſta laudant: occultè uerò magis utilia cupiunt. Quintus, quoniam ita ex proportione conueniat: ut, ſi pueros, qui magno ſunt corpore, uiros exiſtimatis; ergo etiam uiros, qui puſillo corpore ſunt; pueros exiſtimare debetis. Sextus eo, quod non idem ab eiſdem ſemper eligitur; ſed oppoſitum prius, aut poſterius: ut, ſi cum in exilio eſſemus, pugnauimus, ut in patriam rediremus; nunc, poſtquam reuerſi ſumus, in exilium abibimus, ne pugnemus? Septimus locus eſt ab euentu, ſi idem eſt, ut etiam eadem eſſe dicantur ea, à quibus id euenit: ut, eodem modo impy ſunt illi, qui dicunt deos eſſe natos, atque y, qui dicunt deos interire: nam utroque modo fit, ut aliquando dy non ſint. Octauus, ſi cuius gratia id factum non ſit; huius gratia eſſe, ac fuiſſe dicere: ut, Diomedes Vlyſſem ſocium eligit, non q̃ eum honoraret; ſed ut comes ſe eſſet inferior.

Pars tertia argumentum cap. 30.

Decimus nonus à ſuaſoryſ, & diſſuaſoryſ, vigeſimus ab incredibilibus, vigeſimus primus à repugnantibus, vigeſimus ſecundus à ſuſpicione eluenda, vigeſimus tertius a cauſa effectum inferente, vigeſimus quartus a meliori, vigeſimus quintus a repugnantibus, ſiue contraryſ factis, vigeſimus ſextus a perpe-

ram factis, vigeſimus ſeptimus a nomine. Præterea enthy. quæ redarguunt, magis excellunt, quam ea, quæ demonſtrant, & certiora auditori fiunt. ſed illa magis probantur, quæ ſtatim intelliguntur.

SIGON.

19 ALius litigantibus, ſuadentibuſq; cõmunis: Videre, quæ adhortentur, ac dehortentur, & quorum gratia & agant, & fugiant. hęc enim ſunt illa, quæ ſi adſint, agenda ſunt, nẽpe, ſi poſſibile, & facile, & vtile, & aut ipſis, aut amicis, aut inimicis noxam, ac damnum afferat. aut ſi damnum leuius ſit, quàm res. Atque ab his quidem adhortantur, dehortanturq; à contrariis, ab iiſdem autem his & accuſant, & defendunt, ab adhortantibus quidem defendunt, à dehortantibus vero accuſant. Eſt autem locus hic ars integra tum Pãphili, tum Callippi.

20 Alius: Ab iis, quæ fieri exiſtimantur illa quidem, ſed fide carent.

Quòd

MAIORAG.

ALius locus eſt com- 19
munis diſceptantium, & deliberãtium; vt ea cõſideremus, quæ vel impellere, vel retrahere poſſunt, & quorũ cauſa ſolent homines aliquid aut efficere, aut euitare: hæc enim, ſi adſunt; rem aggredi oportet; vt, ſi fieri põt, ſi facile eſt, ſi vtile vel ſibi, vel amicis, vel noxium, & pernicioſum inimicis: aut ſi minor eſt pœna, quàm id, qđ expetunt: nam his rationibus ſuadere ſolẽt, & contrarijs diſſuadere. quin ex ijſdẽ & accuſant, & defendunt: quibus. n. argumentis diſſuadent, ijſdem etiam defendunt, & quibus ſuadent, etiã accuſant. Vno verò hoc loco tota Pamphili, & Calippi ars continetur.

Alius

Quod in existimationē non cecidissent, si non essent, aut parum abessent. Et ꝙ magis; quia aut ea quæ sūt, aut quæ verisimilia sunt, opinātur. ꝙ si credibile, & verisimile non est, verū erit; neque enim quia verisimile, & credibile sit, ita existimatur, quē admodum Androcles Piteus legem accusans, cum oranti sibi obstreperent dicenti, *leges legem emendatricem desiderare, dixit, quia & pisces salem.* atqui neque credibile, neque verisimile est; qui in salso aluntur, egere sale, *& oli næ oleum*: atqui alienū à fide est, vnde oleum fit, ea oleo indigere.

21 Alius ad refutandum appositus: Repugnantia considerare, siquid repugnans sit in omnibus & temporibus, & actionibus, & sermonibus. ac seperatim quidem in litigatore, hoc modo: *Et ait quidem amare nos, uerum cum tri ginta uiri conspirauit.* Separatim

Alius locus ex ijs, quę 20
fieri quidem videntur, sed sua sponte incredibilia sunt; quoniam nō crederentur, nisi aut iā essent, aut propè essent. Imo magis credi dēnt: homines enim aut ea, quæ vera sunt, aut verisimilia credunt. quod vero īcredibile est, neque verisimile; & tamē fit, id vt verū sit necesse est: neque enim, quia verisimile sit, aut probabile ita videtur, sicuti Androcles Pittheus dixit, cum legem reprehenderet, & ei dicenti obstreperent. Egēt leges alia lege, quæ corrigat: nam & pisces salis egent. Atqui verisimile non est, neque probabile, cum in salso pisces nutriantur; salis indigere atqui etiam oliuæ egent oleo: cum tamen hoc incredibile sit, vt ex quibus oleum conficitur, illa oleo indigeant.

Alius locus ad refel 22
lendum accōmodatus, cum inter se dissidēti spe-

paratim uero in se ipso: *Et ait quidam, me litibus delectari, neque tamen me iudicium ullum intentasse, potest ostendere.* Separatim autem in se ipso, ac litigatore: *Et hic quidem nihil unquā mutuo dedit, ego uero multos uestrum etiam liberaui.*

22 Alius: Hominibus, & rebus calūnia affectis, credentibus causam incredibilitatis exponere; si quidem est aliud, propter quod uideat, hoc modo: Mulier quædam, cum filiam amplexandi gratia subiisset, videbatur cum adolescente concumbere; causa vero exposita, calumnia dissoluta est. & quemadmodum in Aiace Theodectis, Vlysses Aiaci causam exponit, cur cum Aiace fortior sit, non tamen existimetur.

23 Alius: A causa, & si extat, esse: & si non extat, non esse. nā & causa, & id cuius est causa, simul sunt, ac sine causa

spectamus, siquid in aduersarij persona possimus inuenire, quod dissideat ex omnibus eius tēporibus, actionibus, orationibus: vt, Iste quidem se vobis amicū esse ait: sed tamē cum XXX. tirannis coniurauit: aut etiam seorsū in persona nostra: ut, Iste quidem ait me sectatorem esse litium; sed tamen non potest ostendere quenquam à me vnquam in iudicio vocatum: partim vero in nostra, atque in aduersarij persona: vt, Iste neminem vnquam sua pecunia subleuauit: ego autem multos vestrum ab hostibus ca pros redemi.

Alius locus est cum 23
homines, vel res non videntur affines ei culpę, cuius accusantur: causa eius criminis, quod præter opinionem accidit, explicare: est enim aliquid, propter quod ita videtur: ut. Mulier quædam, cum se filio subiecisset, vt eum blan

dius

sa nihil est. quemadmodū Leodamas in defensione sui dixit, cum Trasibulus obijceret, quod in columna notatus esset in arce, verū ipsum Trigintauiris dominantibus abrasisse. *at non opus fuit*, inquit, *plus enim mihi Trigintauiri crediderunt, si gesta cum populo inimicitiæ extitissent.*

24 Alius: Videre, num liceat alio mō commodius, q̄ quemadmodum aut suadet, aut agit, aut egit; satis enim liquet, si non ita se habet, non egisse. nemo enim spōte sua, ac sciēs deteriora prælegit. est tamē hoc falsum; quia post sæpe apparet, quē admodum commodius agi poterat, quod prius obscurum erat.

25 Alius: Simul videre, num quando gerēdum aliquid sit, quod ijs, quę gesta sunt, aduersetur. vt Xenophanes consulentibus Eleatis, num sacrificarēt Leucotheę, atque lugerent, respondit, si deam putarent, ne dius salutaret; uisa est staprum cum adolescēte illo commisisse; sed explicata causa, statim crimen solutum est. & in Aiace Theodectis Vlysses Aiaci causam explicat, cur, cum ipse esset Aiace fortior; non tamen esse uideretur.

Alius locus est à causa; vt, si causa extiterit; factum esse dicatur: si non extiterit; non esse factum: nam simul est causa cum eo, cuius est causa, & sine causa nihil est; ut Leodamas in defensione sua dixit. cum enim Thrasybulus eum accusaret, ac diceret, eius nomen tanquā infamis, & hostis in eolūna, quæ in arce erat, olim incisum fuisse; sed ab eo, cum XXX. rum potirentur, fuisse abrasum; respondit, illud non esse verisimile. Nā mihi, inquit, XXX. tyranni magis credidissent, si quas cum populo gessissē inimicitias, in columna segnatas uidissent.

Alius

ne lugerent, si hominē, ne sacrificarent.

26 Alius locus: Ab ijs, in quibus peccatum est, accusare, aut defendere. vt in Carcini Medea: Sunt, qui accusent, q̄ liberos interfecerit: ne que enim eos extare. sciens, volensque ea, peccauit enim Medea, quę deteriora sunt, eliquòd eos amandauit. Illa verò defendit, se non liberos, sed Iasonem q̄ facere melius erat, interfectura fuisse; postea cognoscatur; cū hoc enim si prætermisisset, peccasset, si modo illud etiam alterum perpetrasset. Est autem locus hic, & forma enthymematis prior ars Theodori tota.

27 Alius: A nomine, vt Sophocles: *Aperte fidere, & ferens nomen.* & vt in deorum laudibus soler dicere. & vt cornu Thrasybulum thrasybulon nominabat, & Herodicus Thrasymachum, semper Thrasyma cos es. & Polum, semper polos es, & Draconem sedgisiatorem, quòd non hominis leges essent, sed draconis, quippe aspe.

Alius locus est videre, an melius alia ratione, ac via potuissent ea geri. quæ vel suadet faciendа esse, vel facit, vel iam fecit: perspicuum est enim si ita sit, eum non fecisse; nam nemo sciens, volensque ea, quę deteriora sunt, eligit. Sed hoc falsum est: sæpe enim accidit, vt qd facere melius erat, postea cognoscatur; cū incertum esset antea.

Alius locus est videre, an quicquam geri deberat, quod rebus iam gestis contrarium sit: vt Xenophanes cum ab eo perijssent Elæatæ, vtrū, cum Maturæ sacrificarent; lugerent, necne, consuluit, vt si deam illam esse putarent, ne lugerent: si hominem, ne sacrificarent.

Alius locus ex iis, quę male facta sunt, vel accusare, vel defendere; vt in Carcini Medea, q̄dam eam accusat, quod filios interfecerit; quoniam illi nusquam apparebant; in hoc enim

aſperæ: &, vt Euripidis Hecuba in Aphroditē: *Et nomen deæ rectæ Aphroſynes initium*. & quemadmodum Chæremon: Pentheus *futuræ calamitatis nomen fert*.

Probantur autem magis quæ ad refutidum, quàm quæ ad demonſtrandum idonea ſunt. qa quod refutandi vim habet rerum eſt contrariarum in anguſto loco collectio. quæ vero iuxta ſe poſita ſunt, auditori facilius innoteſcūt ex omnibus autem & q ad refutandum, & qui ad demōſtrandum idonei ſūt, ſyllogiſmi maxime perturbant, quæ ſunt eiuſmodi, vt cum proferri incipiunt, ea prouideant, non φ emi nentia ſint; quia ſimul & ipſi præſentientes ſe cum lætantur, & quæ eatenus ſubſequuntur, vt ea ſimul ac ſint dicta, intelligant.

peccaret Medea, quod filios ſuos amandaſſet. ſed ipſa ſe defendit, φ nō filios, verūm ipſum laſonem interfeciſſet. Nā omnino peccaſſem, inquit, niſi hoc feciſſe; cum illud alterum peccaſſem. Hic autem locus, atq; hæc ſpecies argumentandi totam priorem Theodori artē continet.

Alius locus eſt à nomine; vt, quo Sophocles vſus eſt, 27

Ferina uerè dicere; nā ferreæ es.

& quemadmodum in deorum laudibus cane re conſueuerunt; &, quemadmodum Conō Thraſibulum a nomine, temerarium in conſiliis capiendis appellabat. & Herodicus Thraſymacho dixit. Semper Thraſymach⁹: & Polo, Semper polus es. & Draconem legislatorem imitabatur; quod eius leges non hominis; ſed draconis eſſent; erant enim aſperæ. &, quemadmodum Hecuba apud Euripidem contra Venerem dixit:

Accom-

Accommodatum nomen eſt tibi indutum,
Regina cum dementia tu ſola ſis;

& quemadmodum Cheremon;

Pentheus futuræ ſortis agnomen tulit.

Enthymemata verò, quæ redarguunt, magis excellunt, quàm ea, quæ demonſtrant; propterea, quod paruo, anguſtoq; in loco contraria colligunt, quæ inter ſe collata ſtatim auditori certiora fiunt. Omnium autem argumentationum & quæ refellunt, & quæ demonſtrant illa maximè commouere animum ſolent, quæ, cum proferri incipiunt; intelliguntur: non tamen quia fiat in promptu: nam ſimul etiam ipſi ſecū gaudent auditores, cū vim argumenti præſentiunt. probantur etiam illa argumenta, quæ ſimul ac dicta ſunt, intelliguntur.

EXPLANATIONES.

Alius locus eſt communis diſceptantium, & deliberantium] *In iudicialibus, vt nonnullis placet, primus locus ſumitur ex ſuaſoriis, & diſſuaſoriis: nā defendunt quidem ex diſſuaſoriis, accuſant verò ex ſuaſoriis. & prop. eſt. cum diſſuaſoria adſunt; veriſimile eſt non feciſſe: cum verò adſunt ſuaſoria; veriſimile eſt feciſſe. Suaſoria verò ſunt, ſi poſſibile, ſi vtile, ſi facile aut ſibi, aut amicis: ſi nouum inimicis, ſi iactura, ſiue pœna maior ſit, quàm id, quod expetunt. Secundus locus ſumitur ab incredibilibus, cuius prop. eſt. ſi vnum incredibile eſt uerum; veriſimile eſt alterum eſſe verum: vt, egent leges aliæ lege, quæ corrigat: nam & piſces ſalis egent. hæc nec probabilia, nec credibilia videntur. Tertius locus eſt à repugnantibus, cuius prop. eſt. cuius uerba uerbis, uel facta uerbis repugnant; eius dictum nullum eſt.*

bio autem locus communis est accusanti, & defendenti. accipitur quidem ex omnibus eius temporibus, orationibus, & actionibus: vt, iste nobis amicum esse ait: sed tamen cum triginta tyrannis coniurauit. Et, iste neminem vnquam sua pecunia sublenauit: ego autem multos vestrum ab hostibus capros redemi. Quartus est, cum res, aut homines suspecti sint, aut videantur, causam criminis, quod præter opinionem accidit, explicare. & prop. est. posita causa eius, quod suspitionem facit, verisimile est suspitionem refelli: ut, impudica cum videretur mulier, quam osculabatur iuuenis; dicit sibi filium esse. Quintus à causa si est, quod sit: si non est, quod non sit. prop. est. si alicuius causa extiterit; & effectus est: si causa verò eius non sit, ille non est: etenim causa simul cum ipsius effecta extitit. exemplum lege. Sextus est videre, an melius alia ratione, ac nunc potuissent ea geri, quæ vel suadet facienda, vel facit, vel iam fecit. cuius prop. est. verisimile est quemlibet meliora eligere; si meliora cognoscit. ut, si accusatus ostendere potest, quòd cognouerit se melius agere potuisse, quam illud, de quo accusatur, sit; defenditur: nemo nemo sciens, volens ea, quæ deteriora sunt, eligit. sed hoc est falsum. Septimus est videre, an quicquam geri debeat, quod rebus iam gestis contrarium sit. & prop. est. accusatio, quæ implicat contraria, nulla est: ut, si deæ hanc esse oportuit; ne lugeatis: si hominem; ne sacrificetis. Ofanus à perperam factis. & prop. est. si vnum perperam fecit; verisimile est aliud non perperam fecisse: ut, Medea accusata de filijs amandatis sic se defendit. Non filios, verùm ipsum Iasonem interfeci: nam omnia peccassem, nisi hoc fecissem: cum illud alterum perpetrassem. Nonus sumitur à nomine, cuius prop. est. verisimile est personam agere pro nominis ratione. ut, qui Draconem legislatorem

rem insimulabat, ait, quòd eius leges non hominis, sed draconis essent.

Argumentum cap. 31.

Sed loca fallacium enthymematum exponamus; quæ plura refert Arist. horum primus est in elocutione. secundus, cum quis, quod seiunctum est componit dicendo: aut, quod compositum est, seiungit. tertius, cum rem ipsam amplificat, antequam factam esse ostendat. quartus est à signo. quintus ab accidente. sextus à consequente. septimus, cum eam dicimus esse causam, quæ causa non est. octauus, cum nec quando, nec quomodo res gesta sit, explicatur. nonus, cum id simpliciter esse verisimile ponitur, quod aliqua ex parte tantum est verisimile.

De locis adumbratorum enthymematum.

SIGON.

QVoniam autem accidere potest, vt vnus syllogismus sit, alter non sit quidem, sed videatur, necesse est, & enthymema vnum qui dem esse enthymema, alterum verò non esse, sed videri, quia enthymema syllogismus est quidam.

Loci autem eorum, quæ videntur, enthymematum, vnus est in dictione.

MAIORAG.

SEd, quoniam plerunque accidit, vt aliquis verè sit syllogismus, aliquis non verè, sed tantum syllogismi speciem habeat, necesse est, vt idem etiam de enthymemate eueniat, vt aliquod verè sit enthymema, aliquod non verè, sed tantum esse videatur, cum præsertim enthymema syllogismus quidam sit. Loci

ctione. atque huius vna pars est, perinde, ac in dialecticis, nullo adhibito syllogismo, extremum in modum conclusionis efferre. *Non igitur hoc, & hoc. Necesse est igitur hoc, & hoc.* Et enthymematibus contorte, oppositeque differre, enthymema videtur, quia eiusmodi dictio campus est enthymematis. tale autem videtur esse, à figura dictionis. Ad syllogisticè verò dictione dicendũ proficit, multorum capita syllogismorum efferre, hoc modo: *Alios seruauit, alios ultus est, Græcos autem in libertatẽ vindicauit.* quippe quia ex aliis horum vnumquodque demonstratũ est. quæ si coniungãtur, iam ex his effici aliquid videatur. altera verò est in homonymia, vt si qs dicat, virtute præstantẽ esse Mys, à quo augustissima omnium Initia existunt. Siquidem Mysteria omnium augustissima initia sunt. aut si quis

verò fallacium enthymematum hi sunt.

Ac primus quidẽ est in elocutione, cuius vna pars est (vt in differendi rõne docuimus) cum quis etiam si non collegerit; tamen extremam partem asseuranter concludit, vt. Non est igitur hoc, & hoc; quare necesse est, vt hoc, atque hoc sit. Quin enthymema videtur, quoties quis oratione cõtorta, & ex contrarijs conflata vtitur: nam huiusmodi elocutio sedes est enthymematis. hæc verò fallacia similis est ei, quæ in Dialecticis à forma dictionis vocatur. est autem in hac re vtile, vt quis dicendo videatur concedere, multarum argumentationum capitasimul proferre, vt. Nos quidem seruauit, alios punitus est, Græcos in libertatem vindicauit: nam vnumquodque horum ex alijs probatum est. cum autẽ simul omnia ccm

ponũtur; videtur ex eis aliquid confici.

Altera pars nascitur ex multiplici nominis significatione; vt, si quis diceret, murem magna virtute præditum esse, à quo præstantissima omnium sacra denominata sunt: nam mysteria sunt omnium aliorum sacrorũ præstantissima. vel, si quis canem laudans, etiam eum, qui in est cœlo celebraret: aut Pana deum, quoniam Pindarus dixit.

Beate, quem magnæ dea
Varium nocant dei canem.

uel, quod nullum habere canem, indecorum est. Quare perspicuum est, canem esse honorificum. &, si quis dicere conuenit: est autẽ hoc oratio Euthydemi, omnium maximè libet vt illud: *quòd nouit triremem in Piræo esse*: quia singula nouit, & illud: *quod qui scit elementa, carmen scit*, quia carmen idem ipsum est, *& quoniam bis tantum mori ovũ est.*

Alius: Quod distinctũ est, coniunctim, aut qđ coniunctum, distincte proferre: quoniam eũ idem videtur esse, cum sæpe non sit idem, vtrũ opportunius erit id facere conuenit: est autẽ hoc oratio Euthydemi, vt illud: *quòd nouit triremem in Piræo esse*: quia singula nouit, & illud: *quod qui scit elementa, carmen scit*, quia carmen idem ipsum est, *& quoniam bis tantum mori ovũ est.*

est, neque unum salubre est. asserere, quia absurdum est, si duo bona, vnum malum sit. atque hoc quidem modo valet ad refutandum, hoc vero ad demōstrādum, Quippe vnum bonum duo non sunt mala: totus autem locus est captiosus. item Polycratis illud in Thrasybulum; *quòd triginta tyrannos sustulit*, si quidem coniungit. rursus illud in Oreste Theodectis: (ex distinctione nanque est.) *Aequum est, si quæ mari tum interficiat, ipsam mori, & filium patrem ulcisci, hæc igitur facta sunt.* nam si coniungantur, fortasse non æquum. poterit etiam à defectione proficisci, quia tollitur, à quo.

3 Alius locus est: confirmare, & infirmare cum indignatione. hoc autē est, quoties, quam rem factam esse non demonstrarit, eam exaggeret: efficit enim, vt videat, aut non feciſſe quoties q arguitur, exaggerat, aut

nam esse dignum oratione non vno modo dicitur.

2 Alius locus est, cum quis, quod seiunctum est, dicendo componit: aut, quod compositum est, seiungit. quoniam enim idem videtur, cū tamen non idem sæpe numero sit, id amplectendum est, quod vtilius esse videtur. est autem hæc Euthydemi ratio, vt, Scis triremem in Pyreo esse; nā vtrunque separatim nouit: &, si quis dicat, eum, q scit elementa, scire etiā carmen; nam carmen idem est: &, Si duplum est insalubre; neque simplum erit salubre: nam absurdum est, si ambo sunt bona; vnum esse malum. Atque hoc quidem modo in refellendo valet, ille verò in demonstrando: neque enim ex duobus malis vnum bonum esse potest. Totus autem hic locus captiosus est. tale est illud Polycratis in Thrasybuli laudem, qđ Thra-

aut feciſſe, quoties qui Thrasybulus XXX. tyrannos sustulisset, connon est enthymema; fit iungit enim: atque illud Theodectis in Oenim, vt aut feciſſe, aut non feciſſe, falso credat reste, ex diuisione proauditor, quanuis demōstratum non sit. latum.

Eam, maritum quæ necauit, emori,
Patrisq; mortem uindicare filium.
Iustum est, ut hæc effecta sunt:

4 Alius: A signo, quia neque hoc concludi syllogismo potest. vt si quis dicat, *ciuitatibus utiles amatores esse, quia Harmodii, & Aristogitonis amor Hipparchum tyrannum euertit. & Dionysiū furem esse, quia improbus fuit.* nam neq; hoc syllogismo concludi potest; neque enim omnes improbi fures, sed omnes fures improbi sunt.

5 Alius: Ab accidenti; quale quod in mures protulit Polycrates, *eos comedendis neruis auxilium attulisse*, aut si quis dicat, *ad earam inuitari, honorificentißimum esse, quia Achilles, q. inuitatus non fuit, in Tenedo Achiuis succensuit.* at ille, quia parum æstimatus fuerat, succensuit. id autem accidit ex eo, quia inuitatus non fuit:

nam hæc, si coniuganntur, fortasse non erunt iusta. potest etiam hæc, à defectione fallacia progredi: quoniam ablatum est à quo.

3 Alius locus est, cum quis amplificatione vtitur in confirmādo, aut refellēdo, hoc est, cum rem ipsam amplificat; antequam factam esse ostendat. reus enim, cū crimen amplificat; inducit opinionem, quod ipse nō commiserit: accusator contrà, cum indignatur; facit, vt reus feciſſe videatur. Hoc igitur non est verum enthymema: decipitur. n. auditor. & factum, aut nō factū credit; quam-

Alius:

Alius: A consequenti, ut in Alexandro: *Magnanimum esse, quia solus in Ida nulgaris multitudinis consuetudine neglecta uersetur*, quia enī magnanimi tales, & hic magnanimus iudicabitur. *& adulterū esse, quia se comat, & de nocte uagetur*. quia adulteri quoque tales. eadem ue ro etiam ratione, quia mendici in templis & cantant, & saltant, & quia exulibus vbicunq; libet, incolere licet: qa enim hæc iis suppetūt, qui beati esse putantur, & ij, quibus hæc adsūt, putabuntur esse beati. differt autem, quo modo fiat, quocirca in defectionem incurrit.

7 Alius: A non causa, quasi causa, quippe propterea q̄ simul, aut post eam euenerit. quod eī post illam est, æque, ac propter illam accipiūt, maxime æque qui in reprehensionibus versantur, vt Demades, Pericli hēnis politiam fuisse calamitatum omnium extitisse quia post eam bellum est exortum.

Alius locus est a signo: nam hoc etiam uerum concludēdi rationem non seruat; ut, si quis diceret in ciuitatibus utileis esse amatores: nam Harmodij, atque Aristogitonis amor Hipparchum tyrānum sustulit: vel, siquis prorogare vellet, Dionysium esse furem; eo quod improbus sit: hoc enim nihil concludit: neque. n. quilibet improbus est fur. sed contrà potius, oīs fur est improbus.

5 Alius locus est ab accidente: ut, quod ait Polycrates in laudem murium, quòd auxilio fuerint, deuoratis arcuum neruis: vel, siquis diceret, ad cœnam vocari rem esse honorificētissimam: Achilles enim cum in Tenedo vocatus ad cœnam nō fuisset; Græcis magnopere succensuit. At ille, tanquam quia non inuitatus ad cœnam fuerat.

8 Alius: A defectione contemporis, & modi, vt, *Alexander iure Helenam rapuit, quia ipsa a patre optionem acceperat*: neque enim fortasse in perpetuum, sed primis temporibus: nam exactus in potestate pater fuit: aut, si quis dicat, *liberum hominem cædere, contumeliam esse*. ne quidlibet enim vsquequaq; verum quoties iniuriosas manus prior intulerit.

9 Præterea verò vt in Eristicis, apparens syllogismus existit ab eo, qđ non est simpliciter, & non quòd vbicunque terra simpliciter, sed quiddā, quale in dialecticis: *Non ens esse ens, quia non ens est non ens, & quod cognosci non potest, sciri posse, quia quod cognosci non potest, sciri potest*, Alius locus est à contemporis, & modi, sequente; vt in Alexandro, quòd vir esset excelso animo; quia solus in Ida monte relicta æneque enim fortasse in qualium cōsuetudine, perpetuum, sed primis vitam ageret: nā, quia temporibus: nam excelso animo viri tanquam in potestate pater les sunt; etiam hic talis habuit: aut, si quis divideri posset: &, quia vestitu nimio indulget, & nocte vagatur, adulter est: tales enim sunt adulteri. eodem modo, siquis mēdicos diceret esse beatos; quòd in sacris locis suo arbitrio canūt, & saltant: atque exules itidem beatos, quòd vbicunque terrarum voluerint, domicilium habere possint: quoniam enim hæc ij facere possunt, qui beati videntur, etiam, qui hæc faciūt, beati videri possunt, Differt aūt, quod Differt aūt, quo modo hæc fiant: atque ideo etiam in defectionem incidit.

7 Alius locus est, cum dicimus esse cauerisimile, sed quiddam eam esse cauerisimile est. hoc autē iam, quæ causa nō est:

quia non inuitatus ad cœnam fuerat.

6 Alius locus est à contemporis, & modi, vt, sequente; vt in Alexandro, quòd vir esset excelso animo; quia solus in Ida monte relicta æneque enim fortasse in qualium cōsuetudine, perpetuum, sed primis vitam ageret: nā, quia temporibus: nam excelso animo viri tanquam in potestate pater les sunt; etiam hic talis habuit: aut, si quis divideri posset: &, quia vestitu nimio indulget, & nocte vagatur, adulter est: tales enim sunt adulteri. eodem modo, siquis mēdicos diceret esse beatos; quòd in sacris locis suo arbitrio canūt, & saltant: atque exules itidem beatos, quòd vbicunque terrarum voluerint, domicilium habere possint: quoniam enim hæc ij facere possunt, qui beati videntur, etiam, qui hæc faciūt, beati videri possunt, Differt aūt, quo modo hæc fiant: atque ideo etiam in defectionem incidit.

7 Alius locus est, cum dicimus esse cauerisimile, sed quiddam eam esse cauerisimile est. hoc autē iam, quæ causa nō est:

generale nō est, quemadmodum etiam Agathon inquit: *Fortasse verisimile illud esse alicui dixerit, mortalibus multa non verisimilia euenire*; euenit enim id, quod est contra uerisimile. quare uerisimile etiam est id, quod contra uerisimile est. si autem hoc, quod non est verisimile, verisimile fuerit illud quidem, sed non simpliciter. Verum quemadmodum in Eristicis, nisi addantur, Secundum quid, & ad qd, & Quatenus, calumniā afferunt, item hic, contra verisimile est, non simpliciter, sed quoddā verisimile. Ex hoc autē loco ars Coracis est cōstituta. nam, si culpę nō sit affinis, vt si imbecillus de verberibus arguatur: quia verisimile non est. & si sit affinis, ut si robustus, quia uerisimile non est; quia futurū erat, vt verisimile in opinionem incurreret. eadem; etiam ratione in cæteris, aut enim culpę affinem, aut nō affinem esse necesse est. ac verisimilia quidem ambo uidentur. verum illud est verisimile, hoc vero nō simpliciter, sed quemadmodum dictum est. & hoc est, inferiorem causam dicēdo superiorem efficere. Quo factum est etiam, vt iure Protagorę molestè homines ferrent. quia falsum. & non verum, sed apparens verisimile est, atque in nulla arte, nisi in rhetorica, Eristicaq; versatur. Ac de enthymematibus quidem, & quę sunt, & quę videntur, dictum est.

vt, quod vnà cū facto, aut post accidit: nam illud ita accipiunt quasi propter factum euenerit. & hoc ij præcipuè vtuntur, qui in Rep. versantur: vt Demades aiebat, Demosthenem in administratione Reipu. malorum omnium causam, & auctorem fuisse. Nam postquam is ad Remp. accessit, bellum exortum est.

Alius locus est, cum nec quando, nec quomodo res gesta sit, explicatur. vt, si quis dicat, ab Alexandro iustè Helenā abductam fuisse; quoniā illi pater optionem dederat, vt quē vellet, sequeretur: neq; enim semper eodem modo, sed initio tātum optionem dedit, quo tempore pater eam in potestate habebat: vel, si quis dicat cædere liberos hominēs esse cōtumeliā: neque enim hoc quocunque modo verū est, sed quando quis iniuriosè cædere caperis.

Præterea, sicut in contentiosis disputationibus fit adumbratus, falsusq; syllogismus, cum absolute, simpliciterq; ponitur aliquid, quod nō simpliciter, sed cum aliqua adiunctione poni debet, vt apud Dialecticos probatur id, qđ nō est esse. Quod enim non est, est id, quod nō est, & quod percipi non potest, scientia comprehendi: scitur enim id percipi nō posse, quod non potest percipi. sic etiam in Rhetoricis fit adumbratū enthymema, falsumque, cum id simpliciter esse verisimile ponitur, quod aliquo modo tantum est verisimile. Hoc autem generatim non accidit, sicut etiam Agathon ait.

Verisimilia forsan quis esse diceret,
Multa euenire, quæ verisimilia sint.

fit enim aliquando id, quod non erat verisimile. quare verisimile est etiam, præter verisimile. Quod si ita est; id etiam, quod verisimile nō est, verisimile erit. sed nō tamen simpliciter, verum sicut in contentiosis disputationibus, cum non additur, ex qua parte, & quo cum collata, & quo in loco gignitur captio; ita etiā in hac arte, cum de verisimili verba fiunt, quod non simpliciter, sed aliquo modo sit verisimile. ex hoc autem lo-

eo ars Coracis est conscripta. Nam, si reus affinis non est culpæ, cuius accusatur: vt, si fuerit infirmo corpore, qui pulsasse dicitur, facilè defenditur: non enim est verisimile. quod si culpæ affinis est, vt si fuerit robustus; dicetur non esse verisimile: quoniam sciebat ille, si fecisset, verisimile visum iri. eodem modo etiã in alijs: nam vel affinem esse culpæ, vel non affinem oportet. vtranque autem videntur esse verisimilia: sed alterum tãtum est verisimile, alterum verò non simpliciter verisimile est, sed quemadmodum diximus. Et hoc est, quod iactant, causam inferiorem, dicendo superiorem fieri posse. vnde homines iure optimo Protagoræ professionem æquo animo ferre non poterãt: falsum est enim, non autem verum; sed tantum verisimile videtur, neque in vlla arte reperitur, præterquam in Rhetorica, & sophistica. Ac de argumentationibus quidem, & quæ veræ sunt, & quæ tantum apparent, hactenus dictum est.

EXPLANATIONES.

1 Ac primus quidem est in elocutione] *sicut duplex est syllogismus, verus, & apparens; sic duplex enthymema, verum scilicet, & apparens. de vero satis dictum est. restat autem, vt aliquid de apparenti legamus. Cum his vtimur probationibus, ex quibus non concluditur; sed videtur concludi; fit, vt sequatur id, vel quia ineſt coarguitio, vel mendacium, vel admirabile, vel sollæcismus, vel garrulitas. Coarguitio est duplex: altera in dictione, altera extra dictionem est posita. Fallaciæ in dictione sunt sex, agnominatio, ambiguitas, collocatio, diuisio, accentus, & figura locutionis. Fallaciæ extra dictionem sunt septẽ, ex*

ex accidente. ex eo quod simpliciter, & parte quadã est, ab ignorantia elenchi, ex consequentibus, ex petitione rei quæsitæ, ex non causa vt causa, & ex multiplici interrogatione. Hæc Arist. in lib. Elenchorum. sed hoc loco non omnes scribit fallacias; sed maximè vulgatas, & Rhetoricæ propiores. Ex his, quæ in dictione sitæ sunt, eam recenset, quæ figura dictionis appellatur, quæ in præsentia fit, cum quis enthymema conficere videtur quo ad ratiocinandi formam; tamen nihil re uera concludit: vt, non est hoc, nec hoc; igitur est hoc, & hoc.

Hæc verò fallacia similis est ei, quæ in Dialecticis a forma dictionis vocatur] *in Elenchis ait Arist. fallaciam figuræ dictionis duos habere modos. primus est, quando masculinum profertur pro fœminino, & contrà: secundus quid pro quali, uel quanto.*

Altera pars nascitur ex multiplici nominis significatione] *hoc est, quando nomen, vel oratio est ambigua, & æquiuoca.*

9 Cum absolutè, simpliciterque ponitur aliqd, quod non simpliciter] *.i. siquis prætermittat quid in conclusione, quod in propositione dicebatur; veluti. Homerus est mortuus; Homerus igitur est.*

Argumentum cap. 22.

Argumentationes dissoluuntur vel afferendo in cõtrariam partem rationes æquè graues, vel grauiores, vnde contendendo ostendemus ab aduersario nihil esse conclusum: vel eas reprehendemus. reprehensiones autem siue confutationes afferuntur quatuor modis, aut ab ipsa re, aut à simili, aut à contrario, aut à rebus iudicatis. omnis verò reprehensio oratoria est argumentis, & omnis argumentatio rhetorica fit ex quatuor,

tuor, probabili uidelicet, exemplo, indicio, & signo. hæc quatuor igitur sunt reprehendenda. Probabile verò non semper verum est, licet plerunque fiat: vnde nos enthymemata à probabili conflata semper euerte re possumus, quæ quidem reprehensio non semper est uera, sed apparens. sed bifariam reprehensio hæc adferri potest, vel à tempore, vel à rebus. Reprehenduntur etiam signa, & quæ à signis ducuntur argumenta: nam nullum signum vim habet concludendi. Exempla quoque eodem modo, quo verisimilia reprehenduntur: nam, si vnum tantum proferre potuimus aliter factum, soluta est argumentatio. Indicia verò, & propriæ notæ argumenta nequaquam in eo reprehendi possunt, quòd non rectè concludant. sed est demonstrandum id non esse verum, quod dicitur. Si uerò certum est esse uerum, & esse propriam rei notam; nullo modo potest labefactari. Contrà autem argumentando, hoc est, per demonstrationem soluuntur argumenta, cum probatur contrarium. verùm reprehensio non est enthymema, sed nihil aliud est, quàm opinionem aliquam in medium afferre, qua perspicuum sit, non sequi rectè conclusionem, aut aliquid sumptũ esse, quod falsum sit.

De dissolutionibus enthymatum.

SIGON.

1 DEinceps sequitur, vt de dissolutionibus exponamus. Licet autem aut opponendo syllogismo, aut afferendo obiectione dissoluere, ac syllogismi quidẽ oppositio quin ex iisdẽ afferri

MAIORAG.

SEquitur, vt dicamus etiam, qua ratione dissolui possint.

1 Duobus autem modis argumentationes dissoluuntur; vel contrà argumentãdo, vel reprehendendo. perspicuum est autem

afferri locis possit, haud sane dubium est, iis quidem syllogismi ex probabilibus sunt, probabilia vero multa inter se contraria sunt.

2 At verò obiectiones quadrifariam, vt dictũ est in Topicis, afferuntur: nempe aut à se, aut à similibus, aut à cõtrario, aut à iudicatis. Dico autem à se, vt si enthymema esset amorem bonum, duplex afferri obiectio posset, quippe aut in totum, omnem indigentiam malam esse dicendo, aut in parte, quòd non diceret Cauni amor, nisi mali quoque essent amores. A cõtrario verò obiectio ducitur, vt si enthymema esset, probum virũ de amicis omnibus bene meteri, at neque improbus male. A' similibus autẽ, si esset enthymema, quod qui incommodũ acceperunt, semper oderunt, at neque qui commodo affecti sunt, semper diligunt. Iudicia verò sunt, quæ

ab

autem ex iisdem locis in cõtrarijs partibus disputandi facultatẽ suppeditant: nam argumentationes ex probabilibus ducuntur: verùm probabilia sæpe sunt inter se contraria.

2 Reprehensiones verò (sicut in Topicis traditur) quatuor modis adferuntur: vel enim ab ipsa re, vel à similibus, vel à contrario, vel à reb⁹ iudicatis. Dico autẽ, ab ipsa re: vt, si quis cõcluserit amorem esse bonum; duobus modis adfertur reprehensio: vel generatim, atque vniuersè, cum quis dicit, omnem indigentiam esse malam: vel sigillatim, atque ex parte; quoniam nullo non diceretur, Caunius amor, nisi ex amores quidam essent improbi. A contrario adfertur reprehensio: ut, si conclusum sit à bono viro cunctos amicos beneficijs accumulari. Sed neque improbus (dicet aliquis) cũctos amicos

ab illustribus viris acci
piuntur, vt si quis enthy-
mema afferret, tumulē-
tis ignoſci conuenire,
quia ignorantes delin-
quunt, obijci poterit:
non igitur laudandus
Pittacus, neque enim
grauiorem pœnam lege
conſtituiſſet, ſi quis e-
brius deliquiſſet.

Quoniam autem en-
thymemata ducuntur
ex quatuor, nempe veri
ſimili, exemplo, tecme-
rio, & ſigno, quę autem
ex ijs, quę plerunque
ſunt, aut eſſe videntur,
enthymemata colligun
tur, ex veriſimilibus,
quę verò ex inductione
rei ſimilis, aut vnius, aut
plurium, quoties quidē
ſumpto vniuerſali, dein
de quod eſt in parte cō
cludat, ab exemplo, quę
autem ex neceſſario, ac
exiſtente, à tecmerio, q̄
verò ex vniuerſali, aut
particulari, ſiue exiſtat,
ſiue ſecus, à ſignis, ſane
dubium non eſt, quin
eiuſmodi enthymema-
ta obiectione afferenda
diſſoluere ſemper licue
rit.

incommodis afficit. A
ſimilibus autem: vt, ſi
concluſum ſit eos, qui
iniuriā acceperūt, ſem-
per odio proſequi. Sed
neque ij, qui beneficiū
acceperunt, ſemper di-
ligunt. Res verò iudica
tæ ſumuntur à præcla-
ris, & illuſtribus viris:
vt, ſi quis concluſit, e-
brijs ignoſci oportere;
quoniam imprudentes
peccāt; adfertur repre-
henſio, Nō igitur eſſet
Pittacus laudādus, qui
maiores pœnas in ſuis
legibus propoſuit, ſi qs
ebrius peccaſſet.

Et quoniam ea, ex q- 3
bus enthymemata fiūt,
quatuor numero ſunt,
probabile, exemplum,
indicium, ſignum; nam
enthymemata, quę cō-
ſtant ex eis, quæ plerū-
que ita fiunt, vel fieri vi
dentur, ea ſunt ex pro-
babilibus: quæ autem
inductione conſtant, ex
vno ſimili, uel pluribus
hoc eſt, cum quis, poſi-
to generali, vult illud
ex ſingulis probare, sūt
ab exemplo, quæ verò

rit. diſſolutio tamē adū
brata, & non perpetuo
vera erit: neque enim
qui obijcit, veriſimile
non eſſe, ſed qui neceſ
ſarium non eſſe, diſſol-
uit.

Itaque propter hanc 4
captionem fit, vt qui de
fendit, commodior
conditione ſit, quàm
qui accuſat. Etenim
quia qui accuſat, ex ve-
riſimilibus probat (ne-
que verò diſſolutio ea-
dem eſt, aut veriſimile
non eſſe, aut neceſſariū
eſſe) quod verò ple
runque eſt, ei ſemper
obijci poteſt, alioquin
non veriſimile, ſed per-
petuum, ac neceſſariū
eſſet.

Qui verò iudicat, ar- 5
bitratur, ſi eo modo ſo
lutum ſit, id aut veriſi-
mile non eſſe, haudqua
quam ad ſuum iudiciū
pertinere, in quo deci-
pitur, quemadmodum
diximus, neque enim ip
ſe ex neceſſariis tantū-
modo iudicare, ſed etiā
ex veriſimilibus debet:
quia hoc demum eſt,

conſtant ex neceſſario
ſigno, ſunt ab indicio.
quæ denique fiunt vel
ex generali aliqua re,
uel ſingulari, ſiue illa ve
ra ſit, ſiue non, ſunt à ſi
gno. ſed probabile non
ſemper verum eſt, licet
plerunque fiat: perſpi-
cuum eſt, nos huiuſmo
di enthymemata ſem-
per euertere poſſe, at-
que illis occurrere. quæ
reprehenſio erit quidē
apparens; non tamen
ſemper vera: nam qui
occurrit, non ideo re-
fellit, quia non ſit pro-
babile; ſed quia non ſit
neceſſarium.

Atque ideo propter 4
fallacem hanc conclu-
dendi rationem argu-
mentis magis abundat
defenſor, quàm accuſa
tor; quoniam accuſator
veriſimilibus vtitur ad
probandum. ſed nō idē
eſt, ſoluere aliquod ar-
gumentum, quod non
ſit veriſimile, & quod
non ſit neceſſarium:
quod enim plerunque
fit, ſemper refelli po-
teſt, aliter non eſſet ve-

Mẽte optima iudicare.

6 Non igitur satis erit, si soluerit, necessarium non esse, verum soluere debet, verisimile non esse, hoc autem accidet, si obiectio afferretur: q̃ sæpius, (talis autem obiectio duobus afferri modis potest, aut tempore, aut rebus, verum ab vtrisque firmissima est;) nam quod ita est sæpius, id demum est verisimilius.

7 At vero tum signa, tũ quæ à signis ducuntur, enthymemata, etiam si existunt, eo, quo supra dictum est, modo soluũtur. nam nullum concludi syllogismo signũ posse, liquet nobis ex Analyticis.

8 Eorum verò, quæ ab exemplis eliciuntur, eadem, ac verisimilium dissolutionis est ratio: nã si vnum aliquod nõ ita euenisse possimus ostendere, solutum est, quia non est necessarium, quippe cum & complura, & sæpe facta sint aliter. quod si & cõ plura, & sæpe ita se habuerint, contendere oportet, id, quo de agit, aut simile non esse, aut similiter factum non esse, aut dissimilitudinẽ aliquam obtinere.

9 Tecmeria verò, & q̃ à tecmeriis ducuntur, enthymemata, eo quidẽ euerti non possunt, q̃ syllogismo concludi ne queant (id enim nobis liquet ex Analyticis) verum quod dicitur, nullũ esse, nobis ostendendũ relinquitur. quod si & esse, & tecmerium esse pateat iam, hoc insolubile euadit, quia omnia iam demonstratione sunt patefacta.

10 Amplificatio verò, & imminutio non sunt enthymematis elementũ: idem enim elementum voco, & locum. est autẽ elementum, & locus, in quem multa enthymemata incidunt: verum amplificatio, & imminutio enthymemata sunt ad ostendendum, magnum, aut paruum esse, perinde ac etiam bo-

risimile; sed sempiternum, & necessarium.

5 Iudex autem existimat, cum ita refutatum sit; aut non esse verisimile, aut nihil ad iudicium suum pertinere: sed fallaci conclusione decipitur; (vt diximus) neque enim oportet ipsum tantum ex necessariis iudicare, sed etiam ex verisimilibus: & hoc est, quod dicitur, æquissima sententia iudicare.

6 Non igitur satis est, si defensor docuerit non esse necessarium; sed oportet, vt ostendat ẽt, non esse verisimile. hoc autem fiet; si in reprehensione docuerit, rem plerunque aliter fieri solere. Potest autem duobus modis hæc adferri reprehensio: vel à tempore, uel à rebus. quod, si vtrunque coniugatur; tunc erit firmissima: nam, si plerunque res ita fiet; hoc erit magis verisimile.

7 Reprehenduntur etiã signa, & argumẽta, quæ à signis ducũtur, etiam si extent, apertaque sint, quemadmodum antea dictum est: nam in Analyticis declaratũ est, nullum signum vim habere concludendi.

8 Atque etiam exẽplorum eadem reprehẽsio est, quæ verisimilium: nam, si vnum tantum non est necessaria, quãuis & plura, & sæpius aliter facta fuerint. at verò, si plura fuerint, & sæpius eodem modo facta; contendendum est id de quo agitur, vel nõ esse simile, vel non similiter factum, vel deniq; aliquo modo ab aliis differre.

9 Indicia verò, & propriæ notę argumẽta nequaquam in eo reprehendi possunt, quod nõ recte concludant. quod ex iis, quæ dicta sunt in Analyticis, perspicuum est. restat igitur, vt demonstremus id non esse verum, quod dicitur. quod, si certum est esse

bonũ, aut malum, aut iustum, aut iniustum, aut aliorum quodlibet. hæc autem omnia sunt, in quibus syllogismi, enthymemataque versantur. quod si nullum horum locus enthymematis est, neque amplificatio, & imminutio est.

Neque verò, quæ ad soluendum valent genus, sunt enthymematis ab iis: quæ ad confirmandum apta sunt, seiparatum. nam sine dubio soluit quidem, qui aut demonstrat, aut obiectionem affert, verũ appositum contra demonstrat. exempli gratia, si ostendit factum esse, hic non factũ esse, sin aũt non factum, hic factũ: quare nihil iterierit, quia iisdem ambo utuntur, si quidem ad ipsum nõ esse, aut esse, enthymemata adhibent. Neque vero obiectio est enthymema, sed quemadmodum in Topicis, opinionis alicuius pronunciatio, ex qua syllogismo conclusum non esse,

verum, & esse propriam rei notam; nullo modo labefactari potest: iam enim omnia demonstratione clara sunt.

Iam verò amplificatio, & diminutio non sunt enthymematis elementa: idem enim ego elementum, & locum appello. Est autem elementum, siue locus, in quem multę argumentationes incidunt. amplificatio verò, & diminutio sunt argumentationes ad aliquid ostendum, quod sit magnum, aut paruum, quemadmodum etiam quod sit bonum, aut malum, qđ iustum, aut iniustum, & in cæteris eodem modo. hæc autẽ omnia sunt, in quibus syllogismi, atq; enthymemata uersantur. Qđ si nullum horum est locus enthymematis; neque amplificatio, aut diminutio erit locus.

Neque argumenta, quibus refellimus, diuersam habẽt speciem ab ijs, quibus confirma

esse, aut falsi aliquid sũptum esse, patebit. Quo niam autem tria sunt, quæ tradere de oratione oportet, de exemplis quidem, & sententiis, & enthymematibus, & omnino de his, quæ ad animi sensa pertinent, & vnde copiam comparabimus, & quemadmodum ea dissoluemus, tã multa nobis exposita sint. reliquum est autẽ, vt de elocutione, & dispositione pergamus.

mus: perspicuum est enim duobus modis argumentum solui, vel per demonstrationem, uel per reprehensionem: per demonstrationem: ut, cum probatur contrarium, exempli gratia, siquis demonstrauit rem factam esse: qui soluere uult, ostendit nõ esse factam. & cõtrà, si quis ostendit non esse factam, qui uult soluere, factam esse demõstrat. quare nõ est in argumentandi ratione differentia: ambo enim ijsdem utuntur; cum aut esse, aut non esse argumentantur. Reprehensio verò non est enthymema: sed, quemadmodum in Topicis docetur, nihil aliud est reprehẽsio, quàm opinionem aliquã in medium adferre, qua planum fiat, non esse benè conclusum, aut aliquid sumptum, quod falsum sit. Ac de exemplis quidem, & sententijs, & argumentationibus, & denique de ijs, quæ ad sensus animi proferendos pertinẽt, qua ratione possimus eis abundare, & quomodo ea soluere ualeamus, satis dictum est. Reliquum est, ut etiam de elocutione, & dispositione uerba faciamus.

EXPLANATIONES.

Perspicuum est autem ex iisdem locis in contrariis partibus disputandi facultatem suppedi-

tari] *nam probationes oratoriæ non sumuntur à necessarijs locis; sed à contingentibus, quæ ad utranq; partem se habent: etenim diuitiæ sunt utiles quandoque, & quandoque inutiles: uoluptas bona, & mala.*

2 Reprehensiones autem quatuor modis assumuntur: vel enim ab ipsa re, vel à simili, vel à contrario, vel à rebus iudicatis.] *possumus argumenta confutare oratoria quatuor modis, à re scilicet, à simili, à contrario, & à iudicatis. à re ipsa reprehendemus, si rei essentiam, ac naturam ostenderimus apposito modo, quo conclusum est se habere. Naturam, & rei essentiam rei uoco eius genus, speciem, differentiam, definitionem, totum, partes, materiam, formam, omnia rei eiusdem singularia, & coniugata. Dicat igitur quis, ac concludat: Amor est bonus. Hanc sententiam quatuor modis dictis confutare, & reprendere licet. à re ipsa, quæ est Amor, ab his, quæ amori sunt similia, ab his, quæ sunt contraria, atque ab his, quæ viri sapientes de amore iudicarũt. A re, siue ab amore ipso; si ostenderimus genus amoris non esse bonum; neque amor est bonus: si species quasdam non esse bonas, si hos, vel illos amores non esse bonos: si differentiam, definitionemq; amoris bonam non esse demonstrabimus: si totum amorem, si partem, vel partes, si materiam eius, si formam, si tandem coniugata non esse bona; nec amor. Secundò à simili reprehendere quimus amorem esse bonum. Simile hoc loco appellat Arist. collationem; veluti. Quemadmodum is, qui beneficium accepit, non semper amat; sic nec qui iniuriã accepit, semper odit. quare ad rem. sicut odium aduersus aliquid non semper est malum; sic amor erga aliquid est semper bonus. Tertiò à contrario: vt, si odium non semper mala affert; nec semper amor bona producit. Quartò à rebus iudicatis ab illu-*

illustribus, & prudentioribus uiris, qui amorem nanum esse volunt.

3 Et, quoniam ea, ex quib. enthymemata fiunt, quatuor numero sunt, probabile, exemplum, indicium, signum] *hoc est, quoniam medius terminus Oratorius copulatur cum duobus extremis contingenter, & non necessariò; huiusmodi copulatio potest reprehendi, ac refelli perpetuò ex altera parte: nam tale contingens quanquàm plerunque est; potest tamen & esse, & non esse. De his quidem scilicet de probabili, exemplo, tecmerio, & signo in lib. 1. abundè disseruimus.*

4 Argumentis magis abundat defensor] *Omnia*
5 *argumenta, quæ contra reum producit accusator, sumpta sunt non à rebus necessarijs, sed à probabilibus, siue contingentibus. &, quoniam contingentia sunt plurima; si unum proferet accusator, multa contra dicet defensor itaque cum iudex audit argumenta accusatoris refelli tanquam non necessaria; statim existimat neque etiam ea uerisimilia esse, neque ad eius pertinere iudicium. si igitur docuerit defensor rem plerunque aliter fieri solere; non solum ostendet probationes ab accusatore dictas non esse necessarias; sed ex his contingentibus esse, quæ rarò fiunt, & non plerunque: loca enim duo habet defensor, quæ aperiunt id contingere rarò esse. ea uerò sunt tempus, & aliæ circunstantiæ, ac itidem res, siue medius terminus, qui duos copulat extremos: nam si ostenderit iudici eam rem sæpissimè sic euenisse, & non uno tempore, nec uno loco, nec uno modo, nec uno instrumẽto, nec una occasione; sed pluribus; confutata erunt accusatoris argumenta.*

8 Reprehenduntur etiam signa] *quoniam signum*
9 *unum a pluribus causis deriuari potest.*

Atque etiam exemplorum eadem reprehen-

sio est] *Propterea quòd exemplum non copulatur necessariò cum extremis, sed contingenter. quare si aliud exemplum aliter factum proferat defensor; soluta est argumentatio. & si plura sint exempla, & sæpius facta; dicat copulam, siue collationem, siue similitudinem non concludere extremos terminos: idq; prouenire uel a re ipsa, vel circunstantijs, quemadmodum si huic loco, huic tempori, occasioni, modo, & reliquis exempla non respondeant.*

9 Indicia verò, & propriæ notæ argumenta] *indicia sunt probationes veræ, quæ temeria appellantur. idcirco confutari non possunt. ea tamen confutabis, si non esse ostendes, ueluti. it spirat; igitur uiuus est. non potest confutari talis ratio, nisi doceamus falsam esse, hoc est, ipsum non spirare. quòd verò non spiret, accipere possumus a spiratione ipsa, & a seruientibus spirationi.*

10 Iam verò amplificatio, & diminutio] *pertinet amplificatio, & diminutio ad genus demonstratiuum & sunt argumentationes, non loca: nã locus est sedes, è qua plures ducuntur argumentationes.*

Neque argumenta, quibus refellimus] *Qui unum cognoscit oppositorum; & is alterum quoque noscit. itaque qui confirmat, & qui confutat eadem utitur argumentorum specie. Verùm duobus modis argumentationes dissoluuntur, per demonstrationem scilicet, & per reprehensionem. per demonstrationem confutamus, si accusator dicat id factum fuisse, nos contra negemus, siue opponamus. per reprehensionem verò argumenta dissoluimus, si sententiam in medium producemus, qua probemus non esse ab aduersario rectè conclusum: vel ostendimus aliquid pro uero sumptum esse, quod sit falsum.*

ARISTOTELIS STAGIRITAE, RHETORICORVM

LIBER TERTIVS,

Carolo Sigonio, & M. Anton. Maioragio interpretibus.

Argumentum cap. 1.

PRIMVM de elocutione illud dicendum est, non satis esse ea tenere, quæ dicenda sunt: sed etiam scire oportet, quonam modo sint dicenda: hoc enim multum cõfert ad efficiendum, vt oratio bene morata videatur. Deinde actio, & pronuntiatio in arte dicendi plurimum ualent. est autem actio in voce posita, quomodo scilicet vocem ipsam

ipsam uariare oporteat ad singulos animi motus exprimendos. tria verò sunt, quæ in uoce considerant, magnitudo, sonus, & numerus: quibus qui bene utuntur, ij ferè solent ex certaminibus uictoriam reportare. Præterea æquum erat, ut hoc tantum in oratione, quæreretur, ut non molestiam, nec uoluptatem auditoribus adferemus: sed probationes diceremus: cætera enim omnia supernacanea sunt: sed tamen propter auditoris uitium plurimum ualent. Præter hæc in omni disciplina necessariũ est dicendi genus, & eloquendi ratio: aliquantum enim interest ad rem explicandam, hoc, an illo dicendi genere quis utaturnõ tamen tantum, quantum in hac arte. uerùm id, quod ad actionem attinet, a natura habetur, & paruo eget artificio: quod autem ad ornandam orationem spectat, id iam artis indiget.

Elocutionem multum ualere in omnibus, sed plurimum in arte Rhetorica: itemq; actionem, & pronuntiationem.

SIGON.

1 VM Tria sunt, quę tradere de oratione oportet, vnum, vnde fides existẽt, alterum de elocutione, tertium, quemadmodum partes disponere orationis expediat: fides quidem expositę sũt, & ex quot sunt, nempe ex tribus, & hæc

MAIORAG.

1 VM tria sint, quę in doctrina dicendi pertractare oporteat: primum vnde probationes ducantur, alterum qua sit vtendũ elocutione, tertiũ quomodo partes orationis disponendæ sint; iam de probationibus dictũ est,

hæc qualia, & quare est, & ostensum, quot tot sola: aut enim, quia sint illa, ex quibus duipsi aliquo modo sint affecti, qui iudicant, aut esse tria, atque ea, quæ quia cuiusdammodi existiment eos, qui dicunt, eum numerum non exaut, quia demõstratum cedant: omnes enim, q sit, assentiuntur omnes. de aliqua re iudicaturi dictum verò est etiam, sunt, vel quia ipsi affevnde promenda enthy- cti sunt aliquo modo, memata sint, nempe vel quia putant eos, qui partim ex formis enthy dicunt dignos esse, quimemata, partim ex lo bus fides habeatur, vel eis. consequens ergo est quia claris argumentis vt de elocutione dica- probatum est, in persua mus, neque enim satis sionem inducuntur. dieſt habere, quæ oportet dicere, sed necesse hantur enthymemata: est etiam hæc dicere, ut sunt enim, quę dicũtur oportet, valetque ad id enthymematũ species; multum, vt oratio cuiusmodammodi uideatur. minantur.

2 Ac primum quidem Reliquum est, vt de quæsitum est secũdum elocutione dicamus: ne naturam, quod natum que enim satis est ea te est primum, res videli- nere, quę dicenda sunt, cet ipsæ, vnde fidem sed etiam scire oportet, habeant, deinde verò quomodo sint dicenda: quemadmodum eæ di hoc enim multum etiã cendo tractentur, tertiũ prodest ad efficiẽdum, autem horum, quod vt oratio bene morata vim quidem habet maximam, nondum verò videatur.

tentatum est, actio. etenim in tragicam, & rha psœdiam

Ac primò quidem, vt 2 ordo naturæ postulat, quæsitum est, id quod

rc

pſœdiam fero prodijt: quippe, quia tragœdias ipſi poetæ primum agebant, ex quo apparet, perinde, in rhetorica vſu uenire, atque in poetica quoque. id quod nonnulli alij tradiderũt Glauco Tæius.

3 Hæc autem verſatur in voce, quemadmodũ eam ad ſingulos affectus adhibere conueniat, ve luti, quando magnam, & quando paruam, & quando mediocrem, & quo modo tonos, vt acutum, & grauem, & medium, & quos rhythmos ad ſingulos: tria enim ſunt, quæ inquirunt, nempe magnitudo, concentus, rhythmꝰ ac præmia quidem ferme ex certaminibus iſti referunt, & ut illic plus ualent actores hodie, q̃ poetæ. item in ciuilibus cõtentionibus uitio rerum publicarum. nondum autem ars harum rerum eſt conſtituta; qa & ſerò elocutio prodiit.

4 Quæ quidem, ſi probè iudicetur, leuis res eſſe

re ipſa primum erat, vn de res ipſę probabilitatem habeant. ſecundo loco quęſitum eſt, quomodo in oratione, & elocutione res inuentæ diſponantur. tertium id eſt, quod horum omnium vim habet maximam, ſed nondũ à quoquam pertractatum eſt, quod ad actionem, & pronunciationem facit. quæ res etiam à tragicis, atque epicis poetis ſero animaduerſa eſt; nam initio poetæ ipſi tragœdias ſuas agebãt. Perſpicuum eſt autem, etiam in arte dicendi tali aliquid eſſe, quod ad actionem pertinet, quale in arte poetica. de qua re cum alij quidam ſtudioſè pertracta runt, tũ præcipuè Glauco Teius.

3 Eſt autẽ actio in voce poſita: quomodo. ſ. vocem ipſam variare opus ſit, ad ſingulos animi motus exprimendos: nam aliquando magna, aliquãdo parua, aliquãdo media opus eſt: & quo-

eſſe uidetur, uerùm cũ quomodo ſonis uocis, ad opinionem tota rhe & acuto, & graui, & flethoricæ pertractatio re xo ſit vtendum: quibus feratur, non ut rei, quæ præterea numeris in vrectè habeat, ſed ut ne noquoque dicendi geceſſariæ ſuſcipienda cu nere. Tria ſunt enim, ra eſt. neque enim plus quæ conſiderant ii, qui in dicendo laborare de in hoc ſtudio verſantur bemus, quàm ut neque hoc eſt, magnitudo, ſomoleſtia, neque iucun nus, numerus, quibus ditate afficiamus. ſiqui qui bene vtuntur, ij ſedem rebus ipſis decerrè ſolent ex certamini tare oportet. quare cæbus victoriam reportatera præter demonſtrare. & quemadmodum tionem inania ſunt, in arte poetica plus hoc ſed multum tamen uatempore valent hiſtriolent propter prauitatẽ, nes, quàm poetæ; ſic ẽt ut diximus, auditorum. in ciuilibus controuer-

5 Ac paruam quidem ſijs, quod vitio fit Rerũ neſcio, quam elocutio pu. nondum tamen de habet in omni doctrina ijs, quæ ad actionẽ ſpeneceſſitatem, intereſt ctant, ars ulla conſcripenim nõnihil ad decla ta eſt, quod nõ mirum randum, ita ne, an ita eſt; cum etiam illa, quidicas, uerum nõ tantobus ornatur oratio, ſerò pere. ſed hæc omnia in lucem venerint.

Phantaſia conſtant, & Et ſanè, ſiquis rectè 5
referuntur ad auditorẽ. reputet, tota res leuis, itaq; nemo geometriã ac importuna: verùm, ita tradit. illa igitur cũ cum omnis ars dicendi prodibit, idem atque hi ad opiniones hominũ ſtrionia efficiet, fuerũt accõmodetur; ei curã, tamẽ qui de ipſa etiam & ſtudium impendere nonnihil prodere ſunt debemus, non tanquã conati, ut Thraſyma- rectè, honeſtèque rei,

chus ſed

chus] Miserationibus: quin etiam ad agendum aptum esse naturæ est, & minus artificiosum, elocutio verò artis est. itaque oratoribus, qui hac ualent, quemadmodum, & iis qui actione, altera præmia tribuuntur. nam, quæ scribuntur, orationes plus dictione, quàm sententiis pollent.

Quin ipsa eloquendi ratio quiddam necessarium habet in omni disciplina: aliquantum enim interest ad rem explicandam, hoc, an illo dicendi genere quis utatur, non tamen tantum, quantum in hac arte. verùm hæc ex opinione pendent, & auditoris gratia quærentur: itaque nemo geometriam hoc modo docere instituit. Ars igitur illa, cum in lucem venerit, idem efficiet, quod ars histrionica. quidam tamen hactenus nonnihil de ea præcipere tentarunt, vt Thrasymachus in Miserationibus. Atque hoc quidem quod ad agendum attinet, à natura potius habetur, & paruo eget artificio. quod autem ad ornandam orationem, spectat, id iam artis indiget. quare qui hoc facere possunt, eodem modo victoriam ex contentionibus reportant; sicut oratores illi, qui plurimum in actione ualent: nam, quę scribuntur orationes, magis ornatu ipso verborum, quàm sententiis valent.

sed tanquam necessarię nam certè æquum erat, vt nihil aliud in oratione quęreturr, quàm ut iis, quin audiunt, nec molestiam, nec lætitiã adferemus: iustum est enim ipsis tantum reb. in iudicio contendere, cætera verò omnia, quę præter probationes adhibentur superuacanea sunt: sed tamen, vt antea dictum est, propter auditoris vitium plurimum valent.

Argu-

EXPLANATIONES.

Cum tria sint] *i. tria sunt, quæ totam dicendi artem perficiunt, inuentio, elocutio, & dispositio. ad inuentionem tria requiruntur, motus animi in auditoribus, nitæ probitas in oratore, & argumenta in re.*

Quod ad actionem, & pronuntiationem faci.] *pronuntiationem appellant corporis eloquentiã, sicut reliquæ partes sunt animi potius. antiquis temporibus nec comœdiæ, nec tragœdiæ ulli actores uel histriones erant: sed ipsi poetæ fabulas in theatro agebant.*

Est autem actio in voce posita] *quanquam & in motu corporis. uocis autem modi animos mouent: nam qui iram excitat, eius uox sit acuta, incitata, crebrò incidens: qui misericordiam, uox flebilis, plena, interrupta: qui metum incutit, demissa, hæsitans. sed tria in uoce desiderantur, primò magnitudo, siue quãtitas: quoniam interdum magna, interdum parua, ac demissa sit. secundò sonus, siue harmonia quæ ex acuto, graui, & inflexo tono est constituta. tertiò numerus, qui certa pedum ratione constat.*

Et sanè siquis rectè reputat] *actio, & pronuntiatio est res leuis, ac tota facultas Oratoria non ad ueritatem; sed ad opiniones hominum accommodatur. huic tanquam necessariæ studium adhibebimus.*

Argumentum cap. 2.

Poetæ primi fuerunt auctores orationis conformãdæ: quia potesis est imitatio quædam, & uerba sunt rerum imagines, à quibus prolatis natæ sunt plurimæ

artes, ut Epica, quæ regum, ducumq; res gestas carminibus exametris exprimit: Histrionica, quæ comœdias, & tragœdias. primi fuerunt; quia licet res inanes dicunt, tamen ob elocutionem gloriam acquisierunt. ideo imperiti putant eos Oratores optimè dicere, qui poetica licentia exultant. sed alia est poetica elocutio, alia Oratoria, de qua nunc est nobis dicendum.

De elocutione aliquid primum poetæ tractauerunt deq; ipsius differentijs.

SIGON.

AC poetæ quidem primum, vt natura tulit, eā excitare cœperūt. si quidem nomina imitationes sunt, & vox tributa nobis ē omnium partium ad imitandum aptissima, vnde artes tum rhapsœdia, tum histrionia, tum aliæ constiterunt. quoniā autem poetæ, cum inania dicerent, ex elocutione gloriam peperisse hanc videbantur, propterea poetica elocutio prima extitit, vt Gorgiæ, hodieque eorū pleriq;, qui disciplinis exculti non sunt, tales pulcherrimè loqui existi-

MAIORAG.

COeperunt autem primi poetæ, sicuti cōsentaneum est, aliquid de elocutione tractare: sunt enim nomina simulacra quædam: atq; in nobis nulla pars est, quæ magis, quàm vox, ad imitādum apta sit: vnde etiam artes cōfectæ sunt, vt epica, & histrionica atque aliæ. Et, quoniā poetæ, quanquam plerunq; res inanes proferunt propter elocutionem; gloriam tamē acquisiuisse videbantur; ideo factū est, vt elocutio poetica primum probaretur, qualis est Gorgiæ, quinetiā hoc

stimant. non est autem ita, verum alia orationis elocutio est, quàm poematis. quod ex euētu declaratur. neque. n. qui tragœdias faciunt, amplius eo modo vtuntur, sed vt ex tetrametris ad iambos se contulerunt, quia hoc metrum inter alia est sermoni simillimum, sic & nomina à sermonis cōsuetudine aliena deposuerunt. ea verò abierunt, quibus prisci orarunt, & qui hodie quoque exametra scribunt. quocirca ridiculum est, eos, qui ipsi eo modo non vtuntur amplius, imitari. Ex quo perspicuum est, nō omnia, quæ de elocutione præcipi possunt, nobis esse accuratius conquirenda, sed quæ de eiusmodi, quam dicimus. de illa vero in præceptis de poetica differuimus.

hoc tempore multi imperiti homines existimāt, taleis oratores optimè loqui: sed hoc minimè verum est: alia est enim oratoria, alia poetica elocutio, quod ex ipso euētu potest intelligi. neque enim qui tragœdias cōscribunt, adhuc eo dicendi genere vtuntur: sed, quemadmodū tetrametros versus relinquerunt, & ad iambos se cōtulerunt; eo quòd ex omni metrorum genere iambicum est orationi solutæ similimū; sic etiam ea verba reliquerunt, quæ à cōmuni loquendi consuetudine abhorrent, & omnem illum ornatum abiecerunt, quo prisci poetæ tragici vtebantur, & quo adhuc vtuntur ij, qui versus heroicos pangunt. Itaq; ridiculum est, eos imitari, qui ipsi non amplius eo dicendi genere vtuntur. Quare perspicuum est, non esse nobis omnia diligenter explicanda, quæ ad elocutionem attinent; sed tantum quæ ad elocutionem oratoriam, de qua sermonem instituimus: nam

de illa altera diximus in ijs, quæ de arte Poetica sunt a nobis pertractata. maneant igitur illa firma.

EXPLANATIONES.

Cœperunt autem primi poetæ] *oratio rhetorica est, in qua ab oratore nec de verisimilibus, nec de vtilibus, quæ sunt ad persuadendum apposita, quicquam prætermittitur. In oratione verò duo sunt præcipuè adaertenda, elocutio, & structura. elocutio autem diuiditur in essentiales, atque accidentales differentias. essentiales pertinent ad demonstratiuum genus, deliberatiuum, & iudiciale. accidentales verò sunt agonisticum, siue concertatiuum, & historicum. Essentialibus autem elocutionis differentijs necessariò insunt hæ qualitates: mediocritas, dilucidtas, frigiditas, metaphora, imago, latinitas, siue congruentia, amplitudo, vel extenuatio, decorum, numerus, pendentia, conuolutio, & urbanitas. structuræ porrò orationis partes per se sunt propositio, & fides: necessariæ verò per accidens sunt exordium, & peroratio. partes, quæ in fidem recidunt, sunt collatio, & repetitio. Cæterùm quo ad elocutionis differentias spectat, qualitates necessariæ omnibus orationum generibus, & sine quibus nulla prorsus rhetorica oratio consistere potest, duæ sunt: mediocritas nidelicet, & perspicuitas: nam, cum nomina simulacra quædam sint rerum, atque in nobis nulla sit pars, quæ magis, quàm vox, ad imitandum sit apta; elocutionis virtus est splẽdor. cuius rei signum est, quòd nisi oratio sit clara, & aperta; finem suum non assequetur. sed nec humilis, nec nimis elata esse debet; verùm mediocris, id est, ipsis rebus conueniens. humilis quidem, atque dejecta elocutio rebus philosophicis est accommoda-*

ta: philosophica enim oratio est veluti virgo grauis, & speciosa, quæ nulla agitatione, nullaque contentione eget. elata verò, & ampullosa oratio poetica est, quæ rhetoricæ non conuenit: excedit enim elocutio poetica rhetoricæ orationis metam. sit igitur inter has media elocutio rhetorica: nam nec dejectam esse, nec elatam decet: sed rebus popularibus congruam.

Argumentum cap. 3.

Elocutio igitur Oratoria duas habeat virtutes, perspicuitatem, & conuenientiam cum rebus, de quibus agitur. propria verba faciunt orationem perspicuam, non propria elatam, de qua in Poeticis, & quibus orator parcè utetur: quoniam & res non grandes sunt, sed his, & personis, & circumstantijs respondent: vt oratio probabilis sit, non suffecta. Propria autem sunt verba, quæ ex communi sermonis consuetudine seligũtur: & translata ad exornandam orationem sunt utilia: utrisque enim quilibet utitur. quare & peregrina nidebitur oratio, ars latebit, et apertè dicet: quod locutionis Oratoriæ virtus est. ambigua conueniunt Sophistis, synonyma poetis.

Elocutionem perspicuam esse debere, non tamen humilem, nec elatam.

SIGON.

SInt ergo illa pertractata, ac virtus elocutionis constituatur, vt perspicua sit; argumento est enim, quòd nisi oratio sit oratio, si non declarat, offi-

MAIORAG.

HHoc aũt in loco definitũ sit, elocutionis virtutẽ esse splendorem. cuius rei signum est, quòd, nisi oratio sit clara, & aperta; finem suum

officio suo non fungitur; & vt neque humilis, neque supra dignitatem sit, sed decora. poetica.n. fortasse humilis non est, verum orationem non decet.

1 Ac perspicuam quidem nomina, & verba propria reddunt, non humilem vero, sed ornatã alia nomina, quæ in præceptis de poetica sunt exposita; quia immutatio efficit, vt grandior videatur. Siquidẽ homines ut erga peregrinos, & ciues, sic etiã erga elocutionem afficiuntur. quare peregrinus sermo reddendus est, quia admiratores sunt eorum, qui absũt, admirabilia verò iucunda sunt. Ac in metris quidem tum multa hoc efficiunt, tum illic conuenit. nam & res, & homines, de quibus sermo habetur, magis excellunt, in nudis autem orationibus multa pauciora sunt; quia argumentum inferius est, quoniam & ibi si sersuum non assequẽtur. Sed nec humilis, nec nimis elata esse debet, verùm ipsis rebus conueniens: nam poetica locutio non humilis quidem est, sed tamen solutæ orationi non conuenit.

Ex nominibus autẽ, 1
& verbis illa præcipuè dilucidam orationẽ efficiũt, quæ propria sũt: non humilem autem, sed excultam, & ornatam alia reddunt, de quibus in arte Poetica dictum est: nam verborũ immutatio facit orationem videri grandiorem. Quemadmodum enim erga peregrinos, & erga ciueis affecti sunt homines; ita etiã erga orationem. quare peregrinam reddere oportet orationem: res enim externas homines admirantur. quod autem gignit admirationem, suaue est. Ac in poetarum quidem scriptis multa sunt, quæ hoc efficiunt: sed ibi ea conueniunt: nam res,

uus,

uus, aut valde iuuenis ornate loqueretur, minus decorum esset, aut si de rebus valde minutis. sed versatur in his etiam decorum aut angustius, aut latius.

2 Quocirca oportet, vt occultè faciamus, & nõ fictè, sed à natura dicere videamur. hoc enim valet ad fidem, illud vero secus: quia tanquam ab insidiatore cauent, quemadmodum à vinis admixtis. & quale Theodori voci ad aliorũ nocem histrionũ accidit. hæc enim eius, qui dicebat, esse videbatur, illa vero alienæ. Egregiè vero occulitur, si quis è cõmuni sermonis consuetudine seligẽdo cõponat. quod Euripides faciebat, & primus ostendit.

3 Verùm cũ nomina, & verba sint, ex quibus constat oratio, cunque nomina tam multas habeant formas, q̃ multæ in præceptis de poesi animaduersę sũt, harum quidẽ linguis, & personæ, de quibus agunt poetæ, valdè a cæteris remotæ sunt, sed in oratione soluta multò paucioribus uti licet ornamẽtis: cum etiam ipsum argumentũ multò sit inferius: quàm.n. esset indecorum, si seruus, aut valdè iuuenis elegantiori sermone vteretur, aut, cum quis de ualdè exiguis rebus verba facit? est enim ẽt in soluta oratione decorum, quod & cõtrahi, & dilatari debeat.

Quare danda est opera, ut id clàm fiat: ne uideamur fictè, atque artificiosè dicere, sed ut nobis dictat ipsa natura; sic enim erit probabilis oro. illo verò modo totum accidit contrarium: nã oratorem, tãquam insidiatorem, suspectum habent non aliter, atque permixta vina. Debet igitur esse oratio, qualis esse Theodori uox uidebatur, ad aliorum histriorũ vocem comparata: nam eius ipsius qui dicebat,

illa

& duplicibus nominibus, & nouatis raro, & paucis in locis uti debemus: vbi verò, post dicemus: nam quam ob causam, dictum est; quippe quia in maius, quam decet, immutant.

4 Proprium verò ad naturam accommodatū, & translatum ad nudarum dūtaxat elocutionem orationum proficiūt. cuius rei signū est, quòd his solis omnes vtuntur: siquidem omnes translatis, & ad naturam accommodatis, proprijsque loquūtur. Ex quo intelligi potest, siquis probè fecerit, fore, vt peregrinitatem adhibeat, & occultè faciat, & perspicuè dicat, quæ sermonis oratorij virtus est.

5 Ex nominib. autem sophystæ quidē homonymiæ vtiles sunt, quia fraudē his facit, poetæ verò synonymiæ. voco autem propria, & synonyma, ut ire, & proficisci; hęc enim ambo inter se propria, & synonyma illa esse videbatur, voces autem reliquorum alienæ. Facile verò artificium occultatur, siquis è cōmuni sermonis consuetudine verba seligens, oratione suam componat: quod Euripides obseruat, & primus hanc rationem ostendit.

3 Cum autem è nominibus, & verbis oratio conflituatur, & nominum tot sint species, quot in arte Poetica declaratum est; rarius orator & pauciorib⁹ in locis vti dēt peregrinis, & iunctis nominibus, & fictis. vbi verò liceat vti, postea dicemus. cur autem ijs abstinere debeat, iam dictum est: nempe quia magis, quam oporteat, orationem immutant.

4 Propria verò tantum nomina, & sua, & translata ad solutā orationem exornandam sunt vtilia. cuius rei signum est, quòd his solis omnes vtuntur: nam in loquendo translatis, & suis,

hyma sunt. Ac quid horum quidem unūquodque sit, & quot species translationis, & vt translationes, hoc in primis tum in poesi, tum in orationibus ualeant, expositū est, quemadmodum diximus ī ijs, quæ de poetica scripsimus.

Ex nominibus ea, q̄ 5
sunt ambigua sophistæ conueniunt; ex eis enim fallaciter cōcludit: quę verò cognominata sunt, poetæ sunt utilia. voco autem propria, & cognominata, ut eo, & proficiscor: nam hæc ambo propria sunt & inter se cognominata. Quid igitur hæc singula verba sint, & quot sint translationis species, & quem fructum poetæ, & oratori ferant translationes, dictum est (vt antea monuimus) in arte Poetica.

EXPLANATIONES.

Ex nominibus autem, & uerbis illa præcipuè dilucidam orationem efficiunt] *propria nomina, ac verba, inquit Arist. dilucidam reddunt orationem. propria verò sunt, quæ non inusitata, non ficta nisi ræ rò, pauciſque in locis, ubi metaphoricis, atque similitudinarijs vtendum est: quæ non æquiuoca, quæ non synonima. Inusitata verò non conueniunt rhetoricæ elocutioni; eo quòd grauiorem reddant orationem, atque admirabiliorem, perinde ac peregrini, & alienigenæ nobis admirationem adferunt, concines verò paucam, & in causa est consuetudo: res enim externas homines admirantur; quod verò admirationem gignit,*

suaue

suaue est. verùm talia poetis competunt: satis enim est rhetoricæ orationi persuasionem efficere, quæ in usitatis relucet. Ficta autem non competunt, sed quæ innata: etenim innata verisimilem, ficta verò contrarium, hoc est, suspectam reddunt orationem. innata sunt, quæ nobiscum nascuntur: ficta, quæ ex alienis siue locis, siue temporibus originem ducunt. attamen, si qua uti arte volueris, occultanda est. facilè verò occultatur, si quis è communi sermonis consuetudine uerba seligens orationem suam componat. & propterea orator rarius, & paucioribus in locis uti debet peregrinis, & iuctis nominibus, & fictis. ubi verò liceat uti, postea dicemus. Aequiuoca non sint: quia oratio fieret ambigua, obscura, atque multiplex. synonyma non conueniunt, veluti ensis, mucro, & gladius: si quidem ea non rhetoricæ elocutioni; sed poeticæ sint propria. utimur tamen quandoque synonymis; cum verbum unum non alundè demonstrare nobis uideatur rei dignitatem, aut magnitudinem. atque hoc pacto plurimum habet ponderis: ut, si dicamus, prostrauit, afflixit, perculsit. alio verò minimè: sed in diuersis clausulis utilicet, & ornatè quidem.

Argumentum cap. 4.

Nec omnis metaphora, siue translatio est orationi solutæ accommodata; sed ea, à qua oratio fiat dilucida, suauis, & admirabilis. Epitheta addantur proportionata (quod ex oppositis perspicitur) præstantissima, non aspera, non longè translata, sed à propinquis, & eiusdem generis, & à pulchris.

Ad solutam orationem exornandam utilia sunt propria nomina, & sua, & translata.

SIGON.

1 TAntò autem vehementius de ipsis in oratione laborare oportet, quantò paucioribus oratio, quàm versus, præsidijs est instructa. Ac translatio quidem perspicuitatem, suauitatem, & peregrinitatem in primis habet. neque eam ab alio sumere licet.

2 Oportet autē & epitheta, & trāslationes dicere, quæ conueniant: id quod erit ex proportione: sin minus; indecorum videbitur, quia contraria inter se collata maxime elucescunt. verum videre oportet, ut iuuenem purpura, sic senem quid. neq; enim eadem decet vestis. Et si ornare velis à meliore eorum, quæ eodem genere continētur, ducere translationem, &, si vituperare, à deterioribus.

MAIORAG.

1 TAntò autem maiorem industriam in transferendis nominibus oratio soluta postulat, quantò pauciora ad exornandum adiumenta, quàm versus habet: cum præsertim oratio nem dilucidam, & iucūdam, & peregrinam translatio faciat, neq; eā ab alia re quisquam accipere possit.

2 Oportet autē & addita ad nomen, & translationes accommodatas sumere. hoc autē fiet, si proportio conseruabitur: sin minus; indecorum apparebit: contraria nanque inter se collata maximè perspiciūtur: sed videre oportet, sicuti iuueni purpura, ita seni quid cōueniat; neq; enim eadem eum vestis decet: Et si quem exornare volueris; ab eis, quæ sunt in eodem genere

bus. dico autem exempli gratia, quoniam contraria in eodem genere exiſtunt dicere, mendi cantem quidem precari, precantem vero mendicare, quia vtrunque petitio eſt, id eſt quod dicimus, facere. quemadmodũ Iphicrates Calliam mytragirten vocauit, non daduchon. ille autem reſpõdit, non eſſe illuminitiarum, neque enim ſe metragyrten, ſed daduchon vocaſſet. vtrunque enim ad deam, ſed illud honorem habet, hoc non habet. ac ille Dionyſij aſſentatores, ipſi verò ſemet artifices nominant. hæc autem ambo trãſlata ſunt, illud quidem inquinãtius, hoc verò ſecus. hodieq; prędones ipſi ſe lucrifacto res appellant. itaque licet dicere, eum, qui iniuriam facit, delinquere, & qui delinquit, iniuriam facere, & qui furatus eſt, eum & ſumpſiſſe, & populatum eſſe. Illud autẽ, quod Telephus Euripidis inquit, remo imperare, eſt indecorum; quia maius eſt imperare, quam prodignitate. quare haud occultum eſt.

genere præſtantiſſima; translationem ſumere debes: ſi verò vitupera re ab eis, quæ ſunt deterrima. dico autẽ hoc modo, quoniam cõtradicare, quia vtrunque ria ſunt in eodem genere: ſi, ſi quis dicat, mẽdicãtem deprecari, deprecantem verò mendicare; quoniam vtrunque eſt petere, certè id faciet, quod ante dictũ eſt. quemadmodũ Iphicrates Calliam vocabat Metragyrtem, non autem daduchũ. cum non metragyrtem, ſed daducum appellaſſet; ambo enim hæc nomina ſũt miniſtrorum magnæ Deæ; ſed alterum honeſtum eſt, alterum abiectum: & alij Dionyſij adulatores, ipſi vero ſe artifices appellabant. hæc autem ambo tranſlata ſunt, ſed alterum ſordidorum eſt hominum, alterum contrà. & prædones hoc tempore ſe conquiſitores vocant, quare licet eum, qui ſe iniuſtè geſſit, dicere lapſum eſſe: qui verò lapſus eſt, iniuſtè ſe geſſiſſe, & eum, qui furatus eſt, ſumpſiſſe, aut depopulatum eſſe. Illud autem, quod apud Euripidem Telephus ait, remo imperans, & in Myſiam deſcendens, indecorum eſt; maius eſt. n. imperare, quam conuẽniat. itaque non latet.

Ineſt etiam in ſyllabis error, ſi non ſuauis indicia vocis ſint. quo pacto Dionyſius Chalcheus in Elegis clangorẽ Calliopes vocat poeſim, quia ambæ ſunt voces. mala verò tranſlatio è vocibus exiſtit ſignificatiõis expertibus.

Eſt etiam interdum in ſyllabis ipſis error; cum non iucundæ vocis ſigna ſunt, vt Dionyſius cognomento Aeneus in Elegijs ſuis poeſim appellauit ſtridorẽ Calliopes; quoniam ambæ voces ſunt. ſed improbanda eſt tranſlatio, quæ fit in vocibus non refrigerantibus.

Præterea vero non lõgè transferre oportet, ſed ab ijs quæ cognata, & conformia ſunt, nomine afficiendo, quę carent. quod cum dictum ſit, pateat eſſe cognatũ, vt in ænigmate illo celebri: *Virum vidi igne æs viro agglutinantem*. Affectus enim vacat nomine, eſt tamen vtrunque appoſitio quædam. quare agglutinationem applicationem cucurbitulæ nominauit. Atque omnino ex probè fictis ænigmatibus elegantes ducere tranſlationes ſi-

Præterea videndum eſt, ne longè ducantur trãſlationes; ſed ex propinquis, atque eiuſdem generis: vt, quę ꝓprium nomen non habent, eis illud imponatur, quod ſtatim affine eſſe videatur, vt in celebri illo ænigmate. Vidi hominem, qui alteri homini æs igne conglutinabat.

quidem translationes ænigmata patiunt. ex quo probè translatum esse apparet.

4 Et ab honestis; nomi nis autem honestas, vt inquit Licymnius, in so no, & significato, eodē que modo turpitudo cō sistit.

5 Præterea verò tertia, quæ sophisticam ratio nem dissoluit; neque enim est, quemadmodū dixit Bryson, vt nemo turpiter loquatur, quòd idem valeat hoc pro illo dicere; est enim hoc falsum. eo, quòd aliud alio magis proprium, & magis simile est, & ad rem ante oculos consti tuendam magis accom modatum. præterea nō eodem modo se habēs significat hoc, & illud. quare ita quoque aliud alio honestius, ac tur pius statuendum: ambo enim honestum, & tur pe significant illa qui dem, verum non quate nus honestum, aut non quatenus turpe, aut hęc quidem, verum magis, & hæc enim res proprio nomine caret; sed ta men in ambobus est ap positio quædam. cōglu tinationē igitur appella uit ipsam cucurbitulæ adiectionem. Atque om nino ex benè confectis ænigmatibus licet egre gias translationes sume re: nam ex translationi bus fiūt ænigmata. quare perspicuum est ratio ne sumptam esse transla tionem.

Debet etiam à rebus pulchris, ac speciosis du ci trāslatio nominis: au tem pulchritudo sicut Lycinius tradit aut est in sono, aut in significa tione: & turpitudo simi liter. 5

Sed præter hæc, ter tium quiddam est, quo fallax conclusio sophi starum soluitur. Neque enim verum est id, qđ Bryson dixit, neminem esse, qui turpiter loqua tur; cum præsertim idē significetur, siue hoc, si ue illo modo dixeris. hoc autem falsum est: nam aliud alio nomen magis 6

& minus.

7 Translationes igitur hinc ducēdæ sunt, nem pe ab honestis reb. aut voce, aut vi, aut aspe ctu, aut alio quopiam sensu. interest autem dicas exempli gratia au roram resecodigitam po tius, quàm purpureo di gitam aut quod adhuc deterius est, subrodigi tam. Item in epithetis. licet epitheta a malo, aut turpi formare, vt matricida; licet etiam à meliori, vt patris vin dex, & Simonides, cum præmium ei exiguum dabat is, qui mulabus vi storiam reportarat, car men facere recusauit, quasi in mulas carmen facere grauaretur: vbi verò idoneum dedit, fe cit: *Saluete nolucrum filiæ equorum.* atqui asino rum quoque filię erant.

8 Item eandem rem di minuere. est autem di minutio, quæ minus es ficit & malum, & bonū. quemadmodum Aristo phanes cauillatur in Ba bylonijs, pro auro auru lum, magis est proprium, & rei magis simile, & ma gis accommodatum, vt res oculis quasi subij ciatur. præterea, licet i dem significent; non ta men eodem modo se habent hoc, & illud no men. quare hac etiam de causa aliud alio pul chrius, aut deformius nomen existimandum est, ambo quidem & ho nestum, & turpe signifi cant; sed non, quatenus est honestum, aut tur pe, vel eandem rem, aut magis, aut minus expri munt.

Translationes igitur 7
hinc ducendę sunt, hoc est, a rebus honestis vel sono, vel potestate, vel aspectu, vel alio aliquo sensu: plurimum enim interest, siquis potiº au roram dicat roseam, quàm purpuream, &, quod adhuc est deteriº, si rubram. quinetiam in eis, quæ nominibus ad iunguntur, licet a dete rioti, & turpiori addita mentum sumere, vt O bylonijs restes matricida, licet etiam

lum, & pro toga togulam, & pro conuicio cõuiciolum, & morbulũ. caute tamẽ agere oportet, & modum in vtroque tenere.

etiam ab honestiore, vt partis vltor. & Simonides, cum illi paruã mercedem traderet is, qui mulabus victoriam consecutus fuerat; noluit eum carmine suo celebrare, tanquam indignum putaret, in mulas carmen condere postquam verò iustam illi mercedem tribuit; ita canere cœpit.

Salueto ò volucrum filiæ equorum.

at qui etiam asinorum erant filiæ.

3 Possunt etiam ipsa nomina diminui. est autem diminutio, quæ vel bonum, vel malum minus videri facit: vt Aristophanes in Babylonijs cauillatur, cum pro auro dicat aurulum, & pro vestimẽto vestimentulum, & pro conuicio conuiciolũ. Caute verò rem vtranque tractare oportet, & in vtraque modum seruare.

EXPLANATIONES.

Tantò autem maiorem industriam in transferendis nominibus oratio soluta postulat] *Propria verò tantum nomina, & sua, & translata ad solutam orationem exornandam sunt utilia. id argumento sit, quòd his solis omnes vtuntur. sed oratio soluta tantò maiorem in transferendis nominibus desiderat curam, quantò pauciora ad exornandum adiumenta, quam versus, habet: cum potissimum metaphora orationem efficiat dilucidam, iucundam, & peregrinam: neque eam ab alia re quisquam accipere possit. verùm quid sit metaphora, siue translatio, quot fiat modis, quæ postulet, vt accommodata sit, dicamus. Metaphora est à propria significatione ad non propriam aut similitudinis, aut decoris, aut necessitatis, aut cultus, aut emphasis gratia facta translatio: veluti, cum Achillem appello leonem. fit autem metaphora ab animatis ad animata, vt declarat exemplum: aut ab animatis ad inanimata, aut ab inanimatis ad animata, aut tandem ab inanimatis ad inanimata. sed, vt congrua, & idonea fiat, sex requiruntur. primum, ne fiat nisi ex his, quæ inter se habent proportionem. secundum, vt rei, ad quam transfertur secundum decus accommodata sit, quemadmodum nestis, quæ iuueni pulchræ conuenit, seni nigra, vel alterius coloris. tertiũ, cum laudare velis; à melioribus: cum vituperare; à peioribus ducer. quartum, cum per communia transfertur, vel, vt alij legunt, cum in syllabis ipsis error sit: quoniam non iucundæ vocis signa sunt: vt, si appelletur poesis stridor Calliopes: quoniam ambæ voces sunt. quintum, non est longè repetenda, sed a propinquis sq. militudinibus, & ab his, quæ sunt eiusdem generis, siue analogiæ. sextum a rebus pulchris, ac speciosis duci debet. nominis autem pulchritudo consistit aut in sono, aut in significatione, aut in signo: & turpitudo similiter: nam pulcher sonus pulchram rem significat: itemq; significatio: Oreſtes enim honestius dicetur patris vltor, quàm matricida: idq; dum laudare velis: contrà, cum vituperare; matricida. sic filiæ volucrum equorum appellantur mulæ; si eas laudes: contrà asino ũ filiæ. huic loco competit nominis diminutio, quæ vel bonum, vel malum minus videri faciat; vt, si pro auro aurulum dicas, pro conuicio conuiciolum. hæc si diligenter obseruata fuerint, dubium esse non potest, quin si quis hoc rectè fecerit; conſequatur, vt & peregrina videatur oratio, & ars lateat, & apertè dicat: quæ locutionis oratoriæ virtus est.*

Argumentum cap. 5.

Si verò sine ulla gratia, siue venustate, sed languida ac molesta fuerit elocutio; frigida dicetur. fit autem, ut eam euitare facilius possimus; frigida elocutio qua tuor modis, primo in coniunctione, siue compositione uerborum inepta, secũdo in peregrinarum uocum usu incongruo, tertio in epithetis non aptis, quarto in translationibus, atque imaginibus indecoris.

In elocutione quo modo sit uitanda frigiditas: & quot modis elocutio dicatur frigida.

SIGON.

FRigora verò quattuor in reb. ex elocutione existunt: in dũplicibus nominibus, vt Lycophron. *Maliforme cœlum, Magniceruicæ terræ, & littus angustiuiũ.* & Gorgias dixit. ptocomusos *adulator*, epiorosantas, & cæteruorchizãtas, & vt Alcidamas. *Furore quidem animum repletum, igniuomos uero oculos factos.* & telesphoron *putauit alacritatem eorum futuram,* & telesphoron *suadelam verborum constituit,* & *Caruli color maris solum*, quandoquidem hęc oĩa poetica propter duplicationem videntur. Ac vna q dem hæc causa est.

MAIORAG.

QVatuor autem modis elocutio frigida fit.

Primo in coniungendis nominibus: vt Lycophron cœlum appellauit polyprosopon. i. multiforme, & terram megalocoryphon. i. magniceruicam, & litus stheroperon. i. augustiuium, & Gorgias adultorem vocauit ptochomusum. dixit etiam peieranteis, & deieranteis, & quemadmodum Alcidamas. Furore quidẽ animus plenus, igniuoma verò facies erat. &, Finiferentem

rem existimauit eorum alacritatem futuram; & Persuasionem orationum statuit esse finiferentem. &, Cæruleicolorem maris planiciem, quæ omnia propter duplicationem videnť esse poetica. Atque hæc vna quidem est frigidæ locutionis causa.

2 Altera verò linguarũ vsus vt Lycophrõ. *Xersem uirum* peloron, & *Sciron* finnis *vir.* & Alcidamas: Affirma poisi *& naturæ* a&astalian, *& Mera animi ira* tectig menon.

Altera verò est, cum quis peregrinis vocibꝰ vtitur: vt Lycophrõ Xersem pelorium. i. vastum hominem appellauit dixit etiam. Sciron finnis i. latro homo. & Alcidamas dixit, Athyrma poesis, & Naturæ ataστaliã &, Mera animi incẽsus ira executum.

3 Tertium verò in epithetis, nempe aut longis, aut intempestiuis, aut frequentibus vsurpandis. in poemate eũ lac album licet dicere, ĩ oratione verò partim indecora sunt, partim verò, si nimia sunt acguunt, ac planũ faciũt, poesim esse. Quoniam autem ipsa vti oportet, quia consuetudinem immutat, & peregrinã elocutionem efficit, saltem modum intueri cõuenit, an plus mali asfert, quàm si temere dicas: illa enim nõ habet quod rectum est, hęc verò quod vitiosum quocirca frigida Alcidamãtis scripta videnť, quia epi-

Tertius modus frigidæ locutionis est, cum quis epithetis vel longè petitis, uel intempestiuis, uel crebris vtitur: nam in poesi, lac albũ dicere conceditur, at verò in soluta oratione sunt indecentia huiusmodi epitheta. Quæ dã etiam, siquis crebius vtatur; artem detegunt, planumque faciũt eam

epitheta non condimẽti loco adhibet, sed tanquam cibi, vsque adeo crebra, & maiora, & aperta. vt non sudorem, sed *humidum sudorem*, neque ad Isthmia, sed *ad Isthmiorum mercatũ*, nec leges, sed *reginas ciuitatum leges*, neque cursu, sed *cursorio animi impetu*, nec Musæum, sed, *cũ naturæ Musæum accepisset, & tristem animi curam*, neque gratiæ, sed *popularis gratiæ opifex*, *& dispensator audietium voluptatis*, neq; ramis, sed *syluæ ramis occultauit*, neque corpus velauit, sed *corporis pudorem* & antimimon *animi cupiditatem*. hoc autem simul & duplex est, & epithetum, quare poema euadit, & ita exedron *improbitatis exuperantium*. itaque poetice loquentes cum indecoro risum frigus, & obscuri tatem propter loquacitatem commiscent, a quidquid cognoscenti inculcas, tenebris offundendis perspicuitatem esse poesim, quadem uti oportet; quoniam quotidiani sermonis cõsuetudinem immutat, & elocutionem peregrinam facit. sed mediocritate opus est; quoniam, si modum excedit, maius est vitium, quàm si quis ex tempore loquatur: nam subita dictio virtute caret, nimis autem ornata vitiosa est.

Quapropter Alcidamãtis oratio frigida videt, qui non tanquam condimentis, sed tanquam cibis, utitur epithetis, adeo crebra, & magna, & aperta usurpat: non enim sudorem dicit, sed humidum sudorem: neque Ad Isthmia, sed Ad Isthimorum celebritatem: neque leges, sed ciuitatum reginas leges: neque cursu, sed Animi impetu cursorio: neque musæum, sed inquit. Cum naturæ musæum accepisset, & tristem animi curam, neque gratiæ, sed Popularis gratiæ fabricator, & dispensator uoluptatis audien-

euertit, Homines autẽ tium neque ramis, sed duplicibus utunt, quoties res uacat nomine, & facile iũgi ora io potest, ut cronotribin, q si multum sit, prorsus poeticum est. itaque dithyrambis duplex dictio commodissima est, ut pote, qui pleni strepitus sint, epicis autẽ linguæ quòd res grandis, atque superba sit, iambicis uerò translatio, quòd has hoc tempore frequentent, vt dictum est.

Præterea uerò quartum frigus in translationibus oritur: etenim translationes quoque sunt indecoræ, partim, quia ridiculę sunt, siquidem & comici translationes usurpãt, partim, quia grandes nimis, ac tragicæ. obscuræ uerò, si longè, ut Gorgias: *Pallidas, atque exangues res. Tu uerò hæc turpiter semi nasti, male uerò metuisti.* nimis enim poeticæ, & ut Alcidamas: *philosophiam propugnaculum legum, & Odysseam pulchrũ humanæ*

syluę ramis occultauit: neque Corpus uelauit, sed Corporis pudorem, & cupiditatem animi representatricem. hoc autem & iunctum est, & epitheton, quare poema fit: & ita immẽsam improbitatis exuperantiam.

Itaque, cum poetico more loquantur, quia rem indecoram faciut; & ridiculi, & frigidi fiunt. & propter loquacitatem incidunt in obscuritatem: quicquid enim inculcatur ei, quã iam rem percipit, spleudorem adimit, & tenebras offundit.

Solent autem homines uulgò iactis uti nominibus, cum alicui rei nomen non est impositum, & facilis est compositio, ut chronotribin, quod est, tẽpus fustra consumere. sed si hoc frequentius fiat; erit omnino poeticum. quare iuncta nomina dithyrãbicis poetis sũt aptissima: sunt enim hi

mæ uitæ speculum, & curi grandiloqui, ac sonori. danon, & affirmata po uoces aũt externę poeiysi quia hęc omnia pa tis heroicis conueniũt; rum ad fidem apposita habent enim in se grã sunt ob ea, quę dixim⁹. ditatẽ, & maiestatem. at illud uerò Gorgię in hi uero translatio iãbicis rundinem, quæ reliqas apta est. quo metri gene aduersus eum uolans re nunc utuntur, ut an demiserat, optime in tea dictum est.

ter tragicos dixit enim Quartus modus frigi 4
Turpe sane ô Philomela, dę locutionis fit in tran
aui enim si seciſſet, non slationibus: sunt. n. etiã turpe, at uero uirgini indecorę trãslationes, turpe. rectè igitur con & hę quidem pp ridicu uicium dixit, cũ quod lum: nam comici etiam fuit, non quod est, di poetę translationibus xit. utũtur: illę uerò ppter nimiam grandi tate tan quam tragicę sunt. Quinetiam obscurę fiunt, si longè petantur, ut Gorgias, Pallida, atque exanguia negocia. Tu uero hęc turpiter feminasti, malè autem messuisti: nimis enim poeticè dicta hęc sunt, & quemadmodum Alcidamas, philoso phiam esse legum propugnaculum, & Odysseã esse pulchrum humanę uitę speculum, & nullũ huiusmodi ludicrum poesi adferens: nam hęc omnia sunt aliena à fide facienda propter ea, quę dicta sunt. Illud uerò Gorgię contra hirundinem, quę superuolans cibi reliquias in eum demisit, optimè poetę Tragico conueniret: dixit enim turpe tibi o Philomela: nam, aui quidem li cet id effecerit, non turpe fuit: uirgini uerò turpe fuisset. scitè igitur conuicium fecit, dicẽs id, quod fuerat: non autem quod est.

EX-

EXPLANATIONES.

Quatuor autem modis elocutio frigida fit] *Frigiditas hoc loco id significat, quod natura non consorat, atque alienum est, & contra id, ad quod res est instituta, neluti si in templo ciuilia tractaremus negocia. in elocutione igitur ea est vitanda: nam quatuor modis fieri contingit. Primo nominum compositione, ut Lycophron, qui cœlum appellauit multiforme, & terram magnicernicam. secundo, cum quis uerbis extraneis, ac peregrinis utitur: ut qui Xerxen pelorium montem appellauit. & hæc ad poesim pertinent. tertio cum epithetis uel longe petitis, uel intempestiuis, uel crebris quis utitur: nam in poesi lac album dicere conceditur, at in soluta oratione minime. nec crebrioribus: quia artem detegunt: sed mediocritate opus est. quarto frigiditas accidit metaphorarum inconuenientia: aut quoniam sunt ridiculæ: quibus comici utuntur: aut quoniam nimium grandes, & elatæ: quibus tragici: aut quoniam obscuræ sunt: quia longe petitæ, quibus usus fuit Gorgias, ubi dixit, pallida, atque exanguia negotia hæc omnia poetica sunt, & parum credibilia: & idcirco à soluta oratione aliena.*

Argumentum cap. 6.

Sed imagines si rectè parentur, vtiles sunt: translationes enim sunt. verùm his raro vtendum est in soluta oratione: quoniam magis poetas decet. possunt igitur translationes esse imagines, addita similitudinis particula. Sed translationes quæ sibi uicissim ex proportione respondent; ab utraque parte respondeant, & in rebus eiusdem generis fiant.

Imago quid sit, & quantum à metaphora differat.

SIGON.

EST autem similitudo quoque translatio si quidem paulum differat: cum enim de Achille dicit: *Vt que leo ruit*, similitudo est, cum vero, *leo ruit*, translatio. quia enim ambo fortes sunt, leonem Achillem transferendo vocauit.

1 Vtilis est autem etiã in oratione, similitudo, sed raro, quia poetica est. eliciendæ vero, quo modo translationes. siquidem translationes sunt eo, quod dictum est, differentes. sunt autem similitudines, vt ea, quam Androtio in Idrieum; quippe similem canibus esse, qui ex vinculis; illi enim obuios mordent, & Idrieum ex vinculis relatum esse molestum. & quo modo Theodamas Archidamum comparabat Euxeno geometrix ignaro: & ex pro-

MAIORAG.

Mago verò etiam ipsa translatio est; paruum enim ab ea differt: nam, cum poeta de Achille dicit, Tanquam leo irruebat, imago est: cum autem, Leo irruebat, est translatio: quoniam enim ambo fortes sunt translato nomine Achillẽ vocauit Leo nem.

Vtilis est autem imago etiam in soluta oratione. sed ea rarò vtendum; quoniam magis poetas decet. vsurpandæ verò sunt imagines eo modo, quo translationes: nihil enim aliud sunt, quàm translationes, modo tantum, quo dixi, differentes. Sunt autem imagines huiusmodi, vt Androtion cõtra Idrieum dixit, eum similem esse canibus, qui vincti catenis domi tenentur: nam illi soluti postea in omnes in-

por- cur-

portione: erit enim, & Euxenus Archidamus geometricus, & illud in Politia Platonis, quippe qui mortuos spoliant, similes esse canibus qui lapides mordent, nec ia centes attingunt. & illa in versus poetarum; similes esse uenustis sine pulchritudine, quia illi ubi defloruerint, hi vbi dissoluti sunt, similes non videntur. & illa Periclis in Samios: similes eos esse infantibus, qui mansum accipiunt qui dem, sed cum ploratu; & in Boeotos, similes esse ilicibus: ilices enim à semet contundi; item Boeotos inter se depugnare. & Demosthenes in populum, similem esse iis, qui in nauib. nauseant. & quomodo Democrates oratores nutricib⁹ comparauit, quę mansum deglutientes saliua infantes inungunt. & quo modo Antisthenes gracilem Cephisodotum thuri assimilauit, quia dum consumitur, iucunditate

curruntur; sic Idrieum vinculis solutum, facinus esse acriorem & Theodamas Archidamum dicebat Euxeno geometriam ignoranti esse similem. hac igitur proportione etiam Euxenus erit similis Archidamo geometriam sciẽti: & id, quod est in Platonis Politia; eos, qui mortuorũ corpora spoliant, catellis esse similes, qui lapides quidem mordent, sed eos, qui iecerunt, non attingũt. & quod de populo dixit; eum esse similem nauclero valido quidẽ, sed surdastro. & quod de poetarum versibus, quos adolescẽtibus nullis pulchritudine prædites iis, qui in nauib. nauseant. & quomodo Democrates oratores nutricib⁹ comparauit, quę mansum deglutientes saliua infantes inungunt. & quo modo Antisthenes gracilem Cephisodotum thuri assimilauit, quia dum consumitur, iucunditate

per- les

perfundit. has enim omnes, & vt similitudines, & vt translationes licet proferre.

2 Quare quæcunq; probabuntur translationum modo prolatę, profecto eædem etiam similitudines erunt, & similitudines translationes rationis egentes. Oportet autem ut trãslationem ex proportione ductam semper partem, etiam in alteram referamus, item in ijs, quæ eiusdem generis sunt. ut si poculum scutũ est Dionysij, & scutum Martis poculum dicere conuenit. Ac oratio quidem ex his constituitur.

Quare quæcunq; probantur cum tanquam translationes prolatæ fuerint; perspicuum est, etiam imagines esse posse: nam imagines nihil aliud sunt, quàm translationes, quæ orationis conformatione indigeant. verùm semper oportet eam translationem, quæ a proportione ducitur, ab utraque parte sibi respondere, atque in rebus eiusdem generis fieri: vt, si phiala clypeus Bacchi dicitur; etiam clypeus recte Martis phiala vocabitur. Ac oratio quidem ex ijs, quæ dicta sunt, componitur.

les sint illicibus, quæ se vicissim frangunt, ita Boeotios inter se præliari. & Demosthenes dixit, populum esse ijs similem, qui in naui nauseant. & Democrates nutricibus oratores comparabat, quæ cibos ipsæ deuorant, saliua vero pueros inungunt. &, Antisthenes Cephisodotum, tenuem, ac gracilem hominem, thuri dixit esse similẽ, quod, cum absumitur, lętitiam adfert: has enim omneis, & tanquam imagines, & tanquam translationes proferre licet.

2 Quare quæcunq; probantur cum tanquam translationes prolatæ fuerint; perspicuum est, etiam imagines esse posse: nam imagines nihil aliud sunt, quàm translationes, quæ orationis conformatione indigeant. verùm semper oportet eam translationem, quæ a proportione ducitur, ab utraque parte sibi respondere, atque in rebus eiusdem generis fieri: vt, si phiala clypeus Bacchi dicitur; etiam clypeus recte Martis phiala vocabitur. Ac oratio quidem ex ijs, quæ dicta sunt, componitur.

EXPLANATIONES.

Imago uerò etiam ipsa translatio est] *Imago autem parum à metaphora differt: nam, si dicis, Achilles tanquam leo irruit; imago est: cum autem, leo irruebat, translatio. non differunt autem nisi additione notæ similitudinis. vtilis verò est imago etiam in soluta oratione. modicus autem eius vsus, & opportunus orationi splendorem addit; frequens verò obscuritatem, & tædio hominem replet; transit enim in ænigmata. quapropter perspicuum fit imagines esse metaphoras, nota comparationis solum addita. sed, quemadmodum semper oportet metaphoram fieri ex his, quæ ab vtraque parte sibi respondent, atque his, quæ eiusdem sunt generis saltem analogici; sic imago sumenda est in vtraque comparationis parte ex proportionabilibus, & similibus; ut si phiala clypeus Bacchi dicitur; aptè etiam clypeus Martis phiala uocabitur: nam, ut phiala est clypeus bibentium; sic clypeus est phiala belligerantium.*

Argumentum cap. 7.

Quoniam Oratoria elocutio duas uirtutes habere debet, perspicuitatem scilicet, & conuenientiam cum rebus: quæ duæ apparent & in uerbis propriis, & in translatis aptè; componatur oratio, quæ emendata sit, id est omni uitio careat, & omnis barbarismi, & solœcismi fœditas absit. id quod quinque rebus consequemur. Primò si rectè coniunctionibus utemur: secundò si proprietatem seruabimus: tertiò si ambiguitatem uitabimus: quartò si genera distinguemus: quintò si numeros obseruabimus. Appellat autem Arist. coniunctiones etiam pronomina coniunctionibus apposita: ut, ille

Ne uerò. coniunctiones autem ita distinguuntur, ut aliæ in ordine præponi uelint, aliæ postponi, ut Quidem, & verò: quidem vult præponi, verò postponi. ex. g. Ego quidem, ille verò. & inter se respondeant. respondebunt, si non minus longo interuallo disiunctæ sint: vt eas facilè memoria teneamus. Deinde ante coniunctionem necessariam alia coniunctio non est collocanda. si hæc quinque obseruabimus; perspicuam, apertam, ac dilucidam habebimus orationem, atq; eò magis, si amplitudinem, & granditatem adiungemus.

Elocutionis fundamentum est emendatè loqui: emendata locutio quæ, & quæ desideret.

SIGON.

ELocutionis autem principiũ est, emendate loqui. id autem in quinque rebus versatur.

1 Primum in coniunctionibus, si quis reddiderit, prout naturaliter inter se antecedunt, ac subsequuntur, quemadmodum nonnullæ requirunt ueluti. *Quidem & Ego quidem* requirũt *Verò, & Ille utro.* Debemus autem quoad meminit, inter se referre, neque longe se parare, neque coniunctionem ante coniunctionem ne-

MAIORAG.

Initium autem, & fundamentum elocutionis, est emendatè loqui. quod ex quinque præcipuè rebus constat.

1 Prima est in coniunctionib. vt quis eas sicuti natura postulat, uel antè, vel post in ordine collocet; vt inter se respondeant: vt, ille quidẽ & Ego quidem: Postulat verò, & ille verò. sed eas oportet ita inter se respõdere, vt facilè memoria comprehẽdi possint: quod fiet; si non nimis longo interuallo disiunctæ fuerint. Neque opus

necessarium reddere; quia pauris in locis congruit. *Ego uero postquam mihi renunciauit, uenit. n. Cleon rogans, atque obsecrans profectus sum illis assumptis.* in his enim cũiunctiones multę antereddendam coniunctionem sunt inculcatæ quòd si multa essent inter *profectus sum*, obscuritas oriretur. ac vna quidem virtus est in coniunctionibus.

2 Altera verò est propijs nominibus, & non ambientibus eloqui.

3 Tertia verò non ambiguis; hæc autem, nisi consulto contraria eligat. quod faciunt, quoties nihil habent, quod dicant, verum aliquid dicere simulant: tales enim ea de industria dicunt, ut Empedocles. de cipit enim circuitus, si fit multus. atque affi ciuntur auditores æque ac vulgus inter ariolos; quia cum ambigua dicant, annuit: *Cræsus Halym penetrans magnam peruertet opum nim.* & quia deti

opus est cõiunctionem vllam aliam ante congruit. iunctionem necessariã collocare; nam hoc paucis in locis conueni: ut Ego vero, postquam mihi rem narrauit, uenit enim ad me Cleon rogans, atque obsecrans; profectus sum, eis in societatem assumptis. nã in his uerbis multæ coniunctiones interpositæ sunt, antequam necessaria coniunctio reddatur: & si magnum interuallum esset inter initium, & illud uerbum profectus sum; esset obscura locutio. Atque hic quidem vnus est emendatè loquẽdi modus in coniunctionibus.

2 Alter modus est, cum propriis, ac suis nomini bus res appellantur, nõ autem circunscribuntur.

3 Tertius, cum ambigua vitantur; nisi quis contraria pro se facere existimet. hoc autem faciunt ij, qui, cum nihil habent, quod dicãt; aliquid tamen dicere vi

quia omnino minor error locus est, per reige nera loquuntur arioli; in ludo enim paris, & imparis facilius aliquis paria, aut imparia dixerit, quàm quot teneat; & futurum quam quando. quocirca arioli non definiunt, quando. hæc igitur omnia sunt similia: quare nisi alicuius eiusmodi rei gratia fugienda.

4 Quarta, vt Protagoras genera nominum diuidebat in uirilia, & muliebria, & instrumenta: quia & hæc recte redderе conuenit: *Illa uero reuersa, & collocuta discessit.*

5 Quinta in multis, & paucis, & vno recte nominandis. *Illi uerò reuersi me uerberarunt.* Omnino verò opus est, vt qđ scribitur, facile legi, ac proferri, quod idem est possit id quod multæ coniunctiones non habent, nec quę ad interpungendum difficilia sunt, vt scripta Heracliti. siq uidem scripta Heracliti interpungere operosum est, quod obscurũ sit, vtri adiaceat, posteriorine, an priori. vel uti in principio ipsius libri inquit. *Rõnis huius existentis semper imperiti homines fiunt.* obscurum est. n. illud semper, utri interpungendo adiungas. Iam verò hæc soloœcismum pariunt, non reddere, nisi adiungas ambobus quod conuenit, exẽpli causa, aut frepitum, aut colorem, videns quod non est cõmune, sentiẽs uerò cõmune. Obscuritas porro gignitur, si multa in medio inculcaturus, nõ præponẽdo dixeris, hoc modo: *Debebam enim loeutus cum illo hæc, & hæc et hoc modo, proficisci.* nõ autem: *Debebam enim loeutus cum illo proficisci.* deinde. *hæc, & hæc, & hoc modo acta sunt.*

deri volunt. huiusmodi enim homines poetico more talia proferunt, quod etiã Empedocles facit: nam circuitus ille verborum, cum longus fit, facilè decipit, & auditores ita afficiuntur, si cut imperita multitudo cum arioles audit ambigua loquenteis: temere enim assentitur: vt, Croesus Halym penetrans, magnam peruertet opũ vim. nam arioli generatim loquuntur; sic enim omnino minus peccatur: ut eo qui par impar ludit; facilius diuinat, si paria, vel imparia esse dixerit, quàm si certum numerum explicare uoluerit: ita qui dicit aliquid futurum, facilius diuinabit, quàm qui explicuerit, quando sit futurum. quo fit, ut uates non adiũgant, quando. Hæc enim omnia similia sunt. quare, nisi fiant alicuius rei gratia; sunt fugienda.

4 Quartus modus est, cum genera distinguuntur, quod Protagoras secit, qui dixit, alia nomĩna esse uirilia, alia muliebria, alia neutra: hæc enim etiam accuratè seruanda sunt: vt, Illa autem reuersa, & colloquta discessit.

5 Quintus modus est, cum res multas, & paucas, & singulas recte qs appellat: vt. Hi, cum accessissent, me percusserunt. Omnino verò qđ scribitur huiusmodi esse debet, vt & legi, & pferri facile possit. quæ duæ res fiunt eodem modo. hoc autem non habet ea locutio, in qua multæ sunt coniunctiones: &, quæ non facilè distingui, atque interpũgi potest, qualia sunt Heracliti scripta: magna. n. difficultas ẽ, scripta Heracliti notis, atque interpunctionibus distinguere; quia dubiũ est cuinam parti uerba hæreant, posteriori ne, an priori. quod ex eius operis initio, intelligi potest, vbi ita inquit. Rationis eius, quæ uerè est semper imperiti sunt homines: incertum est. n. vtri parti illud aduerbium, semper, sit applicandum. Præterea fit soloœcismus, cum in uerborũ con-

coniunctione non redditur vnicuique uerbo quæ exigit: vt, Strepitum, & colorem uidens non bene dixeris; quia non est commune; sed sentiēs, quod est commune. Fiet etiam obscura locutio, nisi initio posueris id, quod multis interpositis postea dicendum est, vt. Praueram, postquam cum eo collocutus fuissem hæc, & hæc, & hoc modo, discedere, rectius ergo dixeris. Praueram discedere, postquam collocutus cum eo fuissem hæc, & hæc, & hoc modo.

EXPLANATIONES.

Initium autem, & fundamentum elocutionis est emendate loqui] *Non solum coniunctiones, sed præpositiones, pronomina, aduerbia, epitheta, & interiectiones cum nominibus, & verbis, & participijs, & inter clausulas ita sunt disponenda, ut elegantia præcipit. deinde hæc oportet ita inter se respondere, ut facilè memoria comprehendi possint. quod fiet, si non nimis longo interuallo disiunctæ fuerint. secundus modus emendatè loquendi est, cum orator proprijs, & suis nominibus res appellauerit, non autem descriptionibus; nisi forte propria desint: tunc enim modestè circunscribenda sunt. Tertius, cum ambigua uerba, atque aliæ partes uitantur, nisi quis id consultò faciat: nam ille verborum circuitus longus facile decipit auditorem. Quartus est, ut genera distinguat nominum, ut Protagoras fecit, hoc est, in masculina, fœminina, & neutra. Quintus est, ut quod scribitur, huiusmodi esse debet, ut & legi, & proferri facilè possit. quod quidem contingit, si oratio multas non habeat coniunctiones, & clausulas: atque ambæ hæ benè, ut facilè distinguantur. contrarium uerò accidit, si multæ, atque iunctæ, ac præterea si copules inconuenientia; ut, Strepitum, & colorem uidit; rectius enim diceres, sentit, uel audit, & uidet. & is dicitur soloecismus, qui fit, cum non redditur unicuique uerbo, quod exigit. difficilè tandem legitur, si ordinem turbes uerborum: ueluti si quis dicat. Praueram, postquam cum eo locutus fuissem hæc, & hæc, & hoc modo; discedere. rectius uerò dixerit. Praueram discedere, postquam &c.*

Argumentum cap. 8.

Amplitudo orationis, & granditas facit etiam ad perspicuitatem. fit autem, si definitionem loco nominis ponas, si translationes, & epitheta, si pluralia pro singularibus, si nomina separata, si copulas adiungas, & si circunstantias addas, uel priuationem, siue negationem.

Locutio ampla quatuor fit modis, totidemque breuis.

SIGON.

1 AD tumorem verò orationis hæc valent, orationem pro nomine adhibere, vt non circulum, sed planicie à medio æqualem: ad concisionem verò contra, pro oratione nomē. Et si turpe, aut indecorum sit, si in oratione sit turpitudo, nomen dicere, sin autem in nomine,

MAIORAG.

1 AD locutionis autē amplitudinem, & granditatem hæc proderunt: primum, si definitionem loco nominis ponas, exempli gratia, si non circulum dicas, sed figuram planam, cuius extremitas paribus à medio radijs attingitur. qui verò breuitati studet, is contrà nomen

ne, orationem.

2 Et trãslatis, & epithetis eloqui morem decli nando poeticum.

3 Et vnum multa facere: quod poetæ facitãt, cum vnus sit portus, tamen dicunt: *Portus in Achaicos ; & Epistolæ hæc luctuosa volumina.*

4 Et non coniungere, sed vtrique vtrunque adiungere: τῆς γυναικὸς τῆς ἡμετέρας: sin autem concise, contra: τῆς ἡμετέρας γυναικός.

5 Et cum coniunctione dicere. sin autem cõcisè, sine coniunctione quidem, non inconuenta tamen. vt *Profectus, & Locutus, profectus locutus sum.*

6 Quin etiam illud Antimachi vtile est, quæ non habet, commemorare, quod ille facit in Theumesso: *Est quidam vetosus parvus collis*, qa sic augetur in infinitũ. valet autem & in bonis, & in malis, hoc non habere, vtro modo fuerit vtile. vnde etiam poetæ nomina ducũt ἀχόλλυτον & loco definitiõis ponat. Quod siquid acciderit obscœnum, aut parum decorũ: id si erit in definitione, nomen vsurpabimus: si autem in nomine; definitionem.

7 Erit etiam grãdis oratio, quæ trãslationibus, & epithetis illustrabit; modò ne in poeticam licentiam exeat.

8 Et, si ex vno plura fiant, quod poetæ sæpe faciunt; vt, quanuis vnus tantum portus sit; tamẽ dicunt.

Intra portus Achaicos, & illud.

Luctu scatentes has tibi do epistolas.

9 Et, si nomina non cõiungantur; sed separatim singula proferãtur; vt. Eius mulieris, quæ nostra est, & contrà breuiter hoc modo. Nostrę mulieris.

10 Et, si in dicendo copulæ adiunganturjnam contrà breuius dicitur, detracta copula, modo ne dissoluta sit oratio, vt, Ego, profectus sum, ac discessi, &. Eo profectus,

& ἄλυρον μέλος: quia ex priuationibus infe- runt. probatur enim hoc, si in translationib. nempe ea commemora re, quæ rei non adsunt. vt si dicamus, tubam eẽ ἄλυρον μέλος. 6 Atque etiam illa Antimachi ratio vtilis est: quod ille facit in celebrando colle Theumesso. vt. Est quidam modicus collis vento perflatus: nam hoc modo infinitè potest oratio amplificari. Quæ ratio in vtranque partem utilis est, & in bonis, & in malis, quę non adsunt, commemorandis. vnde etiam poetę nomina confinxerunt achordon, & alyron, hoc est, expertem chordæ, & expertem lyræ: quas appellationes à priuatione sumpserunt. quæ res in eis potissimum trãslationibus probatur, quę ex proportione ducuntur: vt, si quis diceret, tubę sonitum esse sonum lyræ expertem.

EXPLANATIONES.

Ad locutionis autem amplitudinem, & granditatem hæc proderunt,] *Ampla, & breuis fit oratio pluribus modis: etenim ampla, si definitionem loco nominis ponas: breuis verò, si nomen pro definitione scribis. secundò si translationibus, & epithetis illustrabitur. verùm caue, ne in licentiam exeas poeticam. tertiò aũt si nomina non coniungantur: veluti, ea mulier, quæ nostra est, vel mulier mea, & tua. quartò contrà breuis eris, si epitheta, & translata omittas: ac præterea pronomina, atque copulæ: velut mulier nostra, vel mulieres nostræ. quintò amplitudinem facies, si quæ sunt affirmata per negationem explices; vt nõ parum molestiæ adfert, vel nihil aliud est homo, nisi animal rationis particeps, breuitatem verò efficies*

contrà. sextò grandis fiet oratio, si ea commemores, quæ rei non adsunt: ut, Est quidam modicus collis, vento perflatus.

Argumentum cap. 9.

Cum ad locutionem duo sunt necessaria, perspicuitas, & conuenientia; docuit Arist. quæ perspicuæ, & apertæ orationi competant. nunc ad conueniẽtiam siue decorum se confert, & ait tria orationi esse necessaria, ut cum rebus cõueniãt: nempè, ut sit affecta, morata, & his rebus, de quibus orator loquitur, accommodata. erit autem rebus accommodata, si non sit humilis in rebus amplissimis, atque arduis: si nõ sit grauis in rebus tenuibus, & ampla: si enim abiecto nomini ornatus adhibeatur; comica uidebitur. talis est. Veneranda ficus. Affecta verò est elocutio, quæ mouet auditores: ueluti cum de contumelia agitur; nostra oratio sit irarum plena. si impia, & turpia facta tractemus; id cum indignatione est faciendum. sic in cæteris eodem modo. & idcirco hæc personæ, loco, & tempori accommodata orationem reddunt uerisimilem: decipiuntur enim auditores, & eodem modo semper afficiuntur, quo orator; etiam si non uerè dicat. Afficitur etiam auditor eo modo loquendi, ut, si dicamus. Quis autem nescit? Omnes intelligunt: assentitur enim auditor, ne ignorare uideatur. Neque semper dura nomina, dura uoce, uultu, ac reliquis, quæ consentanea sunt, proferet: alioquin aperta fient omnia. Præterea qui animos commouere uelit, ei epitheta, iuncta nomina, & peregrina maximè conuenient: ignoscitur enim irato, si quod malum ad cœlum extensum se passum, uel alios esse. postquam autem uel ad laudem, uel uituperationem, uel iram, uel amicitiam commoti fuerint auditores; similia afferunt omnes, qualia orator persua-

debat. Morata verò est oratio, si auditoris accõmodetur habitui, uel generi. genus hoc loco est intelligenda ætas, sexus, natio: habitus autem intelligitur, secundum quem qualis quidam in uiuendo est, ut fur habitu furandi uiuit. præter hæc uerò si uerba generi audientium accommodata fuerint; moratum genus faciet: senex enim seni magis adhæret, iuuenis iuueni. & idcirco qui se ut iuuenis ostendit, iuuenem mouet, qui ut senex, senes. sic de habitu est dicendum. qui ostendit ut fur, mouet fures.

Orationem decoram esse debere.

SIGON.

DEcorum autem elocutio retinebit, si affecta erit, & morata, & subiectis rebus proportione respondebit.

1 Proportione uerò respõdet, si neque de amplis rebus summisse dicatur, neque de tenuib. grauiter, neq; tenui nomini adhibeatur ornatus. sin minus; comœdia videtur. quemadmodũ facit Cleophon: similiter enim quædam protulit, ac si diceret: *Veneranda ficus.*

2 Affecta verò: si contumelia sit, irati dictio sit, si impia, ac turpia, indigna-

MAIORAG.

DEcorum autem illa seruabit oõ, qua motus animi miscebit, & q̃ mores exprimet, & quæ subiectis rebus cõueniet.

Erit autem reb. conueniens; si neque de rebus amplissimis tenuiter, & summissæ: neque de tenuibus rebus grauiter, & amplè quis dixerit. Sed neque abiecto nomini ornatus est adhibendus, alioqui comœdia videbitur. quod crebro facit Cleophon; talia enim quædam profert, ac si diceret Venerandam ficu[illegible].

gnabunde, & caute dicat: si laudę digna, admirabunde: si miserabilia, humiliter. eodemq; modo in cæteris. Fidem verò rei etiam accommodata ad naturam elocutio parit: quia in errorem impellitur animus, quasi ille vere dicat. nã in rebus huiusmodi sic afficiuntur: quare existimant, etiam si non ita se habeat, vt inquit orator, res ita se habere & semper afficitur ille, q audit cum eo, qui affecte dicit, etiam si nihil dicat. itaque plerique tumultum excitãtes attonitos reddunt auditores.

Morata verò est ipsa, quæ à signis monstratio ducitur, quia ei comes ea est, quæ cuique genere, atque habitui connexit. dico autem genus quidem secundum ætatem, vt puer, vt vir, aut senex, & mulier, & vir, & Laco, aut Thessalus: habitus autem, ex quibus vita cuiusdammodi aliquis est. neque enim omni habitu cuiusdammodi vitæ sunt. sed igitur & nomina habitui accommodata protulerit, mores excitabit: neq; enim eadem, neque eodem modo agrestis, & eruditus loquetur. Afficiuntur verò nonnihil auditores cum animi voluptate: miserabilia; demissè, atque humiliter, & in cæteris eodem modo: locutio enim reb. accommodata ad persuadendum plurimum valet: nam animus auditoris in errorem trahitur, q ea verè dici putat: quoniam in eiusmodi reb. ita se homines habent. Quare, licet ita se res non habeat, vt orator dicit; tamen ita se habere putãt. atque auditor semper eodem modo afficitur, quo orator; ẽt si nõ verè dicat. qua de causa multi oratores ita vehemẽter commouent auditores, vt eos quasi attonitos reddãt.

Motum animi miscebit oratio irarum plena cum de aliqua cõtumelia agetur. Quòd, si immodo in cæteris. Fidem pia, & turpia facta tranctanda sunt; id cum indignatione, cautèque, & quasi timidè faciendum: si verò laudabilia; cum animi voluptate: miserabilia; demissè, atque humiliter, & in cæteris eodem modo: locutio enim reb. accommodata ad persuadendum plurimum valet: nam animus auditoris in errorem trahitur, q ea verè dici putat: quoniam in eiusmodi reb. ita se homines habent. Quare, licet ita se res non habeat, vt orator dicit; tamen ita se habere putãt. atque auditor semper eodem modo afficitur, quo orator; ẽt si nõ verè dicat. qua de causa multi oratores ita vehemẽter commouent auditores, vt eos quasi attonitos reddãt.

Quin hæc à signis ducta demonstratio benè morata est: quoniam

singula hominum genera, singulosq; habitus sua quædam, propriaq; consequitur oratio. generà autẽ intelligo singulas ætates, vt puer, vir, senex, & mulier, & vir, & Lacon, vel Thessalus. habitus verò intelligo, quibus vita honestiorem informatur: nõ enim quolibet habitu vita variatur. qui igitur habitui nomina accommodabit, mores etiam affinget orationi: neq; enim eadem, aut eodẽ modo agrestis homo decoret, quæ vir bonis artibus excultus. Afficiuntur etiam auditores ea ratione, qua ad satietatem vsque vtuntur ij, q orationes scribũt. Quis autem nescit? Omnes intelligunt: assentitur enim auditor, veritus, ne quod cæteri omnes intelligunt, ipse solus ignoret. verùm figuris omnib. & opportunè, & importunè uti licet. sed omnis exuperantiæ remedium est id, quod vulgo dicitur. Oportet

ra sint, non & voce, & vultu, & ijs, quæ conueniunt. sin minus, apparet, quid vnumquodq; sit. sin autem hoc quidem, illud verò nõ, clã efficit idem. Quòd si mollia duriter, & dura molliter dicantur, minus ad fidem proficit. Nomina verò, epitheta, & duplicia plura, & peregrina maxime conueniunt affectæ dicẽti; ignoscitur enim irato, si dicat, *Malum. αρα νος ἡμιν*, aut *πελάριον*, & quando iam teneat auditores. & furere fecerit, aut laude, aut vituperatione, aut ira, aut beneuolentia, quemadmodum Isocrates in Panegyrico facit in extremo: *φήμιν δὲ τὰς μυθήμιν*, & *ὅιτες ἔπλησαν*; quia talia furore inflãmati dicunt. quocirca eodem etiam animorum modo affecti recipiunt. itaque ad poesim accõmodata sunt; quia poesis diuini nominis plena est. Aut igitur hoc modo oportet, aut per eum, ipsum se sua voce corrigere: tunc enim verum videtur; quoniam orator ostendit se intellige re id, quod facit. Neque seruanda semper est proportio, vt omnia cõsentanea videantur; sic enĩ fallitur auditor. Dico autem, vt, si nomina dura fuerint; non semper etiam dura voce, & vultu, & reliquis, quæ consentanea sunt, vtaẽ is, quis dicit: alioquin apta fient omnia. si verò aliquid seruatum fuerit, aliquid non; tegitur artificium, cum tamen idem fiat: veruntamen si mollia duriter, aut si dura molliter proferantur; fide prorsus carebit oratio. Qui autem commouere animos velit, ei maximè conuenient epitheta, iuncta nomina, & peregrina: ignoscitur enim irato, si dixerit, se passum esse malum vsque ad cœlũ extensum, aut admodũ vastum: & quando iam orator auditores obsederit, atque extra se rapuerit,

eum, vt Gorgias fecit, & illa in Phædro. puerit, vel laude, vel vituperatione, vel ira, vel amicitia, vt etiam Isocrates facit in Panegyrico in extrema parte, cũ ait. Famam autem, & illud. Qui quidem tolerarunt: nam, extra se rapti oratores huiusmodi uerba fundunt. quæ qui audiunt, eodem pacto affecti recipiunt, atque approbant. quare etiam poesi conueniunt; cum poesis res quædam diuina sit. Vel igitur hoc modo, vel cum ironia licet huiusmodi verba vsurpare: sicut Gorgias faciebat, & in Phædro Socrates.

Argumentum cap. 10.

Quoniam autem ad orationis perspicuitatem & cõuenientiam facit, vt elocutio sit numerosa, & qualis res una aliam sequitur, vt fusa sit, aut uersa, urbana itidem, & vnicuique generi apposita; idcirco primum de forma orationis disserit Arist. deinde ad alias partes descendit. Forma igitur, siue schema est figura orationis, quatenus per illam consonat oratio. Consistit autem orationis schema in duobus, vt scilicet non sit metrica, & non sit absque rhythmo. metrum est pedum iunctura, numero, modoq; finita. rhythmus verò pedum, & temporum iunctura sine modo. Non sit igitur elocutio metrica; quia esset poema: atq; hoc pacto videretur ficta. deinde, quoniam metrica oratio uocum consonantiam potius respicit, quàm uerborum sententiam; non sit absque rhythmo: propterea quòd oratio absque numero est quasi interminata: & idcirco insuauis, & obscura. finiatur igitur rhythmo non exquisitè, sed quadantenus. ex rhythmis autem eligatur pœan, cuius duæ sunt species: altera principium orationis respicit, altera finem. sed de clausulis

inter-

intermedijs quonam modo numerosæ, & quo ordine constituendi sint, non docet Aristot. disputant autem de his. Quintilianus, & Diomedes grammaticus. Quintilianus in clausulis compositionẽ esse affirmat: atque hanc in clausularum ordine, iunctura, & numero consistere asserit.

Elocutionem numerosam esse debere.

SIGON.

1 ELocutionis verò figura neque metri compos, neque rhythmi expers esse debet. illud enim parum valet ad fidem, quia ficti̊um exiſtimatur, & simul ẽt auocat, quia facit, vt attendatur, quando iterũ simile reuertetur. vt igitur pueri præcones præoccupant, quem patronum adopter is, qui manumittitur, Cleonem. quod autem expers est rhythmi, expers est terminari verò cõ uenit quidem, sed non metro: quia infinitum suauitate caret, & cognosci non potest. omnia verò numero terminantur.

2 Rhythmus autem figuræ

MAIO RAG.

1 AT verò forma orationis, neque versibus constare, neque numerorum prorsus expers esse debet: illud enim orationi fidem adimit; quoniam artificiosè ficta esse videtur, & simul auditorẽ auertit à causa, facitque, vt attendat, & expectet, quando simile aliquid ad aures accedat: sicuti pueri solent præconem præoccupare, quem sibi patronum adoptet is, qui manumittitur, vt Cleonem. hoc autẽ genus orationis, quod est numerorum expers, fine caret, neque consistit. Oportet autem aliqua terminatione concludi, non tamen metri ca:

guræ elocutionis numerus est, cuius & metra segmenta sunt: itaque rhythmum oratio habeat oportet, verum nõ metrum, alioquin erit poema: neque verò rhythmum exquisitè, id autẽ eueniet, si quadantenus sit.

3 Rhythmorum verò herous grandis est, & canorus, & harmoniam requirens. Iambus autẽ ipse vulgi sermo est. quo fit, vt maxime omnium metrorum iãbos in dicendo effundat. verum grãditatem effici, & excitationem oportet. Trocheus autem cordaci vicinior est. id quod tetrametra indicant: siquidem volubilis tetrametra rhythmi sunt. Relinquitur ergo pæan, quo vti, quidem à Thrasymacho inceperunt, sed quinam esset, dicere non potuerunt. tertius autem est pæan, & ijs, quos diximus, cõiunctus: tria enim ad duo est eorum verò ille quidem vnum ad vnũ,

hic

ca: nam insuaue est, & obscurum, quod nõ terminatur: omnia verò numero finiuntur.

Sed is numerus, qui 2
in orationis forma spectatur, rhythmus est; cuius etiam metra partes sunt. quo fit, ut oratio rhythmum quidem habere debeat, non autem uersum: alioquin esset poema: neque tamen exquisitè rhythmum seruare oportet, sed quadantenus.

Ex numeris autem 3
oratorijs herous grandis est, & elegans, & indigens harmoniæ. iambus autem ipsa est imperitorum oratio: ideo ex omni genere carminum, in iambica maximè loquẽtes incidunt. oportet autem in dicendo effici granditatem, & in admirationem inducere. At verò trochaꝰ Cordaci aptior est. qd apertè tetrametra declarant, in quib. numerus incitatus est, & lubricus. Reliquus est pæan, quo quidã usi sunt

ij,

hic verò duo ad unum, coniuncta verò his est rationib⁹ sesquialtera, hic autem est pæan. Ac alij quidem tum ob ea, quæ diximus abijciendi, tum quia metrici. pæan autem sumẽdus: qa ex solo eorum, quos diximus, rhythmorum, nõ constat metrum, ut maxime lateat. Ac nunc quidem uno pæane etiã incipiendo utuntur, verum finem à principio discrepare oportet. pæanis autem duę inter se oppositæ formæ sunt. quarum una principio conuenit, quemadmodum etiam utuntur. atque hic est, qui à longa incipit, & tribus breuibus terminatur: δακτυλικὸς εἰς τελευτὴν, & χυριοχόμα ἕκατι παιδὸς. alter uerò contra, cuius primę tres breues sunt extrema verò producta μετὰ δὶ μακρᾶς δύο τὸ πλεῖον ἐφανισε νῦξ, hic autem finem conficit, quia breuis propter imperfectionem decurtat. uerum in longa amputari ij, qui à Thrasymacho profecti sunt; sed tamẽ eius naturam non intelligebant. est autem tertius pæan, atque inter illos medius, quos diximus: est enim ut tria, si ad duo conferantur. ex illis verò alter est, ut unum ad unum. alter autem, ut duo ad unum. harum autem proportionũ sesquialtera media est. atque hic est pæan. Reliqui igitur, propter iam prædictas causas relinquendi sunt, & quia in uersum cadunt maximè. pæan autem admittendus; nam ex hoc uno prædictorum omnium uersus nullo modo conficitur. quare maximè latet. nunc igitur uno tantum pæane vtuntur, atque in orationis principio. sed à principio finem differre oportet. Duæ verò sunt pæanis species inter se contrariæ, quarum altera principio conuenit, sicuti etiam vtuntur: atque is est pæan, cuius prima syllaba lõga est, tres

tari oportet, & finem patere non per librariũ aut per paragraphẽ, sed per rhythmum. Ac cõcinnam quidem, & rhyminon expertem elocutionem esse debere, & qui rhythmi cõcinnam efficiant, & quemadmodum Thetidem occudum constituti, dictum est. tres uerò postremæ breues sunt: ut Delogena, siue Lyciam, & Aurico me ò Hecate, nate Iocinnam quidem, & rhyuis. alter autem contrà, cui⁹ tres primæ breues sunt, postrema longa, ut, humum, & aquam, inde Thetidem occuluit horrifera nox. atq; hic benè concludit: breuis enim syllaba, quoniam est imperfecta, mutilatam, ac mancam efficit orationem. itaque sententiam oportet longa syllaba terminari: atque ipsum finem notum esse, non scriptoris opera, neque propter aliquam appositam notam, sed propter numerum. Iam igitur declaratum est, numerosam esse oportere orationem, non autem extra numerum: & qui numeri tales eam faciant, quoque modo sint in ea collocandi.

Argumentum cap. 11.

Ad aliam partem accedit Aristo. quæ pertinet ad orationem dilucidam, & decoram. eaque est elocutio pendens, & conuoluta. Itaque elocutio duplex est, pẽdens, & conuoluta, siue ambitu comprehensa. pendens oratio appellatur, quæ finem non habet: vel quoniam animum quasi suspensum tenet: vel quia nimio desiderio afficit, vel dubium reddit. quapropter est inuenusta, & insuauis. Conuoluta, siue ambitu comprehensa est, quæ periodis constat. periodus latinè dicitur clausula, quæ compositio est, vbi plena sententia est: habet enim per se principium, & finem, magnitudinemq;

medio-

mediocrem: atque hanc ob rem est suauis, & dilucida. Suauis est, quia interminato, ac suspenso contraria est: et quoniam semper aliquid se tenere putat auditor. dilucida est, eò quod sensus in ipsa non incidatur, sed concluditur, facileq; memoriæ mandatur. Cæterum duplex est periodus, siue clausula: altera membris cõstat, altera simplex est. est membrum una particularum, & particula est oratio, quam logici simplicem propositionem vocant: vt, homo ambulat. huiusmodi verò clausula, quæ pluribus constat membris, requirit hæc: vt videlicet sit absoluta, distincta, & spiritum dicentis nõ impediat in toto ambitu: maxima enim est ea clausula, quæ vno spiritu uix explicari potest. Clausula uerò, quæ minus est membri, non est unum membrum: nam membrum est brevis quædam particula, sed est longior. oportet præterea & periodos, & membra neque mutila esse, neque longa: offendit enim & præcipitem rapit auditorem mutilum, & paruum, longum verò deficere cogit.

Elocutio duplex, pendens, & conuoluta. & quid vnaquæq; harum sit, & quid periodus, & quot.

SIGON.

ELocutio verò aut fusa sit, necesse est, & vinculo vna, quales sũt in dithyrambis anabolæ, aut versa, & antiquorum poetarum antistrophis similis.

Ac fusa quidem elocutio prisca est: ἀποδόσει ἀπὸ τῶν ὑφεξῆς ἀπὸ ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τέλους. quippe qua olim omnes, nunc vero parum multi utantur. fusam vero appello, quæ nullum per se finem adipiscitur, nisi res, quę dicitur, absoluatur. ea verò propter infinitatem est iniucunda, quia omnes finem aspicere cupiunt. quocirca in flexionibus anhelant, ac deficiant. prius autem non laborant, dum metam prospiciunt. ac fusa quidem elocutio hæc est.

Versa verò est, quæ ambitibus constat. voco autem ambitum orationem habentem principium, & finem ipsam per se, & facilem conspectu magnitudinem eiusmodi uero tum suauis, tum ad percipiendum facilis est: suauis quidem, quia interminato adquiescatur, & quia auditor semper se tenere aliquid arbitratur, eo, quod ipsi semper est aliquid terminati: illud autem

MAIORAG.

ELocutionẽ verò duplicem esse necesse est, vel tractam, ac pendentem, quę copulatione fit vna quales sunt dithyramborum cantiones: vel ambitu comprehensam, & similem veterum poetarum antistrophis.

Sed tracta, ac pẽdens elocutio priscorum est, qua Herodotus Thurius in historia vtitur, atque eo tempore ferè omnes vtebantur, nunc autem perquàm pauci. Voco autem tractam, ac pendentem elocutionem, quæ nullum ex se finẽ habet, nisi res, quæ exponitur, ad finem peruenerit. quæ sanè est iniucunda: quoniam infinitè fertur: omnes em̃ videre finem exoptant. quapropter cursores, cum ad flexiones peruenerunt; vehementer anhelant, & penè deficiũt, cum antea non laborẽt quia metã prospiciunt. Ac tracta quidem, pendensq; oratio talis est.

Ambitu verò comprehensa est, quę periodis constat. periodum voco orationem, quæ principium, & finem ex se se habet, & eam magnitudinem, quæ facile perlustrari possit. Huiusmodi autem oratio suauis est, & facilè per-

autem nihil præsenti re esse, neque aperire, suauitatem non habet, ad percipiendum autem facilis, quia facile teneri memoria potest. hoc verò, quia numerum continet, quæ ambitibus constat, oratio, qui memoria custodiri commodissimè potest. vnde versum facilius omnes recordantur, quàm solutorum, quia numero, quo dimetitur, astricti sunt. cæterum ambitus etiam cum sententia terminetur, oportet, neque, vt iambica Sophoclis, abrumpatur, *Calydon quidem hæc, terra Pelopei soli*; quia contrarium etiam suspicari, quàm si diuidatur, licet, ut in eo, quod dixi mus, Calydona esse Peloponnesi.

3 Ambitus autem vnus quidem mẽbris cõtinetur, alter verò simplex est. ex mẽbris uerò constat elocutio, quę perfecta est, & distincta, & facile comprehendi spiritu

percipi potest. & suauis ideirco est; quia est illi contraria, quæ infinitè fertur: & quia semper auditor aliquid se tenere existimat; cum semper aliquid cõclusum, ac determinatum accipiat: contrà verò nihil præuidere nihilq; absolutum habere, est iucundum. facilè autem percipitur; quia memorie facilè mandari potest. &, hoc accidit; quia numerum habet in periodis, quod omnium maximè aptum est ad recordandum. atque hæc causa est, cur omnes facilius carmina, quàm solutam orationem recordentur: quia numerum habent, qui ea metiatur. Oportet autem in periodo sententiam etiam ipsam finiri, non autem abrumpi: quod fit in illis iambici Sophoclis.

Hæc est quidem Calydon. solum potitus est,
Quo olim Pelops.

nam si periodus diuisa sue-

ritu potest, nõ propter distinctionem, vt commemoratus ambitus, sed tota. Membrum verò illius pars altera est. Simpliccm autem appello vnimembrem.

4 Cęterum tum membra tum ambitus, neq; mutilos, neque longos esse oportet. nam quod pusillũ est, efficit. vt auditor sæpenumero hæreat. etenim cum ad id, quod adhuc est vltra, & ad eius, quem in semetipso continet, termini modum festinans quiescente oratore retrahitur, quodammodo propter repulsionẽ hæreat, necesse est. longa verò efficiunt, vt deficiat, velutiii, qui vltra terminum se conuertunt. quia & isti eos, q secum deambulant, deliquunt. similiter verò & ambitus, qui longi sunt, oratio, & simile aliquid anabolæ fiũt. quare euenit, quod Democritus Chius in Melanippedem est iocatus qui pro antistrophis anabo-

Ll in

fuerit; sensus contrarius elicitur, sicut in prædicto exemplo potest quis suspicari, Calydonem in Peloponeso esse.

Duplex autem est pe 3
riodus; nam altera mẽbris constat, altera simplex est. ex membris constat ea locutio, quæ perfecta est, & distincta as parteis habet, & spiritum dicentis non impedit, non in ipsa diuisione, sicut in prædicta periodo; sed in toto ambitu. membrum verò est altera periodi pars. Simplicem periodum eam appello, quæ ex uno membro constat.

Oportet autem, & 4
membra ipsa, & periodos neque mutilas esse, neque longas: nam quod mutilum est, ac parum, sæpe cogit auditorem offendere, atque hærere: necesse est enim, ut, cum auditor adhuc ultrà tendit animo, & ad mensuram illam termini, quem

nabolas fecerat: *Nempe capiti suo malum fuit ille, qui alteri malum fuit, longa vero anabolei, qui fecit, pessima*; hoc enim in eos etiam, qui longis membris utuntur, dicere conuenit, qui vero nimium breuia mẽbra habent, ambitus non sunt. quò fit, vt auditorem præcipitem agant.

in se ipso concepit; cessante oratore, quasi retro trahatur, & quasi obice quodam impeditus, offendatur. Longæ uerò periodi: faciunt, ut auditor relinquatur: quemadmodum ij, qui spacia conficiunt, & ultra statutum terminum progrediuntur, eos post se relinquunt, qui vnà deambulabant. ita longæ periodi iam in orationem exeunt, & Dithyramborum cantionibus similes fiunt. quare idem hac in re contingit. quod Democritus Chius Melanippidi per io cum obiecit: cum ille pro antistrophis anabolas usurpasset:

Is se ipsum ladit, alium qui lædere quærit;
At carmen longum uati ipsi pessima res est:

hoc enim ipsum etiam in eos aptè dici potest, qui longis membris delectantur: contrà uerò, quæ breuiora, quàm opus sit, habent membra, ne periodi quidem sunt: nam ipsum auditorem præcipitem rapiunt.

Argumentum cap. 12.

Periodus, quæ plura continet membra, altera distincta est, ac libera, & sine aliqua oppositione, vt. sæpiùs admiratus sum eos, qui celebritates congregarunt: & eos, qui gymnica certamina constituerunt. hæc quidem oratio non opposita est; cum eius membra contraria nũ sint. altera opposita. oppositæ verò est clausula, cum in

vtroque eius membro contrarium, ad contrarium refertur: ut. sæpe fit, vt stolidi fœliciter, prudentes verò infœliciter agant. Et nauigauit per terras, pedibus fuit per maria. Et, aut viuos amplifices, aut mortuos derelinquas. Potest etiam clausula opposita esse, cum idem utrisque contrarijs adiungitur: vt, fit sæpe, ut prudentes, & imprudentes fœliciter agant. Et utrisque vtilitatem attulerunt, & his, qui remanserunt: et his, qui secuti sunt. Omnes quidem hæ clausulæ oppositæ sunt suaues, & delectabiles: quoniam contraria maxime nota sunt: & cum inter se conferuntur, fiunt notiora: ac tertiò quia est elencho syllogismo similis: elẽchus enim est contrariorũ collectio. Ex his periodis, quæ nullam tenent oppositionem, vna est, quæ dicitur compar. hæc fit, cum mẽbra sunt aqualia vel in principio, vel in fine. atque in initio nomina semper similia sunt: in fine similes sunt extremæ syllabæ, vel eiusdem nominis casus, vel nomen ipsum: vt, si parentibus est benefaciendum; præceptoribus est benefaciendum. In syllabis. erat in cogitatione maxima, et in spe minima. In dictione. Eo viuo dicebas male, & mortuo scribis male. Contentio, compar, & similiter cadentia aliquando in eandem concurrunt periodum: vt. si amicis est bene faciendum; inimicis est malefaciendum. Reperiũtur quandoque falsæ contentiones, vt illa. Interdũ ego cum illis eram, interdum uerò apud illos. hæc contentio falsa est: quoniam esse apud illos, & esse cum illis idem est.

Periodus, quæ plura continet membra, est duplex, libera, & oppositа. contentio, compar, & similiter cadentia quæ,

SIGON.

5 Elius autem, quæ mẽbris continetur, elocutionis vna quidem distincta est, altera verò opposita: distincta quidem. vt: *Sæpenumero admiratus sum eos, qui conciliabula coegerunt, & gymnicos ludos instituerunt*. oppositа verò, in qua in utroque membro, aut contrarium cum contrario componitur, aut idem è contrariis iũgitur, hoc modo: *Vtrisque autem posuerunt, & qui remanserunt, & qui sequuti sunt; illis enim plura, quam quæ domi essent, adquisierunt, his verò satis eorum, quæ domi essent, reliquerunt*. contraria remanere, sequi: satis. prius: *Quare & pecuniarum indigentibus, & frui nolentibus*. fructus adquisitioni op-

po-

MAIORAG.

6 Elocutio verò, quæ membratim profertur, partim distincta, ac libera est. partim oppositа. distincta, ut illa Isocratis. Sæpius admiratus sum eos, qui celebritates congregarunt: & eos, qui gymnica certamina constituerunt. oppositа verò est illa cum vel in utroque mẽbro contrarium est alteri contrario constitutum, vel idem membrũ e contrarijs constat, vt qui secuti sunt. Nam ijs multò plura, quàm domi possidebant, acquisiuerunt: illis verò, qui domi remanserunt, satis agri, quo se alerent, reliquerunt; hæc enim sunt contraria remanere, & sequi plura, & satis. Item, itaque & pecuniarum egentibus, & frui

ponitur. item: *Contingit sæpe in his, ut & prudentes male agant & imprudentes bene. Statim quidem virorum fortium præmia obtinuerunt, non ita verò multo post maris imperium pepererunt. Terram quidem navigasse, mare verò inambulasse. Hellesponto quidem iuncto, Atho verò perfosso. Et natura cum sint ciues, lege ciuitatis priuari. Alij enim eorum male perierunt, alij verò turpiter seruati sunt. Priuatim quidem barbaris seruis uti, publice verò multos socios seruientes despicere. Aut viuentes habituros, aut mortuos relicturos*. Et quod in Pitholaum, & Lycophronem quidam in iudicio dixit: *Hi cum domi essent, uos uendebant: ad nos profecti uenundati sunt*. hæc enim omnia id, quod diximus, pariunt.

Habet autem eiusmodi dictio suauitatẽ: quia contraria notissima, & inter se comparata notiora existunt, &

frui volentibus: nam acquirere, & frui inter se opponuntur. & illud, Sæpe accidit in eiusmodi rebus, vt prudentes aberrent, & insipientes rectè gerãt. Statim quidem præmia fortium virorum obtinuerunt, sed ita multò post imperium maris acquisiuerunt: Terram quidẽ navigasse, maria verò ambulasse. Hellespontũ quidem iunxit, Athonẽ verò perfodit: &, Qui natura ciues essent, legæ priuati sunt ciuitate: ex eis enim alij malè perierunt: alij turpiter seruati sunt. Priuatè quidem seruis uti barbaris, publicè verò pati sociorum multos seruos esse: uel uiuenteis habere, uel morienteis relinquere. Et quod in Pitholaũ, & Lycophronem quidam in iudicio dixit. Hi, cum domi essent; uos uendebant: postquam ad nos uenerunt; ipsi empti sunt. in his enim omnibus id est, quòd anteà diximꝰ,

quia

quia propè ad syllogis-
mum accedunt. siqui-
dem collectio oppositō
rum elenchus est. ac e-
iusmodi quidem vocat
Oppositio.

7 Cōpar verò, si æqua-
lia membra sint: Simili
ter autem desinens, si
vtrunque membrum si
miles exitus habeat. at
verò aut in principio,
aut in fine habeat, ne-
cesse est: & principium
quidem semper nomi-
na, finis autē extremas
syllabas, aut eiusdem
nominis casus, aut ip-
sum nomen: in princi-
pio quidem ita: ἀργὸν
γὰρ ἔλαβεν, ἀργὸν παρ' αὐ-
τῶ. δωροιτοί τ' ἐπείλοτο
σαρ' ἀρητοί τ' ἐπέεσιν in
extremo verò. ὠθήσαν
αὐτὸν παῖδ' ὸν τετοκέναι,
ἀλλ' αὐτῶ αἴτιον γεγονέ-
ναι, Ἐνπλείσαις δὲ φρον-
τισι, ἢ ἐν ὀλαχίσαις ἐλπί
σι. casus autem eiusdē:
ἄξιος δὲ ζαλῆναι χαλκᾶς,
οὐκ ἄξιος ὢν χαλκᾶ. idem
autem nomen: σὺ δ' αὖ
τὸν ἢ ζῶντα ἔλεγες κα-
κῶς, ἢ νῦν γράφεις κα
κῶς, à syllabam ve-

rò: τί ἂν ἔπαθες δεινὸν,
εἰ ἄνδρ' ἔδες ἀργὸν: Fie-
ri autem potest, vt idē
simul omnia habeat, i-
demque oppositum, &
Compar, & Similiter de
sinens sit. principia ue-
rò ambituum ferme in
Theodectijs numerata
sunt. verum & fallæ op-
positiones existunt, qua
les fecit Epicharmus:
τόκα μὲν ἐν τήνοις ἐγὼν
ἦν, τόκα δὲ παρὰ τήνοις
ἐγώ. Quoniam autem
explicatum de his est,
vnde vrbana demum,
& probata dicta ducan-
tur, aperiamus. Ac ea q
dem fingere, ingenioſi,
aut exercitati hominis
est, tradere verò, artifi-
cij huius. quamobrem
exponamus, ac numere
mus. hinc verò capia-
mus exordium.

6 Iucunda verò est hu-
iusmodi locutio: quo-
niam contraria maxi-
mè nota sunt, & cum
inter se conferuntur;
fiunt etiam notiora:
& quia ratiocinationis
formam præ se fert; e-
lenchus enim nihil a-
liud est, quàm contra-
riorum collectio, atque
hæc quidem exornatio
contentio vocatur.

7 Compar verò dici-
tur, cum æqualia mem-
bra sunt. Assimilatio
vocatur; cum extremæ
partes vtriusque mem
bri similes sunt. Neces-
se est autem hoc vel ini
tio, vel in fine fieri. At-
que initio quidem no-
mina semper similia
sunt: in fine verò simi-
les sunt extremæ sylla-
bæ, vel eiusdem nomi-
nis casus, vel nomen ip
sum. Initio igitur fiunt
hoc modo. Agrum acce
pit ægrum ab eo.

Placati donis, placatiq;
ore fuerunt:

in fine verò hoc modo.
Non putarunt puerū ip
sum peperisse: sed eius

causam fuisse. In cura
quidem plurima, in spe
uerò minima. casus au
tem eiusdem nominis
hoc modo. Dignus ue-
rò statua ærea, non di-
gnus æreꝰ. idem nomen
hoc modo. Tu illi, cum
uiueret; dicebas malè,
& nunc in eum scribis
malè. fit etiam in una
extrema syllaba: ut.
Quodnam passus esses
malum; si hominem ui
disses ignauum?

8 Possunt etiam inter-
dum hæc omnia con-
iungi; ut idem sit, &
contentio, & compar,
& similiter desinens.
Principia verò periodo
rum in libris ad Theo-
dectem, ferè sunt à no-
bis enumerata. Sunt e-
tiam quædam fallæ, si-
mulatæque contentio-
nes; ut Epicharmus fe
cit. Interdum illis ego eram, interdum uerò a-
pud illos. Et, quoniam de his iam satis diximus;
sequitur, ut aperiamus, unde urbana, & pra clara
dicta deducantur. ac illa quidem conforma-
re, vel ingenioſi hominis est, uel exercitati; uiā
autē, ac rationē ostendere, disciplinæ huius pro
prium est. De illis igitur dicamus, atq; enumere
mꝰ omnia; sed hinc potissimū exordio sumpto.

Argumentum cap. 13.

Ad urbanam sermonem nunc accedit Arist. multa sunt, quæ elocutionem efficiunt urbanam: at verò hoc loco tria præcipua scribit. sed in Rhetor. ad Alex. quartum addit. primum igitur sciendum est prisca nomina, & peregrina nihil docere: siquidem ea non intelligantur: nec nostratia, cum manifesta sint omnino. quapropter nulla horum faciunt sermonem urbanum, nec dicuntur urbana: sed ea appellantur vocabula urbana, suauissima quorum cognitio uel simul, dum proferuntur fit; etiamsi prius non erat: uel non multò post mens ea consequitur. vnde tria urbanam elocutionem faciunt, metaphora, oppositio, & principiū, quod ante oculos dicitur. metaphoræ omnes cum conuenientes fuerint; discere facilè faciunt, & suaues sunt, præsertim si in elocutione non frequens sit earum vsus, sed loco, tempore, & modis commensuratus. metaphora verò, quæ sit aliena, non docet. vulgaris antè nihil commouet: sed quæ rem oculis subijcit. cum autem metaphoræ quatuor sint genera; illæ maximè excellunt, quæ fiunt ex proportione. sed ducere eas oportet metaphoras à propinquis rebus, non tamen perspicuis. maior præterea pars urbanorum dictorum a vafflatione, & ab errore quodam proficiscitur. quinetiam apophthegmata, quæ sunt urbana ex eo gratiam habēt, quòd aliud significant, quàm uerba dicant. id etiam suaue est, cum præter opinionem aliquod dictum fuerit, & nullo modo consentaneum opinioni, quam de eo prius habebant. quod idem etiam faciunt cauillationes, quæ mutatis fiunt literis: quæ res in uersib. etiam decipit, cum aliud dicitur, quam auditor expectat. Ridicula verò, quæ ex literis nascuntur, efficiunt, ut non dicatur id, quod dici nidetur; sed id, quod in uersum

nomen

nomen significat. Quantò uerò plura coniuncta habuerit, tantò fiet urbanior oratio: ut, si nomina translata fuerint, & ea translatione, quæ probatur: & cōtentio, & compar adhibeatur: & euidentiam habeat. atque etiam imagines sunt excellentes quodam modo translationes: semper enim ex duobus constant, sicut translatio quæ fit ex proportione. Et prouerbia sunt translationes a specie ad speciem. Quinetiam superlationes ingeniosæ quædam translationes sunt: ut in eū, qui sugillatis faciem inquinatam habeat. Existimauisse eum esse mororum calathum. quin & imago, in qua dicitur, tanquam hoc, aut illud, est superlatio, quæ dicendi genere tantum differt. habent autem superlationes non senile, sed puerile quiddam: uehementem enim animi motum indicant. itaque irati præcipuè superlationibus utuntur: ut, Non mihi si tam multa daret, quàm magnus arenæ est puluueris numerus, non duram uxorem. Oppositiones etiam suauissimæ sunt, cū maxime nos discere faciant. hæ si proprio loco, & tempore in elocutione constituantur; suauem, & urbanam reddunt orationem. sed quantò breuius, magisque contrarie prolatæ fuerint; tantò fit elegantior oratio. causa uerò est, quia contrariæ res propè collocatæ rem melius intelligi faciunt: & breuitas celeriorem gignit scientiam. Subiectionem verò sub oculos ex eis nominibus constare dico, quæ res eas significant, quæ aliquid agant: ut, uolat ecce sagitta: Et cuspis pectus per transit plena furoris. In his quoniam animata fingūntur; actus apparet.

Vrba-

Vrbana, & præclara dicta unde ducantur, tribus nidelicet.

SIGON.

1 OMnibus sane illud à natura insitum est, ut uoluptatem facile discendo percipiant: nomina uero significant aliquid: quare ut quodque nomen maxime efficit, ut discamus, ita plurimum efficit uoluptatis, ac linguæ quidē incognitę, propria vero cognita sunt. translatio verò hoc potissimum præstat. cum enim senectutem stipulam aliquis dixit, effecit, ut discceremus, atque ex genere cognosceremus: quia utrunque defloruit.

2 Ac idem quidem poetarum etiam similitudines præstant. itaque si recte, urbanę uidentur. est enim similitudo, quemadmodum supra diximus, differens adiunctione translatio. quare minus delectat: quia

MAIORAG.

NAtura hoc insitum est omnibus, vt, cum aliquid facilè discunt; voluptatem sentiant. nomina verò sem per aliquid significant. Quare quæcunque nomina rei alicuius notiam nobis inferunt, ea iucundissima sunt. ac peregrina quidem vocabula nobis ignota sunt, propria vero iam cognita. sed translatio hoc maximè efficit: cum enim quis senectutem appellat stipulam, nobis inferit cognitionem, ac notitiam propter genus: hæc enim ambo viriditatem amiserunt. 1

Quinetiam poetarum imagines idem efficiūt. quare si bene posite fuerint, vrbanus sermo videtur. est enim imago, sicut antea dictum est, translatio, quæ tantum adiunctione differt. at- 2

que

quia longior est, neque ideo minus est iucunda; quia longius protrahitur, neque dicit hoc illud esse, quod animus auditoris quærit.

3 Necesse est igitur, & locutionem, & enthymemata illa urbana esse, quæ vt celeriter discamus, efficiunt. quocirca neque eminentia enthymemata probanda, (eminentia verò vocamus, quæ sunt omnibus nota, & quæ scruta ri non attinet.) neque quæ postquam prolata sunt, ignoramus: sed q̄ simul dum proferūtur, intelligimus, etiam si ante non intelligebamus, aut quæ paulo post mentis agitatione efficitur quasi perceptio quædam, illo verò modo neutrum. Ac si sententia quidem eorum, quæ dicuntur, speciatur, huius generis enthymemata probantur.

4 Sin autem elocutio, figura quidem: si oppositè dicatur, hoc modo: *Et pacem alijs communē*

Necesse est etiam eā elocutionem, atque illa argumēta urbana esse, quæ nos in alicuius rei cognitionem celeriter ducunt. quare neque argumenta illa probanē, quæ patent, atque in promptu sunt, (dico autem non attinet.) neque tem esse in promptu, q̄ quæ sunt omnibus nota, & quæ non indigent, vt simul dum proferūtur, neque illa probantur, quæ cum ex posita sunt; adhuc tamē ignorantur: sed illa, quę cum exponuntur, statim cōsequimur. siquidem efficitur quasi percetim nos in cognitionē ducunt, etiam si prius nihil sciremus, vel quæ modo gignitur in nobis cognitio, sed illo, quem paulo pòst cogitatione percipiūtur; hoc enim suprà diximus, nequaquam. Atque in sententia quidem eorum, quæ dicuntur, talia potissimum excellunt argumenta.

pri- In

priuatis suis rebus bellum existimantibus. bellum paci opponitur.

3 Nominibus uerò, si translationē continēat, eamque neq; alienam, quia ad uidendum diffi cilis est, neque eminentem, quia haud quaquā afficit: præterea ante oculos ponant, quia cernere, quæ aguntur potius, quam quæ agenda sunt, conuenit. quò fit, vt hęc tria spectare debeamus, trāslationem, oppositionem, & actū. Cęterum cum translationes quatuor sint, probantur in primis, quæ ex proportione ducuntur, quemadmodum Pericles dixit *iuuentutē, quæ in bello ceciderat, nō aliter e ciuitate sublatam esse, quàm si quis ver ex anno eximeret*: & Leptines de Lacedęmonijs: *Non oportere pati, ut altero oculo Gracia orbaretur*. & Cephisodotus, Charete de referendis rōnib. belli Olynthiaci laborante, molestè tulit, cū diceret, *eum, cum*

popu-

In locutione verò cō 4
formanda, si contraria contrarijs opponantur; vt. Cum alijs omnibus communis sit pax; tamē exiſtimant suis priuatis rebus utilius esse bellum: bellum enim paci contrarium est.

In verbis erit vrbani- 5
tas, si translata fuerint; modò ne translatio sit aliena, quæ non facilè perspici potest: neque vulgaris, quę nihil commouet, sed quæ rem oculis subijcit: magis. n. oportet res videre, quæ fiant, quàm quę fieri possint. Tria igitur hæc sunt considerāda, translatio, contētio, euidentia. cum autem translationum genera sit quatuor; illæ maximè excellunt, quę fiunt ex proportione: quemadmodum Pericles dixit de iuuentute, quę in bello perierat, sic è ciuitate sublatam, vt si quis ver ex anno tolleret. & Leptines de Lacedæmonijs dixit, non oportere pati, ut Græciæ alter

ocu-

populum suffocatum teneret rationes referre conari. & cum aliquando Athenienses adhortaretē, vt frumentatum in Euboeam irent, dixit, *oportere Miltiadis decretum exire.* & Iphicrates, cum Athenienses fœdus cū Epidaurijs, maritimam quę oram incolentibus percussissent, grauiter tulit, cum diceret, *eos belli uiatica sustulisse.* & Pitholaus Paralum *populi clauam* uocabat, Sestum verò *collam frumentariam Piræi.* & Pericles Aeginam *lipitudinem Piræi* tolli oportere censebat, & Moerocles cum quendam bonum virum nominasset, dixit, se illo nihilo nequiorem esse; *nam illum in ternis τόκοις inquam esse, se in denis.* & Anaxandridæ iambi de filiabus nubere cunctātibus: ὑπερημερον τῶν γάμων ἀπαρθένει. & illud Polyeuctī in quendam Speusippum apoplecticum, *cum non posse consistere, quamnis πεντεσυ-*

πίγω

oculus erueretur. & Cephisodotus, cum Charetes Olynthiaci belli tēpore uellet administrationis suæ rationis reddere; id ægrè ferens dixit, eum, cum in furno populum inclusum haberet, velle reddere rationes. idem, cum Athenienses aliquando horta retur, vt in Euboeam irent frumentatum; dixit, oportere Milciadis decretum in expeditionem proficisci & Iphicrates, postquam Atheniēses cum Epidaurijs, & omni ora maritima fœdus percussissent; id ægrè ferens dixit, ipsos belli uiatica sustuliſſe. & Pitholaus eam nauē, quæ Paralus uocabatur dixit esse clauam populi: Sestum autem arcam Piræi frumentariam. & Pericles Aeginam tolli iubebat, quæ esset Piræi lippitudo, & Mœrocles, cum probum quendam hominem appellasset; dixit, se illo vlla in re non esse improbiorem: illum enim ternis fœnoribus

Ivy ω morbo constrictum, & Cephisodotus trirectes *picta pistrina* vocabat, Canis autem caponas *Attica phiditia*. Aesion verò dixit: *Ciuitatem in Siciliam effuderunt*. hoc enim translatio est, & ante oculos ponit, item: *Vsque adeo ut Græcia inclamarit*. & hoc quodammodo trãslatio, & ante oculos, & Cephisodot⁹ monebat, vt cauerent, *ne multas conflictiones susciperent*. cõciones. & Isocrates: *Ad eos, qui ad mercatus concurrunt*. & vt in oratione funebri: *Aequum erat, ut in sepulcro eorum, qui in Salamine occubuerunt, Græcia tonderetur, quia libertas cum illorum uirtute sepelliretur*. si em̃ dixisset, æquum esse, vt lacrymaret, quòd virtus sepelliretur, translationem adhibuisset, & rem ante oculos subiecisset. at illud, *libertas cum uirtute*, quandam continet oppositionem. & quod Iphicrates dixit: *Iter oratio-*

nis

ribus improbitatẽ exercere, se verò denis. & illud Anaxandridæ iambicum de filiabus suis, quæ nubendi tempus transierant.

O virgines uos non pœnitentiis nuptiis.

& Polyeucti in quẽdam Speusippum hominem corpore attonitum; eũ non posse conquiescere quanuis à fortuna in pẽtesyringo morbo collocatus esset. & Cephisodotus triremes vocabat, pistrina varia. Cynicus autem caponas vocabat, Attica phiditia. Aesion verò dixit, Athenienses in Siciliam ciuitatem effudisse. atque hæc quidem translatio est, & subiectio sub oculos. Et illud. Ita ut Græcia clamorem ediderit, quodammodo translatio est, & subiectio sub oculos. & quemadmodum Cephisodotus admonebat, vt cauerent: ne multas hostiles irruptiones facerent in concionibus. & Isocrates apud eos, qui in celebri

tatibus

nis mea fiet per medias res a Charete administratas translatio est ex proportione, illudque *per medias*, ante oculos ponit. & dicere, *Aduocare pericula, ut periculis subsidio sint*, translatio est, quæ ante oculos subijcit. item Lycoleon pro Chabria: *Neque supplicem æneam illius statuam reuerentes*: translatio est enim in præsentii, non autem semper, verum ante oculos ponit; quia dum ille in periculo est, statua supplicat. quare anima inanimato tribuitur: *Commentarium rerum a ciuitate gestarum*. item: *Quacunque ratione ut humilia saperẽt meditantes*, quia Meditari est quiddam augere. item: *Mentem deus lumen accendit in animo*, quia ambo illuminant aliquid: *Neque enim bella dissoluimus, sed differimus*, quia ambo futura sunt, tum dilatio, tum pax eiusmodi. item dicere, *Pactiones trophæum esse multo præclarius, quã*

quæ

tatibus concurrunt. & in funebri oratione, æquum esse, vt in sepulchro, quo sepelirentur ij, qui in Salamine occubuerant, Græcia tunderetur; quoniam unà cũ eorum uirtute etiam libertas Græciæ sepeliebatur: nam, si dixisset æquum esse, ut Græcia lugeret, cum unà cum eis uirtus sepeliretur, esset translatio, & subiectio sub oculos. cum verò dixerit, vnà cum eorum uirtute etiam libertas Græciæ, est etiam q̃dã contentio. Et, quẽad modũ dixit Iphicrates. Iter orationis meæ fiet per medias res a Charete gestas: hæc enim trãslatio est à proportione. & quod addidit, per medias, rem oculis subijcit: Et, qui ita dixit, pericula conuocanda sunt, quæ periculis auxilium ferant, translatione utitur, quæ rem oculis subijcit. & Lycoleon pro Chabria. Neque eius æneam statuã reuerebimini, quæ

bis

quę in bellis eriguntur, quòd hæc pro paruis rebus & uno fortunæ successu ponuntur, illæ uero pro toto bello concipiuntur quia ambo victoriæ insigna sunt: *Nam, & ciuitates magnas pœnas hominum uituperatione soluerunt*; quia pœna iuxta quędã noxa est. Ac vrbana quidem ex translatione, proportionis, ipsaque sub oculos subiectione duci expositum est. Quid autem sub oculos subijcere appellemus, & qua re obcunda hoc assequemur, est exponendum. Edico ergo, ea sub oculos subijcere, quæcunque res agentes significant, ut bonum uirum dicere esse quadratum, trãslatio est; quia ambo perfecta sunt, verum non significat actum, sed illud. *Florentem uigorem habentis*, actus est. & illud: *Te uero tanquam ἄρστον* actus. & *Hinc Græci concitati pedibus.* Concitari, actus, & trãslatio. & quemadmodũ multis in locis factitauit Homerus inanimatis animum tribuendo per translationem. in omnibus autem actus conformatio commendatur, ut in his: *Iterum ad imã uoluebatur lapis impudens* Item: *Euolauit sagitta.* item: *In terra stabant cupientia corpore saturari.* item. *Cuspis penetrauit pectus sanguinis auida.* in his enim omnibus, eo quia animata sunt, actus elucet. nam impudentem, & auidũ esse, & alia actus sunt. quæ quidem ex propositione translationis applicait. quam enim rationem habet lapis ad Sisyphum, eandem impudens ad id, cuius ipsum non pudet. atque idem in probatis quoque similitudinibus efficit, in rebus inanimatis: *Curuæ albescentes hinc, hinc inde recurrunt.* facit enim omnes moueri, & uiuere. actus uerò imitatio est.

Cæterum à rebus propriis, & minimè apertis transferre oportet, quę ad-

bis pro illo supplicat? translatio nanque fuit illo tempore; sed non semper, uerùm semper est subiectio sub oculos: nam eo periclitante supplicat imago. ita quę inanime fit animatum. Quod est monumentum rerum à ciuitate gestarum? Et, omni modo humiliter sentire meditantes: nam meditati est quodammodo augere. & illud. Deus mentem in animo lumen accendit; utrunque enim aliquid illustrat: Et, neque enim bella dissoluimus, sed differimus: ambo enim futura sunt, & dilatio, & huiusmodi pax: & dicere, fœdera trophæum esse multò pulchrius, quàm ea, q̃ in bellis statuũtur; quoniam trophæa minutis sæpe rebus gestis, & uno fortunæ impetu statuuntur: fœdera verò omni bello, ex sententia confecto; hęc enim ambo sunt insignia victoriæ. & illud. Ciuitates

tes propter hominum uituperationem grauiter pœna multantur; nam multari pœna, est detrimentum ex legibus accipere. Ac vrbana quidem dicta duci à translatione, quæ fit ex proportione, & subiectione sub oculos, declaratum est.

Dicendum est etiam quid sit subiectio sub oculos, & quomodo ea fieri possit. Dico autem ex eis verbis constare subiectionem sub oculos, quæ significant aliquam actionem: vt, si quis dicat hominem probum esse quadratũ, translatio quidem erit: nam ambo perfecta sunt; sed tamen nullum actũ significat. illud verò, q florentem ætatis vigorem habeat, actum exprimit. & illud. Te uero tanquam solutum, ac liberum, actum cõtinet. & illud.

Hinc concitati cum impetu Græci ruunt.

cõcitati enim energia, & translatio est. quo ge-

admodum ante dictum est. quo pacto etiam in philosophia similitudinem longè distantibus in rebus cernere, solertis hominis est. quemadmodum dixit Archytas, idem arbitrum, atque aram esse, quia utroq; cõfugit, qui iniuriam passus est. aut si qs diceret, ancoram, atq; cremastram idem esse, uerum superno, atque inferno differre. & illud: *Ciuitates* adæquatas*, in longè distantibus rebus superficie, & opibus eadem est æqualitas.

8 Maxima uerò etiam pars urbanorum a translatione, & à præcedente deceptione ducũtur, eò quia patet magis ipsum didicisse ex eo qa contrario modo se habet. & uidetur animus dicere: Quam uerè, ego autem errabam.

9 Et apophthegmata, q̃ urbana sunt, ex eo sũt, quia non, quod inquit, dicunt. ut illud Stesichori: *Forte, ut citadæ apud*

nere multis in locis Homerus usus est: nam p̃ translationem quę inanimata sunt animata ess̃e dicit. Sed ex omnib. ea maximè probantur, in quibus actus exprimitur, sicut in illis

Ille pudore vacans, iterum lapis imæ petebat.
Et,
- nolat ecce sagitta.
Et
-cupiens attingere; -
Et,
Stant terræ defixa, aptantque in corpore figi
Spicula; -
Et,
Atque cuspit pectus pertransit plena furoris,

in his enim omnibus, quoniam animata finguntur, actus apparet: nam pudore vacare, & furore quodam agitari & alia sunt actus. Hæc autem inter se copulauit per translationem ex proportione: sicut. n. se habet lapis ad Sisyphum; sic impudens ad eam rem, cuius ipsum non

pud se humi canant.

10 Et quę egregiè in mo dũ ænigmatis obscurata sunt, propter eandẽ rationem iucunditate afficiunt; quia perceptio fit, & translatio dicitur.

11 Et, ut inquit Theodorus, res nouas dicere. id quod fit, quoties incredibile, & non, ut eius uerbo utar, priori opinioni cõtentaneum sit: qualia in ridiculis, quæ leuiter immutata sunt. Atque hoc etiam sales ab annominatione ualent, nam errorem obijciunt etiam in uerbis: neq; enim quemadmodum suspicabatur auditor: *Ingrediebatur habens sub pedibus perniones.* sed ille calciamenta dicturum existimauit. hoc autem simul ac dictum est, patere oportet.

12 Annominationes uerò efficiunt, ut non, quod inquit, dicat, sed quod nomen in uertit. ut illud Theodori in Niconem citharædum

non pudet. Hac eadem ratione utitur etiam in probatis imaginibus in eis, quæ sunt inanimata.

Curuæ albescentes nunc hinc, nunc inde recurrunt.

fingit enim omnia moueri, ac viuere. est autẽ ipse actus quædam imitatio.

Translationem autẽ ducere oportet, vt antea dictum est, à propinquis rebus, non tamen perspicuis, quemadmodum in philosophia solertis, acutiq; hominis est cernere, quid in rebus multum inter se distantib. simile sit, sicut Archytas dixit, idem esse arbitrum, & aram; quoniam ad vtrunque is, qui iniuriam accepit confugere solet: vel, si quis diceret, anchorã, & cremastram idem esse; ambo enim idem efficiunt. sed in eo differunt, quod alterum infernè, alterum supernè pendet. Et inæquatas esse ciuitates in multum

dum: τράπεται. si mulat enim dicere, τράπεται & decipit: quia aliud dicit. itaque discentem oblectat; quia nisi Thecem illum esse suspicetur, urbanum illud esse non uidebitur. item illud: *Vir illum κίρνα* utrunque autem nomẽ, cõuenienter prolatum esse oportet. Eadem uero urbanorum etiam ratio est. ut si quis dicat, *Athenienſibus maris ἀρχὴν non ἀρχὴν fuiſſe malorũ, nam quæſtum eſſe.* aut quemadmodum Isocrates; τὴν ἀρχὴν ciuitati ἀρχὴν fuiſſe malorũ; quia utraque modo quod nemo dictarum putasset, id dictum est, id que uerum esse cogitum est. nam τὴν ἀρχὴν dicere ἀρχὴν esse, haud sapientis sane hominis est. uerum non ita inquit, & ἀρχὴν non quod dixerat, negat, sed aliter. in omnibus autem his, si nomẽ per homonymiam, aut translationem conuenienter intulerit, tunc uirtus

distantibus rebus, idem valet: nam & in superficie, & in potestate æqualitas.

Maior autem pars urbanorum dictorum à translatione, & ab errore quodam proficiscit; magis enim perspicue res intelligitur; cum aliter quis existimabat; nisi tunc animaduersum dicere videtur. Quam verum hoc est? sed ego decipiebar. 1

Quinetiã apophthegmata, quæ sunt urbana, ex eo gratiam habent, quod aliud significant, quàm verba dicant; ut illud Stesichori. Quod cicadæ apud eos humi cantabunt. 2

Et voces, quæ acutè formantur in ænigmata, propter eandem rationem iucundæ sunt: nam in eis est cognitio, & translatè dicuntur. 3

Id etiam suaue est, quod ait Theodorus, res nouas dicere. Fit autem cum præter opinionem id fuerit, & nullo modo (sicut ille ait) sententiarum

uirtus inest. ut *Anaſchetus non ἀναιχητὸς*, homonymiam negauit. Cæterum conuenienter fit, si semper his. *& Non eris magis, quam te oportet, hoſpes hoſpes. aut, Non magis, quam te oportet*; idem. *& Non oportet, hoſpitum ſemper hoſpitem eſſe*; quia & hoc alienum est. quin etiã eadem uim scitum illud dictum Anaxandri habet: *Aequum eſt mori, priuſquam morte dignum aliquid gerat.* idem est enim atque si dicatur: *Dignum eſt mori, cum non ſit dignus mori.* aut, *Dignum eſt mori, cum morte non ſit dignus, aut cum res morte dignas non gerat.* Atque horum quidem elocutionis forma eadem est. sed quò breuius plata, atque oppositius erunt, eò magis laudata erunt. idque ob eam causam, quòd propter oppositionem percipiũ facilius propter exiguitatem uerò, celeriꝰ. semper uerò adsit, oportet

sentaneum opinioni, quam de eo prius habebant: sed quemadmodum in ridiculis ea, quę nouo modo conformãtur.

Quod idem etiam facit cauillationes, quæ mutatis fiũt literis, quæ res in uersibus etiam deprehenditur, cum aliud dicitur, quàm auditor expectat; ut. Illi nanque pedes muniebat pernio eunti. Auditor enim putabat, calceum velle dici. Hoc autem oportet statim, ut prolatum est, gnosci uidetur. 4

Ridicula uerò quę ex literis mutatis significãt nascuntur, id, quod dici videtur; sed id, qđ 12a inuersum nomen significat, ut illud Theodori in Niconem citharœdum, Thratti se: fingit enim dicere, Conturbatte; sed decipit: nam aliud intelligit. quare iucundum sit ei, qui postea rem intelligit: quoniam nisi Thracem esse existimaret, non uerbum dictum esse puta-

tet aut is, in quem dicitur, aut recta probatio, si quod dicitur, uerum, & non inane futurum est. si quidem hæc separatim habere licet. ut *Mori oportet, nihil peccantem*, sed urbanum non est: *Dignum decere dignum oportet*, sed urbanum non est, uerum si simul utrumque habuerit: *Dignum est mori, qui non sit dignus mori.*

13 Quo uerò plura habuerit, eò urbanius iudicabitur. ueluti si nomina translata sint, & id genus translata, & oppositа, & comparia, & actum habuerint.

Iam uerò similitudines etiam, ut supra quoque, quæ admonitum est, probatæ, quodammodo trãslationes existunt. semper enim ex duobus ducuntur, ut proportionis translatio quomodo scutum (dicimus) est *poculum Martis*, & arcus *cithara sine chordis*. ac ita quidẽ si dicamus, non est simplex. at si arcum citharam dicamus, aut arcũ poculum, simplex. quin etiam ad hunc modum similitudines cõferũt, ut tibicinis cum simia, lusciosi cum stillante lucerna; quia utrunque contrahitur. uirtus autem elucet, cum translatio inclusa est. licet, enim scutũ *poculo Martis* simile esse dicere, & parietinas panno *domus*, & Niceratum dicere *Philocratem esse a Pratye morsum*, quemadmodum Thrasymachus cõparauit, cum Niceratũ à Pratye in rhapsœdia superatum, cæterum amisso capillo adhuc, & sordidarum conspicatus esset. quo in genere in primis explodunt poetę, nisi bene sese gesserint, etiam si magni nominis sint. dico autem, quando ita reddunt: *Vt apium distorta crura gerit, ut Philämen de iugo cum Coryco decertans*, & alia eiusmodi oĩa similitudines sunt. similitudines autem esse trãslationes, dictum ret. & illud. Vult ipsum depopulari. sed aduertendum est, vt ambo cõ uenienter dicantur. Idẽ accidit etiam in vrbanis dictis, vt siquis dicet. Athenienſibus maritimum principatum non fuisse malorũ principium; quoniam profuit: vel quemadmodũ dixit Isocrates imperiũ ciuitati fuisse malorum principium: nam vtroque modo id dictũ est, quod quisquam dici nõ existimasset, & cognitũ est esse verum: nam dicere principium esse principium, nihil habet quod argutum sit. verũ non ita ait, neq; negat id, quod principium dixerat, sed alio modo. In his enim omnibus sigs nomen commodè protulerit, in quo vel translatio sit, vel ambiguitas, tunc bene sese habet: vt. Intolerandus nõ intolerandus; ambiguè dixit. verum fit commodè semper; cum verbũ iteratur, & illud.

Hospes non poteris fieri, nisi prius fueris hostis.

uel, non magis, quàm te oporteat: nam idem est, vel. Non decet hospitem semper esse hospitem: nam hæc quoque diuersa sunt. hanc uim habet etiam illud Anaxandridæ celebre dictũ. Pulchrum est satis simile esse dicere, & nè mori priusquàm quam morte dignum geras: nam idem est, ac si dixisset. Dignum est mori; quando quis non est dignus mori: vel, ita dignum est mori, cum qs non est dignus mori: uel cum quis non facit, quæ morte digna sunt. Et forma quidem locutionis in his omnibus eadem est: sed quãtò breuius, magisque contrariè prolata fuerint, tanto fit elegãtior oratio. causa verò est quia contrariæ res propè collocatæ rẽ melius intelligi faciunt, & breuitas temporibus celeriorem gignit scientiã. verùm oportet, vt semper adsit, vel in quem

est sæpius.

34 Præterea prouerbia translationes à specie ad speciem sunt. vt si quis quid, quasi commodum capturus, inuererit, deinde detrimentum accipiat, *Vt Carpathius*, inquit, *leporem*. ambo enim id, quod dictum est, pertulerunt. Ac unde quidem urbana dicta ducantur, & quamobrem, ferme ex posita causa est.

35 Iam uerò probatę etiam superlationes trãslationes sunt; ut in eum, qui sugillatis dictã faciem habeat, *hunc enim esse merorum calathum putasses*. est enim rubrum quiddã sugillatum. uerũ nimiũ admodum.

36 Illud autem: *Vt id, & id*, superlatio est, locutione differens: *Vt Philammonem de ingo cum Coryco decertans. Existimasses ipsum Philemonem esse, qui cum Coryco decertaret. Vt apiũ crura distorta fert. Putabam* nõ *crura, sed apia habere, usque*

dicant, uel elegans dicẽ di ratio: siquidem id, quod dicitur, verum est se, non autem inane videri debet: alterum cũ eorum sine altero habere potest, ut. Mori oportet, nihil in uita delinquentem, sed vrbanum non est. Dignam oportet dignum uxorem ducere, at vrbanitate careret: sed vrbanum erit, si vtrunque simul habuerit; vt. Dignum est mori, quando quis non est morte dignus.

Quãtò verò plura cõ 37
iuncta habuerit, tantò fiet vrbanior oratio: vt, si nomina translata fuerint, & ea translatione, quæ probatur, & contẽtio, & comparadhibeatur, & cuidentiam habeat.

Atque etiam imagi- 38
nes, vt iam supra dictũ est, sunt excellentes quodammodo translationes; semper enim ex duobus constant, sicuti translatio, quæ fit ex proportione, vt, clypeum diximus esse Martis

usque adeo distorta sunt. Cæterum superlationes pueriles sunt, quippe quæ vehementiam indicant. itaque eas potissimum irati frequentant: *Non si mihi tã multa det, quam multa sunt arenæ, & puluis, Agamẽnonis Atridæ filiam ducam, neque si cum aurea Venere pulchritudine contendat, industria verò cũ Minerua*. Hoc autem maxime Attici oratores utuntur. Itaque senibus dicere, indecorum.

tis phialam, & arcum esse citharã sine fidibus. quæ cũ ita pronuntiantur, non est simplex trãslatio: sed cũ dicimus, arcum citharam, & clypeum phialam; tunc est simplex. Atque hoc modo finguntur imagines; vt, simiæ tibicinem esse similem: & stillanti lucernæ luscioſum: ambo enim contrahuntur. bene verò fiunt imagines; cum in eis inclusa est metaphora: licet. n. vti imagine dicentes, clypeum esse Martis phialam: & ruinem esse pallium attritum ædificij; &, Niceratum esse Philocletem demorsum a Pratye: quemadmodum Trasymachus assimilauit eum, cum vidisset Niceratum a Pratye superatum in heroicis verſibus componendis, adhuc sordidatum esse, incempta coma. In quo genere maximè labuntur poetæ, nisi bene assimilauerint; etiam si aliter fuerint excellentes. dico autem, vt cum quispiam ita inquit.

Distorta, vt apium crura procedens gerit;
Sicut Philammon, inga gerens cum Coryco.

Atque huiusmodi cætera quæ omnes sunt imagines. quòd autem imagines sint translationes iam sæpe dictum est.

35 Et prouerbia sunt translationes à specie ad speciem; vt, si quis domum importet aliquid; in

de

de commodum speret, & ex eo postea damnum accipiat, Carpathius leporem: ambo enim, id, quod dictum, est, pertulerunt. Vnde igitur vrbana dicta ducantur, iam dictum est, & cur ea tantum oblectent.

16 Quinetiam superlationes ingeniosæ quædam translationes sunt: vt in eum, qui sugillationibus faciem inquinatam habeat. Existimant sisetis eum esse mororum calathum; est enim quidam tubor in sugillatione, sed modus non seruatur.

17 Quinetiam imago, in qua dicitur, tanquã hoc aut illud, est superlatio, quæ dicendi genere tantum differt.

Sicut Philammon iuga gerens cum Coryco:

Putauissetis ipsum Philammonem præliari cum Coryco.

Distorta, vt apium, crura procedens gerit.

Putabam eum non cruta, sed apia habere, adeo distorta sunt. Habent autem superlationes iuuenile quidam: vehementem enim animi motum indicant. itaque irati præcipuè superlationibus vtuntur.

Non mihi si tam multa daret, quam magnus arenæ est.

Pulueris, & numerus,

Non ducam vxorem (mihi crede) Agamemnone natam,

Quamuis ingenio sapientem Palladæ uincat.

Et pulchra Veneri præstanti corpore certet.

hoc genere maxime vtuntur Attici oratores. quare senem vti superlatione minimè decet.

Argu-

Argumentum cap. 14.

Suam habet locutionem genus demonstratiuum, suam deliberatiuum, ac suam iudiciale. si scribimus, scriptura nihil redundans, nihilq; imminutum teneat. si verò dicimus; dictio sit ad actionem accommodata. actio consistit in moribus effingendis, & in affectibus mouendis: aliàs inanis uidetur oratio. Iudiciali, ac deliberatiuo genere crebræ sint repetitiones, & disiunctiones actione, & pronuntiatione sustentata: quoniam dicuntur: sed in scriptis ueluti philosophicis, & historicis damnantur repetitiones. Dissolutiones eodem modo proferuntur: nam mouent animos, & ad amplificationem faciunt. In deliberatiua autem elocutio sit simplex, & grauis, & sententijs ornatior, quàm uerbis: in iudiciali accuratior, & diligentior. quare non in omnibus dicendi generibus ijdem oratores excellunt. sed ubi actione opus est, ibi sit maxima diligentia: ubi est actio, ibi maxima nox audiatur. Demonstratiuo maximè conuenit scripta oratio: itaque sit omnium ornatissima, deinde iudicialis.

Elocutionem conuenientem esse debere.

SIGON.

NEq; verò lateat nos oportet, diuersam elocutionem vnicuique generi conuenire; neque enim eadẽ est scriptionum, ac contentionum, neq; concionum,

MAIORAG.

1 ILlud verò sciendum est, in vnoquoque genere propriam, atque suam esse locutionem; neque enim eadem est locutio, qua scribimus aliquid, & qua in con-

ac ten-

ac iudiciorum. vtranq; autem cognitam habere necesse est; quia illud est, scire emendate loqui, hoc verò silere non cogi, si quid communicare cum alijs velit; id quod accidit ijs, qui scribere nesciunt.

2 Cæterum scriptionũ elocutio est, quæ accuratissima, cõtentionum vero quæ maxime cum actione coniuncta. huius autem duę sunt species, morata vna, affecta altera. quo fit, vt actores fabulas eiusmodi, poetæ vero actores eiusmodi confectẽtur. In manibus autem versantur, qui leguntur, veluti Chæremon, nempe quia accuratus est, vt q scribit orationes: & Licymnius inter dithyrambicus.

3 Quin si inter se comparẽtur orationes, quæ quidem scriptorum sũt in contentionibus angustiæ, quæ verò oratorum, quanque bene habitæ, tamen inter manus vulgares videãtur, tentionibus vtimur: neque ea, quæ ad deliberatiuum genus pertinet, eadem est cum ea, quæ ad iudiciale. verum vtranque scire oportet: nam in altero latis est emendatè loqui, in altero verò scribere: ne cogatur silere, cum quis alijs quippiam imperti ri cupit. quod ijs accidit, qui scribendi ratio nem ignorant.

Locutio apta scriptionib. sit exquisitissima: contrà quæ contentionibus apta est, in actione maximè cõsistit. sed huius duę sunt species, quarum altera ad mores, altera ad motus animi pertinet. Atq; ideo histriões huiusmodi fabulas potissimum exgrunt, & poetæ taleis histriones desiderant. probantur autem ij poetæ, qui etiam in legendo delectant, vt Cheremõ; nam diligens est, non aliter, atque is, qui orationes scribit. & Lycimnius ex eorum numero, qui dithyrambici

causa vero est, quia in contentionibus conuenit. itaque quæ cũ actione cõiuncta sunt, actione detracta, cum mane re suo haud fungantur, insulsa, perinde ac dissoluta videntur. Et idẽ sæpe dicere in scriptione recte repudiatur, in contẽtione verò etiam ab oratoribus vsurpatur: quia cum actione coniuncta sunt. Cæterũ qui idem dicunt, variẽt, necesse est: id quod qua si viam munit actioni. *Hic est, qui nos expilauit, hic est, qui decepit, hic, qui postremum prodere tenta uit.* quem admodũ Phile mon histrio fecit tum in Anaxandridæ Geron tomania, quando collo quũtur Rhadamãthus, & Palamedes, tũ in prologo Piorum in illo *Ego.* nam si quis ad hæc actionem non adhibeat, eua ditille, qui trabem gestat. Quin etiam eadem dissolutorum est ratio. *Veni, occurri, rogaui:* quia actionem eis adhibere necesse est, neque quo dicuntur.

3 Quòd si inter se comparẽtur orationes, quæ scriptæ sunt in contentionibus humiles, angustæque videtur: quæ verò bene habitæ sunt; cum in manibus sumũtur, similes sunt imperitorum orationibus. huius autem rei causa est, quòd in contentionib. illa conueniunt. itaque illa etiam, quorum vis in actione posita est, sublata actione, cum suo munere non fungãtur; inania sunt. vt quæ sunt dissoluta, & eandẽ sententiam sæpe repetunt, in scribendo non sine causa damnantur: in contentionib. autem etiam oratores vtũtur: sunt enim hæc actioni conuenientia. necesse est autem, vt orationẽ variẽt, qui idem dicũt. quæ res tanquam additum munit ad actionẽ. Iste est, qui vos expilauit: iste est, qui decepit: iste est, qui deniq; vos hostibus prodere tenta uit. quemadmodum et Phi-

modo, qui vnum dicit, eiisdem moribus, & tono proferre. præterea propriij habent aliquid dissoluta, ꝙ in æquali tempore multa dicta esse putantur. coniunctio enim quæ multa sunt, vnũ efficit. quare ea de tracta dubitandum non est, quin contra vnum multa fuerint. habet igitur amplificationem. *Veni, narraui, supplicaui*, multa: *Videtur autem negligere, quæ narro, quę dico.* Atque hoc quo quoque præstare vult Homerus in illo: *Nireus, qui ex Simo, Nireus, qui Aglaiæ filius, Nireus, qui pulcherrimus*; quia de quo multa dicta sunt, is sæpe etiam dictus fit, necesse est: si ergo sæpe, etiam multa putantur. quare astute amplificauit, quamuis semel eius meminerit, memoriam quę prodidit, quamuis haudquaquam postea verba de illo fecerit.

4 Ac concionum quidẽ elocutio vmbratilis vtique picturæ simillitudinem imitatur; quia quã to maior turba fuerit, tanto lõgius spectatur. quare summũ studiũ in vtraq; inane, malũq; vr.

5 Iudicium aut accuratius est, & adhuc magis id, quod ad vnum iudicem est; quia præsidij minimum in oratorijs est. siquidem quod rei ꝑ prium, quod que alienũ est, facilius conspici potest. quinetiam contentio abest, vsque adeo vt syncera iudicatio sit. itaque nõ ijdem in his omnibus oratores laudantur, verum vbi maxime actione est opus, ibi minimum est diligentiæ locus, hoc aũt, vbi voce, & in primis, ubi magna.

6 Ac ostentatiua quidẽ elocutio ad scribendum aptissima est, quia opus eius est lectio, secundo vero loco iudicialis.

7 Ceterum illa elocutionis adiuncta partitio vt suauis, & magnifica debeat esse, inanis est. enim magis, quam minus præsidijs artis uti licet: Philemon histrio faciebat in Alexandridæ Geronto mania, vbi verba faciunt Radamanthus, & Palamedes, & in prologo Piorum vbi, ego, sæpius iteratur. Nam, si hæc actione non adiuuantur; fit, id quod prouerbio dicitur, Trabem gestans. Eodem modo etiam dissoluta, vt. Veni, occurri, rogaui: necesse est enim actionẽ adhibere; neque tanquam res vna dicatur; eode habitu animi, ac sono vocis vti.

Habent præterea quidam peculiare, quæ dissoluta sunt; in æquali enim tempore multa dici videntur: nam coniũctio ex multis vnum efficit: quæ, si detrahatur, persicuum est fieri cõtrarium, vt ex vno fiãt multa. habet igitur amplificationem, Veni, narraui, supplicaui: multa enim sunt. Videntur autem omnia negligere, quæ narro, quæ dico. hoc idem etiam Homerus facere voluit, in illo loco. Nireus, qui ex Simo: Nireus, qui Aglaiæ filius: Nireus, q pulcherrimus: nã, de quo multa dicta sunt, necesse est etiam, vt sæpius dictum sit: &, si sæpius, etiam multa dici videntur. itaque amplificauit, cum semel tantum de illo mentionem fecerit, & hac fallacia secit, vt Nirei nomen memoriæ hæreat, etiam si postea nusquam illum nominet.

At verò deliberatiui 4 generis locutio similis est prorsus vmbratili picturæ, in qua quanto maior fuerit eorum, quæ picta sunt turba, tãto longius spectat, quare quę ex iuisita sunt in vtrisque, & superuacanea, & deteriora videntur.

At in iudiciali gene- 5 re, debet exquisitior esse locutio. quod, si corã vno iudice res agitur; tanto magis elaborandum est, dum est: nam minus præsidijs artis uti licet: facilius enim perspici

lis virtus existit? nam suauitatem afferent nimirum ea, quę diximus si modo probe uirtus elocutionis est definita, cuius enim rei gratia perspicuam, & non humilem, verum decoram esse oportet? neque .n. si loquax, aut etiam si concisa erit, perspicuitatē habebit; verum mediū seconuenit. item suauitatem afferent, quę dixi mus, si verba vsitata, & peregrinitatem habentia, & rhythmus, & fides ex decoro probè fuerint temperata. Ac de elocutione quidem dictū est cū communiter de omnibus, tum priuatim de singulis generibus. reliquum est autem, vt de dispositione dicamus.

Oratio igitur demonstratiua maximè idonea est ad scribendum; quoniam eius officium est, ut legatur. secundo loco iudicialis est ad scribendum idonea. 6

Quod autem quidā ita locutionem distinguunt, ut dicant & suauem, & magnificam esse oportere; superuacaneum est. cur enim magis eam ita, quam temperantem, & liberalem, & si qua huiusce modi uirtus est? nam eam suauem (ut perspicuum est) efficient ea, quæ dicta sunt; siquidem locutionis uirtus à nobis rectè definita est: cuius enim rei gratia diximus, dilucidam locutionem esse oportere, & non humilem; sed cum re conuenientem? nam, si nugatoria 7

ria fuerit; non erit dilucida, neque si fuerit breuis, & concisa; sed clarum est medium conuenire. & quæ dicta sunt suauem efficient, si bene mixta fuerit, & loquendi consuetudo, & peregrina uerba, & oratorius numerus, & uis persuadēdi cum eo, quod decorum est. Ac de locutione quidem dictum est, & communiter de omnibus & speciatim de unoquoque genere. Superest, ut etiam de ordine dicamus.

EXPLANATIONES.

Illud uerò sciendum est in unoquoque genere propriam, atque suam esse locutionem. *Elocutionis differentiæ duæ sunt, essentiales scilicet, & accidentales. accidentales uerò sunt duæ, altera historica appellatur, altera agonistica, siue altercatiua. historica autem dicitur, quæ parum, uel nihil ficti in se continet, ueri autem multum. hæc non opus habet, ut uoce proferatur: satis enim est, ut legatur scriptis. Altercatiua nisi uoce, & actionibus pronuntiatur, & maiori ex parte in fictis uersatur actionibus. frivolum quoddam, & frigidum uidetur genus. Altercatiua porrò in moratam partitur, & affectam. morata dicitur: quia mores fingit laudabiles, ut persuadeat. affecta uerò appellatur: quia gestibus intumbit, ut moueat auditores. atque hæc communis est histrionibus, & patronis, ac ijs omnibus, qui causas agunt: nam hæc tota in actionibus fictis, ut moueantur auditores, posita est. & propterea historici nihil supernacanei dicunt, nihilq; fuci habent eorum orationes: contrà altercatiuæ, & ostentatrices. uerum his uidelicet altercatiuis tria sunt necessaria. primum, quòd, cum idem dicis, breuia necesse est illa commutare, & per uerba, & per rectam pronuntiationem: etenim*

Hæc commutatio magnam actioni inm præbet: ut, iste est, qui nostra expilauit: iste est, qui decepit: iste est, qui denique nos hostibus prodere tentauit. Deinde cum per articulos bis eadem dices dissolutè, sed uoce, & actione ea commutare sit opus: ut, ueni, occurri, rogaui. Postea si ambo hæc colligas: ut, Nireus, quò ex Simo; Nireus, qui Aglaiæ filius: Nireus, qui pulcherrimus. & hic modus efficit amplificationem.

At uerò deliberatiui generis] *Differentias essentiales recenset Aristo. & inquit locutionem, quæ ad genus deliberatiuum pertinet similem esse prorsus umbratili picturæ, in qua quantò maior fuerit turba eorum, quæ picta sunt, tantò longius spectatur: sic quantò plures fuerint auditores, tantò longius spectant ueritatem: multitudo enim rudis, & ignara maiori ex parte inuenitur. quare exquisita, & superuacanea deteriora uidentur. at in iudiciali genere sit locutio exquisitior, ac præsertim si coram uno iudice res agatur; iudicium est enim incorruptum. Demonstratiui autem generis locutio ad scribendum maximè idonea est: cum eius sit officium, ut legatur; secundo loco iudiciali.*

Quòd autem quidam ita locutionem distinguunt] *qui uerò alio modo elocutionem distinguunt, quo fecit Aristo. superuacanea dicunt. atque huiusce sententiæ Aristo. rationem reddit. & subdit. si oratio prolixa sit, aut breuis; non est dilucida. Et, si elocutio sit trita, & peregrina uerba, & loquendi consuetudo, & oratorius numerus, uerisimilitudo, quemadmodum decet, collocentur; suauis, & iucunda erit oratio.*

Argumentum cap. 15.

Hæc de elocutione dicta sint. nunc ad ordinem, siue dispositionem transeamus. Partes orationis necessariæ duæ sunt, propositio, & probatio: aliæ ut proœmiũ, narratio, & peroratio non necessariæ.

Oration is partes duæ, ut minimum esse, propositum scilicet, & probationem.

SIGON.

CAeterum duæ sunt partes orationis. etenim & rem, de qua dicendum est, exponere & eam demonstrare necesse est. itaque fieri nõ potest, vt qui exposuit, non demonstret, aut demonstret qui non prius exposuerit nam qui demonstrat, aliquid demõstrat, & qui præfatur, de monstrandi causa præfatur. horum autem illud propositio, hoc fides est, perinde ac si quis illam quæstionem, hãc demõstrationem esse distinguat. Nunc vero ridicule partiuntur. quia narratio orationis duntaxat iudicialis est. ostentatiuæ

MAIORAG.

SVnt autem orationis partes duæ; necesse est enim rem primò, de qua agitur, exponere: deinde illam argumentis confirmare. Quare, nemo uel narrare, nisi postea confirmet: uel confirmare, nisi prius narrauerit, commode potest. nam, qui argumẽtis utitur, aliquid confirmat: & qui rẽ exponit, id ideo facit, ut postea cõfirmet. horum autem alterum propositio, alterum probatio est; quẽ admodum si quis diuideret aliquid in quæstionem, & demonstrationem.

Nunc autem ridiculè

tatiuæ autem, & condicionalis quo modo narratio esse, qualem quidem asserũt, potest? aut quæ contra aduersariũ dicuntur, aut peroratio ostentatiuam? proœmiũ verò, & aduersa collatio, & repetitio tum demum in concionibus adhibentur, cũ, qui contradicat, existit. siquidẽ & accusatio sæpe, & defensio adhibentur, verũ non quatenus consultatio est. quinetiam peroratio non omnis iudicialis orationis est, veluti, si pusilla oratio sit, aut res custodiri memoria commode possit, quia accidit, vt ex longitudine amputetur. Ergo propositio, & fides necessariæ partes sunt. ac præcipuæ quidem hæ, quæ vero plurimæ, proœmium, propositio, fides, peroratio. nam quę contra aduersarium dicunt, inter fides reponuntur, & aduersa collatio suarum est rationum amplificatio. quare pars quædã est fidei, quia qui hic facit, demonstrat aliquid, non autem proœmium, neque peroratio, verum in memoriam redigit. Quòd si has aliquis, ut Theodorus fecit, distribuat, narratio altera erit, & supernarratio, & prænarratio, & refutatio, & superrefutatio. verum qui formam, ac differentiam aliquam infert, imponere nomẽ debet, alioquin inane id, ac nugatorium fit, vt Licymnius in Arte facit, ἐκθεώρησιν, nominans, & ἀποπλάνησιν, & ἔξοδον.

diuidũt: narratio enim in iudiciali tãtum genere uersatur: nam demõstratiui, & deliberatiui generis, qualem ipsi uocant, quomodo narratio esse potest uel quæ contra aduersarium dicuntur, uel peroratio quænam est in exornationibus? Proœmium autem, & comparatio, & enumeratio tunc in demonstratiuo genere ponũtur, quando inter eos, q sententiam dicunt, controuersia est; siquidem etiam accusatio, & defensio adhibetur, sed nõ quatenus est deliberatio. sed neque peroratio in omnibus iudicijs adhibetur: ut, si parua fuerit oratio, aut res eiusmodi, quæ facile memoria comprehẽdi possit: nam ex longitudine detrahi solet. Necessariæ igitur sunt partes duæ, propositio, & probatio, ac propriæ quidem hæ duæ partes sunt, sed si plures fuerint; tunc erit proœmium, propositio, probatio, peroratio; nã quæ ad reprehendendũ aduersarium attinent, probationi subijciunt. contentio verò est amplificatio suarum rationũ. quo fit, ut pars quædam sit probationis: nã qui hoc facit, aliquid demonstrat: sed non proœmium, neque peroratio hoc facit, sed tantum reducit in memoriam. Quòd, si quis ita diuidat, ut Theodori discipuli faciebant, alia pars narratio, alia supernarratio, alia prænarratio, alia reprehensio, alia superreprehensio. sed tũc nouum nomen ponere oportet, cum aliquam rem nouam ab alijs differentem adferimus. alioquin est res inanis, & nugatoria, sicuti Lycimnius in arte sua facit, qui nominat aggressionem, & digressionem, & ramos.

EXPLANATIONES.

Sunt autem orationis partes duæ] *De orationis partibus magna inter Rhetores controuersia est. Arist. autem orationis partes ut minimum duas esse asserit: atque hæ per se, ac potissimum sunt partes, & sine his nulla oratio perfecta est. alteram horum propositionem, alteram fidem appellat. quòd uerò sine his perfecta non sit, duobus argumentis probat, dum in-*

quit. nisi res exponatur, & exposita probetur, nulla erit oratio. sed rei expositio propositio, siue narratio est. probatio uerò rei expositæ fides dicitur. deinde, si res pateat, & sit breuis, & memoratu facili; nec prœmio, nec epilogo opus est: nam in eo quod res patet, exordium est supernacaneum: in eo quòd breuis, & quæ in oratione continentur, facilia sunt memoratu; epilogus non desideratur. Est autem propositio, siue narratio prior fide: nam primum necesse est rem exponere, deinde expositam probare. Contentio siue comparatio, & enumeratio, siue repetitio, quæ maximè orationibus iudicialis generis conueniunt, sunt fidei partes: nam qui enumerat, aliàs repetit, ad fidem faciendam in aduersarium ferit. præterea qui proprias cum aduersarij rebus confert; suas probat, illas improbat. quapropter, & comparatio, siue collatio fidei pars est. Partes igitur orationis sex esse sentit Arist. quarum duæ sunt omni orationi necessariæ, quæ sunt propositio, & fides; duæ alicui; ut cum res, de qua agitur, non pateat, & non memoratu facilis sit. & hæ sunt prœmium, & epilogus: ac tandem duæ, quæ fidei sunt partes, ut collatio, & enumeratio, aliàs repetitio. harum autem primum locum tenet prœmium, secundum narratio, fides tertium, atque eius partes: ultimum epilogus. cætera, quæ ad elocutionem attinent, non partes, sed qualitates, aut ornamenta appellat. uerum prœmium, & epilogus non sunt ueræ orationis partes: non enim docent, sed tantum in memoriam reducunt.

Argumentum cap. 16.

Cum demonstratum sit quatuor tantum esse partes orationis; nunc primum Aristo. de prœmio scribit id esse principium orationis solutæ, sicut in poesi prologus.

gus. Prœmium aut præludium, & prologus idem genere sunt, eo quòd principia sunt: nam in poesi prologus, in sonis præludium, & in oratione prœmium appellatur: confunduntur tamen quandoque hæc nomina. Aristo. uerò prœmium esse orationis principium, quasi uiæ munitionem, & præparationem ad sequentia scribit. In genere demonstratiuo prœmium simile sit præludio. sed in præludio quòd admodum licet quiduis præcinere, atque id cum sequenti cantu copulare; sic in demonstratiuo genere quicquid uoluerit orator initio dicere potest: deinde progredi, & cum oratione id coniungere. Loca uerò, a quibus sumuntur exordia demonstratiui generis, primùm sunt laus, & uituperatio: deinde suasio, & dissuasio, quæ sunt deliberatiui: postea ea, quæ auditoris personam respiciunt: quæ ad iudiciale genus pertinent. Atque dum orator laudat; efficiat, ut auditores unà laudari putent se, uel genus, uel studia sua, uel aliquo alio modo. Iudicialis generis prœmia idem ualent, quod fabularum prologi, & heroici carminis exordia. in his specimen est orationis futuræ, ut præuideant auditores, de quibus rebus sermo futurus sit, & ne eorum animus suspensus sit: quod enim indefinitè dicit, huc, & illuc uagari cogit. Et quoniam prœmij munus proprium, ac maximè necessarium est finem institutæ orationis aperire; si causa perspicua fuerit, aut parua; licebit non uti principio. uerùm si dubia, si humilis, uel turpis, uel magni negotij; initium faciemus. reliqua uerò loca communia sunt remedia: nam orator, uel auditor, uel causa, uel aduersarius sunt, ex quibus initium capimus. Ex oratore, atque aduersario ducuntur ea, quæ ad inferendum crimen, & dissoluendum pertinent. sed qui defendit; statim criminibus occurrit: qui uerò accusat, in epilogo criminari debet: ut auditores facilius ea recordari possint. Auditorem uerò oportet, ut

benevolum faciamus, uel in aduersarium concitemus, uel attentum reddamus, uel docilem. docilis sit, si attentus fiat. attentus uerò se præbet uiris, qui boni esse videntur. sed & attentus sit auditor, si pollicitus fuerit se de rebus magnis, propriis, admirabilibus, & iucundis esse dicturum. attentos facere est commune omnium partium orationis, non proemij tantum. quòd, si attentos auditores esse non uelis; dicere esse pusillam, nihil ad eos pertinentem, molestam, & odiosam. uerùm illud sciendum est hæc omnia extra causam esse. unde nisi deprauatus sit iudex, aut is sit, qui libenter audiat, quæ ad rem nihil faciunt; nihil opus est proemio: sed sufficit id, quod causa postulat summatim dicere; ut iudex caput illud tanquam corpus causæ totius habeat. Quòd verò ad auditorem habeantur proemia, non quatenus auditor, nemini est dubium: omnes enim in proemijs uel criminantur, uel metum desiciunt. Deinde & qui malam causam habent, ac turpem proemijs, qui à Cice. Insinuationes appellantur, utuntur: nam in quouis loco potius commorari melius est eis, quàm in ipsa causa. & idcirco serui non ad interrogata respondent, quando errauerunt; sed ab his, quæ circunstant, initium sumunt, & uerborum ambagibus utuntur. Deliberatiuum genus per se exordio non indiget: sed per accidens: nam id, de quo oratio habetur, omnibus notum est: est enim de communi utili, uel damno. per accidens autem opus habent exordio aut ex parte dicentis, aut aduersarij. dicentis ad dissolmendam aduersariorum calumniam, aut ad ea extenuanda, quæ existimari possent contraria his, quæ ipse dicit, aut ad calumniam inferendam, si aduersarij præcesserint defensiones, uel aliquæ communes existimationes contrarij: aut ad amplificanda sua, si præcesserint aduersarij extenuationes, uel communes existimationes contrarij.

trarij. unde deliberationum exordia à iudiciali genere sumuntur: aut denique necessarium est proemium ornatus causa: nam oratio manca uidetur, nisi principium habeat, in quo summatim dicatur id, de quo habetur oratio, uel in quo aliquid præmittatur, quod ipsam orationem ornet. perspicuum est igitur in omni oratione necessarium esse proemium, in quo saltem intentio insinuetur, præterquam in breui oratione, in quæ res apertæ est: tunc enim exordium, & propositio in unum coincidunt. uerùm in genere demonstratiuo, & iudiciali insinuatur finis, & intentio: ut audientes non sint suspensi; sed præsciant quibus de rebus actio fiat. in deliberatiuo uerò insinuatur, uel aliquid præmittitur; ne mutilata uideatur oratio. patet quoque, quòd tum defensor, tum accusator exordium faciunt ad insinuandum. hæc de necessitate, atque usu proemij.

Proemium quid sit, & quale unicuique competat generi, & à quibus ducatur. Insinuatio quid, & quando fiat. finis quis.

SIGON. MAIORAG.

AC proœmium quidē principium orationis est, perinde atque in poesi prologus, & in auleſi proaulium (hæc. n. omnia principia sunt) & quasi uiæ munitio in quam uadenti. Ac proaulium quidem ostētatiuarum proœmio simile est, quia quodcunque com-

PRoemium igiť, principiū est orationis, sicut in poesi prologus, in tibicinis cātus proaulium: nam hęc oīa principia sunt, & quasi uię munitio ei, qui pertranseat. At proaulium sire uelit. At proaulium quidem simile est proœmio demonstratiui genetibicines neris: nam tibicines quid

commode canere possunt, id præcinentes intentioni adaptant, atq; in ostentatiuis orationi busita scribere conuenit, quidquid enim placuerit, initio exponentem, incinere, & adapta re oportet. cuius rei exẽplum omnes Isocratis Helenæ proœmium afferunt, quòd nulla propinquitas intercedat Helenæ cum sophistis; simul vero etiam, si euagabitur, vt non tota oratio vniusmodi sit, conuenit.

2 Cæterum ostentatiuarum proœmia à laude, aut uituperatione ducũtur, vt Gorgias in Olympica oratione: *Digni, quos plerique admiretur, Græci sunt*, laudat enim eos, qui conciliabula cogunt, quos Isocrates uituperat; quia *muneribus corporum uirtutes excolue runt, bene sentientibus autem hominibus nihil præmy statuerunt.* Et à suasione, vt *Bonis viris tribuendum honorem esse*, (vnde ipse laudat Aristidem) quid sibi uidentur bene canere posse, id præcinentes cum sequenti cantu copulant. sic etiam in demonstratiuo genere scribendæ sunt orationes: quicquid enim uoluerit orator, initio dicere poterit, deinde progredi, & cum oratione id coniungere; cuius rei omnes exemplum sibi assumunt proemium illud Isocratis in encomio Helenę. & quamuis à propositа materia aberrarit orator; tamen illa commoditas aderit, ut tota oratio non sit ũnius generis.

Ducuntur autem ex- 2
ordia demonstratiui generis à laude, uel à uituperatione, ut Gorgias in olimpico, Apud multos admiratione digni sunt uiri Græci; laudat enim eos, qui celebritates cõstituerunt. Isocrates autẽ uituperat, quòd corporis uirtutibus præmia statuissent, sapientia uerò præditis nullum uidum honorem esse, (vnde ctorię præmium posuissent. Ducuntur etiam

aut exor-

aut certe eis, qui neque probati, neq; improbi sint, sed qui cum boni sint, tamẽ in obscuritate versantur, vt Alexander Priami filius. siquidem hic consi lium dat. Præterea à iudicialibus proœmijs. i. ab ijs, quæ referuntur ad auditorẽ, si de re incredibili dicatur, aut difficili, aut inter multos diuulgata, vt veniã largiãtur. quemadmodum Choerilus. *Nunc vero cum omnia dissipata.* Atq; ostentatiuarum quidẽ orationum proœmia ab his ducuntur, à laude, à uituperatione, ab adhortatione, à dehortatione, ab ijs, quæ referũtur ad auditorem. uerum aut alienas, aut affines orationi inuentiones esse oportet.

3 Proœmia verò iudicialia idem, atque prologos dramatum, & proœmia epicorum valere, tenendum est, siquidem dithyramborum quæ sunt, ostentatiuarum, similitudinem imitãtur: *Propterte, tuaque munera,*

exordia à consilio; ut, Quoniã probi uiri sunt honorandi; ideo mihi Aristidem laudãdum fuscepi. uel, si quis dicat, se huiusmodi uiros laudare uelle, q uulgò non celebrantur; non quia fuerint improbi, sed quia cùm fuerint probi, tamen in tenebris latent, sicut Alexander Priami filius: nam, qui sic exordiuntur, consultat. Quinetiam ab ijs, quę propria sunt iudicialis generis, exordia ducuntur, quę personam auditoris rehis ducuntur, à laude, à uituperatione, ab adhortatione, à dehortatione, ab ijs, quæ referũtur ad auditorem. uerum aut uenia petenda est, ut Choerilus,

A nunc, cùm omnia iã vulgata.

Quapropter exordia demõstratiui generis ex his ducuntur: ex laude, ex uituperatione, ex suasione, & dissuasione, ex ijs, quę personam auditoris respiciunt: quę uerò uiam ad orationem aperiũt, uel longè à materia

ra, atque spolia. In logis autem, & epesi orationis indicatio sunt, vt ꝓspiciāt, qua de re sermo habetur, neque suspensus animus teneatur. etenim vagari, qđ indefinitum est, cogit. qui ergo quasi in manū principium tradit, facit, vt hæ xens sequatur oratio: ob id: *Ira diua, refer. Dic mihi Musa virum. Præcipe mihi sermonem alium, vt ex terra Asia bellum magnum in Europā transierit.* Quin etiam tragici in dramate indicant, q̄ uis non statim, vt Euripides, sed in prologo tamen etiam indicat, perinde ac Sophocles. *Pater mihi fuit Polybus*, eodemque modo comędia. Ac maxime quidem necessarium, & propriū proœmij munus hoc est indicare, quinam sit finis, cuius causa oratio instituta est. itaque si nota, & parua res sit, non est vtendum proœmio, reliquæ vero, quas afferunt, formæ, medicamēta sunt, & communes.

eę

teria ducere oportet, uel ei uicina esse.

Proœmia uerò iudicialis generis aduertendum est idem ualere, quod fabularum prologi, & heroici carminis exordia: nam principia dithyramborum similia sunt demonstratiui generis exordijs: ut. Propter te, tuaque munera, atque spolia. in fabulis autem, & heroicis uersibus principium est specimen orationis futurę, ut pręuideāt auditores, de quibus rebus sermo futurus sit, & ne eorum animus suspensus sit: quod enim indefinitū est, huc, & illuc mētem uagari cogit. Qui igitur rem tradit tanquam in manum, facit, ut auditor orationem sequat, & percipiat. Atque hac de causa dixit Homerus.

Iram diua refer,
Et,
Dic mihi musa virum.

Et ille alter,

Musa age iam, alterius
dux nobis carminis esto

Vt

ex vero & ab eo, qui dicit, & auditore, & re, ad uersarioq; ducuntur. Ac ab ipso quidem, & aduersario, quæcunque ad depellendam, offerē damque criminationē attinēt. eorum tamē di spar est ratio, nam qui defendit, primo loco criminationem, qui accusat, in peroratione. neque vero causa obscura est, nā qui defendit, quotiescunque semetipsum est illaturus, q̄ obstant, remouere necesse habet; vsque adeo vt primo loco criminatio diluenda sit, qui verò criminatur, in peroratione criminari debet, vt firmius memoria teneant. Quæ uero referuntur ad auditorem, ab illo beneuolo reddendo, aut ira to, interdum vero etiam attento, aut contra. neque enim attentum facere, semper expedit. quo fit vt ad ipsum traducere multi conentur. ad docilitatē autem omnia perducēt

Vt magnum ex Asia bellum processit in horas Europæ.

Tragici etiam poetę docent initio, quid tota fabula contineat. Quod si non statim faciant, ut Euripides; at certè in prologo prius, quàm ab soluatur, id faciunt, quē admodū etiam Sophocles,

Pater mihi fuit Polybus.

Et comœdia idem seruat. Proœmij uerò maximè necessarium, ac proprium munus est, fi nem institutæ orationis aperire. Quare, si causa perspicua fuerit, aut parua; licebit non uti principio, reliquæ uerò species, quibus vtuntur, remedia quædam sunt, & quidem communia ea, quæ ducuntur uel ab oratore ipso, uel ab auditore, uel à causa, vel ab aduersario. Ex oratore ipsum traducere multi conentur. ad docilitatē ducuntur ea, quæ ad in ferendum crimen, &

si dis-

si cui placuerit, tum si bonus appareat, hos. n. magis attendunt. attenti vero rebus magnis, propriis, admirabilibus iucundis fiũt. quare his de rebus agi, inijcere oportet. sin autem non attẽtos, de paruis, nihil ad eos pertinentibus in iucundis. Neque vero nos fugiat, extra causã eiusmodi oĩa eẽ, qa ad prauum auditorem, & ea, quæ sunt extra causam, audientem, referũ vt æque ac corpus, caput habeat. Iam uero at tentos facere, omnium partium est commune, si opus sit; quia vbicunque magis, quàm incipiendo languescũt. quo circa ridiculũ est, id in principio collocare, cũ maxime oẽs attente audiũt. quare ubi tẽpus tulerit, dicendum est, & *Mihi animum adhibete, neque enim ad me hoc magis, quam ad nos pertinet.*

dissoluendum pertinẽt sed non tamen eodem modo: nam qui desentiuero rebus magnis, dit statim criminibus occurrere debet: qui verò accusat, debet in peroratione criminari: reus enim, cum se insinuare contendat; necesse habet omnia, quę obstant, remouere. quare in primis aduersarij criminationem dissoluere oportet: accusator uerò debet in peroratione criminari: ut faciliùs auditores ea recordari possit. Quæ ad audiorem pertinent, eò spectant, ut uel eum nobis beneuolum faciamus, uel in aduersarium concitemus, & interdum, ut attẽtum reddamus, uel contrà: non enim semper prodest attentum reddere. quare multi risum conantur excitare. Ad docilitatẽ, verò conducunt omnia, si quis hoc studeat, & si uir bonus esse uideatur: nam talibus uiris se prębent attentiores. Attenti fiunt audi-

& Exponam enim vobis rem, qualem nunquã alias audistis, atrocem, aut adeo mirabilem. hoc autẽ est, ut Prodicus dixit, ubi auditores dormitauerint quinquaginta drachmarum professionem inferre. uerum hęc ad auditorem referri, non quatenus auditor est, eo apparet, quòd omnes aut crimina obijciunt, aut metus discutiũt in proœmijs, (*Non dicam o rem, quanto studio. Quid proœmiaris?*) & qui malam causam habẽt, aut habere se putant. pręstat enim ubique quàm in causa consistere. unde serui haudquaquam interrogata respondẽt, sed ambages, & proœmia dicunt. Vnde uerò beneuolentiam comparare conueniat, & de rerum eiusmodi aliarum unaquaque prœceptum est. quoniam autem probe dictum est: *Fac, vt ad Phæacas amicus, ac miserandus veniam*, hęc duo spectare oportet. In ostentatiuis autem dãda

operа

tores propter res magnas, proprias, admirabiles, & iucundas. quare admonere eos oportet de huiusmodi rebus orationem esse. q, si eos non attentos esse uolumus; dicemus, rem esse pusillam, nihil ad eos pertinentem, molestam, ac odiosam. illud uerò tenendum est hæc omnia esse extra causam posita; nam ad deprauatum auditorem spectant, & ad eum, qui libenter audit, quę nihil ad rem faciunt: nã, nisi talis sit, nihil opus est proœmio; sed sufficit id, quod causa postulat, summatim dicere: vt iudex caput illud tanquam corpus causæ totius habeat. Attentos verò facere commune est omnium partium, cum opus est: nam alibi magis vbique, quàm initio, remittunt animum. itaque ridiculum est, hoc initio constituere; quoniam attenti tunc maxime sunt auditores. quare quoties se se offert

oc-

opera est, ut putet audi tor, collaudari aut ipsũ, aut genus, aut studia ip sius, aut aliquo alio mo do. quod enim inquit Socrates in Funebri, ue rum est, nihil negocij esse, Athenienses apud Athenienses laudare, uerum apud Lacedæmo nios.

Proœmia uerò cõcio nalis orationis ex proœ mijs iudicialis existunt. uerum natura nequa quam habet: etenim & de quo agatur, intelli gunt, & res nullam aliã ob causam proœmium postulat, quàm aut pro pter ipsum, aut aduersa rios, aut si non quãtam uelis, uerum aut maio rem, aut minorem, exi stimẽt. quare aut crimi nationem offerre, aut depellere, itemque aut augere, aut extenuare necesse est. horum igit causa proœmium postu lat, aut certè ornat' gra tia; quia nisi eo prędita sit, αὐτοκάβδαλα uideã tur, tale enim Gorgię encomium est in Eleos; quia

occasio; captanda atten tio est: vt, Mihi animum aduertite: neque enim mea magis, quàm ue stra res agitur: &, dicam nobis acerbum facinus nunquam aliàs a uobis auditum, aut non tam admirabile. hoc enim est id, quod Prodicus di xit, se cum auditores dormitãtes aduerteret, aliquid in medio sermo ne inserere, ex illa sua quinquaginta drachma rum demonstratione. Quod autem ad audito rem habeantur proœ mia non quatenus audi tor est, haud dubium esse potest: omnes enim in proœmijs vel crimi nantur, vel metum di sijciunt: Dicam, o rex, nõ quanto studio. Quid vteris proœmio? Et qui malam causam habẽt, vel habere videntur, proœmijs utuntur; nam in quouis loco potius commorari melius est eis, quàm in ipsa causa. itaque serui etiam non ad interrogata respon dent; sed verborum an ba-

quia nullo connixu, nul bagibus utuntur, & lan loque motu ante adhi gis exordijs. Quomodo bito confestim orditur: verò beneuolentiam ca ptare oporteat, antea di ctum est, & de cæteris huiusmodi singulis, & quoniam bene dictum est ab Homero,

Elis beata ciuitas.

Effice, ut a Iuuenia, diua, ad Phæaces, amicus,
Aut miserabilis;

hæc duo diligenter consideranda sunt. In exor dijs demonstratiui generis efficere oportet, vt auditores vnà laudari putent se, vel genus, vel studia sua, vel aliquo alio modo. Quod enim ait Socrates in Menexeno, verum est; Non difficile est Athenienses Athenis laudare, sed Lacedæmo nę. Deliberationum autem exordia a iudiciali genere sumuntur: natura enim deliberationes nulla habent exordia; quoniam sciunt audito res, de qua re verba sint facienda: & res ipsa nul lo indiget proœmio, nisi vel propter ipsum ora torem, vel aduersarium, vel si res non tanta exi stimetur, quantam ipse vult; sed uel maior, vel minor. Itaque vel criminari necesse est, vel cri mina dissoluere, vel amplificare, vel minuere. horum igitur gratia deliberationes proœmio indigent, vel ornatus causa: nam, nisi proœmium habuerit; videtur temerè, subitoque effutita oratio. hoc vitio laborat encomium Elienses: nul la enim brachiorum extensione, nulla præparatione statim incipit, Elis beata ciuitas.

Argu. 16. altera pars, quæ de proœmio est.

Sed proemia magis videntur orationibus iudicialibus conuenire, quàm cæteris: & defendenti magis, quàm accusanti, cui epilogus est proprius; nam defendenti magis necessarium est proemium: quia rarò defendit, nisi calumniæ præcesserint: & quoniam defensio cum insinuatione in proemio ponitur; quapropter de locis, quibus calumniæ dissoluuntur, breui agendũ est. Loci igitur, quibus calumniæ depelluntur, sunt duodecim. primus est vniuersalis, atque est, si orator vereatur, aut non uereatur, ne malam de ipso habeãt iudices existimationem; sciat quæ valent ad delendam ex animis malam existimationem, eadem etiam ad crimina depellenda. vnde optimum est præuenire, antequam aduersarius crimina inferat. Secundus locus est, vt illata crimina depellas, asserens primum, quòd non sint: & negans crimina imposita: deinde affirmans, quòd, si sint facta; non sunt perniciosa: tertiò dicens; quòd si alicui sunt damnosa; non huic: vt quia facta sunt per correctionem, vel alias ob causas. quartò, quòd si huic sunt perniciosa; non tantum, quãtum dicitur. quintò, si tantum; non sunt iniusta. sextò, si iniusta; nec magna, nec iniuriosa. septimò, si sint magna; non sunt turpia. octauò, si sint turpia; turpitudo non est magna, sed pusilla. de rebus verò huiusmodi solet esse controuersia. Tertius locus est, cum nos errasse fatemur; sed aut fortunæ culpa, aut necessitate coacti, sed non scienter, nec voluntarie. Quartus est finem commutare: vt, lædere nolebat; sed aliud efficere. Quintus, si is, qui calumniatur, in eodem crimine, vel hoc tempore, uel antea deprehensus sit, uel ipse, uel aliquis ex eius propinquis. Sextus, si alij in eadem culpa fuerint deprehensi, quos non fuisse rec-

conce-

cedat, vel aliàs conceserit aduersarius. Septimus, si accusator alios falsò insimulauit, vel alius eosdem. Octauus, si criminantem recrimineris: nam absurdũ est, ut si ille est dignus, cui non credatur; ut eius oratio fidem habeat. Nonus, si iudicium ab alio iudice iã factum sit, uel ad alium iudicem spectet. Decimus, si calumniam ipsam uituperes, & ostendas, quòd alia iudiciа quærit. is locus est communis accusatori, & defensori. Vndecimus est accusatoris proprius, & est, reum paulum laudare, ut grauius suo loco, & diutius uituperet. laudet quidem breuiter, si quod magnum est: vel si multa bona proponat: deinde unum, quod ad causam faciat, crimen proferens. Duodecimus uerò est communis utrique parti: cum unares pluribus de causis facta sit: alteram accipiat accusator, alteram defensor.

Quomodo calumniæ depellantur, atque loci, quibus occurramus eis.

SIGON.

1 DE criminatione verò, vnum est. Vnde malam aliquis opinionem detraxerit. etenim aliquo ne orante, an secus, nihil refert. quare

2 hoc generale est

Alius modus est, occurrere non aliter, atque ijs, de quibus controuersia existit, nẽpe aut non esse, aut noxiũ non esse, aut non huic, aut

MAIORAG.

1 DE criminatione id primo dicendum, quæ ualent ad delendam ex animis malam existimationem: nihil enim refert, vtrum ex alicuius sermone sit excitata mala opinio, nec no: hoc enim generatim prodest.

2 Alius modus est, ut ita criminationi occurramus, sicut in iudicio

aut non tantopere, aut iniustum non esse, aut non valde, aut non turpe, aut non magnopere tales enim res in cõtrouersiam veniunt. vt Iphicrates aduersꝰ Nausicratem. asseruit enim se fecisse, quod ille dicebat, itemque nocuisse, verum non iniuste fecisse.

Aut qui iniuste facit, compẽsare, si noxium, at honestum, si molestũ at vtile, aut aliquid tale.

3 Alius modus est, qũ errore commissum est, aut infortunio, aut necessitate. vt Sophocles confessus est ille quidem, se tremere, verũ, non quemadmodum qui criminabatur, aiebat, vt senex videretur, sed ex necessitate, neque enim se annos octoginta libenter agere.

¶ Et cuius gratia, cõpensare; quod non nocere voluit, sed hoc, & non illud, quod ille fecisse criminatus est. accidit illis, de quibus arguimur, uel non esse factum, uel non esse perniciosum, vel non illi, uel non tam magnum esse, vel non iniquum, vel non magnum, vel non turpe, aut rem esse pusillam: nam de rebus huiusmodi solet esse controuersia, quemadmodum Iphicrates contra Nausicratem. dixit enim se fecisse quod ille dicebat, atque etiam læsisse; nihil tamen iniquè se commisisse: uel, si quid iniuste factum est; id compensare hoc modo. Si detrimentum attulit; at fuit honestũ. Si molestum; at utile, uel aliquid huiusmodi.

Alius modus est, cũ dicimus, aut errorem fuisse, aut fortunæ culpa euenisse, aut necessitate: quemadmodum Sophocles se tremere dixit; non ut calumniator obiecerat, quo senex uideretur, sed necessario: non enim sua sponte ad annos octoginta

cidit autem, vt ei noceretur. atqui odio dignꝰ essem, si vt hoc euaderet, commisissem.

4 ¶ Alius: num qui criminatur, simul teneat, aut nunc, aut prius, aut ipse, aut propinquus eius.

5 ¶ Alius: num simul teneantur, quos criminis affines non esse fatẽtur, vt si nitidus adulter est, ergo & hic & ille.

6 Alius, an alijs crimẽ cõstarit, aut ipsis alius. aut sine criminatione suspecti, ut ipse hoc tẽpore, fuerint, qui innocentes esse reperti sunt.

7 Alius: criminantem recriminari, qa absurdum est, si ille indignus est, cui credatur, verbis eius fidem haberi.

8 ¶ Alius, si iudicium factum est. vt Euripides contra Hygiænontem, à quo in antidosi impietatis accusabatur, ut q periurium, faciẽdo carmine, præcepisset: *Iurani lingua, mentem iniura tamen gero.* respõdit enim ginta peruenisse. Licet etiam finem, cuius gratia factum est aliquid, commutare: ut Læderenolebat, sed aliud efficere: &, Non hoc studebat, quod calumniator ait; sed accidit, ut is læderetur: esset autem odio dignus, si id efficere studuisset.

Alius modus est, cum 4
aduertitur, an is, qui calumniatur, in eadem culpa sit hoc tempore, uel antea fuerit uel ipse, uel aliquis ex eius propinquis.

Alius modus, si illi cõ 5
prehenduntur quos ad uersarij fatentur non esse criminationi obnoxios: ut. Si purus sceleris est adulter; ergo esse, cui credatur, tiam hic, atque ille.

Alius modus, si alios 6
falsò insimulauit, uel alius eosdem, uel sine criminatione alicuius talis existimabatur, qualis ipse nunc: qui tamẽ innocentes deinde esse reperti sunt.

Alius modus si crimi 7
nantem recrimineris:

inique illum agere, qui iudicia ex Dionysiaco certamine in fora traduceret. nam ibi se rationē reddidisse, ac redditurum esse, si accusare libuerit.

9 ¶Alius calumniam, quanta res sit, accusare. & hoc, eum alias disceptatione instituere.

10 ¶ Communis autem ambobus locus est, notas afferre, vt in Teucro Vlysses, *quòd Priamo sit affinis, quia Hesione soror sit*, ille verò: *quod pater Telamon Priamo inimicus sit, & quòd explorators non indicarit.*

11 ¶ Alius, criminatoris, rem paruam multis verbis, magnam paucis laudando, vituperare: aut multis bonis allatis id vnum, quod ad rem pertineat, reprehendere. tales autem sunt q callidissimi, atque iniquissimi sunt; quia rebus bonis lædere, ijs malo temperandis, conantur.

12 Illud autem crimen inferenti, diluentique commune est, quoniam absurdum est, si ille dignus fide non est; ut eius oratio fidem faciat.

9 Alius modus si iam factum est iudicium, quemadmodum Euripides contra Hygiænontem in causa, quæ antidosis dicebatur, cum accusaretur tanquam impius, quod iuberet peierare, cum carmen illud fecisset.

Iurauilingua, mentem iniuratam gero;

dixit enim eum iniustè facere, qui iudicia ex certamine Liberi patris in forum adduceret; se enim ibi rationem iam reddidisse, aut redditurum, si ibi uellet accusare.

9 Alius modus, si calumniam ipsam uituperes, & ostendas, quàm graue malum sit: quæ iudicia perturbet.

10 Cōmunis locus ambobus est, signa commemorare: ut in Teucro Vlysses ait, Teucrū esse Priamo sanguine coniunctum: quoniam Hesione Priami soror cōtingit, ut eadem res fuit: ille verò dixit, patrem suum Telamonē Priamo hostem fuisse, neque se speculatores indicasse.

Alius modus accusatoris proprius, si paulum laudet, ut grauius, uituperet; &, si quod magnum est, breuiter transeat, uel, si multa bona proponat, deinde unum, quod ad causam faciat, crimen proferens, uituperet. tales enim sunt maximè artificiosi, atque iniquissimi calumniatores, qui in rebus bonis aduersarium lædere conantur, cum ea uitio permisceant.

12 Illud verò commune est, & crimen inferenti, & depellenti; quoniam fieri potest, ut eadem res pluribus de causis facta sit. qui criminatur, eam deprauare debet, atque in deteriorem partem inflectere: contrà, qui crimina dissoluit, in meliorem partem trahere: ut, quòd Diomedes socium elegerit Vlyssem, ideo factum esse, quoniam optimum eum Græcorum existimabat: Imò verò, dicet alius, quia solum eum tanquam ignauum, sibi non fore æmulum iudicabat. Ac de criminatione quædam hæc dicta sint.

Ac de criminatione quidem tam multa dicta sint.

Argumentum cap. 17.

Secunda Orationis pars est narratio, de qua hæc Aristo. scribit. Narratio propriè competit generi demonstrativo, & iudiciali: deliberativo verò impropriè. quæ dere præcepta dat primùm communia demonstrativo, & iudiciali; deinde iudiciali propria. Primum igitur præceptum est, ut nec in genere demonstrativo, nec in iudiciali narratio sit sermo continuus, imo in tot partes dissectus, quot seorsum probari, & demonstrari possint: ut, in hac parte sortis, in ista prudens, in illa iustus esse ostendatur. atque id faciendum est: quoniam difficile est memoria mandare, quæ continuo sermone narrantur: & quoniam narratio in partes distincta explicatior est: quæ verò continua implicatior, & multiplex, & minimè perspicua. Illud verò est in oratione demonstrativa observandum, ut, cum res gestæ notæ fuerint, sin memoriam tantum eas reducas breuiter. deinde, cum laus sit oratio uirtutis magnitudinem explicans; per eas res gestas unusquisque laudandus est, per quas uirtutis magnitudo ostenditur: propriè enim laus est rerum gestarum: quæ verò extrà sunt, sicut nobilitas, educatio, & patria, ad fidem faciendam adhibentur: verisimile namque est probum ex probis, & bene educatum in bonum uirum euasisse. Secundum præceptum est, ut nec longa, nec breuis sit narratio, nec exordium, nec probationes: ex his enim conflaret oratio longissima, atque pendens. Præterea bene dicere, quod est oratoris proprium, nec in longo, nec in breui collocetur, sed in mediocri. Generis iudicialis propria narratio est, & perfecta, si ea dicas, quæ efficere possint, ut auditor credat, quòd res facta sit, uel iniuria, uel quòd damno fuisset: uel quòd tanta res sit facta, quantam

quãtam uelis, ut credat index, atque hæc accusatoris est narratio. Defensor verò contraria narret; ut uidelicet, quòd non sit facta, quòd non iniuria, quòd non damno, uel quòd non tanta. Differt tamen utriusque narratio: nam defensoris breuiorem esse oportet, & per quæstiones; ne luti quòd non factum sit, uel non factum sit iniuria, aut damno, aut non tantum: nam qui defendit, à quæstione recedere non debet. Accusatoris verò narratio longior esse debet: quoniam qui accusat, probat: & idcirco plura requirit. Narrationi præterea annectere ea, quæ uel uirtutes tuas, uel aduersarij uitia explicant aliquo modo: palàm enim hæc non sunt agenda, sed latenter. Adde etiam quæ auditori iucunda sint: beniuolos enim reddes. Præterea quæ gesta non sunt si commiserationem, aut indignationem monet, auditoribus perinde ac gesta narranda sunt. Meminisse autem oportet omnem cuiusuis orationis narrationem moratam, & affectam esse oportere. fit autem morata, & affecta ijsdem rebus, quibus orationem moratam, & affectam reddi docuimus. sed illud obseruandum, ut te uirum probum in omni oratione ostendas, non tamen apertè. In genere deliberativo narratio locum non habet: quoniam de rebus futuris nemo narrat. qua de re cum narratio incidat; illa est expositio rerum gestarum, quibus aut deprimendo, aut efferendo auditores concitantur, ut eorum memoria de futuris melius consulant. itaque tunc deliberantis munus non exequuntur. Quòd, si fuerit minimè credibile quòd narras; debes polliceri te statim causam allaturam, uel eorum arbitrio rem committurum, quorum ipsi uoluerint. Et propterea aduertendum est, quòd in iudiciali, & demonstrativo genere est narratio, in deliberativo est propositio. Est enim propositio, An bellum cum finitimis sit gerendum. sed in deliberativo non est exordium à propositione

positione diuisum: eadem enim sunt, in eo quòd per ip sam insinuatur intentio, atque finis, de quo oratio habetur. Et si quę res gestæ narrentur, potius exempla, quæ fidem faciunt, appellanda sunt.

Narratio propriè conuenit generi demonstratiuo, & iudiciali: deliberatiuo verò impropriè, quæ sit in unoquoque genere optanda.

SIGON.

1 NArratio verò in oſtẽtatiuis quidem eſt, non cõtinenter, ſed in partibus. ſiquidem actiones perſequi conuenit, ex quib. conſtat oratio. conſtat autem oratio partim ex ijs, q̃ arte carent, quia qui dicit, actionũ auctor non eſt, partim ex ijs, quę artem habẽt. hoc autem eſt, ut res aut eſſe oſtendatur, ſi fide careat, aut qualis ſit, aut quanta, aut etiam omnia. Propterea verò continenter narrare omnia aliquando non conuenit, quia quæ ita oſtenduntur ægre cuſtodiri memoria queunt: *Atque ex his quidem fortis eſt, ex his autem ſapiens, aut iuſtus.* & hæc quidem oratio ſimpliciter eſt, illa uerò uaria, & non attenuata. Notas autem actiones in memoriam reuocare oportet. quo fit, ut plerique narratione non egeant. ut ſi Achillem ornare uelis; nempe quia facta uniuerſi norunt: uerum illis utendum eſt, ſin autem Critiam, oportet. neque enim multi norunt. . . . .

MAIORAG.

1 NArratio verò in exornationibus nõ perpetua eſt, ſed in plureis parteis diſtincta: nã actiones, & res geſtas cõmemorare opus eſt, ex quib. oratio cõſtituitur. Conſtat autem oratio tum ex ijs, quæ ſunt artis expertia: neq; .n. is, qui dicit, auctor eſt rerum geſtarum; tum ex ijs, quę ab arte prodatur, ſi fide careat, aut ueniunt, vt cum rem ſaqualis ſit, aut quanta, vel hæc ſimul omnia. Quapropter interdum non oportet vti perpetua narratione; quoniam difficulter memorię mandantur; quę ita confirmantur: vt. Ex his

his quidem actionibus fortis eſſe cognoſcitur; ex illis verò ſapiens, aut iuſtus. atque hæc oratio ſimplicior eſt, illa verò varia, & non exilis. ſed quæ nota ſunt, & peruulgata, tantum reducere in memoriã opus eſt. quò fit, vt multa narratione nihil indigeant; vt, ſi volueris Achillem laudare; ſciũt enim omnes eius res geſtas, itaq; eis tantum uti debet. ſi verò Critiam; narrare oportet; neque enim multi ſciunt, quę geſſerit...

2 Nũc uerò ridicule narrationẽ breuẽ eſſe oportere p̃cipiũt. Atqui ut ille piſtori quærenti; utrum durum, an mollem ſubigeret, quid, inquit, bene, non poteſt? item hic eadem ratione. oportet enim narrationem non longam adhibere, perinde atque neque proœmium, neque fides longas afferre, (neque enim in hac parte uirtus ſita eſt in breuitate, ſed in modo. hoc autem eſt, ea dicere, quæ rem declarent, aut quæ adducant ad opinan-

2 Ridiculè verò faciunt ij, qui dicunt narrationem breuem eſſe oportere. atqui, quod quidam piſtori, panem ſubigenti, percunctantiq;, durum ne, an mollem ſubigeret. Quid? bene, inquit, omnino ſubigere non licet? idẽ huc etiam accommodari poteſt. Neque .n. prolixa vti narratione oportet, neque prolixo exordio, neque probationibus: ſed neq; hac in

nandum, feciſſe, aut iniuſtè feciſſe, aut ea, quanta uis, tanta eſſe, aduerſario uerò contraria.) ſed narrationi tamen attexere quæcunque ad tuam uirtutem pertineant. exempli gratia: *Ego uero illum aſſiduè admonebam, quæ iuſta eſſent ſubijciens, ne liberos deſereret*; aut ad improbitatem alterius: *Ille uerò mihi reſpondit, ſibi ubicunq; fuiſſet, alios liberos affuturos.* id quod Aegyptios deficientes reſpondiſſe, prodit Herodotus, aut certe quæcunque iudicibus grata ſunt.

3 Defenſori uerò minor narratio eſt. Controuerſiæ autem ſunt, aut factum non eſſe, aut noxium non eſſe, aut non iniuſtum, aut non tantopere. quocirca confeſſis in rebus inſiſtendum non eſt, niſi quid ad illud attineat, ut ſi factum eſt, at non iniuſtum.

4 Præterea res geſtas cõmemorare oportet, quę cunque dum geruntur, aut miſerationem, aut indignationem non excitant. cuius rei exemplo eſt Alcinoi apologus, qui apud Penelopem verſibus ſexaginta confectus eſt. & ut Phayllas circulum, & qui eſt in Oeneo prologus.

5 Morata uerò eſſe narratio debet. erit autem, ſi quid mores efficiat, cognouerimus. Ac unum quidem eſt, iudicare prælectionẽ. mores autem cuiuſdãmodi ſunt, quia hæc cuiuſdammodi eſt. prælectio uero cuiuſdammodi eſt propter finem, propterea mathematici ſermones non habẽt mores, quia neque prælectionem, ſi quidem ipſum cuius cauſa non habent, uerum Socratici. de his enim agunt. Alia morata ſunt, quæ moribus ſingulis conſequentia ſunt. ut *Cum hæc diceret, abijt*. quia audaciam, & ruſticitatem morum declarat.

Inſerere etiam narrationi debes, quæ probitatem tuam ſignificẽt; 3
vt, Ego quidem nunquam admonere deſiti, quæ iuſta eſſe ſentiebam; ne filios deſererent: vel quæ declarent alterius improbitatem; vt. Ille verò mihi reſpõdit, ſibi vbicunque fuerit, alios non defuturos filios; quod Aegyptios reſpondiſſe, cum a rege ſuo defeciſſent, ſcribit Herodotus: vel quæ iudicibus ipſis iucunda ſint. Defenſori autem narratio minor eſt, ſed ſunt huiuſmodi controuerſiæ, vel non eſſe factum, in parte rectò ſe habet breuiter, conciſéq; narrare. verùm, quod meadium eſt ſeruare decet, hoc eſt, dicere, quæ latitis ſint ad rem explanãdam, vel quæ in opinionem inducant, rem eſſe factam, vel eum læſiſſe, vel iniuſtè ſe geſſiſſe, vel cętera eius generis, quæcunq; voluerit. Aduerſario verò contraria conuenient.

factum, vel non detrimentum attuliſſe, vel non iniuſtè factum, vel non tam magnum eſſe. quare non eſt in eis commorandum, quæ certa ſunt, niſi cauſæ proſint; vt, factum quidem eſſe, ſed non eſſe iniuſtum.

4 Præterea res eas geſtas narrare oportet, quæ dum fiunt, neque miſerationem, neque indignationẽ commouent. exemplum eſt huius rei apologus Alcinoi, quẽ apud Penelopem ſexaginta verſibus explicuit, & ſicut Phayllus circulum abſoluit; & qualis eſt Oenei prologus.

5 Moratam autem oportet eſſe narrationem; quod facilè fiet; ſi quid mores effugat, intellexerimus. Atque illud primum eſt mentem ipſam declarare: nam, qualis eſſe mens, oſtenditur, tales etiam mores habentur. mens autem a fine, qualis ſit, cognoſcitur. atque hac de

Et cauſa

Et non tanquàm ex ratiocinatione dicere, ut huius ætatis homines, sed tanquàm ex prælectione: *Ego uero nolebam (si quidem id præelegeram, etiam si quæstum nullum facerem) quod melius*. illud enim prudentis est, hoc uero boni. prudentis enim est in utilitate persequenda, boni uerò in honestate. Et, si res fide careat, tum demum causam subijcere. cuius rei Sophocles exemplum nobis suppeditat ex Antigona, quòd fratrem cariorem haberet, quã maritum, aut liberos. nam eos, etiam si perierint, affuturos: *Matre uero, & patre mortuis, frater nunquàm poterit exoriri*. Et si causam nõ habeas, at te non ignorare; quòd incredibilia narras, sed te talem esse natura. neq; enim adduci possunt, ut credant, aliquem aliud quid sponte sua obire, quàm quod est utile.

6 Præterea ex ijs, quæ affi-

causa mathematicæ disputationes non habẽt mores; quoniam mentem, ac consilium non habent: neq; enim alicuius gratia fieri solẽt. at vero Socratici sermones habent mores; quoniam de rebus eis sunt, quæ alicuius gratia fiunt. Sed ea quoque morata dicuntur, quæ cuiusque mores consequuntur; vt, Hæc vociferãda discedebat. hoc enim audaciam, & rusticitatem morum indicat; & ea non tanquam ex præmeditatione dicere, quemadmodum huius temporis oratores solẽt, sed tanquam ex mente, atque deliberatu; vt. Ego quidem hoc volebam, & facere constitueram. & quamuis mihi non prodesset; tamen honestius esse putabam. illud quidem prudentis est, at hoc probi viri: prudentis. nam id est sequi, quod vtile sit; probi vero, quod honestum. Quod si res fide careat ac incredibi-

6 lis

afficiendi uim habent, dicere, narrantem, & quæ consequuntur, & quæ sciunt, & quæ propriè aut ipsi, aut illi adsunt: *Ille uero me respiciens abijt*. & ut de Cratylo Aeschines, quòd *Exhilarans, & manibus explodens*. quia ad fidẽ faciendam proficiunt, propterea quòd ea, quæ sciunt, indicia fiunt eorum, quæ nesciunt. plurima uero eiusmodi, mutuari ab Homero licet: *Sic ait, est anus manus faciei obtenda*: quia qui lacrymare incipiũt oculos attrectant. Atq; illico te ipsum cuiusdã modi inferto, ut te eiusmodi intueanturẽ item que aduersarium. uerum occultè facito. hoc autem quàm facile sit, ex iis, qui nunciant, cognoscendum est. quas enim res pẽnitus ignoramus, de iis tamen aliquam suspicionem concipimus.

Multis autem in locis narrare conuenit atque interdum autem non

lis sit; tunc illi causam adiungere oportet, quẽ admodum Sophocles exemplo nobis est in Antigona, quæ dicit, se magis fratrem curare, quàm maritum, aut filios: nam hos, etiam si perdiderit; se posse recuperare.

Vtrisque verò mortuis parentibus,
Non frater vllus exori vnquam potest.

Quòd, si causam nullã adferre poteris; dic te non ignorare, quæ dicis, incredibilia videri; sed tamen tuam esse naturam eiusmodi; neque enim creditur alium quem sua sponte facere id, quòd vtile nõ est.

Debent etiam in nar 6
ratione poni, quæ mouere animum possint: vt, si narrentur consequentia, aut quæ nota sunt ijs, qui audiunt: &, quæ priuatim, vel sibi, vel aduersario propria sunt. Ille vero discedens, ad me frequẽter oculos cõuertebat: &, quod de Cratylo dixit

non in principio.

8 ¶ In concione uerò nullus narrationi locus est, quia de futuris rebus narrat nemo: sed si narratio extiterit, rerum præteritarum erit, ut earum recordati melius deliberent de futuris, aut criminando, aut laudando. uerum tunc suasoris munere non funguntur. Quod si res fide careat, pollicere, te & causam statim allaturum, & ad eorum arbitrium tractaturum. ut Iocasta Carcini in Oedipode pollicetur assidue, cum percontaretur is, qui filium quærebat, & Aemon Sophoclis.

annuntiant: quamuis enim de ea re nihil antea sciremus; tamen statim quandam opinionem concipimus.

7 Multis autem in locis narrare opus est, & aliquando non est in principio narrandum.

8 In deliberatione narratio locum non habet; quoniam de rebus futuris nemo narrat; sed, si vila narratio fuerit; de præteritis erit; vt in memoriam ea reducentes, de futuris melius consulterent. Sed ea, quæ præterita sunt, vel vituperant, vel laudant: itaque tunc deliberantis munus

xit Aeschines, quòd exi bilaret, & manibus explo deret. hæc enim fidem faciunt; quoniam ea, quę nota sunt, eorũ sunt indicia, quæ ipsi nesciunt. plurima verò huiusmodi licet ab Homero sumere.

Ast anus ad faciẽ palmas vtraſq; tetẽdit.

Nam, qui lugere incipiunt, oculos manu tãgere solent. Statim vero te ipsum insinua, probumq; virum ostende. contra premeaduersarium; vt deinceps in tota oratione te, atque illum talem existimẽt: sed occultè hoc facito. Quod autem hoc facile sit, licet ex eis intelligere, qui nobis aliquid

nus non exequuntur. Quòd, si fuerit incredibile, quod narras; debes polliceri, te statim causam allaturum, vel eorum arbitrio rem commissurum, quorum ipsi voluerint: vt Iocasta in Oedipode Carcini semper pollicetur; cum eam interrogaret is, qui filium quærebat: & Aemon apud Sophoclem.

Argumentum cap. 18.

Tertia orationis pars est probatio, quæ duplex est: altera confirmatio dicitur, altera confutatio. de confirmatione nunc loquitur Arist. & qualis probatio cõfirmans sit in vnoquoque genere hoc pacto docet. Probatio talis sit, vt vim habeat demonstrandi, ac concludendi ea, de quibus est controuersia. In genere iudiciali de quatuor controuersia est, de facto scilicet, de facti qualitate, de facti quantitate, & de facti fine. De facto controuersia est, si ambigitur, an factum sit: de facti qualitate, si res concedat factum, sed contendatur, iustè, an iniustè factum sit: de quantitate, dũ quæritur, magnum ne sit, an parum: atque de fine, vtrum infamiam, vel damnum inferat, necne: nam si neget factum, vel adiuncta facto, argumentis probandum est vel id factum fuisse, vel iustè fecisse, vel valde, vel infamiam, aut damnum intulisse: vel contrà, si confirmet. Ex his controuersiis summa est, quæ de facto est: cæteræ sunt adimenta. quare necessariò fit, vt reus, vel accusator improbus videatur. & vterque caueat, ne mendax reddatur. In genere demonstrationis, res de qua agitur, aut creditur, aut non. si creditur; probationes nullæ desideramus, sed amplificatio. si non creditur; argumentis confirmanda sunt, & roboranda, quæ dicuntur. quare probationes potissimum competunt generi deliberatiuo, & iudiciali: sed

modo difficiliori deliberatiuo: quoniam de futuro deliberatio est, & de præteritis iudicium, & facilior est inuentio, quæ habet principium, ac fundamentũ, quod est lex in iudiciali, quàm quod nõ habet: & ubi se vertat accusator, vt in aduersarium, ad se ipsum, & ad animos perturbandos iudicum. quæ commorationes non multæ sunt in deliberatiuo genere, in quo, cum de futuris disputetur; non nisi exemplis confirmare potest is, qui dicit. itaque enthymema ad iudiciale attinet. sed multa coniunctim dicere reddit orationem molestam; sed miscenda sunt cum alijs. nec omnia sunt probanda; sed dubia, & ignota. Et dum animos mones, vel mores exprimis, argumenta omittito: quia hæc se uicissim expellunt. dum autem mores explicas utere sententijs præsertim in narratione, atque confirmatione. At hunc percipe ordinem. si in probando argumenta suppeditant; primum his utere, deinde mores exprime: si verò deficiunt; primum mores aperi: vt potius vir bonus videaris, quàm oratio exquisita.

Probationes in genere iudiciali, & demonstratiuo dicendæ sunt. quatuor in iudiciali quæstiones, plures in deliberatiuo. demonstratiuum non probationes, sed amplificationes postulat.

SIGON.

1 FIdes autem ad demonstrandum accõmodatas esse oportet. demonstrare autem opus est, (quoniam quatuor de rebus est controuersia) demonstratione

MAIORAG.

1 PRobationes autem ad fidem faciẽdam plurimum valere debent. Et, quoniam quadripertito quæstiones distribuuntur; ea demonstrare, & concludere

tione ad id, quod in cõtrouersiam adducitur, afferenda. exempli causa, si non feciſſe contendit, in disceptatione ad hoc maxime demonstratio conferenda est; si uero non nocuisse, ad hoc, & quòd non tantopere, aut quòd iure. eademque ratione, si non factum hoc esset, aut in controuersiam uocaretur. Nec uerò lateat, in hac sola controuersia necesse esse, ut alter improbus sit. neque enim ignoratio causam sustinet, quemadmodum si qui de iusto contenderẽt. quare in hoc consistendum est diu, in alijs uerò non item.

2 In ostentatiuis autem plerunq; utilium, & honestorum amplificatio inerit. facta enim credi oportet. etenim raro horum quoque demonstrationes afferũt: si fide careant, aut si causa in alium confertur.

3 In concionibus autem aut euentura non esse

dere oportet, quæ in controuersiam ueniũt, & de quibus cum aduersario contenditur: vt, si de facto controuersia est; in iudicio maximè hoc erit argumẽtis confirmandum. Quòd, si te non latere dicas; hoc probare debes: aut, si dicas non esse tam magnum, aut iustè factum: non enim hæc aliter confirmanda sunt, quam si fuerit de facto controuersia. Illud verò sciendum est, in hac sola de facto controuersia necessarium esse, vt alter litigantium improbus sit: neq; enim ignorantia controuersiæ causa est;

2 vt, si quidam inter se de æquo, iustoque contenderent. quapropter in hoc diu commorandum est, in alijs verò minimè.

3 In exornationibus ea cura esse debet, vt quæ honesta, atque utilia facta dicuntur, plurimum amplificentur: nam ea credi opus est: siquidẽ raro

esse contendemus, aut euentura illa quidem, quæ ille censet, uerum iusta non esse, aut non utilia, aut non tantopere. Videndum porro illud etiam est, si quid extra causam mentiatur; quia hæc indicia certa videntur, quòd in alijs etiam rebus mentitur.

4 Iam uerò exempla concionibus aptissima, enthymemata iudiciis accommodatiora sunt. illa enim de futuris est, unde ex præteritis exẽpla ducere oportet; hoc uerò de iis, quæ sunt aut non sunt. cuius rei demonstratio, necessitasque magis existit; quippe quia necessitatem quod factum est continet.

5 Neque uerò enthymemata continenter proferre debes, sed permisscre: sin minus, mutuo se lædunt. si quidem quanti quoq; terminus est: *Care mihi, quoniam tam multa dixisti, quàm multa prudens nir,* non autem talia.

Neque raro probationem requirunt, nisi fortè sint incredibilia, vel aliquis alius auctor eorum existimetur.

3 In deliberationibus potest aliquis differere vel non futura ea, de quibus deliberant, vel futura quidem, sed nõ iusta, non utilia, non tã magna. Aduertendum est etiam, vtrum aliquid, quod falsum sit, dicat; quamuis extra causam: nam hæc aliorum indicia videntur, nempe eum mentiri.

4 At ex probationib. exempla sunt deliberatiuo generi accommodatissima, enthymemata verò magis iudicialibus conueniunt: nam deliberatio est de futuro. quare ex rebus iam factis exempla ad probandum ducere oportet. iudicium autem est eorum ijs, quæ sunt, aut non sunt, in quibus magis est probatio, & necessitas: quod enim præterit tum est, in se necessitatem habet.

Non

6 Neque de omnibus rebus enthymemata indagare. sin minus; facies, quod nonnulli faciunt eorum, qui in philosophia uersantur, qui res concludunt notiores, ac certiores, quã sint ex, ex quibus dicunt.

7 Et cum affectum excitas, enthymema ne proferas; quia aut affectum eiiciet, aut enthymema frustra prolatum erit. motiones enim se inter se eijciunt, quæ simul sunt, & aut se ipsæ conficiunt, aut certe in firmant.

8 Neq; cum moratam affers orationem, simul enthymema aliquid indagare oportet. quia neque mores, neque præelectionem demonstratio continet.

9 Sententijs autem uti debes tum in narratione, tum in fide; quia ad mores id pertinet. *Ego de li, quamuis scirem, credere non oportere.* sin autem affectæ: *Neque tamen me pœnitet, quamuis*

Non oportet autem continuare enthymemata; sed cum alijs permiscere. alioqui se vicissim infringunt: nam est etiam modus in numero: vt

Care mihi, postquam tot tantum es nerba locutus.

Quæ solet effari prudens,

non enim dixit, talia.

6 Neque res omnes argumentis confirmãdæ sunt: alioquin idem efficies, quod nonnulli faciunt philosophi, qui syllogismos adhibent ad ea, quę notiora sunt, ac certiora, quàm ea, quæ sumunt.

7 Et, cum animos commouere uis: ne argumento vtaris: vel enim commotionem extrudet, vel inane, frustraque dictum erit argumentum; nam commotiones animi se vicissim expellunt, nec simul esse possiunt, sed vel euanescunt, vel imbecilliores redduntur.

8 Neque, cum mores

iniuriam acceperim, quia isti lucrum mihi ius super est.

Est autem difficilius cōcionem habere, quā de iure cōtendere: merito, quia de rebus futuris agitur, ibi uero de præteritis; quas uates demum quoque nosse, ut dixit Epimenides Cres, possunt. ille enim de futuris rebus non diuinabat, sed de præteritis illis quidem, uerum obscuris. atque etiam in iudicialibus lex hypothesis est: qui uerò principium tenet, demonstrationem facilè reperit. nec multa sane diuerticula habet, uelut cōtra aduersarium, aut de semetipso, aut ad afficiendum, uerum minime omnium, nisi egrediatur. cui ergo copia non suppetit, is id facere debet, quod Athenis faciunt oratores, præsertim Isocrates. qui suadendo accusat, ut Lacedæmonios in Panegyrica, Charetem in Sociali.

In

exprimere oratione uolumus; oportet simul argumenta quærere: nā demonstratio neq; mores, neque uolūtatem, ac delectum exprimit.

Sententijs autem vtē dum est & in narratione, & in confirmatione: nam ad mores exprimendos valent: vt. Egò vero pecuniam ei credidi, quamuis sciré nemini fidem habendā esse, quod sit vehementius & cum animi motu. Neque tamen me pœnitet, quamuis iniuriam, ac detrimentum acceperim: isti enim lucrum supereſt; mihi verò æquitas, ac iustitia.

Est autem difficilius in deliberatiuo, quàm in iudiciali genere versari: & meritò; quoniā de futuro deliberatio est, iudicium uerò de præterito. quod iam ab auguribus etiam sciri potest, quemadmodum dixit Cretensis Epimenides: is enim non de futuribus diuinabat, sed de præteritis, q̄ tū

essent

11 In ostētatiuis autem intexenda laudibus oratio est. ut facit Isocrates, qui semper aliquē inserit. & hoc est, quod dicebat Gorgias, haudquaquam sibi orationē deesse; quia si de Achille dicat. Peleum laudet, deinde Aeacum, deinde deum, similiter uerò etiam fortitudinem, aut hoc & illud faciat, aut aliquid tale.

12 Ac si demonstrationes quidem habeas, & moratè, & demonstratiuè dicere debes; sin autem enthymematibus, careas, moratè. quin probo uiro magis conuenit, ut bonus uideatur, quàm ut exquisita oratio.

essent obscura. Quin in iudicialibus controuersiis lex est tanquam fundamentum. qui verò principium habet, is facilius probationem inuenire potest. neque in deliberatione multę sunt commorationes, vt in aduersarium, vel de seipso, vel in mouendis affectibus, hęc. n. in hoc genere minimè omnium reperiuntur, nisi quis a causa discesserit. quare debent hęc tantum fieri, cum alia non habet orator, quæ dicat, quemadmodū Athenis oratores faciūt, atque etiam Isocrates in deliberationibus ac cusat vt Lacędemonios ī Panegyrico, & Charetē in oratione Sociali.

In exornationibus verò oportet laudes hinc, atque inde cumulando, refertam, & plenam orationem reddere. quod Isocrates facit: semper enim aliquid, quod laudet adiungit. & hoc est, quod Gorgias profitebatur, sibi nunquam orationem defuturam: nam, si Achillem laudat, Peleum celebrat, deinde Aeacum, deinde Iouē, atque eodem modo fortitudinem extollit, & hæc, aut illa tangit, quod idem est.

Quòd si argumenta poteris inuenire, debes si-

mul & mores exprimere, & argumentis, si tea rgumenta defecerint: totum te ad mores conferas. atque hoc sanè probo homini magis congruit, vt ipse potius bonus appareat, quam oratio exquisita.

EXPLANATIONES.

Probationes autem ad fidem faciendam] Generi iudiciali, ac deliberatiuo commune est præceptũ, vt ad id probatio applicetur, quod quæritur, aut in iudicio, aut in deliberatione. In iudicijs autem quatuor principaliter fiunt quæstiones. prima est, si factum sit, aut non sit. secunda, si obfuit, aut non. tertia si tãtum sit factum: vel tantum obfuerit, vel non tantum. quarta si iure factum sit, aut iure obfuerit, vel iniuria. harum verò potissimum quæritur ea, quæ est, si iure, vel iniuria. In genere autem deliberatiuo, in quo quæritur, an sit faciendum; multæ quæstiones fiunt. quarum prima est, si faciendum, uel non. deinde, si faciendum, an sit futurum, quod deliberatum est esse faciendum. si sit futurum; vtrum iustum sit, necne. si iustum; an vtile. si verò utile; an tantum. In genere autem demonstratiuo, cum res gestæ, quibus laudamus, credi debeãt: rarò enim demonstrari solent, nisi incredibiles videantur: idcirco probatione rarò utimur, sed gesta amplificamus supponenda. amplificatio enim sic se habet in genere demonstratiuo; vt probatio in iudiciali, & deliberatiuo. simili ratione si uituperauerimus, supponendo uitia, res gestas laudabiles extenuemus. Cæterùm iam demonstratum est oratorem persuadere enthymematibus, exemplis, amplificationibus, sententijs, fabulis, siue apologis, oratione affecta, & morata. verum sententiæ ad enthymemata, & fabulæ ad exempla reducuntur. His omnibus utitur orator,

orator, sed in iudiciali genere exemplorum vsus est ratior: in demonstratiuo potissimum utimur amplificationibus, & oratione morata: in genere deliberatiuo exemplis, fabulis moratis, & affectis. & in iudiciali plurimum valet oratio morata, & affecta. verùm in omnibus, ut diximus, hæc omnia accõmodari possunt, aliquibus verò magis, aliquibus minus; nam præcipuè deliberationibus apta sunt exempla, & fabulæ: quoniam, cum omnis deliberatio sit de futuris, à præteritis per exempla de ipsis dicere est necesse. Iudiciali maximè competunt enthymemata, & sententiæ enthymematicæ: iudicia enim sunt de iam factis, quæ demonstrationem idcirco habent, quoniam & necessitatem habent: præterita enim necessitatem habent ad facta esse. In demonstratiuo magis amplificatione utimur. at verò per exteriores laudes fit oratio amplior. exteriores verò laudes sunt nobilitas, patria, educatio, & id generis. In iudiciali verò habemus plura præcepta, quorum primum est, ut enthymematis alij probationum modi permisceantur, veluti sententiæ, orationes moratæ, uel affectæ, & cum narratione misceantur. idq; fiat, ne aliud enthymema alij officiat. Secundum est, ut enthymematum numerus sit non infinitus, sed finitus. tertium quòd non enthymematibus res omnes sunt confirmandæ, ut ij efficiunt philosophi, qui syllogismos adhibent ad ea, quæ notiora sunt, ac certiora, quàm ea, quæ sumunt, hoc est, propositiones. itaque enthymemata, quæ redarguunt in probatione, magis assumenda sunt, quàm ostensiua, si haberi possint. elencha enim enthymematæ, quæ redarguunt, magis desiderantur: quoniam sunt ad hominem: nam quæ arguunt, acrius probant. in Mathematicis quidem ostensiuas magis optamus rationes; eo quòd faciunt scire. rationes verò ad hominem vincere faciunt. & idcirco magis Rhetoricis, & Dialecticis competunt.

Quar-

Quartum præceptum est, quòd cum animos mouere velis; ne enthymemate vtaris: nam alterum excutietur ab altero, vel inane, & frustra dictum erit argumentum. Quintum, ne moratam orationem enthymematibus misceamus. Sextum est, quòd sententijs utendum sit & in narratione, & in confirmatione: nam ad mores exprimendos valent.

Est autem difficilius in deliberatiuo, quàm in iudiciali genere versari] *quia de futuro est deliberatio, iudicium verò de præterito. deinde leges iudiciali supponuntur, veluti principia enthymematum, initium afferunt. unde inueniendi facultas habetur. postea iudicialis orator non habet multas commorationes: solum enim in aduersarium tendit: per accidens autem aliquando digreditur aut de se ipso, aut in mouendis affectibus.*

Argumentum cap. 19.

Nunc ad confutationem Arist. transit, ea verò pertinet ad enthymemata, & ad mores. & primo dicit enthymemata, quæ confutant magis excellere, quàm ea, quæ confirmant: propterea quòd tanquàm contraria inter se collata euadunt apertiora. Soluuntur, siue confutantur argumenta duplici via. altera est, si resistamus, atque occurramus, hoc est, ostendimus ea non esse consectaria, neque firmiter concluſa; sed falsa. altera fit contrà argumentando. i. cum nos alia argumenta multò firmiora in medium afferimus. de qua re in lib. 2. copiosius est tractatum. Ordo autem sit, vt qui priore loco dicit, is causam suam primò argumentis confirmet: deinde ea confutet, quæ contrà aduersarius dicere posset: quæ si multa essent; prius illa sunt refutanda, quàm nostra confirmanda. Qui verò secundo loco dicit, is prius confutare debet argumenta obiecta, præ-

præsertim si fidem faciant, uel omnia, uel firmiora, uel præstantiora, uel ea, quæ facilè refelli possunt. deinde confirmet causam. Quòd verò ad mores confutandos attinet, quoniam uitium est se laudare, uel alios ui superare; aliũ fingere oportet, qui hæc faciat, & enthymemata in sententias mutare: siquidem, ut antea dictum est, moratæ orationi non conueniunt.

Confutatio quid, & quot modis fit facienda.

SIGON.

EX enthymematibus autem quæ refellendi uim habent, uehementius probãtur, quã quæ monstrandi: quia quæ refellunt, syllogismo concluſa esse, apertius est, siquidem contraria inter se collata sunt notiora.

¶ Quę verò contra aduersarium dicuntur, diuersi alicui generis nõ sunt, sed inter fides numerantur. quod est alia obiectione, alia syllogismo, dissoluere. In consultatione autem, & in iudicio, qui priore loco dicit fides: suas prius exponere, post autem contrariis occurre gando

MAIORAG.

EX argumentis verò, quæ vim habent refellendi, magis excellunt, quàm quæ confirmant: quæ enim refutationem continẽt, maiore ui concluſa esse platius est, siquidem contraria inter se collata sunt euidentiora;

nam quæ contra aduersarium dicuntur, non diuersam habent speciem, sed sunt è probationum numero; partim enim resistendo, atque occurrendo soluũtur, partim contrà argumentando. Oportet autem eum, qui vel in deliberatione, vel in iudicio prior dicit, causæ soluendo, atque eſ firma-

gando debet ; quod si firmare : deinde illis, aduersa causa multiplex fit, ante cõtrarijs. quæ cõtrà dici possunt occurrere, & ea dissolut fecit Callistratus in uere, atque extenuare. Messenaica concione. sed tamen, si multa iis enim, quæ dicturi erant, sublatis tum ita ip sunt, quæ in contrariã partem dici possunt ; se dixit. qui uerò poste prius erunt illa refutãriore loco dicit, prius da, quemadmodum secontra aduersarij oracit Callistratus in contionem dicere soluendo, & syllogismum opcione Messanica; prius enim ea refutauit, quæ ponendo debet, & macontrà dici poterant, ximè si approbata sint, deinde sua confirmaut enim hominem, qui uit. Quòd siquis secun in crimen ante uocado loco dicat; prius ea, tus sit, animus non reci quæ obiecta sunt ab ad pit, sic neque orationẽ, uersario, refutare desi aduersarius bene di- bet uel dissoluendo, vel xisse putetur. oportet contrà argumentando: igitur locum futuræ o- & præcipuè si illa fidẽ rationi in auditore pafeciſse visa fuerint: sirare. fiet autem, si remo cut. n. animus eum ho ueris. itaque aut con- minem nõ recipit, qui tra omnia, aut quæ ma multis criminibus insi xima, aut quæ approba mulatus fuerit; eodem ta sunt, aut facile redar modo neque orationẽ, gui pugnando possunt, si aduersarius uerè dixisse visus fuerit. Oporcomparãda: *Duabus pri tet autem auditori ani mũ adiutor ero. ego enim* mum ad futuram ora*Iunonem*, in his, quod tionẽ præparare. quod infulsissimum est, pri- facilè fiet, si contraria mum attigit. Ac de fide refutaueris. quare cum quidem hæc. uel omnia reprehende

¶Ad

¶Ad mores autem. quoniam nonnulla de semetipso dicere inuidiam, aut loquacitatem, aut obtrectationem habet, de alio uero aut conuitium, aut rusticitatem. Alterum dicentem inducere debemus. quod Isocrates facit in Philippo, & in Antidosi, & quo modo Archilochus. Ac de conquippe qui patrem de filia dicentem in Iambo facit: *Rerum inspera ta nulla est, nec iureiurando negari potest*, & Charonem fabrum in Iambo, cuius principium est. *Non mihi Gygæ opes.* & ut Sophocles Aemone de Antigona apud patrem, perinde ac si alij loquerentur. Iam uero enthymemata etiã immutare, & interdũ in sententias transferre conuenit, hoc pacto. *Prudentes pactiones facere oportet, cum prospera fortuna utuntur, sic enim optima cõditione fuerint.* enthymematice uero: *Si enim cũ pactiones commodis-*

riis aduersariorum argumenta, uel ea, quę maximè firma sunt, vel q̃ excellunt, vel quæ facilè refelli possunt; tunc rationes tuas confirmare debes.

Primò refellã, quæ deis obiecta sunt.

Iunonem ego: in his enim id primum attigit, quod erat infirmissimum. Ac de confirmationibus quidem hæc dicta sunt.

Quòd ad mores attinet, quoniam de seipso prædicare, vel inuidiosum est, vel prolixũ, vel habet qui contradicant, & de altero dicere, vel conuicium, vel rusticitatem ostendit, opus est aliquem, qui hoc faciat, cõformare. quod Isocrates facit in oratione, quam ad Philippum misit, & in ea, quæ, antidosis dicitur quo modo vituperat etiam Archilocus; nam in iambicis suis patrem de filia sic loquentem inducit.

Nil prorsus est, quod non

modisſimas ſunt, ac optimam conditionem aſſerũt tum paciſci oportet, profecto tum, cum proſpera eſt fortuna, paciſci oportet.

Nil curo opes Gygis.

quemadmodum etiam Sophocles Aemonem inducit, cum patre pro Antigona loquentem, tanquam ea dicerent alij. Quin interdum licebit argumenta commutare, atque ex eis ſententias facere, vt. Sunt autem à prudentibus cum hoſtibus fœdera ferienda, cum fortunam habẽt proſperam: ſic. n. maximè poterunt eſſe ſuperiores. argumentando verò ſic proferetur. Si fœdera cum hoſtibus ferire oportet, quo tempore ſunt vtiliſſima, & cum meliores conditiones eſſe ſolent; tunc maximè ferienda ſunt, quando fortuna eſt proſpera.

non fiat pecunia.
Aut, quod futurum nõ queat iurari
Et Charonẽ fabrũ induxit in eis iãbicis, quorum principium eſt.

EXPLANATIONES.

Oportet autem eum, qui vel in deliberatione, vel in iudicio] *Confutatio eſt argumentorum, vel calumniarum, quas aduerſarius intulit, vel inferre potuit, redargutio. de hac inquit Ariſt. cum iam ad aduerſarij locos aggredimur; non in alia parte, ſed in facienda fide verſamur adhuc, & alios obiciendo, alios argumentando diſſoluimus. quæ verba nobis indicant confutationis locum poſt narrationem eſſe: deinde cõfutationem, & ſolutionem eorum, quæ aduerſarius dixit idem eſſe. præter hæc ordinem dat, dum ait. ſunt & in deliberatione, & in iudicio noſtra argumenta primum collocanda, deinde argumenta, & calumniæ aduerſariorum cum contemptione quadam confutanda.*

da. verùm, ſi multiplex, & varia ſit aduerſariorum oratio; primum cõfutabimus, deinde noſtra ponemus. hæc quidem ſunt ſeruanda, cum defenſor primus dicat. quando autem ſecundus; primum ei confutãdum eſt ſoluendo, ac contrà arguendo, atque eò magis, ſi aduerſarius perſuaſiſſe uideatur: nam quemadmodũ improbum hominem animus contemnit; ſic orationem negliget quoque, ſi bene dixiſſe aduerſarius videatur. quare auditor vel omnium, vel plurium, vel grauiſſimorum, vel ſaltem confutatu facilium infirmatione præparatus aurem noſtris dabit, credibiliora q; probabit. Præterea, cum primus defenſor dicit; confutatio ſemper cum confirmatione eſt ordinanda. at, ſi defendens ſecundus ſit; confutatio copulata ſit cum exordio: nam inſinuata intentione, defenſor diſſoluere debet, poſtea narrationem aggredi.

Argumentum cap. 20.

Hæc pars ad confirmationem, & ad confutationẽ confert: nam interrogat, & qui confirmat, & qui confutat. Hoc caput tres habet partes. prima eſt, quot ſint interrogandi opportunitates: ſecunda quomodo ſit interrogationi oratoriæ reſpondendum: tertia de ridiculis. tempora, verò ſiue opportunitates interrogandi quatuor ſcribit Ariſt. prima eſt, cum alteram partem aduerſarius dixerit, deinde ex interrogatione ſequitur abſurdum. ſecunda cum altera pars eſt perſpicua, altera facilè conceditur ab interrogato. tertia cũ aduerſarius videtur ſibi contraria dicere, uel abhorrentia ab opinione communi. quarta cum non habet quod reſpondeat niſi captioſè, ac fallaciter. aliter fuga interrogationes ob auditoris ignorantiam, & argumẽta contrahe. Deinde Ariſt. accedit, ad alteram partem, quæ eſt, quomodo ſit interrogationi oratoriæ reſponden-

spondendum. quod est [cum autem ad ambigua] etenim respondendum est aut ad ambigua distinguendo, & longa oratione: aut ad ea, quæ uidentur contraria, soluendo: aut ad conclusionem causam adiungere: nam post conclusionem nihil interrogare oportet, neq; conclusionem ipsam, nisi tam sit clara, vt non possit negari. Præterea de ridiculis, quoniam hic locus poscere uidebatur, in lib. de arte Poetica scripsit: quorum duo desiderantur. vbi de ridiculis agebat, ait ridiculæ faceta & vrbana honesto homini conuenire: sed scurrilia minimè, dissimulationes verò magis: nam dissimulator dum sibi detrahit, vt alios extollat; id facit, vt ipse oblectetur, & ex aliorum stultitia capiat uoluptatem: scurra uerò, vt alterum oblectet, & alijs risum moueat. quod sordidum est, atque illiberale.

De occasione interrogandi.

SIGON.

DE interrogatiõe uerò opportunũ est, eam adhibere, in primis quidem cum unũ asseruerit, usque adeo ut altero præterea interrogato, cõsequatur absurdum, ut Pericles Lamponem de initiis sacrorum Sospitæ scisciatus est. Cui cum ille diceret non posse, qui non initiatus esset, audire, rogauit, an ipse nosset? aiente illo. at quo modo, cum non sit initiatus.

MAIORAG.

QVòd ad interrogationem attinet, maximè opportunum est ea uti, cum alteram partem aduersarius ipse dixerit, vt deinde ex interrogatione sequatur id, quod absurdum est; vt Pericles Lamponem interrogauit de imitatione sacrorum deæ Salutaris: &, cum ille dixisset nefas esse illa audire, nisi quis esset initiatus; petiuit num

nũ ipse ea sciret: quod cũ affirmasset. Et quõ, inquit, cum minimè sis initiatus?

¶ Secundo loco, cum unum quidem pateat, alterum uero interroganti dubium non sit, quin concessurus sit. cũ enim unam propositionem percontatus fuerit, quod patet, interrogare non conuenit, sed conclusionem inferre. ut Socrates, cum Melitꝰ negaret, ipsum deos esse putare, dixit, num dæmonium aliquid assereret? assentiente autem illo, rogauit; non ne dæmones aut deorum filij, aut diuinum aliquid sunt? aiente illo. est igitur, inquit, qui deorum filios esse putat, deos autem nequaquam.

¶ Præterea, quando futurum est, ut aut contraria, aut incredibilia eum dicere tendat.

¶ Quarto autem loco, quando non licet, nisi sophistica responsione dissoluere. nam si ita responderit, esse, & non esse, aut hęc quidem,

Secũdo opportunum est interrogare; cum alterum planum est, alterum non est dubium, quin is, qui interrogat, sit concessurus. cum autem vnam propositionem interrogaueris; non debes iterum id interrogare, quod perspicuum est, sed concludere, quemadmodum Socrates, cum Melitus diceret, eum non putare Deos eẽ, petiuit ab eo, num existimaret dæmonium aliquid eẽ. quod cum ille fateretur; dixit. Dæmones vel Deorum filij sunt, vel aliqd in se diuinum habent. quod postquam ille affirmasset. Fieri, ne potest, inquit, vt aliquis putet Deorum filios esse, ipsos autem Deos esse non putet?

Tertio debes interrogare; cum ostẽdere vis, ipsum aduersarium sibi ipsi contraria dice-

dem, illa verò non, aut aliqua ex parte quidē, ex aliqua verò non, cō turbantur, vt hæsitantes. Neque verò aliter tentare oportet nam si deat nisi fallaciter, & instituerit, victus esse existimatur. neq; enim multa interrogare propter auditoris infirmitatem licet. quocirca enthymemata, quàm maximè contrahere conuenit.

5 ¶ Respondere autem oportet ad ambigua quidem, oratione distinguendo, & non concisè.

6 Ad ea verò, quæ contraria existimantur, statim cum responsione solutionem afferendo priusquàm, quod reliquum est interroget, aut syllogismo concludat. neque enim quando in re ratio cōstat, prospicere difficile est. verum tam hoc, quàm solutiones nobis intelligentur ex topicis.

7 Et ei, qui concludit, si conclusionem interrogando cōfecerit, causam afferre. ut Sophocles rogatus a Pisandro an idem ipse, quod alij præconsultores de qua dringentis uiris constituendis censuisset, assensus est. quid verò? non ne hęc tibi nefaria esse uidebantur? assensus est. non ne igitur hæc tu nefaria commisisti? sane inquit. nō enim meliora alia suppetebant. Et Laco cum rationem de ephoratu in iudicio redderet, rogatus, an ipse alios iure periisse existimaret, assensus est. ille vero, non ne hæc tu cum illis decreuisti? & ille assensus est. non ne igitur iure & tu, inquit, peribis? minime uero, inquit: illi enim pecuniis acceptis hęc commiserunt, ego uero nequaquam, sed ex sententia.

8 Quocirca neque post conclusionem, neq; cōclusionem interrogare debemus, nisi multum veritatis supersit.

9 ¶ De ridiculis autē, quoniam vsum quendam

re, vel quæ sint ab opinione communi aliena.

4 Quartò cum nihil habet, quod respondeat nisi fallaciter, & captiose: nam, si ita responderit. Est sanè, & Non est: uel partim quidem est, partim non; uel. Ex aliqua parte est, ex aliqua non; perturbantur auditores, ac dubitant. Aliter autem interrogatione uti non debes: nam si tibi occurrerit aduersarius; superatus esse uideberis. Neque enim multa licet interrogare, propter auditoris infirmitatem. quare etiā argumenta quàm maxime fieri potest, contrahenda sunt.

5 Cum autem ad ambigua respōdendum est; tunc distinguere opus est, & longa uti oratione, non autem concisa.

6 Ad ea uerò, quæ contraria uidentur, statim in responsione solutio adhibenda est prius, quàm quod reliquum est, interroget aduersarius, & concludat: neque enim difficile est uidere, quanam in parte sit ratio: sed ex Topicis cum hoc intelligi potest, tum etiam, quæ solutiones adhibendæ sunt.

7 Verùm qui concludit, si ex interrogatione concludit, causam debet adiungere: ut Sophocles interrogatus a Pisandro, num ipse sententia sua, sicut alij publici consilij auctores, dominatum Quadringentorum confirmasset, ita respondit. Quid? ait ille, non ne res improbat ibi illa uidebatur? Ita, inquit. Ergo tu sponte rem improbam confirmasti? Certè, inquit, neque enim erant alia meliora. sic etiam Lacon, cum magistratus sui rationem redderet. Ephorus enim fuerat interrogatus, an eius socij, & collegæ iustè condemnati uiderentur; respondit,

dam in cõtentionibus, habere uidẽtur. & Gorgias aduersariorum seria risu, risumque seria risu, risumque seriis discutiendum esse, præcepit, & recte præcepit, quam multa ridiculorum genera sint, in præceptis Poeticæ dictum est. quorum unũ quidem libero homini conuenit, alterum uero secus. id igitur, quod sibi aptum est, sumat. est autem iocus scurrilitate liberalior. ille enim sui causa ridiculum fingit, scurra vero alterius.

uideri. Quid? non ne tu eadem censuisti? Censui, inquit. Ergo etiam tu iustè condemnari debes. Minimè, ait ille: nam collegæ pecunia corrupti illa censuerunt: ego uerò non pecunia; sed quia ita sentiebam.

Itaque post conclusionem nihil interrogare oportet, neq; etiam ipsam conclusionem, nisi cum adeò vera, & certa est causa, ut labefactari non possit. 8

De ridiculis uerò, quoniam usum aliquẽ in forensibus causis habere uidentur, & Gorgias dixit, res serias aduersariorum risu discutere debere, contraque risum rebus seriis, satis dictum est in ijs, quę de arte Poetica sunt a nobis tradita: nam ibi, quot ridiculorum species sint, ostendimus. Sunt enim ridicula, quæ libero, atque ingenuo homini conueniant: sunt etiam quæ non conueniant. itaque uidendum est, ut apta sibi quisque sumat. Dissimulatio uerò magis ingenuum decet, quàm scurrilitas: nam dissimulator propriæ uoluptatis gratia ridiculis utitur: scurra uerò, ut alterum oblectet. 9

EXPLANATIONES.

Quòd ad interrogationem attinet] *Quatuor sunt tempora, quibus occasio offertur interrogandi. primum est, quando defensor duarum propositionum alteram concessit, alteram concedere cogetur per interrogationem. & id conficitur enthymema, quod tecmirium Aristot. & Cicero argumentum insolubile appellat. secundum, cum altera propositionum manifesta sit, alteram scimus aduersarios esse concessuros. unde, omissa manifesta, interrogabimus de alia. Tertium, cum contraria, uel præter opinionem dicere aduersarium sumus demonstraturi. hac optima interrogandi occasio est. Quartum, cum defensor non possit soluere, nisi modo cauillatorio.*

Cum autem ad ambigua respondendum est] *Quo facto tete opponas in genere docet Arist. in Topicis: sed huic parti oratoriæ duo dat præcepta, quorum primum est. si ea, quæ accusator, uel defensor interrogat, sint ambigua; non statim soluenda sunt aut interimendo, aut concedendo. sed prius distinguere opus est, & longa uti oratione, non autem concisa. Ad ea uerò, quę contraria uidentur, & falsa; statim in responsione inferenda est solutio interimendo, priusquam aduersarius aliud interroget, aut ratiocinetur: ne illa indiscussa permaneant. secundum præceptum est. esto, quòd defensor concedat aliquid non concedendum, & aduersarius contra eum concludendo, conclusione faciat interrogationem; tunc defensor causam afferat, ob quam conclusionem concessit: nam sic uidetur quodam modo oppositionem soluere: ut. Sophocles interrogatus, an sibi quoque ut alijs uisum fuit quadringentorum dominatum confirmasse. ita respondit. quid? ait ille, nonne res improba tibi illa*

uidebatur? ita inquit. tu igitur hanc improbam esse confirmasti? certè, inquit, neque enim erant alia meliora. uide, quo modo errorem euitauit.

Argumentum cap. 21.

Quarta orationis pars est epilogus, siue peroratio quæ constat ex quatuor partibus, ex benevolentia auditoris, ex amplificatione, ex animorum commotione, & ex enumeratione. prius auditor benevolus fiat, deinde amplificatione, uel imminutione uteris, tertiò animos commone, ac demum enumerando repete breuiter, quæ antea copiosè disputata fuerunt. habet autem repetitio principium, medium, & finem.

Epilogus quid, quando, quomodo, & quot ex partibus constet.

SIGON.

PEroratio uerò quatuor in rebus consumitur, tum ut auditorem erga se bene, erga aduersarium male constituat, tum ut amplificet, ac deprimat, tum ut in affectus auditorē impellat, tum demum, ut memoriam renouet.

Etenim ita comparatum natura est, ut postquàm semetipsum uerum, aduersarium falsum esse ostenderit, tum & laudet, & uituperet, & expoliat. duorum autem alterum spectare oportet, aut se his bonum esse, aut simpliciter, illum uerò his malum esse, aut simpliciter. unde verò tales constituere debeat, expositi loci sunt, ex quibus bonos, malosque conformare conueniat.

Postquam uerò ostensum hoc fuerit, natura fert, ut augeat, aut extenuet. etenim facta constent, oportet, si dicturus est, quanta sint. siquidem corpora ex ijs, quæ ante inerant, ad augentur. unde autem augere, ac extenuare conueniat, loci supra monstrati sunt.

Vbi verò hæc & qualia, & quanta sint, patent. post hęc sequitur, ut auditorem in affectus impellat. hoc est ad misericordiam, & indignationem, & iram, & odium, & inuidiam, & contentionem. quo-

MAIORAG.

1 IAm verò peroratio quatuor ex partibus constat: primum ex ea, quæ efficit, ut auditor nobis bene uelit, aduersarij malè: deinde ex amplificatione, & diminutione, tum ex animorum commotione, ut afficiatur auditor, postremò ex enumeratione.

2 Fit enim hoc naturæ quodam ordine: ut, postquam orator ostenderit,

derit, se uera dicere, aduersarium autem falsa, tunc laudet, & uituperet, & causam ut-geat, atque expoliat. Alterum autem ex duobus considerare oportet: uel, ut ostendat, se bonum ipsis auditoribus fuisse, uel generaliter bonum: aduersarium uerò uel ipsis auditoribus malum, uel absolutè malum. Sed alibi sunt à nobis iam expositi loci, unde bonos, aut malos conformare homines possimus.

3 Postquàm autem hoc demonstratum fuerit; tunc ordo postulat, ut uel augeamus, uel imminuamus: opus est enim, ut res sint concessæ prius, quàm de earum magnitudine disputari possit: nam etiam corporum auctio, atque incrementum fit ex eis, quæ iam prius aderant. Sed unde uel amplificatio, uel imminutio ducatur, iam supra loci sunt expositi.

rum etiam traditi loci sunt.

5 Quamobrem reliquum est, ut quæ ante dicta sunt, in memoriam redigat. hoc autem ita facere conuenit, uti præcipiunt in proœmijs, non rectè admonentes. iubēt enim ut quo facile perdiscantur, semel, atque iterum dicat. uerum ibi quidem exponenda res est ne id lateat, de quo est iudicandum, hic uero, ex quibus est demonstrata, summatim. Principium autem ab eo sit, ea se, quæ pollicitus fuerat, persoluisse. quamobrem & quæ, & ex quibus aperiendum. ducitur autem ab aduersa collatione aduersarij. conferre uero oportet, aut quęcunque de eadem re ambo dixerunt. idque aut è regione. *Atque hic quidem hæc de uelhæc, ego uero hæc, & ex his;* aut à dissimulatione, ut: *Hic enim hæc dixit, ego uerò hæc.* item, *Quid feciſſet, ſi hæc oſten-*

diſſet,

Postea uerò, cum 4
iam perspicuum est, quę, & quanta sint ea, quæ tractantur; permiscere motus animorum opus est. Sunt autem hi potissimum; misericordia, indignatio, ira, odium, inuidia, æmulatio, simultas: qui quidem unde sumantur, antea declaratum est.

Itaque reliquum est 5
enumerare, quæ sparsim antea dicta sunt. Hoc autem commodè fit, si id seruetur, quod in proœmijs quidam debere seruari non rectè iubent: aiunt enim eadem sæpius in proœmio repeti debere, ut facilius percipiantur. Sed ibi rem tantum exponere opus est; ut ne lateat id, de quo futurum est iudicium: hic verò summatim ea repetere oportet, quæ demonstrata sunt. Initium autem enumerationis illud erit; cum dicet orator, ea se præstitisse: quæ pollicitus fuerat. itaque repetens

opor-

diſſet, non autem hæc? oportet, quæ sunt exposita, & quare. sed ex ad uersariorum cōtentione dicuntur ea: ut cum ea conferuntur, quæ de eadem re ambo dixerunt, uel quæ non ex aduerso, neque de eadem re: ut. Iste quidem de hac re sic diserat, ego uerò hæc, atque hac de causa. Vel per ironiam, ut. Iste quidem hæc commemorauit: ego uero hęc. &. Quidnam feciſſet, si hæc probasset, non autem illa? uel per interrogationem: ut. Quid a me non exquisitè probatū est? uel. Iste quid confirmauit. uel igitur hoc modo per collationem, uel ordine naturæ non immutato, sicuti res antea dictæ sunt, hoc modo; ut si prius ea repetas, quæ ipse probasti: deinde si uolueris, etiam seorsum quæ dixit aduersarius. In peroratione conuenit illud dicendi genus, quod diſſolutum uocatur; ut peroratio, non autem oratio sit. Dixi, audiuiſtis, rem tenetis, iudicate.

FINIS.

EXPLANATIONES.

Iam uerò peroratio] *Epilogus est orationis pars postrema, quam perorationem latini uocant: fortè quoniam huic parti maximè affectus animi opportuni sunt. Rhetores epilogum in tres dividunt partes, in enumerationem scilicet, amplificationem, & commiserationem. per enumerationem fit rerum repetitio, per amplificationem concitantur animi auditorum, per commiserationem ad misericordiam flectuntur. sed perorationem ex quatuor constare affirmat Aristot. ex his, scilicet, quæ efficiunt, ut bene de nobis, & malè de aduersariis auditor sentiat: ex his, quæ amplificant, aut extenuant: ex his, à quibus afficitur auditor: & ex his, quibus in memoriam reducitur, siue ex enumeratione. bene de te sentiet, ac malè de aduersario; cum te ueracem, aduersarium uerò mendacem ostenderis. amplificatio, aut extenuatio fieri minimè potest, nisi prius quæ facta sunt, pateant. non potest autem quantitas ipsorum patere, nisi ipsa prius pateant. Commouetur porrò auditor ad iram, inuidiam, & id generis, cum iam qualia, ac quanta sint, patefactum est. Prædicta demum in memoriam reducantur. quod fit, ut ea, quibus demonstratum est, per capita repetantur. habet autem repetitio principium, medium, & finem. principium uerò est, ut orator dicat: Persolui iam, quæ pollicitus eram, uel quæ dicenda erant, uel de quo est dicendum. deinde repetat omnia, sed repetitio fieri potest, & fit, aut per collationem, aut per ironiam, aut per interrogationem. per collationem, conferendo sua cum his, quæ ab aduersario dicta sunt. & id dupliciter: uel quia de eodem ambo, uel quia non opposita dixerunt: ut, hic quidem dixit hæc de hoc: ego uerò de hoc dixi hæc, & propter hæc. per ironiam,*

niam, uel ironicè dicendo, quòd hæc quidem dixit, & hæc: ego uerò hæc, atque hæc semper ironicè loquendo. & addi potest ad ironiam hoc. quid nunc faceretis; si hæc, atque hæc demonstrasset, & non illa? atque hæc semper ironicè dicat. Per interrogationem, dicendo, & interrogando quid à me non demonstratum est, & quid ab aduersario. quasi dicat, nihil à me prætermissum; & ab ipso nihil conclusum. atque hæc de medio repetitionis. de fine autem dicit Aristot. quòd ipsi maximè conueniat dictio dissoluta, & per articulos, ut dixi, audistis, habetis, indicate.

FINIS.

ARISTOTELIS RHETORICA AD ALEXANDRVM,

FRANCISCO PHILELPHO Interprete.

ARIST. ALEXAND. S.

Eloquentiæ laudes.

VM tuis literis factus certior, nonnullos sæpe ad nos misisse, qui vt ciuilium causarum præcepta ad te perscriberem, à me peterent. Ego verò haud negligentia quidem vlla in hoc vsque tempus rem distuli, sed vt quærerem ita diligenter de his ad te scribere, vt alius certe nemo, qui hisce in rebus elaborasset, diligentius vnquam scripserit. Hæc igitur recte mihi fuerat sententia. Nam,

Nam, quemadmodum vestium decore, atque magnificentia cæteris hominibus præstare maxime studes; ita etiam dicendi inuentionem, ac vim eam, vt accipias nitendum est: quæ pulcherrima sit, apprimeque præclarissima: longe enim pulchrius est, ac regale magis animo esse bene constituto, quam habitum corporis vestibus ornatum pulchris intueri: Absurdum enim est, eũ qui rerum gestarum gloria cæteris antecellat, videre humillimis quibuspiam in dicendo cedere: præsertim cum non sis nescius eos, qui in populari principatu versentur, res omnes ad populum: qui verò sub vnius imperij ductu constituti sint ad rationem, orationemque referre. Quemadmodũ liberas ciuitates communis lex, quæ ad honestissimam aliquem finem ducat, dirigere consueuerit; eodem modo, & oratio tua queat eos, quos imperio tenes, ad id agere, qđ conducibile sit, & vtile: etenim lex (vt ita dixerim) oratio quædam est, quæ communi ciuitatis consensu definita iubet, quo pacto vnũquodque agendum sit. Accedit ad rem, quod neque tibi obscurum existimo, solere nos laudib. eos perinde, atque honestos, & fortes prosequi, qui & ratione vtuntur, & omnia ea duce agere pergunt: qui verò absque ratione, & oratione quicquam faciunt tanquam atroces, immanesque odimus. Qua quidem re factum est, vt & malos eorum vitium ostendentes male affecerimus & bonos eorum virtutem declarantes quasi beatos, admirandos, imitandosque voluerimus. Sicque & quo futuras calamitates euitaremus, bonisque institutis frueremur, adinuenimus. Proinde & imminentes difficultates effugimus, & absentes vtilitates comparauimus: Nam veluti

vita,

vita, quæ nulli mœrori subiacet, eligẽda; ita prudens est oratio diligenda. Neque id te prætereat oportebit, quòd hominum plurimis alijs quidem lex ipsa, alijs verò tua tum uita, tum oratio exẽplo datur. Vt cunctis igitur tum Græcis, tum Barbaris antecellas, omni tibi studio annitendum est: quo ijs, qui versantur in his exemplis (ita horum imitatio est per virtutis elementa) pulchre effingant, vt haud sibi deteriora consulant, sed eius se participes fieri, & cupiant, & exoptent. Rerum est prætereà humanarum augustissimũ, consultatione uti. quare nec in superuacaneis, vulgaribusque rebus studium tibi rerendum est sed pro uirili potius parte elaborandum, vt ipsam belle consultandi artem & perdiscas, & teneas. Quis enim sanæ mentis dubitarit, si quis in consulto quid egerit; amentiæ quidem: sin autem ratione duce; sapientiæ signum esse? Inuenti etiam licet eos omnes, qui optima inter Græcos republica vtuntur, oratione prius, quam rebus conuenire, itemque apud eos, qui inter Barbaros dignitate præstant orationem rebus anteire: quippe qui probe norint eam, quæ ratione, orationeque perspectio vtilitatis cognitioque fit, esse quandam salutis arcem, & eiusmodi certè arcem, quæ non manufacta, verum & inexpugnabilis quidem sit, in primisque secura opinanda. Sed vereor hac de re pluribus ad te scribere, ne fortassis ostentare meipsum videar, hisce præsertim in rebus quæ probatione non indigent, sed planè patet, & in promptu sunt omnibus. Quamobrem hæc omnia missa faciens, illa dixerim solum, de quibus in omnem vitam dicendum est, hoc vnum esse, quo cæteris animalibus præstamus, præclarum quoddam ab immortali

Deo

Deo adepti videamur. Nam siquidem & cupiditate, & ira, & alijs huiusmodi affectionibus vtuntur etiam reliqua quæque animalia oratione autem homo duntaxat, absurdum profectò maximè omnium cedat, si qua vna re bestijs antecellimus, eam bene viuendi ducem præ negligentia relinquerimus. Proinde te iampridem tua spõte incitatum etiam atque etiam hortor, vt dicendi philosophiam omni studio complectare: nam veluti corpus bona valetudine; ita & animus disciplina, eruditioneque seruatur: huius enim ductu haudquaquam tibi in rebus gerendis aberrare contigerit. quin potius omnia (vt ita dicam) quæ tibi iam parta sunt bona, plane tuebere. Quod si præterea oculis videre iucũdum est: animi luminibus cernere, penitusque perspicere, admirabile certe plurimum. Rursus autem quemadmodum imperator sui est seruator exercitus; ita etiam eloquentia, quæ sapientiæ coniuncta sit, humanæ est vitæ gubernatrix. Sed hæc omnia atque his similia operæpretium puto, vt missa hoc tempore faciamus. Monuisti autem tuis literis, ne quis omnino mortalium hunc librum accipiat. quippe qui non sis nescius, sicuti parentes, quos ex se genuerint, magis quàm ijs quibus suppositi sunt, partus amare solent: eodemque modo ij præclarum aliquid ex se inuenerint, maiore ad id studio afficiuntur quam quibus eo vti contigerit. Non secus, enim pro inuentis, atque pro liberis emori perliberitentur. enimverò ij quos Parios vocant Sophistæ, quoniam nihil ipsi pro inerti quadam negligentia pariunt, ne diligunt quidem, sed acceptis pecunijs ab se dimittunt. Hanc igitur ob rem te vehementer moneo, & exhortor, ita hæc dicendi

di præcepta serues, atque tueare, vt cum, & ipsa adolescunt, nullius ...ibus violentur, sed honeste tecum, decoreque vna viuãt: & cum in adultam ætatem euaserint; immortalem gloriam nanciscantur. Adsumpsimus autem (sicuti nobis Nicanor expoluit) si quid hisce de rebus apud cæteros artis scriptores expolitum, elimatumque inuenimus. Impendens autem operam etiam hisce duobus libris; quorum alter meus est, eas continens artes, quas ad Theodectẽ scripseram, alter autem est Coracis. Reliqua verò omnia, quæ siue ad ciuilia præcepta, siue ad iudicialia pertinent, separatim hoc in libro scripta sunt. quapropter ex hisce ad te commentarijs ad ea consequenda abunde tibi adiumenta suppetent. Vale.

SVMMA LIBRI I.

De tribus causarum generibus. Probationibus omnibus. Elocutione, ac Orationis partibus, tum in vniuersum, tum sigillatim in vnoquoque causarum genere.

De genere deliberatiuo. Cap. I.

TRia sunt genera ciuilium causarũ: deliberatiuum, demonstratiuum, iudiciale. Horũ autem species sunt septem, suasio, dissuasio: laus, vituperatio: accusatio, defensio: & quæstio aut ipsa secundum sese, aut ad aliud. species igitur, in quibus omnis versatur oratio, hæ sunt numero. His autem vtimur, & in consultatione ciuili,

ciuili, & apud iudices, & circa alicuius certæ personæ dictionem: de quibus quidem omnib. ita poterimus aptè dicere, si sigillatim vniuscuiusque speciei vim, & vsum, & exercitationem numero comprehenderimus. Et primum quidem de suasionibus, dissuasionibusque est dicẽdum: ipsarum enim vsus in demonstratiuo, deliberatiuoque genere locum in primis habet. Vt igitur summatim dixerim, suasio est ad aliquid eligendum, aut dicendum, agendumve exhortatio. Dissuasio verò, ne quid eligatur, aut dicatur, agatur ve, dehortatio. His autem ita definitis, suasor ostẽdat, oportet hæc ad quæ exhortatur, iusta, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucũda, & facilia factu esse. quod si minus id poterit; demonstrandum erit cum ad laboriosa, & grauia quædam exhortatur, hæc factu, & possibilia esse & quàm necessaria. dissuasor autem ex contrarijs dehortari oportet, vt neque iustum, neque legitimum, neque vtile, neque honestum, neq; iucundum, neque factu possibile hoc sit, vel saltem & laboriosissimum id esse, & minimè necessarium. Omnes autem actiones harum vtrisque sunt causarum participes. quare dubitandum non est, quin oratio harum alteram contineat. Quæ igitur suadentes, dissuadentesque desiderare conueniat, hæc sunt. Definire autem iam aggrediar vnumquodque horum quid sit: demonstrabiturque, vnde ea nobis in dicendo suppeditemus.

Iustum igitur est hominum plurimorum non scripta consuetudo, honesta, turpiaque determinans: id verò est honorare parentes, amicis benefacere, & beneficijs gratiam referre. hæc eñ & his similia non iubent scriptæ leges homini-

bus faciunda, sed consuetudine non scripta, & communi quadam lege legitimum fit. iusta igitur hæc sunt. Lex autem est communis ciuitatis consensus, qui scriptis præceperit, quo vnumquodque agendum sit.

Vtile vero est præsentium bonorum conseruatio, aut absentium comparatio, aut malorum stantium propulsatio, aut futurorum incommodorum inhibitio. Hoc autem diuidas, oportet, priuatis quidem hominibus in corpus, & animam, & res extrarias. corpori enim est vtile robur, formæ dignitas, bona valetudo: animo verò fortitudo, sapientia, iustitia. extraria verò sunt amici pecuniæ, possessiones. his autem cõtraria inutilia sunt. Ciuitati autem utilia talia quædam sunt, concordia, vires ad bellum, pecuniæ, & prouentuum copiæ, sociorum virtus, atque multitudo, ac summatim reliqua his similia vtilia esse ducimus: quæ verò his contraria sunt inutilia.

Honesta verò sunt ex quibus splẽdor aliquis, atque illustris honos in eos, qui aliquid gesserint, emanaturus sit. Iucunda autem, quæ afficiunt gaudio. Facilia verò sunt, quæ breui tempore, & minimo labore, impensaque absoluuntur. Possibilia autem, quæcunque fieri natura possunt. Necessaria verò, quę vt fiant, arbitrij nostri non est, sed tãquam ex diuina quadam, aut humana necessitate omnino fiunt. Iusta igitur, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, & facilia, & possibilia, & necessaria hæc sunt. De his autem dicere abundè poterimus, & ex antedictis, & his similibus, & ipsis contrarijs, & ab ijs, quæ iudicata sunt, aut à Dijs immortalibus, aut à claris hominibus, aut à iudicibus, aut ab aduer-

aduersarijs nostris. Cuiusmodi igitur iustum est, declarauimus.

Simile autem iusto est huiusmodi. nam quemadmodum iustum existimamus obtemperare parentibus; itidem conuenit filios parentum res gestas imitari: & veluti beneficijs benefacere iustum est, ita & in ijs, a quibus mali nihil suscepimus, iusto simile est non nocere. Hoc igitur modo simile iusto captiendum est. Ex contrarijs autem opus est exemplum ipsum perspicuũ faciamus. Nam veluti iustum est in eos animaduertere, qui aliquid perperam patrauerint, ita ijs, qui nos beneficio fouerint, referre gratiam decet. Id autem iustum, quod ab aliquibus claris viris iudicatum fuerit, sic erit accipiendum. verum neque nos soli odio hostes insequimur, maloque afficimus: sed & Athenienses, & Lacedæmonij iustum esse iudicãt inimicos multare. iustum igitur hoc modo crebra exercitatione accipies. Legitimum verò quale etiam ipsum sit, antea nobis definitum est. Oportet antea vbi vsui sit, vt is qui sententiam dicit, legem etiam adsumat; deinde simile legi scriptę, esset verò huiusmodi. Nam sicuti legunlator maximis animaduersionibus fures plectẽdos voluit; ita, & seductores maximopere sunt multandi, etenim hi furantur eius, quem deceperint hominis mentem. & veluti legũlator hæredes eos statuit, qui genere proximi ijs essent, qui sine filijs interissent, eodem modo & huius pecuniarum, rerum quæ liberti me nunc dominum fieri decet, nam cum ijs, qui ipsum liberarint, hac luce orbatis, proximus ipse sum cognitione, iustus certe sum, qui illius res omnes dominio teneã. Legitimo ergo simile adsumitur hoc modo Cõ-

rarium verò sic. Siquidem lex prohibet publica priuatim distribuere; perspicuum est eos, qui illa distribuunt, iniuria omnes afficere à legunlatore iudicatos: nam si eos leges ornari iubent, qui honestè rebus communibus, iustęque præfuissent; nequaquam obscurum est, quin & publicarum rerum dissipatores multa dignos existiment. ex contrarijs igitur ita legitimum clarum fit. Ex iudicatis autem hoc modo. Neque ipse solum præsente legem harum causam rerũ à legunlatore positam dico, sed etiam antea ipsi iudices authore Lysitida æque atque nunc à me dicitur, sententiam de hac re protulere. Legitimum igitur hoc modo tractantes multipliciter demonstrabimus.

Vtile autem quale sit antea definiuimus. Assumendum est autem in dicendo etiam si quid ex vtile inciderit: eodemque modo tractandum quemadmodum iniusto, legitimoque tradidimus; & sic crebris in locis ostendendum. Esset autem vtili simile huiusmodi. Sicuti namque in bello cõducit eos, qui plurima valent animi magnitudine, primos in acie ordinare; eodem modo in rebus pu. permagnæ vtilitati est prudentissimos multitudini, iustissimosque præesse, & quemadmodum hominibus in bona valetudine cauere, ne in aduersam incidant, vtile est, ita et pacatis vrbibus, concordiaque vtentibus conducibile est sese ab omni seditione custodiant. Similia ergo vtili hoc modo crebro tractãda sunt. Ex contrarijs autem vtile sic perspicuum fit. Nã, si conducit eos ciues, qui æqui, & boni sunt, honoribus prosequi, ita punire improbos, vtilitatis plurimum adsert: & siquidem inutile est nos solos aduersus Thebanos bellum gerere, vtile erit,

erit, vt Lacedæmonios socios nobis adsciscamus; itaque aduersum illos belligeremus. Ex contrarijs igitur sic vtile clarum efficies. Vtile verò à clatis viris iudicatũ hoc pacto adsumes. Nam & Lacedæmonij, vbi Athenienses bellos superassent, vsui sibi fore existimarunt, ne eorũ vrbem in prædam verterent: & Athenienses rursum cum possent Spartam funditus euertere, conducere sibi arbitrati sunt, si Lacedæmonij superessent. Et iustum quidem, & legitimum, & vtile sic tibi tractandum est. Honestum verò, & facile, & iucundum, & possibile, & necessarium quomodo & hæc superiora te tractare conueniet, & de his quidem, & hisce dicere commode poterimus.

EXPLANATIONES.

Tria sunt genera ciuilium causarum] *in primo lib. Rhet. ad Theod. disserit Aristot. tantummodo tria esse causarum ciuilium genera: quoniam tria sunt genera auditorum, quos necesse est, aut spectatores esse, aut senatores, aut iudices. iudex est præteritorum, & hæc ad iudiciale genus pertinent: senator futurorum, & ea ad deliberatiuum: spectator præsentium, quæ ad demonstratiuum: nam de præteritis lis fit, de futuris consilium habetur, & præsentia demonstrantur.*

Horum autem species sunt septem, suasio, dissuasio: laus, vituperatio: accusatio, defensio: & quæstio] *In primo lib. & loco citato sex tantum numerat, dum ait. Deliberationis duæ sunt partes: altera suasio, altera dissuasio: iudicij accusatio, & defensio: demonstratini, siue exornationis laus, & vituperatio. de quæstione verò ne verbum quidem facit.*

sed, ut ipse subdit, quemadmodum finis proprium respicit genus, ut honestum, & turpe demonstrationum; & alia duo, veluti qui deliberat aliquem laudat, dum asserit eum, vtilitate propria neglecta, honestum aliquid effecisse: sic quæstio præcipua generis iudicialis pars videtur: cum omnis argumentatio huiusce generis propria sit: attamen ad singula genera referri potest.

Suasor ostendat, oportet hæc, ad quæ exhortatur, iusta, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, & facilia factu] *Cuique generi finis est unus, qui est locus vniuersalis, at que genericus probationum, quæ ad genus illud attinent exempli gratia finis generis deliberatiui est utilitas, & damnum: siquidem consulẽdum sit, ut utilitatem eligamus, damnum uerò fugiamus. si quis igitur dicat, Mouendum est bellum: ex eo enim utilitatem capiemus, uel damnum saltem uitabimus. Vtilitas, & damnum est probatio quæ nos ad bellum gerendum suadet. ea quoque est locus, siue elementum, & genus, à quo species utilitatis, coniunctaq, sumamus. species uerò utilitatis plures recensetAristo. in lib. primo ad Theodec. & quæ utiliora sint, & quæ utilitati annexa sint: nam aliquod utile est honestum, uel iustum, uel legitimum, uel iucundum, uel facile, uel possibile, uel necessarium. finis uerò utilitatis est fœlicitas, & idcirco ab unoquoque horum sumere licet propositiones huic generi idoneas. Nec existimes uelim, quanquam plurimæ sunt, probationes tantum ab his colligi. infinitæ enim ferè à personis, & à rebus, quæ circunstant probationes accipimus, quemadmodum aliàs dicemus. Præterea illud sciendum est loca generica, quæ explicauit Aristot. hoc est, iustum, honestum, & alia non propria esse generis deliberatiui: sed annexa utilitati, quemadmodum etiam præter honestum cætera sunt demonstratiuo*

no coniuncta, & minimè propria.

De his autem dicere abundè poterimus & ex antedictis, & his similibus] *Cum propositiones, siue probationes inuenire uolueris; primum loca inspice generica, uelut i utile. deinde species, ut quæ utilia sint, & quot. in his enim existunt species. postea quæ sint similia utilitati, quæq, contraria. præterea hæc auctoritate, iudicio, sententia, arbitrio, uoluntate, deorum immortalium, aut clarissimorum hominũ, aut iudicum, aliorumq, sunt comprobanda. sit igitur ordo in probationibus eligendis is, ut primum consideremus propositum, de quo oratio habenda est, atque ideamus in quo causarum genere collocetur. Esto propositum. Mouendum est Turcis bellum. id sub genus deliberatiuum, ut paulò post dicet Aristo. cadit. hoc cognito, finem huius generis respice, & is est utilitas, & eius contrarium. hæc est generica ratio, siue fides, siue probatio propositi. quapropter tale effice enthymema. Mouendum est Turcis bellum: quoniam utile erit. deinde species utilitatis consideta, siue ea, quæ utilia sunt, de quibus antea egit Arist. & in libro primo ad Theod. copiosè. atque his comproba utilitatẽ, & dices. Nam præsentia bona conseruabimus, absentia comparabimus, dignitatemque tuebimur. postea quæ, & quot bona, & huiusmodi alia sint explicabimus: etenim utile reperitur & in persona, & in his, quæ sunt extra personam. præterea contraria utilitati considera, ex quibus tales accipies probationes. Instantia mala propulsabimus, futuraque incommoda uitabimus. postea quæ, & quot mala instent, recitabimus. eaque docet Aristot. in libro primo Rhetor. ad Theod. ea nanque sunt bono opposita. igitur ab oppositis sumas, addesque similia. omniaque, si opus fuerit, corroborabis testimonio clarissimorum uirorum, sententijs, atque alijs. dices quidem à maioribus nostris*

stris id gestum fuisse, à pluribus regibus, à Romanis, ab Athenien. à Lacedæmo. Præter hæc quæ cum utilitate coniuncta, atque annexa sunt, singula eodem ordine, quo utilitatem, explica: nempè quòd honestum sit bellum, iustum, iucundum, facile, possibile, & necessarium: nam honesti species explanabis, atque aliorum, de quibus diffusè disseruit Aristot. in libro primo Rhetor. ad Theodect. diceisque exempli gratia ex hoc bello splendorem, ac summum honorem fore, ut eō sequantur, & maiorem gloriam augeant, & præsentem defendant dignitatem. deinde à contrarijs, argues, dum ais. Ignominiam, turpitudinemque hanc, & illam delebant, & præsentem uindicabunt. turpitudines, ac uituperationes ex eisdem per contraria locis accipies, a quibus honesta. Adde postea similitudines, & testimonia, atque hoc pacto agendum est de singulis coniunctis, & annexis: etenim plurimis abundabis argumentationibus.

Quæ sint consutanda.

RVrsus autem definiemus quantum, & quale, & quid, tum insciuria, tum in concione cō sultabimns: nam si horum singula plane tenuerimus; res ipsæ pro vnaquaque nobis consultatione verba suppeditabunt. Communes autem species, quas diu antè nouerimus, facile in vnāquamque causam inducere poterimus. quapropter ea sunt nobis diuidenda, de quibus vulgo consultant omnes. Vt summatim ergo dixerimus, ex de quibus orationem habemus, propositiones septem sunt numero: necesse enim est nos & consultare, & orare tum in senatu, tum apud populum, aut de sacrificijs, aut de legibus, aut de apparatu ciuili, aut de societatibus, ac fœderibus

deribus aduersus alias vrbes, aut de bellis, aut de pace, aut de pecuniarum prouentibus. hæ igitur propositiones sunt, de quibus omnis est nobis & cōsultatio, & oratio. Harum autem vnamquamque diuidamus, consideremusque quibus modis orationem in his vtendum fuerit.

De sacrificijs autem abunde dicere necesse est. Aut enim dicimus præsenti in statu ea seruāda esse, aut vt magnificentius, aut vt in his humilius quodammodo agendum sit. Cum igitur dixerimus in præsenti statu ea seruanda esse, causas inueniemus, ex iusto quidem dicentes, iniustum apud omnes esse, præter consuetudines patrias quicquam agere quodque omnia vaticinia hominibus iubent patrio more sacrificia esse facienda: & quòd eorum, qui vrbes primo condiderunt, & templa dijs immortalibus erexere, diuini cultus maximè sunt, diuque obseruandi. Ex vtili autem dicemus, quòd ad rei pecuniariæ impensam, aut priuatim, aut publice conducet, vbi pro patrio more sacrificijs sit indultum: & quòd ad ciuium audentiam ea res confert non mediocriter, quippe quòd grauioris armaturæ peditibus, equitibusque, ac velitibus ludos celebrantibus ciues ea ambitione delectati audentiores fient. Ab honesto autem dicemus, si hoc modo celebritates pulchras spectari contigerit. A iucunditate verò, si & varietas quædam circa Deorum sacrificia ad spectandum accesserit. A possibili autem, si in eiusmodi ludis nihil fiat neque parum, neque nimis. Cum igitur in rebus diu constitutis consultatio nobis habetur, cum hæc tractamus; operæpretium est de antedictis, aut de horum similibus consideremus, & ea pro rei natura edoceamus. Cum verò consultemus,

vt ad splendidiorem quendam apparatum sacrificia traducantur, ex sunt causæ nobis adferendæ, quibus merito consuetudines patrias moueremur, dictitantes, addere præsentibus quicquam, id haud esse soluere, sed augere potius res antea constitutas, ac firmatas: deinde quòd & consentaneum sit Deos immortales beneuolentiores in eos esse, a quibus magis uenerentur. Item quod neque maiores ipsi eundem semper modum in sacrificijs obseruabant, sed pro tempore, proque secundis rebus & priuatim, & publicè Deorum cultum legibus sanciebant, postea uerò quòd veluti in cæteris rebus omnibus consueuimus, ita & respublicas, atque priuatas domos administramus. Dicas enim opus est, siqua his ita constitutis vtilitas ciuitati, aut splendor, aut voluptas futura est, quę qui dem omnia ita tractabis, veluti in superioribus dictum est. Cum ad humilius exhortamur, primum quidem temporibus est accommodanda oratio, dicendumque quibus in rebus deterius nunc habeant, quam antea habuissent. deinde verò quòd ne consentaneum quidem sit Deos sacrificantiũ sumptibus, sed pietate potius gaudere. item quòd eos, qui supra uires quicquam faciunt, & Dij & homines quam stultissimos iudicant demum verò, quòd nec in hominum arbitris publici sumptus modo, verum & in secũdis, aduersisque rebus existunt. Has igitur causas & harum similes in sacrificiorum propositionibus habebimus. Vt autem, & quæ ad optimũ sacrificium pertinent, sciamus, & exponere, & sancire hoc etiam diximus. Est enim id vnum omnium quidem optimum sacrificium, quod aduersus Deos pie, ac diuinè, ad sumptus verò mode-

moderate, ad bellum autem utiliter, ad spectacula verò splendide habuerit. Aduersus autem Deos habebit pie, si patriæ consuetudines, institutaque non soluantur: moderate verò ad sumptus, si non quæcunque ad pompam missa fuerint, consumantur. Ad bellum autem vtiliter, si equites, & milites vna composite ludos agant, ad spectacula verò splendide; si & auro, & ijs huiusmodi rebus quæ haud consumuntur, magnifice quis vtitur. Quæ igitur aduersus Deos seruanda sunt, perpulchre ex his constituemus. Ex ijs verò, quæ antea dixerimus, planè scire poterimus quibus modis oratio de vno quoque sacrificandi genere haberi possit.

De legibus autem deque constitutione ciuili rursus eodem modo tractemus. Et enim leges sunt, ut summatim dixerim, ciuitatis publici consensus, qui scripturis terminant, atque imperant quid unumquodque agendum sit. Eę uero leges colendę sunt, quibus magistratus parui quidem, ac multi ex sortitione, id quod sedi tione uacat, maxime autem ex totius multitudinis suffragijs in popularibus principatibus designẽtur, ita, enim & ipse populus, quoniam in ipsos sit eos donare honoribus, quos uoluerit haud quaquam accipientibus inuidebit, & clariores magis, magisque probitati studebunt, utpote qui intelligant usui, sibi futurum apud ciues se probari. Quæ igitur circa comitia in populari dominatu sanciri oportebat, hæc sunt. Quæ uero ad reliquam administrationem pertinent, sigillatim exponere operosum admodum fuerit. Verum, ut breuiter dixerim, id obseruari oportet, ut multitudini leges impedimento sint, ne locupletum rei insidientur: diuites autem in

ducant,

ducant, ut ultro ad publica ministeria munificentissimi sint. Hoc autem assequi poterunt si locupletes pro ea, quam in publicum munificentiam exhibent, statutis quibusdam honoribus, ab ipsis legibus donentur, siqúe & agricolas pauperibus, & nauium gubernatores vectoribus antepœnant: sic enim & locupletes non inuiti reipub inseruient, & plebes non calumnię, sed ministerijs studebunt. Opus est præterea conditis legibus seueritatem inesse, qua neque ęgrum ad egestatem redigere, neque mori entium substantias publicare fas sit: & magnos ijs cruciatus inscribere, qui hæc obseruare neglexerint. Decet autem aliquem ijs honestum sepulturæ locum ante urbem dari, qui pro patria bellando perissent, & eorum filios ad pubertatem usque publicis alimentis enutriri. huiusce modi igitur leges in populari principatu ferendæ sunt. In oligarchijs uerò quæ paucorum dominatu administrantur, magistratus æque fiunt in omnes illius ordinis uiros distribuendi legibus. Horum autem plurimi quidem ex sortitione, maximi uerò magistratus occulto suffragio, & iureiurando, & magna cum diligentia, atque studio decernendi sunt: in eos autem qui ulla in ciues uti contumelia perrexerint, maximæ sunt pœnę constituendæ. plebs nanque non ita ægre patitur, quòd magistratibus caret, quam grauiter, & molestę fert, quòd afficitur contumelia. Ciuium autem controuersias perbreui dissoluere, neque in tempus trahere conuenit. Neque vulgus in vrbem ex agro est congregandum: nam ex huiusmodi conuentibus plebes turbantur, paucorumque principatus rescinduntur. Vt paucis igitur dixerim, dicunt in popularibus

laribus principatibus leges cohibere plebem, ne locupletiorum bonis inhient, insidienturque: in paucorum vero principatibus auertere illos, qui rempubli. gerunt, & ab imbecillorum contumelijs, & a calumnijs, insimulationibusque in ciues. Quæ igitur & in legibus, & in omni constitutione ciuili desideranda obseruandaque sunt, ex his cognoscent. Is autem orator, qui quicquam lege suadere uoluerit, hanc ostendat oportet æqualem esse ciuibus, & reliquis legibus consentaneam, ciuitatique conducibilem ad quietem, & concordiam maximè, uel ad ciuium probitatem, aut ad publica tributa, aut ad ipsius reipub. gloriam, aut ad vrbis potentiam, aut ad aliud huiusmodi aliquid uiui cedere. Aduersarius uerò primum considerabit, an minus lex illa communis sit omnibus, deinde an reliquis legibus non consentiat, sed aduersetur potius quodammodo: præterea an ad horum, quæ ante dicta sunt, conductura sit nihil, sed contrà nocitura potius. De legibus igitur, deque constitutione ciuili ex his, & contendendo, & orando nobis facilius aditus fiet.

De socijs autem, deque aduersus alias urbes fœderibus dicere incipiemus. Fœdera igitur, atque eorum ordines necesse est publicis conuentionibus fiant'. socij uero pro ea temporum sunt conditione faciundi, cum aliqui suis uiribus infirmi sunt, aut bellum aliquod uideatur impendere, aut eo est cum aliquibus ineunda societas, quod bello quosdam a se defecturos putent. Hæ igitur sunt causæ, hisque consimiles, quibus plures nobis adscimus socios. Necesse est autem cum ineundam societatem persuadere volueris, eam maxime tempestiuam

ostendas, declaresque eo socios apprime iustitiam colere, & bene antea rempublicam affecisse, esseque potentissimos, & in proximo residere. quòd si minus hæc omnia potueris; quæ subierunt, oratione complectere. Cum autem societatem dissuaseris; primum ostendas oportet haud nunc eam facere opus esse: deinde quòd neque hi iusti sunt, postea verò quòd & male nos prius affecerint: sin id minus poterimus; dicemus eos à nobis porro habitare, neque facultatem his esse: quo nobis opportune adsint auxilio. Ex his igitur, hisq; similibus circa faciundas, aut non faciundas societates, & dissuadedi, suadendique vsum facile cognoscemus.

Rursus autem, & pacis, & belli faciundi maxima nobis argumenta capiantur. Causæ itaque bellandi aduersus aliquos sunt huiusmodi. Par autem est de ijs tempestiue nunc vltionem capiamus, qui nos antea iniuria lacessiuerunt: vt nunc iniuria prouocati pro nobis ipsis, aut pro cognatis, aut pro ijs qui benefici erga nos fuerint, aut quo auxilio simus iniuste affectis socijs, aut publica pro utilitate aut ad gloriam, aut ad opes, aut ad uires, aut ad aliud quippiam huiusmodi bellum suscipiamus. Cum igitur ad bellum voluerimus audientes exhortari: debemus ex his causis quamplurimas dicendo complecti, ac demum demonstrare eorum plurima, quibus bellantes superiores fiant, ipsis auditoribus ad esse. Superiores etenim omnes fiunt, aut Deorum beneuolentia, quam bonam fortunam appellauerimus, aut corporum multitudine, atque robore, aut pecuniarum affluentia, atque imperatoris prudentia, aut virtute sociorum, aut opportunitate locorum. Ex his igitur, & simi-

& similibus quæ maxime rei congruant, bellum sumi oportere exhortabimur, aduersariorum partes deprimendo, nostras autem augendo, atque amplificando. quod, si futurum bellum impedire studuerimus; primum ex causæ inueniendæ sunt, quibus demonstretur aut omnino nullam, aut paruas, humilesque molestias afferri, quibus ad bellum rapiamur. Deinde quod bellum minime conducit: eritque percurrendum quæ omnibus bello soleant accidere calamitates. Ad hoc item ostendendum, quæ victoriam solent in bellando efficere, ea hostibus magis adesse. hæc autem sunt, quæ paulo ante commemorauimus. Futurum itaque bellum ex ijs rebus dissuademus. Quod si ab instanti bello quiescendum esse cohortabimur, si quidem consultores superiores fuerint; hoc ipsum primum dicendum erit, decere eos, qui mente valent, haud operiri quo ad casum eant, sed cum uincunt, pacem faciundam ijs esse. deinde quoniam ea belli natura sit, vt plerosque ex eis, qui secunda in eo fortuna primum vsi sunt ad postremum perdant: pacis verò contra, vt victos seruet, & victoribus rerum bello adeptatum fructum adferat. exponendum etiam erit eas, quę in bello cum multæ, tum variæ mutationes fieri solent. Qui ergo superiores in bello fuerint, ex huiusmodi rationibus ad pacem exhortabimur: eos autem quibus aduersæ in bello res extiterint; tum ex ipsis casibus exhortabimur: tum verò à quibus iniuriam ante susceperint, suis calamitatibus admoniti irritare eos ne pergant: tum ex ijs periculis, quæ antea quam pacem voluissent, perpessi fuerint: tum denique quòd satius partem aliquam suarum fortunarum potioribus ipsis cedere.

dere quam bello periculose decernere. quò ipsi vna cum sua re pereant. Summatim autem id sciamus oportet, tũ solere omnes homines bellum inuicem soluere, cum aut iusta hostes rogare arbitrentur, aut cum aduersus socios vlla tuerit exorta contentio, aut bello defatigati sint, aut aduersarios timuerint, aut ipsi inter sese diffideãt. Quamobrem quę ex his omnibus, atque horum similibus commodatissima in rẽ fuerint colligens, quam facillime & de bello poteris, & de pace differre.

Reliquum est, vt de pecunijs comparãdis iam loquamur. Primum igitur considerandum erit, si quid ex vrbis possessionibus neglectum est, qđ neque redditum afferat, neque Dijs immortalibus dedicatum sit: veluti sunt quidam publici loci iam neglecti, ex quibus aliquis prouentus, vbi ij priuatis hominibus, aut uenditi, aut mercede exculti fuerint, ciuitati fiat: huiusmodi namque census omnium maxime cõmunis est, semper. Quod si nihil sit huiusmodi, necesse erit pro singulorum copijs tributa inferantur: vt pauperib. quidem indictum sit corpora, locupletib. autem pecuniam, opificibus vero arma præstent aduersum pericula. Summatim autem oportet eũ, qui de huiusmodi prouentibus narret, dicere eos æquales ciuibus, & diuturnos, ac magnos esse: hostibus autem secus. Propositiones igitur, de quibus in deliberatiuo verba faciemus, & harum partes, de quibus orationem, & suadendo, & dissuadendo constituemus, ex antedictis cognoscemus. Rursus autem propositiones de laudatiua, vituperatiuaque specie deinceps dicere aggrediemur.

EX-

EXPLANATIONES.

Rursus aurem definiemus, quantum, & quale, & quid] *Diximus antea plurima assumi loca, & rationes ab utilitate, & ab his, quæ vtilitati ad iuncta sunt: atque enthymematum formas duci à speciebus vtilitatis, ab adiunctis vtilitati. & à speciebus adiunctorum, & à contrarijs, & à similibus, & ab auctoritate. si igitur à specie; & à genere, à differentia, à forma, à materia, siue à re, in qua utilitas existit, à toto, à partibus, ab indiuiduis, à coniugatis percipiuntur rationes. Nunc hoc loco explicat Arist. in quot, & quibus rebus utilitas reperiatur non priuata, sed publica. atque quot sint, de singulis consultare, ac deliberare contingit tum in senatu, tum apud populum. eas verò asserit septem esse, circa quas genus deliberatiuum versatur sacrificia, scilicet, leges, apparatum ciuilem, societates, ac fœdera aduersus alias urbes, bellum, pacem, & pecuniarum prouentus. hæc sunt proposita uniuersalia, de quibus est nobis, & consultatio, & oratio. In lib. autem 1. Rhet. ad Theod. ea quinque numero esse affirmat, de quibus, deliberantes sententia in concione dicunt, hoc est, de rectigalibus. de bello, & pace, de custodia regionis, de ijs, quæ importantur, & exportantur, ac de ferendis legibus. deinde, si quis de horum aliquo bene consulturus sit, quot & qualia singula sint, nosse oportet. ea quidem exponit Arist. Nec dicendum est eum a seipso dissentire; cum modò quinq;, modò septem esse generis deliberatiui proposita, siue subiecta scribat. nam & multò plura sunt, sed maxima quinque, uel sex. Sumpto igitur horum aliquo proposito, ad confirmandum eligas, quæ antea sunt descripta, eaque sunt, utile. honestum, iustum, legitimum, iucundum, facile, possibile, & necessarium;*

farium: atque singulorum definitionem, genus, species, differentias, totum, partes, formas, materias, individua, coniugata, atque propria accidentia animaduertas: deinde causas cuiusque efficientes, fines actus, antecedentia, comitantia, ac consequentia, nomen rei, locum tempus, & cætera circunstantia: postea comparata, ueluti similia, exempla, imagines: præterea opposita, ut contraria, relatiua, priuatiua, enuntiatiua, siue affirmatiua, & negatiua: demumque pronuntiata, in quibus comprendimus leges, quæstiones, testes, pacta, iusiurandum. Sunt autem pronuntiata omnia aut diuina, aut humana. diuina sunt quæcunque Dei, uel numinis uoce perferuntur: ut quæ per quietem, & quæ locis, sacris, aut uiris flagrantiore diuinorum amore afflatis, aut postremorum etiam scelerum nonnunquam obnoxijs territamenta solent reddi: & quæ item diuinarum rerum ministri, sacerdotes, uatesq; uelut, interpretes, & cælestium arcanorum conscij prædicant. Humana sunt, quorum prima est a nobis origo. hæc uel in scriptis sunt posita, ut chirographa, instrumenta, epistolæ, libri: uel in oratione, eaque uel libera, ut laudationes, res iudicatæ, dicta testium, pacta, conuenta: & doctorum, clarorum uirorum, magnorum que sententiæ, rumor, & fama populi, uel in oratione expressa: aut religione, ut iurata: aut tormentis, ut quæsita. Hæc particularia loca accepimus ex libro 2. Rhetor. ad Theod. ubi de locis enthymematum agitur.

Degenere demonstratiuo. Cap. III.

LAudatiua igitur species (vt compendio vtar) est & voluntatem, & rerum gestarum, & verborum illustrium amplificatio, & eorum, quæ absint accommodatio: vituperatiua autem contrà

trà illustrum horum extenuatio, obscurorum verò exaggeratio. Et digna quidē laude ea sunt, quæ iusta, quæ legitima, quæ utilia, quæ honesta, quæ iucunda, quæ facilia facta sunt; quæ qui dē omnia cuiusmodi sunt, & quo pacto ijs abundæ vtamur, in superioribus dictum est.

Oportet autem eum, qui laudat, oratione ostē dat in hoc, seu homine, seu in rebus huius aliquid inesse, quid aut ipse gesserit. aut per ipsum manarit, aut ex hoc contigerit, aut huiusmodi gratia factum fuerit, aut quod sine hoc patratū non sit. Eodem verò modo & vituperator ostendat oportet horum cōtraria inesse in illo, quem vituperatum velit. Quod ex hoc contigerit, hoc modo. Ex studiosa corporis exercitatione victoriæ contingunt, & ex otio in ægrotationem inciditur. item ex philosophiæ studio homines circa prudentiam sunt acriores; & ex negligentia sunt rerum necessariarum indigentes. Quod huiusmodi gratia factum fuerit, hoc modo: Vt à cuibus coronentur, permultos labores, permulta que pericula mortales perferunt, & vt ijs, quos diligunt. gratificentur, aliud curant nihil. Quod autem sine hoc patratum non sit, hoc modo. Neque sine nautis nauilium pugnarū victoriæ; neque sine potu ebrietates fiunt. Hæc autem, atque ijs similia perinde vt superiora percurrēs & laudare, & vituperare abunde poteris. Amplificationes verò, extenuationesque ac talia simul quoque hoc modo tractabis. Primum quidem ostendes (veluti modo docebamus) ab hoc multa, vel bona effecta esse. Vnus igitur amplificandi modus hic est. Secundus autem modus, est, cum iudicatum aliquid transfers, si quid laudes: bonum: sin autem vituperes; malum, deinde con-

feras oportet quod abs te dictum sit, & ad inuicem compares, ex tuis maxima, ex aduersarij verò dictis minima enarrando, & hoc modo magnum illud iudicatum ostendas. Tertius modus est, vt ad illud, quod abs te dictum est, minimũ quid ex ijs, quæ sub eandem speciem cadunt, compares; sic enim quod abs te dicitur, maius apparebit; veluti mediocri statura homines maiores apparent, cum ad minores comparantur. Amplificare autem poteris hoc modo. Si magnum sit hoc bonum iudicatum, magnum appareat, malum necesse est, vbi contrarium huic aliquid narraueris. Eodem verò modo si magnum malum existimatur, vbi huic contrarium dixeris, magnum bonum apparebit. Amplificabis autem, & hoc pacto vel bona, vel mala, si eum gradatim ostenderis, quòd præmeditatus iamdiu fuerit, quod de industria multa gerere aggressus sit, quod per multum tempus gessetit. quib. cum nemo alius, quod post hos post quos alius nemo, quod sponte, quod ex sententia, quod si omnes pariter, atque hic fecerimus, profecto bone, beateque, aut cõtra male, miserèque vixerimus. Oportet autem, & consequenti continuatione, vti, & rem alteram tanquam in alteram properando amplificare, hoc modo. Cuius verò amici curæ sunt hunc recte consentaneum est suos etiam colere parentes: qui autem suos parentes colit, hic profecto volet etiam patriæ benefacere. Summatim autem si multarum, siue bonarum, siue malarum rerum eum causam ostenderis, ex magnæ videantur, necesse est. Considerandum est etiam qualis res ipsa videbitur, eã suis partibus diuidendo, sigillatimque narrando, quæque maior visa fuerit, eam hoc modo explicare conueniet. Amplificando igitur vbi hoc pacto tractaueris, & plurimas facies, & maximas.

Extrema bis autem in dicẽdo, & bona, & mala, si contrario modo tractaueris, sicuti in magnis dixeramus, & tum maxime, cum nullius enim rei authorem demonstratis, vel si id minus quod minimarum, & paruissimarum. Quomodo igitur & laudando, & vituperando amplificabimus, atque extenuabimus quæcunque voluerimus, scire ex ijs poterimus. Amplificationum autem causæ in alijs quoque speciebus vtiles sunt: sed plurima ipsarum vis in laudationibus, vituperationibusque consistit, de quibus quidem ex antè dictis planè adiumenta nobis suppeditabimus.

EXPLANATIONES.

Laudatiua igitur species] *Nunc ad secundum causarum genus accedit Arist. quod est genus demonstratiuum. Illud igitur, quod tribuitur in alicuius cuiæ personæ laudem, vel vituperationem, genus causa demonstratiuum appellatur. personam autem voco nõ corpus hominis solum; sed animum, & facultates vtriusque, nempè prudentiam, iustitiam, fortitudinem, temperantiam: robur, pulchritudinem, formam, sanitatem, & huiusmodi: sic sexum, ætatem, cognationẽ, nationem, patriam, consuetudinem viuendi, præceptores, bona fortunæ, filios, studia, dicta, facta, orationes, nomen, & id generis: nam omnes, ac singulæ hæ partes sunt personæ, quæ laudari, aut vituperariq; possũt. Laudantur etiam res inanimatæ, quemadmodum hæ, quæ vel ad personam referuntur, vel ipsam imitantur. hæc igitur sunt, quæ laudantur, ac vituperantur.*

Causas verò, quæ efficiunt rem laude dignam, aut
ndignam, narrat Arist. dum inquit. Digna laude ea
sunt, quæ iusta, quæ legitima, quæ utilia, quæ honesta,
quæ iucunda, quæ factu facilia. Cum igitur aliquem
laudare volueris, aut res ipsius gestas celebrare; hon-
estum hominem, iustum, iucundum esse: atque eius fa
cta legitima, vtilia, factu facilia, possibilia, ac tãdem
necessaria egisse demonstra.

At quonam pacto id oratione consequi possis, quin
que præcipit loca Arist. generica, à quibus particula-
ria duces, cum ait. Oportet eum, qui laudat, oratione
ostendat in hoc seu homine, seu in rebus huius aliquid
inesse, quod aut ipse gesserit, aut per ipsum manarit,
aut ex hoc contigerit, aut huiusmodi gratia factũ fue-
rit, aut quod sine hoc patratum non sit. Nam primus
locus sunt res ipsius gestæ, secundus quæ harum causa
facta sunt, tertius quæ ab his contigerunt, quartus est
finis, cuius gratia sunt facta quam plurima, quintus
sunt causæ, sine quibus effici minimè potuerunt. hæc
quoque comperies & in lib. primo, & in secũdo Rhet.
ad Theod.

Finis autem generis demonstratiui sunt virtus, &
vitium: siue honestas, & turpitudo; qui enim lau-
dant, & vituperant, hos sibi proponunt scopos. iusta,
legitima, utilia, & alia sunt finibus adiuncta. qua-
propter, si quempiam laudare, aut vituperare volue-
ris; primum tibi sit virtus, aut vitium, quod in ipsius
persona hæret, aut extra. In persona verò considera-
tur actiones, quæ à tota persona, vel à partibus proue
niunt: quoniam laus in actionibus consistit. Et, quia
boni viri est proprium in rebus gerendis delectum ad
hibere; danda est opera, vt ostendas eum, quem lau-
das, delectu adhibito, res suas gessisse: ad quod proba
dum utile erit ostendere sæpius illum rectè fecisse. ita
que illa etiam, quæ casu, fortuitoque contingunt, tan-

quam

quam consilio, & ratione facta sint, laudare debes:
nam, si multa, & similia prolata fuerint; ea virtu-
tis, & consilij signum esse uidebuntur: laus enim est
oratio, quæ virtutis magnitudinem explicat. quare
res eius gestas, quem laudas, ita tractare oportet, qua
si à uirtute profectæ sint. qua de re ij sunt laudandi,
qui iam præclarè aliquid gesserunt. actiones enim &
opera sunt habitus animi signa. & certè illum quo-
que laudabis, qui nihil adhuc laude dignum gesserit; si
certum habeas eum talem futurum. Quæ verò extrin
secus assumuntur, ad fidem faciendam valent; vt no-
bilitas, atque educatio: credibile est enim è bonis pa-
rẽtibus bonos nasci filios, & eum, qui bene fuerit edu
catus, bonum futurum. Verùm de virtute, & hone-
sto: ac contrà de vitio, & turpi lege in libro primo
Rhet. ad Theod. etenim plurima sunt ibi laudis, &
vituperationis loca, quæ omnia ad quinque generica
reducet.

Copia igitur locorum inuenta, audi Aristo. præce-
ptum in lib. primo citato scriptum, & illud est. Cum
omnes qui laudant, & vituperant: qui suadent, &
dissuadent: qui accusant, & defendunt, non solũ præ-
dicta demonstrare conentur; sed etiam rem uel mag-
nam, vel paruam esse, vel bonam, vel malam, vel ho-
nestam, vel turpem, vel æquam, uel iniquam, aut per
se consideratam, aut aliarum comparatione; perspi-
cuum est eos etiam oportere de magnitudine, & paru-
itate rerum, & de maiori, & minori propositiones
habere, atq; illas & generatim, & sigillatim: ut quod
maius bonum, aut minus: quod maius peccatũ, aut me
ritum, & de alijs eodem modo. hæc Aristo. quæ nobis
indicant in omni causarum genere, sed præsertim in
demonstratiuo, postquam delectum propositionum ha
buerimus, earum scilicet propositionum, siue probatio
num, siue mediorum magnitudinem, & parnitatem

inuestigandam oportere, ac praterea maius, atque minus bonum, hoc est, amplificationem, atque extenuationem perquirendam esse. quod autem hoc sentiat Aristo. confirmat in lib. secundo Rhetor. ubi de his agit, quæ cuiq; causarum generi annexa sint, cum ait. Necesse est, ut in omni dicendi genere quæratur, quid fieri, aut non fieri possit: & hi quidē demonstrare conentur aliquid futurum, illi verò factum esse. Quinetiam de magnitudine rei differere commune est omnium generum? omnes enim & amplificare, & imminuere solent, & suadentes, & dissuadentes: & laudantes, & uituperantes: & accusantes, & defendentes. Et subdit. Ex locis autem eibus amplificatio demonstratiui generis est maximè propria. Itaq; palàm fit honesto, & turpi, quæ sunt generis demonstratiui fines annexum esse magnum, & parvum, quo ea amplificamus, uel extenuamus, quæ honestè, uel turpiter acta sunt. Quot verò loca, & quæ tribuat magnum, & parvum: aut maius, & minus honestum, & turpe, explicauimus in lib. 2. Rheto. ubi scribit Arist. de locis fini demonstratiuis generis annexis.

Cum igitur amplificatio maximè generi competat demonstratiuo; illud animaduertendum est eum, qui laudat, uel uituperat, non probare: nam res ipsæ, per quas laudamus, credi debent, varoq; demonstrari solent, nisi fortè essent incredibiles. & propterea aut loca, & elementa laudum proferimus: aut quòd honestè, uel uiriliter gesserit, maxima ex parte amplificamus. Locus quidem primus est honestum; si laudamus: & turpe, si uituperamus. at uirtus est honestum, bonum, & laudabile: uitium autem contrà. Est autem uirtus uis quædam productiua, atque conseruatiua rerum bonarum. partes verò ipsius sunt prudentia, iustitia, fortitudo, modestia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, mansuetudo, sapientia. hæ quidem

quidem omnes honestæ sunt, & quæ has indicant & quæ ab his proficiscuntur. manifestum igitur fit honesta, ac laudabilia esse, quæ aut uirtutum effectiua, aut à uirtutibus proficiscuntur, aut uirtutum indicia sunt. sic & corporis commoda, & incommoda, ut diximus antea, laudamus.

Sed quoniam sæpe accidit, ut duo laudabilia, aut uituperabilia inter se comparantur; hinc magis, & minus laudabile, aut uituperabile oritur, atq; alterum altero laudabilius esse uiginti colligitur elementis, siue locis, quorum propositio prima est. Ea magis sunt laudabilia, quorum honor est, quàm quorum pecunia. secundus locus est ab eligibilibus, & prop. est. Quæcunque eligibilium non sui gratia quispiam gerit, sed alijs utilitati sunt, laudabiliora sunt. Tertius à benefactoribus, & prop. est. laudabilius est, quod benefactoribus fit, quàm his, qui aut malè fecerunt, aut non benefecerunt. Quartus ab his, quæ sunt simpliciter bona & non sibi. & prop est. Quæcunque simpliciter bona sunt, laudabiliora sunt his, quæ bona sunt secundum quid, ut sibi, uel hoc in loco, uel hoc tempore, uel hoc pacto. Quintus à patria, & prop. est. laudabiliora sunt quæcunque quis pro patria facit sua contemnens, quàm quæ facit pro seipso. Sextus ab his, quæ natura bona sunt, & propositio est. Quæ natura bona sunt laudabiliora sunt his, quæ aut ui, aut accidente, aut arte bona sunt. Septimus à mortuis, & prop. est. Laudabiliora sunt ea, quæ mortuum consequuntur, quàm uiuum. Octauus ab his, quæ laudis gratia fiunt, & prop. est. quæcunque opera laudis gratia fiunt, magis laudabilia sunt, quàm quę lucri gratia. Nonus ab oppositis hoc modo. Opposita eorum, quibus aut dicentes, aut facientes, aut dicturi, aut facturi erubescimus sunt ualde laudabilia: nam contraria eorum, quæ sunt magis nerecunda, magis sunt pulchra,

& lau-

& laudabilia. Decimus ab his, de quibus trepidant, quamquam non timent, & propos. est. Ea, de quibus trepidant, etsi non timent, laudabiliora sunt: nam in his bonis maximè afficiuntur, quæ ad gloriam ducunt. Undecimus à virtutibus natura excellentibus, & prop. est. Virtutes, ac opera eorum, quæ natura excellunt, laudabiliores sunt. Duodecimus ab his, quibus alij magis fruuntur, quàm nos, & prop. est. quibus alij magis fruuntur, quàm nos, laudabiliora sunt. & ob hanc causam iustum, & iniustitia laudantur magis: quoniam multi fruuntur magis. Decimus tertius ab eo, quòd est inimicos ulcisci, cuius prop. est. Inimicos ulcisci laudabilius est, quàm reconciliari: nam malum pro malo reddere iustum est. Decimus quartus a memorabilibus, & prop. est. quæ magis ad honorem vitæ functi fiunt, magis laudabilia sunt. Decimus quintus à supernacaneis, & prop. est quæ supernacanea sunt, ac præter vitæ necessitatem, magis sunt laudabilia, quàm quæ sunt pro vitæ necessitate: ob excellentiam enim illa fiunt. Decimus sextus ab his, quæ soli insunt. & prop. est. quæ solis insunt, laudabiliora sunt, quàm quæ multis: hæc enim memoratu digniora sunt. Decimus septimus, à non frugiferis. huius prop. est. non frugifera prædia, & in universum omne minus frugiferum laudabilius: quoniam id magis est liberum. Decimus octauus à singulorum propriis, & propo. est. quæ sunt singulis propria. laudabiliora sunt, quam quæ omnibus communia. Decimus nonus ab indicijs, cuius prop. est. quæcunque indicia eorum sunt, quæ apud eos, quibus cum vitis laudantur, laudabiliora sunt, veluti apud Laconas comam nutrire est laudabile: libertatis enim id apud eos indicium est. Vigesimus a carentibus artium mechanicarum, & prop. est. nulla vti arte mechanica laudabilius est: nam liberum est non uiuere ad alium. Hæc de

de locis maioris laudis. his verò contraria a teipso percipias.

At verò quoniam nobis quandoque desunt uera laudum loca; ui coacti propositiones ab his sumimus, quæ sunt honestis propinqua. atque loca huiusmodi sunt octo. Primus ducitur ab his, quæ deficiunt: attamen medijs propinquæ videntur: veluti, si eum, qui timidus est, ac stolidus, bonum, ac frugi appellemus. Secundus a concomitantibus, quæ quamquam uitia sunt; semper tamen ad optimum ducenda sunt: veluti, quoniam magnificentiam comitari solet iracundia, & furor; idcirco iracundum, & furiosum tanquam magnificum, uel magnanimum laudabimus: etenim iracundia & furor est apparens quædam magnanimitas. Tertius ab excedentibus: nam qui medium excedunt, quasi uirtute præditi uidentur, vt ferox fortis est laudandus, & prodigus liberalis; si enim prodigus in quælibet re consumit diuitias; quantò magis in amicos. Quartus ab his, quæ apud gentes laudabilia habentur, vt Athenienses apud Athen. laudare non est difficile: quia apud eos quæ sunt laudabilia, sunt iure honesta. sed apud quosdam aliqua sunt laudabilia, quæ turpitudinem habent. Quintus ab his, quæ accipiuntur, vt conuenientia: utputa si quis honoris causa dignum aliquod inchoatum opus, imperfectum relinquet, id pro honesto accipi debet: nam honoris accessio ad honestatem pertinere uidetur. Sextus ab his, quæ etiam si minimè sint conuenientia, ad melius tamen, & honestius sunt reducenda, quemadmodum si quis secunda utatur fortuna, & nonnunquam sit moderatus, quamquam id raro accidat; tamen laudari debet ut moderatus. Septimus ab his, quæ casu, uel fortuna facta sunt, veluti consilio, ac prudentia facta. Octauus ab his, quæ sunt externa, ut parentes, præceptores q; : uerisimile namque est bonum esse ex bonis: laude igi-

tur

tur dignus est, qui bonis ortus est parentibus, bonisq; præceptoribus educatus.

Amplificationes verò, extenuationesq;, ac talia simul] Amplificatio, ut scribit Aristo. in lib. secundo Rhet. & diminutio sunt argumentationes ad aliquid ostendendum, quod sit magnum, aut parvum, quemadmodum etiam, quòd sit bonum, aut malum: quod iustum, aut iniustum, & in cæteris eodem modo, hæc autem omnia sunt, in quibus syllogismi, atque enthymemata versantur. quòd si nullum est locus enthymematis; neque amplificatio, aut diminutio erit locus. quare ex his verbis facile perspicitur amplificationem in genere demonstrativo idem præstare, quod in iudiciali enthymema: atque primum circa magnum, ac parvum, deinde circa bonum, ac malum, & alios fines versari. Cæterum magnum, & parvum, bonum, & malum & huius. alia consistunt, aut in persona, aut in re. in persona quidem; cum nomen amplifices, naturam, modum vivendi, & cæteras partes. In re verò, cum singulas res enumeres, singulasq;, quæ rem circunstant, explices: aut dividas, aut repetas, aut describas. atque hoc loco mirè confert ordo, qui desideratur per divisionem rerum, & actionum naturalem, aut compositionem. Amplificationis autem species hoc tempore quatuor, ac fortasse plures recensebit Aristo. verum tot sunt, quot argumentorum genera. attamen, si rem, aut personam respexerimus; octo in lib. Rhetor. ad Theodect. comperiemus. prima autem species à persona desumitur: amplificamus enim si solus, aut cum paucis: nam qui aliquid præclarè gessit, si id solus, aut cum paucis gessit, maiori laude est dignus. Secunda, si eo gessit modo, quo maximè fieri potuit: minima namque res nonnunquam maximam se præfert, si eo facta est modo, quo maximè potuit. Tertia, si primus fecit: nilis enim abie-

ctaq; res magnum quid videtur; cum primò fit. postquam verò factum est; aliquando leviter ab alijs fit: omnia profecto hæc laudabiliora sunt. hanc ob rem verum inventores maiori quidem laude digni censentur ijs, qui res inventas exornant, amplificantque. Quarta à tempore, atq; occasione ducitur. tempore, si quid eximij, præclarique ab adolescenti gestum fuerit; is maiori laude dignus habebitur. Ab occasione vero, quoniam qui per occasionem aliquid effecerit, quamquam parvum quid; tamen, cum pro occasione actum sit; maximam consequitur laudem: nam, quia id insperatò, sed tempestivè evenit, arduum videtur. Quinta, si sæpius magnum, aut bonum perficit, magnum gessisse videtur. Sexta, si non à fortuna, sed à seipso id proficiscatur: etenim prudentia factum esse videtur. Septima sit, cum amplificando laudamus, si ea inventa sunt ab aliquo, quibus ad virtutes accendimur, & quibus honoramur. & propterea sculptores maximè celebrandi sunt: nam, vt nobis erigantur statuæ; virtuti maximè inservimus. Octava, si primus omnium laudatus sit.

Sed, quoniam aliquando loca ex ipso invenire, quem laudamus, est nobis difficile; idcirco præcipit Aristo. ut hunc laudandum alijs compares, ac præsertim clarissimis viris, si id fieri possit. sin minus; comparandus est alijs: nullus enim adeo parva effecit, quin alius minora egerit. hæc de amplificatione. de extenuatione verò si tractare velis, à contrario assumas.

De

De genere iudiciali.

RVrsum autem simili modo accusandi, defendique speciem, quæ circa iudicialem versatur causam, quibusque rebus constat, & quomodo ijs vti conueniat diuidamus. Accusatio quidem est (vt breuiter dixerim) iniuriarum delictorumque expositio. Defensio autem est delictorum, & iniuriarum, quę vel in accusationem, vel in suspitionem venerint, dissolutio. Cum vtraque uero species hanc vim habeat: ac cusatori quidem dicendum, est quandoquidem improbitatis aduersarios criminetur, eorum facinora, & iniusta & iniqua esse, ac ciuium multitudini pernicioſa: cum vero stultitiæ crimine tur, quod & ipsi agenti inutilia ea sunt, & turpia, & iniucunda, & quæ perfici nullo pacto queant, hæ, & iis similes aduersus improbos, vanosque argumentationes sunt. Est præterea, & hoc accusatori obseruandum, versus cuiusmodi crimina supplicia sunt à legibus constituta, & circa quæ ipsi iudices, mulctas definiũt. Cum lex itaque pœnam definierit, hoc est duntaxat accusatori considerandum, vt demonstret facinus patratum esse. cum iudices autem crimen admissum sciunt crimina illa quæque, aduersariorumque delicta augeri conuenit, ac maximè quidem demonstrari sponte illum, & de industria, non forte quadam, sed dedita vehementer opera iniuriam intulisse. quod, si minus hoc fieri abs te potuerit, putasque potius ab aduersario demonstratum iri. se modo quodam deliquisse, aut quod hęc agere probe meditate sibi, minus prospere succesſerit; debes veniæ apud audi-

auditores aditum intercludere, inquiens nequaquam aduersarios decere, vt post gestum negotium se imprudenter errauisse dicant, sed ante potius vereri, quam gerant. Deinde quod quamvis ille imprudenter gesserit, aut ei aduerse succesſerit, oportet ipsum tam ob casus, atque imprudentiam longe multari magis, quam qui horum neutrum perpetrasset. Præterea quod etiã legumlator eos, qui imprudenter deliquissent, non pœnę immunes, sed iudicio obnoxios fecit, ne omnibus errando noceant. Dicendum est etiam, quod si talia respondẽtem admiserint nonnullos sunt habituri ad iniuriam quam promptissimos. nacti nanque occasionem, quæcunque voluerint, efficiẽt. si verò aberrauerint, rem in fortunam reijcientes, supplicio se liberabunt. Accusatori igitur ex huiusmodi rebus veniæ locus auferendus est, sicuti antea dictum est Multorum malorum causæ, aduersariorum facinora per ex aggerationes: demonstranda sunt. Species igitur accusandi perficitur ex his partibus.

Defendendi autem species tribus præceptis constat. Aut, enim defensori ostendendum est se nihil eorum, quorum accusatur patrauisse, aut si cogatur fateri, enitendum est, vt gestum à se negotium, & legitimum, & iustum, & honestum, & publicæ utilitati vsui esse ostendat, si hoc autem ostendere nequiuerit, aut in imprudentiam, aut in fortunam gesta negotia conferens, & iacturas ab his profectas, quam minimas ostẽdens; vt sibi ignoscatur operam dabit. Iniuriam autem, & prudentiam, & casum ita definias, quod ex meditatione mali fit quippiã, id iniuriam ponere inquiens oportere pœnas maxi-

maximas in huiusmodi rebus capere, quod verò per ignorantiam detrimenti, quid agitur imprudentiam esse, dicendum est. quod autem nõ sponte, sed aliena potius vi, aut fortuna quadam nihil eorum, quæ rectis consilijs administrata sunt, perficit, casum esse ponendum est. dicitoque iniuriam inferre, malorum esse hominum proprium, imprudenter verò delinquere, & circa rem gerendam aduersam fortunam pati, non esse sibi priuatim modo, sed commune & ipsorum iudicum, & aliorum quorumque hominum. Coactus autem ex huiusmodi causis quid fateri, ut tibi ignoscatur præcabere, & vt per imprudentiam, casumque delinquere tibi cum auditoribus ipsis commune esse ostendas, studebis. Oportet autem defensorem vndique intueri quibus in criminibus leges supplicia iussere. Iudices verò ipsi pecuniis puniunt. Et cum lex supplicia iusserit, demonstrandum erit aut omnino nihil patrauisse, aut legitime, iusteque fecisse. cum iudices verò constituti fuerint punitiones æstimatores rursus eodem modo haud dicẽdum est, quòd hęc non egerit, sed elaborandum est potius, & ostendat se paruo detrimento aduersarium affecisse, & inuitũ deliquisse. Ex his igitur, atque similibus accusando, defendendoque verba suepeditabimus, reliquum est, vt iam quæstioni speciem pertractemus.

EXPLANATIONES.

Rursum autem simili modo accusandi, defendendique speciem] *Tertium causarum genus est est iudiciale, cuius partes sunt due, accusatio, nidelicet,*

cet, & defensio: qui enim in iudicio versantur horum alterum facere oportet, & de rebus iam factis semper hic quidem accusat, ille autem defendit. vnde iudicio præteritum tempus est proposi um. Finis verò huius generis est iustum, & iniustum. huic antecedit quæstio, vtrum aliquid factum sit, aut non factum. a fine igitur, & ab eo, quod factum, aut non factum est, ducuntur loca, & probationes, tum quæ accusanti idonea sunt, tum quæ defendẽti utilia. atque hæ sunt causæ propriæ: non propriæ, sed communes, cum ab utili, honesto, facili, possibili, iucundo sumantur.

At verò si loca à facto, uel non facto inuestiges, ut tibi copiam probationum suppeditent, hæc tibi sunt considerandæ, quòd quęcunque homines agunt, necesse est eos septem causis agere, fortuna, scilicet ui, natura, consuetudine, ratione, cupiditate, & ira. quæ verò per seipsos agunt bona sunt, aut apparentia bona: iucunda, uel apparentia iucunda. Fortuna verò sunt quæcunque ita fiunt, ut, cum eorum causa sit indeterminabilis, nec huius gratia, nec sæpe, ut plurimum, nec ordine fiunt. Natura autem sunt, quæ causam habent ordinatam in seipsis: cum aut semper, aut plerunque fiant. Vi porrò fiunt, quæcunque coactè, & nulla cupiditate, nullaq; ratione fiunt. Consuetudine verò aliquid faciunt ii, qui id sæpe efficere consueuerunt. Ratione quidem fiunt, quæ cum sint ex bonis, conferreq; uideantur, uel ut finis, uel ut ad finẽ propter bonum fiunt, & utile: nam quanquam intemperantes bona, atque vtilia agunt: tamen ea non propter vtilitatem, nec bonitatem faciunt, sed ob uoluptatem. Ira uerò, quæ fiunt, quibus ulciscimur. differt. n. ultio à pœna, etenim pœna eius, qui patitur gratia fit ut, aut fiat melior, aut puniatur: ultio autem eius, qui facit, vt animus expleatur. Cupiditate autem aguntur, quæcunque uidentur iucunda. uerum consue-

tudo, & ea, in quibus assueti sumus, iucunda sunt: cum voluptate enim agunt, qui assueti sunt. sed non omnia, quæ natura fiunt, iucunda sunt: assuescimus enim quandoque contra naturalem dispositionem. Sed, quoniam homo dum agit, aut à seipso agit, aut alia causa promotus, quæcunque per se efficit, ea aut consuetudine, aut cupiditate, aut ratione, aut ira, facit. & omnia hæc, aut bona sunt, aut bona uidentur, vel iucunda: siquidem malorum reiectio, & minoris mali assumptio deinde doloris abiectio, & minoris doloris assumptio in bonorum, vel iucundorum numero collocantur: sunt enim quodammodo eligibilia. hæ quidem sunt causæ, quæ hominem ad bene, maleve agendum inducunt: finis verò est iustum, bonum, vel iucundum uerum, aut apparens, & quæ sub hoc boni genus cadunt, veluti honestum, vtile, possibile, facile factu, & necessarium: nam quæcunque fiunt, alicuius horum gratia aguntur. Sed, quemadmodum duplex est finis, vltimus scilicet, & is, qui inter ultimum finem, & agens interponitur primum; sic interactiones, quæ ad iudiciale attinent genus, aliæ respiciunt vltimum finem, & nuncupantur iustæ, aliæ finem, qui ad ultimum facit, atque vel honestæ, vel utiles, vel iucundæ, & huiusmodi aliæ dicuntur. Iusta verò efficit, dicitq;, qui tum leges naturæ seruat, tum proprias: iniusta autem, qui contra utrasque leges peccat: sic honesta, sic utilia, sic cætera iusto adiuncta, de quibus in lib. primo Rheto. ad Theodra bunde locuti fuimus. Ab his igitur probationes ducendæ sunt artificiosæ, quæ huic conducant generi: expertes verò artis sunt quinque, leges, testimonia, tabulæ, quæstiones, & iusiurandum.

Verum, cum quæuis causa iudicialis accusatorem requirat, & defensorem, accusator primum consideret, an factum constet, quod si constet; ab

iniustitiæ locis desumat probationes. loca quidem iniustitiæ sunt loci iniustitiæ oppositæ. unde ab iusto ducuntur. quid autem sit iustum, & quæ iusta dicantur, copiose Aristot. in primo huius libri capite egit: itidemq; in libro primo Rheto. ad Theod. Si verò factum minime constet, habes in libro secundo Rhetor. decem loca, à quibus factum comprobes. Itaque, si constet factum, inquit Aristo. Accusatori dicendum, quando quidem improbitatis aduersarios crimine tenet, eorum facinora, & iniusta, & iniqua esse, ac ciuium multitudini perniciosa.] sed horum causa efficiens est cupiditas, & non ratio: quoniam quæ ratione perciti agimus, bona sunt. finalis uero causa est apparens bonum. Deinde subdit. Cum verò stultitiæ crimenetur, quòd & ipsi agenti inutilia ea sunt, & turpia, & iniucunda, & quæ perfici nullo modo queant] Et hæc alia ex causis prædictis efficientibus, quæ est rationi oppositæ: nam, sicut ea, quæ à nobis ratione, ac prudentia ducti fiunt, sunt bona per se, itidemq; honesta, vtilia, iucunda, ac facilia; sic contrà quæ stultè, imprudenter facimus, his contrario modo opponuntur. his igitur argumentis tum propriis, tum communibus vtetur accusator. postea ea corroborabit artificiosa fide: sic enim inquit Aristote. Est præterea accusatori obseruandum aduersus cuiusmodi crimina supplicia sunt à legibus constituta, & circa quæ iudices multas definiunt] d. ximus ante ea probationes artificiosas quinque esse: easq;, ad ueritatem extorquendam, si factum constet: aut ad pœnam dandam, si palam sit, in medium accusator proferet: tumq; amplificatione utetur: nam dicit Aristot. Cum iudices crimen admissum sciant; crimina illa quæque, aduersariorumq; delicta augeri conuenit, ac maximè quidem demonstrari sponte illum, & de industria, non forte quadam, sed dedita vehementer opera iniu-

riam intuliſſe. [*A quibus locis amplificationes ducamus, ea ſatis in ſuperiori docuimus capite, ſed omnium potiſſimum eum comprobat locum Ariſto. hoc tempore, qui non à fortuna, ſed à ſeipſo eſt. Præterea addit. Debes ueniæ apud auditores aditum interclu-*dere] *pluribus argumentis, amplificationibus q, ut etur accuſator, ſi dubitabit, ne reo ignoſcant iudices, dummodo cum deliquiſſe in pendenter, & fortunæ cauſa probet. horum autem unum erit Ante potius uerendum eſt, ante quam delictum committatur. ſecundum, Imprudentes longè magis mulctandi ſunt, quam qui horum neutrum perpetraſſet. tertium, legum latores eos qui imprudenter, deliquerunt, iudicio obnoxios fecerunt. quartum, ſi huic ignoſcent, euadunt alij ad iniuriam quam promptiſſimi. ac demum multorum malorum cauſæ aduerſariorum facinora per exaggerationes demonſtranda ſunt: nam plurimæ ſunt cauſæ recenſendæ, atque explicandæ.*

Defendendi autem ſpecies tribus præceptis conſtat] *primum præceptum eſt, vt defenſor oſtendat ſe nihil eorum, quorum accuſatur, commiſiſſe. loca uerò, ex quibus facile percipere poſſit, probationes factum negantes, ſcribuntur decem in libr. ſecundo Rhetor. vbi diſſerit Ariſt. quæ, & quot ſint loca finigeneris iudicialis annexa. Verum, ſi cogatur reus fateri ſe deliquiſſe; ſecundum aggrediatur præceptum, idque eſt. Emitendum eſt, ut geſtum à ſe negotium, & legitimum, & iuſtum, & honeſtum, & Reipublicæ uſui eſſe oſtendat*] *quid uerò ſit iuſtum, quid legitimum, quæ, & quot ſingulæ hæ partes, copioſæ antea. Ariſt. explicauit; cum de genere deliberatiuo tractaſſet. ibi enim quot loca præbeant, ac propoſitiones tradidimus. Attamen ſi negotium geſtum, defenſor nec iuſtum, nec legitimum, nec honeſtum oſtendere minimè potuerit; ad tertium præceptum confugiat, quod eſt.*

Aut

Aut in imprudentiam, aut in fortunam geſta negotia conferens, & iacturas ab his profectas quam minimas oſtendens, vt ſibi ignoſcatur operam dabit.] *Veniam petet reus, quod eſt tertium præceptum, &, quemadmodum accuſator amplificatione vſus fuit; ſic defenſor extenuabit delictum. atque loca habebit ab imprudentia, à fortuna, à legibus, quæ cum ſupplicia iuſſerint; tamen nihil paſſus eſt. hæc pars profectò ad confutationem pertinet. itaque, ſicuti diximus in libro ſecundo Rhetori. ubi docet Ariſtot. duobus modis argumentationes diſſolui vel contrà argumentando, vel reprehendendo, confutationes quatuor ducuntur genericis locis, aut ab ipſa re, aut à ſimili, aut à contrario, aut à rebus iudicatis, de quibus in ſuperioribus libris ſatis diſputatum eſt. hæc porrò quatuor inſunt in probabili, exemplo, indicio, & ſigno; ideirco hæc quatuor ſunt confutanda.*

De Quæſtione. cap. V.

VTigitur ſummatim dixerim, quomodo eſt voluntatum vel rerum, verborum ve adinuicem, aut ad aliam diſſentientem vitam demonſtratio. Oportet autem quærentem quærere, ſicubi aut verbum eius, quem quæret, aut actiones, aut voluntates inter ſe diſcrepant, præceptum vero hoc ſit. Conſiderandum erit in præterito tempore, ſi cui quis antea amicus cum eſſet, rurſum inimicus, & iterum huic ipſi amicus effectus fuerit, aut aliud quid contrarium, aut quod petulantiam, & flagitium ferat, geſſerit, geſturusue ſit, ſi quando ipſi detur occaſio, quod ante actis rebus eius contrarium ſit. indentidem quoque intuere, ſi quid dicendo con

trarium nunc ijs dicit quę prius ab eo dicta fuerint: aut si quid iis quæ dicuntur, aut quæ antea dicta sunt, contrarium dixerit. Eodemque modo si quid dicere voluit ijs contrarium, quę ab ipso ante dicta sunt, aut velit opportunitate oblatam identidem verò assumendæ sunt etiam ad alia præclara studia eius, qui quærit uitæ contrarietates. Quærendi ergo speciem si hoc pacto tractaris nullum relinques quæstionis modum. Harum autem omnium specierum, quas superius partiti sumus, oportet etiam diuisim qualibet pro commodo uti, & unà ipsarum proprietates cõmiscere: hæ nanque differentias habent maximas enimuero communis earum est adiuicem usus, & idem quod & hominum species patiuntur: hi nanque partim similes sunt, partim uerò dissimiles, tum aspectibus, tum etiam sensibus. Sic aut determinatis speciebus, rursum quibus indigent, communiter enumerabimus, & quomodo his uti conueniant, quæremus.

Quæ communia sunt in omnibus generibus. Cap. 6.

PRimum igitur, & iustum, & legitimum, & utile, & honestum, & iucundum, reliquaque deinceps, quemadmodum ab initio sum partitus, speciebus omnibus sunt communia, ueruntamen insuadendo maxime his utimur. Secundo autem loco amplificationes extenuationesque præ cæteris omnibus utiles sunt. harum uerò usus in laudem, ac uituperationem maxime cadunt. Demum autem probationes sunt, quibus etsi circa omnes causarum partes utendum est, in accusationibus tamen defensionibusque quam utilissimæ sunt: his nanque pluri-

plurimæ controuersiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes, & postulata, & iterationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio. hæc enim & his similia speciebus omnibus sunt communia. Quoniam igitur de iustis, & legitimis, ac de his similibus prius determinauimus, & eorum usum enarrauimus, & de amplificationibus quoq; extenuationibusque diximus iam de alijs declarabimus.

EXPLANATIONES.

Primum igitur, & iustum, & legitimum, &c.] *hæc profecto sunt cuique generi communia loca: tamen deliberatiuo maximè competunt. Deinde amplificationes, & extenuationes omnibus utiles sunt: omnes enim, ut inquit Arist. in libro secundo Rheto. ubi de his, quæ cuique generi causarum annexa sunt, disserit, & amplificare, & imminuere solent, & suadentes, & dissuadentes: & laudantes, & uituperantes: & accusantes, & defendentes, & subdit. Ex locis autem communibus amplificatio demonstratiui generis est maximè propria. Postea quamquam probationibus in singulis generibus utimur: tamen iudiciali, & in eodem li. asserit Aristo. per opportunæ sunt.*

De probationibus. Cap. VII.

VTigitur à probationibus primum incipiamus duo sunt earum genera: fiunt enim aliæ quidem ex ipsis uerbis, & negotijs, & hominibus, alia uero appositæ sunt ijs quæque dicuntur, & quæ geruntur, nam icota, & exempla, & coniecturæ, & commentationes, & sententiæ, & signa, & argumenta, & probationes ex ipsis

verbis, & hominibus, & negotijs sunt appositæ autem probationes, testes iuramenta, & quæstiones existunt. Opus est autem harum vnamquamque probationum intelligere qualis sit, & vnde idonea in ea verba abūdè nobis suppetēt, & quod demum ex inuicem differunt. Eos igitur quod probabilem propositionem dicimus, illud est, quod cum dixeris auditoribus, in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, veluti si quis inquiat velle patriam magnā esse, & necessarios rebus secundis vti, aduersis, aūt inimicos, atque his similia summatim probabilia videantur. Quilibet, enim auditorum qui huiusmodi desiderijs teneantur, ipse sibi de hisce, deque similibus rebus conscius est. quamobrem hoc nobis in dicendo semper suadendum est, si rei, de qua loquimur cōscios auditores perceperimus: hisce, enim rebus par est credere eos maximè. Vis ergo probabilis est huiusmodi, ipsum verò in tres distribuemus species. una quidē est, quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo verbis comprehendit, quibus hoīes natura afficiuntur: veluti si quē aliqui floccipenderint, aut timuerint, aut eandem rem sæpissimæ fecerint, aut iterū voluptate, uel dolore, uel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitijs abundarint, aut aliam hmōi perturbationē siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passim fuerint. hæc nanque, & his similia, quę communes sunt humani ingenij perturbationes, auditorib. nota sunt. Quę igitur secundum naturam homi nibus fieri consueuere, quæq; dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera verò probabilis pars est mos, quem pro cōsuetudine

singuli

singuli faciamus. Tertia verò species lucrū est; nam sæpe lucrandi gratia naturę uim adferentes, consulto mores inducimus. His autē ita determinatis in suadendo quidem, ac dissuadendo demonstrare pro quæstitis oportet, ut hoc negocium, ad quod ipsi exhortamur, uel cui aduersamur, ita sit sicuti à nobis dicitur, uel ut ea, quę huic negotio similia sunt, hoc modo fiant, quos nos diximus, aut plurima, aut omnia. Cōtra res igitur hoc pacto probabile est capiendum. Contra homines uerò in accusationibus quidem, si potuerit. demonstrabis aduersarium hoc idem negotium sępe antea patrauisse. sin id minus poteris huic similia demonstratio. ostendere autem elaborat quod hæc facere cōducibile ei fuerat, hominum autem plurimi quoniam ipsi utile omnibus rebus anteponunt, itidem etiā alios omnia genere huius genera facilè putāt. si quidem igitur ab ipsis aduersarijs probabile capere potueris; ita illud inducito. sin id minus quiueris; à similibus tibi, quæ homines consueuere, inferenda sunt. Dico autem, ut huiusmodi: iuuenis est, quem accusas, quæ ij, qui id ętatis sunt, agunt hęc ipsum feciſſe dicito. Nam pro similitudine etiam, quę aduersus hunc ducuntur, facillimè credentur. Eodemque modo si eius socios tales ostenderis, qualem hunc esse dicis: etenim ob eam, quæ huic cum illis consuetudo est, uidebitur ijsdem rebus indulgere, quibus amici solent. Itaque probabile accusatoribus hoc pacto, tractandum est. Defenso res autem maximè ostendant; oportet, ut minime prorsus omnium quidquam antea earū rerum, quarum insimulantur, neque ipsi, neque amicorum aliquis, neq; ipsorum similium quis

unquam

vnquam egerit, vtque nihil in ijs vtilitatis conse
qui potuisset. Quòd, si liquidum sit hoc idem te
antea patrauisse; causam in ætatem reijcies, &
aliquam huiusmodi aliam afferes causam, qua
tunc non absurdè errarueris. Dic autem, nec ea
tempestate, dum hæc gesseras; conduxisse tibi,
nec etiam nunc conducere potuisse. Sin autem
nihil huiusmodi abs te patratum sit: sed ex tuis
amicis aliqui talia quædam fecerint; dicendum
est, haudquaquam iustum esse te ab illis calum-
nia affici: eritque demonstrandum, eorum so-
cios, qui tibi consuetudine iuncti sint, & mode-
ratos, & honestos esse: sic, enim in similationem
ambiguam reddes. Quod, si similium aliquos de
monstrarint eadem patrauisse; absurdum esse
inquiens, si, propterea quod alij quidam deli-
quisse appareant, creditum ea, vt te eorum ali-
quid quibus in iudicium arcesseris, factitasse.
Siquidē igitur inficiatus fueris haud ea fecisse,
quorum accusaris, sic te per probabilia respon-
dere oportet: ita nanque accusationis verisimili
tudinem infirmabis Si verò fateri compellaris;
ex multorum cōsuetudine similitudinem nego-
tijs tuis vindica, quam maxime inquiens, vt plu-
rimi, vel potius omnes, & hoc, & similia agant,
sicuti etiam abs te factitatum sit. Quod, si hoc
demonstrati nequeat, confugiendum est ad ca-
sum, & ad imprudentiam, & vt tibi ignoscatur
enitendum, omnesque hominum perturbatio-
nes, quibus ratione, deficimur, complectendæ:
hæ autem sunt amor, ira, vinolentia, ambitio, &
ijs similia. Itaque ijs præceptis probabile pul-
cherrime tractabimus.

EX-

EXPLANATIONES.

Vt igitur à probationibus primū incipiamus] *probationum duo sunt genera: aliæ nanque, ut dicit Aristot. in libro primo Rhetor. expertes artis, aliæ uerò artificiosæ sunt. artificiosæ in ipsa re inharent, & nostra reperiuntur industria. atque harum tres sunt species: nam aliæ in uita, ac moribus oratoris positæ sunt, aliæ in promouendo, atque afficiendo, prout opus fuerit, auditore: aliæ denique in ipsa oratione; eum aut probatur aliquid, aut probari uidetur. A re quidem, cuius imago est oratio, tria in genere sumuntur loca, ut legitur in eodem libro primo Rhetor. ubi Aristo. exponit quænam uerisimilia sint, atque signa, eaq; sunt tecmirium icos, & signum. Cæterum artificiosarum probationum duplex est genus: alterum causam, siue rem, de qua agitur, respicit: atque harum loca ea sunt, quæ diximus. alterum extra causam uersatur: & id ad efficiendos iudices pertinet. Hanc profectò collegimus diuisionem ex lib. primo & secundo Rhetor. ad Theod. sed in hoc capite ea describitur diuisio. Probationum duo sunt genera: aliæ sumuntur a negotijs, & ab hominibus, & a uerbis: aliæ ducuntur ab his, quæ negotijs, & uerbis appositæ sunt. A negotijs autem, & hominibus, & uerbis assumitur icota, exempla, coniecturæ, commentationes, sententiæ, signa, & argumenta: quorum quid unumquodque sit, propriis definietur locis. Appositæ uerò his, quæ quæruntur, & dicuntur, hoc est, negotijs, & uerbis, probationes sunt testes, iuramenta, & quæstiones, de quibus etiam postea dicemus. Negotia sueres, ut nobis Rhetoricas exhibeant probationes, sint probabiles. probabiles autem nuncupantur hæ, quæ hoc fiant modo, quo nos dicimus, aut plurimæ, aut omnes: aut tales uideā*

tur

tur plurimis, ac præsertim viris clarissimis. At probabilis uis in tres diuiditur species: prima quarum animi perturbationes, atque corporis amplectitur. secunda est mos, quem singuli pro consuetudine facimus, tertia est lucrum, atque hinc icota, siue probabiles ducuntur propositiones.

De exemplis. Cap. VIII.

EXempla aũt sunt res his, quæ factæ sunt, similes, & his, de quibus nunc loquimur, contratiç. Is verò utẽdum est, cum qđ ipse affirmas, vbi minus uerisimile sit, id re perspicuum facturũ dicas: nã si minus fidei per probabilem præstetur, ubi didicerint rem aliam ei similem, de qua loqueris, ita habuisse, ut à te dicitur, magis crediderint uerbis tuis. Sunt aũt exemplorũ duo genera: res nanque partim rõne, partim præter rõnem fiunt. Quæ uerò ratione fiunt facile credũtur: quæ autem præter rationem, non creduntur. Dico autem, sicuti si quis ait diuites esse pauperibus iustiores, adducitq́ue iustas aliquas virorum diuitum actiones; huiusce modi exempla secundum rationem uidentur esse plurimi; enim putant diuites pauperibus iustiores. Quod si quis rursus enuntiet diuitum quosdam ob pecunias iniuriam intulisse, eo usus exemplo, quod præter rationem sit, plane efficiat, quo locupletibus fidei minus adhibeatur. Identidem etiam, si quis earum rerum exemplum afferat, quæ rationi similes sunt. Quoniam Lacedæmonij quandoque, aut Athenienses freti essẽt magna sociorum manu, hostes expugnauere; & sic auditorib. suadet socios multos esse faciendos. Huiusmodi ergo exempla secũdum rationem sunt,

sunt, omnes enim existimant in bellis multitudinem non parum momenti ad uictoriam ferre. Si quis autem ostendere uoluerit non hanc esse uiuendi causam; earum rerum utatur exemplis, quæ præter rationem factæ fuerint, inquiens, vt Athenarum exules cum quinquaginta primum uiris duntaxat, & tribu assumpta etiam aduersus eos, qui admodum plures in vrbe fuerant, quamquam Lacædemonijs socijs utebantur bello in vrbem rediere. Thebani autem Lacedæmonijs, atque omnibus prope Peloponnesis in Boœtiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio, Lacedæmoniorum uires perfregere. Dionuero Syracusanus cum militibus tribus millibus Syracusas nauigans. Dionysium longe maiore ui fretum debellauit. Itidem autem & Corinthij cum in Syracusanorum auxilium nouem triremibus issent, Carthaginẽses, qui centum, & quinquaginta nauibus in Syracusanorum portus applicuissent, atque urbem omnem præterea esse haberent, nihilo tamen minus expugnauere. Summatim vero hæc, atque ijs similia, quæ præter rationem sint gesta, eam in consultatione improbare conueuere, quæ pro ratione sunt. Exemplorum igitur natura huiusmodi. Iis vero vtroq; modo vtẽdo est: nam, cum res, qua ratione fiunt, dixerimus, ostendemus, vt plurimum hoc pacto negotia perfici. Cum aũt quę præter rationem fiunt, loquimur, afferemus quæcunq; temeritate vidẽter facta, rectissimo fine cõclusa. Cum aduersa autem hæc dixerint, oportet ostendere hæc perinde ac fortunato casu aliquod accidisse: eritq́; dicendum eiusmodi res quam rarissime contigisse: quæ verò à te narrantur, quã sæpissime.

Exemplis

Exemplis igitur ita vti conuenit. Enimuero cum ea, quæ nulla ratione sunt facta in medium attulerimus opus est eorum quamplurima complectamur, dicamusque nihil ea magis, quã hæc fieri consueuisse. Exemplis verò non ex ijs solum, verumetiam ex contrarijs est vtendum; sicuti si ostenderis auarè quosdam vsos socijs; & propterea ipsorum solutam amicitiam & asseras. Nos vero si æqualiter, ac pro commodis erga ipsos rem gesserimus; societatem multum temporis conseruabimus. & iterũ si quos alios, quoniam imparati descendissent in bellum, deuictos, superatosque ostendas, ita dixeris, si instructi bellum aggredi uoluerimus; meliores certe spes victori habuerimus. Multa uero assumes exempla, tum ex præteritis, tum etiam ex instantibus negocijs: plurimæ nanque res partim similes, partim dissimiles inuicem sunt. quã mobrem ob id causæ exemplis abundabimus, & quæ ab alijs dicuntur, haud difficile refellimus. Exemplorum ergo genera, & quo modo ijs vti oporteat, & vnde multa capienda sunt, ex antedictis cognoscere possumus.

EXPLANATIONES.

Exempla autem sunt res his, quæ factæ sunt similes] *si per probationes, quæ à rebus probabilibus sumuntur, minus fidei præstetur; exemplis utare: nam ubi auditores perceperint rem aliam ei similem, de qua loqueris, ita habuisse, quemadmodum dicis, magis tuis uerbis crediderint. Quot uerò sint exemplorum species, quibus conficiantur modis, quando eorum usus sit necessarius, in libris superioribus copiosè disseruimus.*

Sunt

Sunt autem exemplorum duo genera] *hoc est, uti debemus exemplis duobus temporibus, partim. s. cum res, siue probationes, quæ a rebus ducuntur, ratione fiunt, partim præter rationem geruntur.*

De Coniecturis. Cap. IX.

Coniecturæ autem sunt, quæcunque hisce rebus, de quibus omnis habetur dictio, repugnarint, & quibus ipsa sibi oratio aduersatur: auditorum enim plurimi ijs contrarietatibus, quæ dicendo, agendove contingunt, coniectant sani inesse nihil neque in dictis, neque in factis quidem. Multas autem capies coniecturas, intuens siue ipsa, siue aduersarij contradicit oratio, siue res ipsa est dictioni contraria. Coniecturæ igitur huiusmodi sunt, & ita uti ubertim poteris.

EXPLANATIONES.

Coniecturæ autem sunt] *Coniectura autem est illa contrarietas, quæ solummodo circa dictionem, actionemq; uersatur: nam eam non est in nobis assumere, nisi circa res, & uerba repugnantia quædam fuerit.*

De Commentationibus. Cap. X.

Commentationes verò sunt nõ eo modo, quæ orationi, atque negotio aduersantur, sed & alijs rebus omnibus. Assumes autem multas, easque tractabis, quemadmodum in quærendi specie dictum est. Considerabis etiam sicubi ipsa sibi dissentit oratio, aut si gesta negotia iustis, aut legi-

gi, aut utili, aut honesto, aut possibili, aut facili, aut probabili, aut moti dicentis, aut rerum consuetudini aduersatur. huiusmodi igit commentationes sunt contra aduersarios assumendæ. His verò contrariæ pro nobis dicendæ sunt: quippe qui ostendamus & negotia, & uerba nostra iniustis, & ex legib. & inutilibus, & improborum hominum moribus, & summatim ijs, q nequam censentur, maxime aduersari. Oportet autem harum singulas breuiter, & nominibus quam pauciſſimis eloqui. Commentationibus igitur hoc modo copioſiſſime vti, optimeque poterimus.

EXPLANATIONES.

Commentationes verò sunt] *hoc interest inter commentationem & coniecturam, quòd, uti diximus, coniectura circa dictionem, atque actionem contrarietas quædam est: commentatio verò, & circa reliquas species contrarietates excipit. deinde coniectura non licet in nobis assumere, nisi in rebus, & uerbis repugnantia aliqua fuerit: commentatio autem è multis locis trahere possumus. quapropter tum coniecturæ, tum commentationes ex contrarijs constant: sed altera ex rebus, & dictis, altera ex omnibus, quæ repugnantiam habent.*

De sententia. Cap. XI.

Sententia verò (ut summatim dicam) est aduersus res omnes opinionis propriæ declaratio. Sententiarum autem duo genera sunt: alterum quidem credibile, alterum uero incredibile. Cum ergo credibile dixeris; nullæ sunt reddendæ

dæ causæ: nam neque quod dicitur, ignoratur, neque non creditur quidem. Cùm verò incredibile dixeris, causæ paucis sunt dicendæ, vt & dicacitatem, & incredulitatem effugias. Sententiæ autem eæ super afferendæ sunt, quæ sint rebus præsentibus quamconsentaneæ: ne quod dicitur inconcinnũ, violentumve appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex superlatione, aut ex similitudine. Sententiæ autem ex propria natura huiusmodi sunt. Nemo mea sententia rerum imperitus grauis imperator esse potest. Altera autem talis est. Prudẽtium virorum certe est ex rerum præteritarum exemplis operam dare, vt inconsulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiusmodi sententias faciemus. Ex superlatione verò tales. Acerbiora mihi vtuntur fures, quam latrones admittere: nam hi clanculum, hi verò palam pecunias eripiunt. Sententias igitur ex superlatione hoc modo multas faciemus. Ex similitudine autem sunt huiusmodi. Qui pecunias auferunt, idem faciunt mea sententia, quod hi solent, qui vrbes produnt; vtrique enim crediti iniuriam credentes afficiunt. Alia verò huiusmodi est. Videntur mihi aduersarij tyrannos planè imitari: nam etiam illi, quarum ipsi rerum iniurias alijs faciunt, pœnas dare indignũ putant: quæ autem alijs crimini dant, vehementissime horum causa illos cruciant. & hi si quidem ipsi aliquid mihi debent, haud reddunt: si quid verò ijs ego debeo, & id & fœmora restitui sibi decere arbitrantur. Sententijs igitur ita tractanda affatim abundabimus.

EXPLANATIONES.

Sententia verò] *In libro secundo Rhetoric. hanc tradit Arist. sententiæ definitionem. Sententia est enuntiatio non quidem singularum rerum, aut hominum, vt qualis sit Iphicrates: verum generis vniuersi neque tamen omnium rerum absolutè, generatimq; : vt, siquis rectum curuo contrarium esse dixerit : sed earum rerum omnium, quæ ad humanas actiones pertinent, & quas in agendo vel expetimus, vel declinamus. Sententiarum autem duo sunt genera, alterum quidem credibile, alterum verò incredibile] sententia autem duplex est, altera cum ratione, altera absque ratione. hæc quidem credibilis est: illa verò incredibilis. sine ratione. Nullus homo liber est. Cum ratione, Nullus homo liber est: quoniam aut pecuniæ, aut fortunæ seruit. Verum, quando sententia probationi adiungitur; enthymema appellatur. Cum verò adeo occultè altera alteri coniungitur, vt sententia tantum videatur; sententia enthymematica nuncupatur: veluti illa est. Ne immortale odium mortali in pectore serues. Hæc quidem sententia vim continet enthymematis: siquidem ea sit, perinde atque si dixisses. Cum mortalis sis; ne immortale odium in pectore serues. Sententiæ autem eæ semper afferendæ sunt, quæ sint rebus præsentibus, quam consentaneæ] sententiarum vsus est, vt hæ rebus nouis, ambiguisque accommodentur. si verò huiusmodi res nouæ, & ambiguæ sint præter opinionem; possumus tunc rõnem, siue probationem adiungere. sed, si plura optas, lege librũ secundum Rhet. loco citato.*

De Signo. Cap. XII.

Signum verò est alterius aliud, non quod vis cuiuluis, neque omnis omne, sed quod aut ante fuerit, aut in ipso negotio, aut post fieri cõsueuerit. Est autem signum, & factum, non facti solum, sed & non facti: identidem verò, & non factum non solum non facti, verum, & facti. Signa verò efficiunt, alia quidem opinionem, alia vero scientiam. Id autem pulcherrimum est, quod scientiam efficit: secundo autem loco quod opinionem maxime verisimilem operatur. Signorum autem copia nobis vbertim erit (vt summatim dicam) ex eorum singulis, quæ dicuntur, quæ gerentur, quæ videntur pro vnoquoque assumendo, tum ex magnitudine, tum ex paruitate, eorum quæ nobis mala, bona ve cõtingunt, item ex testimonijs ex testificatis, ex nostris, ex aduersariorum fautoribus, ex ipsis illis ex prouocationibus, ex temporibus, ex alijs multis. Hinc igitur signorum multitudine abundabimus.

EXPLANATIONES.

Signum verò est alterius aliud,] *Probatio, quæ conclusio probanda est, perquirere oportet. loca verò generatim huic inueniendæ idonea sunt tria. primum quorum est accidens, quod est effectus ad causam; veluti, hæc mulier lac habet; peperit igitur. & hoc est signum alterius, non cuiusque, sed propriæ rei signatæ. vnde quæcunque ex huiusmodi signis conficiuntur enthymemata, necessaria ab oratoribus appellantur. itaque dicuntur Tecmirium, quasi insolubilis conclu-*

ea. secundum est, cum probatio ab aliquo ducuntur accidente, & postea aliud accidens concludatur: sicut, Cacus noctu uagatur; igitur fur est. hoc uerò enthymema fit ex signo, quod Icos dicitur. Tertium est ab accidente, quod in substantia existit, ad accidens in accidente: ueluti, Pittacus est studiosus: igitur studiosus est sapiens. & hoc enthymema appellatur digma, siue signum.

De Argumento. Cap. XIII.

ARgumentum autem est (sic enim Elechon interpretamur) quod aliter habere non potest, atque ipsi dicimus. Assumitur autem ex natura necessarij, vt nos dicimus, aut aduersarius, & ex ijs quæ natura fieri aut possunt, aut non possunt, sicuti aduersari dicunt. Natura igitur necessarium est, sicuti viuos cibis indigere, & ijs similia. Vt verò nos dicimus, necessarium est affectos verberibus ea confiteri, quæ cædentes iusserint. Natura autem fieri non potest puellum argenti tantum furto subripuisse, quantum ferre nequeat, & id ferentem abijsse. Vt autem aduersarius dicat, fieri non poterit, siquidem dixerit quibus temporibus Athenis debiti tabellas non fecisse, ipsi autem possumus auditoribus demonstrare, vt ea tempestate ad aliam quandam vrbem aberamus: Argumenta igitur ex ijs, atque similibus faciemus. Prorsus verò & ex ipsa conditione, & ex negotijs, & ex alijs probationes omnes transegimus. Consideremus etiam quid inuicem ex differunt.

EX-

EXPLANATIONES.

Argumentum autem] *de hoc agit Arist. in libro tertio Rhet. & dicitur Elenchus, fit ex signo illo, quod tecmirium appellatur, quasi insolubile argumentum; eo quòd ex his constet, quæ uera, ac necessaria uidentur. unde ab alijs differt, quòd solum omnem ueritatem iudices edocet: alia verò signa opinionem duntaxat, faciunt apud auditores.*

De probabilis, siue Icoton, atque aliorum supradictorum differentijs. Cap. XIIII.

PRobabile igitur ab exẽplo hoc differt, quòd probabilis ipsi auditores notionem habent: exempla verò ex contrarijs, & ex similibus fieri possunt. coniecturæ autem solum ex dictionib. actionibusq; contrarijs constãt. Verum commẽtatio à coniectura hanc habet differentiam, q̃ coniectura quidem circa dictionem, actionemque contrarietas quædam est: commentatio verò & circa reliquas species contrarietates excipit: aut quod & coniecturam non est in nobis assumere, nisi circa res, & verba repugnantia quædam fuerit, commentatio verò è multis locis trahi dicendo potest. Sententiæ aũt à commẽtationibus differunt, q̃d eæ solum ex cõtrarijs constant: sententias verò, & cum repugnantijs, & simpliciter ipsas secundum sese ostendere possumus. Signa autem à sententijs, & ab omnibus antedictis hanc habent differentiã, quod reliqua quidem omnia opinionem faciũt apud auditores: signorum autem quædam, vt

etiam perspicuè hi cognoscant, efficiunt: item quod ex reliquis nequaquam contigerit, vt ipsi plurima suppeditare possimus: signa verò plurima facile queunt fieri. Item & argumentum à signo hanc habet differentiam, quod signorum quidem aliqua opinionē duntaxat faciunt apud auditores argumentum autem omnem veritatem iudices edocet. Verborum igitur, rerū quæ probationes eiusmodi sunt: & vnde his abundemus, quidque inter se differunt, possumus ex antedictis cognoscere; quæ autem opponuntur eis, sigillatim percurramus.

Opinio ergo dicentis est suam aduersus negocia declarare sententiam. Opus autem est earū se rerum de quibus orationem habuerit, peritū esse ostendat, demonstretq; sibi conducere non mediocriter vt veritatem de his loquatur: aduersarium verò demonstret nullam prorsus de quibus cōtra enuntiet, tenere peritiam, opinionemque identidem ostendat. Sin hoc fieri nequiuerit; dicendum erit solere etiam rerum peritos errare non nunquam. Si hoc autem dici nequeat, dicetur pernicioſum aduersarijs esse de hisce rebus veritatem loqui. Itaque hoc modo dicentis opinionibus vtemur. & nostra asserendo, & aduersarijs contradicendo.

De Testimonio, & Testibus. Cap. XV.

TEstimonium verò est rei cognitæ voluntaria confessio. Necesse autem est, aut verisimile testificatum esse, aut non verisimile, aut ad credendum ambiguum. Eodem quoque modo testem aut probabilem, aut improbabilem, aut ambiguum esse. cum ergo testificatum verisimile

mile fuerit, & testis verax: testimonia epilogis minimè indigent, ni fortasse decoris gratia, vel sententia, vel commentatione, vti paucis voluetis. Cum testis autem suspectus fuerit; demonstrandum erit, vt neque gratia, neque cruciatu, neque lucro aliquo hic mendacij quicquam testificaretur. Docendum est etiam neque conducere quidem mendosum testimonium: nam & vtilitates paruas esse, & argui difficillimum: præsertim cum deprehensum non solum argento, verum & gloriæ, & perfidiæ pœna leges plectendum volunt. De testium igitur fide ita loquemur.

Hi autem, qui testimonio contradicunt, oportet testis moribus detrahant, si improbus fuerit, aut testificatum quærendum esse dicant, si minus probabilitatis habuerit, aut horum vtrique contradicant, & in vnum omnia aduersariorum vitia, flagitiaque congerant. Considerandum est etiam, an testis, ei, cui testimonium dicit, amicus est, aut si secum negotij aliquando est particeps, aut si ei, quem contra testificatur, inimicus est, aut pauper: hi etenim alij gratia, alij cruciatu, alij lucro mendacij suspicioni obnoxij testificando existunt, & falsorum testium legem de his legumlatorem tulisse inquiemus. Proinde absurdum esse dicemus, quibus legumlator non crediderit, iudices, qui secundum leges iudicare iurati sunt, testibus ipsis credant. Hoc igitur modo testium fidem infirmabimus. Poterimus autem & testimonium imprudētibus aduersarijs nostris subducere, hoc pacto: Dic mihi Callicle testimonium. Per Deos immortales nullo modo sum dicturus; nam me prohibente hæc gesta ab

hoc sunt. & ob id inferenda sententia falsus testis falsi testimonij pœnæ non erit obnoxius. Cum igitur testimoniu m subducere nobis conduxerit; sic eo vtemur. quod, si aduersarij tale quid fecerint, demonstrabimus eorum versutiã, & scriptis testimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & testibus, & testimonijs vti conueniat, ex his sciemus.

EXPLANATIONES.

Testimonium verò est rei cognitæ voluntaria confessio] *Nunc aggreditur Arist. propositiones artis expertes, quas quinque esse affirmat in lib. 1. Rhetor, hoc est, leges, testimonia, tabulas, quæstiones, & iusiurandum. Testimonium autem asserit esse rei cognitæ voluntariam confessionem: idq; esse verisimile, aut non verisimile, aut ambiguum: itemq; testem aut probabilem, aut improbabilem, aut ambiguum. Cum testis autem suspectus fuerit] Testes aut antiqui sunt, veluti poetæ, alijq; illustres viri, quorum sententiæ approbantur: aut noui, atque ij aut clari, aut periculi participes: & ij fidem non faciunt: quia mentiri uidẽtur. si uerò noui sint, & non clarisbuius tantum testes sunt, factum, ne sit, an non: & utrum sit, an non: de qualitate autem minimè, veluti si iustum, an iniustum: si utile, an inutile. uerum quia antiqui corrumpi non possunt; omnium maximè fide digni habentur. Cum igitur suspectus sit testis; demonstrandum erit neque alicuius gratia, neque cruciatu, neque lucro quicquam testificatum esse. addendum est quoque iniustum fore, difficillimumq; argui, inutile, atque contra leges. Is autem, qui testimonio contradicunt] de his quoque locutus est in lib. 2. ubi de testibus egit.*

De Quæstione. Cap. XVI.

QVæstio verò est in vita conscij hominis cõfessio. Cum nobis igitur utile fuerit eam vehementem efficere; dicendũ erit, vt priuatim quidem homines de valde necessarijs, ciuitates autem de maximis rebus ex quæstionibus probationes capiunt, quodque certior testibus est quęstio; nam testibus mentiri conducit sæpe: quibus autem quæstiones admotę sint, veritatem loqui plurimum vtilitatis affert: sic, enim cruciatur celerrime liberantur. Cum verò quæstiones improbare volueris; primum quidem dicendum, vt quæstionibus cruciati ijs, à quibus traditi sunt, hostes fiunt, & propterea nonnihil in heros mentientur: deinde quod quærentibus plerunque non vera confitentur, quo maturius doloribus sese existimant. Erit etiam demonstrandum nonnullos liberos homines; quo celerius supplicium effugerent, aduersum semetipsos tormentis affectos ementitos. Quamobrem magis cõsentaneum esse seruos aduersus dominos, quo suum effugiant cruciatũ, emẽtiri quam multos dolores & corporibus, & animis tolerare, quo cæteri nihil mali patiãtur, vbi mentiri ipsi voluerint. Quæstiones igitur ex his, atque horum similibus probabiles, & improbabiles constituemus.

EXPLANATIONES.

Quæstio autem est innita conscij hominis cõfessio] *Innita confessio hominis conscij fit, si tortura, alijsq; cruciatibus afficiatur reus, sine testis, ut*

veritas excutiatur. quæstiones autem sunt testimonia quædam, quæ dentur fidem facere. Cum nobis igitur utile fuerit eam uehementer efficere] Quæstio si pro nostra erunt causa; amplificabimus, asserentes ex testimonijs hæc sola vera esse, quæ ex quæstione extorquentur: nam testibus mentiri licet sæpe: conversa uerò ijs, quibus quæstiones admotæ sint. Cum verò quæstiones improbare nolueris] si uerò quæstiones contra nos prolatæ fuerint; deprimemus, affirmabimusque tormenta cogere homines ad falsa dicenda. his proderit exempla in medium afferre.

De iureiurando. Cap. XVII.

IVsiurandum est cum diuina veneratione dicto probationis expers. Cum igitur augere ipsum voluerimus; ita dicendum erit. Nemo certe peiarare, vellet, cum diuini supplicij metu, tum decoris homines. eritque subdendum latere homines posse. Deos autem non posse. Cum aduersarij verò ad iusiurandum confugerint, si extenuare id voluerimus, demonstrandum erit eorundem esse hominum, vt male agant, & peierare non curent: nam qui facinorosus Deos latere putat, hic neque peierans supplicium se ire sortitum putat. Et iusiurandum quidem eodem modo, quo etiam reliqua antedicta tractauimus, plane dicendo nobis suppetet. Summatim autem omnes probationes quemadmodum proposuimus, iam percurrimus, dedimusque non eam vim solum, quam earum qualibet haberet, verum etiam quid inter se differunt, & quo pacto his vti conueniat, ostendimus. Nunc autem edocebimus de reliquis partibus, quæ & trium specierum, sunt &

in omnem orationem plurimum decoris, & vtilitatis adferunt.

EXPLANATIONES.

Iusiurandum est cum diuina veneratione dicto probationis expers] *Inquit Aristot. in libr. 2. Rhet. Iusiurandi ratio quadripartita est: aut enim dat, & ipse quoque capit iusiurandum: aut dat, & nō capit: aut nō dat, & capit: aut nec dat, nec capit. quo autem modo amplificatio, extenuatioque huic loco opportuna fiat, explicat.*

De præoccupatione. Cap. XVIII.

PRæoccupatio igitur est, qua & auditorum existimationes, & eorum qui contradicturi sunt verba præuenientes, obuias difficultates remouebimus. Auditorum autem existimationes hoc sunt modo præoccupandæ. Admirantur autem aliqui fortasse vestrum, quod ipse iuuenis ita de rebus magnis verba facere aggressus fuerim, & rursum. Nemo sese mihi difficilem obuiam offerat, quod de his sim uobis rebus consultaturus, de quibus alij quidam audacter apud uos eloqui cunctantur. Quæ igitur molestæ auditores laturi sunt, sic præoccupando, causas feras oportet, quibus recte facere consultando videare: vtpote quidem ostres oratorum inopiam, periculorum magnitudinem, aut publicam vtilitatem, aut aliam huiusmodi causam, qua auditorum indignationem soluturus sis. Quod, si nihilominus auditores turbentur, breuiter dicendum est, vel tanquam in sententiæ, vel, vt in commen-

rationis figura, quarem omnium absurdissimum venire quidam tanquam ea hisce de rebus consulturos, quæ optima sint. nunc autem quandoquidem volunt eos audire, qui sententiam dicunt arbitrari pulchre consulere posse: & rursum honestum est. aut ipso assurgêtes sententiam dicere, aut dicentes audire quæcunque ex suffragijs facere ipsi censuerint.

Deliberatiuo igitur in genere sic est, & præoccupationibus vtendum, & tumultibus occurrendum.

In iudiciali autem præoccupationibus vtemur, quemadmodum etiam in prædictis. Occurremus autem tumultibus, si quidem in orationum principijs fiant: hoc modo. Nonne igitur absurdum est legumlatorem quidem iussisse duas orationes aduersariorum cuique reddendas. vos autem iudices ex lege iudicare iureiurando adstringi, deinde ne vnam quidem orationem audire velle, & eam quidem orationem quæ tantum consilij vim habet, vt in ea audienda rectissimè sitis sententiam laturi: vos autem in his adeo negligentes esse, vt, cum neque ipsa dictionum initia pertuleritis; iam omnia accuratissime didicisse existimetis? & alio modo, qui non absurdus est. Legumlatorem quidem in pari sententiarum numero imperare reo victoriam dari: vos autem vsque adeo contra de ijs sentire, vt neque insimulationi reos

respondentes audiatis. & illum quidem ob maius reorum periculum hanc ipsis prærogatiuam, atque priuilegium inferendis sententijs impartiri: vos autem contrà ijs, qui vllo sine periculo accusatum veniunt, neque contentiosos neque pertinaces esse; eos verò qui cum metu, periculoque criminibus respondent clamoribus corripere, atque perterrere? Siquidem igitur in orationum ini ijs turbæ fiant, hoc pacto erit ijs occurrendum. Quod si quid in dictionis progressu dicentem turbauerit, si quidem pauci quidem id agant, erunt hic corripiendi, dicendumque ipsorum profectu esse iustitiæ, vt se se nunc ad audiendum præstent: ne alijs recte iudicandi impedimento sint: cum vero audierint, vt tunc quicquid libuerit faciant. Sin multitudo omnis tumultuetur, non ipsos iudices, sed ipsum re corripias, oportet: nam, si illis molestus fueris; iram in te contrahes: si te uero accusaris, ac dixeris deliquisse: vt veniam consequare facile præstabis. Opus est etiam iudices deprecemur, vt nos dicentes benignè audiant, & quarum rerum claui sententiam sunt laturi, iam perspicuam mentem ponant. Vt ante breuiter complectamur, turbis summatim occurremus vel sententijs, vel commentationibus, ostendemusque perturbantes aut iusto, aut legitimo, aut publico utili, aut honesto repugnare. ex hisce namque maxima fit, ut auditores à tumultibus acquiescant. Quomodo igitur præoccupationibus apud auditores utendum sit, & quo pacto turbis occurrendum ex antedictis cognoscemus. Quæ autem ab aduersarijs ueri similiter dici poterunt, rursum quomodo præuenienda sunt, demonstrabo. Forteque suam defiebit inopiam, cuius non ego quidem, sed huius mos erit causa. Et rursus. Audio ipsum & hoc, illudque dicturum. In superiore ergo oratione, quæ aduersarij dicturi uideantur, sic præoccupando & soluere, & infirmare oportet. etenim tametsi firmissima sunt

quorum

quorum insimulamur, non itidem magna ijs, qui iam antea audierint, videntur. Quod si secundæ in dicendo partes nobis datæ fuerint, & aduersarij, quæ dicturi sumus, præoccuparint; ea rursum contra anticipando, ita a nobis soluẽ da sunt. Hic autem nedum multa de me mentitus apud vos fuerit, sed certo sciens sese a me redargutum iri, meam orationem occupãdo calumniæ dedit, ne ea quam orati sibi præstiteratis, in me audiendo attentione sitis: vel ne ipse ora ionem habeam apud vos ob eam, quam hic de me prius calumniam habuerit. sed plane puto oportere vos meam dictionem ex me ipso potius, quam ex aduersario meo cognoscere: & si hæc ab eo sunt prius dicendo insimulata, quas non mediocres dixerim esse coniecturas, eum nihil nunc sani dictitare. Vtitur autem & Euripides in Philoctete pulcherrime hac specie hoc modo. Dicemus ipsi, licet, & hic nostram putet iam perdidisse dictionem, suggerens iniuriam fecisse. virum ex me meas res disce, sese pandet hic de se loquens. Quem admodum igitur præoccupationibus, & erga iudices, & erga aduersarios sit vtendum, ex his sciemus.

EXPLANATIONES.

Præoccupatio igitur est] *Est præoccupatio eorũ locorum, qu contra tuam dictionem dici possent, reprehensio præoccupans. & quæ dici possent, ea vel ab auditoribus, vel ab aduersarijs dicerentur. Vt igitur obuias difficultates remoueas, primum auditorum existimationes quonam modo præoccupandæ sint, declarat his verbis. Admirantur autem aliqui fortasse vestrum. Deinde quæ aduersarij dicere possent, demonstrat quo pacto præueniamus ibi. Forteque suam deflebit inopiam. Necesse est præterhæc ea extenuare, quæ ab aduersarijs, dicuntur: tua uerò amplificare. præterea oportet, vnum vni, vt conferas; cum tuum. s. maius sit: & plura pluribus, & vnum multis, & multa uni, nostra augendo, aduersariorum autem argumenta deprimendo.*

De Postulatis. Cap. XIX.

POstulata verò in orationibus sunt, quæ ab auditoribus oratores postulant. horum autem alia sunt iusta, alia uerò iniusta. Iustum quidem postulatum est, per quod ijs, quæ loquimur, attentionem præstari, ac benigne audiri petimus. Iniustum verò quo secundum leges nos iuuari, ac nihil præter leges in nos decerni, & casibus ignoscendum postulamus. Si quidem postulatum præter leges fuerit; iniustum, si vero secundum leges fuerit, iustum dicitur. Postulata igitur sunt huiusceмodi, ipsorum autem differentias diuisimus, quo, & iustũ, & iniustum postulatum dignoscentes, non inepte ijs vti possimus, & ne nos aduersarij lateant, cum iniustum quicquam à iudicibus flagitant. Et de ijs quidem, & ex antedictis scire poterimus.

De Iteratione. Cap. XX.

ITeratio autem est breuis admonitio. Ea verò vtendum est, tum circa partium, tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem summatim,

matim, uel ratiocinando, uel interrogando, uel enumerando, uel eligendo. Ipsorum aũt unumquodque quale sit demonstrabo.

Ratiocinari igitur est huiusmodi. Ambigo autem ipse quidem, quid hi fecerint, nisi uos plane antea reliquissent: arguebatur aũt aduersus hanc urbem nostram cum exercitu processisse: nihil uerò eorum unquam, quæ spopondissent, factitarunt. Itaque ratiocinari est huiusmodi.

Enumerare autem tale est. Demonstraui autẽ ipsos, qui priores societatem soluere, qui proprium nos sunt adorti, quo tempore aduersus Lacedæmonios bellum gerebamus, quique maxime studere urbem nostram in prædam uertere. enumerare igitur est huiusmodi.

Ex electione aũt admonere est huiusmodi. Recordari oportet contigisse nobis, ut, postea quã societatẽ cũ ijs iniuimus; nihil unquam mali ab hostib. passi sumus: nam sæpenumero nobis auxilio uenissent: Lacedæmonios, qui nostrum agrum demonstrarent, propulsarunt: multas ẽt pecunias hoc tempore ad nos deferunt. ex electione igitur hoc modo admonebimus.

Ex interrogatione uerò hoc modo. Libenter autem ex istis quærerem, quid uobis pro conuentis haud soluunt. neque enim indigentes se discere audeant quippe qui tantum pecuniarum ex hoc solo quotannis accepissem demonstrentur. Neque dixerint quidem multum æris circa rempub. consumpsisse: prorsus, enim minores impensas, qui reliqui omnes insulani pertulere. ex interrogationibus igitur hoc pacto tractabimus.

Ex ironia uerò, quam tum simulandi, tũ dissimulandi cauillationem uocamus, est, cum aliud

aliud dicimus, & aliud dicere simulamus. Eius autem forma sit huiusmodi, ut in antedictis breuiter commorando persistam. Nequaquam verò dicere oportet, mea sententia, ut hi, qui multa se bona factitasse prædicant, malis plurimis ciuitatem affecerint: nos verò, qui ab ijs ingratitudinis carpimur, & ijs auxilio sæpe fuerimus & iniuriam nemini intulerimus. Cum igitur ali quid simulamus omittere, eo quod breuiter dicimus; hoc pacto admonemus. Res verò contrarijs nominibus appellare ita sit. Hi quidem probi uiri multorum malorum socij extitere, nos autem ignaui plurimorum suimus bonorum authores. Ex ijs igitur breuiter admonentes iterationibus utemur, & circa singularum partium, & circa totius orationis exitum.

EXPLANATIONES.

Iteratio autem est breuis admonitio] *Iteratio omni tempore opportuna est, & itidem cuiq; causarum generi utilis. uerum in accusationibus, & defensionibus maximè competit: itemq, in suasionibus, dissuasionibusque. hanc verò iterationem in orationis partibus postremam constituit Arist. siquidem ea efficiat, ut summatim reminiscaris quæ dicta sint, aut enumerando, aut ratiocinando, aut interrogando, tua quidem quæ optima sunt: aduersariorum autem quæ nequissima.*

De Facetijs, prolixitate orationis, breuitateque, ac earum medio. Cap. XXI.

VNde autem facere dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate utendum sit rur-

fus exponemus. Hic igitur facere dicendi locus est; si quidem commentationes totas, mediasve dixerimus: ita vt quod reliquum est, medium auditores ipsi comprehendant, quo locis, & sententijs vti conuenit. Opus est autem in totâ orationem facetias hasce dispartiamus, verbaque commutemus, neque eadem semper, in eandemque sententiam frequentes afferamus; & hoc pacto nostra comis apparebit oratio.

Qui vero prolixitate vti voluerit, opus est rem diuidat, & quæ qualibet in parte insint, quamque naturam sapiant, edoceat, eorumque vsum omnem tum proprium, tum communem, & ipsas causas enarret. Quod si longiorem quoqs voluerimus orationem efficere, pluribus nominibus circa singula vtendum est eritque singulis in orationis partibus iterandum, & iterationem ipsam paucis absolvendum: in fine verò orationis hæc omnia, de quibus sigillatim dixeras, congestim ponas, ac de rebus omnibus dicas, conuenit. Hoc igitur modo prolixiores redi orationes poterunt.

Qui autem dicendi voluerit breuitate vti, oportet totum negotio vno vocabulo complectatur, & hoc maximè quod in ipsa re breuissimum insit. Opus est etiam paucis vti copulis, plurima verò coniungere: nominibus ita vti, vi vna dictio duabus seruiat rebus: eritque frequens illa iteratio è partibus amonenda, & in orationum duntaxat finibus iterandum. Et hoc quidē mō breues poterimus orationes efficere.

Quod, si mediocritate vti in dicendo volueris; partium maximas diligens, de hisce verba facias oportet. Est etiam medijs vtendum nominibus, quę scilicet, neque longissima, neque brevissima,

uissima, neque multa de aliqua vna re sint, sed mediocria potius. Oportet & epilogos ex intermedijs partibus neque omnino auferri neque vbique rursum inferri: sed quæ maximè auditoribus nota esse volueris, in ijs maximè ad finem iterationibus vti conuenit. Ex hisce igitur quandocunque libuerit prolixitate vti in dicendo quibimus.

Quod, si facetam volueris orationem scribere; permaximè tibi obseruandum est, vt verborum mores hominibus similes queas reddere. Id autem efficies, si qui magni, qui curiosi, qui mediocres sunt mores, consideraris. De ijs igitur poteris hac via cognoscere. De nominum verò compositione iam declarabimus. est enim etiam hoc apprime necessarium.

De nominum compositione. Cap. XXII.

PRimum igitur figuræ nominum sunt tres simplex, composita, & transiata. Eodem etiā modo propositiones sunt: tres vna quidem, quæ in vocalem connexionibus terminat, & à vocali incipit. secunda verò, quę à muta incipiens, in mutam definit. tertia autem, quæ mutas vocalibus iungit. Item ordines sunt quatuor, quorum vno similia nomina aut inuicem collocat, aut dispergit: alius verò, qui eisdem rationibus vtitur, aut inuicem mutat: tertius verò, qui vno multisve nominibus rem appellat. quartus autem ordo est, quo gesta negotia nominamus, aut præterimus. Quo aut pacto pulcherrimę orationis filum texendum sit; nunc edocebimus.

De filo orationis texendo. Cap. XXIII.

PRimum quidem interpretationem ipsam in duas partes distribuere: deinde conuenit di lucidè dicere. In duas verò partes interpretationem distribuimus hisce modis. vno quod ipse potest & hoc, & aliud. secũdo quòd hic quidem haud potest, alius autem potest. tertio quod hic, & hoc, & aliud potest. quarto quod neque ipse, neque alius potest. quinto quod ipse quidem potest, alter verò non potest. sexto quod ipse quidem alterum potest, alius verò non potest alterum. horum autem vnumquodque ex hisce perspicies. Quod etenim ipse potest, & hoc, & aliud, huiusmodi est. Ego autem non harum duntaxat rerum autor vobis extiti, verum & Timotheo qui aduersus vos esset expeditiones ducturus, impedimento fui. Quòd verò hic non potest, alter autem potest, tale est. Ipse quidem non potis est, qui pro vobis legatione fungatur; hic verò, qui Spartiatarum ciuitati amicus est, facillimè apud eos, quæ vultis queat efficere. Quod hic autem potest, & hoc, & aliud est huiusmodi. Non autem in bellis solum hic se robustissimum, & fortissimum præstitit, sed & consilijs ciuiũ cedit nemini. Quod autem neque ipse, neque alius potest, tale est. Neque ipse parua munitus manu hostes queat, neq; alius quisquam ciuium expugnare. Quod vero ille potest, ipse autem nequit, est huiusmodi. Nempe hic corporis valet viribus: ego verò sum corpore imbecillus. Quod autem ipse aliud potest, ille verò non potest aliud, huiusmodi est equidem. Ipse, qui clauo, & gubernaculis

culis præsim valeo, hic autem neque, qui remo utatur, potis est. Figuras igitur interpretandi in duas partes facies, hoc modo omnibus in rebus idem modus seruandus est. Quibus autem rebus dilucida tua reddatur oratio, id rursum est considerandum.

EXPLANATIONES.

Primum quidem interpretationem ipsam in duas partes distribuere] *Quonam pacto texenda sit oratio, explicat, atque exempla sumit à duabus enunciationibus, quarum altera maior sit, altera minor: atque ambæ, aut affirmatiuæ, aut negatiuæ: aut altera affirmatiua, altera negatiua existit. ambæ autem affirmatiuæ sunt, veluti, Ego non harum solum rerum autor extiti: verum & Timotheo, qui aduersus vos esset expeditiones ducturus, impedimento fui. Negatiuæ verò ambæ; vt, Neque ipse parua munitus manu hostes queat, neque alius quisquam ciuium expugnare. Altera negatiua, & altera affirmatiua: vt. Ipse quidem non potis est, qui pro vobis legatione fungatur: hic verò, qui Spartiatarum ciuitati amicus est, facillimè apud eos, quæ vultis queat efficere. Altera affirmatiua, altera negatiua: vt. Hic corporis valet viribus: ego verò sum corpore imbecillus.*

De oratione dilucida. Cap. XXIIII.

PRimum igitur quodcunque dixeris propriis suisq; nominibus appella: & quicquid ambiguum fuerit, euitato. Caueas et oportet, ne vocales deinceps ponas. Aduertendum est præterea, vt quos articulos vocant, opportunè, &c

apta loces. Item consideres opus est, ne confusa sit, neque perturbata nominum compositio. talis enim oratio, & obscura est, & cognitu difficilis. Coniunctionibus verò quascunque ante dixeris, consequentes reddidus copulas. coniunctiones autem coniunctionibus reddere ita fit. Ego quidem ad quid temporis dixeram affui; tu autem, quando te venturum dixeras, non venisti. Item cum eadem coniunctio consequēs sit, tu etenim, & illorum author extitisti, & horum author ipse tu. De coniunctionibus igitur dictum est, ex quibus licet, & reliqua quæque coniectari. Ipsa verò nominum structura, neque confusa, neque perturbata fieri debet. & consusa quidem est huiusmodi; sicuti cum dixeris, Graue est hunc verberibus afficere: nam obscurum esset, qui esset cædēs. quod si ita dixeris, grae est hunc verberibus ab hoc affici; perspicuam redes orationem. structura igitur nominū confundere tale est. Vt autem aduertas, quo pacto articuli ipsi tempestiue, apteque addant, ex hisce tibi liquidum fiet, hic ipse homo hunc ipsum hominem iniuria afficit. nunc enim interiecti articuli dilucidam faciunt dictionem: exempti verò obscuram apud Græcos efficient. Contingit autem, & aliquando contrarium. Quæ igitur in articulis seruari conuenit, huiusmodi sunt. Vocales autem iuxta inuicem ponendæ non sunt, nisi aut alter obscura reddatur oratio, aut replicatio quædam, aliaue segregatio fiat. Ambigua verò fugere, ita quibimus. quædam nomina diuersis seruiunt rebus: sicut ludus, quem ludimus, & ludus schola. oportet autem in huiusmodi nominib. semper id complectamur, quod propriū est significatum, & dilucidè quidem in nominibus,

bus, si hæc fecerimus, loquemur: ex superioribus vero præceptis in duas partes interpretationes distribuemus.

EXPLANATIONES.

Primum igitur quodcunque dixeris proprijs, suisque nominibus appella] *In lib. tertio Rhetor. propria nomina, ac verba appellat Arist. quæ non inusitata, non ficta, nisi raro, pauciſque in locis: quæque non æquiuoca, nec synonima. Inusitata non conueniūt: quia grauiorem orationem reddunt. Non ficta, sed innata: etenim innata uerisimilem eam efficiunt. fictæ dicuntur ea, quæ ex alienis tum locis, tum temporibus originem trahunt. Ambigua autem sunt synonima, & æquiuoca, sed potius æquiuoca. ab his enim oratio fit obscura, atque multiplex. quod verò dictum est de nominibus, & uerbis, idem intelligendum est de enuntiatione, siue una, siue pluribus coniunctis, ac tandem de tota oratione.*

De contentionibus. Cap. XXV.

DE contentionibus aūt, & comparibus. & similiter cadentibus iā dicere aggrediamur: nam & his quoque nobis opus erit. Est igitur cōtentio, quæ contrarium nomen simul, & vim oppositis rebus habet, authorum alterum. Quæ igitur contrarium nomen simul, & vim habet, huiusmodi esse poterit: Non enim iuris est hunc meis rebus vsurpando locupletari, me verò meis priuatum rebus pauperie ita premi. Contentio verò nominibus solis erit huiusmodi. dei enim locuplex, ac felix pauperi, & egeno. Vi autem contentio hæc fit. Ego quidem hunc

aduersa valetudine laborantem curaui: hic autem mihi maximorum author malorum extitit. nam hoc loco non in nominibus, sed in ipsis rebus contrarietas est. Quæ ergo, & vi, & nomine contentio fuerit, ea erit longe pulcherrima: reliquæ verò contentiones duæ sunt.

EXPLANATIONES.

De contentionibus autem, & comparibus] *in libro tertio Rhetoinquit Aristo. Hi cum domi essent; nos vendebant: postquam ad nos venerunt; ipsi empti sunt. Iucunda est huiusmodi locutio: quoniam contraria maximè nota sunt. & cum inter se conferuntur; fiunt etiam notiora: & quia ratiocinationis formam præ se fert. elenchus enim nihil aliud est, quã contrariorum collectio. atque hæc quidem exornatio, contentio vocatur.*

De Compari. Cap. XXVI.

COmpar autem est, quando duę pares enunciantur clausulæ. pares autem esse poterũt multæ etiam paruæ clausulæ paucis magnis, & pares magnitudine paribus numero. Figuram verò habet compar huiusmodi, aut propter pecuniarum inopiam, aut propter belli magnitudinem. hæ nanque clausulæ neque similes, neq; contrariæ; sed tamen inuicem pares sunt.

De similiter cadente. Cap. XXVII.

SImiliter verò cadens est, quod compari quidem maius est: non enim pares solum clausulas, verũ & similes, & similibus efficit verbis.

est

est autem huiusmodi, quantum te docet orationis imitatio, tantum adsit detectationis machinatio. Maximè verò similes fieri oportet exitus dictionum: ijs nanque vel in primis efficitur similiter cadens. Similes autem dictiones sunt ex similibus syllabis, in quibus plurimæ literæ eædem sunt, sicuti militibus nullis valet, & viribus multis caret, quæque verò extra artem posita sunt, ea vltro idipsum demonstrabunt. Sed de his hactenus satis; etenim iustum, & honestum, & vtile reliquaque & ipsa, quæ sunt, tenemus, & vnde his affluamus, ex antedictis plane cognoscimus. Eodem autem modo quæ sint amplificationes, extenuationesq;, & ex quibus hæ locis desumantur, intelligimus: identidem verò & præoccupationes, & postulata ab auditoribus, & iterationes, & facetias, & orationum prolixitates & ipsius interpretationis structurã omnem scimus, quas ob res communem omnium specierum vim, atque differentiam, ipsarumque vsum omnem est ex antedictis tenuerimus, assuefecerimus facile nosmetipsos, qui his omnibus pro artis præceptis exercitati abundemus, & adiumenti ex ipsis plurimum; tum dicendo, tum scribendo consequamur. Igitur præcepta causarũ hoc pacto accuratissimè per partes distribueris. Vt autem pro vnaquaque specie ad humani corporis effigiem verba locari conueniat, & quæ sint circa orationis partes obseruanda, & quomodo hisce partibus sit vtendum, rursum ostendam. De exordijs igitur dictum est prius. ea verò septem speciebus communia sunt, & omnibus in negotijs congruè dici poterunt.

EXPLA-

EXPLANATIONES.

Compar autem est] *In eodem libro tertio Rhetoricorum scribit Aristot. hæc. Compar dicitur, cum æqualia membra sunt. Assimilatio, hoc est, similiter cadentia vocatur; cum extremæ partes vtriusque membri similes sunt. Necesse est autem hoc vel initio, vel in fine fieri. atque initio nomina semper similia sunt; vt, Agrũ enim accepit ægrum ab eo. Placati donis, pacatique ore fuerunt. In fine verò similes sunt extremæ syllabæ, vel eiusdem nominis casus, vel nomen ipsum: vt, Non putarunt hoc ipsum sibi peperisse: sed eius causam fuisse. Et, dignum statua area, non dignus ære.*

De exordijs in deliberatiuo causarum genere. Cap. XXVIII.

EXordium est (vt compendio dixerim) oratio quædam, quę rebus ijs de quibus reliqua futura est dictio summatim expositis auditorum animos ad attentionem idoneę, & quo ad fieri dicendo potest, ad beneuolentiam nobis comparat. hæc enim per exordium præstari conuenit. Quo autem eo vtamur, primum quidem deliberatiuo in genere, & in suadendi specie ostendã. Cum rem igitur auditoribus proponere, ac liquidam facere voluerimus; fieri poterit hoc modo. Surrexi, vt quo pacto Syracusanis bellandum sit consulam. vel hoc modo. Surrexi, vt quid sentiam, dicam; qui non deceat nos Syracusanis auxilium ferre. Hoc igitur modo summatim rem exponemus. Qui verò ad attentio non exhortemur, scire ex hisce poterimus, si nos ipsi animaduerterimus, quibus, & verbis, & reb. ad audiendam sententiam attenti sumus: nẽpe his sumus attenti, cum de magnis, vel terribilibus, vel ad nos pertinẽtibus rebus consultamus, aut cum orantes ipsi demonstraturos se dixerint iusta illa esse, & honesta, & utilia, & facilia, & uera, ad quæ nos gerenda exhortantur, aut cũ nos rogauerint attente audiamus. Quemadmodum igitur ipsi alijs solemus; ita & nos, si quæ ex præmissis commodissima in præsentem rem fuerint delegerimus, eaque auditorib. perspicua reddiderimus, eos nobis attentos faciemus. Ad attentionem igitur ex his auditores exhortamur. Beneuolentiam verò comparabimus; si considerauerimus primum quo in notatio ipsi sint, beneuolone, an infesto, aut neque bono, neque malo. Si beneuoli ergo fuerint de beneuolentia dicere superuacaneum cedat. Verum si omnino id facere voluerimus, oportet paucis cum dissimulatione quadam id fieri, hoc modo. Quãta sit mea in hanc vrbem beneuolentia, vt q̃ sæpenumero suasu meo quæ factu essent vtilia gesseritis, & qua me præterea ad communia commoda præbeo iustitia; quippe qui publicarum magis, q̃ priuatarum mihi rerum habendam rõnem censuerim nequaquã a medici opus existimo: hoc enim uobis perspicuum est, & cognitum verum quod & nunc, si fidem adhibere mihi volueritis; consuletis in rem pulchertime. hac de re, vt vos edoceam, dabo operam. Hoc igitur modo eos, q̃ bono sunt in nos animo, in consultationib. beneuolentiæ admonebimus: si verò auditores, neq; nobis infesti sunt, neque beneuoli, dicendũ est, & iustum esse, & conducibile, eos his ciuibus beneuolos fieri, qui nullum sui dederunt experimentum,

iustum, deinde oportet laude auditores demulcere, quod iustè, & grauiter quæ dicuntur iudicare consueuerint. item & extenuationes afferendæ: sicuti si dicatur. Surrexi non tam vlla dicendi vi, elegantiave confisus, quàm existimans ea à me narrari, quę ad communem vtilitatem, commodumque accedant. Cum igitur auditores neque à nobis alieni, neque benevoli nobis sunt, ex huiusmodi rebus benevolentia captabitur. sin autem calumniæ obnoxij apud auditores fuerint; necesse est aut ipsos in se, aut res, de quibus dicunt, aut ipsam demum orationem calumnias continere. Hæ autem calumniæ aut ex præsenti, aut ex præterito tempore trahuntur. Ex præterito quidem tempore, si quâ improbitatis suspicio de aliquo habeatur, primum in auditores præoccupatione vtendũ est, atque dicendum ita. Neque ipse quidem ignarus sum me apud vos calumnias affectum esse; sed omnem ego de me insimulationem falsam esse demonstrabo. Postea summatim anumerãdo in exordijs dicendum erit, si quid in rem tuã oratione complecti queas, & aut vituperandà iudicia: necesse enim est, siue publice, siue priuatim calumnia de quopiam facta sit, vel esse vel fortè iudicium, vel nolle accusatores iudicium sumere, eritque dicendum, vt iudicatum iniustè fuerit, quodque inimice nobis homines nocuerint, aut si minus hoc verisimile visum fuerit, dicendum erit satis id esse debere, quod minus tunc ex sententia nobis cesserit: iniustũ aurem esse, cum res iudicatæ, iam fuerint; rursum easdem calumniari. Si verò celebre sit iudicium futurum te paratum plane dicito, qui ad insinuationes in hoc ipso pulcherrimo cessu

cessu respondeas, & si quid aduersus rempublicam per iniuriam patrauisse demonstreris, te morte mulctarum iri. Sinautem accusatores minus in causam persistant, eadem oportet vti cõiectura; quoniam falsam de nobis calumniam detulissent, desisti: vt causa. non enim consentaneum videbitur nolle eos iudicium capere, qui veram accusationem detulerint. Vsque verò in calumnias acerrimè est inuehendum, dicendũque quam trux, & communis, & multorum malorum causa. Ostendatur quoque oportet per multos iam ininstè per calumniam periisse. Idem monendum, stultum esse eos, qui de republica consultant, non quæ ab omnibus dicuntur audire, & quod vtile sit animo voluntate, sed aliquorum insinuationibus commoueri. Commonefacias autem, atque pollicearis oportet, ea te, de quibus consulere sis pollicitus, & iusta, & vtilia, & honesta demonstraturum. Eos igitur, quorum ex præterito tempore calumnia delata sit, conuenit hoc pacto insimulationes in consultationibus soluere. Ex præsenti verò tempore orationibus calumniam solet afferre primum quidem ætas ipsa: nam siue omnino iuuenis, siue senior concionator, auditores molestè ferunt: Huic enim nondum incipere, illi verò iam quiescere decorum esse putant. Deinde si crebro orationem habere consueuerit. hic enim importunus videtur esse. Et si nunqnam antea orationem habuerit: nam & hic alicuius priuati commodi gratia præter consuetudinem videtur concionari. Ex præsenti igitur tempore huiusmodi poterunt in illum insimulationes fieri, qui apud concionem grauerit, sed causa de ijs afferatur necesse est,

A iuniore quidem ex consultantium inopia, & ex eo, quod suum esse potissimum videtur, quemadmodum si dixero de ludicro lampadarchiæ, vel de gymnasio, vel de armis, aut de equis, aut de re bellica. horum enim non minima pars adhæret iuueni. Dicendum est autem, quod tametsi nondum iuuenis per ætatem prudens esse potest: verum natura, & diligentia quadam certe potest. Ostendendum est etiam, qui aliquid imprudenter gesserit aduersum casum sibi priuatim dari: assecuto vero communem esse vtilitatem cum reliquis. Iuuenis igitur ex ijs, atq; similibus, argumentabitur. Senior autem argumentabitur, & ab inopia consultantium, & à facultate sua, præter ea, & à magnitudine, & noui tate periculorum, & ab alijs huiusmodi rebus. Crebro autem dictionem habere consuetus, ab experientia argumentabitur, & ab eo, quòd turpe sit, non eum sententiam nunc dicere, qui antea consueuerit. Non autē consuetus argumentabitur, tum à periculorum magnitudine, tum ab eo, quod necesse omnino sit eum, qui ciuitatis est particeps, de ijs, quæ in præsentia aguntur, sententiam dicere. Eas igitur insimulationes, quæ in concionibus circa hominem fiunt, hoc pacto refellere studebimus. Fiunt autē circa rem, cum quis nihil neque ijs, à quibus nulla sumus iniuria lacessiti, neque ijs, qui fortiores, potentioresque sunt, pernoscendum esse consultat, aut pacem turpē fieri persuadet, aut circa Deorum immortalium sacrificia, quam minimos effici sumptos monet, aut huiusmodi quequam narrat. Oportet autem in huiusmodi rebus præoccupatione prius ad auditores vti, quasum causam aut in necessitatem aut in fortunam,

nam, aut in tempora, aut in aliquod commodū referamus, dicamusq; non consultantibus quidem esse, sed rebus potius huiusmodi causam adscribendum. Hoc igitur modo eas, quæ circa rem sunt simulationes à consultantibus remouebimus. Oratio verò ipsa in concionibus solet insimulari, cū aut prolixè, aut nimis priscè, aut minus probabiliter dicatur. Et si quidem longa fuerit, in rerum multitudinem causa est referēda, sin prisca sit, doceatur, oportet nunc ipsam tempestiuam esse. Sin autem minus probabilis, sit pollicearis, oportet eam te veram in dicendi progressu demonstraturum. Consultationes igitur ex ijs rebus principio constituemus.

Quo verò vtamur ordine, animaduerti conuenit. Si quidem nulla prorsus insimulatio sit, neque nobis, neque orationi, neque ipsi rei; à propositione continuo est inchoandum. Attentè autem quę dicuntur, humaneque audire ad postremum exhortabimur. Sin verò aliqua sumus ab illis, qui ante dixerunt, insimulationem præuenti, post anticipatam auditorum opinionem eorum, quorum insimulati fuerimus, & responsiones, & causas breuiter in medium differentes, ita proponemus, & auditores ad attentionem exhortabimur. Exordia quidem in consultationibus hoc modo sunt constituenda.

EXPLANATIONES.

Exordium est] *de proœmij definitione hæc scribit Aristo. in libro tertio Rhet. Proœmium est principium orationis, sicut in poesi prologus, in tibicinis cantus proaulium: nam hæc omnia principia sunt, & quasi via munitio ei, qui pertranire velit. proœmij*

uerò maximè necessarium, ac proprium munus est aperire finem institutæ orationis. quare, si causa perspicua fuerit, aut parua; licebit non uti principio. Proœmia autem sunt demonstrationi generis, deliberationi, & iudicialis. Causa uerò, de qua agitur, aut honesta est, aut turpis. si honesta; exordio utemur, quod proœmium dicitur: si turpis; exordio, quod à Cicero. Insinuatio appellatur. Sic orator, qui dicturus est, aut probus habetur, aut calumniæ obnoxius. si probis moribus præditus sit; exordium ei sit proœmium: si uerò suspectus sit; insinuatio. sed & oratio quandoque suspecta est; & idcirco insinuet: sin minus; proœmium dicat. Si igitur calumniæ obnoxius apud auditores fuerit orator, necesse est, aut ipsum in sese, aut res, de quibus dicit, aut ipsam demum orationem calumnias continere. atque hæ profectò calumniæ, aut ex præsenti tempore trahuntur, aut ex præterito, ex quo si qua improbitatis suspitio de aliquo habeatur; primum in auditores præoccupatione uidum est. quid uerò præoccupatio sit, quotque fiat modis, antea ample tractauit Arist. ex præsenti autem tempore oratori calumniam solet afferre ætas: nam si admodum iuuenis sit aut senex is, qui concionem habet, eum auditores molestè ferunt. itaque Cicero in Oratione pro lege Manilia totam proœmij uim in iuuenili ætate collocat. Si uerò res suspecta fuerit, uti diximus, insinuatione utemur animos auditorum præoccupando. Oratio tandem ipsa aliquando solet insimulari, ac potissimum cum aut prolixè, aut nimis priscè, aut nimis probabiliter dicatur. quare si fuerit prolixa, causa in rerum multitudinem referat orator: si prisca; hoc quidem tempus sic postulare: si nimis probabilis; ueram esse demonstret.

Quomodo autem eo utamur, primum quidē in genere deliberatiuo] Ait Arist. in libro tertio Rhetor. Deliberationum exordia à iudiciali genere sumuntur. natura enim deliberationes nulla habent exordia: quoniam sciunt auditores, de qua re faciendā sint uerba. & res ipsa nullo indiget proemio, nisi propter ipsum oratorem, uel aduersariū, uel si res non tanta existimetur, quantam ipse uult; sed uel maior, uel minor. itaque uel criminari necesse est, uel crimina dissoluere, uel amplificare, uel minuere. horum igitur gratia deliberationes proemio indigent: uel ornatus causa: nam ipsi proemium habuerit; uidetur temerè, subitoq; effutita oratio. Verum proemium magis uidetur iudicialibus orationibus, conuenire, quàm cæteris: etenim huic generi maximè congruit oratio, quæ auditores afficiat. & defendenti magis proemium est opportunum, quàm accusanti, cui epilogus est proprius. defensor autem magis proemio opus habet: quia rarò defendit; nisi calumniæ præcesserint, quamobrem is, qui deliberat, sumit à iudiciali genere exordium, quo uti minimè necesse est, nisi depraua tus sit iudex, aut is sit, qui libenter audiat ea, quæ ad rem nihil faciunt: deinde nisi res, de qua oratio habetur, sit dubia, ac minimè pateat, aut admodum plura contineat, quæ orationis prolixitatem pariant: postea nisi sit iudex suspectus: nā opus fuerit, ut animos auditorum purgatos reddat.

Cum rem igitur auditoribus proponere, ac liquidàm facere uoluerimus] Defensoris munus est uti exordio, quod quidē, tunc efficiet, cū statim auditorum animos sibi idoneos reddet ad audiendum. id uerò fiet, si attentos, dociles, & beneuolos auditores habere potuerit. Ioca autem, quæ hos reddant tales, sunt quatuor generica: orator, scilicet, auditores, causa, & aduersarij. sic Aristotel. explicat in libro tertio Rhet. Ex oratore ipso, atque ex aduersarij ducuntur ea, quæ ad inferendum crimen, & dissoluendum

pertinent. sed, veluti diximus hoc defensoris proprium est, statim criminibus occurrere: accusator verò debet in peroratione criminari. orator autem dociles habere auditores poterit, si eos attentos faciet: nam docilis is est, qui attentè audit audire. studeat quidem orator, vt vir bonus esse videatur: nam talibus viris se præbent attentiores auditores. atque hoc pacto à sua persona attentos, ac dociles reddet. A causa verò si summam causa breuiter exponemus, ac pollicebimur nos de rebus magnis, nouis, inusitatis verba facturos, deq; propryis, ac de iucundis. quare admonere nos oportet de huiusmodi rebus orationem esse. quòd, si eos non attentos esse volumus; dicemus rem esse pusillã, nihil ad eos pertinentem, molestam, atque odiosam. sed attentos facere, vt inquit Aristot. commune est non proemij solum, sed omnium partium orationis: nam alibi magis, quàm initio remittunt auditores animos. Attentos quoque præbent, iusta, honesta, utilia, uera, facilia, necessaria, quæ illis proponet orator dicenda.

Benevolentiam verò comparabimus] primum orator consideret, quo in eum animo ipsi sint auditores, benevolone, an infesto: aut neque bono, neque malo; animi enim auditorum in oratorem quandoque malè affecti sunt, si uir improbus sit, si causa turpis, si modus orandi molestus. si benevoli fuerint; superuacaneum est benevolentiam captare. attamen, si noluerit, paucis, ac dissimulatis uerbis efficere conducit. unde loca quatuor explicata præbent benevolentiam habendi facultatem: siquidem à propria persona orator benevolentiam contrahet, si eius officium sine arrogantia laudabit, aut qualis in rempub. fuerit, aut in patria laudabit, aut qualis in rempub. fuerit, aut in patrentes, aut in amicos: aut in ipsos, qui audiunt, aliquid referet: dummodo hæc omnia ad eam ipsam rem, de qua agitur, sint accommodata. præterea si incommoda proferet, inopiam solitudinem, calamitatemque: &, si orabit, vt his miseris succurrant, atque spem in illis solis repositam esse. Ab aduersariorum verò locis benevolentiam captabit orator; si in odium adducet eos, in inuidiam, atque in contemptionem. loca verò particularia percipies in lib. 1. Rhet. vbi Aristot. de iniuria agit: atque in secundo quoque, in quo de odio, ac de alijs animi affectibus doctissimè disseruit. sed in odium aduersarios trahet orator, si quid eorũ spurcè, superbè, perfidiosè, crudeliter, confidenter, malitiosè, flagitiosèque factum proferet: in inuidiam verò, si uim eorum, potentiam, factionem, diuitias, incontinentiam, nobilitatem, clientelas, hospitium, sodalitatem, affinitates dicet, atque his adiumentis magis, quàm ueritati eos confidere: in contemptionem tandem, si inertiam, ignauiam, desidiam, luxuriamque aduersariorum: ab auditorum persona, si eorum res fortiter, sapienter, magnificè, mansuete, iusteque iudicatus dicet orator: & si, quæ existimatio, quæ iudicij expectatio sit, proferet: à rebus demum ipsis benevolum reddet auditorem, si eius causam laudando extollet, & aduersariorum per contemptionem deprimet.

Fiunt autem circa rem, cum quis nihil &c.] Nunc ad insinuationem accedit, qua tunc utetur orator, cum causam turpem habebit, hoc est, cum ipsa res animum auditoris alienat: aut cum persuasus ab alijs, qui ante dixerunt, esse uidetur: aut cum defessus est audiendo. oportet autem in huiusmodi rebus præoccupatione uti, ac potissimum si causam turpem habebit: & turpitudinis causam aut in necessitatem, aut in fortunam, aut in tempora, aut in aliquod incommodum referet: dicatque non consultantibus quidem esse, sed rebus potius huiusmodi adscribendum. uerum plura de his legas in libris Rheto. Cice.

Causam verò Insinuationem aggrediendæ exponit

Arist. in libro tertio Rhet. cum ait. Qui malam causam habent, nel habere uidentur; proemijs utuntur: nam in quouis loco potius commorari melius est eis, quam in ipsa causa. itaque serui etiam ad interrogata non respondent, sed uerborum ambagibus utuntur, & longis exordijs. Verum, ut docet Cicero, si causa turpitudinem habebit, exordiri poterimus rem, non hominem: aut hominem, non rem spectari oportere: non placere nobis ipsis, quæ facta dicantur ab aduersarijs, & esse indigna aut nefaria, his uerò cum maxime uti debeat orator in insinuatione; ea longè est petenda.

Quo verò utamur ordine animaduerti conuenit] *scribit Arist. in libro tertio Rhet. sunt orationis partes duæ: necesse est enim rem primò, de qua agitur, exponere: deinde illam argumentis confirmare. & subdit. si plures fuerint; tunc erit proemium, propositio, probatio, peroratio. uerum, ut aliàs diximus, proemium, & peroratio non sunt orationis partes uerè: non enim docent, sed tantum in memoriam reducunt. quapropter si nulla insit insimulatio neque nobis, neque orationi, neque ipsi rei; à propositione continuò est inchoandum. si uerò aliqua simus insimulatione præuenti; primum anticipanda est auditorum opinio: deinde responsiones, & alia adiungemus.*

De Narratione in eodem genere.
Cap. XXVIIII.

POstea verò necesse est, aut res gestas à nobis renunciari, refertive aut res præsentes diuidendo exponi, aut quæ futuræ sunt iam prædicti. Cum igitur de legatione sit nobis renuntiandum; omnia, quæ dicta fuerint, dilucide narrare oportet. quo primũ quidem grauitate oratio præ se ferat: hęc enim renunciatio solum erit, nullaque alia orationis figura incidet. Deinde si quidem nobis ex sententia minus res contigerit, non vlla id negligentia nostra, sed alia quadam causa accidisse auditores existiment. Sin verò ex sententia contigerit, non casu aliquo, sed nostra diligentia, & industria id factum opinentur. Hæc autem eo facilius credunt, si quoniam gestioni negotiorum nequaquam interfuerint: nostram in oratione negligentiam, proptitudinemque perspexerint, vtpote qui nihil omittamus, sed unumquodq; quam accuratissime referimus. Cum igitur legationem renuncie mus ijs causis, singula, quæque quo pacto gesta fuerint, renunciari oportet. Cum vero ipsi concionantes aliquid præteritum narramus, siue ęt præsentia exponamus, siue prædicamus futura, necesse est, vt vnumquodq; horum. & breuiter, & dilucide, & non sine probabilitate faciamus. dilucide quidem, vt quæ dicuntur, comprehendi queant. breuiter autem quo quæ dicta fuerint, memoriæ auditores teneãt. Probabiliter uerò, ne ipsi auditores priusquam probationibus, atq; iuris partibus nostram orationẽ confirmauerimus; nostra iã narrationes falsas esse reprobent. Dilucide igitur exponemus, aut à nominibus, aut à negocijs. A negotijs quidem, si nõ ea perturbare exponamus, sed rerum, ac temporũ ordinem seruemus: reliqua verò deinceps collocemus, & si neque eo de quo dicere cœperimus, relicto negotio, in rem aliam transeamus. A negotijs igitur hoc modo dilucide narremus. A nominibus verò, si quàm maxime idoneis rerum nominibus negotia appellemus, & si non ambiguis vtamur neque perturbatè ipsa collocemus, sed vsque cohærentia deinceps

ordinemus. Dilucide igitur exponemus, si hęc diligẽter obseruauerimus. Breuiter verò narrare poterimus, si tũ ex negotijs, tũ ex nobis ea remouerimus, quę non sint dictu necessaria, & ea solum complectemur, siue quibus obscura reddetur oratio. Et breuiter quidem hoc modo exponemus. Probabiliter aũt à nobis narrabitur, si ad ea negotia, quę minus verisimilia uidentur, causas attulerimus, quibus illa non absurde gesta videantur: si qua verò omnino incredibilia contigerint; ea relinquamus, necesse est. Sin aũt necessaria sunt, quę dicantur; ea te scire ostendas, oportet, sed ad confutationis partem, quia cum illa implicata sint dicenda reseruare, orationesque progressui id te uerum demõstraturu polliceri, ea vsus argutia, quod quę prius ab te dicta fuerint, ea prius uera, iustaq; demõstrare, quàm aliud hmõi quicquam uelis. Et hoc q̃dem modo his, quę minus uerisimilia sunt, medebimur. Vt aũt summatim una omnia cõplectamur & renunciando, & exponendo, & prędicendo, ex his omnibus, quę ante diximus dilucidas, breues & probabiles narrationes faciemus.

EXPLANATIONES.

Postea verò necesse est, aut res gestas à nobis renuntiari] *Quamuis Cicero dicat narrationem esse rerum gestarum, aut perinde vt gestarum expositio, Arist. tamẽ asserit, aut res gestas à nobis renuntiari: aut res præsentes diuidendo exponi, aut quæ futuræ sunt, iam prædici, hoc est, narrationem esse expositionem rerum præteritarum, aut præsentium, aut futurarum. Verum differt: quoniam, si de rebus gestis narratio, fiat; appellatur renũtiatio, siue relatio: si de præsen-*

præsentibus; dicitur expositio: si de futuris; prædictio. Hæ quidem res aut uerè gestæ sunt, aut non. Si verò non; eo tamen narrandæ sunt modo, ac ordine, quo si uerè gestæ essent. Ficta narratio nuncupatur fabula: atque ea est, quæ neque ueras, neque verisimiles continet res, ut hæ, quæ tragedijs traditæ sunt. Si autem uerè gesta sit res; dicitur historia, quæ res continet gestas, sed ab ætatis nostræ memoria remotas. Ficta quoque res dicitur, quæ fieri potuit, veluti argumenta comœdiarum. Atque hæc ad rem pertinent: nam narrationis non omnis, sed quæ historica existit, duo sunt genera: unum, quod in negotijs: alterum, quod in personis, positum est. atque hæc habent sermonis festiuitatem ex animorum, dissimilitudinem, misericordiam, rerum uarietates, grauitatem, lenitatem, spem, metum, suspitionem, dissimulationem, desiderium, fortunæ commutationem, insperatum incommodum, subitam lætitiam, iucundumq; rerum exitum.

Cum igitur de legatione nobis sit renuntiandum] *Narratio autem maximè propria est generis demonstratiui, & iudicialis: deliberatiui verò aquinocè: scribit enim Arist. in lib. tertio Rhet. Multis in locis narrare opus est, & aliquando non est in principio narrandum. In deliberatione narratio locum non habet: quoniam de rebus futuris nemo narrat. sed, si ulla narratio fuerit; de præteritis erit: ut in memoriam ea reducentes, de futuris melius consulent. sed ea, quæ præterita sunt, vel vituperant, vel laudant, itaque tunc deliberantis munus non exequuntur. Et propterea aduertendum est narrationem esse tantum tum generis demonstratiui, tum iudicialis: deliberatiui autem esse propositionem. Est enim propositio, vt aliàs diximus, An bellum cum finitimis sit gerendum. Cæterum hoc deliberatiui generis proprium est*

exordium, si fiat, à propositione minime diuisum esse: eadem enim sunt: si quidem propositio finem, cuius gratia oratio habetur, insinuet.

Vnumquodque horum, & breuiter, & dilucidè, & non sine probabilitate faciamus] *In libro autem tertio Rheto. ubi de narratione Arist. disserit, inquit. Ridiculè autem faciunt ij, qui dicunt narationem breuem esse oportere, atqui quòd quidam pistori panem subigenti percunctantiq;, durum ne, an mellè subigeret. quid? bene, inquit, omnino subigere non licet. neque enim prolixa uti narratione oportet, neque prolixo exordio, neque probationibus. sed neque hac in parte rectè se habet breuiter, concisèq; narrare. uerum quod medium est, seruare decet, hoc est dicere, quæ satis sint ad rem explanandam, uel quæ in opinionem inducant, rem esse factam, uel eum læsisse, uel iniustè fecisse, uel cætera eius generis, quæcunq; nonerit. Ait autem Cicero in Rhetor. lib. Tres conuenit res habere narrationem: ut breuis, ut dilucida, ut uerisimilis sit. Deinde quonam pacto breuis fiat, docet, cùm ait. Rem breuiter narrare septem modis poterimus: primum si inde incipiemus narrare, unde necesse erit: deinde si non ab ultimo initio repetere uolemus: tertiò si summatim, non particulatim narrabimus: quartò si non ad extremum, sed usque eo, quò opus erit, persequemur: quintò si transitionibus multis utemur: sextò si non deerrabimus, ab eo, quod cæperimus exponere: septimò si exitus rerum ita exponemus, ut antequoque quæ facta sint sciri possint; tametsi nos recitauerimus. Rem porrò dilucide narrabimus, si ut quidque primum gestum erit, ita primum exponemus, & rerum, ac temporum ordinem conseruabimus, ut gestæ res erunt: aut ut potuisse geri uicebuntur. hic erit considerandum, ne quid perturbate, nec contorte, nec ambigue, nec none dicamus: nec in aliam rem trãseamus:*

mus: nec ab ultimo repetamus: nec lõge prosequamur: nec quid quod ad rem pertineat, prætereamus: & si persequemur ea, quæ de breuitate præceptæ sunt: nã quo breuior, eò dilucedior, & cognitu facilior narratio fiet. Probabilis, siue uerisimilis narratio erit, si ut mos, ut opinio, ut natura postulat, dicemus: si spatia temporum, personarum dignitates, consiliorum rationes, locorum opportunitates conseruabuntur: ne refelli possit, aut temporis parum fuisse, aut causam nullam, aut locum idoneum non fuisse, aut homines ipsos facere, aut pati non potuisse. In hunc uerò locum referuntur tria præcepta quæ Aristoteles tradit in li. tertio Rheto. narrationi congrua esse. horum primum est. inserere narrationi debes, quæ probitatem tuam significent: ut, Ego quidem nunquam admonere destiti, quæ iusta sentiebam, ne filios deserevet. secundum præceptum est moratam oportere esse narrationem quod facile fit, si quid mores efficiat, intellexerimus. atque illud primò, qua mente factum sit, ostendere, mores indicat: nã qualis esse mens ostenditur, tales etiam mores habentur. mens autem à fine, quem sibi constituit, uel bona, uel malà dicitur. atque hac de causa mathematicæ locutiones non habent mores: quoniam mentem, ac delectum nullum habent: nam actionis fine carent: at verò Socratici sermones habent mores; quoniam de rebus eis sunt, quæ alicuius gratia fiunt. sed ea quoque morata dicuntur, quæ cuiusque mores consequuntur: ut, Hæc dicebat, & eodem tempore discedebat. tertium præceptum est, quod debent in narratione poni, quæ mouere animum possint: ut, si narrentur ea, quæ commotiones sequuntur, aut quæ nota sunt his, qui audiunt: & quæ priuatim, uel sibi, uel aduersario propria sunt: ut, Ille discedens ad me frequenter oculos conuertebat.

De

De ordine Narrationum. Cap. 30.

Eas autem tripliciter ordinabimus: nam si quidem ea, de quibus dicimus, pauca sint auditoribus cognita; exordio narrationem coniungemus, ne pars hæc separatim posita breuis admodum fiat. Cum uero negotio & permulta, & incognita sint; ad vnumquodq; coniunctas narrationes faciemus, easque iustas, & vtiles, & honestas ostendemus: quo non modo in narrandis rebus occupati simplicem, & non uarietate quadam insignem orationem faciamus, verum & auditorum animos capiamus. sin autem negotia mediocria, & minime nota sint; opus est vel renunciationem, vel expositionem, vel præiectionem in exordio & vno & eodē quasi corpore collocemus. Hoc autem faciemus, si à rerū initio ad extremum usq; narrando prosequamur, & nihil aliud complectamur; sed ipsa negotia expedite declaremus. Quemadmodum igitur in exordio narrationes ordinandæ sunt, ita scire poterimus.

EXPLANATIONES.

Eas autem tripliciter ordinabimus] *quonam pacto disponendæ sint narrationes docet. His similia sunt præcepta narrationis ordinandæ ea, quæ Cicero in lib. secundo Rheto. tradit.*

De confirmatione. Cap. 21.

DEinceps autem confirmatio sequatur, necesse est, per quā prænarrata negotia ex probationibus

tionibus & iustis, & vtilibus, sicuti nos demōstraturos polliciti sumus, cōfirmabimus. Cū igitur coniunctas narrationes facere oportet, probationes in consultationibus quàm cōmodissimè dicuntur à rerū consuetudine, ab exemplo, à cō memoratione, & ab ea, quæ de oratore sit apud oēs opinione. Vtendum est etiam & si qua ex alijs probationū partibus inciderit. eæ verò sic sunt collocandæ. Primum quidē dicētis opinio. sin id minus poterimus; rerum consuetudines ordinabimus, demonstrabimusque & hæc, quæ dicimus, vel & his similia hoc modo fieri cōsueuisse. deinde verò exēpla adferemus, & si qua est cū his, quę à nobis dicuntur, similitudinē adducemus. ea aūt exempla capiamus, oportet, quæ tum rei congruant, tum ipsis auditoribus uel loco, vel tempore sint proxima. si autē secus sint; debemus ex aliis, quæ maxima, & notissima sūt accipere. post hęc verò sententijs vtendum est. Oportet autem eas partes, quibus probabilia, & exempla tractata fuerint, in fine commentationibus, & sententijs terminemus. Et probationes quidem hoc modo, & negotiorum confirmationem adducemus. Si uero narratis rebus continuo sit fides adhibita: probationes ipsas relinquemus, & à iusti, & legitimi, & vtilis, & honesti, & iucundi, & facilis, & possibilis, & necessarij partibus antedicta negocia confirmabimus. Et si quidem iustum inest, id primum collocabimus & per hoc, perq; huic simile, & per contrarium, & per iudicatum iustum enarrabimus, & similia his iustis, de quibus loqueris, exēpla sunt afferenda. habebis autem permulta exempla tū ex his, quę priuatim apud singulos iusta existimantur, tum etiam ex his, quę in ipsa urbe ubi

oratio-

orationē habes, tum demum ex his, quæ in alijs vrbibus iusta duci solent. Cum vero hæc omnia hoc modo percurrentes narrauerimus, in ipsiusque iusti fine sententias, commentationesq; moderatas, & sibi inuicem dissimiles attulerimus, si quidem ea pars longa sit, eiusque memi nisse voluerimus: paucis iterabimus. sin autem mediocris sit, commemorreturque tūc vbi eam finierimus, aliam quoque partem adiungemus. est autem id huiusmodi. Quod iustum quidem est auxilium nos ferre Syracusanis: satis ex ijs, quę dicta sunt, demonstratum existimo, quod autem etiam id nobis conducturum sit, enitar edocere. Et, cum rursus eodem modo, vt de iusto factitaras, utile percurreris, & eius extremā partem, vel breuiter iterando, vel finiendo absol ueris; itidem aliam partem, quæcunque tibi in manu fuerit, adiunge. Hoc igitur modo aliam alij partem addere, & orationem contexere, opus est. Cum hęc uerò omnia prosecutus fueris, quibus ea, quæ persuades, confirmare queas, oportet in his de omnibus summatim cum commentationibus, & sententijs, coloribusque demonstres non ea efficere, & iniustum, & pernicioſum, & turpe, & triste admodum fore: contrà uerò summatim addendum est, & iustum, & vtile, & honestum, voluutuosumq; futurum: si hæc, ad quæ eos exhortaris, effecerint: Vbi verò iam satis, abundeque sententiarum grauitate vsus fueris, quæ persuades, conclusiones terminabis, & hoc quidem modo, quæ proposita fuerint confirmabimus. Post hanc autem partem de præoccupatione dicere aggrediemur.

De

EXPLANATIONES.

Deinceps autem confirmatio sequatur] *Primum igitur proemij locus erit, secundus narrationis, tertius confirmationis, quæ est nostrorum argumentorum expositio cum asseueratione: aut ea est, per quam argumentando nostræ causæ fidem, & auctoritatem, & firmamentum adiungit oratio.*

Probationes in consultationibus quam commodissimæ ducuntur à rerum consuetudine, ab exemplo, à commentatione, & ab ea, quæ de oratore sit apud omnes opinio.] *Argumenta, quæ confirmando profertis, qui in genere deliberatiuo dicit, sumi debent, ut ipse explicat, à quatuor genericis locis, hoc est, à consuetudine, ab exemplo, à commemoratione, & ab opinione, quæ de oratore habetur apud omnes. Consuetudo est locus, qui probabiles præbet rationes, de hac verò in superioribus libris egimus. sed aduertendum est præceptum esse commune, tum generi deliberatiuo, tum iudiciali, ut ad id probatio applicetur, quod quæretur in iudicio, aut in deliberatione. In iudicijs autem quatuor principes fiunt quæstiones, de quibus proprio dicitur loco. In deliberatiuo autem genere, in quo quæritur, an sit faciendum; multæ quæstiones fiunt. prima verò est, an faciendum sit, nec ne, secunda, si sic faciendum; an sit futurum, quod deliberatum est esse faciendum. tertia, si sit futurum; utrum iustum sit, necne. quartum, si iustum sit, an utile, si uerò sit utile; an tantum. Ex his quæstionibus magna tibi argumentorum oritur sylua. In libro autem primo, atque secundo Rhetoric. declarauimus oratore his persuadere instrumentis enthymematibus, scilicet exemplis, amplificationibus, sententijs, fabulis,*

lis, sine apologis, oratione affecta, & morata. sententiæ ad enthymemata ducuntur, & fabulæ ad exempla. In genere autem deliberatiuo maximè vtitur orator exemplis, fabulis moratis, & affectis, sed & alijs quoque, verum hæc deliberanti sunt præcipua: neque cum omnis deliberatio sit de futuris; à præteritis per exempla de ipsis dicere est necesse. & idcirco difficilius est in genere deliberatiuo, quàm in iudiciali versari: ac præterea nec in deliberationes multum sunt commotiones, vt in aduersarium vel de seipso, vel in mouendis affectibus: hæc enim in hoc genere minimè reperiuntur, nisi quis à causa discesserit, quæ re debent, vt ait Arist. hac tantum fieri, cum alia, non habet orator, quę dicat, quemadmodum Athenis oratores faciunt, atq; etiam Isocrates in deliberationibus accusat, vt Lacedæmonios in Panegyrico, & Charetem in oratione sociali.

Primum quidem dictatis opinio] *docet argumentorum dispositionem, ac primum vult locum primarium tenere ea, quæ ab opinione, quæ de oratore habetur, ducuntur. q. si id minimè consequi poterimus; à loco consuetudinis sumuntur argumenta. deinde exempla in medium adducemus.*

Si verò narratis rebus continuò sit fides adhibita] *si fides adhibita fuerit à narratione rerũ; non à prædictis locis percipiemus probationes: etenim iam probatum est. verum confirmabimur antedicta negotia à locis communibus, quæ sunt, vt antea exposuimus, iustum, legitimum, vtile, honestum, iucundũ, facile, possibile, & necessarium. & quomodo vnumquodque horum tractandum sit, docet. & id diligentissimè considerandum est: siquidem & loca inueniẽdi, & inuentarum rerum dispositiones exponat docet. In 3. autem lib. Rheto. dum de dispositione generi cuique idonea differat, inquit. sunt & in deliberatione, & in iudicio nostra argumenta primum collocanda: deinde argumenta, & calumniæ aduersariorum tum contemptione quadam confutanda. verum, si multiplex, & varia sit aduersariorum oratio; primum confutabimus: deinde nostra ponemus.*

De præoccupatione. Cap. XXXII.

EST autem præoccupatio, eorum locorum, qui contra tuam dictionem haberi possent, præoccupans reprehensio, oportet autem, quæ ab aduersarijs dicuntur extenuare, tua verò amplificare, vel vti superius in amplificandi tractatu audieras. Opus est etiam, conferas vnum vni; cum tuum scilicet maius sit: & plura pluribus, & vnum multis, & multa vni. sic secundum omne speciem varietate debemus vti, nostra quidem augendo, aduersariorum autem infirmando, atque deprimendo. Et hoc quidem modo præoccupationibus vtemur. hæc autem, vbi fuerimus prosecuti, iterationibus exitum terminabimus, coloresq; antedictos ratiocinationibus, vel enumerationis, aut electionis, aut interrogationis, aut ironiæ assumemus.

EXPLANATIONES.

Est autem præoccupatio] *de præoccupatione antea quoque diffuse locutus est Aristo. itaque hæc pars superiori capiti adiungenda est.*

De

De Suadendi, Dissuadendiq; forma.
Cap. XXXIII.

QVod, si ad ferendum aliquibus auxilium suaserimus, siue priuatis hominibus, siue vrbibus; paucis dicere conueniet: &, si qua his in auditores siue amicitia, siue gratia, siue misericordia præcesserit, in medium referre congruum erit: maxime, enim omnes his auxilio esse volunt, qui tali animo in eos fuerint, diligunt, enim eos à quibus vel ab ipsis vel ipsorum amicis aliquid beneficij siue ipsi, siue alij, qui eis curæ sunt, vel opportune suscepisse, vel suscipere, vel susceptum ire credidexrint. his autem habent gratias, qui siue ipsi, siue ipsorum amici, aut in eos, aut in eorum necessarios boni quippiam opportune, vel contulisse, vel conferre, collatur, uel putetur. Si horum igitur aliquid vnum incidat; id breuiter doceamus, & ad misericordiam redigamus oporret. Id autem affatim facere poterimus, si cognouerimus solere omnes in eos misericordia moueri, quos familiari erga se animo esse opinentur, aut indignos calamitate suspicantur. Hæc autem in ijs esse ostendes, quos misericordia dignos velis demonstrare: estque demonstrandum eos inique passos, vel pati, vel passuros, vbi minus his auxilio auditores fuerint, sin verò hæc in illis non sunt, demonstrabis eos omnium bonorum inopes esse, quorum cæteri omnes aut plurimi sint participes, quique nihil vnquam boni vel nacti fuerint, vel nanciscantur, nacturive sint, nisi auditores hoc tempore ad misericordiã moueantur.

Ex

Ex his igitur auditores ad misericordiam inducemus.

Dissuadere autem ex contrarijs locis poterimus, eodemque modo exordiemur, & narrabimus, & probationibus vtemur, auditoribusque ostendemus, quæ facere aggrediuntur, esse, & præter leges, & iniusta, perniciosa, & turpia, & tristitia, & impossibilia, & difficilia, ac minimè necessaria. In dissuadendo verò idem dispositionis modus seruabitur, qui etiam in suadẽdo. quamobrem qui vltro dissuadent, disponere ita poterunt. Qui verò aliorum suasionibus cõtradicere voluerint, primum quidẽ ea in exordio proponere debent, quibus sini contradicturi; in reliquis verò sigillatim est exordiendũ: posti singula verò prædictorum exordia est, secundum vnumquodq; propositum maximè demonstrandum, minime omnium ea esse, ad quæ aduersarius exhortetur, neq; iusta, neq; quę ijs sequuntur, hoc autem facies, vt ostendas, vel iniusta esse, quæ ille narrat, vel inutilia, vel his similia, aut iustis contraria, aut vtilibus, aut his, quæ talia esse iudicantur. eodem quoque modo & cætera quæ inciderint tractare debebis. Optimus igitur dissuadendi modus hic est. Quod, si minus hoc facere commodè potueris, ex eo qp reliqueris genere, dissuadere orando poteris; vt, si quidem aduersarius iustum esse ostẽderit; tu vel turpe esse, vel inutile, vel difficile, vel impossibile, vel aliud quidnis huiusmodi enitere demonstrare: sin vtile aduersarius esse ostenderit, iniustum ipse, & si quid aliud opportunum ad id habueris, demonstrabis tua præterea augendo, & aduersarij deprimendo facies, quemadmodum in suasionibus dictum est. Decet

eodem quoq; modo sententias commentationesque afferre, præoccupationesque refellere, ac breuiter ad exitum iterare. Præterea quoque in suasionibus ostendendum est, aut eos, quibus auxilium ferendum suademus, horum amicos esse. quos ad id faciendum exhortamur, aut hoc gratias his deberi, qui deprecantur. quibus vero auxilium ferre dissuaserimus, eos vel ira, vel inuidia, vel odio dignos ostendemus. In odium quidem adducemus; si ab illis aut ipsos auditores, auditorumve amicos, aut alios, qui his curæ sint mali quippiam inique passos demonstrabimus. In iram autem rapiemus; si vel auditores ipsos, vel ipsorum amicos, vel alios, qui his sunt curæ, indigne neglectos, iniuriave affectos ostendemus. In inuidiam verò contrahemus, si summatim indigne fortunatos extitisse, aut esse, aut fore, vel si nullius vnquam boni fuisse inopes, aut esse, aut futuros, vel si nunquam malorum quippiam passos, aut pati, aut passuros demonstrabimus. In inuidiam igitur, & odium, atque iram hoc modo concitabimus. beneuolentiam verò, & gratiam, & misericordiam ex his poterimus cõparare, quæ in suasionibus dicta sunt. Eas autem ex antedictis omnibus contexere, ordinareq; poterimus. Species igitur suadendi, & qualis ipsa sit, & ex is quibus constet, & quomodo ea vtendum sit, ex liquido cognoscimus.

EXPLANATIONES.

Quòd si ad ferẽdum aliquibus auxilium suaserimus] *Suasio, atque dissuasio ferendi, aut non ferendi auxilium est subiectum, siue propositum, quod ad genus pertinet deliberatiuum: de quo cum aliàs*

ab

ab Arist. copiosè disputatum sit, atque loca sint particularia, & in ordinem redacta; missa faciemus.

De orationis partibus in Demonstratiuo genere. Cap. XXXIII.

RVrsum autem laudandi, vituperandique speciem deinceps considerabimus. Cum in hoc genere exordiri voluerimus; propositiones primũ ordinamus, insimulationesq; dissoluimus, itidem atq; in suadendo. Ad attentionem verò exhortamur, tum ex his, quæ in consultationibus dicta sunt, tum ex eo quod mirabilia, illustriaq; dicamus, vt æquitatem nostram, eorumque quos vel laudamus, vel vituperamus, facinora demõstremus: in huiusmodi enim causis, vt plurimum non disceptationis, sed ostentationis potius eam orationem habere consueuimus. Primum autem exordia eodem modo constituemus, qui in deliberatiuo à nobis genere demonstratus est. Post exordium vero partiri debemus ex ea, quæ extra virtutem sunt, & ea, quæ in ipsa virtute bona cõsiderantur, hoc modo: externa quidem bona in bonam valetudinem, & robur, & formæ dignitatem. & diuitias: virtutem verò in sapientiam, iustitiam, & fortitudinem, illustresque disciplinas distribuimus. Horum autem, quæ in virtute posita, locataque sunt, iure laudantur; extraria autem subducuntur. Robustos nanque, & pulchros, & nobiles, atque locupletes nequaquam laudare, sed dicere beatos conuenit. His autem diligenter consideratis, post exordia de genere primum dictionem ordinabimus. Hoc enim primum hominibus, ac reliquis animalibus clarum inest, vel ob-

scurum. Proinde rectè quidem aut hominem, aut aliud tale animal ex genere commemorabimus. Cum vero ad effectū, aut rem, aut orationem, possessionemve laudare voluerimus. cōtinuo ex ijs, quæ honesta ad sunt, nō absurdè laudabimus. A genere aūt laudare ita conuenit. Si quidē progenitores insignes fuerint, debemus omnes ab initio ad eum vsque quem laudatum volumus resumere, & in singulis progenitoribus clarum aliquid summatim apponere. Quod si primi industrij, insignesq; fuerint: reliquos verò nihil oratione dignum gessisse contigerit; primos, quidem illos eodem modo prosequemur, ignauos autem, atque degeneres omittemus, ea vsi cauillatione, qp propter maiorū multitudinem nolimus auditoribus orationis longitudine graues effici; præsertim cum nemini sit obscurum, qui ex bonis, clauisq; parentibus nati sunt, eos consentaneè fieri suis maioribus nō dissimiles. Sin autem veteres progenitores obscuri fuerint, qui vero proximè extiterunt illustres, ab ijs est laus generis capienda, dicēdumque, vt de illis quidem longam repetere quandam orationem superuacaneum admodū fuerit. Sed si eo laudes referantur: qui proximi ijs, qui laudantur, extitissent, planè, & hi quoq; boni, probiq; viri ostendentur, quodque perspicuū fit, horum maiores industrios, quosdam insignesq; extitisse. Haud namq; verisimile videri, huiusmodi homines honestos, & bonos esse, qui ex improbis progenitoribus nati essent. Vbi verò nullus maiorum sit splendor; dices ipsum in se generosum esse, colligesq; eos omnes ingenuè natos esse, qui ingenitam sibi virtutem habēt, & eos alijs quoque omnibus longè antecellere,

cellere, qui suos progenitores laudant: permultos, enim qui ex claris maioribus nati essent, degeneres extitisse. addesque quod de huius nunc, & non de progenitorum præconijs agatur. Eodem autem modo in vituperationibus origo generis in improbos maiores referenda est. Et ita laudando, ac vituperando quæ ad genus pertinent, ordinabimus. Et si quid illi, de quo loquimur, præclarum fortun concesserit, hoc duntaxat tuebimur, vt ea, quæ ætati conueniunt, enarremus, & id quidem haud prolixè: pueri nanque tam suo ingenio, quam eorum qui ipsis præfuerint, diligētia, honesti, pudiciq; sunt. Quare breuis de ijs est habenda oratio. Cū hunc autem modum percurreris, habita ad posterum commentatione, atq; sententia; debes hanc partem in adolescētis ætatem terminare. Et propositione deinde facta, aut eius qui laudatur, res gestas, aut mores, aut studia amplificabis, quemadmodum ab initio in demonstratiuo genere prius diximus. Exponesque ad huius, quem ipse laudas, cum esset hac ætate, aut per hunc, aut per studium, aut ex hoc, aut huius gratia, tum hoc, tum illud præclarum facinus gestum fuisse. Oportet & cæterorum quoque iuuenum præclara facinora colligēdo conferre, & huius longè ijs maiora esse ostendere: illorum quidem, quæ minima sunt: huius autem, quem tu laudas, quæ maxima sunt enarrando. Conuenit autem & quæ apud alios res illustres parum pro dignitate collatæ fuerint, eas abs te dicendo itidem magnas demonstrari. Et semper res ita comparando augendæ, & exornandæ sunt: vt, Vbi & quis iuuenis ita Philosophus vnquā fuit, qui vel senior magnū

adeo incrementum habuerit? Et qui adeo robuste gymnasiorum labores perfert, vehementer is philosophiæ studium, & industriam adamabit. Et hoc quidem modo similitudine & collatione vsi amplificabimus. Cum verò quæ circa ætatem adolescentis considerantur, absoluerimus; in fine huius partis sententias, commentationesq; locabimus, aut quæ dicta sunt breuiter iterantes, aut ad postremam partem finientes. Rursus vbi proposuerimus, quæ gesta sint ab ipso viro, quem laudamus; de iustitia primũ dicere aggrediemur, qua in eodem modo, vt in superioribus exornantes, ad prudentiam, si fuerit, descendemus. Et hanc eodem quoq; modo absoluentes, fortitudinẽ si fuerit, proponemus. Quam eadem amplificationis ratione item percurrentes, cum ipsius finem partis attigerimus, & omnia genera prosecuti sumus, summatim quæ ante dicta fuerint iterãtes, exitum vel sententia, vel commentatione toti orationi apponemus. Congruet autem laudibus, nominibus etiam multis circa vnumquodque vti, & splendidam facere dictionem, atq; magnificam.

Eodem quoq; modo cum de nequam hominibus oratio nobis erit, vituperationes constituemus. Oportet autem nullis in eum vtamur cauillis, quem carpimus, sed ipsius duntaxat vitam enarremus: sermones enim longe magis, quam iocosæ obiurgationes, atque cauilla, & auditoribus persuadent, & ægritudine quos vituperamus afficiunt; nam huiusmodi quidem sales ad idæam, vel ad substantiam referuntur. Sermones verò sunt ingeniorum, morumq; veluti imagines. Cauendum est etiam, ne res turpes nominibus appelles turpibus. Id enim adfert

fert grauitati calumniam. Sed quæ hmõi sunt, tanquam per ænigma significabimus, & aliarũ rerum nominibus rem ipsam manifestabimus. Debemus autem in vituperationibus ironia vti, & in ijs aduersarium deridere, quibus ille maxime exultat & priuatim, quidem paucisq; præsentibus eum dehonestare. In vulgus autem & multitudinem communes maximè vituperationes maledicere. Vituperationes verò eodem modo poterimus, quo etiam & præconia, & augere, & extenuare. Itaque harum specierum ex ijs, quæ superius dicta sunt, vsum omnem intelligemus.

EXPLANATIONES.

Rursum autem laudandi, vituperandiq; speciem deinceps considerabimus] *Explicat Aristo artem dicendi in genere demonstratiuo, atq; initium facit ab exordio, & inquit. Primum propositiones ordinamus, atque insimulationes dissoluimus, perinde atque in genere deliberatiuo. deinde attẽtos auditores facimus, neque loca attentionis assumit ab his, quæ in consultationibus dicta sunt, à rebus mirabilibus, atque clarissimis. At verò in libro tertio Rhetor. scribit. pro aulium quidem cantus similis est proœmio demonstratiui generis: nam tibicines quicquid sibi videntur bene canere posse, id præcinentes, cum sequenti cantu copulant. sic etiam in demonstratiuo genere scribendæ sunt orationes: quicquid enim voluerit orator, initio dicere potest, deinde progredi, & cum oratione id coniungere. ducuntur autẽ exordia demonstratiui generis à laude, vel à vituperatione. ducuntur etiam à consilio, & deliberatione: quin etiam ab his, quæ propria sunt iudicialis generis. &*

hæc personam auditoris respiciunt, in hoc autem genere exordia sint ea, quæ efficiant, vt auditores vnà laudare putent se, vel genus, vel studia sua, vel aliquo alio modo. in genere autem demonstratiuo, & iudiciali insinuatur finis, & intentio: vt audientes non sint suspensi, sed præciant quibus debeat actio fiat.

Post exordium verò partiri debemus ea, quæ in ipsa virtute bona considerantur] *Laudū loca præcipit Aristo. de quibus in superioribus libris ample tractauimus. dum vero laudes narramus (etenim narratio proprie competit, tum generi demōstratiuo, tum iudiciali) primum narratio non sit sermo continuus: imo in tot partes dissectus esse debet, quot seorsum probari possint, ac demonstrari: vt in hac fortis, in illa prudens, in ista parte iustus esse ostendatur. verum illud maximè est in oratione demonstratiua obseruandum, vt cum res gestæ notæ fuerint; in memoriam tantum eas breuiter reducat. deinde cū laus sit oratio magnitudinem virtutis exponens; laudandus est vnusquisq; eas res gestas explicans, quæ virtutis magnitudinem ostendant. propria enim rerū gestarum est laus. quæ verò extra sumuntur, sicut à nobilitate, educatione, & patria ad fidem faciendam adhibentur: verisimile namq; est probum virum ex probis, & bene educatum probum euadere hominē. præterea & hoc sit præceptum laudantis, atq; vituperantis, vt ne nimis longæ, nec breues sint orationis partes. cæterum cum res gestæ, quibus laudamus credi debeant: rarò enim demonstrari solent, nisi incredibiles videantur: ita q; probationibus rarò vtetur orator, sed res gestas amplificabit: amplificatio enim sic se habet in genere demonstratiuo; vt probatio in iudiciali, & deliberatiuo: simili ratione si vituperauerimus, supponendo vitia, res gestas laudabiles extenuemus. & sicuti amplificatio est generi demonstratiuo propria,*

propria, sic & oratio morata: attamen & huic generi non inconueniunt enthymemata exempla, sententiæ, fabulæ siue apologi, & oratio affecta.

Accusationis Quæstionisq; præcepta quæ ad iudiciale genus spectant. Cap. XXXV.

RElíquum est, vt accusandi, quærendiq; præcepta peragamus, quæ rursus quemadmodum in iudiciali genere dictum est, componemus, ordinabimus, percurremus. Primum igitur in exordijs rem, de qua sit accusatio, vel defensio, proponemus, vt etiam in alijs præmissis speciebus. Ad attentionem autem ab ijsdem locis exhortabimur, quos in suadendo, dissuadendoque docuimus. Item etiam de beneuolentia idem quoque modus seruandus erit, qui in deliberatiuo genere præmissus est. Namis, cui auditores beneuoli sunt, ex præterito, aut præsenti tempore, & is, ne calumnia affectus sit, ad eos irritandos vel in se, vel in rem ipsam, vel in orationem, beneuolentiam captabit eodem modo, vt illic docuimus. Is verò in quem neque beneuoli auditores, neque infensi fuerint, beneuolentiam captare poterit ex præterito præsenti tempore, vel per se ipsum, vel per rem, vel per orationem. Ille autem, qui auditores calumniæ obnoxius factus fuerit: partim mixtum, partim priuatim beneuolentiam captabit. Hic igitur modus erit, per quem beneuolentia comparabitur: enimuerò hi, aduersus quos neque bono, neq; malo animo auditores fuerint, pauci sunt laudandi, & aduersarij vituperandi. Oportet autem eos ab ijs laudare, quæ videntur maximè auditorū interesse:

(dico

(dico autem ciuitatis studiosum, amicorum obseruatorem, gratum, misericordem, & similia) aduersarios autem ab ijs vituperare, quibus auditores ad iram irritantur. Hæc autem sunt ciuitatis inimicus amicorum hostis, ingratus, immicis & huiusmodi. Opus est etiam laude iudices delinire, quod iusti iudices, graues sq; sunt. Aduersariorum præterea defectus, sicubi tibi minores extiterint siue ad dicendum, siue ad agendum, seu ad aliud quicquam, quod in disceptatione versetur; erunt orationem complecti, & iustum præterea, & legitimum, & vtile, quæ & deinceps sequuntur, inducenda. Cum iudices igitur neque bono, neque malo animos in nos fuerint, ex ijs beneuolentiam, captabimus. Si quis verò in calumnia sit, idq; ex præterito tempore, & circa orationem scire ex antedictis poterimus, quo pacto in simulationes solere oporteat. Quod, si ex præsenti tempore calumnia fuerit; necesse est circa ipsum hominẽ eam fieri: aut si ineptus præsenti controuersiæ, aut si criminibus subcontrarius, aut si pro confesso accusationi obnoxius videatur, ineptus quidem fuerit, si aut iunior, aut senior pro alio disceptet. Subcõtrarius verò esse, si quis robustus imbecillum verberationis accuset, aut si quis contumelios contumeliæ temperantem insimulet, aut si quis admodum pauper hominem ditissimum pecuniarum agens in iudicium deuocet. itaque huiusmodi subcontrarij criminibus sunt. Pro confesso autem erit, si quis fortis, robustusque existens, ab infirmo, & imbecillo verberationis accusetur: aut, si quis fur existimatus; furti reus in iudicium arcessatur. Vt autem omnia vno complectamur verbo; hi, quorum

rum moribus similis est hominum opinio, videbuntur criminibus esse obnoxij. Circa ipsum igitur hominem ex instanti tempore calumniæ huiusmodi fieri poterunt. Circa rem autem ex contingenti, si quid aduersus domesticos, amicos, aut aduersus hospites, aut in tuos, vel de turpibus rebus negotia adferat; hæc enim infamiam disceptantibus afferunt. Quemadmodũ igitur eas insimulationes sumus dissoluturi, deinceps ostendam. Duo esse communia in omnibus elementa existimo; alterum quidem, vt quibus rebus correpturos iudices aduersarios putes, his eos præueniens corripias. alterum verò est, si res in aduersarios quidem maximè: sin id minus; in alios quosdam transferas ea vsus cauillatione, quod non ex sententia tua, sed ab aduersarijs coactus in certamen descenderis. In vnamquamq; verò calumnia hæc argumentari cõuenit. Iunior quidem causabitur aut seniorum, aut amicorum, qui pro se disceptent, solitudinem, aut criminum magnitudinẽ, aut temporis præscriptionem, aut rerum multitudinem, aut aliud quid huiusmodi. Si verò habueris pro alio dictionem, dicendum erit te amicitiæ gratia aduocatum fieri, aut aduersarij motum inimicitijs, aut quia negotijs interfueris, aut ob vtilitatem publicam, aut quia is, cui patronus venis, & ab omnibus est desertus, & iniuria præmitur. Quod, si crimini pro confesso obnoxius, vel subcontrarius accusationi effici videatur, cum præoccupatione vtendum est, tũ etiam dicendum, vt neq; iustum, neque legitimum, neq; vtile sit ex opinione, ac suspicione ferre prius sententiam, quam res fuerit audita. Quæ igitur circa ipsum hominem sunt, hoc pa-

sto

sto insimulationes diluemus. Eas verò, quæ circa rem sunt, ita repellemus. Causam in aduersarium reijciemus, vel si male dictum ei crimini demus vel si iniuriam, aut cupiditatem, aut pertinaciam, aut iram prætendamus, quod nullo alio modo ius cõsequi possibile sit. Priuatas igitur calumnias apud iudices ita diluemus, cõmunes verò omnibus speciebus soluere poterimus, quemadmodum in superioribus dictũ est. Exordia verò in genere iudiciali eodem modo collocabimus, sicuti etiam in deliberatiuo. Eadem etiam ratione narrationes exordio coniũgemus, quas vel particulatim probabiles esse, iustasque ostendimus, aut ipsas separatim tanquam in vnum corpus ordinabimus. Deinde verò erit confirmatio, quam si quidem rebus ipsi aduersarij contradixerint ex probationibus: sin autem consenserint; ex iustis, & vtilibus, & his similibus cõfirmare debemus. Collocanda sunt ex probationibus primum quidem testimonia, & si quæ nobis ex quæstionibus confessiones fuerint demum verò si nullo modo verisimilia ea fuerint; sententijs, & commentationibus: sin autem non omnino verisimilia, probabili, demum exemplis, & coniecturis, & signis, & argumentis, demum verò commẽtationibus, & sententijs confirmare debemus. quod si verisimilia fuerint probationes quidem omittemus, iustis autem quemadmodũ in antedictis vtemur. Et hoc quidem modo confirmabimus. Post confirmationem autem vbi, ea quæ in aduersarios sunt, collocauerimus; præoccupabimus eas res, quas verisimile fuerit aduersarios dicturos, & si quidem aduersarij rem negarint, probationes illas à nobis dictas amplificabimus. quas verò illi

illi dicturi sunt, reprehendemus, & extenuabimus. Si verò fateantur & legitima, & iusta esse, quæ secundum scriptas leges à nobis inductas ostenderimus; enitendum est, ut his simul leges, quas & iustas, & honestas, & conducibiles uniuersæ Reipub. plures iudicarint, tales etiam eas esse ostendamus. quas autem aduersarij induxerunt, eas contra habere, demonstremus. Quod si minus commodè hæc dici quiuerint; iudices commonefaciendi sunt, eos non de lege, sed de re iudicare, quodque iurati sint secundum leges latas sententiam latum ire, & doceas in haud hoc tempore decere leges, sed constitutis diebus eas ferre. sed, si contigerit rem his legibus agitari, quæ iniquę esse uideantur, dicendum erit non legem rem huiusmodi: uerum iniquitatem esse: cum lex quidem ad utilitatem feratur, hęc autem afferat ciuitati perniciem. Dicendum etiam erit haud contra leges facturos, si huic legi contrariam sententiam tulerint, leges potius laturos; ne sit improbis, iniquisque decretis utendum. Oportet autem ad id collectionem afferre, quod nulla lex prohibet Reipubli. benefacere: sed improbas leges authoritate priuare, aliud nihil esse, quam ciuitatem beneficio donare. Quæcunque igitur ex his legibus, quę nullam ambiguitatem continent, habuerimus ex talibus prœuenientes, abundè contradicere poterimus. De ambiguis verò legibus iudices ita sensserint, ut tibi expedit, oportet hęc demonstrare. quòd, si iudex dicat quemadmodum aduersarij, cõdocefaciendus est, legumlatorem non hoc sensisse, quod ab illo dicitur quodq; cõducit ipsis iudicibus legẽ ita dicere. Verũ, si nullo modo possis in

contra-

contrariam sententiam commutare; ostende aliud nihil posse contrariam legem dicere, atq; ipsa dicas. Et quo quidem pacto oporteat vti legibus ex his, quæ diximus, abundabis. Summatim vero ij peccasse omnino fateantur, & ex iusti tamen, & legitimi partibus defensionem parent; ex his ea sunt confutatione præuenienda, quæ dicturi illi videantur. si nautem peccasse fateantur, & sibi tamen ignosci postularint, sic talia oportet confutare. Primum quidem dicendum erit deterioris esse moris, quodq; tunc illi crimen in prudentiam reijciunt, cum se deprehensos intuentur. proinde sic, huic ignoscitis, alios item omnes supplicijs, atque cruciatibus liberabitis. Dic etiam & illud, si eos, qui peccasse confitentur absolueritis, quo pacto inficiantes condemnabitis? Dicendum etiam erit, etsi imprudenter errauit, non tamen decet me ob huius imprudentiam detrimento affici. Præterea dicetur, cum neq; legumlator imprudenter delinquentibus ignoscit: eo neque a iudicibus, qui secundum leges iudicant, ignosci iure potest. Ex his igitur, atque similibus eos, qui sibi secundum postulant, confutare poterimus: sicuti etiam ab initio exposuimus. Vt compendio autem vtar, quæcunq; sint aduersarij dicturi & ad probationem, & ad iuris sui partes asserendas, & ad veniam postulandam, ex antedictis præoccupabimus. Post hanc autem causam tota est oratio per enumerationem summatim repetenda, & breuiter (fieri potest) iudicium animi in aduersarios quidem, vel odium, vel ad iram, vel ad inuidiam, in nos autem ad beneuolentiam, vel gratiam, vel misericordiam commouendi. Quibus autem rebus hoc fiat, in deliberatiuo genere,

genere, in suasionibus, & dissuasionibus diximus, ac rursum in defensionis specie ad finem percurremus. Orationis igitur principium in iudiciali genere, si quidem accusemus. ita componemus; & ordinabimus.

Si verò defendamus exordium, quemadmodum, & in accusando constituemus. Eas autem res, quarum accusamur, quibusque accusator scientiã auditoribus fecerit, reliquemus, quibus verò opinionem reliquerit, hasce vbi post exordium proposuerimus, dissoluimus: testesq; & quæstiones, & iuramenta refellemus, quemadmodum ante audisti. Et siquidem res credibiles fuerint: poterimus ipsarum responsionem in eius, quod relictum sit, locum transferre. Quod, si testes per quæstiones fidem fecerint, aut in orationem, aut in negotiũ, aut in quodcunque aliud fuerint in aduersarijs maximè verisimile ipsorum est responsio transferenda. Si verò autem contra vtilitatem publicã, aut contra consuetudinem accusator te feciſſe crimineturꝰ debes defendere id maximè esse vtile, quod ab eo crimini datur: vel, si id minus potueris, dices, vt neque abs te, neq; ab his, qui tibi sint similes, aut quòd non hoc modo huiusmodi res geri consueuerit. Probabile igitur ita solues. Exemplum verò debes primum, si potes, demonstrare id, haud quaquam esse criminationi, simile vel aliud tibi ex contrarijs præter verisimilitudinem exemplum ferendum esse. Coniecturam autem potest confutare; si dicas quibus causis contraria significare contingerit. Sententias verò, atque commẽtationes, aut improbabiles, aut ambiguas ostendas oportet. Signa autem non eius solum, cuius ipse iis accusatus,

cusatus, sed rerum plurimarum signa esse ostendes, & ea quidē quasi aduersarijs dicta fuerint, in contrarium, aut ambiguum conuertentes; poterimus hoc modo improbare. Si verò quorum nos accusator criminatur, ea feciſſe fateamur, idq; ex iusti, & legitimi partibus defendere poterimus; magis legitimas res nostras, iustioresque demonstrare elaborabimus. Quod, si minus cōmodè fieri potuerit, ad imprudentiam, casumq; confugiemus, iacturasq; paruas esse ostēdemus, & ignoscendum nobis esse argumentabimur, demonstrantes, quam omnium quidem hoīum per imprudentiam delinquere cōe sit. sed assidere iniurijs improborum esse proprium. Dicendum est, & æquum, & bonum esse, & iustum, & conducibile his ignoscere, qui per imprudentiam delinquerint: neminem, enim omnium scire, si quid aliquando sibi huiusmodi euenturum sit. Ostendendum est etiā, si quid aduersarius. ipse aquæ errauerit; & veniam tamen cōsecutus sit. Post hæc ex præoccupationes sequuntur, quæ ab aduersarijs dictæ sunt: harum igitur alias satis, superq; à rebus ipsis soluere poterimus. Sed si calumnietur scriptas nos orationes recitare, aut quo eas recitemus meditari, aut mercede conductos patronos fieri; ad hæc talia cōtrauenire non oportet, dissimulandoq; dicamus minimè oīum lege prohiberi aut se scripta, aut illū modo scripta loqui; lege nanq; talia patrare nō permitti: loqui verò vt quisq; velit, facile fini. Dicendum quoq; erit vsq; adeo aduersarij delicta, vel ipsius eius sententia per magna esse, vt existimet me nunquam dignè in se accusando satisfacere posse, nisi quæ dicturus essem antea scriberem, ac multum temporis meditatus sim.

Ad

Ad scriptarum igitur orationum calumnias sic occurrere poterimus. Si verò dixerint nos discere, meditariq; dicendi facultatem: confitebimur id quidem, dicemusque, nos quidem, quos ais dicere, neque calumniatores, neque contentiosi certe sumus. tu verò, qui oratoriam tenes, cum hoc tempore, tum sæpe aliàs nos calumnijs circumuenire deprehensus es. Quare conducere ciuibus videtur, vt, & ille oratoriam discat: non enim sic malum, neque insimulatorem eum fore. Eodem quoque modo si quis nos mercede conductos causarum patronos dicat, & fatebitur, & cauillabimur huiusque rei authorem accusatorem nostrum, ac reliquos demonstrabimus. Mercedem autem species diuidemus, dicemusque alios pecunijs, alios gratis, alios supplicijs, alios honoribus aduocatos assistere. Te igitur gratis id obire muneris ostende: aduersarium verò dicito, ne paruo quidem pretio aduocatum assistere; eum nanque vt aliquid argenti iniuste capiat, nō autem ne persoluat, in iudicium ire. Idem quoque modus seruandus est, si quis nos, aut aliquos edocere dixerit, qui controuersijs apud iudices vtantur, aut iudiciales orationes conscribere; nam & alios omnes ostendes pro viribus adiumento amicis esse, & docendo quidem, & consulendo: & artificiosissime in huiusmodi rebus occurres. Oportet autem & circa interrogationes, atque responsiones, quotquot in huiusmodi speciebus inciderint, ne nos negligentia vlla capiat, sed quæ respondeo, concedantur, quæque negētur, sunt considerandæ. Concessiones igitur sunt huiusmodi. Mihi filium enecasti: enecaui equidem: nam ille in me prius distinxit gladium.

filium mihi pulsasti. pulsaui equidem: iniuria enim in me ptius manus iniecit. Mihi caput confregisti. confregi equidem: nam noctu impetum in meam fecisti domum. Tales igitur concessiones legibus freti nonnunquam facimus. Huiusmodi vero negationes legem declinant. Mihi filium occidisti. non ego quidem. sed lex occidit. Hæc aũt omnia ita oportet rñdere, cum duarum legum altera iubet hoc faciendum, altera non uetet. Quæ igitur in aduersarios dicenda sunt, ex his omnibus colliges. Post hæc autem eorum, quæ antedixerimus iteratione breuis est admonitio adhibenda. Ea uerò est vtilis omni tempore: quamobrem, & singulis in speciebus ea iteratione vtendum est. Verum in accusationibus maxime, & defensionibus ea congruit: Itidem quoque in suasionibus, atque dissuasionibus. Neque solum ea hic commemorare, quæ antedixerimus quemadmodum in laudando, & vituperando; verum etiam animos iudicium in beneuolentiam nostram conciliare, & in aduersarios concitare debemus. Hanc vero iterationem in orationis partibus postremam constituimus. hæc enim facit, vt reminiscaris summatim quæ dicta sunt enumerando, aut ratiocinando, aut interrogando, tua quidem, quæ optima sunt: aduersariorum autem, quæ nequissima, si quidem interrogationis figura vti volueris. cuiusmodi autem vnumquodque horum sit, ex ijs cognoscere possumus, quæ superius dicta sunt. In beneuolentiam verò nostram iudices conciliabimus, & in aduersarios concitabimus ex ijs beneficijs, vt etiam in deliberatiuo genere summatim ostendimus, quibus nos aut amici nostri ipsos, a quibus iniuriam

iniuriam suscipimus ipsorum necessarios, seu iudices ipsos, vel eos, qui eis curæ sunt, siue afferimus, siue afficimus, siue sumus affecturi, & si ipsi dixerimus nunc tempus esse referendarum pro susceptis beneficijs gratiarum. & si eos in commiserationem, si opus fuerit, adduxerimus. Hoc autem eo facimus, quo nostram in auditores beneuolentiam demonstremus, & quam indigne ob ea, quæ male passi fuerimus, aut patimur, passuriue sumus, miseria præmimur, nisi hi nobis adiumento fuerint. Si uerò nihil nobis adsit huiusmodi, commemorabimus quibus bonis priuati fuerimus, aut priuamur, aut priuauabimur, vbi iudices nõ neglexerit: seu vt nunquam boni quippiã nacti fuerimus, aut nanciscimur, aut vacturi sumus, nili ab ijs auxiliũ meruimus. Ex his nanque commiseratione nos dignus constituemus. & auditores nobis cõciliabimus. Aduersarios vero calumnijs circunuentos in inuidiam, & odium apud auditores ex horum contrarijs adducemus. cum ostẽderimus ab his, aut horum amicis auditores ipsos, ipsorumue necessarios mali quippiã indigne passos, aut pati, aut passuros. ex huiusmodi enim rebus ad odiũ, & iram in aduersarios rapientur. Sin autem hęc fieri commode nequiuerint, ea in unum redigemus, quibus auditores in aduersarios ad inuidiã cõcitemus. Inuidia nanque propinqua est odio. his autem summatim inuidebitur, si eos indigne fortunatos, & ab auditoribus animo alienos ostenderimus percurrentes quam multa bona iniuste passi fuerint, aut patiuntur, passuriue sunt. Aut quam nunquam nullius boni indiguerint, uel indigent, vel indigebunt, aut quam in nihil unquam mali inciderint, seu inci-

dunt, seu incident, nisi nunc à iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorum nobis animos ad benevolentiam in conclusionibus constituere, & in aduersarios contra commouere poterimus. Ex omnibus verò supradictis accusationes, defensionesque quam aptissime ordinabimus.

EXPLANATIONES.

Reliquum est, vt accusandi] *Exordia in genere iudiciali idem valent, quod in cœmedijs prologi, & in heroico carmine propositum: siquidem in his specimen conspiciatur futuræ orationis, vt iudices præcognoscant, quibus de rebus sermo futurus sit: atque ne eorum animi suspensi maneant: nam qui indefinitè dici, is auditores cogit huc, atque illuc vagari. Maximè porrò conuenit oratorem in hoc genere dicentem vti proemio, ac eò magis si defensoris partes ferat, quam si accusatoris: etenim accusatori propria est peroratio. quare orator, qui defendit, rursò id efficit, nisi calumniæ præcesserint. verum, cum defensio cum insinuatione in proemio ponatur; idcirco de locis, quibus calumniæ dissoluantur, hoc tempore disputat Arist. atque copiosè in lib. 3. disserit.*

Ad attentionem autem ab ijsdem locis exhortabimur] *In hoc potissimum genere locos constituere oportet, qui reddant nobis auditores attentos, dociles, ac benevolos. de his verò satis antea locutus est. nunc verò eadem fere repetit.*

Quemadmodum igitur eas insimulationes sumus dissoluturi, deinceps ostendam] *diluendæ autem sunt calumniæ ex locis aut a persona desumptis, aut à re ipsa. locos verò, ex quibus calumniæ depellantur sive à persona, sive à re, undecim numerauimus in lib.*

lib. 3. Rhet. ab Aristot. expositas: & hæc leges: ne ea, quæ dicta iam sunt, repetamus. Verum hoc quidem loco à persona accipit loca, quorum primum est à iudicum persona: ut quibus rebus correpturos iudices aduersarios putes, his eos præueniens corripias. secundum à persona aduersariorum: ut s. res in aduersarios transferas. tertium, si id minime poteris; in alios quosdam vertas, asserens te coactum ab aduersarijs, non tua sententia in certamen descendisse. à quib. verò, quot, quæ, & quales in causa sint personæ, postea exponit. Quòd, si crimini pro confesso obnoxius] hoc autem tempore duo sunt efficienda: primum ut præoccupatione vtamur, de qua antea copiosè Arist. locutus est. Deinde ab octo illis locis communibus, quæ sunt iustum, honestum legitimum, utile, iucundum, facile, possibile, & necessarium, demonstres non ex opinione, ac suspitione ferendam esse prius sententiam, quàm res fuerit audita.

Eas verò, quæ circa rem sunt, ita repellemus] *primus locus, qui à re sumitur, est, ut maledictum crimini des: secundus ut iniuriam, tertius ut cupiditatem, quartus ut pertinaciam: quintus, ut iram prætendamus, quòd nullo alio modo ius consequi possibile sit.*

Exordia verò in genere iudiciali eodem modo collocabimus, sicut etiam in deliberatiuo] *quamquam genus deliberatiuum exordia à genere iudiciali sumit: attamen inquit Aristot. exordia in iudiciali collocanda esse, atque disponenda, veluti ea, quæ ad deliberatiuum pertinent. sed à persona dicentis, aut aduersarij ducitur talis ordo. primum à persona oratoris initium faciet ad dissoluendam aduersariorum calumniam illatam, aut ad ea extenuanda, quæ existimari possent contraria his, quæ ipse dicit. Aut ad calumniam inferendam, si aduersarij præcesserint*

defensiones, uel aliquæ communes existimationes contrarij. Deinde amplificabis tua, si præcesserint aduersarij extenuationes, uel communes existimationes contrarij. Eadem etiam ratione narrationes exordio coniungemus] duo sunt facienda in narratione, quæ ad genus attinet iudiciale: primum, ut narrationem ostendamus ex rebus probabilibus, & iustis particulatim. deinde, nisi id fecerimus, eam separatim ordinemus tanquam in unum corpus. Et propterea hæc præcipit Aristot. in lib. tertio Rheto. Et primum præceptum est, ut nec in genere demonstratiuo, nec in iudiciali narratio sit sermo continuus, imo in tot partes distinctus esse debet, quot seorsum probari, ac demonstrari possint: ut in hac parte fortis, in illa prudens, & in ista iustus esse declaretur. secundum est, ut nec longa, nec breuis sit narratio, nec exordium, nec probationes: ex his enim conflaret oratio longissima, aut admodum breuis. Cæterum generis iudicialis propria narratio est, & perfecta, si ea explices, quæ mouere possit auditores ad credendum rem factam fuisse, & iniuria fuisse, uel damno: uel tantam factam esse, quantam uelis, ut iudices credant. atque hæc est accusatoris narratio. Defensor uerò contraria narret, ut scilicet non sit facta, aut quòd, si facta sit; non iniuria, uel non damno: uel quòd non tanta. Differt autem narratio accusatoris, & defensoris: etenim defensor breuiorem habebit narrationem, atque eam per quæstiones tractabit, quemadmodum quòd non factum sit: aut, si sit factum; non iniuria, aut damno, aut quòd non tantum: nam qui defendit à quæstione, de qua in sequenti capite agetur, recedere non debet. Accusatoris autem narratio longior sit: quia qui accusat, probet, est necesse. itaque plura requirit. Adde uerò narrationi ea, quæ uel tuas uirtutes, uel aduersarij uitia explicant. & hæc latenter

ter facienda sunt. Adde quoque ea, quæ iudicibus sint iucunda: sic enim benevolos reddes. sed hæc, & maiora lege in lib. tertio Rhetor.

Deinde uerò erit confirmatio] Si aduersarij rebus contradixerint; confirmatio fiat ex probationibus: si uerò consenserint; ex iustis, & utilibus, honestis, & huiusce generis similibus sit. probationes, autem aliæ sunt artificiosæ, aliæ artis expertes. primum collocandæ sunt hæ, quæ artis expertes sunt, quæ sunt quinque, leges, scilicet testes, quæstiones conuenta, sine pacta, & iusiurandum. hæ quidem probationes primum tenebunt locum: secundum uerò artificiosæ, quæ sunt enthymemata, aut sententiæ enthymematicæ, quæ sumuntur à probabili, exemplis, coniecturis, signis, argumentis. uerum de his plura habes in libro tertio Rheto. ubi scribit Arist. exemplorum usum uariorem esse debere in iudiciali genere, atque in eodem plurimum posse orationem moratam, atque affectam. sed quonam pacto enthymematis utamur, & quæ obseruanda, & de confutatione argumentorum in eodem loco reperies.

De Quæstionis speciebus. Cap. XXXVI.

Quærendi autem species separatim quidem ipsa raro constituitur, sed alijs speciebus commiscetur, & aduersus contradictiones maxime est utilis. Veruntamen ne huius nos ordo lateat, si quando uel oratio, vel vita hominum aut actio, aut ciuitatis administratio quærenda contingeret; item etiam hac de parte summatim percurram. Est igitur quærentibus eodem quasi modo exordiendum, sicut etiam calumnia circumuentos oportere docuimus. Quare, cum idoneas in principijs

causas attulerimus, quibus id recte facere videamur, ita ad quærendum veniemus. Causæ autem congruent in ciuilibus quidem conuentibus, qđ aut contentionem quadam, quin potius ne audiatores lateat, id facimus; demum quod nobis hi prius molesti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel paruas eorum, qui quæruntur consuetudines, vel in eos ipsos beneuolentiam, vel, vt quæ agunt remittentes, non amplius hęc faciãt, proferre oportebit. In publicis autem, si legitimum, & iustum, & publicam vtilitatem proferemus. Ex ijs autem, & his similibus exordio constituto, ac singulis deinceps propositis aut dictis aut gestis, aut cogitatis quæremus, eaque demõstrabimus & iustis, & legitimis, & priuatis, & publicis vtilitatibus aduersari. Et omnia demum considerabimus, si quo in loco ipsa sibi, uel moribus proborum hominum, officijsve dissentiũt. Sed, ne in singulis enarrandis longiore vtamur oratione, quo pluribus illustrium studiorum, aut rerum, aut verborum, aut consuetudinum res eorum, quos quærimus, aduersari ostenderimus; eò ipsos obscuriores apud auditores constituemus. Opus est autem non tristi, & acerbo quodam, sed mitti manuetoq; vultu quæramus. Hoc enim modo verisimiliores reddentur apud auditores habitæ orationes, & oratores ipsi nullum de se relinquent in simulationi locum. Vbi vero diligenter omnia quæsieris, atque amplificaueris; orationis exitum breui iteratione terminabis, & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiscantur efficies. Has igitur species, vbi hoc pacto constituerimus, pulcherrime ipsis vti poterimus.

EXPLANATIONES.

Quærendi autem species,] *Quæstio autem, de qua hoc agit tempore Arist. est septima species, quæ à tribus causarum generibus proficiscitur. hæc quamquam communis est, cuique generi; tamen propria est iudiciali.*

Peroratio antedictorum animum per enumerationem, & amplificationem.
Cap. XXXVII.

OPus est præterea orando, & scribendo in id quam maxime enitamur, elaboremusque, vt pro rerum natura verba accommodemus, & ita nosmetipsos trita consuetudine ijs cunctis exerceamus, vt eorum vsus nobis in promptu sit atque vt ex arte quidem dicere possimus, tum in priuatis, publicisque disceptationibus, tum ijs etiam in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc & artificiosissima adiumenta suscipiemus. Elaborandum est etiam vt non circa uerba orator duntaxat, uerum etiã circa uitam, quam antedictis speciebus exornat atque magnificet, suam diligentiam omnem studiumque accommodet. Nam vitæ compositio, & ad suadendum, & ad boni, & æqui uiri existimationem adipiscendam conduci plurimum. Primum igitur diuidendæ sunt secundem omnẽ disciplinæ distributionem, quid primum, quid secundum, quid tertium, quid quartum tractandum sit. Demum ea tibi sunt præparanda, quæ circa auditores attenduntur; de quibus in exordijs docuimus. Enimuero beneuolentiam à per-

sona

sona tua captare poteris, si promissis insistas, & eosdem amicos in omnem vitam tueare, neque in alijs actionibus inconstans esse, sed ijsdem semper vti videare. Attenti autem sient auditores si his in negotijs verseris, quæ & magna, & honesta sunt, multisque conducant Cum verò beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expositionem abs te deuentum est, quæcunque propulsationem malorum bonorum autem continent exhibitionem, facile apud illos admittantur, quæcunque uero secus sunt reijciũtur. Sed pro celeri, & aperta, & uerisimili narratione hæ sunt tibi faciunda. Celeriter autem absolues, si non omnia volueris simul agere, sed prius primo, & quod reliqui est deinceps. Dilucidè uero, si non statim relicta actione in alias res prius transieris. quam illam absolueris. Verisimiliter autem, si nihil a tuo more alienum agas: item si non eosdem finxeris, & inimicos tibi, & amicos esse. Ex his aut probationibus eas assumemus, de quibus ita scientiam ad perficienda negotia tenemus, ut ea alijs interpretari, & explicari possimus. De quibus autem scientiam nõ habemus, eas prout sæpius accidere solent, assumemus: tutissimè nanque in huiusmodi rebus egeris, si consuetudinem sequi uolueris. In certamine vero contra aduersarios, si quidem oratione contenditur, ex ijs, quæ dicta sunt nostram confirmationem faciemus. Sin uero contractib. hoc faciemus, si ẽm leges, & nõ scriptas, & scriptas, cum testib. quam optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex conclusione vero eorum, quæ dicta fuerint, reminisci auditores faciemus, si quæ gesta sunt, summatim rursum dicemus. Ex his autem quæ agimus, ita cõmouebi-

mouebimus quandocunque eadem negotia, uel similia prioribus tractemus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus, quibus aliquid beneficij susceptisse, aut susceperi videbãtur. Magnas autem res geremus, si ea negocia tractauerimus, quæ multorum sint bonorum causa. Hoc igitur modo, quæ ad uitam pertinent, præparanda sunt: ex priore autem instituto circa orationem est exercitatio adhibenda. Sacrificia verò, uti præmissum, est faciemus ad deos quidem pie, ad sumptus autem moderate, ad spectacula vero splendidè, ad ciues autem utiliter. Et aduersus immortales quidem Deos ea habebunt piè; si patrio more sacrificemus, ad sumptus, autem moderatè, si non quæcunque missa fuerint, ab his, qui sumptibus præsunt, consumantur, ad spectacula uero splendide, si magnifico sint apparatu constituta: ad ciues autem utiliter, si & equites, & grauioris armaturæ pedites belle instructi pompam celebrent. Quæ igitur hoc modo mortales in Deos fecerint, pie certe fecerint. Eos autem amicos comparabimus, qui sint nobis moribus non dissimiles, & quibus eadem, quæ etiam nobis conducant, & quibus magnis in rebus communis nobiscum fortuna sit. talis enim amicitia perdurat maxime. Socios autem eos facere debemus, qui, & iustissimi sint, & non mediocri ualeant potentia, & in proximo habitent. hostes autem faciemus, qui horum sint contrarij. Suscipiendum autem bellum in eos est, qui rempublicã, aut eius siue amicos, siue socios iniuria uiolare moliũtur. Præsidia autem habeamus oportet aut nostra, aut sociorum, aut hospitum causa, & primo quidẽ nostra, demum sociorum, tertio uero hospitum.

De

De tributis autem id quidem est optimũ, quod à priuatis prouentibus, ac possessionibus proficiscitur: secundum verò à censibus: tertium autẽ à pauperib. qui sua corpora ministeris præbent, ab opificibus autem arma, à locupletibus verò pecuniæ. De administratione autem reipublicæ popularis quidẽ principatus est optimus, in quo leges optimatibus honores distribuunt. plebs verò neque dandis priuatur suffragijs, neque serẽdis quidem sententijs proxima verò illa est, in qua leges à ditioribus assici contumelia plebem nõ sinunt. Principatus autem paucorũ duo sunt genera: aut enim est ex amicitia & societate quadam, aut à cẽsibus. Necesse autem est socios facíamus; cum ciues minus ex sese potẽtes sũt, qui tum solum, tum oppida tueantur, aut hostibus repugnent. Est autem societas omittenda, cum aut eam facere non sit opus, aut socij lõge à nobis distent, neque potentes sint, qui opportune adsint. Cuius autem bonus est, qui amicos ciuitati utilissimos comparat, inimicos verò & pauciſſimos, & infirmiſſimos: quique sine ulla priuatorum bonorum publicatione prouentus comparat quam plurimos, & qui sese iustissimũ præbens, eos in quæstionem agit, qui rerum publicarum aliquid per iniustitiam violant. Largitionibus uero utuntur omnes, aut quoniam aliquid inde sperant commodorum, aut quo susceptorum beneficiorum gratiam referant. Obsequũtur autem omnes aut lucri, aut honoris, aut voluptatis, aut timoris gratia. Commentationibus uerò utuntur omnes aut sponte, aut inuitè. omnes enim actiones, aut ui, aut suasione, aut fraude, aut occasione perficiuntur. in bello autem uincitur, aut fortuna, aut corporum multitudine,

tudine, robustitateve, aut peculiarum copia, aut oppotrunitate locorum, aut uirtute sociorum, aut consilio, & calliditate imperatoris. Socios verò delinquendos putant, aut maiore utilitate, aut velli solutione. Iustè autem agere est communes sequi utilitatis consuetudines, parere legibus priuataque pacta seruare. Conducit autẽ corpori quidem bona habitudo & formæ dignitas, aut uires, & bona ualetudo: animo uero sapientia, fortitudo, temperantia, iustitia: his autem utrique pecuniæ, & amici. Inutilia, uerò sunt horum contraria. plurimum verò utilitatis affert bonorum ciuium multitudo.

ARISTOTELIS STAGIRITÆ, PERIPATETICORVM PRINCIPIS POETICA.

ALEXANDRO PACCIO, Patritio Florentino interprete.

SVMMA LIBRI.

De Poeseum conuenientiæ, ac differentijs: Poesis origine, ac incremento: Tragœdiæ essentia, partibus, ac speciebus: Epopœie pariter: Poetarum increpationibus, ac defensionibus: Tragœdiæq; & Epopœie comparatione.

Quod sit operis propositum. Quæ Poeseum conuenientia, ac penes imitationes differentiæ.

Caput Primum.

DE Poetica, eiusque generibus, quam facultatem singula habeant: & quo pacto, ut recte Poesis se habeat, componi fabulas oporteat ex quot etiam, quibusque partibus constet: de omnibus item, quæcunque ad hanc viam,

viam, & rationem pertinent, dicamus, initio secundum naturam sumpto, primum à primis. Epopæia sanè, Tragædiæque Poesis, Comœdia insuper, ac Dithyrambica, tum pleræque illarum, quas ad tibias citharasue accommodamus, omnes prorsus in hoc uno conueniunt, ut imitatio sint. Tribus autem differunt inter se; aut quod genere diuersis imitantur, aut quòd res diuersas, aut quòd modo diuerso, minimeque secundum eandem rationem. Vt enim coloribus atque figuris pleraque quidam æmulantes imitantur, hi quidem arte, consuetudine illi, nonnulli etiam uoce, ita quoque, & in dictis artibus accidit. etenim omnes imitationem exercent, numero dico, sermone, harmonia, hisque uel separatim. uel promiscue. verbi gratia: Harmonia simul, & numero tantum utuntur illæ, quæ ad tibias, quæue ad citharas pertinent: tum si quæ aliæ sint, quæ facultatem huiusmodi sortiantur, ut est illa fistularum. Numero uero ipso seorsum ab harmonia imitari, saltantium est, quandoquidem hi gesticulationis numerosa uarietate mores, perturbationes, actionesque imitantur. Nudis autem sermonibus, siue metris solummodo Epopœia utitur metrorum quidem hactenus, siue mixtis aliquibus inter se, siue generis eiusdem alicuius. Nam quod Sophronis, & Xenarchimimis commune dicamus, sermonibusque Socraticis, aliud prorsus habemus, nihil, nec item, si quis trimetris, elegis, alijsue talibus aliquibus imitationem fecerit. Quamquam homines, ipsi metro fingere adiungentes, elegorum fictores hos, hexametrorum illos nominant, non quidem secundum imitationem,

rationem, sed communiter secundum metrum poetas ipsos appellantes. Etenim si quid medicum, harmonicumve numeris efferunt, hac sane ratione appellare, consueuerunt. Homero quoque, atque Empedocli nihil planè præter metrum commune est. quamobrem legitimus quidem ille poeta, hic physicus potius quam poeta, merito vocandus est. Similiter quoque si quis metra permiscens uniuersa, imitationem tamen minime fecerit, vt ipse Chæremon, qui Hippocentaurum omnifariam numerorum mixtum centonem edidit, non iam poeta appellandus. De his igitur per hunc modum determinatum sit. Sunt vero qui his omnibus promiscue vtantur, numero dico, harmonia, metro, ut Dithyramborum, Minorumve poesis, Tragœdia insuper atque Comœdia, quæ tamen hoc differunt, quòd illæ quidem simul omnibus, hæ vero particulatim vtuntur. Has igitur artium differentias dico in quibus imitatio fit. Quoniam uerò qui imitantur, agentes ipsos imitantur, hos autem uel probos, uel improbos esse oportet, ut quos duntaxat ferè semper ipsi mores concomitentur (etenim per uitium atque uirtutem moribus omnes differunt) necesse est (quod etiam pictores faciunt) uel meliores, uel similes, uel deteriores imitari. Polygnotus quidem meliores. Pauson deteriores, Dionysius uerò similes effingebat. Ex quo liquido apparet, imitationum singularum unamquamque tales differentias sortiri, planeque diuersam euadere, quòd res diuersas ad hunc modum imitetur, etenim tum in saltatione, tum in tibiarum citharæumue modulatione, huiusmodi dissimilitudines

dines fieri contingit. Similiter quoq; & quæ circa sermones & nuda carmina versantur exempli gratia: Homerus præstantes effingit, Cleophon similes: Hegemon verò ille Thasius (qui primus parodias scripsit) necnon Nicocharis qui deliadem, viles. Pari ratione, & qui per Dithyrambos, & Mimos, vt fatuos, & Cyclopas Timotheus, & Philoxenus vtique imitantur. Qua etiam dissimilitudine Tragœdiam à Comœdia differre dicimus, hæc enim humiliores, illa vero præstantiores, quam qui modo sunt. Tertia præterea in his differentia est, quo quisque modo singula imitetur. fieri enim potest, vt eisdem eadem diuersa tamen ratione imitetur aliquando quidem narrantes nos, idq; modo alienam personam induti, (quod Homerus facit) modo vt ijdem ipsi non mutati, aliquando verò quasi negotiantes omnes, & agentes introducentes. Atque in his planè tribus differentijs (vt à principio diximus) imitatio est, quibus videlicet, quæ, & quo modo. Quo sanè fit, vt ab Homero Sophocles aliquo pacto in imitatione non discrepet, quod vterque præstantes imitetur, nec item ab Aristophana quod vterq; negotiantes, & agentes. vnde δράματα. ideò actus ipsos, nõnulli ab agentium imitatione appellari dicunt. Quamobrem Tragœdiam, atque Comœdiam Dorienses sibi vendicant, Comœdiam quidem Megarenses, tam hi qui hic sunt, vt eo tempore inuentam, quo populari administratione eorũ respublica regebatur, quã qui ex Sicilia. si quidem ab his poeta Epicharmus prodidit, multo sanè prior Chonida, atque Magnes. Tragœdiam vero quidam in Peloponnesio, eiusque rei indicium illi vocabula esse volunt, cum ipsi

quidem κώμας vicos appellari dicant, Athenienses vero δήμους, quasi comędos, non à κωμάζειν, hoc est, à comessando, sed tanquam errantes per comas, id est vicos, in vrbe despectui habitos dictos existimant. rursus hi quidem facere δρᾶν Athenienses vero πράττειν dicunt. Ac de imitationis hactenus differentijs, quot videlicet, & quales, hæc dicta sint.

De ipsius Poeticæ, suarumq; specierum origine, ipsarum incremento ac mutatione: Tragœdiæ atque Epopœiæ similitudine.
Cap. II.

CAeterum à duabus causis, & quidem naturalibus, videtur Poetica habuisse originē. Nam & insitum est à natura hominibus à pueris imitari, & differunt à cæteris animantibus, tum & aptissimi ad imitationē sunt, tum & primas disciplinas imitando acquirunt. & vnusquisque iuxta imitationibus gaudet. Cuius rei, quod in operibus accidit, argumentum sit. Etenim quæ ipsi eum molestia aspicimus, eorum imagines affabre factas gaudentes intuemur, vt ferarum formas truculentarum, cadauerumve. Huius vero ratio sit, & non solum philosophis, sed etiam cæteris mortalibus addiscere iucundissimum est. quanquam modice in hoc hi cōicent: ideoq; huiusmodi imagines inspicientes gaudent, qm ex illarum cōtemplatione accidit, vt & discant vnumquodque & in eis, & hoc ipsum sit illud probe ratiocinentur. alioqui si veras formas neutiquam inspexissent, nullā omnino voluptatem præberet imitatio, præterquā vel opificio, vel colore, vel tali aliqua ratione.

Cum

Cum vero nobis natura insita sint imitatio, harmonia, numerus (metra enim numeri partes esse, satis apparet) ab initio ad hæc maximè facti, ea paulatim promouentes ex ipsis quidem ex temporariis Poeticam genuerunt in diuersa vero abijt pro vniuscuiusq; natura. Vt enim actiones honestas digniores, taliumq; fortunas imitabantur: ita prauas humiliores, sanè primum conuitijs agentes, quemadmodum superiores hymnis laudationibusve. Ante vero Homerum nullum omnino tale poema habemus, tametsi plura extitisse credere par est. Extat autem ipsius Homeri (vt ab eo initium sumamus) Margites, & huic consimilia, quibus insuper, quod maxime congrueret, iambicū metrum accessit, iambicumq; propterea nunc appellatur, & his plerunq; numeris veteres ἰαμβίζειν, id est, conuitiari inuicem soliti sint. E veteribus aliqui herorici, aliqui iambici poetæ extitere. At vero ipse Homerus, quemadmodum præcipuè heroicus fuit, (solus enim hic nō modo rectè, sed actionum imitationibus referta poemata condidit: sic etiam Comœdiæ normam primus tradidit, non quidem probris, sed ridiculis in actum formam collatis. Et sanè similis in Margite ratio. hic enim ita se ad Comœdiam habet, vt ad Tragœdiam Ilias, atque Odyssæa. Alij vero pro vniuscuiusque ingenio impulsi, ad alteram tantum Poeticæ huius partem animum applicuerunt. sicque nonnulli loco iambicorum comici, nonnulli loco hexametrorum tragici, vt qui circa sublimiorem, honoratioremve dicendi characterem versati sint, Tragœdiæ doctores extiterunt. An verò Tragœdia, quatenus attinet ad ipsa genera, satis ad-

huc sit absoluta, necne, cum id per se iudicando, tum ad theatra referendo, alia considerandi ratio est. Cum igitur à principio rudes essent, planeq; informes Tragœdia atque Comœdia, illa quidem ab ijs qui Dithyrambum, hæc autē (quantum seipsa aperiebat) ab ijs qui Phallica produxerunt, quæ nostra etiam tempestate in vrbibus non paucis in consuetudinem ex lege recepta sunt, paulatim auctæ fuere. Sicque Tragœdia diuersis mutationibus variata quoad ꝑprios numeros impleret, tandem quieuit. Tunc enim histrionum numerum, ex vno videlicet in duos Aeschylus primus auxit, & ea, quæ circa chorum sunt, imminuit, sermonemque primarum partium instituit: quos Sophocles ipse cum scenæ ornatu ad tertias vsq; produxit. Ad hæc ad magnitudinem ab exiguis fabulis, & ab ridicula dictione, satyris exclusis, ad grauem habitum prouecta, sero tandem quieuit, senariūque metrum ex octonario adoptauit. hoc enim antea metro vtebantur, ꝙ satyrica, magisq; saltatoria Poesis esset. Itaq; elocutioni iam constitutæ natura ipsa proprium adinuenit metrum. Maximè enim sermonibus aptū alternis iambicum esse argumento sit, ꝙ in differendo plurimi sane iambi, rarissima verò hexametra mutuo in sermone à nobis proficiscuntur: licet et colloquij ipsius harmoniam excedentibus. Ad hæc Episodia quoq; plura, cæteraque, vt singula exornata fuisse dicuntur. De his igitur satis, nimis enim fortasse operosum sit in singulis immorari. Comœdia autem est (vt diximus) peiorum quidem imitatio, non tamen secundum omne vitij genus, quamquam ridiculum à turpi proficiscitur. Ridiculum enim aliquo pacto

peccatum est, & turpitudo sine dolore, minimeque noxia, perinde ac ridicula statim appareat de formis facies distorta sine dolore. Igitur de promotione Tragœdię, & per quos, satis cōstat, secus vero de Comœdia. siquidem initio, ꝙparum sui studiosos habuerit, latuit, sero enim ab Archonte comœdorum chorus, vt quisq; sese obtulisset, inductus est. Eius vero professores. vbi iam aliquam speciem præ se tulit, memorantur. Quis autem personas, prologos, histrionum multitudinem cæteraque huiusmodi protulerit, prorsus obscurum. Cæterum confingere fabulas quod quidem à Sicilia primū manauit, Epicharmus, & Phormis cœperunt, sicuti quoque ex Athenienſibus Crates, iambica prorsus ratione omissa, in vniuersum sermones, vel fabulas confinxit. Itaque Tragœdiæ Epopœia dūtaxat similis esse apparet, quod metrico sermone præstantium imitatio est. hos differt, ꝙ simplici vtitur metro, quodq; enarratio est, longitudine præterea, quoniam Tragœdiæ quidē intra vnius potissimum solis, vel paulo plus minusve periodum actio est, quandoquidem Epopœia temporis spatio non vrgetur. qua sane libertate in Tragędijs, perinde ac in hexametris, à principio vsi sunt. Circa vero partes, vt hæ am bæ in aliquibus inter se nō discrepant, ita propriæ nonnullæ, atque peculiares huius sunt. Quo fit, vt qui de Tragœdiæ virtute ac vitio diiudicare nouerit, idem quoque & de hexametris nouerit, si quidem quæ hexametrorū sunt, in Tragœdia prorsus inesse apparet, quæ vero Tragœdiæ, in his non omnino. De hexametri igitur imitatione, atq; Comędiæ, post dicemus. nunc autem de Tragœdia, cuius essentiæ definitionem

nitionem, veluti iam enatam ex his quæ dicta sunt, iterum sumentes, hanc esse dicimus.

Quæ sit Tragœdiæ essentiæ definitio.
Cap. III.

TRagœdia est imitatio actionis illustris, absolutæ, magnitudinem habentis, sermone suaui, separatim singulis generibus in partibus agentibus, non per enarrationem, per misericordiam vero atque terrorem perturbationes huiusmodi purgans. Sermonem suauem appello, in quo numerus, harmonia, & melos inest, id vero separatim genere distinctū, cùm metro tantum quædam absoluantur, quædam rursum melodia.

Quot, & quæ sint ipsius Tragœdiæ partes quales, & quem inter se ordinem habeant.
Cap. IIII.

QVoniam vero tota imitatio in actione versatur, primum quidem apparatum ipsum partem Tragœdiæ ponere necesse est, mox melodiam, & dictionem: vtpote ex quibus imitationem conficiant. Dictionem appello, illam quidem metrorum compositionem. Melodiā, cuius omnino vis per se ipsa satis apparet. Sed quoniam actionis imitatio est, agiturq; ab agentibus quibusdam, quos tum moribus, tum sentētia tales esse omnino oportet, sicuti quoq; & actiones aliquas esse tales dicimus, manifestum est harum actionum duas esse causas, sententiam, & mores, per quas planè vel voti compotes, vel minime compotes omnes fiunt. Ad

hæc

hæc actionis imitatio fabula est. Fabulam verò rerum ipsam compositionem appello: Mores, secundum quos agentes tales esse dicimus: Sentētiam ex quocunque dicentes vel aliquid declarant, vel mentem propriam aperiunt. Necesse est igitur cuiuslibet Tragœdiæ sex esse partes, secundum quas talis esse nuncupetur. Hæ vero sunt, fabula, mores, dictio, sententia, apparatus, melodia. Quarum duæ ad ea pertinent, quibus imitamur: vna tantum ad id, quo pacto imitamur, cæteræ vero tres ad ea, quæ imitamur, præter has, nulla. His itaque illorum non pauci partibus (vt sic dixerim) vtuntur. etenim & apparatum totum ipsum continet, mores videlicet, fabulam, dictionem, melodiam, sententiamque similiter. Horum vero maximum est, rerum constitutio, cum non hominum imitatio sit Tragœdia, sed actionis, atq; vitæ, tum felicitatis, infelicitatisve. Quippe felicitas ab actione pendet, finisque ipse actio quædam est, non qualitas. Aliqui vero per mores fiunt tales, at per ipsas actiones, sane felices vel infelices. Non ergo vt imitentur mores, in actione versantur, sed per actiones mores complectuntur. Quapropter actiones, & fabula, Tragœdiæ finis esse dicuntur omnium autem maximum finis est. etenim sine actione Tragœdia quidem fieri nō potest, sine moribus potest, si quidem iuniorum non paucæ morum expertes inueniuntur. Tum poetarum pleriq; tales omnino sunt, vt etiam ex pictoribus Zeuxim à Polygnoto differre dicimus: Polygnotus enim morum optimus expressor fuit, contra Zeuxidis pictura mores minimè referre videbatur. Si quis præterea ordine moratos sermones, di-

ctiones sententiasq; bene formatas afferat, non quidem penitus negotium, quod est ipsius Tragœdiæ proprium, assequetur. id quod illa Tragœdia multo melius præstiterit, quæ talibus vtetur, perinde ac secundo loco necessarijs, cũ iam fabulam rerumq; contextum habuerit. Ad hęc, quibus maximè mortalium animos Tragœdia delectat, fabulæ quidem partes peripetiæ ideſt, euentus in contrarium, & agnitiones, sunt. Eius præterea rei signum est, q̃ qui conficere aggrediuntur, exactum illud non ante queunt dictione, atque moribus attingere, quam actiones cõstituerint. id quod veteres poetarum fermè omnes facere consueuerunt. Est igitur principium, ac velut anima Tragœdiæ, fabula, secundo verò loco, mores, in quo etiam picturæ similis esse apparet. si quis enim fucis pulcherrimis tabulã fusim illinat, nõ æque sanè delectabit, ac si imaginem albo tantum distinxerit. Itaque actionis imitatio est, tunc per hanc potissimum agentium. Tertio sequitur sententia, hęc autem est posse explicare, quæ instant, atque quadrant: id quod insoluta oratione facultatis Ciuilis, atque Rhetoricæ proprium munus est. sanè veteres ciuiliter dicentes cõfingebant, nostri vero Rhetoricæ. Mos vero talis est, quo videlicet qualis voluntas sit in his rebus in quibus non satis liquet. sectetur ne quid, an fugiat ipse dicens, declaratur: quo fit, vt sermones interdum moribus careant. Sententia in his versatur, quę quomodo aliquid est, vel non est, ostẽdunt, vel vniuersè enunciant. Quarto sermonum distio. appello autem, quemadmodum diximus à principio, Dictionem, per verba sensus explicationẽ: id quod in metris æque ac in soluta oratione

eándem

eandem vim habet. Reliquatum verò quinque partium sic Melodia suauissima est, vt spectaculum grauissimum: quod tamen nec artificiosum est, nec ipsius Poeticæ proprium: si quidem Tragœdiæ virtus extra quoque scenam ac sine histrionibus consistit. Ad hæc ars structorum apparatuum propria magis chorago quàm poetis est.

De fabulæ magnitudine. Cap. V.

His absolutis, deinceps dicendum, qualem omnino esse deceat rerum cõtextum: hoc enim primum, maximumque in Tragœdia est, propositumque semel nobis, Tragœdiam imitationem esse actionis perfectæ, totiusque magnitudinem quidem aliquam habentis: si quidem & totum datur magnitudine carens, totum vero est quod principium, medium, atque finem habet. Principium illud esse dicimus, q̃ non necessario post aliud est: contra quod posterius aliquod esse, vel fieri natum est, Finem, huic contrarium, illud ipsum, quod post aliud natum est esse, necessario, vel plerunq;. Mediũ, quod aliquo posterius, aliquo prius est. Decet autem rite contextas fabulas minime tenere vndelibet initium sumere: nec item temere vbilibet terminari: vti vero semper supradictis partibus. Ad hæc pulchrum siue animal, siue quodcunque ex aliquibus compositum, non ordine tantum, verum etiam congruenti magnitudine constare debet: si quidem ex magnitudine, ordineq; pulchrum oritur. Nam sicuti fieri non potest, vt perexiguum omnino animal, pulchrum appareat; quandoquidem quę in in-

sensibili

sensibili tempore speculatio fit, confunditur: pari ratione nec illud, quod omnino sit permagnum, ipsa enim speculatio simul fieri non potest: illudque totum, & vnum è contemplantiũ considerationè potius elabitur: ceu si decẽ millium studiorum esset animal. Quapropter sicuti tum in corporibus. tum in animantibus magnitudinem inesse decet, eam dico quam probe oculis vsurpemus: ita & in fabulis longitudo inerit, quam quidem memoria facile complectamur. Longitudinis autẽ præfinitio, quantum ad ipsos ludos planeq; ad sensum spectat, minime artis est. Etenim, si in ludis haberi centum Tragœdias opus fuerit, vtique ad Clepsydram, vt olim non semel factitatum debent, haberi poterunt. Quę vero secundum actionis naturam fuerit, illa quidem semper, quæ longius protrahetur, donec tota simul in apertio sit, in magnitudine quidem decentior erit. Vt autem simpliciter præfiniamus, quantam esse fabulam vel deceat, vel necesse sit: eum sanè dicimus legitimum huic fore magnitudinis terminum, cũ siue ad commodam fortunam ex incommoda, siue ex commoda ad incommodam perpetua serie mutata fuerit.

De fabulæ vnitate. Cap. VI.

VNa nanq; est fabula: non autem (vt nonnulli putant) si circa vnum aliquem sit. Multa enim minimeque determinata genere accidũt: ex quibus sane quædam nullum constituunt vnum. simili ratione vnius multæ actiones sunt: ex quibus vna nunquam actio fiet. Quapropter omnes hi peccasse videntur poetæ, quicunque vel

vel Heracleida, vel Theseida, cæteraq; id genus poemata confinxere: vt qui, vnus cum sit Hercules, vnam quoq; ipsius debere esse fabulam existimauerint. Homerum vero, qui vt in alijs etiam excellit, ita in hoc quoq;, siue id artis, siue naturæ fuerit, oculatissimum fuisse apparet: quandoquidem Odysseam confingens, non sane cuncta, quæ Vlyssi acciderunt, in eam compegit: verbi gratia: saucium fuisse in Parnaso, & in ducum collectione simulasse insaniam. quorum cum alterum euenerit, minimè necessariũ fuit, vel verisimile, euenisse alterũ: quippe qui vnam duntaxat actionem, qualẽ dicimus, Odysseam videlicet, itemque Iliadem constituit. Decet igitur, quemadmodum vna vnius imitatio est in alijs imitatricibus artibus: ita & fabulam videlicet, quæ actionis imitatio sit, vnius eiusdemque integræ esse, sicque rerum inter se partes cohærere, vt ne vlla quidem vel transferri, vel subtrahi queat, quin totum illud varietur, planeq; immutetur. Quod enim vel additum, vel subtractum, totum non immutare videtur, nulla quoque eius erit pars.

Quæ sit inter Poesim, & Historiam differentia. Cap. VIII.

SAnè constat ex supradictis, non poetæ esse, facta ipsa propria narrare: sed quemadmodũ vel geri quiuerint, vel verisimile, vel omnino necessarium fuerit. Haud enim historicum, atque poetam carmen, & soluta oratio designant. quippe (quod alioqui facile factu sit) si Herodoti historia carminibus pangatur. æque nihilominus ac prius sine carmine, erit historia

historia sed hoc differunt, quòd hic quidem res gestas, ille vt geri potuerunt exponit. Quo fit, vt sapientius, atque præstantius Poesis historia sit: si quidem illa circa ipsum vniuersale plurimum versatur: hæc vero singulare sectatur. Est autem vniuersale, quæ cui conueniat, dicere vel facere, verisimiliter quidem, seu necessario: id quod spectat Poesis, cum nomina imponat. contra singulare, quid ipse Alcibiades fecerit, tuleritve. Iam verò & apud comicos id manifestum: vt qui fabulas ex verisimilibus constituentes, nomina interim pro arbitrio comminiscantur: non quidem ipsa singularia quemadmodũ iamborum compositiones facere solent. in Tragœdia autem vera nomina retinentur. cuius ratio est, quoniam credibile quidem illud est, qđ fieri potest: quæ verò nondum facta fuisse scimus, fieri quidem posse parum credimus: quæ vero facta fieri certo potuisse ambigit nemo. nã si fieri nequiuissent, nunquam profecto extitissent. Cum tamen Tragœdiarum aliquæ sanè ex notis nominibus, vno vel duobus ad summũ assumptis, reliqua deinceps confingant, aliquæ rursus quemadmodum Agathonis flos, planè omnia in quo, tametsi cum nominibus res ipsæ pariter confingantur, nihilominus delectant. Quare non omnino quærendum est, vt vulgatæ fabulæ in quibus Tragœdiæ sunt, ad vnguem retineantur. idē quærere ridiculum esset, quandoquidem illæ etiam sic notæ paucis quidem cum notæ sint, iuxta tamen cunctos delectant. Ex his igitur patet poetam fabularum magis quam carminum esse poetam, vt qui sempet circa imitationem versetur: actiones verò imitatur. Si igitur & in ea quoq;, quæ verè prius fuere,

re, fingendo incidat, non propterea à poeta discedet, quandoquidem ex his quæ gesta sunt aliqua quidem eiusmodi esse nihil prohibet, cuiusmodi vel extitisse verisimile sit, vel certe fieri potuerint: secundum quæ sanè horum poeta fuerit.

Quæ fabulæ deterrimæ, & quæ pulcherrimæ. Cap. VIII.

CAeterum simplicium fabularum actionum ve, Episodicæ quidem deterrimæ. Episodicam appello, iniqua non verisimiliter neq; necessario mutua episodia nectantur fiunt autem hæ tum ab ineptis vatibus suo vitio, tum à probatis quoque histrionum gratia. Et enim in huiusce modi certaminibus dũ fabulas plus equo sæpenumero producunt, legitimum aurhorem peruertere coguntur. Quoniam autem imitatio non tantum perfectæ actionis verum etiam miserabilium, terribilimmve est: hæc autem maximè talia erunt, potissimumq; pollebunt, quotiescunque per se ipsa inuicem admiranda illa accident: nimirum hoc pacto admirabile magis sese offert, quàm si à casu, vel a fortuna proficisci appareat. siquidem in his etiam, quæ à fortuna proueniunt, illa quidem maximam admirationem præ se ferunt, quæ veluti suapte impulsu prouenire videantur, vt in Argo Mityi statua quæ super inspectantem collapsa author̃ Mityi necis interfecit. Eiusmodi enim hæc sunt vt non temere facta esse opinemur, ideoq; pulcherrimas tales fabulas euadere necesse est.

De simplicibus, atque implexis Fabulis: Peripetia Agnitione, ac Perturbatione fabulæ partibus. Cap. IX.

FAbularum aliæ simplices, aliæ implexæ: quemadmodum & actiones, quarum imitationes sunt ipsæ fabulæ, talem illico speciem præ se ferunt. Simplicem actionem voco, in qua quidem (vt definitum est) continua vna, absque peripetia, agnitioneve, agendo fit mutatio: implexam, quæ vel agnitione, vel peripetia, vel etiam vtraque. Hæc vero in ipso rerum contextu ita astruenda sunt, vt ex his quæ prius acta fuerint, necessario sequi, aut certe verisimiliter agi videantur. Multum enim differt fiant hæc per hæc, an ex his. Peripetia est eorum, quæ aguntur, (quemadmodum dictum est) in contrarium mutatio. id autem (sicuti docuimus) aut verisimiliter, aut necessario fit: vt in Oedipode. accessit enim ille delectaturus Oedipodem, eundemque parentis incestandæ timore liberaturus: quis autem esset, vbi ostendit, contrarium effecit. In Lynceo quoque ductus ille quidem est, veluti mox immolandus: Danaus contra subsecutus, vt immolaret: sed accidit ex his quæ patrata sunt, vt hic necem, ille salutem sit assecutus. Agnitio est (vt etiam ex nomine liquet) ex ignoratione in notitiam, ad amicitiam, vel inimicitiam, illorum mutatio, qui seu felices, seu infelices determinantur. pulcherrima autem fit, si cum peripetia fuerit: vt in Oeciope. Sunt profecto & aliæ agnitiones. nam tum inanimatorum, tum quorumcunque, vt accidit, sunt: si quando (vt dictum est)

est) euenit, vt si quid patrarit quis, vel non patrarit, agnoscamus; illa tamen, quæ potissimum à fabula, quæve ab actione pendet, est, quam diximus. Etenim huiusmodi agnitio, atque peripetia, vel misericordiam, vel metum parabit. receptum autem est, actionum imitationem esse Tragœdiam, fortunatumque insuper, seu miserum fieri ex his contigerit. Quoniam vero agnitio quorundam agnitio est, alia quidem alterius ad alium tantum fit, cùm quis hic sit, illi notus est: alia rursus mutua indiget notitia. vt Iphigenia ex epistolæ illius missione ab Oreste quidem agnita; vt tamen ipsum agnosceret, alia quoque agnitione opus fuit. Partes igitur hic fabulæ duæ habentur agnitio, & peripetia: tertia supereſt. Perturbatio. nam de Peripetia, & Agnitione satis diximus. Perturbatio vero actio est lætifera, seu dolore plena: veluti cum neces, cruciatus, vulnera, cæteraque generis huius palam fiunt.

Quot & quæ sint Tragœdiæ partes quantæ. Cap. X.

CAeterum Tragœdiæ partes, quibus tanquã formis vti nos oportet, superius exposuimus: secundum vero quantitatem discretam, atque in quas secetur, sigillatim hæ sunt: Prologus, Episodium, Exodus, Choricum. Chorici vero alterum mobile, alterum stabile. sanè cunctis hæc omnibus communia: propria vero ea, quæ ad scenam pertinent, & commi. Prologus est pars Tragœdiæ iusta, ante chori ingressum. Episodium pars item iusta Tragœdiæ inter choricos perpetuos cantus. Exodus iuxta pars Tragœdiæ, post quam nullus deinceps est

chori

chori cantus. Chorici vero ingressus, chori integri prima locutio. Stabile, siue Trochæo & Anapæsto cantus. Commus, siue planctus, est luctus chori communis cũ ijs, qui in scena sunt. Partes igitur Tragœdiæ, quæ quasi formæ habendę sunt, superius explicauimus: rursus secũdum quantitatem discretam, & in quas secetur, sigillatim quoque diximus, deinceps verò, quæ fabulas texentes sectari contra quæ vitare oporteat, tum verò à quibus locis Tragœdię ipsius opus ducatur, supra dictis addendum.

Quæ vitare, sectariq; texentes fabulas oporteat & a quibus locis Tragœdiæ ipsius opus ducatur. Cap. XI.

QVoniam igitur Tragœdię pulcherrimæ cõpositio, non quidem simplex esse debet; sed implexa, eademq; terribilium, miserabiliumve imitatrix: id quod profecto imitationis huiusce proprium est. Primum quidem satis apparet minimè decere, bonos, & æquos viros ex felicibus infelices factos in scenam afferre: vt quod terrificì, miserãdive nihil habeat, sed scelesti: Pariq; ratione ab aduersa fortuna ad secundam prouectos, prauos effingere. hoc enim omnium à Tragœdia maximè alienum, quòd rerum quæ requiruntur, expers omnino sit humanitatis dico, nedum terrificì, atq; miserabilis. Sed nec omnino improbos ex secunda fortuna in aduersam lapsos: quandoquidem talis compositio, quæ alioqui humanitatem præ se ferre potest, miserandi, aut terrificì planè nihil habet. Vt enim immerentis misericordiam excitat, ita terror à simili incutitur. Quocirca cùm

cùm nec miserandi, nec terrificì quicquam ab his proueniat, reliquum est, vt ad hæc maximè idoneus is habeatur, qui medius inter tales sit. Is autem erit qui nec uirtute, nec iustitia antecellat, minimeque per nitiam, prauitatemve, in ipsam infelicitatem lapsus fuerit, uerum humano quodam errore, ex magna quidem existimatione atque felicitate: quemadmodum Oedipus, Thyestes cæteriq; ex huiusmodi generibus illustres uiri. Necesse est igitur pulchram fabulam constare magis ex uno hoc genere, quàm ex duplici, ut nõnulli putant: cuius quidem ex miseria ad felicitatem mutatio non sit: sed contra ex felicitate ad miseriam, errore sanè non leui. minimè uero per dedecus ex illo quidem virorum, de quo dictum est genere: quod ve potius ad meliores, quàm ad deteriores spectet. Huius autem rei indicium sit, vsus etenim iam inde ab initio poetæ, quascunque nacti essent fabulas, admittebant: nunc autem pulcherrimæ circa paucas omnino familias componuntur, ut sunt Alcmæonis, Oedipodis, Orestis, Meleagri, Thyestis, Telephi, cæterorumque generis huiusmodi: quibus vel facinora quidem grauia perpetrasse, vel ipsos tulisse contigit. Erit igitur pulcherrima illa Tragœdia, quæ ex huiusmodi compositione constiterit. Quamobrem illi quidem decipiuntur ob id ipsum, quo Euripidem damnant, ut qui in Tragœdijs suis illud obseruet, earumque plures in felicitatem rerminentur. id quod omnino, vt diximus, ex arte est. Argumento vero illud sit maximo, quod in scenis, atque adeo in certaminibus, hæ sit rectè recitentur, maxime quidem tragicæ apparent. Euripidesque ipse, tametsi aliqua pa-

tum rectè dispensèt, omnium tamen poetarum maxime tragicus videri potest; Secundo loco sequitur, quæ à nonnullis in primo collocatur, illa ex duplici genere compositio. quo ordine Odyssea est: vt quæ diuersa ratione partim ex præstantioribus personis, partim ex humilioribus constet. Huic sane primas tribuit theatralis imperitia. quippe vates hanc auram sequuntur componentes quidem ad vota spectatorum. Cæterum voluptas illa non Tragediæ, sed Comediæ propria est; in hac enim si qui, velut Orestes, & Aegisthus, secundum fabulam inimici fuerint, reconciliata tandem inter se amicitia, neuterq; ab altero obtruncatus discedet. Terrificum vero illud, atq; miserandum, cùm ab apparatu scenæ proficiscitur, tum à rerum compositione; id quod multo præstantius, meliorisq; vatis est. Sic enim fabulam contexuisse oportet, vt ēt sublato spectaculo quis, quæ geri contigerunt, percipiens plane exhorreat, misereaturve: quibus apprime duobus, qui fabulam Oedipodis cognouerit, afficietur. Illud autem, quod ad spectaculū pertinet, minus sanè operosum est, & impendio indiget. proinde, qui non terrificum illud, sed portentosum duntaxat spectaculo exhibent, alieni prorsus à Tragœdia habendi sunt. quippe delectatio non omniariam à Tragedia, sed quæ tantum propria ei fuerit, quærenda est. Quoniam autem à timore, misericordiave talem delectationem per imitationem poeta parare debet, satis quidem apparet in ipsis rebus id esse inferēdum. De rebus itaq; contingentibus, quæ terrifici, quæve miserabilis speciem allaturæ sint, deinceps dicere aggrediamur. Necesse autem est huiusmodi actiones vel amicorum inuicem,

hostium,

hostium, siue etiam neutrorum esse. Itaque si hostis hostem obtruncet, obtruncaturusve sit, nequaquam miserabile illud, præterquam necis ipso affectu, assequeretur: idque sequetur, si inter neutros id accidat. Perturbationes vero ipsæ, quando euenerint inter necessarios, veluti si frater fratrem, filius patrem, mater filium, filius matrem vel necet, vel necaturus sit, aut etiam tale quid facinus patret, patraturusve sit, captandæ sunt. Proinde receptas fabulas mutare non licet: verbi gratia, Clytæmnestram ab Oreste extinctam, Eriphylem ab Alcmæone; quas sanè inuenire, atq; susceptis iam rectè vti oportet. Id autem, quod diximus rectè, exactius declarandum. Fit enim interdum sic ipsa actio, quod antiqui obseruabant, perinde ac ab scientibus, & agnoscentibus: vt Euripides fecit, qui filios necantem Medeam induxit. fit etiam ab ignorantibus quidem vim facinoris, agnituris vero, mox necessitudinem: qualis Sophocleus est Oedipus: id quod omnino est extra Tragœdiam. in Tragœdia vero ipsa, vt Alcmæone Astydamas, Telegonusve in Vlysse vulnerato. Tertius præterea modus est, per ignorantiam: videlicet debere aliquem hæc facinora patrare, inter patrandum vero agnoscere. præter hos nullus est alius. siquidem quid agi, vel non agi, idq; a scientibus, vel nescientibus necesse est, è quibus faciamus prudentem aggredi, minimè vero perficere est absurdum. cum non tragicum quidem, velut perturbationis expers, sed omnino sceleratum præ se ferat. Quo fit, vt huiusmodi actionem sequatur nemo, vel certe rarissima sit inuentu, vt in Angone Creontem Aemo fecit. Proximum huic erit, scelus patra-

quo sanè potius est imprudentem quidem patrare, patrantem vero agnoscere, etenim & à fa cinore scelus abest, & ipsa plane agnitio stupo ris est plena. Nouissimum uerò præstantissimũ est: exempli gratia: in Cresphonte Merope filiũ interficere debet, non autem interficit: ita etiã. & in Iphigenia soror fratrẽ, in Helle filius matrem abalienaturus agnoscit. Quapropter (sicuti iampridem diximus) multarum familiarum Tragœdiæ non sunt. siquidem quærentes nõ ab arte quidem, sed à fortuna mutuati sunt: ita fabulas contexere. Itaque si, vt inuiti cogamur ad easdem sæpius familias recidere: quibus videlicet huiuimodi perturbationis contigerẽ. Igitur tum quales esse fabulas oporteat, satis iam dictum.

De Moribus. Cap. XII.

QVantum ad mores quatuor sanè sunt, quæ indigent cõsideratione. Eorum vnum, idque primum est, vt probi sint. Erit autem præ se ferant. vtcumque enim mos inerit: si, quem admodum dictum est, tum sermo, tum actio animi propositum, qualecunq; fuerit, indicauerit: improbus quidem si improbum, probus si probũ: id vero ineſt in vnoquoq; genere. Nam & mulier proba est, & seruus: tametsi fortasse hoc deterius, illud omnino improbum sit. Secundo loſequitur vt conuenientes sint. Fortitudo enim mos est: sed esse vel sortem, vel prudentem, vtique mulieri non conuenit. Tertio, vt constent sibi. est enim separatum hoc ab eo, quod est præ se ferre per mores probitatem, cõuenienscq; seruare. Quarto, vt æquali tenore procedant. Quãquam

quam enim histrio, vt qui talem personam induerit, inæquali appareat, omnino tamen illa inæqualitas æquabiliter perpetuo regenda. Exẽplum improbi moris sit alioqui minime necessarium: verbi gratia: in Oreste Menelaus: indecori, atque inconuenientis, Vlyssis eiulatio in Scylla: Menalippesque sermo: inæquabilis, Iphigenia in Aulide, ut cui posterior supplicatio priori non consonet. Et sanè in moribus, sicut in ipsa rerum compositione, tum necessarium, tum uerisimile exquirendum est: atque etiam uti necessario, verisimiliue ordine cuncta procedat. Quare manifestum est, fabularum solutiones ex ipsismet potissimum fabulis proficisci debere, non autem ab aliquo artificioso: vt in Medea, & in Iliade illa per nauigationem Quo sanè artificioso utendum in ijs, q̃ extra Tragœdiam sunt quæcũque videlicet vel prius fuere, quæ neutiquam fieri potest, vt alio pacto ad humanam peruenerint notitiã, vel quę futura denuntiatione, diuinationeve indigeant: quando quidem Deos cũcta inspicere, satis quidem apud nos constat. quodcunque uerò rationi consentaneum minus sit, explodendum quidem ab ipsis actionibus: si non prorsus, at à Tragœdia: vt est in Sophoclis Oedipode. Cùm verò Tragœdia præstantiorum imitatio sit passuerit quoque nos ab excellentium pictorum more non discedere: qui dum proprias, verisq; similimas imagines referre studunt, pulchriores sanè depingunt. ita etiam poeta, iracundos uidelicet, desidesq; dum imitatur, huiusmodiq; alia circa mores habentes, probitatis quidem, atque iracundiæ sibi exemplum proponere debet; velut fortem Achillem, vt ipse Homerus.

Hæc profecto seruare oportet, insuperque sensus ipsos, qui Poeticam consequuntur, præter illa quæ necessaria sunt. Etenim in his fallimur sæpenumero. sed in sermonibus iam editis satis dictum de his.

De agnitionum speciebus. Cap. XIII.

SAnè quid sit agnitio, superius declarauimus: nunc vero de ipsius generibus. Primum quidem, vt est minimè artificiosum, ita à plurimis vsurpatum, aut per dubitationem fit, aut per signa. Horum rursus ingenita aliqua: verbi gratia lancea quam Terrigenæ gestare solent: vel astra, qualia in Thyeste Carcinus: aduentitia aliqua, sed hæc vel in corpore, vt per cicatrices: vel extrinsecus, vt per monilia, per torques, &, vt in Tyro, per schapham. Possumus autem melioribus his vti, itemq; deterioribus: verbi gratia: ex cicatrice quidem Vlysses agnoscitur, nō tamen eodē modo à nutrice, & à subulcis: quādoquidem hæc fidei faciendæ gratia, artificij sunt expertita, cæteraq; huiusmodi. Quæ vero ex pepertia qualia in Niptris meliora, ordine huic proxima sunt. Quę, quoniam à poetis confinguntur, artificio non carent: qualia in Iphigenia Orestes. qui & sororem agnouit, & agnitus ab ea est. agnouit quidem ex epistola: agnitus autem ex indicijs. Hæc itaq; pro arbitrio poeta profert, non ipsa fabula ideoq; in peccatum supra dictum facilem lapsum habent. quippe nōnulla afferre permissum est: vt in Sophoclis Tereo radij vox. Tertium per reminiscentiam fit, dum spectando aliquid, in animum quid reuocamus quemadmodum in Dicæogenis Cyprijs, pictu-

picturam quidem ille inspiciens ingemuit: & in sermone apud Alcinoum audiens citharœdum Vlysses, ex recordatione fleuit, vel agnitus est. Quartum per syllogismum, vt in Chloephoris: quòd similis quidam accessit: similis autem præter Orestem nemo: Orestes ergo accessit tum, quod Polyidis de Iphigenia verisimile est enim ratiocinatum fuisse Orestem: quòd, cùm immolata soror fuerit, sibi quoq; vt immoletur contingere. tale est illud in Theodectæ Tydeo veniens ilie, quasi natum inuenturus extinguitur: & in Phœnissis, quæ locum conspicatæ, instare sibi fatum propterea commentæ sunt: quoniā in fatis haberent, ibi debere mori: etenim in eo fuerūt expositæ. Huic & adiungitur illud, quod in theatro per paralogismum fit. exempli gratia: in Vlysse falso nuncio, hic quidem arcum cogniturum se dixit: ille vero tanquam arcu cognoscendo ab eo propterea paralogismum facit. Omnium vero optimè ex parte rerū agnitio est: à qua videlicet ex verisimilibus admiratio ipsa patitur. qualis illa in Sophoclis Oedipode, & in Iphigenia. Siquidem verisimile est literas hanc mittere cupiuisse. Huiusmodi enim solæ absque vllo vel impresso signo, aut etiam extrinsecus, vt monile, fiunt. ab his vero probantur, quæ ex syllogismo.

Quopacto Decorum sit in ipsis Fabulis inueniendum. Cap. XIIII.

CAeterum constituere fabulas oportet, & ita eas elocutione construere, vt quam maxime rem ante oculos ponant, sic enim quæ manifestissima fient poeta inspiciens, perinde ac

rebus dum aguntur interfit, cum decorum ipsum inuenerit, tum pugnantia minime illum latere poterunt Argumento sit illud, quod Carcino uitio datur. etenim Amphiaraus è templo exibat: id vero cùm nõ videret spectator, obscurum fuit. cecidit autem hic à scena, cunctis ob id spectatoribus indignantibus. Proinde quantum fieri potest, fingendum illud, quod ex habitib. naturalibus paratur. quandoquidem hi maxime suapte natura persuadent qui perturbationibus affecti sunt. quo fit, vt exagitatus exagitet, perturbetque ueriſſime perturbatus. Quapropter vel versatilis ingenij viri, vel furore perciti Poetica est; etenim poetarum aliqui ab ipsa natura ad poeticam bene formati sunt, alij qui autem à mente abstrahuntur.

Confictos sermones prius in uniuersum esse explicandos: postmodum Episodia legitime constituenda. Cap. XV.

CAeterum confictos sermones oportet etiã confingentem ipsum uniuerse explicare, moxque Episodis ad hunc modum vti, ac rem diducere. Ad hunc uero modum vniuersale illud speculari oportere dico. verbi gratia: Iphigenia. constituta ad aras quædam virgo, atque ex oculis sacrificantium clàm surrepta, delata vero in aliam regionem, in qua Dex, hospitum sacrificia ex lege debebantur, eius sacri ministerio ipsa præposita est. procedente tempore, sacerdotis fratri illuc accedere cõtingit: cur autem contigerit, vt ipsum Deus ob quandam culpam venire illuc impulerit, extra vniuersale est: quorsum uero, extra fabulam. Itaque cùm

accessiſ-

accessiſſet captus, immolandusque mox sororem agnouit: siue vt Euripides finxit, siue ut Polyides, ex veriſimilibus locutus: quod non modo sororem, verum & ipsum sacrificari oportebat. vnde quidem salus parta est: Quo facto nominibus statim substitutis Episodia aggredienda. sed hæc quo pacto legitima sint, sane considerãdum: veluti furor in Oreste, propter quem captus est, salusque per expurgationem. In dramatibus itaque, siue actibus Episodia ipsa breuia esse debent: contra in his longior Epopœia fit. nimirum Odysseæ longus est sermo. Per multos annos peregre quidam cum iret, & à Neptuno obseruatus, & à cunctis relictus, ita rebus ipsius domesticis constitutis, vt fortunæ omnes à procis absumerentur: filioque insidiæ iam instarent. iactatus pelago domum peruenit: cumque aliquos agnouisset, illos aggressus, ipse quidem hospes euasit, inimicos autem perdidit. Hoc itaque proprium eius poematis est; nam cætera ad Episodia pertinent.

De connexione, solutioneq; Fabulæ. Cap. XVI.

VNiuersa vero Tragœdia partim connexione, partim solutione continetur, quæ extra sunt, & aliqua præterea, quæ intra habẽtur, plerunque connexio continet: reliqua uero solutio, Connexionem appello totum id, quod à principio ad vltimam vsque pertinet partem, ex qua mutatio fortunæ fit. solutionem à mutationis principio, ad finem usque: ut in Lynceo Theodectæ, in quo connexio quidem, acta

prius

prius natique captiuitatem continet: solutio à mortis accusatione ad extremum vsque.

De quatuor Tragœdiæ generibus. Quo pacto Tragœdia appellanda sit vna, vel diuersa: ac de cauendo Epopœiæ contexu in ipsa Tragœdia.
Cap. XVII.

QVatuor autem Tragœdiæ sunt genera. totidem quoque & partes dictæ. quorum sanè Complicitum illud dicimus, quod omnino ex peripetia, atque agnitione constat: Patheticum, vt Aiaces, atque Ixiones: Moratum, Phthiotidas, & Peleum: Quartum, veluti Phorcidas, & Prometheum: quæcunq; insuper, quę apud inferos sunt. Quare magnopere poetis cauendum, vt horum omnium quam locupletes sint. quòd si omnium minus queant, saltē principalium, atq; quam plurimorum: eoq; et enixius, quo ad taxandos poetas hæc ætas in tantum prona est, vt quos in omnibus his partibus probandos nouerit, in singulis etiam mirum in modum excellere æquum censeat. Minimè vero fortasse conuenit eandem Tragœdiam, siue diuersam appellare à fabula: id quod earū ipsa quidem connexio, atque solutio indicauerit. cæterum non pauci egregie nectentes, inepte soluunt. Oportet autem ab vtraque parte plausum ingiter excitare: illudque cum primis cauere, ne contextum Epopœiæ proprium. in Tragędia configamus. talem vero esse dicimus, qui complures contineat fabulas exempli gratia: si quis totum illud Iliadis vnica velit complecti fabula. ibi etenim propter poematis longitudinem

gitudinem partes ipsæ congruentem suscipiūt magnitudinem: in actibus vero multo præter id, quod susceptum negocium exposcit, longiores euaderent. Cuius rei signum id esse potest, quòd hi qui totum Ilij excidium simul componere, ac non potius singulas separatim partes, sicuti Euripides Medeam, vel Niobem (quod Aeschylus minime obseruauit) vel prorsus cadunt, vel certe infeliciter certant. siquidem propter id vnum cecidit Agathon tam etsi tum in peripetijs, tum in simplicibus actionibus, hi quidem suum mirabiliter propositum assequātur. Etenim tragicum, atq; humanum est, cùm sapiens, idemq; prauus. veluti Syssyppus deceptus fuerit. siue fortis, idemq; iniustus superatus; verisimile enim est, vt Agathon asserit, quandoquidem multa præter ipsum verisimile accidere, à verisimili non discrepat.

De Choro. *Cap. XVIII.*

CHori summam penes vnum duntaxat ex histrionibus esse oportet, totiusque partem esse: vti autem concertationibus, non sicut apud Euripidem, sed sicut apud Sophoclē. reliquis vero concessa potius ea sint, quæ ad susceptam pertinent fabulam, quam quæ ad aliā Tragœdiam: quapropter intercalare concinūt. Huiusmodi sanè rei initium primum ab Agathone sumptum. Atqui quidnam differt inter canere intercalare, locutionemve illā, quę aliud ex alio nectit, inregrumq; Episodium.

De Sententia. Cap. X.

IAm vero cùm de his omnibus dixerimus: reliquum est, vt de Dictione, atque Sententia agamus: tametsi de ſnia in ijs, quos de Rhetorica ſcripſimus libris, vt quod eius uix, & rõnis magis proprium ſit, diſſeruimus. Ad ſniam ea omnia pertinent, quæcunque oratione adſtruere oportet. cuius partes erunt oſtendere, ſoluere, perturbationes præparare, ſicuti miſericordiam, timorem, iram, cæteraq; huius generis: ad hęc, exaggerare, ac diminuere. Conſtat autem ſupra dictarum partium rebus accommodata afferre oportere: cùm videlicet vel miſerabilia, uel grauia, uel mira, uel ueriſimilia adſtruenda ſunt. in quibus tamen hæc habenda diſtinctio eſt. quòd aliqua quidem nullo doctrinæ adminiculo apparere neceſſe eſt: aliqua uerò ſermone ipſo dicentem præparari, ac vi etiam ſermonis euenire. Quod enim dicentis munus eſſet, ſi non quidem ſermonis vi gratia eſſe viderentur.

De Dictione, eius partibus, ac partium ſpecie-bus. Cap. XX.

CIrca Dictionem unum quidem ſpeculationis eſt genus, de figuris videlicet ipſius: quod quidem ad hiſtrionicam, atque ad eum qui huiuſcemodi arti præſit, pertinet. exempli gratia: quid ſit mandatum, quid preces, quid narratio, quid minæ, quid interrogatio, quid reſponſio, cæteraque id genus. Quandoquidem præter horum peritiam, ignorationemve nulla quidem

quidem accuſatio, quæ digna ſit ſtudio, ad Poeticam referatur. Nam quis obſecro, in his peccatum eſſe ſuſpicetur, quæ Protagoras accuſat? ſi quis videlicet, dum precari ſe exiſtimet, interim præcipiat? hoc pacto: Iram Pande Dea. quandoquidem (inquit ille) iubere aliquid fieri, uel non fieri, præceptum eſt. Quapropter ſaceſſat hæc conſideratio, perinde ac alterius facultatis, non autem Poeticæ propria. Dictionis vniuerſæ partes hæ ſunt: elementum, ſyllaba, coniunctio, nomen, verbum, articulus, caſus, oratio. Elementum indiuidua dicitur uox, non quidem omnis, ſed illa tantum, ex qua ſuapte natura intelligibilis uox conſtitui poteſt. quandoquidem & indiuiſibiles ſunt ferarum voces, quarum ſane nullam elementum dicimus. hæc vocalis, ſiue ſemiuocalis, aut etiam muta appellatur. Vocalis, quæ ſine ulla prorſus adiectione ſonum, qui exaudiri poſſit, reddit. Semiuocalis, quę non ſine adiectione: ut σ, ρ. Muta, quæ cum adiectione per ſe nullum omnino ſonum reddit: adiuncta vero his, quæ aliquam uocem reddunt, exaudiri poteſt: ut γ & δ. Hæc differunt inter ſe figura oris, locis, aſpiratione, tenuitate, longitudine, breuitate, acumine præterea, grauitate, inflexione: de quibus ſane in his, quæ ad metra pertinent conſideratio propria eſt. Syllaba uox eſt nihil penitus ſignificans, compoſita ex muta, & uocem aliquo pacto habente. nam γρ etiam abſque α ſyllaba eſt: & cum a veluti γρα. ſed harum differentias examinare, metricæ artis eſt. Coniunctio uox eſt minime ſignificans: quæ nec impedit, nec efficit aliquam vocem ſignificare, apta quidem ex pluribus uocib. componi extremo atque medio orationis

tionis congruens: quam quidem in initio orationis suapte natura poni minimè conuenit. vt μέν, ἤτοι δή: siue vox per se quidem minimè significans ex pluribus vocibus vnam, apta verò vocem vnam significantem reddere. Articulus vox est minimè significans, quæ vel principium orationis, vel finem, vel separationem, ostendit quemadmodum τὸ φημί, τὸ φεῦ, & alia: siue vox minimè quidem significans, quæ nec impedit, nec efficit aliquam vocem significare, aptam ex plurib⁹ vocibus componi, tam extremis quam medijs cohærens. Nomen composita vox est, significans sine tempore: cuius aliqua per se pars nihil significat. nam & in cōpositis sic obseruamus, vt nullum per se separatum significet: vt in Θεοδώρῳ, in quo δῶρον minime significat. verbum composita vox est, significans cum tempore cuius (quemadmodum de nomine diximus) nulla per se pars separata significat. Etenim homo, siue album, nequaquam cum tempore significat: ambulat vero, vel ambulauit cum tempore significat: illud quidem præsens, hoc præteritum. Casuum qui tum ad nomen, tum ad verbum pertinent, hic quidem significans est secundum huius, vel huic, & quæcunque talia: ille vero secundum vnum, vel plura, vt homines, vel homo: itemque alius secundum personarum modos quatenus interrogant, siue iubent. verbi gratia: ambulauit, & ambulat, quæ quidem eiusdem generis sunt casus verbi. Oratio vox est significans, composita: cuius partes quædam separatæ aliquid omnino significant. quāquam enim non omnis oratio ex nominibus, & verbis constat: vt hominis ipsius definitio: si quidem

dem sine verbis etiam constare potest: omnino tamen aliquas significantes partes habebit. vt in hac oratione, ambulat Cleon, illud Cleon significans est. Duobus vero modis vna dicitur oratio aut enim significans vnum per se est, aut additis coniunctionibus verbi gratia: Ilias quidem vna erit coniunctionibus oratio: hominis vero definitio vnum significat. Nominis generum aliquod est simplex: simplex autem voco, quod ex minime significantibus constituitur aliquod duplex, cuius aliud quidem ex significantibus, ac minime significantibus componitur: aliud ex significantibus omnino. Triplex insuper, ac quadruplex nomen esse potest, quēadmodum multa Megaliotorum, ἑρμοκαϊκόξανθος. Omne autem nomen aut est proprium, aut ab alia lingua, aut translatio, aut ornatus, aut fictum, aut productum, aut subtractum, aut cōmutatum. Proprium voco, quod omnibus in vsu est. Ab alia lingua, quod aliquibus dunaxat, ex quo patet, huiusmodi atque proprium fieri posse, vt in idem quandoque recidant: minime tamen eisdem. vt σίγυννον, ideſt lanceola, quod Cyprijs quidem proprium, nobis vero ab illorum lingua. Translatio est nominis alieni illatio, vel a genere ad speciem, vel a specie ad genus, vel a specie ad speciem, aut etiam secundum aliquod, quod pro portione respondeat. A genere ad speciem voco; vt, Stetit hæc mihi nauis: etenim in portu esse, stare aliquod est. A specie ad genus: vt, Ipse decem peperit iam millia commoda Vlysses decē millia enim multa sunt: quo sanè vocabulo pro multo vtuntur. A specie ad speciem: Abstulit ære animam immiti æra abscidit, hoc enim loco au-

ferre

ferre pro abscindere, & abscindere pro auferre, vsurpauit: quod vtrunque subtraxere aliquod sit. Proportione vero respondens dixerim, quando eliquod secundum ad primum simili ratione se habeat, qua quartum ad tertium; sumit enim vel loco secundi quartum, vel quarti secundum: interdumque addunt pro quo dicitur, ad quod est. exempli causa: simili ratione se habet Phiala ad Bacchum, qua scutum ad Martem. decet igitur & phialam scutum Bacchi, & scutum phialam Martis, tursus ad diem vesperam pari ratione se habet, quam ad vitam senium, itaq; dicet, vesperam dici senium, & senium veperam vitæ: vel sicut Empedocles, occasum vitæ. Licet autem quibusdam nomen proportione respondēs inditum non sit, nihilo tamen sepius simili ratione dicetur: quemadmodum frugem quidem proijcere, serere dicimus: proijci vero à Sole flammam, nominis est expers: cum tamen ita ad Solis, flammam hoc se habeat, quemadmodum serere ad frugem. ideoq; Sol dictus, sator diuinitus ignis. Licet autem huiusmodi translationis modo uti, & alio quoque cum uidelicet nominauerimus alienum quippiam, aliquid eius proprium ab eodem remouentes: ut si quis appellare uolens phialam, dixerit scutum, non Martis, sed Bacchi. Fictum est, quod à nemine usurpatum, à poeta ponitur, cuiusmodi hæc esse apparetur, ut Cornua ramos, & sacerdotem custodem. Productum, atque subtractum. Productum uidelicet, quod longiore uocali utatur, quàm sit eius propria, siue etiam adiectam syllabam asciuerit. Subtractum, quod aliquo siue peculiari, siue adiectio mutilum sit. exempli gratia: productum

ctum πόλεως πόληος, πηλείδης πηλιάδης dicimus, subtractum, ut κρῖθ' ὦ. atque etiam, cū una ex geminis fit, vt περ ἐκῆς, i suæ. Commutatū, cuius in denominatione aliqua quidē remanet pars, aliqua vero addit, velut, Dexteriorem secūdum mammam pro dextram. Nominū præterea sunt aliqua masculā, aliqua fœminea, aliqua media. Masculā, quæcunq; in ν & ρ desinunt, & in cūctas quæ à π & κ mutis cōponūtur: sunt. n. oīno duæ, ψ & ξ, Fœminea. quęcunque in vocales suapte natura longas, quales, sunt η & ω, desinunt: productas insuper in α quo fit, ut hę numero sint æquales illis, in quas masculā, & fœminea desinunt. ψ enim & ξ non diuersę sunt sanè nullum nomen in mutam desinit, sed nec in vocalē breuē, in ι uero tria tantum, μέλι, κόμμι, πέπερι. in υ quinque, πῆχυ, πάπυ, γόνυ, δόρυ, ἄστυ. Media in hæc, insuperque in ν & σ.

De Dictionis uirtute. Cap. XXI.

Dictionis autem virtus, vt perspicua sit, non tamen humilis. quæ igitur ex proprijs nominibus constabit maximē perspicua erit. humilis tamen, exemplum sit, Cleophontis, Sthenelique poesis. illa uenerāda, & omne prorsus plebeium exclude, quæ peregrinis vtetur vocabulis. Peregrinum voco varietatem linguarum, translationem, extensionem, tum quodcunque à proprio alienum est. verum, si quis hæc omnia simul cōgerat, vel ænigma efficiet, vel barbarismum, ænigma quidem si translatione, barbarismum vero, si linguas. Ænigmatis forma ea erit, oratio scilicet, quæ

ex minime congruentibus inter se constet. hoc itaque per nominum compositionem effici minime potest, per translatione. vero potest vt: Vidi igne atque ære virum viro in hærentem unũ, cæteraque id genus. quemadmodum quoque ex linguarum varietate barbarismus, quapropter aliquo pacto hic admiscetur. Proinde sicut illud non triuiale, ac minime humile, lingua, translatio, ornatus, cæteraque dictæ species pariunt: ita propriam perspicuitatem. Cæterum non minimam conferre videntur partem ad dictionis perspicuitatem, & ad vulgare excludendvm productiones, concisiones, nominumque immutationes. quando quidem id. quod præter vsum communem fit, quatenus à proprio diuersum est, illud minime plebeium efficit: quatenus vero cum vsu communi conuenit, claritatem. Quapropter errant non parum, qui huiusmodi dictionis genus accusant, quique Poetam ipsum incessere audent: id quod priscus Euclides fecit. quasi facile quis confingat, si ei, dum iambos conscribat, in ipsa dictione nomina quantumlibet extendere liceat. quemadmodum, ἦ τιχαρὶν εἶδεν μαραθῶνα, & οὐκ ἀνύσας ἐβάδιζεν τὸν ἴχνιον ἀλλ' ἔβαινεν, itaque ridiculus esse apparet, qui hoc dicendi modo vsus est. Atqui mensura æque omnibus partibus regula est. nam si quis translationibus, linguis, cæterisque huius generis vel indecenter, vel affectate vsus fuerit, pari ratione ridicula struxerit. Quantum vero concinnitas in carmine polleat, vel ex eo considerare tur, quòd loco nominum ad mensuram in oratione comparatorum à varietate linguarum, translationum, cæterorumque generis huiusmodi,

modi, si quis proprias appellationes posuerit, veram nos attulisse rationem inficias non fuerit. id quod Aeschyli, atque Euripidis in eodem faciendo iambo pariter versantium exemplo apparet. nam cum hic vnum duntaxat nomen lingua non trita loco proprij immutauerit, tam pulcher apparuit, quàm ille abiectus est visus. etenim in Philoctete Aeschylus sic locutus est: Mei pedis carnem exedit phagedœna: ipse vero Euripides loco exedit, epulatur apposuit. Ad hæc: Nunc autem paruus me existens turpis ineptus: verbi gratia: si quis asserens magis propria, id ineptus immutauerit: hoc pacto: Debilis informis me existens, exiguusque, itemque, Indignum currum, & exiguas dapes: rursusque pro Iones vociferantur, Iones clamant. Ariphrades præterea carpebat tragœdos, perinde ac in Tragœdijs suis his vterentur, quæ in communi sermone diceret: nemo vt δώμων ἄπο pro ἀπὸ δόμων, id est, domibus: ab, pro ab domibus: & σίθεν pro σοῦ, id est sui: & νὶν pro αὐτὸν, id est ipsum: & ἀχιλλέως, πρὲὶ pro πρεὶ ἀχιλλέως, id est Achille de, pro de Achille, cæteraque huiusmodi: prorsus ignorans, quod hæc omnia dum proprium vitant, plebeiam interim dictionem effugiunt. Cæterum magni negotij est, in supradictis singulis à decenti non discedere, minimeque abuti compositis nominibus, linguisque: cum primis vero decenter vti translationibus, maxime est arduum id, quod vnum non aliunde quæsitum sit oportet, versatilisque ingenij indolem præseferat. Etenim rectè quid transferre, simile aliquod illius contemplari est. Duplicia verò nomina, ut maximum in modum Dithyrambis

quadrant, sic Heroicis linguarum uarietas, Iambicisque translationes. quanquam Heroicis quidem supradicta omnia ualde usui sunt: Iambicis uero, quòd maxime colloquia æmulentur, cũ ista illa conueniunt nomina, quibus rite quis in ipso sermone utatur, sunt autem hæc, propria metaphorica, ornata. De Tragœdia igitur, deque ad actionem accommodata imitatione, satis hactenus à nobis hæc dicta sint.

De Epopaica Heroicaue imitatione, ipsiusque cum tragœdia conuenientia, ac differentia.

Cap. XXII.

DE narratiua uerò, & per numeros imitatione, quòd ipsæ quoque fabulæ, non secus ac in Tragœdijs actus, consistere debeant, pariterque circa unam, eamque integram, atque perfectam actionem uersari, principio scilicet, medio, fineque constantem, à qua sanè, uelut ab integro quopiam animali, uoluptas quædam peculiaris proficiscatur omnino manifestum est. itemque quòd historijs usitatis dissimiles esse debeant: quæ quidem non unius tantum actionis præbeant notitiam necesse est, sed tempora unius, omnium sanè, quæcunque in eo tam circa unum, quàm plures contigere, eodem scilicet modo, quo singula quæque inter se (ut casu euenit) se habent. uerbi causa: circa idem tempus nauale bellum in Salamine, prælium-que Carthaginiensium in Sicilia, quæ minime quidem in eundem exitum spectant: ita quoque in sequentibus temporibus, dum alterum interdum post alterum fit, quibus unus non est exitus. id quod ferè poetarum non pauci efficere

cere solent. Quamobrem quemadmodum superius diximus, ob id etiam præ cæteris diuinus Homerus uideri iure debet, quòd bellum quidem alioqui, principio, medio, fineque constans, totum scribere minimè est aggressus: siquidem, uel nimis magnum euasurum. atque adeo perceptu difficile existimauit: uel, si ad iustam magnitudinem perstrinxisset, inculcatum nimia uarietate futurum. Nunc uero eius rectè una duntaxat parte susceptâ, pluribus in ea Episodijs usus est: sicuti nauiam catalogo, alijsque Episodijs quibus Poesim ipsam locupletissimam reddit. Alij uero circa uirum unum, tempusque duntaxat unum uersantur, sed actionem ipsam multi membrem constituunt: quemadmodum qui Cyprica, & Iliadem paruam conscripsit. Verum enimuero Ilias simul, atque Odyssea una tantum Tragœdia. duabus ad summum claudi possunt: contra Cyprica non nisi pluribus. tum parua Ilias ex octo amplius constat: ut sunt armorum iudicium, Philoctetes, Neoptolemus, Eurypilus Emendicatio Lacæna, Ilii excidunt, Redius, Sinon, Troiades. Iisdem præterea generibus Epopœia. quibus Tragœdia constet, est necesse; etenim uel simplicem uel complicitam, uel moralem, uel patherhicam hanc esse oportet. Cui totidem, eademque partes, præter harmoniam, & apparatum respondent: utquæ peripetijs agnitionibus, affectibus, adhuc etiam sententia, & dictione, egregijs quidem omnibus indigere uideatur. Quibus sanè cunctis, & ante alios, & plenissimè Homerus uates utitur, siquidem utroque poemate hæc omnia complexus est. Vt enim Ilias simplex,

atque pateticum continet genus, sic Odyssea cõ placitum, vt quæ agnitionibus constet, & per to tum morata sit. ad hæc quoque dictione, atque sententia, cæteris mirum in modum vatibus antecellit. Differt autem Epopœiæ contextus à Tragitico, longitudine, metroque ita longitudi nis præfinitio sit, de qua nobis satis est dictum, vt principium, simulque finis conspici queat hoc autem fuerit, si contextus ipsi, veteribus quidem minores erunt: plures vero Tragœdias ad vnam auditionem dispositas complectẽtur. Quippe proprium Epopœie est, posse plurimũ in magnitũdinem excrescere: id quod assequi Tragœdia non potest. quandoquidem hæc plura simul facta imitari nequit, sed id solummodo, quod in scena tunc atque adeo penes histrio nes est, contra in Epopœia, vt quæ mera enarratio sit, plures veluti partes transactas conglutinari permissum est: quibus sanè perinde ac si bi proprijs, poematis ipsius quasi grauidus auge tur vterus. Quapropter hac prærogatica cũ polleat, tum facilem ad magnificentiam aditum ha bet, tum ad auditorem subinde leuandum, neque non dissimilibus Episodijs cuncta ad per agendum. Etenim Episodiorum vniformitas, vt quæ cito satietatem afferre soleat, in causa est, cur Tragœdia ad finem festinet. Heroicum vero carmen ex ipsa quidem experientia congruens esse apparuit. Etenim, si quis alio quolibet metri genere, pluribusve inter se mixtis, enarratiuam facere imitationem aggressus fuerit. præter ipsum decens factum videri poterit. quandoquidem numerorum omnium stabilissimum, atque turgidissimum Heroicum est, quo sanè fit, vt linguas, atque translationes potissimum

mum admittat. nam motus ipse ennarratiuus præ cunctis alijs excellens est. iambi nero, atq; ectonarij mobiles quidem sunt, verum vt hi saltationibus, sic agendis rebus illi aptissimi sunt, ad hæc illud etiam magis absurdum, si quis, vt ipse Chæremon, hos miscuerit. Quare longum contextum alio præter quàm heroico merito rite panget nemo: nimirum id congruere (sicuti diximus) natura docet. Proin vates Homerus in hoc quoque quemadmodum & in cæteris, præcipua laude dignus est, quandoquidem omnium vnus, quid ipsum deceat poetam, minime ignorat. Decet autem hũc ex persona sua pauca dicere, quòd in eo imitator non sit. itaq; vates alij, dum hoc studio semper certant, pauca interim, paucisque in locis emitatione assequuntur: cantra Homerus pauca admodum præfatus, modo uirum, modo mulierem, interdum mores aliquos inducit. nihil enim vnquam non moratum: at semper moribus præpollens, quodcunque confingit. Sanè conue nit Tragœdiæ ipsum præbere mirãdum, magis aũt Epopœiæ: quod videlicet proportione respondeat, ideoque mirandum maxime huic cõ uenit, quoniam in ea ad ipsum agentem minime respicimus. Porrò, si quis illa, quæ de persecutione in Hectorem sunt, in scenam afferat vti que ridicula apparere fecerit. nam & illos stare, & hunc abnuere videre esset: id quod prorsus ipsis carminibus latet. Cæterum mirandum ipsum per se esse gratum, argumento sit, q̃ omnes huiusmodi aliquod, dum nunciant, veluti dicturi in gratiam, id semper exagerant. Homerus vero præcipue alios docuit, quod pacto mendacium ipsum dici oporteret: quod pro-

facto paralogismus est. Existimant enim homines cùm hoc ipso existente, siue facto, hoc ipsum fiat, si posterius sit, etiam prius esse, uel fieri: quod quidem mendacium est: sed ob id sane mendacium primum est, quòd alio quopiam existente. hoc idem esse uel fieri necesse sit: siquidem cùm hoc esse uerum sciat, anima nostra paralogismo colligit, etiam primum esse uerum. Caius exemplum ex Niptris sumi potest. itemque fieri, quæ neuticam possunt, modo uerisimilia sint potius quidem eligenda esse, quàm quæ minime uerisimilia licet fieri possint. Sermones quoque ipsos adeo non ex parte rationis ex pertium constitui debere ut etiam nihil quod non summa ratione præditum sit, contineant: si uero secus fiat extra ipsam fabulationem saltem sit. exemplis gratia: ignoratio Oedipodes, quo pacto Laius occubuerit non autem in actibus: sicut in Electra Pythicorum nunciatio: itemque in Mysis, ex Tegea mutus, ut loqueretur, profectus in Mysiam est: qua propter locutum fuisse dicere, fabula quidem ridicula esset. etenim à principio eiusmodi constituendæ non sunt. at si semel constitutæ fuerint, & ite sint receptæ, eas admitti quamuis absurdas, probabilius erit. quando quidem illa etiam in Odyssea circa Vlyssis expositionem rationis expertia sunt: quæ quidem nullo pacto toleranda apparent, si hæc eadem non bonus aliquis poeta confinxisset, nunc uero diuersis bonis absurdum illustrans, suaue ipsum poeta reddit. Cæterum in dictione ociosus in partibus maxime elaborandum: secus autem in his, quæ moribus, quæque sententia polleant. quandoquidem ipsa ualde luminosa

luminosa dictio, tum mores, tum sententiam, quæ quidem per se satis conspicua sunt, obumbrare solet.

De obiectionibus in Poetas, eorúmdemque solutionibus. Cap. XXII.

CAterum dubitationes, ac solutiones, ex quo uidelicet, quibusue generibus constent, ita considerantibus manifestę fient. Etenim cùm imitator poeta sit, sicut quoque pictor, uel alius imaginum designator eorum sem per unum aliquod quę tria numero sunt, imitetur necesse est, qualia uidelicet fuerunt, siue sunt, uel qualia dicuntur, uidenturue, uel qualia esse oportet. hęc autem dictione tum per linguas, tum per translationes enunciantur. Multę enim dictionis ipsius affectiones sunt, quas poetis indulgemus. Ad hæc non eadem est rectitudo Ciuilis facultatis, quæ Poeticæ, sed nec alterius ullius artis, præterquam Poeticæ. Huius uero peccatum omnino duplex est, alterum per se, alterum per accidens, itaque quod ad imitandum non imitabile sibi proposuerit, per se huius peccatum erit, proponere vero non recte, per accidens. Quemadmodum utrunque dextrum latus equum promouentem, aut secundum vnamquanque arte peccatum, verbi gratia, secundum medicinam, aliamue quamlibet artem, aut etiam, si quæ fieri nequeunt, confinguntur. Qualiacunque igitur hæc fuerint, minime quidem per se huius peccàta dicimus. Quo fit, ut obiectiones in quæstionibus, si quis ad hæc respexerit, solutu rus sit, Ac primum quidem, tametsi

tametsi peccemus semper in his, quæ secũdum artem sunt, si quę fieri nequeunt: confingamus: rectè tum id factum se habebit, si propterea eiusdẽ finem assecuti fuerimus. dictus est enim eius finis: verbi causa, si hoc pacto, vel id magis stupendum fuerit, vel aliqua ipsis pars huiusmodi reddatur. Exemplum sit, illa in Hectorem persecutio. si ergo finem magis, minusve assequi contigerit, peccatum vero in his, quæ circa artem sunt, fuerit: nequaquam satis recte id fiet. quippe si fieri potest, nullo pacto peccandũ est. Præterea vel est in his peccatum, quæ secundum artem sunt, vel quæ secundum aliquod accidens; leuius enim fuerit, si ceruam cornua non habere ignorauerit, quàm si non bona imitatione descripserit. Ad hæc, si quis ex parum veris arguatur, at certè qualia esse decet, solutio sit: id quod Sophocles dixit, se quidem homines, quales esse oporteret effingere: Euripides autem quales essent. Quòd si neutro soluendum sit modo, at certe ita esse dicuntur: respondendum erit, velut in ijs, quæ ad ipsos pertinent Deos; fortasse enim sic dicere neque meliorem in modum, neque secundum veritatem fuerit. sed tamen ita contingit, vt Xenophanes ait, ferunt hæc. quanquam non meliorem fortasse in modum, nihilominus ita se habuere: velut illud, quod de armis perhibetur. Recteque solo præfixæ hastæ. Sic enim eo tempore moris erat: vt nunc etiam apud Illyrios. An vero recte: vel non recte à quoquam siue dicatur, siue fiat, si quis inquirere velit, non modo idipsum factum, dictumve considerare debet, vtrum laudabile an prauum sit: verum etiam ad agentem, dicentemve respicere, ad quem uidelicet,

licet, vel quando, vel cui, vel gratia cuius: verbi causa: boni maioris gratia vt fiat: mali maioris, ne fiat. Sunt etiam aliqua, quæ si ad dictionem ipsam respexeris, licet soluere. verbi gratia: lingua, vt principio sanè ὄρηας. nam ea vox ὄρηας forte non multos, sed custodes significat. ac de Dolone: Turpis erat specie: non quòd esset corpore male compacto verum turpi facit. nam vocabulum εὐειδὴς pulchra facie aliquid Cretẽses vocant. & illud ξωρότερον propinabant. haud eũ ξωρότερον eo in loco pro mero, quo ebriosi gaudent, sed pro frequenter accipitur. Per translationem insuper: vt,

Iamq; Deos alios peruox, hominesque tenebat
Insignes galea somnus. tum illud quoque:
Si quando Troia ad campos sua lumina vertant.

Vt etiam tibiarum, fistularumque vocem. sanè pro multis, omnes per translationem dicimus. Omne enim aliquod multum est. &, ὅτιοὖν ἄμμορος: id est, sola expers, similiter per translationem. illud enim quod notissimum est, vnicũ, & solum dicimus. Soluimus præterea ratione accentus: vt Hippias Thasius illud, δίδομεν δὲ ὅι: id est, Nos uero damus. ὅι enim articulus est: cui circunflexum addideris accentum, pronomen sibi, significat. quin & illud quoque, ἃ κατακόπτεται ὄμβρῳ: id est, himbremibus marcet. ἃ enim, quæ negatiua particula est, si circunflexum cum aspiratione sumpserit, aliud sonat. Per diuisionem quoque, quemadmodum apud Empedoclem: Nata sed hæc subito mortali corpore vidi, Ante immortali quàm animantia seligerentur. Item per Amphibologiam: Plurima præterijt nox. Illud πλέον amphibologicum est. Per consuetudinem quoque dictionis, vt illud

ind κεκραμένος i mixtũ: quod ad vinum pertinere receptum est. Vnde & illud Ocrea, q̃ fuerant stanno cõfecta recenti. & χαλκίας, quæ vox alio qui fabros æratios significas, pro ferrarijs sum, tur. Iuxta quod etiam Ganymedes à vino minister Iouis appellatur, cùm tamen Dii ipsi vinum non bibant: id quod per translationem dici nequiquam potest. Quando autem in nomine contrarietas inesse significationis videtur, considerandum sanè, quotuplex est eius circa id, de quo agitur, significatio. quemadmodũ: Huic ſpicula ferrea cum prohibebat. Etenim eo in loco ἔχετο, quod alioqui inhærebat significat, pro prohibebat, accipitur. Quotuplex vero illud, expenditur hoc fermè pacto, maxime uerò, si quis contraria è regione disposita suscipiat, siue, ut inquit Glauco. Quoniam sine ratione aliqua præsumunt, ipsi quidem ueluti iam iam pronũciaturi ratiocinantur, quasique pro arbitrio locuti, tametsi eorum opinioni contrarium insit, redarguunt quo in genere sunt illa, quæ de Icario perhibentur. Siquidem Laconem huno extitisse existimant, ideoque sequi absurdum, euntem quidem Lacedæmona Telemachum in eum minime incidisse, cùm tamen id fortasse habeat. quemadmodum Cephalenses dicunt, qui quidem duxisse apud se vxorem Vlyssem dictitant, Icadiumque esse, non Icarium. hoc autem in genere peccatum est, verisimilis dubitatio. In summa, quod fieri nequit, vel ad ipsam Poesim, vel ad meliorem eius modum, siue etiam ad famam referendum est. Quantum verò ad Poesim attinet credibile potius, licet fieri non queat, eligendum est quam incredibile, liet queat. huiusmodi autem sint, cuiusmodi pinxit

xit Zeusis, potiusq; in melius declinent. exẽplar enim ipsum superare oportet. Et ad illa, quę præter rõnem dicunt esse, sic respondendum, tum quandoque aliquando sine rõne non sunt. verisimile enim fieri aliqua præter id, quod verisimile est. Cæterum ita dicta contraria sic exploranda. quemadmodum in sermonib. elenchi, si idem, & ad idẽ & eodem modo, sicuti dicentem ipsum, aut ad ea quæ ipse dicit, aut quę prudens aliquis suppo neret; rectè enim id increpatur, quod siue rõnis est expers, siue probitatis, cùm videlicet nulla necessitate cogente, præter rõnem aliquo quis vtatur, sicut Euripides Ægisthi nequitia, & in Oreste Menelai. Tales itaque obiectiones ex quinque generibus proueniunt. Etenim uel sicut illa quę fieri nequeunt, vel quę rationis expertia, vel quę lędentia, vel quę contraria, uel quę præter artis rectam normam existunt, solutiones autẽ ex dictis iam enumeratis considerandę sunt omnino duodecim.

Vtrum melior sit imitatio, Epopœicae, an Tragica. Cap. XXIIII.

VTrum uerò melior Epopœica imitatio sit an Tragica, dubitare aliquis poterit. Et enim si illa melior, quę minus inuidiosa, huiusmodi sanè est, quę ad meliores sit spectatores: manifestum quidem, quod illa quę cuncta imitari uult, magis inuidiosa est: ut quę parum sentientes, nisi multo motu moueantur, excitare debeat. Id quod inepti tibicines efficere solent, qui discum imitari oporteat, seipsos in gyrum agunt, Scyllamque dum modulan

tur,

tur, chori principem trahunt. Itaque Tragœdia talis est, vnde priores illi iuniores se pro histrionibus habeant, siquidem Mynisçus velut in eo nimium Callippidem, simiam appellabat, talisq; propemodum de Pindaro opinio erat. Vt autem hi ad illos se habent, ita quoque integra ars ad Epopœiam. Hanc igitur sicuti præstantiorum spectatorum esse dicunt, histrionica arte minime indigentium, ita ignarorum Tragœdiam, quæ, quoniam inuidiosa, ideo deterior esse apparet. Primum igitur huiusmodi accusatio non Poeticæ, sed Histrionicæ est, nam & indiciorum opificio, tum qui hexametros recitat, quod Sosistratus faciebat, vtitur, tum qui hoc concinit, quod Mnasitheus Opuntius. Deinde non oēs motus sunt improbandi, sicuti nec saltationes. sed imperitorum tantum, quibus & ipse tunc arguebatur Callipides, & nunc etiam aliqui, perinde ac minime liberales fœminas imitentur. Ad hæc Tragœdia sine motu, quemadmodum & Epopœia conficitur vt quæ ex lectione quoque, qualis omnino sit, manifesto apparet. Itaque si in cæteris est præstantior, illud sibi quasi minus necessarium esse planè dicimus. Omnibus insuper, quæcunque Epopœia continet, abunde pollet; nam & numeris vtitur, & quæ non modica pars habenda est musica quoque, & apparatu, ex quibus sanè voluptates ipsæ manifestissime percipiunt. Nec non in agnitione, cæterisq; actionibus euidentissima est, & ambitu minori poeticæ imitationis finem assequitur. id enim vberiorem voluptatem præbet, qp per longam temporis periodum sparsa habentur, breuiori collecta gyro per stringit, exempli gratia. Si quis Sophocleum Oedipodem totia carmina, quot Ilias continet, distribuerit.

buerit. Ad hęc Epopœicam imitationem, qualiscunque fuerit, non vnam omnino esse argumēto sit, qp ex hac, qualiscunque fuerit, Tragœdiæ semper plures exeunt, quare si vnam isti fabulā compoſuerint, necesse est eam vel breuē nimis, instarque muris caudę apparere, vel si ad iustę mensurę longitudinem produxerint, quasi vinū dilutissimum qp si plures, v.g. si ex pluribus actionibus commixtam, profecto non vnam, qualem Iliadem, & Odysseam, plures quidem huiusmodi continens partes, quę alioqui per seipsas etiā magnitudinem habeni, tametsi huiusmodi poemata tum optime quantum fieri potest constituta sint, tum etiam quàm maxime vnius actionis imitatio. Si igitur Tragœdia non modo in his omnib. prȩcellit, sed artis quoque opificio (quippe non quamlibet voluptatem, verum quam diximus, prȩstare debet) sanè liquet meliorem hanc esse, multo quidem perfectius Epopœia finem assequentem. De Tragœdia igitur, & Epopœia, deque earum generibus, atque partibus, quot etiam, quibusque differunt, de causis insuper cur hę merito probentur, reprobenturve, tum de obiectionibus, ac solutionibus, satis hactenus à nobis hęc dicta sint.

FINIS.

INDEX RERVM OMNIVM COPIOSISSIMVS.

A

Accusatio quid sit. 654
Accusationis præcepta. 654
Accusator orationem suã quo pacto constituat. 654
Accusanti epilogus est pro prius. 578
Accusatori quæ sint obseruanda. 654
Accusatoris narratio quæ. 712
Actio, & pronuntiatio in arte Rhetorica plurimũ valent. 478
Adolescẽtium mores loca quæ, & quot. 350
Aemulatio quid sit, quot quæ præbeat loca 345.
tum in genere, tum in specie. 345
Aequum, & bonum quid sit, & quot modis dicatur. 225
Affectus animi qui, & quidefficiant 8. & eorum natura quibus personis. 260
Afficiendo ne argumentis utaris. 598
Amicus quid sit. 99
Amici qui. 289
Amor quid sit, quotque loca præbeat. 282
Amor generatim quatuor dat loca generica, sigillatim verò quot. 285
Amplificationis quatuor species, ac fortasse plures. 652
Amplificationis tres modi 648

Amplificatio à quibus. 170
Amplificatio fit magno, extenuatio parvo. 180
Amplificatio sumitur à magno, & extenuatio a parvo, ea verò quot dãt loca. 652
Amplificationi quid conueniat. 652
Amplificatio, & diminutio sunt argumentationes ad aliquid ostendẽdum, &c. 652
Amplificationes, & extenuationes quo sint tractandæ. 643
Amplificatio demonstratiuo generi maximè est accommodata. 171 648
Amplificationes in aliis causarum generib. sunt vtiles, sed plurimum in genere demonstratiuo. 648
Amplificatio sic se habet in genere demonstratiuo, vt probatio in iudiciali, & deliberatiuo. 648
Amplificatio ad laudem est adhibenda. 170
Annonæ consultor, quæ cõsideret. 83
Argumẽta propria cuiusque artis sunt, quæ constant ex propositionib. ab arte illa desumptis. 62
Argumenta quæ vim habent reflectẽdi magis excellunt, quàm quæ confirmant. 603
Argumẽtorum confutatio fit vel cõtrà arguendo, vel reprehendendo. reprehensio aũt fit quatuor modis. 237
Argumenta si te defecerint; totum te ad mores conferas. 600
Argumentis non res omnes confirmandæ sunt. 597
Argumentatione non vtaris cum animos commouere vis. 597
Argumenta vestra in deliberatiuo, & iudiciali genere primũ sunt collocãda, deinde argumenta, & calumniæ aduersariorum cum contemptione sunt confutãda. 604
Argumenta in iudiciali genere sunt necessaria. 172
Argumentorum dispositio quæ. 715

Argumentum, siue elenchus, quid sit, & ex quibus constet. 676
Audacia, siue confidentia quid, & quot præbeat loca. 301

B

Belli, uel pacis consultor, quæ consideret. 81
Belli & pacis facundæ argumenta unde capiãtur. 638
Bonum quot modis dicatur 109. & quæ bona existimentur. 190. & quot loca. 110
Bonorum duorum utrum maius bonum, & loca. 118

C

Calumniæ quo depellantur, atque loci quibus occurramus eis, sunt undecim. 579
Calumniæ diluendæ loca unde, & quot. 740
Causarum similium tria sunt genera, deliberatiuum, demonstratiuum, & iudiciale. 341. 66
Causarum unicuique generi ineſſe propriam elocutionem, & quam. 555
De Choro. 779
Clausula, siue periodus quid sit, est duplex quomodo disponenda. 352
Commentatio quid sit. 671 quid differat à coniectura. 671. 672
Commentationes unde ducantur. 671
Compar dicitur periodus cum æqualia membra sint. 534
Comparatio siue collatio est species exempli. 396
Confirmatio quid sit. 715
Confirmationis locus, 715. à quibus ducatur. 715 quomodo tractanda. 716
Confirmatio in genere deliberatiuo quæ. 717
Confirmatio in genere iudiciali. 717
Confutatio quid sit, et quot modis sit facienda. 603
Confutanda quæ sint. 632

Confutatio est argumentorum uel calumniarũ quas aduersarius intulit, uel inferre potuit re dargutio. 606
Cõfutatio argumentorum fit uel contrà arguendo, uel reprehendendo. 464
Confutandi loca sunt undecim. 579
Confutationis locus est post narrationem. 606
Confutatio quomodo fieri debeant. 606
Coniectura quid differat à commentatione. 672
Coniecturæ unde ducantur. 671
Coniecturæ ex dictionib. & actionibus contrarijs constant. 672
Coniectura quid sit. 671
Consuetudine agere quid sit. 185
Consultor bonus in deliberationibus qui. 147
Contentio quid sit. 695
Contentio quid sit, & quo modo fiat. 279
Cõtentio, compar, & similiter cadentia aliquando in eandem cadunt periodum. 695
Contumelia est species contemptus. 261
Corporis uirtus quid. 97
Cupiditate agere quid sit. 186

D

Decertandi robur. 99
Defensio quid sit. 654
Defendendi species tribus præceptis constat. 655
Defensori quæ sint obseruanda. ibid.
Defensor quomodo orationem suam constituat. 656
Deliberatio est speciosior, quàm iudicium. 12
Deliberatiuum genus est in his, de quibus consultamus, & ea sunt, quæ fieri, & nõ fieri possunt à nobis, & quorũ agendi principium in nostro arbitrio est. 76. 77
Deliberatiui generis est cõsultatio. cõsultamus nũt de quinq; de uectigalibus, de bello, et pace, de custodia regionis, de le-

...lib. & de his quæ importantur, & exportantur. 80
Deliberatio est de futuris 87
Deliberationis, siue generis deliberatiui duæ sũt partes, suasio, & dissuasio. 67
Deliberatiui generis finis est vtilitas, & detrimẽtum. 68
Deliberatiui generis finis loca decem & septem annexa sunt, quibus è possibili verisimile concluditur. 377
Deliberatiui generis septẽ sunt subiecta, siue propositiones, circa quæ uersatur is, qui consultat. 632
Deliberatiuo generi maxime conueniunt exempla. 172
Demõstratiui generis duæ sunt partes, laus, & vituperatio. huius est tempus præsens. 67
Demonstratiui generis finis est virtus, & vitiũ siue honestas, & turpitudo. 68. 67
Demõstratiuum genus habet tempus præsens. 67. finis est honestum, & turpe. 67
Demõstratiui generis finihoc est, honesto, & turpi annexũ est magnum, & paruum, quo amplificamus, vel extenuamus 389
Demõstratiui generis finì annexa loca, quibus amplificamus, & extenuamus, quæ, & quot. 390
Demonstratiuum genus, & deliberatiuum habent communem speciem. 168
Demõstratiui generis partes quonam pacto tractandæ sint. 423
in Demonstratiuo genere exordiũ quomodo sit cõstituendum 423
Demonstratiuo generi amplificatio maximè competit. 171
Dicta vrbana, & præclara vnde ducantur, trib. videlicet. 538
Dictio, eius partes 780. virtus. 785
Disceptator est de reb. futuris. 66
Dissuadendi, suadendiq; forma. 720

Diuitiarum partes quæ. 95
Diuitum mores qui, & quot præbeant loca. 866

E

Elenchus, siue argumẽtum quid sit, & ex quibus constet. 677
Eloquentiæ laudes. 620
Elocutionem multum male re in omnibus, sed plurimum in arte rhetorica. 476
Elocutionis aliquid primum poetæ tractauerunt. 482
Elocutionis fundamentum est emendatè loqui. 508
Elocutio emẽdata quæ, & quot desideret. 508
Elocutionis differẽtiæ duæ sunt, essentiales, & accidentales. accident. verò sunt duæ, historica, & agonistica, siue altercatica. altercatiua autem quæ, & diuiditur in moratam, & affectam. 484
Elocutio diuiditur in essentiales, & accidentales differentias. 484
Elocutioni insunt mediocritas, dilucidi tas, frigiditas, metaphora, &c. 484
Elocutio poetica primum probatur 482
Elocutio oratoria 482
Elocutio, & structura præcipuè sunt in oratione obseruandæ. 484
Elocutio elata, & ampullosa est poetica. 485
Elocutio rhetorica nec sit humilis, nec elata, sed perspicua. 485
Elocutio humilis reb. competit philosophicis. 484
Elocutio emendata ex quæ constat. 509
Elocutio ampla quatuor fit modis, totidemque breuis. 513
Elocutio est duplex, tracta, ac pendens: vel ambitu comprehensa. quid vnaquæque sit. 526
Elocutio quot modis dicatur frigida, & quomodo in ea fit uitanda frigiditas. 498
Elocutionem frigidam efficiunt nomina coniuncta epitheta longè petita, intempestiua, vel crebra metaphoræ indecora

uæ voces peregrinæ. 501.503
Enthymema quid sit. 36
ex quibus constet, & quomodo fiat. 36
Enthymema ex quib. consiciatur locis, ac probationibus. 36
Enthymema sit ex rebus, quæ nõ necessario sunt, sed quas in uita gerunt homines. 42 47
Enthymema aliquando sit ex necessarijs, sed plerũque ex verisimilib. & signis. 46
Enthymema quoddam sit ex propꝛijs locis, quoddam ex communibus, quoddam ex his, quę ad alias pertinent facultates. 60
Enthymema sit ex propꝛijs rerum notis, quæ dicuntur tecmiria, ex verisimilibus, & signis 61
Enthymema, & exemplũ ex rebus eiusmodi est, quæ nihil in se firmitatis habent. 42
Enthymemata ducũtur ex verisimilibus, & signis quædam ex necessarijs. 46
Enthymemata ducuntur ex locis, in quib. latent argumenta. 61
Enthymema sit, ex quatuor, probabili scilicet exemplo, indicio, & signo. 466
Enthymema vocatur rhetorica conclusio, probatioque. 18
Enthymematum duæ species. 415
Enthymematis elementũ, & locus est idem. 423
Enthymematũ formæ, quæ & quot, & à quibus dicantur. 642
Enthymema aliud uerè est enthymema, aliud non uerè, sed tantum nidetur, & quod 458
Enthymema quomodo fiat 301
Enthymema quid sit. 13. 37. magis animos commouet, quam exemplũ. 37
Enthymema est syllogismus quidam. 13
Enthymema est syllogismus oratorius. 13
Enthymema differt à syllogismo. 42
Enthymematũ species vocat propꝛias cuiusque generis

neris propositiones. 62
Enthymemata quædã sũt ipsius artis oratoriæ propria, quædam aliarum artium. 60
Enthymematum subiecta sunt tria causarum genera. 60
Enthymemata, quæ fiunt ex propositionibus falla cibus, è nouem trahuntur locis. 453
Enthymemata quæ maximè laudanda. 451
Enthymemata, quæ redarguunt, magis excellunt quam ea, quæ demonstrant. 451
Enthymemata iudiciali generi magis conueniũt 606
Enthymematum dissolutiones. 464
Enumeratio quomodo tractanda. 618
Epilogus quid sit, quando, quomodo, & quot partibus constet. 614
Epilogus est orationis pars postrema. 618
Epilogum in tres diuidũt partes, numerationem, amplificationem, & cõmiserationem. 618
Epilogus constat ex quatuor, vt vult Aristotel. 618
Epilogus quo constituendus. 745
Epilogus, sine peroratio non desideratur si oratio sit breuis, & quæ in ea continentur, facilia sint memoratu. 566
Epilogus est proprius accusanti. 578
Epilogus, & proœmium non sunt uerę orationis partes. 566
Epitheta longè petita, intempestiua, uel crebra elocutionem frigidam reddunt. 499
Epopœicæ imitatio. 788
Exemplum quid sit. 668. duo sunt genera: res nãque ratione, & præter rationem fiunt. 668
Exẽplum quid, quot eius species, quo modo utendum sit, & quo tempore. 396
Exempli duplex est species, similitudo, & apologus. 396
Exemplum quid sit, et quo modo confici oporteat. 56
Exemplum est vt inductio & se habet vt pars ad

partem, & simile ad simile. 56
Exemplum est, cum ambo illa quæ sumantur, sub eodē genere posita sunt, & alterum altero notius, & apertius fit. 56. 57
Exemplum est inductio oratoria. 13
Exempli duplex est species. quomodo fiat. 56
Exemplo conficiendo quæ sint necessaria. 57
Exemplum quæ desideret, vt probe conficiatur. 32
Exemplum ex quo fit enthymema. 238
Exempla vnde ducantur. 669
Exempla vnde capienda sint. 669
Exemplum, & enthymemata ex rebus eiusmodi est, quæ nihil firmitatis habent. 57
Exemplis quo modo uti cōueniat. 668
Exemplis utare, quando per probationes, quæ à rebus probabilibus sumūtur, minus fidei præstetur. 670
Exemplum quomodo cōmutetur. 472
Exemplū quomodo à probabili differat, & ex quibus. 677
Exempla deliberatiuo generi maxime conueniunt. 172
Existimatio bona quid. 96
Exordium, præludium, et prologus eadem sunt genere. 569
Exordium quid sit. 698. quomodo utamur in genere deliberatiuo. 698
Exordia quomodo constituenda. 475
Exordium quo pacto sit disponendum. 700
Exordij loca quot, & quomodo eis utamur. 700
Exordium in demonstratiuo genere quo pacto sit constituendum. 723
Exordium in genere iudiciali. 699
Exordia in iudiciali genere quo pacto sint collocāda. 692

F

Fabula est species exempli. 146
Fabulæ ad exempla reducuntur. 58
Fabulæ multitudo. 76
Fabulæ vnitas. 762. deterrimæ, & pulcherrimæ. 765. simplex, implexa, & perturbatio. 766. texendo quæ uitare, ac sectari. 768. decorū. 775. connexio, & solutio. 777
Facetiæ unde. 689
Faciendi diuisio. 180. 181
Factum, & non factū quæ & quot habet loca. 386
Facilia sunt, q̄ breui tempore & minimo labore, & impensa absoluuntur. 625
Felicitas dat loca, & probationes veluti ultimus finis. 91
Felicitat cimilis quę ipsius sint parte. 91
Fidentia quid, et quot præbeat loca. 300
Fides, persuasio, & probatio est idem. 39
Fides dicitur probatio rei expositæ. 36
Fides, & probatio est quædam argumenti conclusio. 33
Fides non solum argumentis fit, sed etiam oratione, quæ dicentis mores exprimit. 149
Fides artis expers quinque sunt, & quomodo tractandæ. 233
Fidei partes sunt comparatio, & enumeratio, sine repetitio. 566
Fœdera quo probanda & tractanda. 638
Fortuna agere, quid sit. 184
Fortuna prospera quid. 101
Fortuna qui tenentur prospera, eorū morer qui, & quot præbeant loca. 371
Futurum, & non futurum quot dent loca. 386

G

Gratia quid. 101
Gratia quid sit, & quot in genere dat loca. 317

H

Heroica imitatio. 788
Historica narratio quæ 438
Historiæ, & poesis differentia.

ventia. 763
Honestum quid. 153
Honor quid species. 96
Honestum quid sit, & quæ sint honesta. 626

I

Icota unde ducãtur. 677
Imago quid sit, & quãtum à metaphora differat. 504. 507. utilis est in soluta oratione, sed ea non utendum est. 502
Imago maxime efficit rei notitiam unde est iucũdissima. 538. quid sit. 538
Imago sumenda est in utraque comparationis parte ex proportionabilib. & similibus. 507
Impossibile dat loca decẽ & septem, quemadmodum & possibile. 377
Indicium est signum necessarium. 467
Indignatio quid sit, & quot loca præbeat. ea vero tot sunt, quot dat misericordia. 330
Inductio quid sit. 238
Inimicitia quæ, & quot præbeat loca. 290
Iniuria, quid sit, quib. de rebus fiat, cui est, à quo 176
Iniuriæ, & iniuriarum nomina, unde distinguantur. 215
Iniuriam faciens septem præbet loca generica. 181
Iniuria à quibus fiat. 204 quot loca generica præbeat. 204
Iniuriæ maiores, & minores quæ, & quot. 229
Insinuatio quid, & quomodo fiat. 707
Insinuatio in genere demõstratiuo, iudiciali, & deliberatiuo. 568
Interrogandi tẽpora quatuor. 608
Inuidia quid sit, quot loca præbeat, ea quidem partim generica, partim particularia. 339
Ira quid sit, & quot loca præbeat. 261
Ira quid sit, eiusq; species tres. 261
Irascimur quibus, & quare. 270
Ira agere quid sit. 186
Iræ contraria est lenitas. 275
Iteratio quid sit, & quomodo

modo ea vtaris. 687. sit ratiocinando, interrogando, enumerando, & eligendo. 688
Iucundum de quibus dicatur, quot loca præbeat. 188
Iucunda sunt quæ gaudio afficiunt. 626
Iudex quis sit. 178
Iudex est de rebus præteritis. 66
Iudicem quæ promouent probationes. 256
Iudicium habetur de præteritis. 67
Iudicialis generis finis est iustum, & iniustum. 67
Iudicialis generis fini loca annexa quæ, & quot sunt. 383
Iudicialis generis fini, hoc est, iusto, et iniusto annumeri factum, & non factum. 383
Iudicialis generis duæ sũt partes accusatio & defensio. 67. habet præteritum tempus. 67
Iudicialis generis species quomodo tractandæ. 743
Iudiciali generi proemiũ maximè cõuenit, ac præsertim defensori. 735
Iudicialis generis proemiũ idem valet quod fabularum prologi, & heroici carminis exordia. 570
Iudiciali generi exordiũ quale. 700. 701
in Iudiciali genere quale exordium, qualis narratio, confirmatio, confutatio exponatur ab accusatore. 729
in Iudiciali genere quomodo exordium sit collocãdum. 729
in Iudiciali genere narratio. 738
Iudicialis generis narratio propria, & perfecta quæ. 316
Iudiciali multum prodest auditorem bene affectũ 127
in Iudiciali genere probationes dicendæ sunt. 595
Iudicialis generis loca, & propositiones propriæ in accusando, defendendo, primus ab iniuria. 45
Iudiciali, ac deliberatiuo generi commune est præceptum, vt ad id proba

sio applicetur, quod quæritur. 600
in Iudiciali genere quales competãt probationes. 419
Iudiciali generi sunt maxime necessaria argumenta. 172
Iudiciali generi enthymemata magis cõueniunt. 321
Iudiciali generi cõpetunt enthymemata & sentiæ enthymematicæ. 604
in Iudiciali genere quæ sint aduertenda in enthymematum præceptis. 69
in Iudiciali genere loca, quibus enthymemata sumuntur, nonem scribuntur. 445
in Iudiciali genere quatuor sunt quæstiones. 318
in Iudiciali genere confirmatio quo sit collocanda. 733
Iudicia quomodo confutentur. 239
Iudicialis generis quæ sit apta locutio. 556
Iusiurandum quid sit, & quomodo eo uti conueniat 682
Iurisiurandi ratio quadripartita. 249
Iustum quid sit, & quibus reperiatur. 625
Iustorum, & iniustorũ duo genera. 224
Iustum quæ præbeat loca. 625
Iuuenum mores loca quæ, & quot. 348

L

Laudatiua species quæ sit. Laude digna quæ nam sint. 642
Laus, & vituperatio sunt loca generis demonstratiui. 172
Laudantur, ac uituperantur quæ. 644
Laude vt digna sit res, q̃ sint in causa. 644
Laudum locæ unde ducas. 645
Laudes à quib. ducantur. 643
Laudes loca quinque generica. 644
Laudans quo pacto id efficiat. 643
Laudando, qua metaphora vtaris. 491
Lex quid sit. 627
Legum diuisio. 705
Lex duplex propria, & cõmunis. 218
Legum ferendarum consultor quæ consideret. 10
Leges quomodo tractandæ 234
Leges quomodo sint probãdæ, ac tractandæ. 635
Legitimum quid sit. 627
Legitimum quæ præbeat loca, & quo tractandũ. 628
Lenitas est iræ contraria. quid sit. 276
Locus est sedes argumenti. 61
Locus, siue elementum est, in quod multæ argumentationes incidunt. 470
Loca rhetorica dicuntur ea quæ communiter de rebus, quæ ad mores, & ad naturam, & ad ciuilem scientiã pertinent, & denique ad alia multa specie differentia argumenta continent. 62
Loca, ex quibus conficitur enthymema sumuntur de rebus, quæ ad mores, ad naturam, & ad ciuilem scientiam pertinent, & ad alia multa. 62
Loca propria quæ. 62
Loca communia cuiusq; earum generi quæ & quot sint. 373
Locutio essentialis alia ad genus demõstratiuum, alia ad deliberatiuum, alia ad iudiciale pertinet. 561

M

Magnum, & parvum quo modo considerandum. 652
Magnitudinis uirtus quid 49
Magnum, & parvum quot præbeant loca. item q; maius, & minus. 388
Mansuetudo quid. loca à mansuetudine. 275
Metaphora quid sit, qua causa, & quot fiat modis. 497
Metaphora est differentia essentialis elocutionis. 484
Metaphora unde ducenda 498
Metaphoræ incõuenientes quæ. 503

Metaphora & imago quã tum differant. 503
Metaphorarũ genera sunt quatuor. 497
Metaphoræ species, quę dicitur subiectio sub oculos quid sit, & quomodo fiat. 536
Metaphora maxime rei nouitiam efficit, vnde est iucundissima. 536
Metaphora fieri debet ex his, quæ ex vtraque parte sibi respondent, atque his, quæ eiusdem sunt generis saltem analogici. 536
Metaphora facit orationem dilucidam, iucundam, & peregrinam. 496
Metaphora quonam sit faciendæ modo. 497
Metaphoræ quæ frigidam reddant elocutionem. 498
Metus quid sit, dat loca duo generica, particularia quot. 293
Misericordia quid sit, & ab eius definitione tria accipimus generica loca, particularia quot. 322
Molestia quid sit, & quarum rerum in causa sit 187
Mores auditorum. 349
Mores ætatum qui. 350
Mores diuitum qui, & quot præbeant loca. 366
Mores potentum qui, & quot dent loca. 369
Mores eorum qui à prosperâ tenentur fortuna, & quæ loca. 371
Morum consideratio. 772

N

Narratio quid sit. 708
Narratio de quibus fiat. 710
Narratio ficta, & vera quæ. 738.742
Narratio quæ desideret. 742
Narratio, siue propositio est prior fide. 584
Narrationis præcepta commoda. 586
Narratio, & confirmatio indigent sententijs. 585
Narratio verisimilis quæ nam sit, & quot. 709
Narratio dilucida, brevis, & probabilis quæ. 710
Narratio dilucida quæ optet. 709
Narratio sit brevis, dilucida, & verisimilis. 710
Narratio brevis quot desideret. 712
Narratio quo dispononenda sit. 709.714
Narratio propriè convenit generi demonstrativo, & iudiciali, sed deliberativo impropriè: quæ sit in vnoquoque genere optanda. 586. 711
Narratio in genere demonstrativo quæ desideret. 742
Narratio in deliberativo genere quæ. 742
Narratio in genere iudiciali. 742
Narratio in genere iudiciali quo sit pacto constituenda. 742
Natura agere quid sit. 185
Necessaria sunt, quæ ut fiant arbitrij nostri non est, sed tantum ex diuina quadam aut humana necessitate omnino fiunt. 626
Nemesis quid sit, quotque præbeat loca 330
Nobilitas quid. 93
Nobile quid dicatur. 364
Nobiles qui sint, quæ, & quot præbeant loca. 364
Nomina propria & sua, & trãslata ad solutam orationem exornãdam sunt vtilia. 481
Nomina ambigua sophistę conueniunt. 489
Nomina cognominata poetæ sunt vtilia. 489
Nomina cognominata quę 490
Nomina propria, quæ. 489
Nomina inusitata grandem reddunt orationẽ. 489
Nomina ficta quæ. 489
Nomina innata quæ. 490
Nomina æquiuoca faciunt orationem ambiguam, obscuram, & multiplicem. 490
Nomina synonima, quæ, eorumq; vsus. 490
Nomina propria elocutionem

nem faciunt emendatã. 509. & cum ambigua vtuntur. 509
Nominum genera euitant elocutionem non emendatam. 508
Nomina & uerba propria dilucidam efficiunt orationem: eorum immutatio facit orationem grãdiorem. 489
Nomina coniuncta faciũt frigidam elocutionem. peregrina. 498
Nominũ figuræ sunt tres s. simplex, composita, et trasslata. 691
Nomina peregrina nobis ignota sunt, propria uero iam cognita. 538
Nomina, quæ alicuius rei notitiam inferunt, iucũdissima sunt. 539
Nominibus, & uerbis rarò, & paucis in locis uti debet peregrinis, & iũctis; & fictis. 492

O

Odium quæ, & quot loca præbeat. 290
Orationis forma sine figura in duobus consistit. 522
Orationis forma neq; ver sibus constet, neque numerorum sit expers. 522
Orationis partes duas ut minimum esse, propositum, s. & probationem. 563
Orationis partes sunt sex. 566
Orationis partes quot, & quæ. 56
de Orationis partibus magna inter rhetores controuersia est. 565
Oratio è triplex, morata, s. affecta, & accommodata. 354
Oratio affecta dicitur, quæ afficit iudicem. 124
Oratio affecta quantum prosit, ac quot modis talis fiat. 254
Oratio ut bene morata uideatur. 254
Orationi altercatiuæ quæ sint conuenientia. 492
Oratio rhetorica quomodo à poetica differat. 482
in Oratione soluta pancioribus uti licet ornamentis. 496
ad Orationem solutam exornandam propria nomina

mina & sua, & translata utilia sunt. 491
Oratione breui quo pacto ytendum. 689
Oratio clara, & aperta finem suum assequitur. 488
Oratio dilucida quomodo fiat. 693
Orationem dilucidam faciunt nomina, & uerba propria. grandiorem efficit uerborum immutatio. 489
Oratione prolixa quomodo utaris. 689
Oratio grandis est, quæ, et quot fiat modis. 515
Oratio ampla, & breuis fit his modis. ampla, si definitionem loco nominis ponas: si translationibus, & epithetis illustretur: si nomina non coniungantur: si quæ sunt affirmata per negationem explices: si ea memores, quæ rei non adsunt. 513. 515
ad Orationis decorũ tria sunt necessaria, nempe vt sit affecta, morata, & his rebus de quibus orator dicit, accommodata. 517
Oratio rebus accommodata quæ dicatur. 517
Oratio affecta quæ appelletur. 518
Oratio morata quæ sit. 518
Oratio iucunda quæ esse deret. 519
Orationis structuræ partes per se sunt propositio, & fides: per accidẽs exordium, & epilogus. 565
de Orationis filo texendo. 693
Orator propriè doceat. 9
Orator uocatur tã is, qui fallacibus utitur argumentationibus, quam qui eas refugit. 22
ad Oratorem quæ attinent propositiones & à quibus sumantur locis. 254
Orator bonus uideatur in deliberationibus, & in iudicijs. 256
Oratores mauntur tantum enthymemate & exemplo. 35
Orator circa uerba, sed magis circa vitam studium accommodet. 748
Orator rarò, & paucioribus

bus in locis uti debet peregrinis, & iunctis nominibus, & fictis. 486

P

PAcis consultor quæ cõsideret. 81
Pacis & belli faciendi unde argumenta capiantur. 638
Paralogismi quòdicantur. 462
Peccata quæ committant homines, quæ loca præbeant. 217
Pecuniæ comparandæ argumenta unde capiantur. 640
Periodus quid sit, duplex est: altera membris constat, altera simplex est. 530. 525
Periodus latinè dicitur clausula. 525
Periodus, quæ plura continet membra, est duplex libera, & opposita, ac sibi mutuo respõdens, distincta. 531
Peroratio in memoriam reducit. 564
Peroratio, sine epilogus generi iudiciali competit, sed non omnib. iudicijs. 564
Persuadet orator Enthymematibus, exemplis, amplificationibus, sententijs, fabulis, sine apologis, oratione affecta, & morata. 430
Poesum conuenientiæ, ac differentiæ. 751
Poesis origo, & incrementum. 754
Possibilia præbent decem & septem loca. 377
Possibilia sunt quæcunque natura fieri possunt. 443
Postulatum quid sit, quo vtendum. 687
Potentum mores qui, & quot loca. 369
Præoccupatio quid sit. 683
quomodo ea apud auditores vtendum sit in singulis causarum generibus. 684
Præoccupatio quid sit, & quomodo tractanda. 719
Præoccupatio in genere iudiciali fiat. 684
Probabile alieni est probabile 40. est duplex 40. probabile non singulari conuenit. 40

Probabilia quæ sint, indagandum est. 13
Probabile quid, & in tres diuiditur species. 667
Probabilia sunt ea, quæcũ quæritæ fiunt, vel fieri uidentur. 467
Probabile quomodo confutetur. 468
Probabile, verisimile, & signa enthymematis, & exempli fundamentũ. 43
Probabile quomodo ab exemplo differat. 677
Probationum diuisio. 28. 593
Probationum tria genera. 256
Probationum duo sunt genera: aliæ exipsis verbis, negotijs, & hominibus: aliæ his appositæ sunt. 663
Probatio, sine fides aliarum expers est, alia artificiosa. 28. artis expers quæ 28. artificiosa quæ. 29. & hæc est triplex: nam alia ad oratorem, alia ad iudicem pertinet, alia in ipsa oratione posita est. 29
Probationes sunt enthymema, & exemplum, & quid eorum vnumquodque sit. 35
Probationes quomodo sint inuestigandæ. 631
Probationes colligenti q, & quot sint præceptæ obseruanda. 415
Probationes nec remotæ sint, nec iunctæ sumendæ sunt. 416
Probatiões artificiosæ sũt quinque. 233
Probationes communes, quæ, & propriæ quæ. 416
Probationes quæ sint necessariæ. 746
Probationes sunt necessariæ: cætera verò omnia supernacanea. 8.
Probationes fallaces, sine propositiones è nouem sumuntur locis. 454
Probationes quæ ad orationem attinent à quib. sumantur locis. 395
Probationes quæ iudicem promouent à quibus locis. 397
Probationes in genere deliberatiuo quæ sumendæ sint, in iudiciali quæ. in demonstratiuo quæ. 593

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX

Probationes in genere iudiciali quo pacto colligentur. 593
Probantur facilius, & persuadentur quæ vera, ac meliora natura sunt. 20
Proemium quid sit, & quale vnicuique generi competat, & à quibus ducatur. 569
Proemium est principium orationis, & quasi viæ munitio qui pertransire velit. 569
Proemium, & epilogus nõ sunt veræ orationis partes. 569
Proemiũ maxime necessarium, & proprium munus est finem institutæ orationis aperire. 572
Proemium in memoriam reducit. 576
Proemio competit facere auditorem benevolum, docilem, & attentum: quomodo autem id fiat. 576
Proemijs vtuntur, qui malam causam habent, vel habere videntur. 576
Proemio non uti licebit se causa perspicua fuerit, aut parua. 372
Proemio non est opus cum res pateat. 573
Proemio uti quando liceat & quando non. 372
Proemia ex quibus capiantur. 373
Proemia quidem ducũtur vel ab oratore, vel ab auditore, vel à causa vel ab aduersario. 375
Proemia magis videntur orationibus iudicialibus conuenire, quam cæteris, & defendenti magis, quam accusanti. 375.378
Proemium in deliberatiuo genere quando ponãtur. 376
in Proemio repetitio fiat. 333
Proles bona. 94
Propositiones à magno, & parvo, à maiori, & minori sumptæ sunt cõmunes cuique generi. 73
Propositiones, sive probationes rhetoricæ sunt propriæ rerum notæ, verisimilia, & signa. 69
Propositiones communes quæ. 69
Pulchritudo. 98

Quæ-

INDEX

Q

Qvæstio quid sit. 661. quo modo sit tractanda. 662. 663. species. 743
Quæstiones quæ sint, & quomodo tractandæ. 246
Quæstio, vt tortura quid sit, quando fiat. quæ probanda, quæ improbanda. 681
Quæstio quæ est septima species quo pacto sit tractanda. 681
Quæstie præcipua generis iudicialis pars videtur. 729

R

Ratione agere quid sit 185
Regionis custodia quo consideranda. 82
Reprehensiones quatuor modis adferuntur: vel enim ab ipsa re, vel à simili, vel à cõtrario, vel à rebus iudicatis. 465
Rhetorica est propago quædam Dialecticæ, & facultatis, quæ de mor. b. tractat. 31
Rhetorica Dialecticæ æquipollet. 5
Rhetoricæ proprium munus est ea tractare, de quibus consultamus. 41
Rhetoricæ proprium est munus inueniendi qd in quaque re sit ad persuadendum accommodatum. 25
Rhetorica nõ est in aliquo certo, ac definito genere. 22
Rhetoricæ officium est non persuadere, sed ea videre, quæ ad persuadendi m accommodata sint 22
Rhetorica cur utilis sit. 19
differit in vtrãque partem, ut Dialectica. 20
Rhetorica genera numero sunt tria. 66
Rhetoricarum causarum tria sunt genera, demonstrationum, deliberationum, & iudiciale. 66
Rhetoricę ꝓpositiones sunt propriæ notæ rerum tum verisimilia, & signa. 69
Respub. quid, & eius species 147.148

S

Senectus bona quæ. 100
Senum mores qui, quot loca. 356
Sententia quid sit. duo sunt genera. 672. quando sint sententiæ asserendæ. 403
Sententia quid sit, quot, quibus de reb. quo tempore, quibusq; personis conueniat. 403
Sententiæ enthymematicę quæ. 404
Sententia in poesi. 780
Signorum duo sunt genera: alterum necessariũ, quod dicitur indicium, propria nota, & tecmerium. alterum non necessarium, & caret proprio nomine. 47
Signorum tria genera. 675
Signorum copia unde ducatur. 675
Signa alia efficiunt opinionem, alia scientiam. 675
Suasio est ad aliquid eligendum, aut dicendum, aut agendum exhortatio. 625
Suadendi, dissuadendiq; forma. 720
Suasionis, & dissuasionis vsus in demonstratiuo, & deliberatiuo genere locum in primis habet. 625
Suasor ostendat hæc, ad quæ exhortatur iusta, legitima, & utilia, & cætera esse. 625

T

Tabula quibus pacta conuenta continentur. 243
Tecmirium est signum, ex quo syllogismus, & firma conclusio fit. 48
Testimonium quid sit. 678
Testium duo genera antiqui, & noui. 233
Testis aut probabilis, aut improbabilis, aut ambiguus. 678
Testis quomodo confirmãdus, et confutandus sit. 679
Tragœdiæ, & epopœiæ similitudo. 754
Tragœdiæ definitio. 758. partes, & partium ordo. 759. 760. partes 767
è quibus locis ducatur. 768. genera quatuor. 778

V

Verecundia quid, & quot prabeat loca. 305
Verisimile est tanquam id, quod plerunque fit non absolutè, sed versatur in his, quæ aliter etiam euenire possunt. 46
Vi agere quid sit. 185
Vires. 99
Virilis ætatis mores quæ. quotq; loca. 362
Virtus quid, & eius partes. 102
Voluptas quid sit, & quarum rerum in causa sit. 188
Vtile quot modis dicatur, & quæ utilia existimentur, & quot loca prabeat. 109
Vtilium duorum utrum utilius, & loca. 126

Universidad de Deusto
Biblioteca

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss Tt Vv Xx Yy Zz.
Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff.

VENETIIS,
Apud Nicolaum Morettum.
M D LXXXIIII.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Oviedo
Biblioteca